

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ "ISIDOR TODORAN"
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
SPECIALIZAREA: TEOLOGIE PASTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

Îndrumător științific:

Arhim. Prof. univ. dr. Teofil TIA

Doctorand:

Pr. Ovidiu-Ciprian MARȚIȘ

Cluj-Napoca

2018

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ "ISIDOR TODORAN"
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
SPECIALIZAREA: TEOLOGIE PASTORALĂ

PRICEASNA

**în „arhitectura” de ansamblu a cultului bisericesc
- Abordare pastoral-misionară -**

Îndrumător științific:

Arhim. Prof. univ. dr. Teofil TIA

Doctorand:

Pr. Ovidiu-Ciprian MARȚIȘ

Cluj-Napoca

2018

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

LISTA ABREVIERILOR

B.A.R.	- Biblioteca Academiei Române
E.I.B.M.B.O.R.	– Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R.
B.O.R.	- Biserica Ortodoxă Română
C.S.B.I.	- Centrul de studii bizantine Iași
G.B.	- Glasul Bisericii
M.A.	- Mitropolia Ardealului
R.A.B.	- Revista de Arte Bizantine
S.C.I.A.	- Studii și cercetări de Istoria Artei
S.E.B.	- Studii de etnomuzicologie și bizantinologie
S.M.	- Studii de muzicologie
S.T.	- Studii Teologice
M.O.	- Mitropolia Olteniei

R a p o r t

privitor la modificările aduse Tezei de doctorat
Priceasna în arhitectonica de ansamblu a cultului bisericesc
invalidate argumentat de CNATDCU în ședința din 12 decembrie 2017

Per ansamblu, în lucrarea mea de revizuire a textului tezei am încercat să lecturez lucrarea cu maximă vigilență academică, în vederea respectării detaliate a criteriilor științifice ale unei lucrări de doctorat și a **eliminării tuturor deficiențelor constatate de CNATDCU**.

Am recitit toate referatele științifice ale referenților și **am aplicat în textul lucrării toate exigențele formulate**, eliminând deficiențele semnalate de membrii Comisiei de Îndrumare și de ceilalți referenți științifici oficiali. Lucrul acesta nu am reușit să-l fac anterior, înaintea trimiterii tezei către Minister, deoarece protocolul nu îmi mai permitea. Drept urmare, punct cu punct am încercat **să ies corectiv în întâmpinarea celor semnalate** de către CNATCDU:

1. Perspectiva lucrării fiind la Catedra de *Teologie Pastorală*, am fost obligat să mă mențin, pe cât cu putință, în arealul disciplinelor de *Teologie Practică*, respectiv să am drept reper studii științifice din *Muzica Bisericească*, din *Tipicul și Ritualul Ortodox*, dar, pe de altă parte, să nu mă arăt indiferent față de **vertebrarea biblică a întregului ritual ortodox**, a tuturor slujbelor, focalizându-mă pe Cântările biblice veterotestamentare; în acest sens, am încercat să fiu sensibil la accentele și atenționările Pr. Prof. Dr. Ioan Chirilă, titularul Catedrei de Vechiul Testament și Limbă Ebraică de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, președintele Senatului acestei universități, un titan al Teologiei Biblice contemporane, o autoritate de prim rang în Teologia Biblică europeană. Tocmai de aceea, întreg capitolul al II-lea, pe parcursul a 50 de pagini, încercă să atenționeze cititorul asupra faptului că priceasna, în embrion, o găsim deja în timpurile biblice vetero-testamentare și neo-testamentare; incursiunea prin universul patristic a fost obligatorie, dar a fost realizată exclusiv prin recursul la poziționări ale unor Sfinți Părinți vizavi de imnele și cântările creștine ale epocii. Este vorba – întreg capitolul al II-lea – de **o cercetare de arheologie liturgico-muzicală**, care a încercat să surprindă **metamorfozele cultului liturgic primar**, îmbogățirile sale etapizate, avansul bine articulat prin istorie. Pentru toate acestea am obținut girul Pr. Prof. Dr. Vasile Stanciu – un reputat cercetător muzicolog din România, personalitate de vârf a muzicii bisericești din România, Președintele Comisiei de Susținere a Tezei Doctorale. Este adevărat că am clădit informații mai puțin cunoscute pe informații foarte cunoscute, plecând de la principiul *Dinspre cunoscut, spre*

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

necunoscut. Cu adevărat **nouă** este însăși ambiția de a aborda la nivel post-universitar și doctoral o temă de mare sensibilitate, priceasna, **realitate polimorfă care pune mare accent pe elementul emoțional**, fără a garanta însă pătrunderea în epicentrul mistic al ființei umane, vizat de lucrarea sfințitoare a Ortodoxiei. Nici nu am avut ambiția de a fi exhaustiv, întrucât bibliografia focalizată direct pe priceasnă este infimă, iar **Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon de la Universitatea din București, membru în Comisia de Susținere locală**, a elogiât curajul unei astfel de inițiative: când bibliografia este minimală riscurile eșecului sunt enorme, iar tentația de a divaga te confiscă. Menționez că eu am publicat 10 CD-uri până în prezent cu pricesne, și aș fi dorit mult să translatez priceasna din arealul pietist unde o situează mulți, spre un perimetru al emoționalului spiritual perfect legitim. Mai subliniez faptul că **Înaltpreasfințitul Mitropolit Andrei, care în fiecare Duminică-seara recurge la pricesne la Catehezele** din programul ce-l desfășoară de 7 ani de zile, a fost încântat de ideea unei teze de cercetare pe această temă, **subliniind însă că nu se pot formula sentințe inflexibile definitive și universale vizavi de aceasta**. De fapt, însăși noțiunea de *priceasnă* lasă loc de interpretări. Pe parcursul lucrării, am nuanțat, în mai multe locuri, acest adevăr. Mai doresc să subliniez că în munca de refacere a tezei am eliminat pricesnele care păreau a fi invocate necontextualizat: există o conexiune foarte intimă între textul pricesnei invocate în nota de subsol și ideea de la etajul paginii, dar nu întotdeauna am luptat ca această conexiune să fie explicită: principiul general călăuzitor a fost: ideea exprimată mai tehnic, mai cifrat, mai metaforic și mai complex, în textul liturgic de aghiograf, se regăsește într-o manieră foarte simplificată în priceasnă, intenția pricesnei fiind simplificarea, folosirea limbajului de astăzi, maximul impact asupra oamenilor lumii noastre. Când priceasna a fost menționată cu o altă intenție, intenția a fost proclamată mai înainte de prima strofă reproducă.

2. Tratarea minimalistă a subiectului se datorează bibliografiei extrem de reduse vizavi de această temă; **traseul de cercetare propus de către CNATCDU** (Cele mai vechi pricesne care sunt? Ce legătură există cu cărțile de cântări ale lui Luther? Dar cu cântarea protestantă în general?) a fost urmat foarte sumar în munca de refacere a tezei, deoarece aceasta ar presupune **competențe specifice unui istoric medievist și doctorand în IBOR** de mare pasiune. Am intrat în legătură cu câțiva astfel de istorici precum Lect. univ. (s) dr. Andreea Ineuan și am găsit extrem de puține referințe la aceste aspecte. Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru Moraru – reputat istoric al BOR, nu m-a încurajat mult pentru a avansa în această direcție.
3. Am reformulat sumar cadrele stadiului actual al cercetării.
4. Referitor la cercetarea aplicativă care ar fi fost necesară, menționez că, fiind și **licențiat al Facultății de Psihologie din Cluj-Napoca**, am realizat o **cercetare asupra efectelor recursului la pricesne în mediul penitenciar**, iar rezultatele le-am expus în capitolul al VI-lea. Nu am insistat exagerat pe această dimensiune a cercetării, întrucât știam că în domeniul teologic – spre

deosebire de cel psihologic – aceste abordări nu sunt foarte răspândite, nici pretinse.

5. Fără să vreau am alunecat în arealul Teologiei Liturgice, întrucât titlul lucrării și lipsa bibliografiei pastorale m-a obligat la această mișcare:
 - i. Am eliminat toate referințele de pe Internet, deși ne aflăm într-un cerc vicios: dacă nu sunt menționate, internetul percepe multe referințe personale ca similitudini acuzatoare, dacă sunt puse, atentează la estetica și impetuoșitatea academică a tezei. Am optat pentru eliminarea tuturor, întrucât au o probitate îndoielnică.
 - ii. Am încercat să introduc, punct cu punct, toate observațiile exigente ale Pr. Conf. univ. dr. Lucian Farcașiu de la Universitatea din Arad, care a fost cel mai critic membru al comisiei întrunite la Cluj-Napoca, dar și cel mai încurajator.
 - iii. Am eliminat – conform indicațiilor – toate referințele la liturgiști a căror poziționare este considerată depășită, și nu i-am mai menționat deloc.
6. Privitor la constatarea unui anumit *patetism ieftin* sau a unor *formulări liric-sentimentale* prezente în lucrare, menționez că acestea se nasc din adeziunea interioară personală la practica cântării pricesnelor în comunitatea parohială, întrucât am sesizat că ele corespund exact nivelului cultural al credincioșilor; ele desțelenesc sufletul învârtoșat al unor oameni îndepărtați de Biserică, și ulterior cultul liturgic oficial șlefuește și prelucrează într-o manieră superioară, pe o bază deja existentă. Denumirile academicizate excesiv sunt vina coordonatorului de doctorat, pe care l-am luat în anumite exprimări drept model, pentru a evita limbajul rânced și irelevant ce domină anumite studii ale anilor '50 ai secolului trecut.
7. Am revizuit întreg textul, pentru a elimina o mare parte din neglijențe.

Am insistat asupra concluziilor, încercând să acționez în așa fel ca părerile personale să fie mai timide, iar argumentele științifice mai autoritare. Așa că am reformulat toate aceste concluzii, insistând asupra coerenței interioare a textului propus, asupra motivelor pentru care am avansat pe un anumit culoar de cercetare, iar nu pe un altul. Subliniez că cea mai mare problemă întâmpinată de-a lungul întregii cercetări a fost penuria bibliografică privitor la temenul „cheie” din titlu, fapt ce m-a făcut să călătoresc prin cercetări muzicologice și liturgice „cu lumânarea în mână”, sperând să găsesc referințe cât de cât utilizabile într-o cercetare de acest nivel.

Pr. Psiholog Ovidiu Ciprian Marțiș
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Cuprins

Introducere: Priceasna: instrument pastoral-misionar de înalt rang sau vehicul de subcultură religioasă? 10

I. Locul pricesnei în constelația slujbelor sacramentale ortodoxe: complementaritate, concurență, substituire versus integrare coerentă și sublimare spiritual-mistică.....

1.1. Priceasna – factor pastoral-misionar marcant în panorama mistic-sfințitoare de ansamblu a cultului bisericesc ortodox.....

1.2. Poziția specialiștilor în comentariul locului pricesnei în constelația slujbelor sacramentale ortodoxe. Priceasna – agent cultural identitar inconfundabil.....

Capitolul al II-lea: Fundamentarea biblico-patristică a pricesnei (relevantă în Ortodoxia Universală)

2.1. Cântarea bisericească și priceasna – un recurs constant la formele simplității expresiei armonice.....

2.2. Dimensiuni biblice și inspirația veterotestamentară ale cântărilor liturgice primare și ale unor pricesne contemporane.....

2.3. Dimensiunile biblice și vertebrarea neotestamentară ale cântărilor liturgice și ale pricesnei contemporane

2.4. Aportul patristic la coagularea unei cântări doxologice și profilactice (în fața ofertelor eretico-sectare ale vremii)

III. Priceasna în arealul Ortodoxiei Românești

3.1. De la semiografia ecfonetice a primelor secole creștine, la generalizarea cântării omofone din secolul XX.....

3.2. Muzica bisericească – obiect de studiu obligatoriu și fundamental în școlile românești străvechi din arealul "muzicalității tracice". Notația muzicală neumatică

3.3. Școala Muzicală de la "Marea Lavră" a Putnei, centru caligrafic și artistic de mare somptuozitate.....

3.4. Spațiul transilvan, fidelitatea la originile bizantine și melosul popular autohton specific.....

IV. Arealul transilvan, perimetru geografic predilect de promovare a pricesnei. Contextul cultural-istoric și tezaurul mental local moștenit

4.1. Panorama istorică favorizantă de răspândire a pricesnei. Contextul istoric germinativ mai îndepărtat și mai recent.....

4.2. Cântarea bisericească transilvăneană cu fibră bizantină în secolul al XVIII-lea: oralitatea și anonimatul în cristalizarea cântării naționale ardelen. Aportul ontologic al doinei – producție populară românească de excepție

4.3. Subiectul incontestabil cu vocație de lider al muzicii bisericești transilvane: dascălul (diacul, cantorul)

4.4. "Culoare profesioniste" de formare muzicală a liderilor religioși ai comunităților românești: constelația de școli pentru pregătirea personalului clerical din Ardeal, având drept epicentre Brașovul și Sibiuul

V. Demnitatea liturgic-pastorală și dogmatic-morală a pricesnei în contextul larg al dimensiunii misionar-pastorale a cultului liturgic ortodox

- 5.1. Dimensiunea misionar-pastorală axială a cultului liturgic ortodox.....
- 5.2. Apariția pricesnei ca reacție la un cult perceput ca "excesiv" de elitist ("generat" de titani mistici), insuficient "savurat" de creștinii mai puțin catehizați.....
- 5.3. "Recredibilizarea dogmatică" a pricesnei după eroziunea generată de criticile partizanilor cultului tradițional intransigent la orice exprimare cu coeficient emoțional
- 5.4. Colinzile (de Crăciun) din arealul românesc – „variantă de sezon” a pricesnei?
- 5.5. Contextualizarea liturgică a pricesnei, în acord cu disciplina generală impusă de Tipicul Bisericesc.....

VI. Urgență pastorală: "reabilitarea" pricesnei în reflecția teoretic-științifică românească și în cercetarea academică de profil – proces simetric cu cel existent de propagare în practica contemporană cotidiană (cu precădere în perimetrul ardelean)

- 6.1. Efectele unei lucrări pastorale "centrate" pe cântarea pricesnelor arealului parohial) și culturale (concerte, spectacole etc.)
- 6.2. Impactul recursului la priceasnă și rezultatele pastorale, din perspectivă psihologică.....
- 6.3. Riscuri ce apar în universul mediocrității și al subculturii religioase

Concluzii.....
Bibliografie selectivă.....
Anexe

Curriculum Vitae.....
Declarație.....

Structura detaliată a cercetării

Introducere: Priceasna: instrument pastoral-misionar de înalt rang sau vehicul de subcultură religioasă?

- 0.1. Status questionis. Stadiul cercetărilor temei și diferitele poziționări academice: "unitate în diversitate" (în cântare) sau omogenizare strivitoare, la comandă ideologică (în trecutul eclesial recent)?
 - 0.1.1. Pricesnele – imne de inspirație biblică proclamatoare ale unor adevăruri doctrinare. Permisivism inteligent versus puritanism integrist în atitudinea de fertilizare înnoitoare și contextualizare pastorală a tezaurului muzical moștenit istoric
 - 0.1.2. „Apologeți” ai cântării contextualizate cultural-teritorial și oponenți față de conformismul nivelator (și ai restricției devenite drept "normă de atitudine")
- 0.2. Motivarea abordării temei:
 - 0.2.1. Priceasna – instrument pastoral de comunicare a credinței insuficient creditat
 - 0.2.2. Parfumul liturgic-sacramental al pricesnei ortodoxe autentice: în context euharistic, o cântăm în momentul împărtășirii
- 0.3. Noutatea abordării temei și accentele proprii: hegemonia biblică de conținut (a pricesnei), interacțiunea dintre recitativul liturgic, gestul ritual și sonorul muzical fascinant

Capitolul I: Locul pricesnei în constelația slujbelor sacramentale ortodoxe: complementaritate, concurență, substituie sau integrare coerentă și sublimare spiritual-mistică?

- 1.1. Priceasna – factor pastoral-misionar marcant în panorama mistic-sfințitoare de ansamblu a cultului biseicesc ortodox;
 - 1.1.1. Slujbele religioase – forme de psihoterapie colectivă, evenimente cu potențial profilactic (în psihiatria socială)
 - 1.1.2. Finalitatea pastoral-misionară și mistic-sfințitoare a cultului divin în ansamblul său
 - 1.1.3. Amprenta ontologic-euharistică a timpului rezervat pricesnei în Sfânta Liturghie ortodoxă;
 - 1.1.3.1. Intrarea în relație personală cu Hristos – efect al primirii harului, obiectiv pastoral permanent
 - 1.1.3.2. Ecuația *Priceasnă* – *Chinonic* (formă muzicală din clasa de compoziție a idiomului papadic cu mare vizibilitate în tradiția manuscrisă) în contextul oscilațiilor liturgice recente. Tabel sinoptic al pricesnelor;

- 1.1.4. Rostul priceasnei în intenția sacramentală generală de sfințire a umanului prin cele 7 Sfinte Taine
- 1.1.5. Poziția pricesnei în constelația de ierurgii a Ortodoxiei străbune.
- 1.2. Poziția specialiștilor în comentariul locului pricesnei în constelația slujbelor sacramentale ortodoxe. Priceasna – agent cultural identitar inconfundabil. Exprimarea corectă a vocației misionare a creștinului adevărat prin priceasnă
 - 1.2.1. Poziția misiologică: în contextul multiculturalismului agresiv, opțiunea pentru priceasnă trebuie să fie precaută, selectivă și pilotată axiologic;
 - 1.2.2. Atitudinea canoniștilor și muzicologilor (priceasna se supune reglementărilor canonice muzicale de ansamblu și nu trebuie să abdice de la țelul de ansamblu al muzicii bisericești), a pastoralistilor și a liturgiștilor (sensibilitate față de prevederile canonice relevante astăzi).

Capitolul al II-lea: Fundamentarea biblico-patristică a pricesnei în Ortodoxia Universală

- 2.1. Cântarea bisericească și priceasna – un recurs constant la formele simplității expresiei armonice
 - 2.1.1. Priceasna și cântarea religioasă – vehicule ale elevării umanului, "notă majoră" a naturii speciale a omului
 - 2.1.2. Priceasna și cântarea religioasă: instrument de sensibilizare și înnoire lăuntrică perpetuă a umanului
- 2.2. Dimensiuni biblice și inspirația veterotestamentară ale cântărilor liturgice primare și ale unor pricesne contemporane
 - 2.2.1. Tipologia antifonală propusă de Prima Cântare a lui Moise (Ieș. 15,1-18)
 - 2.2.2. Tipologia axiologic-umană (focalizată pe problemele umane fundamentale) propusă de a Doua Cântare a lui Moise (Deuteronom 32,1-44)
 - 2.2.3. Cântarea Anei – tipologia imnologică sau elogiul Vieții (1 Regi 2,1-12)
 - 2.2.4. Cântarea proorocului Avacum (Avacum 3,2-13) – exercițiu virtuos de concentrare stilistică
 - 2.2.5. Cântarea proorocului Isaia (Isaia 26,9-17) – apologia valorilor sociale capitale
 - 2.2.6. Cântarea lui Iona (Iona 2,3-10) – rugăciune în agoniile existențiale
 - 2.2.7. Cântarea celor trei tineri evrei (Daniel 3,24-33) – dorul de viață din adâncuri
- 2.3. Dimensiunile biblice și vertebrarea neotestamentară ale cântărilor liturgice și ale pricesnei contemporane
 - 2.3.1. Cântarea de mulțumire și proorocie a lui Zaharia (Luca 1,67-79)
 - 2.3.2. Cântarea de slăvire a Sfintei Fecioare Maria (Luca 1,46-54)
 - 2.3.3. Cântarea Bătrânului Simeon (Luca 2,29-32) – odă așteptării non-nevrotice, transfiguratoare
- 2.4. Aportul patristic la coagularea unei cântări doxologice și profilactice (în fața ofertelor eretico-sectare ale vremii)
- 2.5. Secolele I-IV: dezvoltarea și afirmarea cântării bisericești – embrionul pricesnei de astăzi?
 - 2.5.1. Sfântul Ignatie Teoforul (†107) și introducerea cântării antifonice în biserici
 - 2.5.2. Sfântul Justin Martirul și Filosoful (†165) – autor al manualului "Psaltis"
 - 2.5.3. Sfântul Antinoghen Martirul (+311), autorul Imnului Dimineții

- 2.5.4. Sfântul Efrem Sirul (306-379) și versurile hexasilabice
- 2.5.5. Sfântul Atanasie cel Mare (295-374) – "columnă" a Bisericii, imnograf discret
- 2.5.6. Sfântul Grigore de Nazians (329-389) – versificator al predicilor
- 2.5.7. Sfântul Vasile cel Mare (330-379) – reformator liturgic, autor al liturghiei pastorale omonime
- 2.5.8. Sfântul Ioan Hrisostom (354-407), „Trâmbița de Aur"
- 2.5.9. Sfântul Chiril al Alexandriei (†444) și introducerea în cult a rugăciunii *Născătoare de Dumnezeu*
- 2.5.10. Anatolie, Patriarhul Constantinopolului (†458) – autorul stihurilor *anatolica* și al Troparelor Învierii
- 2.6. Etape istorice relevante în evoluția cântării în Ortodoxia Universală
 - 2.6.1. Recitativul melodic, precursor al cântării ecfonetice în Ortodoxia universală
 - 2.6.2. Cântarea responsorială, solistul și marea masă a credincioșilor
 - 2.6.3. Cântarea antifonică sau psalmodirea
- 2.7. Perioada bizantină a cântării bisericești (secolele V-IX): era troparului, condacului și a canonului
 - 2.7.1. Etapa extra-liturgică a imnului creștin apologetic (uz exclusiv anti-eretic)
 - 2.7.2. Lansarea poeziei imnografice în cult prin muzică: idiomele, automele și podobiile
 - 2.7.3. Condacul – ascensiune și apogeu: Roman Melodul, "privighetoarea dumnezeieștilor cântări"
 - 2.7.4. Canonul în forma sa maximală: Sf. Andrei Cretanul și Canonul cel Mare
- 2.8. Sfântul Ioan Damaschin, vocație a sintezei și purificator de balastul sonorităților inadecvate

Capitolul al III-lea: Priceasna în arealul Ortodoxiei Românești

- 3.1. De la semiografia ecfonetică a primelor secole creștine, la generalizarea cântării omofone din secolul XX
- 3.2. Muzica bisericească – obiect de studiu obligatoriu și fundamental în școlile românești străvechi din arealul "muzicalității tracice". Notăția muzicală neumatică
- 3.3. Școala Muzicală de la "Marea Lavră" a Putnei, centru caligrafic și artistic de mare somptuozitate
 - 3.3.1. De la metoda empirică la metoda sintetică
 - 3.3.2. Școala de la Putna – continuatoare a celei de la Neamț: Ioasaf Melurgul
 - 3.3.3. Limba slavonă: factor de păstrare a conștiinței românești în cântare
 - 3.3.4. Evstatie – Protopsaltul Putnei și opțiunea pentru structura melodică arhaic-recitativă, în monodie continuă, asimetrică și nonrepetabilă
 - 3.3.5. Dometian Vlahul sau genul calofonic liber, bogat în melisme și mergând la extrem în întindere vocală
 - 3.3.6. Theodosie Zotika și fluctuația ascendent-descendentă a melodiei peste limitele posibile ale vocii umane, din grav până la acut, peste patru octave
- 3.4. Spațiul transilvan, fidelitatea la originile bizantine și melosul popular autohton specific
 - 3.4.1. Școala Muzicală de la Șcheii Brașovului – musica în „septem artes liberales"
 - 3.4.2. Școala de la Făgăraș – inițiativă calvină *spre înălțarea nației valahe*
 - 3.4.3. Mănăstirea Sâmbăta de Sus – focar al Ortodoxiei în Ardealul secolului al XVII-lea

3.5. Profesori de muzică bisericească cu relevanță națională

3.5.1. Macarie Ieromonahul – "actant" inteligent al Reformei hrisantice, autor moral a trei cărți cu cântări bisericești „pre limba patriei”, ilustru protopsalt (2000 cântări românești și aproximativ 150 de cântări originale)

3.5.2. Anton Pann - "clasic" al psaltichiei românești, atlet al demersului de "românire" a muzicii, tipograf și editor de text

3.5.3. Dimitrie Cunțanu – întemeietor de școală (cântările bisericești omofone), autor al manualului oficial de muzică bisericească al școlilor teologice din Transilvania

3.5.4. Ion Popescu-Pasărea - „pasărea măiastră a muzicii românești”, "pedagogul național" al muzicii bisericești

3.5.5. Evoluția muzicii bisericești în spațiul românesc: proces de profesionalizare și elitizare. Școlile de cântăreți bisericești – campioane ale performanței, dar și exponente ale "cifrării". Diversificare spontană, ne-premeditată, sub impulsul culturii locale

3.6. Anexă: Cartea cu mesaj religios accesibil: instrument decisiv în comunicarea credinței, ieri și astăzi

3.6.1. Limba liturgică – element facilitant sau obstacolant în acest demersul de comunicare a credinței

3.6.2. Limbă și cultură românească în cărțile de strană din Transilvania, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea

3.6.2.1. Legitimitatea traducerii cărților (de cult și doctrinare) în limba poporului

3.6.2.2. Circulația și întrebuințarea cărților de strană în Transilvania

3.6.2.3. Perpetua interconectare, prin cartea religioasă, a teritoriilor românești separate politic

3.6.3. Efectele folosirii cărții religioase: un învățământ românesc unitar, o conștiință etnică omogenă

3.6.4. Radiografia profilului teologic-liturgic a cărților preponderent folosite

Capitolul al IV-lea: Arealul transilvan, perimetru geografic predilect de promovare a pricesnei. Contextul cultural-istoric și tezaurul mental local moștenit

4.1. Panorama istorică favorizantă de răspândire a pricesnei. Contextul istoric germinativ mai îndepărtat și mai recent

4.1.1. Mutații majore în coloratura etnică și orientarea ideologic-politică a teritoriilor ardelene

4.1.2. Interesul prozelitist explicit al calvinismului pentru ortodocșii transilvăneni

4.2. Cântarea bisericească transilvăneană cu fibră bizantină în secolul al XVIII-lea: oralitatea și anonimatul în cristalizarea cântării naționale ardelene. Aportul ontologic al doinei – producție populară românească de excepție

4.2.1. Muzica bizantină – rezultatul unei sinteze originale a trei ingrediente: oriental, elenistic și roman

4.2.2. Periodizare a muzicii bizantine (contextualizată și) relevantă local

4.3. Subiectul incontestabil cu vocație de lider al muzicii bisericești transilvane: dascălul (diacul, cantorul)

4.3.1. Procesul de *românire* – componentă bazală în coagularea și cristalizarea identității etnice românești în Ardeal. Fazele relevante

4.3.2. Călugării ambulanți (veniți din arcu extracarpatic) – agenți decisivi în lucrarea de consolidare a identității românești

4.3.3. Principiul directiv al lui Ioan Radu Duma Brașoveanul: muzică psaltică *pre limba norodului*

4.3.4. Fluctuații socio-valorice ale statutului dascălului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

4.3.5. Protosinghelul Naum Râmniceanu – exponent al tradiționalismului

4.3.6. George Ucenescu: un titan al muzicii bisericești din Ardeal

4.3.7. Sibiu: centru de promovare a muzicii bisericești de tradiție bizantină

4.3.8. Dimitrice Cunțanu și sfârșitul primitivismului pedagogic muzical românesc (*după auz*)

4.4. "Culoare profesioniste" de formare muzicală a liderilor religioși ai comunităților românești: constelația de școli pentru pregătirea personalului clerical din Ardeal, având drept epicentre Brașovul și Sibiu

4.5. Metamorfozele cântării bisericești după Reforma hrisantică

4.5.1. Deschiderea elitelor românești spre muzica europeană. Imprimarea unui caracter național muzicii psaltice ;

4.5.2. Corifeii și direcțiile Reformei hrisantice a muzicii de cult. Impactul asupra spațiului românesc ("formule melodice de sorginte turco-arabă ce aduc modulații în cadrul liniei melodice")

4.5.3. Petru Emanoil Efesiul și receptarea românească oficială a Reformei constantinopolitane

4.5.4. Macarie Ieromonahul și maniera aplicativ-creatoare a demersului de introducere la români a Reformei

4.6. *Anexă la capitolul al IV-lea: Manuscrise muzicale psaltice care au circulat în Transilvania*

4.6.1. Psaltichia românească – a lui Filotei Sin Agăi Jipei și copiile;

4.6.2. Psaltichia românească – a lui Ioan Sin Duma Brașoveanu sau Manuscrisul românesc 4305;

4.6.3. Manuscrisul românesc și grecesc nr. 3210;

4.6.4. Manuscrise muzicale grecești și românești care au circulat în Transilvania secolului al XVIII-lea și al XIX-lea;

Capitolul al V-lea. Demnitatea liturgic-pastorală și dogmatic-morală a pricesnei în contextul larg al dimensiunii misionar-pastorale a cultului liturgic ortodox

5.1. Dimensiunea misionar-pastorală axială a cultului liturgic ortodox

5.2. Apariția pricesnei ca reacție la un cult perceput ca "excesiv" de elitist ("generat" de titani mistici), insuficient "săvurat" de creștinii mai puțin catehizați;

5.3. "Recredibilizarea dogmatică" a pricesnei după eroziunea generată de criticile partizanilor cultului tradițional intransigent la orice exprimare cu coeficient emoțional

5.3.1. Fibrarea și inspirația biblic-veterotestamentară a cultului creștin-ortodox;

5.3.2. Nașterea Mântuitorului, intrarea în materie a Divinului

5.4. Colinzile (de Crăciun) din arealul românesc – „variantă de sezon” a pricesnei?

5.5. Contextualizarea liturgică a pricesnei, în acord cu disciplina generală impusă de Tipicul Bisericesc

Capitolul al VI-lea: Urgență pastorală: "reabilitarea" pricesnei în reflecția teoretic-științifică românească și în cercetarea academică de profil – proces simetric cu cel existent de propagare în practica contemporană cotidiană (cu precădere în perimetrul ardelean)

6.1. Efectele unei lucrări pastorale "centrate" pe cântarea pricesnelor

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

- 6.1.1. Efectele recursului la pricesne în mediul parohial
- 6.1.2. Efectele recursului la pricesne în adunări religioase (necircumscrise arealului parohial) și culturale (concerte, spectacole etc.)
- 6.2. Impactul recursului la priceasnă și rezultatele pastorale, din perspectivă psihologică
 - 6.2.1. Efectele difuzării pricesnelor în arealul mass-media
 - 6.2.2. Impactul pastoral al folosirii pricesnei în mediul penitenciar
 - 6.2.2.1. Universul psiho-afectiv al beneficiarilor
 - 6.2.2.2. Anatomia infraționalității din perspectivă religioasă
 - 6.2.2.3. Designul cercetării psiho-pastorale în spațiul penitenciar
 - 6.2.2.4. Procedura psihologică a cercetării și cuantificarea efectelor
- Anexa 1: Chestionar de personalitate ZKPQ
- Anexa 2: Chestionar de agresivitate AQ
- 6.3. Riscuri ce apar în universul mediocrității și al subculturii religioase
 - 6.3.1. Transformarea pricesnei în cântec "de petrecere", de horă comunitară;
 - 6.3.2. Abrutizarea mesajului și decadența de conținut la sugestia perversă a culturii de masă
 - 6.3.3. Transferul liricii (cu conținut religios) în universul pricesnelor prin alicarea unei linii melodice cu putere de impact asupra credincioșilor simpli

Concluzii: Priceasna – paradigmă de "maximă performanță" a unei maniere populare de simplificare și esențializare a mesajului liturgic-teologic, într-o epocă secularizată, care respinge abstractizarea și privilegiază concretul

Bibliografie selectivă
 Curriculum vitae
 Declarație

INTRODUCERE

Priceasna: instrument pastoral-misionar de înalt rang sau vehicul de subcultură religioasă?

Dacă cercetăm istoria, constatăm că nu a existat în lume nici un popor, care să nu fi avut muzică și să nu fi practicat cântarea. Sentimentul frumosului s-a manifestat dintotdeauna prin muzică ca și prin celelalte arte potrivit cu locul, timpul și specificul fiecărui popor. În cultul creștin, cântarea bisericească a ocupat de la început un loc important, ca dispoziție firească a omului și ca dar deosebit pentru unii. Biserica Ortodoxă a continuat, păstrat și dezvoltat cântarea cu vocea în biserică și nu a admis instrumentele. Așadar vocea este organul de exprimare a omului prin cuvânt, prin cântare sau alte forme de manifestare a bucuriei, mulțumiri sau dureri. Ființa umană participă direct, nu printr-un instrument străin la proslăvirea lui Dumnezeu. Așa au statornicit Sfinții Apostoli, cum vedem în repetatele îndemnuri ale Sfântului Apostol Pavel, care se adresează credincioșilor comunităților întemeiate de el: „Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, laudând și cântând Domnului” (Efes. 5,19); sau „Cântați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-i, în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești” (Col. 3,16)

În practica teologică ortodoxă, în sens restrâns, chinonic, priceasna este o cântare bisericească, un imn, care acoperă temporal un anumit interval din timpul Sfintei Liturghii (în care preotul și credincioșii iau Sfânta Împărtășanie); este cântată însă nu doar în acest moment consacrat al Sfintei Liturghii, ci și în multe alte momente, din afara slujbei bisericești capitale.

În limba română, din punct de vedere terminologic, termenul „priceasnă” vine din cuvântul slavon „прѣчѣстѣна”, „prěčĭstĭna”, care înseamnă „preacurată” și desemnează un cântec dedicat Precistei, adică Sfintei Fecioare Maria.

Aureola semantică a pricesnei este însă, din punctul nostru de vedere, mult mai generoasă, permițând anumite nuanțări: priceasna este acel cântec religios, de factură populară, ancorat biblic, relevant din punct de vedere religios, cu mesaj teologic evident, cu o puternică încărcătură emoțională; adeseori găsim în aceste cântări versete din Psalmi. În aceeași ordine de idei, dorim să subliniem că așa cum picturile lui Piero della Francesca sau ale lui Michelangelo nu sunt icoane, conform spiritului tradiției ortodoxe, ci „tablouri cu subiect religios”, tot așa, așa-zisele „pricesne”, cântate de diverși interpreți de muzică

populară (în context non-liturgic), nu mai sunt "pricesne", în sensul adevărat al cuvântului, ci „cântece populare cu subiect religios”.

Revenind la nuanța menționată mai sus, la faptul că adeseori pricesnele conțin cel puțin un verset dintr-un psalm veterotestamentar, menționăm că pricesnele abordează o problemă extrem de variată, axându-se, cu precădere, pe modelarea unui comportament moral creștin, concretizându-se într-o rugăciune cântată, de laudă, mulțumire sau iertare, adresată lui Dumnezeu, Preacuratei Fecioare Maria, Domnului nostru Iisus Hristos sau diferiților sfinți din calendarul Bisericii.

Pricesnele sunt cântate în spațiul public: în bisericile parohiale (din mediul rural sau urban), atât de masa mare a credincioșilor, cât și de unii cântăreți de muzică populară, care au depus eforturi în direcția culegerii, adaptării și popularizării lor. Din nefericire, aceștia și-au depășit atribuțiile, de căutători și păstrători ai tezaurului folcloric, și, în loc să conserve priceasna populară ortodoxă românească în toată originalitatea și identitatea sa inconfundabilă, fie au realizat creații proprii, cu subiect religios, transpuse pe melodii populare, fie au apelat la diverși „poet-raștri creștini”, care, din prea mult „zel religios”, au denaturat fondul și sensul adevăratei pricesne. În mod paradoxal și aceste intervenții („făcături muzicale religioase”), au primit încurajare din motive economice, mulți confundând misiunea Bisericii și urmărirea țărilor ei pastorale legitime cu „propagandă creștină”.

0.1. *Status questionis*. Stadiul cercetărilor temei și diferite poziționări academice: „unitate în diversitate” sau omogenizare strivitoare sub presiune ideologică?

Folclorul românesc se bucură de un bogat repertoriu de pricesne, cântări religioase, care vin să aducă laudă Maicii Domnului, să ilustreze evenimente din viața Mântuitorului Hristos sau a unor sfinți, ori să expună anumite stări de suflet ale creștinului aflat într-un continuu dialog interior, cu sine și cu Dumnezeu.

Răspândită, îndeosebi în Ardeal, priceasna e percepută ca o rugăciune a sufletului curat și dornic de mai multă purificare, ca un mod mai deosebit, atipic de a exprima supunerea față de Dumnezeu și considerația pe care I-o acordă omul, recunoștința, dragostea, loialitatea sa, dar și nevoile ființiale ale românului. Acest tip de cântare reușește chiar să creeze o formă mult mai rapidă de catehizare și educație religioasă (prin însușirea valorilor spirituale consacrate ale unui popor creștin de 2000 de ani) decât o face cultul liturgic consacrat, dar care apare adeseori ca fiind „cifrat” (în percepția creștinilor necatehizați).

puternicei sale vertebrări biblice (cu evidente și constante incursiuni veterotestamentare, nu doar neotestamentare) și puternicei articulări dogmatice. Poate tocmai de aceea în comunitățile creștine unde catehizarea este de înalt nivel (cazul monahilor de la Muntele Athos), priceasna nu pătrunde absolut deloc, pentru că spațiul public al cultului caracterizat de o foarte mare densitate este savurat de participanți în toată forța sa, fără a avea nevoie de îndulciri.¹

Cântată în biserici, în evenimente cultural-artistice sau în școli, priceasna aduce, prin frumusețea și caracterul ei explicit, necifrat, bucuria trăirii într-o lume care a fost zidită pentru om, pentru cel care se bucură de un statut special, acela de „coroană a creației lui Dumnezeu”. Mesajul ei este direct, percutant, nesfios, introducând auditoriul într-o manieră religioasă de percepere a lumii și a întregii existențe create.

În calitatea sa de popor majoritar creștin-ortodox, poporul român are, ca reper, un Dumnezeu bun, iubitor și deschis percepției Lui și înțelegerii Sale depline (de către om) prin dragoste; acest adevăr l-a comunicat Biserica de-a lungul a două milenii, iar autoritatea ei este incontestabilă grație continuității sale apostolice, această „genetică bisericească” care îl are drept început („cap de serie”) pe însuși Andrei – „Apostolul Românilor”, apostolul care a făcut misiune pe o parte din teritoriile României contemporane.²

Prin relevanța ei artistică, prin expresivitatea și prin emoțiile estetice pe care le trezește, cântarea religioasă și priceasna cheamă și predispune la rugăciune, pentru că poate să fie purtătoare a rugăciunii, ea fiind: „*cel mai distins mesager propriu al gândurilor, sentimentelor și aspirațiilor noastre către Dumnezeu*”³.

Pornind de la porunca: „*Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta*” (Deut. 6:5), de fiecare dată când îți formulezi lauda și Îi aduci închinarea, cântând cu vocea sau cu un alt instrument, când Îl celebrezi într-o serbare religioasă, trebuie să îți amintești că ești chemat să I te inchini lui Dumnezeu, cu fiecare faptă,

¹ În acest spațiu atonit nici predica nu își găsește vreun loc, tocmai pentru că expunerea mesajului creștin în abordare retorică nu este folositoare și relevantă pentru creștinul care deja a atins maturitatea duhovnicească și gustă mesajul în forma sa cea mai densă și mai autoritară: cea de rugăciune. Amintim observația (orală a) lui Andrei Pleșu: „*Cu cât este mai coruptă audiența, cu atât este mai multă nevoie de retorică!*” (realizată la Zilele Teologiei Ortodoxe Clujene, în Aula Magna, 30 ianuarie 2014); în cazul nostru, este valabilă antiteza ei.

² Mulți oameni cred că lauda și închinarea înseamnă doar cântecele cântate în biserică, codificate și înregistrate tipiconal de aceasta în cultul liturgic consacrat; dar lauda și închinarea lui Dumnezeu înseamnă mult mai mult decât atât. Ea este o stare a inimii noastre, o realitate interioară transfiguratoare, o trăire cu coeficient emoțional debordant, o dorință de a-L căuta pe Dumnezeu și de a te dăruii puterii Sale, de a conlucra cu El și de a-L chema să lucreze, în ființa omenească. Închinarea este o expresie a dragostei și a uimirii omului în fața puterii lui Dumnezeu, Care ne oferă întotdeauna mai mult decât merităm: eram noi vrednici de moartea lui Dumnezeu pentru noi: atât a costat recuperarea omului: moartea pe Cruce a lui Dumnezeu, făcut om pentru ridicarea noastră din experiența traumatizantă a răului pentru care am optat cu naivitate la sugestia diavolului. (n.n.)

³ Șoima, Gheorghe, *Funcțiunile muzicii liturgice*, în rev. „Biblioteca bunului păstor”, Sibiu, 1985, p. 146. MATIS BIGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

în fiecare zi din viața ta, pentru că Dumnezeu este Sfânt, iubitor și vrednic de toată închinarea și devoțiunea noastră. Chiar dacă acest lucru pare foarte strident pentru lumea noastră secularizată, în care se promovează tacit și subtil ideea că omul este suprema ființă din univers și din întreaga existență, priceasna propagă convingerea inversă, religioasă, cu o facilitate impresionantă, pentru că ea convinge inimi, iar nu minți, lucrează emoțional, nu doar rațional.

Studiile referitoare la priceansă sunt extrem de puține, descurajator pentru un cercetător care dorește să înceapă o cercetare focalizată pe acest subiect. Dar fiind atașat foarte mult emoțional de acest subiect, având zece CD-uri de cântări publicate, am dorit să avansez pe acest culoar de cercetare. Am primit încurajări de la Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon – titularul catedrei de *Omiletică și Catehetică* de la Universitatea din București, care mi-a spus că el însuși a pornit propria cercetare doctorală de la doar două studii științifice existente atunci la subiectul tezei sale doctorale. Așa că și eu m-am aventurat pe această cărare; am enumerat în bibliografia finală materialul aflat și cercetat. Conceptul de *priceasnă* în sensul folosit de noi în lucrare l-am găsit propulsat în titluri doar în câteva articole de ziar, nicidecum în studii științifice.

0.1.1. Pricesnele – imne de inspirație biblică proclamatoare ale unor adevăruri doctrinare

Cultul creștin-ortodox folosește o bogată și variată colecție de cântări și imne sacre, majoritatea de origine sau de inspirație biblică (oricum, nici una "anti-biblică", pentru că funcționează o cenzură selectivă în inconștientul colectiv creștin al neamului nostru românesc, pilotată de specialiști, respectiv de preoți), cuprinzând psalmi și proclamând adevăruri de credință, majoritatea cântări închinare Maicii Domnului, alcătuite de diferiți imnografi și melozi creștini, a căror identitate se "topește" însă – pe măsură ce cântarea respectivă devine tot mai răspândită și mai populară – într-un anonim asumat, deliberat: precum icoanele bizantine autentice nu sunt semnate, la fel, pricesnele creații asumate de întregul popor, iar autorul primordial este, de multe ori, uitat.

La rândul său, "Sfântul Iustin Filosoful și Martirul a fost autor al unor imne și al unor reguli de cântare, cuprinse în cartea *Psaltis*, carte, care, din nefericire, a fost pierdută. Secolele al III-lea și al IV-lea sunt mai bogate în creații imnografice, fiind expresia unor compoziții ale unor profunzi și talentați imnografi și, în același timp, scriitori religioși, precum: Sfântul Clement Alexandrinul, Antinoghen Martirul, episcopul Sevastei, Athanasie, episcopul

Alexandriei, Sf. Efrem Sirul, Grigorie de Nazianz și Sfântul Ambrozie al Mediolanului, care se numără printre remarcabilii melozi creștini ai primelor secole”.⁴

În cadrul ritualului religios creștin, cântarea bisericească îndeplinește un important rol comunitar „care depășește cadrele vieții bisericești, deoarece, prin muzica bisericească, noi ajungem la comuniune spirituală în chiar Biserica Triumfătoare”⁵. Dimensiunea eshatologică nu era deloc străină conștiinței creștinului din alte secole: doar astăzi, într-o cultură agresiv secularizată, moartea și realitățile de dincolo de ea sunt “evacuate” din discursul public, întrucât sunt generatoare de anxietate pentru creștinii imaturi duhovnicește, conectați doar realitățile lumii de aici.

Pe de altă parte, „*cel puțin jumătate dintre textele poetice cântate în cadrul cultului divin ortodox au caracter catehetic, cuprinzând mai cu seamă învățături de credință*”⁶, ceea ce conferă muzicii bisericești și o funcție pedagogică.

0.1.2. Permisivism inteligent versus puritanism integrist în atitudinea de fertilizare înnoitoare și contextualizare pastorală a tezaurului moștenit istoric

În ceea ce privește problema cântării de strană și a cântării pricesnei în Biserica Ortodoxă din Transilvania, numeroși muzicologi români și-au exprimat punctele de vedere în legătură cu raportul calitativ dintre cântarea tradițională de strană și noile compoziții muzicale religioase, respectiv, pricesnele: „*o compoziție muzicală bisericească vom numi-o bună, dacă, într-adevăr, prin ea ne simțim pregătiți și îndemnați la rugăciune, dacă prin intermediul ei ne putem chiar ruga, întrebuițând-o ca vehicol al sentimentelor noastre îndreptate către Dumnezeu...*”⁷. Vedem deci în această poziționare un permisivism inteligent, o atitudine deschisă, o dispoziție de a prelua și integra tot ceea ce este spre creșterea duhovnicească a credincioșilor, o abilitate de a transforma în instrument pastoral tot ceea ce societatea contemporană adaugă ca specific propriu la moștenirea istorică a înaintașilor. O atitudine

⁴ “Sfântul Clement Alexandrinul, autorul cunoscutei cărți *Pedagogul*, ne oferă, în ultimul capitol al cărții, un imn din șase strofe, pe care îl închină lui Iisus și în care vorbește de cele trei Persoane ale Sfintei Treimi. Sfântul Efrem Sirul a scris peste 80 de imne în cinstea Sfintei Fecioare Maria, peste 27 de imne închinare Nașterii Domnului, peste 50 de imne de spre Biserică, 50 de imne despre dreapta credință și nevoia de îndreptare a ereticilor, precum și numeroase rugăciuni, de o mare frumusețe, intrate în tezaurul cultural al Bisericii Ortodoxe. Imnele sale despre Sfânta Fecioară au fost introduse în Octoih de către Pavel de Amora, imnograf din secolul al XI-lea. Aceste imne se cântă la Vecerniile de Marți, Joi și Vineri. Sfântul Efrem Sirul și Sfântul Grigorie de Nazianz sunt autorii Mineiului ortodox”. *Ibidem*.

⁵ Șoima, Gheorghe, *Funcțiunile muzicii liturgice*, în rev. „Biblioteca bunului păstor”, Sibiu, 1945, p. 149

⁶ *Ibidem*, p. 151

⁷ *Ibidem*, p. 163.

inversă, restrictivă, ar fi promotoare a blocajului, a refuzului noului, a înghețării în trecut, a baricadării exclusiviste pe experiența înaintașilor, fără a încerca să o preluăm și integrăm creator.

Cântarea este o însușire specifică ființei omenești și comună oamenilor din toate timpurile și toate locurile: este deci universală temporal și spațial. Este arta cea mai expresivă și cea mai plină de înrâurire asupra sufletului omenesc. Prin cântare, omul își exprimă sentimentele de bucurie, de durere, dar și dorurile, avânturile și idealurile lui. Nu este dedeci de mirare că muzica a fost pusă, și ea, ca toate celelalte arte, în serviciul sentimentului religios și al cultului divin. În temple, în sinagogi, în biserici, în locașuri de adunare și de rugăciune, orice nume ar purta ele, oamenii L-au lăudat și L-au cântat pe Dumnezeu, sub forma psalmilor, a imnelor religioase și a cântărilor de orice fel.

Cântarea este unul dintre elementele cele mai importante ale slujbelor ortodoxe, ea făcând parte dintre formele generale de exprimare a cultului. La o privire de ansamblu, se observă că, în mod normal, nu există slujbă ortodoxă fără cântare, cărțile de slujbă și de cântări ca: Octoihul, Mineiele, Triodul, Penticostarul, precum și Ceaslovul, Liturghierul, Molitfelnicul etc. aducând, și ele, o mărturie directă în această privință. În concepția creștină, prin darul cântării religioase, omul se aseamănă cu îngerii și cu sfinții care L-au lăudat neîncetat, pe Dumnezeu și, în sensul acesta, Sfânta Scriptură ne oferă nenumărate argumente, începând chiar din Vechiul Testament: „*Și strigau, unul către altul, zicând: Sfânt, Sfânt, Sfânt, este Domnul Savaot, plin este cerul și pământul de slava Lui*”, (Is.6:3), sau „*Și deodată s-a văzut, împreună cu îngerul, mulțime de oaste îngerească lăudând pe Dumnezeu și zicând: Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie*” (Lc.2:13).

Dar, ce este oare, această laudă? Să fie oare o pretenție a lui Dumnezeu în raport cu oamenii, pentru a-Și demonstra superioritatea incontestabilă? Ochiul uman secularizat nu mai privește cu senintate ideea de lăudare, elogiare, apreciere superlativă a Cuiva, fie Acesta chiar Dumnezeu. Omul postmodern trebuie să reînvete să guste cântarea de laudă, priceasna elogiativă a lui Dumnezeu, pentru că aceasta este o manieră de conectare a lui la realitățile de dincolo de lume, este un instrument de absorbție a harului lui Dumnezeu, de dobândire a energiei Lui sfințitoare și terapeutice; lauda de Dumnezeu cu care este presărat întreg cultul și extrem de multe pricesne este de fapt o recunoaștere a superiorității celui alt plan existențial, a lumii imateriale, a existenței din eshaton.

Omul secularizat este hipnotizat doar de terestru, de imanent și trecător, și nu mai are puterea să privească dincolo de această lume, nu mai are în orizont eshatonul: de aceea este atât de vulnerabil în fața angoasei, a fricilor, a anxietății, pentru că nu mai crede cu adevărat

MATIS RESHINA ADELA
2018.05.11 15:56

în continuarea vieții dincolo de moarte, adevăr pe care îl proclamă majoritatea religiilor. Pricesnele și cântările religioase nu fac excepție de la această sarcină sfântă a religiei: de a proclama adevărul prelungii infinite a vieții noastre dincolo de moarte. De aceea trebuie reproclamată importanța cântării de laudă pentru creștinul adevărat, care prin aceasta recunoaște caracterul secundar, inferior și precar al lumii de aici.

În contextul spiritual muzical religios românesc, analiza comparată a notațiilor muzicale din diverse perioade de activitate editorială dezvăluie faptul că Atanasie Lipovan se dovedește a fi fost foarte bine documentat atât în privința sistemului semiografic folosit în compozițiile de maturitate de către contemporanul său, George Enescu, cât și în privința performanțelor din domeniul etnomuzicologiei ale lui Constantin Brăiloiu, Béla Bartók și a colaboratorilor lor.

Nu numai atât, întrucât, se pare, eruditului cărturar, culegător și transcriitor de folclor, care a circulat atât de mult în țară și peste hotare, concertând, nu i-au scăpat intonațiile microtonice ale unor mari psalți ai vremii, pe care, cu siguranță că i-a ascultat, în mediul bisericesc și artistic, cu care a avut contact. Cu siguranță că el a fost la curent cu literatura muzicală și muzicologică a vremii, preluând, cu îndrăzneală, pentru rezolvarea unor probleme de notare și antologare sistematică a repertoriului liturgic enclavizat dintr-o macro-zonă pe care a investigat-o, Banat și Crișana, conceput sub formă de melodii-model sau melodii-tip, soluții din domeniul compoziției laice și din cel al etnomuzicologiei, știință care, atunci, își crea și perfecționa sistemul științific de transcriere relativă și de sistematizare a repertoriilor folclorice după, criterii structurale.

Bunăoară, încă de la mijlocul secolului XX, activitățile muzicale interpretative și de creație din spațiul administrativ al regiunii Brașov se derulau cu o anume ritmicitate, mai ales, în cel mai încărcat centru de tradiție culturală și culturală, din sud-estul transilvan, Sibiu. Aici, compozitori și dirijori de cor, precum: Gheorghe Șoima, Ilie Micu, Cornel Arion, Aron Bogdan, Vicențiu Fântână, Nicolae Suciș și alții își etalau talentul lor aidoma predecesorilor lor: Gheorghe Dima, Timotei Popovici, Petru Gherman și Ioan Delu, și, în același timp erau deosebit de interesați de evoluția muzicii psaltice, precum și de contribuția populară anonimă la cultivarea de pricesne și alte cântece religioase.

0.1.3. Gheorghe Șoima – apologet al cântării contextualizate cultural-teritorial și oponent al conformismului nivelator și al restricției devenite normă de atitudine

Referindu-se la problema impunerii cântării psaltice uniformizate în întreaga Biserică Ortodoxă Română, Părintele Gheorghe Șoima atrăgea, argumentat, atenția că se prefigura o perspectivă cu „îște consecințe îngrijorătoare pentru viitorul cântării de strană ardelenă. Poziția sa este tranșantă și judicios argumentată: *„Admitem că o muzică bisericească uniformă în toate ținuturile românești ar fi un factor de și mai strânsă încheiere națională și creștină. Dar, se cade să recunoaștem cu toții că, actualele deosebiri ale muzicii bisericești din diferitele provincii române nu sunt, nici pe departe, atât de mari și de așa natură încât să pericliteze unitatea națională și religioasă a Românilor. În fond, muzica bisericească de strană din Transilvania este identică cu cea psaltică a Vechiului Regat; cu unele excepții, glasurile bisericești pot fi reduse la aceleași scări muzicale și putem identifica aceleași cadențe. Deosebirile pe cari muzica bisericească ardeleană le prezintă față de cea psaltică sunt datorate, în parte unei ușoare influențe culturale occidentale, dar mai ales influenței muzicii populare”*⁸.

În această luare de poziție sunt prezentate cauzele care au permis exercitarea acestor înrâuriri și principala consecință, care are, însă, efecte benefice pentru credincioșii care participă la slujbe: practicarea cântării de către întreaga comunitate, care se regăsește în melodia doinită a troparelor și condacelor, a altor cântări liturgice din Ardeal. Bun cunoscător al celor două tipuri de cântare de strană, cântarea psaltică și priceasna, părintele Șoima sesizează și un aspect important al influenței folclorului zonal asupra cântării bisericești ardelenă: *„Aici, pe leagănul românismului, identitatea celor două noțiuni: «Lege românească» și «Lege creștinească ortodoxă», se extinde în bună măsură, și asupra domeniului muzicii. Aci, muzică bisericească de strană și muzică populară românească însemnează, în bună parte, aproape același lucru. Cântarea populară «a românizat» cântarea bisericească, iar aceasta a îmbisericit muzica populară (natural, nu pe toată)”*⁹.

Concluzia la care preotul-muzician ajunge este afirmată cu tărie și are consecințe ferme în favoarea păstrării muzicii de strană ardelenă care *„este unul dintre factorii cari au întreținut și întrețin și astăzi religiozitatea milioanelor de Români ardeleni. Zeci de milioane de Români ardeleni s-au rugat și au lăudat pe Dumnezeu în sunetele acestor melodii bisericești românești. Atunci, dacă nimeni n-a avut înconștiența să afirme că religiozitatea*

⁸ Șoima, Gheorghe Rostul înalt al cântărilor bisericești, în „Îndrumător bisericesc” („Calendarul bunului creștin”), nr. 39-40, Sibiu, 1957, p. 179.

⁹ Ibidem, p. 163

Ardealului ar fi inferioară celei din vechea Țară Românească, cum poate susține cineva că muzica bisericească ardeleană n-ar avea valoarea muzicii psaltice?”¹⁰¹¹

O altă personalitate a muzicii liturgice a fost profesorul clujean Ioan Brie. Ca muzicolog, s-a impus din poziția de cadru didactic la școlile teologice, dar și la Academia de Muzică din Cluj-Napoca. A cules folclor și colinde de la învățăceii săi, pe care, mai apoi, le-a prelucrat și armonizat. A luat poziție, atunci când a trebuit să exprime un punct de vedere în legătură cu tradiționala cântare de strană din Transilvania, dând mărturie că Școala teologică clujeană este înscrisă pe varianta de cântare a lui Dimitrie Cunțanu¹².

De asemenea, a argumentat că și parohiile transilvănene practică aceeași cântare tradițională¹³ și că ar fi nefiresc și nepotrivit să se impună un alt stil de cântare bisericească în această zonă. Luările de poziție în legătură cu cântarea bisericească de strană din Transilvania, precum și contribuțiile personale concretizate în studii și articole de specialitate îl recomandă ca pe o personalitate autorizată în ceea ce privește folclorul și muzica de cult ortodoxă, de care trebuie să se țină seama.

0.2. Motivarea abordării temei

0.2.1. Priceasna – instrument pastoral de comunicare a credinței insuficient creditat

Cântarea bisericească este "nu numai un mijloc de înțelegere, ci și de întărire a adevărilor de credință"¹⁴, „face să se comunice, în mod, convingător și altor suflete simțiri alese ale credinței, sau îi face să se unească în cântare comună pe toți cei care o folosesc”¹⁵. "Cântarea bisericească este și un mijloc de cultivare și de întărire a unității, a comuniunii dintre membrii Bisericii. Cântarea bisericească este un mijloc ideal de apropiere sufletească și de unificare spirituală a credincioșilor."¹⁶

¹⁰ *Ibidem*, p. 164;

¹¹ *Ibidem*, p. 164;

¹² Stanciu, Pr. Petru *Părintele Profesor Ioan Brie în memoria ucenicilor*, în rev. „Renașterea”, nr. 6/2010, Cluj-Napoca, p. 9.

¹⁴ Stăniloae, Dumitru, *"Cântarea liturgică comună, mijloc de întărire a unității în dreapta credință"*, în revista „Ortodoxia”, nr. 1 / 1980, p. 60.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ "Cântarea îi înrudește pe oameni, îi apropie, îi adună în jurul unei idei comune, aceea de preamărire a lui Dumnezeu. Prin originile și menirea sa, Biserica are rolul de a-i uni pe credincioși, de a trezi în ei aceleași gânduri și sentimente. Prin acestea, constatăm că muzica bisericească este nu numai o formă de exprimare a sentimentului religios al omului, ci și un mijloc de cunoaștere a adevărilor de credință, și, mai ales, un mijloc de comunicare între membrii Bisericii". Vintilescu, Petre *"Cântarea poporului în biserică, în lumina liturghierului"*, în revista „BOR”, nr. 9 / 1949, p. 429.

"Cântarea în comun are menirea de a face să dispară dintre oameni deosebirile de ideologie și dezbinările, de a-i uni într-un singur mănunchi și de a stabili între ei relații puternice. Ea ne înalță către tot ce este drept și frumos, calități prin care se poate ajunge la desăvârșire, așa cum ziceau înțelepții timpurilor trecute"¹⁷. Referindu-se la cântarea în comun, Sfântul Vasile cel Mare "relevă în cuvinte vii puterea psalmodică de a revărsa în suflete tot ce este mai bun, de a potoli gândurile furtunoase și tulburătoare, de a le da odihnă și pace"¹⁸: „*Psalmodia aduce cu sine iubirea, făcând din unirea glasurilor un fel de trăsură de unire dintre între oameni, aducând poporul laolaltă într-un singur glas de cor*"¹⁹.

Din experiența de cântăreț la strană și, apoi, din cea de preot, constat, cu bucurie, cum, nu numai la marile sărbători și praznice, ci și la Liturghia obișnuită, enoriașii, de la Biserica unde slujesc, se adună, cu bucurie, și cântă cîntece religioase. Pentru cei care cunosc notele muzicale am întocmit caiete speciale de cîntece, iar, pentru cei care nu cunosc notele muzicale, am întocmit o culegere de texte, pe care le cântă, urmând linia melodică a celor inițiați. Pentru credincioșii din Biserica Ortodoxă din Transilvania, priceasna este o melodie îndrăgită pentru că, dincolo de rigorile canoanelor, în textul pricesnei se regăsesc gândurile și sentimentele fiecărei comunități în parte.

Din această perspectivă, este foarte util să se realizeze cercetări referitoare la repertoriul pricesnelor locale, specifice fiecărei localități transilvănene. Suntem convinși că am descoperi un adevărat tezaur de spiritualitate creștină populară, izvorât din tradițiile locale și din activitatea misionară a preoților și a oamenilor din popor, care au „sfințit locul”.

0.2.2. Parfumul liturgic-sacramental al pricesnei ortodoxe autentice: în context euharistic, o cântăm în momentul împărtășirii

Grație participării credincioșilor "*la săvârșirea slujbelor religioase, preotul ortodox se simte apropiat de ei, întărit cu credința și dragostea lor, cu căldura și cu dorința lor de a se ruga, între preot și credincioși realizându-se o puternică comuniune*"²⁰. "*În acest fel, cântarea cultică ortodoxă poate prilejui legături ființiale, care nu se mai rup niciodată, întrucât comuniunea cultică realizează nu numai comuniunea sufletească între credincioși, ci*

¹⁷ Lungu, Nicolae, "*Problema transcrierii și uniformizării cântărilor religioase în Biserica noastră*", în revista „*Studii Teologice*”, nr. 3-4 / 1956, p. 241.

¹⁸ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia la Psalmul I*, 2,5, apud Ștefan Alexe, "*Foloasele cântării în comun după Sf. Niceta de Remesiana*", în revista „BOR”, nr. 1-2 / 1957, p. 181.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Manolache, Dometie, "*Dogmele și valoarea lor în viața ortodoxă*", în revista „*Studii Teologice*”, nr. 3-4 / 1975, p. 237.

și între credincioși și preot și a tuturor cu Dumnezeu, care este forma și treapta cea mai înaltă a comuniunii"²¹.

Sfânta Liturghie²² constituie elementul central al cultului ortodox, și „prin marele ei mister, precum și prin măreția și frumusețea ei, lucrează asupra sentimentului și imaginației tuturor credincioșilor, pentru că ei retrăiesc în timpul liturghiei întreaga Taină a Întrupării, începând de la Nașterea din Betleem și până la Înălțarea la ceruri”²³.

Realitățile fascinante ale muzicii de inspirație religioasă se dovedesc a fi o foarte bună modalitate de atragere și de păstrare a credincioșilor în sânul Bisericii, pentru că, transmițându-și tradiția cântării, din generație în generație aceștia rămân atașați Bisericii străbune, puțini dintre ei, dintr-o omenească rătăcire, fiind tentați să devină membrii ai altor culte. Chiar și cei rătăciți, dacă au o străfulgerare a conștiinței lor creștine, se reîntorc în sânul Bisericii, în care s-au botezat și unde au simțit extraordinara căldură sufletească, oferită de cântările tradiționale ale Bisericii Ortodoxe.

Din punctul nostru de vedere, urmărind comportamentul și reacțiile enoriașilor Bisericii noastre, considerăm că trebuie încurajată și susținută "participarea credincioșilor la cult, prin cântarea în comun, pentru a deveni o realitate în toate bisericile, în special în cele rurale, unde mai greu se poate instrui un cor. Numai prin participarea directă și activă la slujbele religioase credincioșii își dovedesc calitatea lor de mădulare vii ale Trupului lui Hristos, făcându-se părtași la comoara de har și sfințenie de care Biserica dispune și pe care o împărtășește credincioșilor la sfintele slujbe."²⁴

0.3. Noutatea abordării temei și accentele proprii: hegemonia biblică de conținut, interacțiunea dintre recitativul liturgic, gestul ritual și sonorul muzical fascinant

0.3.1. Cultul eclezial primar: un perimetru sonor încheiat de cântări simple, precursore a pricesnelor de astăzi?

²¹ Popescu, Teodor M., "Duhul comunitar al Ortodoxiei", în revista „Ortodoxia”, nr. 1 / 1956, p. 152.

²² Patriarhul Filotei a alcătuit o Diataxă, fixând rânduiala Liturghiei. "În perioada următoare, Liturghiile bizantine nu au mai cunoscut schimbări majore, fapt favorizat și de apariția editiilor tipărite ale Liturghierului. Cu toate acestea evoluția Liturghiei nu a încetat deoarece Liturghia este un organism viu și nu o relictă a istoriei. Ibidem, p. 154.

²³ Manolache, Dometie, *op.cit.*, p. 237.

²⁴ "Rugăciunile, citirile și cântările din slujba Sfintei Liturghii ne întorc gândul către Dumnezeu, ne determină să ne oprim, pentru câteva momente, din frământarea noastră zilnică pentru cele pământești, oferindu-ne priveliștea cerului, a vieții spirituale, a întâlnirii cu Dumnezeu prin rugăciunea cântată. Participând la Sfânta Liturghie trebuie să ne apropiem nu numai cu evlavie, credință și dragoste față de Dumnezeu, să nu ne închipuim numai cu mintea cele văzute, ci ne să încredințăm sufletul lui Dumnezeu, să-i dăruim viața și să ne apropiem cu credință și cu dragoste de trupul lui Hristos, care ne face părtași la viața cea veșnică pe care o dorește orice muritor." Ibidem.

În Biserica primară pricesnele aveau drept text, Psalmul 23: „*Către Tine, Doamne, am ridicat sufletul meu, Dumnezeuul meu*”; Psalmul 142: „*Doamne, auzi rugăciunea mea, ascultă cererea mea, întru credincioșia Ta, auzi-mă, întru dreptatea Ta. Să nu intri la judecată cu robul Tău, că nimeni din cei vii nu-i drept înaintea Ta!*” și Psalmul 150: „*Lăudați pe Domnul întru sfinții Lui; lăudați-L pe El, întru tăria puterii Lui. Lăudați-L pe El întru puterile Lui; lăudați-L pe El după mulțimea slavei Lui!*” Textele acestor Psalmi se cântau în întregime și se terminau cu cuvintele *Aliluia! Aliluia! Aliluia!*.

„În decursul timpului, ritualul s-a dezvoltat până la forma de azi. Actualmente, **Liturghierul** ortodox fixează acest moment al Liturghiei după cum urmează: Duminică, glasul al 8-lea: *Lăudați pe Domnul din ceruri. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 148: 1); Luni, glasul 1: *Cel ce faci pe îngerii Tăi duhuri și pe slugile Tale pară de foc. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 103:5); Marți, glasul al 3-lea: *Întru pomenire veșnică va fi dreptul. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 111:6); Miercuri, glasul al 6-lea: *Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 115:4); Joi, glasul al 8-lea: *În tot pământul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii cuvintele lor. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 18:4); Vineri, glasul al 2-lea: *Mântuire ai făcut în mijlocul pământului, Hristoase Dumnezeule. Aliluia, Aliluia, Aliluia*; Sâmbătă, glasul 1: *Fericiți sunt cei pe care i-ai ales și i-ai primit, Doamne, și pomenirea lor din neam în neam. Aliluia, Aliluia, Aliluia.*” (Ps. 64:4)

La marile praznice, se cântă chinonice speciale, după cum urmează: „La Nașterea Domnului: *Mântuire a trimis Domnul poporului Său. Aliluia, Aliluia, Aliluia*; La Botezul Domnului: *Arătat-S-a Darul cel mântuitor tuturor oamenilor. Aliluia, Aliluia, Aliluia*; La Buna Vestire: *Ales-a Domnul Sionul și l-a primit întru moștenire Luiși. Aliluia, Aliluia, Aliluia*; La Sâmbăta lui Lazăr: *Din gurile pruncilor și ale celor ce sug, ai săvârșit laudă. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 8:2); La Duminica Floriilor: *Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 117:26); În Joia Mare: *Cinei Tale celei de taină astăzi, Fiul lui Dumnezeu, părtaș mă primește; că nu voi spune taina Ta vrăjmașilor Tăi, nici sărutare îți voi da, ca luda; ci, ca tâlharul, mărturisindu-mă, strig Ție: Pomenește-mă, Doamne, întru împărăția Ta! Aliluia, Aliluia, Aliluia*; În Sâmbăta Mare: *Sculatu-S-a Domnul ca din somn și a înviat, mântuindu-ne pe noi.*”²⁵

„În Duminica Paștilor: *Trupul lui Hristos primiți și din izvorul cel fără de moarte gustați. Aliluia, Aliluia, Aliluia*. La Duminica Tomei: *Laudă, Ierusalime, pe Domnul; laudă pe Dumnezeul tău, Sioane. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 147:1); La Înjumătățirea Praznicului

²⁵ Ibidem.

Învierii: *Cel ce mănâncă trupul Meu și cel ce bea sângele Meu, întru Mine rămâne și Eu întru el, zis-a Domnul. Aliluia, Aliluia, Aliluia*; La Înălțarea Domnului: *Suitu-S-a Dumnezeu întru strigare, Domnul în glas de trâmbiță. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 46:5); La Duminica Pogorării Sfântului Duh (Rusalii):²⁶ *Duhul Tău cel bun să mă povățuiască la pământul dreptății. Aliluia, Aliluia, Aliluia* (Ps. 142:10).²⁷

"Autorii de muzică bisericească au considerat, adesea, acest moment al Liturghiei drept o eventuală breșă în sistemul liturgic, prin care se pot aduce minime inovații, în baza unor reguli prestabilite, având în vedere că, în funcție de obiceiurile locale, parohiale, chinonicele sau pricesnele pot să difere de la biserică la biserică, sau de la liturghie la liturghie".²⁸ Textele pricesnelor mai vechi provin din poezii populare cu autori anonimi, iar textele celor mai noi din poezii religioase cărora, de regulă, li se cunosc autorii.

0.3.2. Priceasna în arealul românesc: cântec de mănăstire, ramură a folclorului local?

Se pare că priceasna în arealul românesc, cântec religios de inspirație populară, este originară din Transilvania, unde se mai numește și „cântece de mănăstire”.²⁹ Priceasna, ca manifestare specific românească, rămâne o ramură a folclorului, izvorâtă din sufletele celor care simt și trăiesc creștinește. „*Cântă și mergi mai departe. La capătul drumului te așteaptă Dumnezeu!*” spune Fericitul Augustin. Îndemnul Sfântului Apostol Pavel de a vorbi în psalmi a fost respectat de către românii ortodocși, inclusiv din Transilvania; unii consideră că așa s-a

²⁶ "La Sfânta Treime: Duhul Tău cel Sfânt nu-L lua de la noi, Iubitorule de oameni, ne rugăm Ție. Aliluia, Aliluia, Aliluia; La Schimbarea la Față: Întru lumina slavei feței Tale, Doamne, vom umbla în veci. Aliluia, Aliluia, Aliluia; La Înălțarea Sfintei Cruci: Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne. Aliluia, Aliluia, Aliluia (Ps. 4:6); La Sfântul Prooroc Ilie și la alți sfinți proroci: Bucurați-vă, dreptilor, în Domnul; celor drepti se cuvine laudă. Aliluia, Aliluia, Aliluia" (Ps. 32:1). *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Belean, Pr. Nicolae, "Imnele religioase ale bisericii ortodoxe în primele veacuri creștine și în prezent". <http://hymnology.ro/arhiva/lucrari/2001/belean.php>; Botezan, Pr. Florin, "Dezvoltarea Sfintei Liturghii în primele secole", cf. <https://ro.orthodoxwiki.org/Priceasn%C4%83>, accesat la 1 august 2016.

²⁹ Deși este numit astfel, pare mai mult cântat în afara mănăstirii. Sau, mai corect, este gustat deplin înainte de intrarea în mănăstire, căci **ulterior, sunt favorizate cântările moștenite de veacuri**. Iată o priceasnă lămuritoare în acest sens: "*Aș vrea să intru-n mănăstire: Aș vrea să intru-n mănăstire / Aș vrea să mă călugăresc / Spune-mi măicuță cea bună* } bis / *Spune-mi de vrei să mă primești. // Mărire ție mănăstire / Pridvor ceresc în prag de munți / Ce vijelia vieții mele* } bis / *Biruitoare o înfrunți. // Tu ești Altar de întărire / Credinței noastre-n Dumnezeu / Tu ești cetatea de scăpare* } bis / *Și reazem sufletului meu. // Izvor adânc de mângâiere / Năpăstuiților liman / Învișoraților pe marea* } bis / *Ispitelor, din an în an. // Veniți creștini la mănăstire / Veniți la rugăciune sus / La Mănăstire pacea lumii* } bis / *E slava Domnului Iisus. // Și-n genunchiați la rugăciune / Să zicem toți și toate-n cor / Greșit-am Doamne, iartă Doamne* } bis / *Păcatul meu și-al tuturor. // Învrednicește-ne Stăpâne / Ca una-n dragoste să fim / Părtași Împărăției Tale* } bis / *Cu toți acei ce o dorim. // Și acolo-n cer cu Osanale / Slujindu-Te cu drag mereu / Să fim cu toți o Mănăstire* } bis / *Frumoasă lângă Tronul Tău.*", ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 455.

născut priceasna. Considerați un „neam tolerat”, supuși unor drastice măsuri de deznaționalizare, văzându-și bisericile și năvăstirile rase de pe fața pământului, de tunurile generalului Bukow, românii ortodocși și, mai ales schivnicii ortodocși, alungați din mănăstirile distruse, și-au găsit adăpost în inima codrului și au continuat să îl cinstească pe Dumnezeu în maniera în care au simțit ei că se cuvine.³⁰

În contemporaneitate, este deosebit de dificil să identifici priceasna, în noianul de „cântece populare cu subiect religios”, cu care soliștii de muzică populară au invadat piața muzicală, acești „oameni de bine” neținând seama de faptul că priceasna este un cântec sfânt, nu orice „hore” pe care o inscripționează și multiplică pe un CD, primând intenția comercială. Deși se doresc „buni creștini”, acești oameni uită că Ortodoxia este o lume fascinantă pentru că are o semnificație spirituală și o destinație liturgică. Priceasna, în calitate de cântec religios, este o ofrandă adusă lui Dumnezeu și semenilor noștri, nu este un „cântec de petrecere religioasă”. În cadrul cultului religios, priceasna îmbină, în mod fericit, poezia, cântarea și rugăciunea cu învățătura de credință a Bisericii.

Abordarea acestui subiect este o sarcină dificilă și ne-am propus, atât cât ne ajută cunoștințele noastre, să realizăm o prezentare monografică a pricesnei adevărate, așa cum am moștenit-o din moși strămoși, în acest spațiu de cultură, civilizație și trăire religioasă ardelenască.

Biserica creștină a acordat, de la început, o atenție și un loc aparte, în cultul său, misiunii cântării religioase, care a determinat săvârșirea „liturghiei de după liturghie”, adică fapta bună propulsată de starea de spirit oferită credincioșilor de această cântare religioasă. În scurgerea secolelor, locul și importanța cântării bisericești a crescut, astfel că azi cultul ortodox folosește o bogată, variată și prețioasă moștenire de cântări și imne sacre, dintre care multe de origine biblică, precum *Psalmii* și unele cântări, cum este cea închinată Maicii Domnului, din Luca 1, 46-55, iar altele, cele mai numeroase, care alcătuiesc astăzi conținutul cărților de ritual, create de imnografii și melozii creștini din secolul al IV-lea înainte.³¹

³⁰ Fără adăpost, fără tiparnițe și fără cărți, acești călugări singuratici și-au făurit schit dintr-o scorbură de copac sau „dintr-un lemn”, cum se numesc unele mănăstiri de la noi, și, pe cale orală, de la om la om L-au vestit și L-au slăvit pe Dumnezeu, în cuvinte pline de duh, în psalmi și în pricesne. Nu au putut construi biserici din piatră (piatra semnificând persistența în timp, durată, făcând trimitere la eternitate) pentru că li se interzicea, dar au construit biserici „efemere” din lemnul cald al codrului (codru care este frate cu românul, fiind spațiu de refugiu în fața prigoanelor și tacticilor sociale de exterminare), și au construit pe verticala spiritului, în arhitectura interioară a sufletului creștinesc. (n.n.)

³¹ Ca de exemplu, Roman Melodul, în secolul al VI-lea, Sf. Ioan Damaschin și Cosma Melodul, în secolul al VIII-lea, Sfinții Iosif, Andrei Criteanul și Teodor Studitul, în secolele al VIII-lea și al IX-lea, și alții. Toate aceste contribuții au avut un rol primordial în afirmarea cultului religios ortodox și în dezvoltarea misiunii Bisericii creștine, prin puterea harică a cântării religioase.

În viața omenirii, misiunea cântării religioase și-a făcut simțită prezența în rândul creștinilor, iar această stare de spirit a fost mereu alimentată de muzicienii care, prin puterea expresivă a muzicii, au depășit, adeseori, chiar și expresivitatea poeziei, precum și a tuturor celorlalte arte, și aceasta, nu oricum, ci prin forța lor de modelare a spiritului uman. Astfel, muzicienii, compozitorii de muzică bisericească, pe lângă talentul lor muzical, au mai avut și harul și puterea lucrării dumnezeiești, care a pus în **slovelor partiturii lor puterea imanentă a transiterii mesajului divin cântat.**³²

Trăim într-o lume în care învățăturile Scripturii sunt adeseori înlocuite cu cele ale post-modernismului înconștientul colectiv, o lume lipsită tot mai mult de timp, de răbdare, de meditație, de rugăciune, lume care evocă afirmația că mântuirea se găsește și în afara persoanei Lui Iisus Hristos. Contrar acestor opinii, Cuvântul lui Dumnezeu, rostit sau cântat, tocmai această misiune o inițiază, aceea de răscumpărare a copiilor Săi, Iisus Hristos fiind singura cale spre Tatăl. Dumnezeu care a rânduit această cale, Și-a pregătit și obiectul prin care această misiune se va împlini. Bătrânul Simeon ne vorbește clar despre „Mântuirea lumii”, adică, despre Fiul lui Dumnezeu, și nu despre o altă persoană.³³ De aceea Luca, alege să introducă împlinirea profeției făcute de Isaia, și anume faptul că, prin Iisus, acestea s-au împlinit (Luca 24:46). Matei Marcu, și Ioan, ne prezintă, în Evangheliile lor, acest lucru, fie prin lucrarea misionară, fie prin cea spirituală a acestei mântuiri.

³² Pictorii și sculptorii, care au avut la îndemână propriul material în a-i prezenta pe îngeri, nu-i înfățișau pe aceștia nici pictând, nici sculptând sau scriind, ci, în marea majoritate a cazurilor, cântând. Aceasta pentru că melodia, cântecul, este o cale regală de a ajunge la profunzimile propriei ființe, precum rezultă din următoarea priceasnă: *"Mi se bucură inima în Domnul: Mi se bucură inima în Domnul / Căci puterile El mi-a-nălțat / Gura largă spre dușmani mi-a deschis / Cu-ajutorul Său m-a bucurat. // Refren: / Nimeni nu este sfânt cum e Domnul / Nu e alt Dumnezeu, decât El. / Nu e stâncă așa cum e Domnul / Dumnezeu Sfântul lui Izrail // Nu vorbiți cu-atâta-ngâmfare / Nu roștiți al mândriei cuvânt / Căci El e Dumnezeu care știe / Cântări-va tot ce faci pe pământ. – R. // Arcul celor puternici El sfărâmă / Cei slabi cu putere se-ncing / Cei săraci au acuma odihnă / Cei bogați azi de foame se plâng. – R. // Iară cei ce mă vor pe mine / Au primit fericirii copii / Iară cei care vor o mulțime, / Lânzeziți au rămas fără fii. – R.", ****, "Să cântăm Domnului!", Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 455.

³³ Acest adevăr în surprinde priceasna *"Te ador Iisuse: Te ador Iisuse Tainic Dumnezeu, / Taina aceasta sfântă e locașul Tău. / Inima mea 'ntreagă Ție ți-o jertfesc, / Când sub valul pâinii, dornic Te privesc. // Simțurilor mele Tu le ești ascuns, / Singură credința taina ți-a pătruns, / Cred tot ce ne-ai spus Tu, Fiule 'ntrupat, / Că Tu ești Cuvântul cel adevărat. // S-ascundea pe cruce tot ce e ceresc, / Iar aici s-ascunde și ce-i omenesc. / Cred că ești de față, Om și Dumnezeu, / Mângâierea dulce a sufletului meu. // Ranele-ți ca Toma, Doamne, nu le vâd; / Dar ca și el Domn și Dumnezeu te cred. / Dă-mi credință vie, dă-mi ca să sperez / Și-n iubire-aprinsă Ție să-Ți urmez. // Taina de-amintire-a morții Domnului, / Pâine de viață ești Tu omului. / Fii și mie pururi dulce nutremânt, / Singura-mi dulceață pe acest pământ! // O, Iisuse bune, Miel însângerat, / Spală al meu suflet de orice păcat; / Căci din al Tău sânge, chiar și-un singur strop / Poate ca să spele al relexor potop. // O, Iisuse Doamne, tainic Dumnezeu. / Împlinește-mi dorul sufletului meu: / Fă să cadă vălul de pe fața Ta, / Și'n vecia 'ntreagă să Te pot vedea.", ****, "Să cântăm Domnului!", Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 455.

Din patrimoniul universal al artei misionar-muzicale, cultul fiecărei religii alege și utilizează ceea ce corespunde caracterului său specific, ceea ce este în măsură să tâlmăcească, cât mai fidel fondul său religios, în direcția postulatelor practice³⁴ și transcendente.³⁵

Pornind de la învățăturile Sfântului Apostol Pavel, care se adresează credincioșilor comunităților întemeiate de el: „Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului” (Efes. 5,19); sau „Cântați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-i, în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești” (Col. 3,16), Biserica Ortodoxă a continuat, a păstrat și a dezvoltat cântarea cu vocea în biserică, sporind, prin aceasta, misiunea sa, pornind de la adevărul că vocea umană este organul de exprimare a omului prin cuvânt, prin cântare, prin întreaga sa participare sufletească³⁶ la formele de

³⁴ Misiunea cântării bisericești, în special, capătă o însemnătate aparte în ambianța deosebită, harică, pe care o oferă Biserica, fiind nelipsită din lăcașurile sfinte. Dată fiind legătura organică dintre cântarea religioasă și stările profunde ale sufletului omenesc, fiecare religie a adoptat, în cultul său, soluția fonică potrivită și corespunzătoare principiilor sale de credință și misiune morală. **„Iisus, Iisus cel răstignit: Iisus, Iisus cel răstignit / Te vrea ca să fii fericit / O vin la el suflet pribeag / Că El te șteaptă cu drag. // E Mielul de pe Golgota / A dus durerea mea și a ta / Și-a dat viața-n chinul greu / Și ne-a scăpat pe noi de rău. // O nu te doare rana lui / Căci pentru tine a stat în cui / Și pentru tine a însângera / Ca să te scape de păcat. // O vino nu mai sta pe gând / Că Iisus te cheamă cu glas blând / Să nu respingi chemarea lui / Vino-n Biserica Lui. // Că pe pământ și-n ceruri sus / Nici un nume nu s-a spus / Că vom putea fi mântuiți / Că doar prin El suntem primiți.”**, ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 785.

³⁵ Transcendentul, Lumea de apoi, tărâmul de dincolo, nu este o realitate de care precesnele să nu se preocupe; dimpotrivă, apelul la realitățile Parusiei are puterea de a orienta creștinul secularizat spre esențial. Iată două precesne mărturie în acest sens: **„Iar în zilele din urmă: Iar în zilele din urmă / Spune Duhul lămurit, / Că mulți vor fugi de turmă / Și de păstorul iubit. // Atunci vor fi vremuri grele / Oamenii vor trăi rău! / Înșelați de duhuri rele / Vor uita pe Dumnezeu. // Așa ne vorbește Duhul / Dar nimeni nu poate ști, / Timpul când astfel de vremuri, / Peste oameni vor veni. // Privind înșa azi în lume / Vezi că-s atâtea nevoi / Și mulți lupi intra în turmă / Îmbrăcați în piei de oi. // Poștele cele deșarte, / Surorile lui satan / Se-nmulțesc văzând cu ochii / Mai în fiecare an. // Lăcomia de avere / Pe mulți creștini i-a cuprins / Și orbiți de această mreață / Se duc spre focul nestins. // Ce citești prin multe locuri / Vai, Doamne te îngrozești; / Numai crime, numai certuri / Toate lucrări diavolești. // Și așa creștinii noștri / Merg din rău, încă-n mai rău / Se'nșeală unii pe alții / Și-au uitat pe Dumnezeu. // Nu cumva acele vremuri / Despre care ni s-a spus, / Sunt tocmai cele de astăzi / Când am uitat de Iisus? // „Privegheți”, ne spune Domnul / Ne-ncetat să vă rugați, / Căci nu știți ziua, nici ceasul / Când la cer veți fi chemați.”**, ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 457. **„Sus în cer: Pe pământ sunt străin și pribeag / Nici averi, nici plăceri nu m-atrage / Toate sunt ca un fum, toate pier / Eu suspin ne-ncetat după cer. // Refren: / Sus în cer, sus în cer, sus în cer / Voi vedea pe Iisus / Și în veci voi vedea și gusta / Bucurii de nespuse. // Toate trec pe pământ, cum s-a scris / Ca un nor, ca un fum, ca un vis / Tot ce-a fost neplăcut voi uita / Când în cer pe Iisus voi vedea. – R. // El s-a înălțat sus în cer și s-a dus / Maica și Fiul ei scump, Iisus / Pe pământ nu găsesc să-mi alin / Nici dureri, nici necazuri, nici suspin. – R. // Calea mea voi sfârși-o în curând / Chiar de-ar fi s-o străbat tot plângând / Și de-o fi timp urât și ploios / Vreau să fiu tot senin și voios. – R. / Tot ce rabd pe pământ e puțin / Când privesc cerul sfânt și senin / Sus în cer eu voi fi îmbrăcat / Cu veșmânt și cunună de împărat. – R. // Pe pământ tot ce rabd, mi-e ușor / Când gândesc că-n curând am să mor / Tot ce-a fost neplăcut voi uita / Când în cer pe Iisus voi vedea. – R.”**, ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 455.

³⁶ Datoria noastră, în acest caz, este de a ne asigura că atunci când transmitem acest mesaj, scopul nostru este să propovăduim oamenilor, prin cânt și cuvânt, că Iisus este lumina Vieții, și că prin El, oricine poate găsi viața și libertatea de a-L preamări pe Dumnezeu cu glas de bucurie. **„Doamne Hristoase icoanei Tale: Doamne Hristoase icoanei Tale, / Noi păcătoșii ne închinăm, / Și din această jalnică vale / Sus către ceruri rugă înălțăm. // Ne-apasă multe patimi și chinuri / Tu ne-ascultă-a noastre suspinuri. / Icoană sfântă a lui Iisus, / Toată nădejdea în Tine-am pus. // Frânți de necazuri, Doamne vom merge / Spre sânul-ți capul ne vom pleca; / Lacrima noastră tu o vei șterge, / Bune Iisuse, cu mila Ta. // Tu ești a noastră dulce scăpare / Din-tr-a**

manifestare a credinței, a bucuriei, a mulțumirii sau a durerii, într-un cuvânt, prin misiunea pe care această rugăciune cântată o emană în rîndul credincioșilor.

O contribuție esențială în stabilirea dimensiunii misionare a cultului liturgic o aduce cântarea bisericească ortodoxă, specifică, din punct de vedere melodico-modal și ideatic, numai acestei Biserici. Ea are o puternică forță de înrăurire asupra sufletului credincioșilor pentru că ea are în centrul său chipul viu al lui Iisus Hristos și Cuvântul său, ea îi cheamă pe credincioși să-l urmeze pe Mântuitorul, „prelungind, în viața lor, pe cea a lui Hristos și devenind, prin aceasta, modele vrednice de urmat și de imitat pentru orice creștin”.³⁷ Însoșire specifică ființei umane și comună oamenilor din toate timpurile și din toate locurile, misiunea cântării religioase n-a lipsit din cultul nici unei religii, iar, în cultul nostru ortodox, cu deosebire, este, prin excelență un mod de exprimare a sentimentului religios, o forma a rugăciunii, mai mult chiar, „Cântarea bisericească ortodoxă este cea mai frumoasă visterie a Ortodoxiei, visterie care ne constituie mândria și ne definește esența noastră ortodoxă”.³⁸

Cu toată devoțiunea noastră, în textul citit sau recitat, nu găsim o respirație suficient de amplă și destul de adecvată, ca în textul cântat, unde melosul, însoțind textul rugăciunii, conturează stări profunde și nebănuite ale simțirii noastre religioase. Se dovedește, astfel, că virtuțile cântării religioase, ca și ale celorlalte arte care însoțesc și întregesc cultul, reprezintă liantul care unește domeniul concret, noțional, cu cel spiritual-abstract, creând acea stare prielnică înțelesurilor religioase pline de taină.³⁹

*/ Icoană Sfântă a lui Iisus, / Toată nădejdea în Tine-am pus. // Cu mari păcate Viața-ți bună, / Blânde Iisuse noi am rănit / Dar de-acum toți împreună / Vom face totul să fii iubit. // La-a Tale chinuri înfricoșate / Noi am răspuns cu mii de păcate. / Icoană Sfântă a lui Iisus, / Toată nădejdea în Tine-am pus. // Tu ești a noastră dulce scăpare, / Toți întru Tine nădăjduim, / Doamne ascult-a noastră strigare, / Și vezi căința ce-ți oferim. // Iartă-ne Doamne cu milă mare / Nu ne lăsa pe noi în pierzare. / Icoană Sfântă a lui Iisus, / Toată nădejdea în Tine-am pus. // Prin mijlocirea Preacuratei / Astăzi Îți cerem mii de-ndurări, / Stinge Iisuse focul ispitei / Dă-ne tărie în încercări. // Fă-ne statornici pururea-n bine / Iar după moarte ia-ne la Tine / Icoană Sfântă a lui Iisus / Toată nădejdea în Tine-am pus.", ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 455.*

³⁷ Valer Bel, *Teologie și misiune la Sfinții Trei ierarhi*, în vol. *Dogmă și propovăduire*, p. 125.

³⁸ Constantin Galeriu, *Problemele actuale în religiile creștine*, p. 36.

³⁹ Iată maniera de a comunica realitățile eshatologice, pline de taină, prin priceasnă: "**O Iisuse să ne spui: O Iisuse să ne spui / de sfârșitul veacului, / Când va fi a Ta venire / Ce semne ne-or da de știre. // Fraților, vor fi războaie / Om pe om o să se taie / Neam pe neam o să se bată, / Nu va fi aceasta-ndată. // Vor ucide frați pe frați / Fii vor omori pe tați. / Vor veni atunci pe lume / Suferințe fără nume. // Soarele s-ontuneca / Luna, stele vor cădea / Va sulfa puternic vântul / De-a cutremura pământul. // Vor urla-fioritor / Valurile mărilor / Va fi foamete grămadă / De-a cuprinde lumea-ntreagă. // Vor veni atunci pe lume / Suferințe fără nume / Pământul va bea mult sânge / Toată lumea, amar va plânge. // Toți vor merge la morminte / Și vor striga în cuvinte: / Ieșiți morților afară / Că trăim o viață amară. // Ieșiți ca noi să intrăm / De vii să ne îngropăm / Că nu mai putem răbda / Pedepsa mare și grea. // Care va veni de sus / Că n-am crezut în Iisus. / Omule cu suflet rău / Nu uita de Dumnezeu. // Că ziua cea-nfricoșată / Va veni neașteptată. / Nu tăi tu pe pământ / Fără Dumnezeu să nu**"

MANUSCRIPT DE LA
2018.05.11 15:56

De aceea, nu e de mirare că virtuțile misionare ale cântării religioase au fost puse în serviciul manifestării plenare a sentimentului religios și al puterii de influențare și de modelare sufletească al cultului creștin. Prin urmare, alegerea acestei teme, cu profunde reverberații în viața credincioșilor, se constituie într-un demers menit a dovedi legătura indestructibilă dintre misiune și slujire, dintre rugăciunea cântată și cea rostită, care face să răsară lumina credinței în sufletele credincioșilor, tulburate de evenimentele lumii contemporane, amenințată, tot mai mult, de spectrul desacralizării, și drept consecință ulterioară, al distrugerii⁴⁰ și chiar dispariției.⁴¹

În cadrul studiilor și exegezelor contemporane, aspectele legate de cântarea bisericească sunt analizate fie din perspectiva unei stricte specializări în domeniul muzicii

// Că El te va judeca / După cum vei merita. / Judecata Lui cea dreaptă / Va pedepsi orice faptă.", ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 406.

⁴⁰ Eshatologicul a fost dintotdeauna în atenția pricestnelor, acestea cultivând uneori simțul Parusiei: "**Doamne, Doamne să ne spui:** Doamne, Doamne să ne spui / De sfârșitul veacului: / Ca să știm mai dinainte / Ce semen ne vei trimite. // Ca să știm venirea Ta, / Ce semene vei arăta? / Semne le-am trimis pe toate / Nu v-ați lăsat de păcate. // De-ați citi Scripturile / Ați cunoaște semnele. / De-ați citi ce este scris / Noi la toate am ajuns. // Semne-n lună, semen-n stele / Ape mari și vremuri grele. / Și bate puternic vânt / De cutremură pmânt. // Valurile mărilor / Azi răsună-ngrozitor. / Domnul vrea să se răzbune / Că nu facem fapte bune. // Nu ne mai poate răbda / Că lucrăm Duminica, / Celelalte sărbători / Ospețe, beții și hori. // Noi tot bine așteptăm / De la rău nu ne-nturnăm. / Nici un ceas pentru Iisus / Să ne rugăm noi n-am pus. // Si-auzim din depărtare / Ape mari, cutremur mare, / Multe sate s-au-nnecat / Orașe s-au cufundat. // În fundul pământului / De mania Domnului. / Și-au rămas făr' adăpost / Domnul mângâie pe toți. // Și vedem și pe la noi / Norii încărcăți cu ploi / Cât de cât să ne-nnecăm, / Pune-Ți mila să scăpăm. // Te rugăm și strigăm tare / Să ai milă și-ndurare, / De copii, de animale / Că-s lucrul mâinilor Tale. // Dar dac-am avea credință, / Am scăpa de suferință. / De-aceia creștini și frați / Pe gânduri sa nu mai stați. // În genunchi să vă rugați / Ca să nu fim înnecați. / Întoarce-te omule, / Sfârșitul se-apropie. // Domnul multe ne-a promis, / Dar mai multe ne-a trimis; / Că dacă n-am ascultat / Ape, fulgere ne-au certat. // Căci în zilele din urmă / Va fi foamete și ciumă / Oameni răi, pizmă și ură / Și n-auzi o vorbă bună. // Crime, omoruri și-ntâmplări / Boli fără vindecări. / Și zilele se scurtează, / Nimeni nu mai lăcrimează. // Și trăiesc fără de rost / Fiindcă nu-L au pe Hristos. / Să așteptați a Lui venire / Să ne scape de pieire. // Dar mult foarte nu va fi / Până Domnul va veni / Și pe cei ce-au făcut bine / Îi va lua Domnul, cu Sine. // Iar la cei răi le va spune / Să se-adune toți din lume / În valea lui Iosafat / Unde vor fi judecați. // Dar voi iubitorilor frați / Nu sunteți întunecați / Să vă piardă fără știre / Acea ziua de venire. // Dar mai mare va fi / Când toate se vor prăbuși / Luna, stele vor cădea / Soarele s-ontuneca. // Și toate vor fi-ntristate / Pentru c-am făcut păcate. / Dar atunci va fi târziu: / Doamne, la Tine-am să viu. // Hai, creștini să ne-nchinăm, / Pe Fecioara s-o rugăm, / În genunchi, cu lacrimi multe / Ca pe noi să nu ne uite. // Să se roage pentru noi / Că suntem în mari nevoi. / Să ne dea un cer senin / Totdeauna, în veci. Amin.", ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 507.

⁴¹ "**Când pe norul luminos:** Când pe norul luminos / Va veni Domnul Hristos / N-o fi lună, stele, soare} bis / Ci numai o jale mare. // Soarele s-ontuneca / Luna, stele vor cădea / Toți din lume se vor strânge} bis / Și de jale toți vor plânge. // Întâi focul va veni, / Pe cei răi va nimici / Dup-aceia vor suna} bis / Îngerii cu trâmbița // Cei vii multe vor răbda / până ce se vor scăpa / De-a trupului greutate} bis / Încărcați cu grele fapte. // De față vor sta preoții / Cu-ai lor credincioși cu toții / Toți domni mari și muncitorii} bis / Stăpânii cu servitorii. // Și părinții vin la rând / Cu copiii lor plângând / Părinții nu i-au învățat} bis / Copiii n-au ascultat. // Și judecătorii, iată / Ce-au judecat pentru plată / Stăpânii ce-au înșelat} bis / Pe-aceia ce le-au lucrat. // În valea lui Iosafat (Ierusalim) / Totul va fi judecat / Fiecare după faptă} bis / Judecata grea și dreaptă.", ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 223.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

bisericești, fie din perspectivă istorică, națională sau universală, dar foarte rar, din perspectiva aspectului misionar-pastoral intrinsec, pe care îl propagă. În foarte puține lucrări de specialitate⁴² s-au luat în discuție și s-au analizat implicațiile misiologice ale muzicii religioase, în general, și ale cântării bisericești, în special. Chiar și în aceste lucrări, problema este abordată tangențial. Fără falsă modestie, întrucât ne cunoaștem limitele informaționale, am putea afirma că încercarea noastră, cel puțin în literatura română de specialitate, este una de pionierat, care își asumă dificultățile și greșelile inerente. Ținând seama de exigențele științifice pe care le presupune o astfel de lucrare, în tratarea subiectului am consultat bibliografia românească de bază a disciplinei, pastorala, precum și lucrări și studii elaborate de muzicologi români, și străini, clerici și laici.

Într-adevăr, muzică bisericească se poate cânta și în afara bisericii, dar dimensiunea sa misiologică este sporită în biserică de faptul că aici este vorba de un triptic, care constă din cuvânt, din melos și din actul liturgic. Acestea trei sunt de nedespărțit.⁴³

În încheierea acestei introduceri ne oprim la o frumoasă poziționare academică a unui istoric al Bisericii noastre: Pr. prof. univ. dr. Mihail Săsăujan, preluând, în bună măsură linia teologică consacrată de către Părintele Liviu Stan, precum și de către Părintele Dumitru Stăniloae, analizează, din perspectiva tradiției șaguniene, locul și rolul mirenilor în Biserică,

⁴² Domin Adam, *"Cultura muzicală bisericească în eparhia Alba Iuliei"*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2003, p. 116.

⁴³ În demersurile noastre am fost încurajați de opiniile doamnei Maria Alexandru, fiica poetului Ioan Alexandru, în prezent lector la Universitatea „Aristotel” din Tesalonica, potrivit căreia matca și locul cântării bisericești este numai biserica, unde se manifestă plenar. „Să luăm, de exemplu, imnul heruvic. Acesta se cântă în timp ce se rostesc în altar alte rugăciuni. Dacă vreau să cânt un heruvic în sala de concert, e lesne de înțeles ce se pierde din valoare. Pe de altă parte, dacă îl cânt în acest context, el mă poate impresiona și mă poate duce înapoi, la matcă. Eu cred că sunt utile concertele pentru că se arată evoluția istorică a muzicii istorice bizantine, pentru că sunt prezentate publicului acele piese din manuscrise care nu se mai cântă.... E același lucru ca și cum ai pune o icoană într-un muzeu. O pui în muzeu, o admiri, dar ea nu-și pierde din valoarea de icoană. Acest aspect i-a impresionat pe unii jurnaliști din apus, când au fost mileniile încreștinării Rusiei, și au observat cum, într-un muzeu din capitala moscovită, era o icoană a Maicii Domnului și au văzut cum o femeie bătrână s-a apropiat de ea și a sărutat-o. Tot icoană rămăsese. Dacă nu poți vedea icoana în biserică, o poți găsi într-un muzeu. Îl întâlnești și acolo pe Domnul și vei fi chemat spre mântuire... Fratele Sfântului Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie De Nyssa face o mărturisire cu privire la bunică lor, Macrina, care cânta zi și noapte psalmi. Copiii au crescut în această lume sfințită. Un alt Sfânt Părinte spunea că și aerul se sfințește de la psalmodie. Poetul Ioan Alexandru, tatăl meu, spunea că omul, dacă l-a întâlnit o dată pe Mântuitorul, nu-l va uita niciodată. Dacă s-a întâlnit măcar o dată cu frumusețea Lui, e o bază pe care se clădește mai departe în familie. Dacă dai educația, dai și pe Hristos. Acesta este cel mai important lucru pe care îl poți oferi copiilor. Îl vor lua pretutindeni, oriunde vor merge în viață și indiferent de greutate, dacă îl ai pe Domnul, ai de toate. Îmi aduc aminte de o notiță foarte frumoasă dintr-un carnet al lui Ioan Alexandru, în care zicea „Iisus Hristos este iubirea noastră și viața noastră, de asemenea. Evanghelia Lui, sensul vieții noastre și al trecerii noastre prin lume”. Cu alte cuvinte, întreaga lucrare a Bisericii este pastorală, dar cântarea bisericească este un catalizator al acesteia. Maria Alexandru, *Memorii*, Edit. Scopus, București, 2009, p. 56.

potențialul lor creativ.⁴⁴ Viața creștinului are sens și valoare, în măsura în care aceasta se constituie și într-o preocupare a pentru propria lui mântuire și pentru o dobândire reală a acesteia prin comuniunea cu Hristos ca mădular al trupului Său, Biserica.⁴⁵

De aceea, mântuirea, ca eliberare din robia păcatului și ca o împreună viață cu Hristos și în Hristos, prin lucrarea Duhului Sfânt, este problema cea mai serioasă și vitală cu care se confruntă creștinii dintotdeauna. În Ortodoxie, teologia nu este doar o disciplină intelectuală, care a formulat primele mărturisiri de credință într-un mod sistematic, ceea ce ar fi străin de Biblie și literatura creștină primară. Ortodoxia este și întâlnirea cu Dumnezeu care se comunică permanent Bisericii Sale într-o iubire, spațiul unei experiențe spirituale profunde, existențiale, a unei întâlniri și a unei comunicări autentice cu Dumnezeu în rugăciune, în asceză, în Liturghie, personal și comunitar, în Duhul lui Hristos. Dacă cercetăm paginile Sfintei Scripturi sau scrierile Sfinților Părinți, constatăm că, pentru noi, nu egalitatea sau libertatea sunt importante, ci comuniunea sau relațiile personale dintre oameni. Biserica Ortodoxă prin tradiția ei teologică și moral-ascetică, rezumată în Sfânta Liturghie, a păstrat deschisă perspectiva restaurării omului.⁴⁶

Ortodoxia are posibilitatea să ofere Europei o spiritualitate și o cultură pentru omul contemporan, care să reflecte dezbaterile de idei ale timpului prezent, o cultură sensibilă la starea și la devenirea lumii. Acestea pot fi considerate, printre altele, elementele ce scot în evidență relevanța teologiei ortodoxe în lumea actuală. Biserica, mireni și clerici, are o misiune extrem de dificilă, "dar în măsură să o mobilizeze și să o capaciteze la acțiune, căci, dacă Biserica Ortodoxă se va mulțumi cu o prezență și cu o mărturie convențională în lume, nu va răspunde provocării contemporane cu duhul universal al lui Hristos și al Apostolilor, îl lasă pe omul contemporan⁴⁷ neajutorat⁴⁸ din cauza omogenizării promovate de globalizare."⁴⁹

⁴⁴ Pr. prof. univ. dr. Mihail Săsăujan, "Mirenii în Biserică. Modele de receptare a moștenirii șaguniene în Transilvania interbelică", în volumul simpozionului: "Studii de antropologie creștină, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad”, în perioada 23-24 mai 2002, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, p. 193-207, Arad, 2003, p. 181.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ "Biserica este chemată să redescopere conținutul întregii sale spiritualități liturgice și ascetice. De aceea, rugăciunea ar trebui să devină nu o simplă obligație morală sau un serviciu tipiconal, ci izvorul tainic al bucuriei și al păcii. În același timp, rugăciunea, ca izvor de iubire față de aproapele, ar trebui să-i facă pe creștini mai sensibili față de ceea ce Sfântul Hrisostom considera a fi „sacramentul fratelui”, adică prezența lui Hristos în cei de lângă noi. Renașterea sacramentală și prefăcerea credincioșilor în „ființe liturgice” îl poate salva de la descompunere pe omul de azi, pentru a-l insera în eonul veșniciei." Pr. prof. univ. dr. Mihail Săsăujan, *A III-a Adunare Ecumenică Europeană de la Sibiu*, în revista Studii Teologice, nr. 3, 2007, p. 185.

⁴⁸ "Apatia spirituală a Europei secularizate poate fi vindecată doar printr-o spiritualitate reînnoită și aprofundată, cultivată în plăcerea rodnică a unor inimi curate, de comunitățile ecleziale locale și monahale, precum și de

Rugăciunea, postul, înfrânarea, smerenia, înțelepciunea, și solidaritatea fraternală sunt elemente ale unei lucrări ce nu se mai poate amâna. Devine extrem de urgent pentru omenire, care, conștient sau nu, caută o lumină, să dea mărturie că această lumină există. Înnoirea spiritualității creștine este o bază decisivă pentru o mărturie comună a Bisericilor în lumea noastră.⁵⁰

Capitolul I

Locul pricesnei în constelația slujbelor sacramentale ortodoxe: complementaritate, concurență, substituire sau integrare coerentă și sublimare spiritual-mistică?

Viața duhovnicească a credinciosului se află sub semnul rugăciunii, așa cum viața sa trupească este condiționată de existența aerului bun, respirabil, ecologic. Rugăciunea⁵¹ este, dacă mergem pe această analogie, aerul dumnezeiesc necesar vieții duhovnicești. Într-o definiție mai nonconformistă, rugăciunea este starea de absorbție a harului lui Dumnezeu; ea este deci o întreprindere individuală sau comunitară de mare investiție interioară, de mare trăire, care presupune un maxim efort de concentrare, mai ales pentru credinciosul încă neexperimentat.

Odată cu exersarea în rugăciune, apare și lejeritatea, experiența spunându-și cuvântul. Până însă când se ajunge la această fază, rugăciunea presupune efort, investiție, trudă. În măsura în care credinciosul nu dobândește *tehnica* rugăciunii, el se plictisește la sfintele

organizații creștine, în rugăciune, căutând mântuirea și sfințenia. În societatea contemporană, caracterizată printr-o decădere într-un individualism materialist și printr-o totală globalizare economică, Bisericile sunt chemate să promoveze identitățile distinctive ale popoarelor care conviețuiesc, în lumina comunicării permanente cu Dumnezeu treimic, Ziditorul omenirii."

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Numai în acest fel, redescoperind acea lumină care se naște și face parte din rădăcinile creștinismului, vom fi în măsură să înfruntăm marile provocări ale lumii actuale, iar descoperirea luminii se poate face doar printr-o convertire a inimii, printr-o întoarcere continuă la sursele harului. **Întoarce-te la Domnul:** *Întoarce-te la Domnul / Și-I spune-al tău păcat / Pe veșnicul Părinte / Destul l-ai supărat. // Trec zilele și nopți / Ba trec și ani întregi / Creștinule creștine / De ce nu înțelegi. // Mângăitorul lumii / Te cheamă azi la har / A lui Hristos cuvinte / Să nu-ți fie-n zadar. // Ascultă-l cu plăcere / La El aleargă-ndată / Și-n Sângele lui spală-ți / Al vinei tale pată. // Hristos e fericirea / El e sprijin și pace / Și-n inima ce-l caută / Lăcaș plăcut își face. // Ființa ta întreagă / Lui numai dăi-o azi / Și nu te va înfrânge / Al relelor necaz. // În luptă și răbdare / Găsi-vei bucurie / Căci Raiul fericirea / Te-așteaptă-n veci. // ****, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 985.

⁵¹ Religia se definește, în abordare terminologic-semantică, ca legătură a omului cu Dumnezeu. Această legătură are la bază câteva principii, care sunt definitorii pentru o bună „realizare” a acestei legături. În creștinism nu se poate vorbi de viață duhovnicească în Hristos fără a exista rugăciunea.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

slujbe, pentru că el nu se știe conecta la realitățile de dincolo de simbolistica slujbei, rămâne circumscris imanentului. Cultul bisericesc trebuie să-l trimită dincolo de aparența și exterioritatea vizibilă, la adâncurile sinelui și la Dumnezeu. Dacă credinciosul nu reușește să realizeze acest lucru, el se va plictisi la slujbe. Priceasna îl ajută enorm să se concentreze, pentru că este simplă, cu un mesaj direct, percutant, non-cifrat, fără a apela la o simbolistică complexă sau la un limbaj arhaic.⁵²

"Rugăciunea de obște este o altă formă de rugăciune, în care o comunitate de credincioși se roagă împreună, după cuvântul lui Hristos, care spune că: „unde sunt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor.” (Matei 18:20). Această formă de rugăciune alcătuiește viața Bisericii, sub forma slujbelor bisericești. În cadrul acestor slujbe avem de-a face cu o oarecare formă de standardizare a exprimărilor și mișcărilor liturgice, scopul fiind dat de nevoia de ordine și împlinire a funcțiunilor principale ale rugăciunii: lauda, mulțumirea și cererea. Această formă de rugăciune se face sub îndrumarea și cu participarea activă a slujitorilor bisericești."

1.1. Priceasna – factor pastoral-misionar marcant în panorama mistic-sfințitoare de ansamblu a cultului biseicesc ortodox

"De-a lungul timpului, Biserica a trebuit să țină cont de nevoile și evoluția societății, de aceea, vom observa o evoluție a rânduiei slujbelor. În acest fel, observăm că slujbele Bisericii sunt încărcate de momente simbolice, care vin să îl ajute pe credincios la înălțarea inimii sale către Dumnezeu, dar și la înțelegerea adevărurilor de credință."⁵³ La definirea și

⁵² "Vorbim despre rugăciune personală și rugăciune obștească. Rugăciunea personală se poate face oriunde, oricând și în orice condiții. Ea nu este îngrădită de anumite reguli de exprimare și are la bază libertatea și personalitatea creștinului. Te poți ruga Lui Dumnezeu oricând, întrucât El este Omniprezent, Atotștiutor și iubitor de oameni. Această rugăciune este un dialog interior cu Dumnezeu, care definește spațiul interior al ființei umane." Iată maniera fermă de a orienta spre esențial, în rugăciune, a pricesnei: **"Omule!:** Omule ce-n astă lume / Zi și noapte te trudești, / Cât mai mult argint și aur / Și averi s-agonisești. // Să-ți câștigi măriri și ranguri / Lăudat să fii mereu, / Nu te mai gândești la moarte / Nu gândești la Dumnezeu! // Nu gândești că mâine poate / Dumnezeu te va chema, / Și-atunci câte-ai strâns pe lume / Ale cui vor rămânea? // Cui va rămânea averea, / Câtă-n lume adunași? / Cui rămân a tale ranguri / Și-al tău aur cui îl lași? // Însa nu uita de suflet / C-ai păcătuț mereu! / Și-ale tale fapte rele / Cui le lași, iubitul meu? // Cine le-o spăla cu lacrimi / Ca să scapi neosândit? / Cine dacă tu-n viață / Nici măcar nu te-ai gândit! // Poate crezi că ai iertare / Și că raiul dobândești, / Dacă faci o slujbă-două / Și-o pomană dăruiești! // Nu te înșela iubite, / Tot de tine rău va fi! / C-o pomană și c-o slujbă / Raiul nu-l vei dobândi! // Trebuie să-ți plângi păcatul / Și să-ngenunchezi supus, / Lângă Crucea Împăcării / Lângă Crucea lui Iisus! // Sângele vărsat pe Cruce, / Te-o spăla, te-o curăți. / Numai Dânsul frate dragă / Te mai poate mântui.", ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 337.

⁵³ "De aceea, în componența slujbelor, vom găsi diferite elemente liturgice, care sunt așezate după o anumită rânduială, numită și „tipic”. Aceste elemente includ rugăciuni, cântări liturgice, pricesne, MATIS REGHINA DE LA 2018.05.11 15:56

structurarea slujbelor bisericești, observăm că există mai multe criterii, după care le putem categorisi.⁵⁴ În funcție de timpul în care se oficiază, slujbele bisericești pot fi împărțite astfel:

Slujbe care se oficiază în mod periodic, la momente bine stabilite în cadrul unei zile liturgice, care au o importanță capitală în viața Bisericii. Aceste slujbe se mai numesc și „Laude bisericești” și ele vin să împlinească nevoia de slujire a obștii, mai ales prin funcțiunea de laudă și preamărire a lui Dumnezeu și persoanelor sfinte. Viața Bisericii a determinat stabilirea numărului acestor laude la șapte, iar motivația lor este dată de cuvântul psalmistului David, care spune: „*De șapte ori pe zi Te-am lăudat pentru judecățile dreptății Tale.*” (Ps. 118:164). Denumirile acestor șapte laude sunt, în ordinea lor cronologică de desfășurare, într-o zi liturgică: Ceasul al nouălea, Vecernia, Pavecernița, Miezonoptica⁵⁵, Utrenia, Ceasurile unu, trei și șapte și Sfânta Liturghie.

Mai există slujbe care au caracter periodic, dar nu zilnic, și slujbe pentru diferite nevoi personale sau obștești („care se cunosc sub denumirile de „Sfinte Taine” și „Ierurgii”. Aceste slujbe au legătură imediată cu diverse momente importante din viața credinciosului sau a unei comunități de credincioși, și se bazează mai mult pe funcțiunea sfințitoare a cultului public, întrucât ele au ca scop împărtășirea harului divin către credincioși”).⁵⁶

sfinte, gesturi liturgice, mărturisiri de credință. Toate aceste elemente sunt combinate între ele, în funcție de finalitatea fiecărei slujbe, și ele se încadrează, întotdeauna, între o formulă de început și una de sfârșit.” *Ibidem*.

⁵⁴ Astfel, după structura lor, identificăm trei feluri de slujbe bisericești: **rugăciunea simplă**, care se rostește, de regulă, de preot pentru anumite nevoi personale ale credinciosului sau în anumite momente importante din viața Bisericii; **rânduiești liturgice**, care se compun de regulă dintr-o rugăciune, care constituie partea principală, și alte câteva elemente liturgice, ca de exemplu cântări sau lecturi, care vin să întregască scopul și semnificația slujbei respective; **slujbe propriu-zise**, care sunt de o întindere și complexitate ceva mai mare, și care corespund unor nevoi bisericești mai importante. *Ibidem*.

⁵⁵ Avertismentul simplu din priceasnă este foarte sugestiv: **La miezul nopții**: *La miezul nopții va veni / Iisus cu pas domol, / Și vai de cei ce-i va găsi} bis / Dormind cu suflet gol // O lumea asta de nevoi / Cum a orbit acum, / Crezând că vremea de apoi} bis / A-ntârziat acum. // Din somn, treziți-vă, sculați / Că vă pândesc dureri / Și unii pe-alții vă-ndemnați} bis / La sfinte privegheri. // Căci vremea s-a apropiat / Să vină judecând, / Tu suflet, ținete curat} bis / Căci poti cădea oricând. // Și fiecare, lucrul său / Să-l facă cugetând / Pentru venirea Domnului. } bis / Căci vine în curând. //***, Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 675.

⁵⁶ "Se întâmplă, uneori, ca, din diverse motive, anumite persoane sau grupuri de persoane să conteste această formă de viețuire obștească a Bisericii, aducând ca argument faptul că legătura cu Dumnezeu are ca principală caracteristică unicitatea și individualitatea persoanei, prin urmare rugăciunea ar trebui exprimată privat și individual. Această tendință este observabilă mai ales în țările secularizate, dar și în cadrul cultelor protestante și, mai ales, neo-protestante, care, deși practică anumite forme de adunare a credincioșilor, resping viața comunității Bisericii sub forma slujbelor bisericești". Această viziune greșită este corectată de priceasna: "**Singurătatea**: *Priveghetoarea dacă nu doarme toată noaptea / Și luncile răsună de-al ei cântec duios / Ea simte a ei plăcere așa lăsând-o soarta / Găsindu-și mângâierea în versul preafrumos. // Așa și eu ca dânsa iubesc singurătatea / Și fac ca să străbată la ceruri glasul meu / Prefer numai natura, trăiesc cu simplitate / Și-ntreaga mea viață i-onchin lui Dumnezeu. // În miezul nopții dacă vreun înger se coboară / Din slava cea cerească pe-acest fatal pământ / Când totul e-n tăcere când totul dormitează / Pe mine mă găsește adesea priveghind. // Și luna când răsare tot astfel mă găsește / A ei lumina stinsă imi place să privesc / Și sufletu-mi pare mai mult se umilește / Și-n liniște se suie la tronul cel ceresc. // La stele, la luceferi mă uit cu mult nesațiu / Și-n oricare aievea un chip pare zăresc / Un înger ce plutește în necuprinsul spațiu / Cu toți în cor intonă un imn dum*

MAIS REGHINA
2018.05.11 15:56

1.1.1. Slujbele religioase – forme de psihoterapie colectivă, evenimente cu potențial profilactic (în psihiatria socială)

"Viața obștească a Bisericii are, pe lângă celelalte finalități spirituale, un profund caracter de echilibrare socială." Aceste "forme de împreună-participare, la rugăciune, vin să explice credinciosului că el nu este o singularitate înaintea lui Dumnezeu", că "Tatăl nostru, din ceruri, ne iubește pe toți la fel. Prin urmare, toți beneficiem de chipul lui Dumnezeu sădit în noi, și fiecare se bucură de libertate, iubire și șansa mântuirii, în mod egal. Ceea ce ne diferențiază unii de alții nu ar trebui să ne dezbine și să ne izoleze, ci dimpotrivă, conform învățăturilor Bisericii, avem de-a face cu *o unitate în diversitate*".

Prin urmare, "participarea credinciosului la aceste slujbe este extrem de importantă, pentru a înțelege faptul că umanitatea este chemată la iubirea semenului, și nu la o formă de trăire izolată. În viziunea hristică a Bisericii, societatea trebuie să evolueze sub forma comunității, care Îl are, în mijlocul său, pe Hristos, nu a grupului de indivizi, în care fiecare are idolul său."⁵⁷ Cultul nu este decât religia în acțiune, or, cultul ortodox a făcut dovada că este în plină acțiune prin creații minunate: privesnele și colindele. Denumirea a devenit ulterior generică pentru o gamă largă de cântece aparținând folclorului religios românesc, folclor îmbisericit.

În Biserica Primară, în timpul împărtășaniei preoților și a credincioșilor se cânta un psalm întreg având ca refren „*Aliluia, Aliluia, Aliluia*”. În decursul timpului, ritualul s-a dezvoltat până la forma de azi. Chinonicele se cântă pe „la larg” sau „pe mare”, adică în tactul sau stilul de cântare papadic, în cadrul căruia se păstrează o mare libertate de cadențare și

*zorile apare și soarele ivește / A sale raze sfinte pe cadrul cel ceresc, / Atunci opresc privirea și plec jos a mea frunte / Se odihnește totul, în suflet, sfântul dor. // N-aud al lumii vaiet al ei plâns cu durere / Căci sufletu-mi plutește în sferile cerești / Și toată a ei dulceață, a ei podoabe scumpe / Mormântul le închide, pământul le-nvelesc. // Cu drag ascult paraful ce curge coala-n vale / Zeфіrul ce deșteaptă lin sufletul meu / Ce pare ca și mine să merg în a lor cale / De-mi jertfesc viața tot pentru Dumnezeu. // Amară e durerea ce simte muritorul / Când vede căci căzut-a ca prada-n gheara rea / Când viciul îl doboară și-n patimi își ia zbor / Când uită că la ceruri să-ndrepte fața sa. // Să piară deci din lume, urâta nepăsare, / Și-n sufole să crească neprețuitorul dor / Să-nfrângem cu credință, să mergem prin răbdare / Și-n inimile noastre să facem Sfânt altar." ****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 877.

⁵⁷ Tocmai de aceea, ideea de rugăciune în comuniune este subliniată de priceasna "**Frații împreună: Iată acum cât este de bine / Și cât e de frumos / A locui frații împreună. // Este bine și frumos, este bine și frumos / Cât este de bine și cât e de frumos / A locui frații împreună. // Frații, frații, iată frații împreună; / Cât este de bine și cât e de frumos a locui frații împreună ! / Aliluia, Aliluia, Aliluia.**", ****, Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 189.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

modulație, discursul muzical desfășurându-se ca niște vocalize foarte ornamentate, aproape independente de textul literar.

În spațiul bisericesc, dar și în procesiunile religioase de „ieșire în țarină” sau de ieșire cu icoanele făcătoare de minuni, picesnele sunt trăite cu mare putere emoțională, în satul tradițional românesc, unde practicile cultice vechi au rămas încă neatinse, pentru că românii și-au păstrat, dintotdeauna, ființa națională, limba, și credința, prin datini, tradiții și obiceiuri.

Cântarea, în timpul Liturghiei, trebuie să țină cont de cele patru genuri muzicale: recitativ, irmologic, stihiraric și papadic, care sunt cuprinse în ea și care trebuie interpretate întocmai. Extinderea creștinismului din spațiul iudaic în cel elenistic a dus la apariția unor noi forme de cântare, care s-au concretizat, în timp, în adevărate genuri de muzică psaltică. Acestea au fost fixate, apoi, în scris în notație neumatică, psaltică, scriere muzicală, care a fost adoptată și de poporul nostru, dar dezvoltată în spiritul etosului și a credinței noastre. Tradiția aceasta trebuie conservată, dar și promovată în întreg spațiul românesc, și nu ar fi nimic deplasat dacă notația aceasta psaltică ar fi studiată chiar și la nivelul școlilor gimnaziale și liceale.

1.1.2. Finalitatea pastoral-misionară și mistic-sfințitoare a cultului divin în ansamblul său

De câte ori îi cinstim, în imnele și în rugăciunile noastre pe sfinți, și le invocăm ajutorul și mijlocirea, noi Îl preamărim pe Dumnezeu, „*Cel care este minunat întru sfinții Săi*” (Ps. 67:36). „*Nimeni nu poate pune altă temelie, decât cea pusă, care este Iisus Hristos*”, (I Cor.3:11). Deci, temelia și sacramentul original este Hristos.⁵⁸ În El, adică în umanitatea Sa, a binevoit Dumnezeu să sălăsluiască toată plinătatea dumnezeirii: „*El este, mai înainte de toate lucrurile, și toate se țin prin El. El este Capul trupului, al Bisericii. El este Începutul,... Căci Dumnezeu a vrut ca toată plinătatea să locuiască în El și să împace totul, cu Sine, prin El, atât ce este pe pământ, cât și ce este în ceruri, făcând pace prin sângele crucii Lui*”,(Col.1:17-20) iar El îi face părtași vieții și Dumnezeirii Sale, pe toți cei care cred în El, îl urmează și îndeplinesc poruncile Lui. „*Pe cei ce fierbinte se pocăiesc, cu mila îndurării îi curățești și îi luminezi și cu lumina îi unești, părtași Dumnezeirii Tale făcându-i fără*

⁵⁸ Ideea de apropiere de Dumnezeu, de construire a unei intimități cu Dumnezeu este suferată de cântarea religioasă **Mai lângă Tronul Tău:** *Mai lângă Tronul Tău / Suflul meu caută locul său / Dorit mereu. // Și când umblă pribeag / Tu-l reîntorci cu drag / Mai lângă Tronul Tău / Suflul meu. – Bis. // Spre bunătatea Ta / Inima mea înalță / Ruga sa o Iisuse / Nu mă lăsa. // Iar în nevoia grea / Mă poartă mâna Ta / Chiar când aș dispera / Iisuse nu mă lăsa. – Bis. // ****, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2009, MATIS, REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

pizmuire; și lucru străin de gândurile îngerești și omenești vorbești cu ei, de multe ori, ca și cu niște prieteni ai Tăi adevărați”⁵⁹.

O serie de teologi români prestigioși, între care, Petre Vintilescu, Ene Braniște, Spiridon Căndea, Alexandru Moisiu, Nicolae Necula, Liviu Laurențiu Streza, Aurel Grigoraș, Dumitru Stăniloae, Dumitru Colotelo, Benedict Ghiuș, Ion Ică, Ion Bria, Valer Bel, Vasile Coman și alții au subliniat, prin opera lor, dimensiunea misionar-pastoral a cultului bisericesc. Opera acestor prestigioși teologi români este deosebit de valoroasă și de vastă, fiecare luminând partea care i se părea mai puțin luată în discuție anterior pentru zidirea în credință a enoriașilor. Toți acești prestigioși teologi sunt unanimi în afirmația că participarea credincioșilor fiecărei parohii la Sfânta Liturghie, în zilele de duminică și de sărbători, constituie manifestarea conștientă a legăturii lor nemijlocite cu Hristos, precum și manifestarea unității lor în Hristos, precum și a unora cu alții. Slujirea liturgică aparține fiecăruia dintre cei care participă, împreună cu preotul lor, la săvârșirea Sfintelor Taine, la aducerea jertfei de rugăciune și la primirea darurilor duhovnicești, revărsate de Dumnezeu asupra Bisericii.

Închinându-se pe ei înșiși și unii pe alții lui Dumnezeu, membrii parohiei devin, în fiecare slujbă, părtași ai lucrării mântuitoare a lui Hristos, iar, prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, primesc, în jertfa unică a Mântuitorului, izbăvirea de păcat și sămânța învierii și vieții veșnice în trupurile lor. Comunitatea credincioșilor viețuiește în Taina centrală a Ortodoxiei, care este Sfânta Euharistie, Taină care se află într-o strânsă legătură toate celelalte Sfinte Taine, iar participarea credincioșilor la acestea, nu numai ca primitori direcți, ci și ca adunare concelebrantă, este la fel de importantă. Pe bună dreptate, Alexander Schmemmann definea Euharistia ca fiind „marea bucurie” din care s-au dezvoltat și au dobândit sens toate celelalte Sfinte Taine. Semnificația acestei bucurii trebuie să fie înțeleasă de către toți creștinii, după cuvântul „Intră întru bucuria Domnului tău!”, (Mt. 25, 21), și întru aceasta să rămână și să trăiască veșnic.⁶⁰

⁵⁹ Sfântul SIMEON Noul Teolog, *Imne, Epistole și Capitole, Scrieri*, vol 3, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, pr. 26.

⁶⁰ Potrivit slujirilor și poruncii Mântuitorului nostru Iisus Hristos, misiunea preoțească are în vedere dimensiunile de bază ale slujirii: misiunea învățătoarească, misiunea sfințitoare și misiunea pastorală. Din perspectiva Sfintei Tradiții ortodoxe, nici una dintre aceste misiuni nu poate fi evaluată separat ci numai în contextul celorlalte două, între ele existând o legătură organică, dat fiind faptul că, despre toate trei se afirmă că sunt esențiale, întrucât țin de ființa sau de esența Bisericii. Se poate vorbi, totuși, despre o anumită prioritate cronologică a slujirii învățătoarești, dat fiind faptul că, înainte de săvârșirea Tainei Sfântului Botez, este firesc să se desfășoare o activitate învățătoarească, de catehizare, prioritate consfințită în însăși porunca Mântuitorului: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte am poruncit vouă...” (Mt. 28, 19-20). Valer Bel, *„Misiunea Bisericii în lumea contemporană. 2. Exigențe”*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 197.

1.1.3. Amprenta ontologic-euharistică a timpului rezervat pricesnei în Sfânta Liturghie ortodoxă

Preotul Profesor Petre Vintilescu (1887-1974) este primul liturgist român, în adevăratul înțeles al cuvântului. Lucrarea sa, *Liturghierul explicat*, publicată la București, în anul 1972 și, postum, în anul 1998, constituie cel mai important ghid în cunoașterea și aplicarea Sfintei Liturghii. Referindu-se la importanța acestei lucrări Patriarhul Teoctist scria: „Nevoii de înțelegere matură a înfricoșatei slujiri a Sfintei liturghii îi răspunde, cu prisosință, *Liturghierul explicat*, scriere de frunte a liturgiologiei ortodoxe românești, pe care o datorăm unuia dintre străluciții dascăli de Teologie pe care i-a avut biserica noastră: Preotul profesor Petre Vintilescu.

Începând cu descrierea slujbelor premergătoare Liturghiei și continuând cu cea a Liturghiei propriu-zise, totul capătă o altă limpezime prin interpretările – literală, istorică, dogmatică – aduse și sprijinite pe textele unor autori, precum sfinții Gherman al Constantinopolului, Nicolae Cabasila, Simeon al Tesalonicului. Formulelor și ritualurilor liturgice li se descoperă uimitoarele lor semnificații spirituale, dovedindu-ni-se, și în acest fel, că folosul sufletesc al celui ce participă la Sfânta Liturghie crește odată cu înțelegerea și meditația asupra orânduiei ei. Încredințat de sporul pe care *Liturghierul explicat* îl poate aduce slujirii noastre preoțești, dar și evlaviei mirenilor dreptmăritori, binecuvântăm apariția acestei noi ediții a cărții, cu nădejdea că se va întări astfel lucrarea misionară și de zidire duhovnicească a Bisericii noastre”.

Dumnezeiasca Liturghie este o slujbă euharistică. Este compusă din trei părți: Prothesis sau Proskomidia, slujba de pregătire a Sfintelor Daruri, Liturghia catehumenilor, numită și Liturghia Cuvântului, în timpul căreia sunt prezentate și comentate fragmente din Sfânta Scriptură, urmată de Liturghia credincioșilor, uneori numită și Liturghia euharistică, pe parcursul căreia Darurile de pâine și vin sunt aduse și sfințite. Sfânta Liturghie este slujba principală și centrală a Bisericii Ortodoxe. Cel mai adesea se slujește Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, iar, uneori, Liturghia Sfântului Vasilie cel Mare și Liturghia Darurilor mai înainte sfințite. "Dar există și alte Liturghii, precum Liturghia Sfântului Iacov sau Liturghia Sfântului Marcu. Pe când comunitatea cântă cântarea Heruvimilor, preotul și diaconul se duc la proskomidiar, masa pe care sunt pregătite Darurile."

Există moduri complexe în care se surprinde dimensiunea euharistică a Liturghiei în priceasnă.⁶¹

"După ce preotul îi binecuvintează pe credincioși, diaconul rostește: „Ușile! Ușile!” Această rostire amintește de momentul slujbei în care, pe vremuri, ușile bisericii erau încuiate, astfel încât doar credincioșii creștini să rămână înăuntru. De-a lungul secolelor, vizitatorilor le-a fost îngăduit să rămână, dar solemnitatea momentelor următoare este încă marcată de această frază. Apoi, Biserica mărturisește credința sa comună prin recitarea Crezului Niceo-Constantinopolitan. Denumirea liturgică a Crezului este „Simbolul credinței”, arătând importanța acestuia, pentru creștinii din Biserica primară, în stabilirea ortodoxiei persoanelor care declarau că aparțin Bisericii.”⁶²

Credința este cel dintâi gest sau act, prin care se arată voința noastră activă de a se alătura și de a consimți la acțiunea unificatoare a harului divin. Pentru ca harul Sfântului Duh să ne pătrundă, să locuiască în noi și să ne înmembreze în organismul Bisericii, trebuie să ne înfățișăm unificați prin credință în una și aceeași dispoziție sufletească. În aspectul ei văzut și extern, Biserica este comunitatea celor care se unesc în mărturisirea publică a aceleiași credințe. Manifestarea credinței într-o formulă comună de mărturisire, numită de obicei Simbol de credință, reprezintă un acord în resorturile adânci ale cugetării și, deci, o bază solidă a comunității în domeniul spiritului mai întâi. Unificarea sensibilă a lumii se face prin unificarea crezului, adică prin acceptarea acelorași adevăruri, care angrenează adâncimile ființei umane. Prin însuși caracterul său substanțial de a fi unic, de a fi unul singur, adevărul asigură realizarea unității și universalității Bisericii. Adevărul creștin, fiind revelat, este, prin

⁶¹ **"Imn euharistic:** *Frați creștini din lumea-ntreagă / Tresăriți în cânt voios / Intonați un imn de slavă / Toți cari credeți în Hristos. / Înfrățiți-vă popoare / De la Răsărit și-Apus / Și plecându-vă genunchii / Cântați Domnului Iisus. // O, Hristoase-n Sfânta Taină / Ce dorești să ne iubim, / Da-ne nouă a Ta pace / Dorul Tău să-l împlinim. // Pentru noi, venind pe lume / S-a făcut copil plâpând / Pentru noi, murind pe cruce, / S-a jertfit ca Mielul blând; / Iar acum sub chipul Pâinii / Din nou vine pe Altar, / Și se dă cu totul nouă / S-avem viață, s-avem har. // Sbuclumat de ură mare / Neamul nostru omenesc / N-are liniște, iar frații / Între ei se dușmănesc. // Potolește Tu furtuna / Stinge focul dintre frați / Și fă să-ți sorbim iubirea / La a Ta Masă adunați. – R. // Te rugăm Hristoase Doamne / Să ne ierți că am greșit / Pentru că străini de Tine / Pân-acum nu Te-am iubit. // Mișcă inimile noastre / Ca plângându-și vina lor / Strânse-n juruți să ramână / În toți vecii vecilor. – R // Doamne / Tu ne-ai dat poruncă, / De cei mari să ascultăm, / Să-i iubim, să le dăm cinstea / Pentru ei să ne rugăm. // De aceea de acuma / Vin smerit în fața Ta, / Să primești cu bunătate / Pentru ei azi ruga mea.", ****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1107.

⁶² "Sfinții liturghisitori se împărtășesc, la fiecare Liturghie, în Sfântul Altar, ca și Sfinții Apostoli, la Cina cea de Taină. Sfânta Masă ține, atunci, locul Mesei de la Cina cea de taină. În timpul acesta, corul cântă Imnul împărtășirii, adică, Chinonicul sau Priceasna, iar preotul iese, după aceea, în fața Sfintelor Uși, sau pe Amvon și rostește predica. Când sunt credincioși de împărtășit, preotul toarnă, în Sfântul Potir, cele două părți, din Sfântul Trup, însemnate cu „Ni” și „Ka”, deschide Sfintele Uși și îi cheamă pe credincioși, prin cuvintele: „Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”.” relevant este studiul Preotului profesor Ene Braniște, "Temeiuri biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor", în revista „Studii Teologice V, (1954), nr. 1-2, p.17-38;

el însuși, cosmic, adică destinat tuturor. Slujba bisericească uzitează de o largă și variată expunere a dogmelor de credință, pe care le infuzează cu tehnica specifică Liturghiei, combinată din poezia și melodia imnelor, din stilul sentențios al lecturilor și parfumul ieratic al rugăciunilor.⁶³

"Biserica este Casa lui Dumnezeu, locul unde creștinul se întâlnește cu Hristos cel jertfit în mod nesângeros și cu Duhul Sfânt, care dăruiește din darurile Sale. Biserica, prin excelență loc al rugăciunii, este căutată zi de zi de oameni căutători ai liniștii și binecuvântării divine. Creștinii vin pentru reculegere, cer sfatul lui Dumnezeu, în problemele cotidiene, își descarcă sufletul sub epitrahilul duhovnicilor, pun o lumânare și rostesc o rugăciune pentru cei plecați dincolo, mulțumesc pentru ajutorul primit ori se destăinuie lui Hristos, ca unui prieten vechi." "Axa fundamentală a cultului ortodox o constituie Sfânta Liturghie, Taina Tainelor, care încununează tot ceea ce s-a dăruit prin celelalte slujbe și unește, în chipul cel mai deplin, pe fiecare credincios și pe toți în Dumnezeu cel Unul și infinit în iubire, desăvârșind comuniunea cu Dumnezeu."⁶⁴

"Potrivit Sfintei Scripturi, hrană adevărată sunt toate „cuvintele credinței și ale bune învățături” (I Tim. 4, 6), ceea ce înseamnă că, la Sfânta Liturghie, ne împărtășim cu Dumnezeu-Cuvântul atât prin cuvântul Scripturii cât și prin tâlcuirea lui omiletică, omilia, alături decitiirile biblice, stând în centrul Liturghiei Cuvântului. Citirea liturgică este adevărata citire a Sfintei Scripturi deoarece cultul este viața Bisericii, „actul public care actualizează etern natura Bisericii ca Trup al lui Hristos, un act care nu este parțial, făcând referință numai la o funcție a Bisericii (rugăciunea sa comună) ori exprimând unul dintre aspectele sale, ci care îmbrățișează, exprimă, inspiră și definește întreaga Biserică, întreaga sa natură esențială, întreaga sa viață”.⁶⁵

⁶³ "Liturghia îi apropie pe credincioși într-o unitate de conștiință și de gândire prin dogmele privitoare la adevărurile fundamentale în legătură cu omul, cu păcatul și cu mântuirea, dar, mai ales, cu Dumnezeu, principiul unității sociale. Secretul unirii dintre oameni se găsește tocmai în ceea ce-i leagă sau îi unește cu Dumnezeu." Idem, *Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a Liturghiei*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1946, p. 78.

⁶⁴ "În desfășurarea Sfintei Liturghii, citirea textelor Sfintei Scripturi capătă un rol primordial, stând în centrul Liturghiei Cuvântului și împlinind, în cel mai înalt grad, caracterul de împărtășire cu Dumnezeu-Cuvântul prin cuvânt. În același timp, citirile biblice trebuie însoțite de tâlcuirea lor omiletică, care reprezintă actualizarea cuvântului scripturistic pentru adunarea euharistică în locul și timpul săvârșirii slujbei, o adevărată frângere euharistică a cuvântului lui Dumnezeu și dăruire a lui spre împărtășire." *Ibidem*.

⁶⁵ "Slujba bisericească apelează la o largă și variată expunere a dogmelor de credință, cu care sunt pătrunse tainele Liturghiei, la care se adaugă poezia și melodia imnelor, stilul sentențios al lecturilor și buna mireasmă a rugăciunilor. Oficierea Sfintei Liturghii îi adună pe credincioși într-o unitate de conștiință și de gândire, prin dogmele referitoare la adevărurile fundamentale în legătură cu destinul omului, cu păcatul și cu mântuirea acestuia, dar, mai ales, în legătură cu Dumnezeu, legătură care ține de principiul unității sociale. Scopul oficierei Sfintei Liturghii este să creeze sau să mijlocească o stare de legătură, de comunicare, mai

"Prin funcția latreutică a cultului se manifestă legătura ascendentă dintre Dumnezeu și om, legătură care pleacă de la om spre Dumnezeu. Exteriorizarea nevoii firești de a preamări pe Dumnezeu se datorează sentimentelor care ne copleșesc în fața dumnezeirii Sale, printre care: - sentimentul de admirație în fața atotputerniciei și măreției lui Dumnezeu, care determină rugăciunea de laudă a Bisericii; - starea de contemplare a bunătății, a dragostei și a milostivirii nemărginite a lui Dumnezeu față de fapăturile Sale, din care izvorăște sentimentul recunoștinței sau al mulțumirii față de milostivirea dumnezeiască, sentiment care determină ducerea la împlinire a rugăciunii de mulțumire pentru binefacerile dăruite."⁶⁶

Funcția harismatică, sacramentală sau sfințitoare îl are ca punct de referință pe Dumnezeu, urmărind "să împărtășească credincioșilor harul sfințitor al lui Dumnezeu. Întrucât harul este absolut necesar în vederea mântuirii, funcția aceasta este fundamentală în cult și este esențială în Biserica creștină. Funcția harismatică a cultului pune în evidență lucrarea harului divin pe care Dumnezeu ni-l comunică, îndeosebi prin serviciul Sfintelor Taine și al ierurgiilor, adică acele slujbe de binecuvântare și sfințire, cuprinse în Molitfelnic, care ținesc să cuprindă și să mențină neconținut, în curentul harului dumnezeiesc, întreaga fire zidită și întreaga existență omenească. Funcția harismatică este strâns unită cu cea latreutico-euharistică în cultul ortodox. În formele acestui cult, cele două scopuri fundamentale alternează, ieșind, când unul când celălalt, pe primul plan, iar, uneori, se întâlnesc laolaltă, fuzionând inseparabil în una și aceeași formă de cult, slujbă sau rugăciune, ca de exemplu în sfânta Euharistie, care reprezintă atât forma supremă de expresie a omagiului adus de Biserică lui Dumnezeu, cât și darul cel mai de preț făcut oamenilor de către Dumnezeu."⁶⁷

"Funcțiunea didactică sau catehetică, pedagogic-educativă, se evidențiază în toate slujbele Bisericii. Prin intermediul textelor liturgice: doxologii, tropare, irmoase, stihiri,

directă, între cei doi termeni sau factori ai săi: Dumnezeu, pe de o parte, și Biserica cu credincioșii săi, de alta. Scopul oficiului Sfintei Liturghii îl constituie stabilirea unei legături spirituale între Dumnezeu și omul credincios. Prin această încercare, de a realiza legătura dintre Dumnezeu și om, cultul dobândește și împlinește, în același timp, unele funcțiuni, diferite ca pondere și importanță. Prin oficierea Sfintei Liturghii se împlinesc cele trei funcții ale cultului: funcția latreutică, funcția harismatică și funcția didactică." Vale Bel, *op. cit.*, p. 167.

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ "În Liturgia ortodoxă se reliefează, mai ales, rugăciunea de mulțumire sau euharistia. Exprimarea recunoștinței noastre față de Dumnezeu constituie nota predominantă și funcțiunea de căpetenie a celei mai importante Taine, care se săvârșește în cadrul Liturghiei și care poartă chiar denumirea grecească de Euharistie, adică „mulțumire”. Autorii ortodocși din epoca noastră subliniază caracterul doxologic al Liturghiei. El corespunde datoriei omului de a celebra și a recunoaște slava lui Dumnezeu. În vreme ce noțiunea de slavă este o noțiune cheie a gândirii ebraice, noțiunea de cinste devine un element important în cărțile sfinte prin cultura alexandrină. În Noul Testament și în liturgia grecească, cinstirea, „τιμή” este aproape întotdeauna asociată slavei, „δοξα”, mai cu seamă în doxologii. Acest aspect doxologic constituie o caracteristică predominantă a cultului ortodox. Din această perspectivă, nu doar rugăciunea, ca expresie a cultului, este pătrunsă de slavă, ci și pictura, arhitectura, muzica etc. respiră slava dumnezeirii și, mai cu seamă, a Duhului Sfânt." **MATIS REGHINA-ADELA**

2018.05.11 15:56

dogmaticile glasurilor etc. se realizează atât instruirea sau edificarea credincioșilor în învățătura de credință creștină ortodoxă, cât și promovarea vieții religioase-morale. Formele cultului și rânduielile sfintelor slujbe sunt nu numai mijloace de exprimare a evlaviei și mijloace de împărtășire a Harului divin, ci și o școală sau cateheză vie. Aceasta corespunde poruncii exprese lăsate de Mântuitorul: „Mergând, învățați toate nemurile...învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (Mt.28, 19).⁶⁸

„Pe de altă parte, funcția didactică a cultului este evidentă mai ales în partea de la început a Liturghiei, Liturghia catehumenilor, în care se reînnoiește simbolic lucrarea învățătoarească a Mântuitorului. Îndeosebi lecturile biblice, predica și cateheza sunt elementele de competență prin care cultul își împlinește misiunea sa didactică, edificatoare sau catehetică. Dar nu numai în Liturghie, ci și în toate celelalte slujbe, în imne, tropare, condace sunt țesute cele mai variate învățături de credință. Cuvântul, ca expresie a laturii didactice a Bisericii, și lucrarea liturgică, expresie a laturii ei sacramentale, sunt unite în cel mai natural mod. Teologia misionară subliniază legătura dintre Taină și cuvânt, dintre Liturghie și misiune. Cei care și-au reînnoit comuniunea cu Hristos, în Sfânta Liturghie, înaintând cu El spre Împărăția lui Dumnezeu sunt trimiși în lume, după cum Apostolii⁶⁹ au fost trimiși de Hristos, pentru a fi martori și mărturisitori ai Lui, nu pentru a rămâne în lume, ci pentru a aduce lumea în Biserică.”⁷⁰

Părintele Petre Vintilescu⁷¹ identifică cei dintâi termeni liturgici în textele Noului Testament și în Epistolele Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Cercetarea începe de la practicile

⁶⁸ „Întăistătorii Bisericii noastre, credincioși poruncii și învățării Mântuitorului, au considerat dintotdeauna că au marea datorie de a învăța și de a orienta poporul spre dreapta credință și spre tot ceea ce trebuie să facă pentru mântuire, arătând, deopotrivă, necesitatea și importanța Tainei Sfintei Mărturisiri în viața credincioșilor și modul în care aceasta să fie administrată, potrivit canoanelor Bisericii, pentru folosul deplin al spovedaniei.” Ene Braniște, *op. cit.*, p. 134.

⁶⁹ „Cartea Faptele Apostolilor menționează în repetate rânduri că obștea primilor creștini sporea continuu (2,47), că numărul ucenicilor se înmulțea (6,7), că în fiecare zi se adăuga mulțime de bărbați și femei și „mâna Domnului era cu ei și mare era numărul celor ce au crezut și s-au întors la Domnul” (5, 14; 2, 41). *Ibidem*.

⁷⁰ „Prin comuniunea cu Hristos, în Sfânta Liturghie, realizată prin cuvânt, rugăciune și prin împărtășirea cu însuși Trupul și Sângele Său, credincioșii devin martori ai lui Hristos, fără să fi fost martori istorici ai Lui. cum cântă: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc”, de aceea pot spune cu sfântul Apostol Ioan: „vă vestim viața de veci care la Tatăl era și care nouă ni s-a arătat... ca și voi să aveți părtășie cu noi, iar părtășia noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său, Iisus Hristos” (1 In. 1, 2-3). Vale Bel, *op. cit.*, p. 156.

⁷¹ Pe lângă lucrarea *Liturgherul explicat*, Părintele Petre Vintilescu, în răstimpul 1926 – 1970, ne-a mai lăsat un număr de 12 cărți și aproape 20 de studii de referință, publicate în periodicele Bisericii Ortodoxe Române. Dintre aceste lucrări trebuie menționate cursul litografiat „Principiile și ființa culturii creștine-ortodoxe. Curs de Liturgică generală sau Introducere în studiul Liturgic”, București, 1940; „Sacrificiul religios ca principiu al Liturghiei. Studiu dogmatico-liturgic”, București, 1927; „Contribuții la revizuirea Liturghierului român. Proscomidia. Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. Studiu și text”, București, 1931; precum și studiile „Valoarea socială a Liturghiei, Liturghia credincioșilor privită istoric în structura și rânduiala ei”, „Liturghia în viața românească”, „Cântarea poporului în Biserică în lumina Liturghierului”, „Funcțiunea

din sinagogă și de la ritul iudaic de închinare. Ipoteza autorului, susținută cu argumente pertinente, pornește de la faptul că ritualul creștin nu se putea dezvolta cu totul independent de cel iudaic, dat fiind că există similitudini ușor de identificat între cele două rituri. În continuare, din perspectivă istorico-liturgică, urmărește modul în care s-a fixat și s-a definitivat formula liturgică pe care Biserica de Răsărit o practică până în prezent.

1.1.3.1. Intrarea în relație personală cu Hristos – efect al primirii harului

Intrarea în relație personală cu Hristos nu poate avea loc, în altă parte decât în câmpul în care este prezent harul unificator și sfințitor al Duhului Sfânt, adică în cultul divin al Bisericii și, în special, prin Sfintele Taine. *„Tainele prelungesc, în noi lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos. Cu fiecare taină sau în fiecare Taină are loc un act de chenoză a lui Dumnezeu, care vine la noi prin harul Său, împărtășit, într-o formă vizibilă, omenească și a omului care trebuie să se micșoreze pe sine, ca să vină în întâmpinarea harului care i se împărtășește”*.

Acest har devine activ și roditor atâta timp cât omul consimte să conlucreze cu el și își deschide sufletul pentru lucrarea Duhului Sfânt: *„...iată, Eu stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și de va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine!”* (Apoc.3:20). Deloc întâmplător, în timpul celui mai solemn moment al Sfintei Liturghii, rânduiala tipiconală prevede să se cânte chinonicul, o cântare lină, profundă, în timp ce, *”în Sfântul Altar, se rostesc rugăciuni speciale, menite să îi ajute pe credincioși să se adune în sine, cercetându-și sufletul și pregătindu-se pentru întâlnirea cu Hristos”*.⁷²

Din punct de vedere psaltic, chinonicul este acea cântare, dedicată momentului împărtășaniei, constând în stihuri alese din psalmi, cântate în timpul împărtășirii clericilor și mirenilor. *”În Biserica Primară, în timpul împărtășaniei preotului și credincioșilor se cânta un psalm întreg, având ca refren „Aliluia”, „Aliluia”, „Aliluia”*. În decursul timpului, ritualul s-a dezvoltat până la forma de astăzi.” Din punct de vedere melodic-ritmic el se înscrie în rândul cântărilor papadice, asemenea heruvicului, cântându-se rar și într-o manieră ornamentată. Chinonicul este însoțit, aproape întotdeauna, de Terirem.

comunitară a Liturghiei”, ”Funcțiunea catehetică a Liturghiei” și multe altele. A se vedea în acest sens bibliografia finală.

⁷² Ene Braniște, *op. cit.*, p. 76.

1.1.3.2. Ecuația *Priceasnă* – *Chinonic* (formă muzicală din clasa de compoziție a idiomului papadic cu mare vizibilitate în tradiția manuscrisă) în contextul oscilațiilor liturgice recente

În cărțile de cult, apare distincția între chinonicele săptămânale, ale fiecărei zile a săptămânii, și chinonicele speciale, praznicare. Chinonicul praznicar, ca entitate distinctă, alături de chinonicul duminical, este una dintre cele mai importante forme muzicale din clasa de compoziție a idiomului papadic și creația cu unul dintre cele mai înalte grade de reprezentabilitate înregistrat de tradiția manuscrisă, la nivelul acestei categorii de cântări religioase. Dintre chinonicele săptămânale, cel mai cunoscut este cel duminical, „Lăudați pe Domnul din ceruri. Aliluia”.

Chinonicele pe notație muzicală psaltică sunt păstrate în colecții numite ***Chinonicare***. La noi în țară, cea mai cunoscută colecție de acest gen o constituie ***Heruvico-Chinonicarul*** lui Anton Pann, apărut între anii 1846-1847, în două volume, care conțin mai multe variante, atât ale chinonicelor săptămânale, cât și ale celor speciale. Chinonicul reprezintă una dintre cântările bisericești dificil de executat și necesită o îndelungată practică a muzicii bisericești psaltice. Una din cauzele pentru care, cu timpul, chinonicul a fost înlocuit cu priceasna o reprezintă nivelul scăzut al pregătirii muzicale al celor mai mulți cântăreți bisericești de la noi. Acesta este și motivul pentru care, în prezent, el mai poate fi ascultat doar în bisericile sau mănăstirile cu o oarecare tradiție în privința cântării bizantine.

Un alt aspect este legat de faptul că, abia în ultimii ani, odată cu revirimentul cântării psaltice, pe teritoriul țării noastre, și a interesului crescut față de cântarea tradițională a Bisericii Ortodoxe, au fost tipărite lucrări muzicale, în care să fie incluse și chinonice. În rest, acestea au rămas uitate în numeroase manuscrise sau în tipărituri de muzică bisericească datând din secolul al XIX-lea, destul de greu de procurat. Între timp, nici ***Heruvico-Chinonicarul*** lui Anton Pann nu a mai fost reeditat.

Obiceiul de a predica, înainte de împărtășirea credincioșilor, reprezintă o altă cauză a înlocuirii sau suprimării chinonicului. Deși majoritatea liturgiștilor afirmă că modificarea cursului Liturghiei contrazice logica internă a tipicului, prin efectuarea predicii înaintea împărtășaniei, predica se ținea (și se mai ține) imediat după citirea Evangheliei, din diferite rațiuni: pentru ca să se ofere posibilitatea unor enoriași grăbiți să plece mai repede din biserică sau să beneficieze de ea enoriașii mai comozi, care nu vin la Sfânta Liturghie de dimineață, suficient de repede ca să prindă momentul citirii Sfintei Evanghelii.

Or, această practică disturbă sensul Liturghiei Cuvântului, pentru că abia împărtășania îi face apti pe credincioși să guste cu adevărat predica, respectiv, cuvântul de învățătură, care

MATIS RESHINA ADELA
2018.05.11 15:56

vine să desăvârșească împărtășania cu Sfintele Taine. În aceste condiții s-a ajuns la situația ca, în cele mai multe biserici, după sfințirea Darurilor și după ce preotul rostește „Sfintele Sfinților...”, iar strana răspunde „Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos...”, dacă nu se rostește predica și nu se citește nici cazania, să se cânte pricesne sau alte cântări bisericești.

În acest fel, în mod firesc, ar avea loc o întoarcere la adevărata rânduială și tradiție. Din nefericire, constatăm cu tristețe faptul că o serie de preoți și de cântăreți bisericești, consideră că, tocmai în acest moment deosebit de important al Liturghiei, împărtășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului, ne putem permite să cântăm orice altceva, precum: pricesne, concerte religioase, poezii creștine sau alte cântări bisericești, deși, așa cum nu se cuvine să cântăm altceva în locul cântării „Sfinte Dumnezeule” sau al heruvicului, la fel, nu ar trebui să cântăm orice altceva în locul chinonicului.

1.1.4. Priceasna în intenția sacramentală generală de sfințire a umanului prin cele 7 Sfinte Taine

Legătura strânsă dintre Biserică și Sfintele Taine își are temeiul în legătura ființială dintre Hristos și Biserica, aceasta fiind definită drept Trupul lui Hristos, extins în umanitate, drept pentru care, „Biserica întreagă este plină de Hristos”, după cum spune Sfântul Apostol Pavel. La Cina cea de Taină, Mântuitorul Hristos, dorind să lase Bisericii o jertfă vizibilă, a instituit dumnezeiasca Euharistie, ca Jertfă și ca Taină, (Mt.26:26-28; Mc.14:22-24; Lc.22:17-20). La fel, și celelalte trei Taine, Pocăința, Nunta și Maslul își au instituirea lor de la Hristos, fiind săvârșite tot din timpul Sfinților Apostoli. Instituirea lor de către Hristos subliniază credința că numai Dumnezeu poate lega harul sau lucrarea Sa de anumite mijloace sensibile, pentru a ni-l împărtăși, în mod adecvat, condiției noastre de ființe spirituale-trupești. În ceea ce privește actul sensibil și harul nevăzut, ele nu pot fi separate decât prin cugetare, căci, în mod concret, acestea formează un întreg, așa cum sufletul și trupul formează un întreg.

În timpul desfășurării Sfintei Liturghii, „lectura Apostolului este succedată de cântarea „Aliluia”, intonată simplu, având, ca stih, un verset din Psalmi. „Aliluia” este o expresie liturgică ebraică, de bucurie și de slăvire a lui Dumnezeu, întâlnită, frecvent, în Psalmi, care se traduce prin sintagma „Lăudați pe Dumnezeu!” Este cântarea veșniciei, cântarea de laudă ce i se aduce lui Dumnezeu în Împărăția Sa: „*Am auzit, în cer, ca un glas puternic de mulțime*

multă, zicând: «Aliluia!» Mântuirea și slava și puterea sunt ale Dumnezeului nostru! » (Apoc. 19:1).⁷³

În zilele noastre "cântarea melismatică a fost înlocuită, în general, cu rostirea recitativă, de către cântăreț a cuvântului „Aliluia”, de trei ori, renunțându-se la stih, deși acesta este indicat, în continuare, de cartea de slujbă. Ca urmare, căderea a fost mutată, în timpul citirii Apostolului. Aceste schimbări, făcute, probabil, din dorința de scurtare a slujbei, au avut, însă, efecte negative asupra trăirii liturgice. Unul dintre cele mai evidente este scăderea atenției credincioșilor față de textul apostolic. Dacă luăm în considerare și faptul că acest text este destul de puțin folosit, în predică, și că, uneori, este cântat aproape neinteligibil, înțelegem de ce Apostolul a devenit, în multe cazuri, un element decorativ al slujbei, fără impact asupra credincioșilor.”⁷⁴

"Apreciem că revenirea la cântarea melismatică „Aliluia” și la căderea, în timpul cântării acesteia, este posibilă și benefică pentru trăirea deplină a Sfintei Liturghii.”⁷⁵ Până prin secolul al XIII-lea, textele pericopelor evanghelice și apostolice erau însoțite de semne specifice efonetice, care indicau modalitatea în care trebuiau citite, semne a căror semnificație nu mai este de mult cunoscută. În prezent, recitarea liturgică este lăsată în seama cititorilor, dar câteva reguli minimale trebuie avute în vedere și anume: linia melodică să nu fie învolburată de melisme; recitativul trebuie, în primul rând, să reliefeze textul; pacea să definească actul interpretativ.

Încheindu-se citirea Sfintei Evanghelii poporul înalță, din nou cântarea de slavă, mărturisind prezența lui Hristos în mijlocul nostru, iar preotul îi binecuvintează, în semnul sfintei cruci, cu Evanghelia, care are pe ea icoana Învierii, arătând, prin aceasta că, prin cruce s-a ajuns la Înviere, iar Învierea a încununat lucrarea Cuvântului întrupat pentru noi⁷⁶.

"În decursul timpului, predica a fost mutată la priceasnă, după împărtășirea preotului, sau chiar la sfârșitul Liturghiei. Această mutare s-a făcut pe fondul scăderii evlaviei și a râvnei credincioșilor, din motive care nu numai că nu țin de logica internă a Sfintei Liturghii, ci, uneori, chiar o contrazic. Se încerca, astfel, reținerea, cât mai mult, la slujbă, a

⁷³ "Cântarea „Aliluia”, de după Apostol, este, la origine, o cântare melismatică, adică o piesă în care pe primul plan se află melodia, o cântare menită să creeze o atmosferă favorabilă înălțării sufletului către Dumnezeu. Ea exprimă bucuria întâlnirii cu Dumnezeu, „trăirea slujirii divine ca un contact real cu transcendentul, ca o intrare în realitatea supra-lumească a Împărăției”. Botezan, Pr. Florin, *op.cit.*, pp. 64-65;

⁷⁴ "Sesizând acest aspect, Mitropolitul Andrei Șaguna a hotărât mutarea cădirii în timpul trisaghionului, element care se respectă, până astăzi, în multe parohii din Ardeal. Deși are avantajul de a favoriza ascultarea cu atenție a Apostolului de către credincioși, căderea, din timpul trisaghionului, își pierde sensul de pregătire pentru întâlnirea cu Dumnezeu, prin cuvântul Evangheliei, și, pe de altă parte, perturbă desfășurarea normală a acțiunii liturgice." *Ibidem*, p. 68

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 68

credincioșilor, știut fiind faptul că, încă din vremea Sfântului Ioan Gură de Aur, unii dintre aceștia plecau, după ascultarea predicii. Pe de altă parte, se căuta a-i ajuta pe cei care ajungeau mai târziu la slujbă, să nu piardă predica”⁷⁷.

Element caracteristic al Intrării Mari, cu mare impact asupra credincioșilor, „Heruvicul” este cântarea lentă și măreață, intonată la strună, în care melodia și cuvintele se unesc pentru a ne pregăti, duhovnicește, să-L primim pe Hristos, Împăratul tuturor, Care se jertfește pentru noi. Denumirea „Heruvic” sau „Imn heruvimic” vine de la afirmația acestei cântări, potrivit căreia noi, cei care participăm la Sfânta Liturghie, îi închipuim, tainic, pe heruvimii, care intonează cântarea, întreit sfântă „Făcătoarei de viață Treimi”. Prin extensie, tot denumirea „Heruvic” se folosește și pentru imnele speciale, care se cântă în timpul Intrării Mari, în Joia și în Sâmbata Mare, și anume: „Cinei Tale celei de Taină” și, respectiv, „Sa tacă tot trupul”.

Liturghia Euharistică este o actualizare a Cinei celei de Taină și, implicit, a celor patru lucrări săvârșite, atunci, de Hristos: „a luat” pâinea, „a mulțumit și a binecuvântat”, „a frânt” și „a dat” ucenicilor. Acestor patru lucrări le corespund patru părți ale Liturghiei: Intrarea Mare, anafora, frângerea, împărtășirea⁷⁸.

În altă ordine de idei, „Taina Sfântului Maslu este folosită de toți creștinii bolnavi de o boală trupească sau sufletească, căci le dă tămăduire trupului și iertare sufletului. Pentru aceasta se cuvine ca preoții să îi sfătuiască pe toți creștinii, care vor cere să li se săvârșească această Taină, ca, mai întâi, să își cerceteze cugetul și să se mărturisească la duhovnic.”⁷⁹

În Sfintele Evanghelii și în cele șapte rugăciuni, din rânduiala Tainei Maslului, „Dumnezeu este invocat ca „doctorul sufletelor și trupurilor noastre, a Cărui milă este nemăsurată...”, iar, după fiecare rugăciune și invocare, credincioșii cântă : „Stăpâne, Hristoase, Milostive, miluiește pe robul Tău”. Însăși cântarea îl arată pe Mântuitorul Hristos ca „Vindecătorul și ajutorul celor ce sunt în dureri”. De la Dumnezeu se cere : „tămăduire neputinciosului robului Său... cel ce mult a greșit...” Pentru săvârșirea acestei Taine se

⁷⁷ Vintilescu, Pr. Petre, *Liturghierul explicat*, București, 1998, p. 194;

⁷⁸ „În timpul împărtășirii credincioșilor, strana cântă: „Trupul lui Hristos primiți...”, „Cinei Tale celei de taină...”, privesc sau alte cântări religioase, specifice locului. Strana cântă: „Trupul lui Hristos primiți și, din izvorul cel fără de moarte, gustați. Aliluia, Aliluia, Aliuluia! Cei împărtășiți își sterg buzele cu sfântul acoperământ și sărută sfântul potir, închinându-se. La încheierea împărtășirii credincioșilor, preotul, ținând, cu amândouă mâinile, sfântul potir, îi binecuvântează pe credincioși cu sfântul potir și zice: „Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta” iar strana cântă: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc; am aflat credința cea adevărată, nedesparțitei Treimi închinându-ne, că Aceasta ne-a mântuit pe noi. De la Sfintele Pasti până la Înălțarea Domnului se cântă: „Hristos a înviat...”, o dată, iar de la Înălțare și până la Rusali se cântă: „Înălțatu-Te-ai întru mărire”. Papacioc, Protos. Arsenie, *Convorbiri duhovnicești*, vol II, p. 672;

⁷⁹ Galeriu, Pr. Constantin, „Mărturisirea dreptei credințe prin Sfânta Liturghie”, în revista „Ortodoxia”, nr. 1/1981, p. 24

recomandă o culegere specială de cântece psaltice, *Cântări la Taina Sfântului Maslu*, la canonul slujbei, cântându-se: luminânda, stihirile de la laude, troparul „*Unule, cel ce ești grabnic spre ajutor...*“, tropare după rugăciunea de sfințire a untdelemnului și troparul „*Doamne, armă asupra diavolului*“.⁸⁰

Cântarea pricesnei are loc doar după slujba Sfântului Maslu, înainte și după predică, în timpul ungerii cu untdelemn sfințit a credincioșilor participanți, ea creând o atmosferă aparte, credincioșii apreciind mesajul ei mult mai lejer în raport cu densitatea dogmatic-teologică a slujbei Sfântului Maslu. Ea se consituie într-un preludiu catifelat și odihnitor, creând starea de tranziție dintre consistența mistică oferită de ceremonia liturgică a Maslului și ambianța în care se vor integra mergând acasă, reintegrându-se în arealul familiei, al casei și al serviciului de a doua zi.

„Desconsiderarea Teologiei Pastorale, ca disciplină teologică, are, însă, ca efect neglijarea practicii pastorale concrete, adică neglijarea pastorației, iar acest lucru de-termină falimentul preoției înseși... Biserica este spațiul unei cunoașteri metafizice, care este preocupată de ceea ce este dincolo de aparență. Această cunoaștere este, de fapt, cunoașterea lui Dumnezeu, care se realizează în Biserică, fiind însă diferită de cea obținută în urma eforturilor științifice. Ea este directă și totală, este rezultatul u-nei experiențe, nu este de natură strict teoretică. Este o experiență de o asemenea tărie și forță încât nu o poate contesta nimic. Teologiei Pastorale îi revine responsabilitatea de a crea contextul necesar pentru o astfel de experiență”.⁸¹

⁸⁰ „Importante, pentru reconstituirea atmosferei, sunt versetele : „Și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui mărturisiți-vă, deci, unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului” (Iacov,5:15-16). In aceste versete, Sfântul Iacov enunță modul în care se practică Taina Maslului, a ungerii spre vindecare cu untdelemnul de măsline, care a fost sfințit prin rugăciunea preoților și a membrilor prezenți ai comunității locale, în care se afla bolnavul.” „Ca unul din cei mai apropiați apostoli ai Domnului, Sfântul Iacov a fost cel care a transmis predania către cei pe care îi păstorise și îi sfințise în Taina preoției, așa cum el însuși, între ceilalți apostoli, fusese trimis să „propovăduiți, zicând: S-a apropiat împărăția cerurilor. Tămăduiți pe cei neputincioși, înviați pe cei morți, curățiți pe cei leproși, pe demoni scoateți-i; în dar ați luat, în dar să dați. Să nu aveți nici aur, nici arginți, nici bani în cingătoarele voastre; Nici traistă pe drum, nici două haine, nici încălțăminte, nici toiaș; că vrednic este lucrătorul de hrana sa În orice cetate sau sat veți intra, cercetați cine este în el vrednic și acolo rămâneți până ce veți ieși.. Și, intrând în casă, urați-i, zicând: «Pace casei acesteia». Și dacă este casa aceea vrednică, vină pacea voastră peste ea. Iar de nu este vrednică, pacea voastră întoarcă-se la voi”, (Mt. 10:7-13).” Ene Braniște, *op. cit.*, p. 167.

⁸¹ „Dacă omul liber comite păcatul, rupe acest raport și Îl refuză pe Dumnezeu, adevărind cuvintele Fericitului Augustin: „păcatul tulbură, orbește ochiul inimii prin care se vede Dumnezeu”. Tocmai de aceea o preocupare prioritară în viața omului post-modern trebuie să fie conservarea sănătoasă și curată a ochiului inimii, pentru a-l putea vedea pe Dumnezeu. Cu acest scop se săvârșesc Sfintele Taine pentru cei care sunt dispuși să ia parte la slujbă și să beneficieze de harul divin”. Arhimandrit Teofil Tia, *Elemente de pastorală misionară pentru o societate pos-ideologică*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003, p. 4.

După experiența de teologisire, părintele Tia concluzionează: „credința are un impact puternic în lumea noastră numai în măsura în care se constituie într-un raport inter-personal viu între Hristos și om: raport liber, armonios, încrezător.”⁸²

1.1.5. Rostul priceasnei în constelația de ierurgii a Ortodoxiei străbune. Priceasna ca agent de comunicare ecumenică, inter-confesională, grație puterii ei de străpungere/penetrare a frontierelor confesionale

Ierurgiile, în calitatea lor de rugăciuni speciale care se fac de către episcopi și preoți cu scopul de a curăți, binecuvânta și sfinți pe om, natura înconjurătoare, bisericile, obiectele de cult, casele, obiectele casnice, roadele câmpului și toate lucrurile de care omul are nevoie în viață, pentru lauda lui Dumnezeu și mântuirea sufletului, panoramează într-o manieră fascinantă viața de zi cu zi a creștinului ortodox. Priceasnele – mai ales cele cunoscute și cunoscute în comun de credincioși – parfumează într-o manieră aparte aceste momente speciale din viața credincioșilor.

Ierurgiile au un efect pozitiv asupra sufletului omului și, uneori, chiar și asupra trupului său, deoarece, prin acestea, patimile se liniștesc, scade răutatea și pizma potrivnicilor, unele boli se vindecă, oamenii se întăresc în dreapta credință și primesc binecuvântare și har, iar omul devine, din nou, vas al Duhului Sfânt.

Ierurgiile sunt de două feluri: ierurgii care sfințesc persoanele și ierurgii care binecuvântează și sfințesc lucrurile. Ca și în cazul altor evenimente religioase când se cântă în Biserică⁸³ sau în public, cântarea bisericească, precum și priceasna, nu trebuie înțeleasă ca o

⁸² Lumea în care trăim noi acum, însă, cunoaște mutații de neimaginat în trecut. Nu mai avem de a face cu o societate tradițională așezată, respectând anumite rânduieli unanim acceptate. Principiile creștine însă rămân aceleași. “Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același” (Evrei 13, 8), dar El trebuie făcut cunoscut oamenilor într-un grai și cu mijloace înțelese de ei”. Referindu-se la condițiile creștinului din contemporaneitate, Arhimandriul Teofil Tia arată că nu numai științele din lumea laică și-au diversificat și fragmentat orizontul de cercetare, ci și Teologia, în sine, prin multidisciplinaritatea la care s-a ajuns, „a căzut victimă fragmentării specifice științei contemporane”. ÎPS Andrei, Arhiepiscopul Alba Iuliei, *“Teologia Pastorală: o disciplină teologică tot mai importantă”*, Prefață la lucrarea Arhimandrit Teofil Tia, *“Elemente de pastorală misionară pentru o societate pos-ideologică”*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003, p. 4.

⁸³ Iată o frumoasă priceasnă, cântată la ceas de seară, împletindu-se armonios cu rugăciunile vecerniei: **“Noaptea (priceasna vecerniei):** *Noaptea e stăpână-n vale / Truda zilei s-a sfârșit / Obosit m-abat din cale} bis / Să Te-ador Iisus iubit. // Lampa veșnică ma cheamă / Să Te-ador să Te iubesc / Să-Ți spun dorul fără teamă } bis / Pruncule Dumnezeiesc. // Sfântă jertfă a iubirii / Dumnezeu neînțeles / Domn în cer și-n univers} bis / Din Altar Stăpân al firii. // Îngerii Te înconjoară, / Arde focul cel ceresc / Te ador cum ei Te-adoră} bis / Te iubesc cum ei iubesc. // Cât e de frumos cu Tine, / Înaintea Ta să-Ți cânt / Tu-mi ești singurul meu bine} bis / Toate trec pe acest pământ. // Prietenii curând mă lasă / Lumea trece, toate trec / Prietenia credincioasă} bis / Singura-ți va fi în veci. // Primește a mea cântare, Al meu suflet al meu dor / A mea inimă și-ardoare} bis / Pruncule Mântuitor. // Doamne, eu mă duc acuma / Dar Te rog cu dor nespus, / Fii cu mine-ntotdeauna} bis / Slavă Ție scump Iisus.”, ****, *Să cântăm Domnului!*, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 197.

producție muzicală destinată pentru simpla sau mai sofisticată satisfacție a auditoriului, deci nu este o artă cultivată în sine, ci, de foarte multe ori, mai ales în cazul pricesnei, este o creație spontană, care se transmite prin viu grai, de la o comunitate religioasă la alta și de la o generație la alta. Deși, în marea lor majoritate, sunt de sorginte populară, pricesnele sunt organic legate de slujba bisericească și de rosturile mântuitoare ale acesteia⁸⁴. În cadrul ierurgiilor, priceasna are un loc aparte, datorită faptului că are menirea să acopere unele momente de „pauză” din cuprinsul slujbei săvârșite pentru sfințirea unor obiecte legate de viața omului, a slujbei pentru alinarea celor bolnavi. În alte situații, precum este cazul procesiunilor pentru ieșirea în țariană, ieșirea, prin sate, cu sfintele moaște și cu icoanele făcătoare de minuni, sau procesiuni pentru protejarea oamenilor de primejdiile mari, când creștinii parcurg un anumit drum, priceasna este cântecul religios care însoțește aceste procesiuni.

Cele mai populare pricesne, care se cântă cu ocazia procesiunilor sunt: „O, Măicuță Sfântă”, „Un prieten bun, pe calea vieții”, „La Tine vin, Măicuță”, „Iususe-al meu, Prieten drag”, „Prea sfântă Maică și Fecioară”, „Așa grăiește Domnul Slavei”. În mod cu totul excepțional, în cazul deceselor din Săptămâna Luminată și din săptămâna dinaintea Crăciunului, la scoaterea din casă a celui decesat se cântă o priceasnă de îndurare. Dacă decesul a avut loc în săptămâna Crăciunului, la scoaterea din casă, se cântă și o colindă adecvată. În ultimul timp, datorită emisiunilor de pricesne de la televiziune și de la radio, se cântă priceasna „Unde să mă duc eu, Doamne”.

Priceasna este o cântare tradițională, în care „noul” își poate găsi, treptat, locul, însă, în urma unor verificări și atestări eclesiale mai largi a utilității oricărui schimbări. „Moda” sau importul de „exotisme culturale” joacă un rol cu totul secundar și, de obicei, deloc programatic, deși, în această privință, exemplul și influențele altor confesiuni apusene nu au lipsit și nu lipsesc, mai ales în contemporaneitate. Un element de „modernitate” contemporan, din priceasna tradițională este acompaniamentul de orgă, specific religiei protestante, sau de instrumente electronice, care redau și sunete de clopot sau bătăi de toacă, care disturbă aspectul religios și periclitează legătura cu unitatea și stabilitatea cultului ortodox, în general.

În general, în zonele rurale, până a nu se întoarce „diasporeni”, plecați la muncă în străinătate, fiecare comunitate locală avea bine fixat un anumit repertoriu de pricesne, precum și tipicul cântării lor la slujbele religioase sau în cadrul procesiunilor. Acolo unde „glasurile” bisericești au dezvoltat variante orale, de influență folclorică, cu forme simplificate și

⁸⁴ Braniște, Pr. Ene *Liturgica generală*, București, Ed. IBM, 1993, p.735

repetabile, mai ales în Transilvania, credincioșii pot însoți, într-o oarecare măsură, priceasna pe glasuri la Vecernie, Utrenie, la unele Taine și în Ierurgii.

Priceasna are și un caracter misionar și pastoral și în acest context eclesial ierurgic, determinat de complexitatea dinamică și iconomică a dialogului Bisericii cu lumea, care îi conferă dimensiunea misionară, și, prin iconomia dialogului din interiorul Bisericii, i se conferă dimensiunea pastorală. Un aspect particular este cel ecumenic, reflectat în comunicarea reciprocă dintre diferitele confesiuni creștine, care au marcat și evoluția cântării ortodoxe.

1.2. Poziția specialiștilor în comentariul locului pricesnei în constelația slujbelor sacramentale Ortodoxe. Priceasna – agent cultural identitar inconfundabil. Exprimarea corectă a vocației misionare a creștinului adevărat prin priceasnă

În viziune ortodoxă, "misiunea creștină nu se reduce doar la simpla vestire a Evangheliei, ci vizează încorporarea și creșterea oamenilor ca membri ai Bisericii, înțeleasă ca trup al lui Hristos, până la măsura vârstei plinătății Lui: „*Până vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos*” (Efes.4:13). Exigențele misiunii vizează atât întoarcerea fiecăruia către Dumnezeu cât și viețuirea tuturor într-un duh creștin autentic, în Duhul Evangheliei lui Hristos.”⁸⁵

Obligativitatea misiunii creștine se deduce din trimiterea Fiului și a Sfântului Duh, în lume, de către Tatăl, din trimiterea Apostolilor la propovăduire de către Iisus Hristos, de trimiterea Bisericii care, prin slujitorii investiți, vor desfășura misiunea încredințată până la sfârșitul veacurilor. „*Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică, căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască, prin El, lumea*”, (In. 3:16-17).

Trimiterea Fiului și a Sfântului Duh este o expresie a iubirii lui Dumnezeu față de om, pentru care Sfânta Treime poartă grija deosebită în perspectiva mântuirii sau readucerii lui la „*starea cea dintru început*”. Tatăl, izvorul dumnezeirii și principiul unității acesteia, cel care are inițiativa creării ființei umane, are și dorința mântuirii ei prin Fiul (In. 4:14 și Lc. 9:55).

Unitatea de lucrare misionară a Treimii în lume se desăvârșește în Cincizecime, prin care cercul lucrării mântuitoare a Treimii cu lumea se completează, căci începe sălășluirea

⁸⁵ Valer Bel, *op. cit.*, p. 87.

Duhului între oameni. "Raportat la cultură, postmodernismul contemporan se definește prin două elemente esențiale: promovarea multiculturalismului și valorizarea actelor culturale în raport cu legile economiei⁸⁶ de piață"⁸⁷.

"Învățătura tradițională se relativizează, sunt negate doctrine universale valabile, sunt contestate paradigmele unice și valorile religioase absolute. Astfel se distruge, practic, încrederea în structura ecclesială centralizată, fiind mult mai bine primite fracțiunile centrifuge. Este promovată, fără rezerve, mișcarea feministă. Se vorbește, tot mai confuz, de un ecumenism similar întru totul cu sincretismul"⁸⁸: „dacă religia nu a dispărut, conform programului modernist, atunci postmodernitatea decretează egalitatea religiilor, sursa lor în rațiunea omului și nu în transcendent, nu originea divină a religiei, ci crearea ei de către om, care L-a creat și pe Dumnezeu, refuzul Revelației iudeo-creștine ce culminează în Hristos și egalitatea creștinismului cu celelalte religii, limbajul inclusivist, care nu mai face diferență între adevăr și eroare, între dreaptă credință mântuitoare și erezie, în plan ecclesial”⁸⁹.

Părintele prof. univ. dr. Tache Sterea, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă "Patriarhul Justinian Marina", din București, specialist în disciplina *Îndrumări misionare*, abordează tangențial subiectul care ne interesează în câteva lucrări documentate.⁹⁰ Părintele profesor atrage atenția asupra faptului că „lumea se înstrăinează tot mai mult de Dumnezeu, omul fiind copleșit de bogățiile acestei lumi și de realizările sale. Dar creștinismul nu este învechit, deoarece afirmă prezența și lucrarea neîncetată a lui Dumnezeu în istorie, prin harul său, care izvorăște veșnic din Dumnezeu și înnoiește și lumea în care vine cu noutatea sa perpetuă și mereu transformatoare.”⁹¹ Răspunsul ortodox la procesul de secularizare a lumii

⁸⁶ "Deși globalizarea este un fapt istoric, ea nu acționează asupra culturii în sens reducăționist exclusiv, ci o modelează într-o simfonie de culturi locale, diversificate, ce interacționează între ele prin intermediul mass-mediei și a internetului. Șansa lor de supraviețuire este legată, însă, de capacitatea lor de a se mula cerințelor din piață, altminteri, eșecul deși cert, nu lasă urme, deschizând alte oportunități, pe temeiul principiului alterității. Viitorul este neinteresant pentru omul postmodern. Victimă a autosuficienței, el clamează necesitatea raiului pământesc, experimentat încă din viața aceasta, fără a-și pune problema veșniciei, în care nu crede." Petraru, Pr. Gheorghe, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006, p. 230.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ "Din păcate, unele „adaptări” s-au făcut în pripă, suferind de stridența lipsei de autenticitate. Este cazul kitsch-urilor pătrunse, pe scară largă, în biserici și mănăstiri: icoane necanonice, stiluri de cântare nespecifice, candelă și lumânări în suport de plastic sau de aluminiu, flori de plastic, becuțe multicolore, obiecte cu întrebuințări profane, decorate cu simboluri religioase etc." Petraru, Pr. Gheorghe, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006, p. 231

⁹⁰ Pr. prof. univ. dr. Tache Sterea, *"Dumnezeu, omul și creația în teologia ortodoxă și în preocupările ecumenismului contemporan. Teză de doctorat,"* în revista "Ortodoxia", anul XLIX (1998), nr. 3-4, și în volum la Editura IBMBOR, 1998; Cursul *Credință și misiune*, Editura IBMBOR, 1999; *Relația teologie-știință în gândirea Sfinților Părinți*, în revista Studii teologice, seria a II-a, nr. 1-2, ianuarie-iunie, 2000; *Teologie dogmatică și simbolică*, Editura IBMBOR, 2003; *Mântuitorul Hristos și Biserica*, Ed. Scripta, 2006.

⁹¹ "În același context al „înstrăinării” omului contemporan, „raționalismul, teologia catolică au accentuat, unilateral, importanța naturii divine în detrimentul Persoanelor. Sfânta Treime a fost izolată MATIS REGINA ADELA 2018.05.11 15:56

este prezența lui Dumnezeu în întreaga creație și transfigurarea ei în Hristos și Biserică, prin Sfântul Duh”.⁹²

Potrivit opiniei Părintelui profesor, „plecând de la aceste premise, relația dintre Biserică și lume a fost concepută în termeni exteriori, modalitate care a dus la opoziția dintre Biserică și lume, concepând în manieră facilă lumea cu păcatul și provocând secularizarea lumii”. Referindu-se, din punctul de vedere al activității misionare, la raportul dintre Teologie și filozofie, Părintele profesor efectuează un excurs istoric, până la timpurile Părinților Bisericii, identificând faptul că „filosoful și gânditorul creștin Sfântul Iustin Martirul este primul care întinde mâna sufletelor îmbibate de filosofia greacă a doctrinei Logosului. Din punctul său de vedere nu se poate vorbi de o opoziție reală între creștinismul, care se străduia să-și elaboreze o doctrină coerentă, și filozofie, „știința” timpului”.⁹³

Când omul va fi pus în situația de a-și apăra credința, sudorile nevoinței nu-i vor folosi la nimic, dacă-i lipsește știința, iar cel care participă la o asemenea scenă, nu pune înfrângerea pe seama neștiinței, ci pe seama șubrezeniei învățaturii. „Momentul Fericitului Augustin” poate fi socotit piatra turnantă, care, prin mișcări succesive, va duce la tipizarea sau la individualizarea celor două mari tipuri de teologie creștină: cea răsăriteană și cea apuseană”.

Sfinții Părinți au formulat adevărurile de credință în dogme, care sunt „construcții antino-mice, suprarăționale și supralogice, și nu iraționale și logice, cum susțin unii. Meritul lor cel mai mare este acela că au rămas fideli Revelației dumnezeiești. Gândirea Sfinților

transformând dumnezeirea într-un obiect impersonal al gândirii umane, îngrădit într-o transcendență aproape inaccesibilă. Eclipsând persoanele, natura a fost așezată într-o legătură individualistă când cu Tatăl, când cu Fiul, când cu Duhul Sfânt. Pentru a accede, totuși, la divinitatea astfel văzută, creștinii trebuiau să se angajeze în cadrul vieții lor spirituale într-o „mișcare ascendentă strict intelectuală”, alternând și ei între meditația când la Tatăl, când la Fiul, când la Duhul Sfânt, care condiționează uitarea de lume și de problemele ei.” Pr. prof. univ. dr. Tache Sterea, *Dumnezeu, omul și creația...* p. 158.

⁹² "Ca atare, Sfânta Treime, în special, și divinitatea, în general, au ajuns elemente care frânează satisfacerea responsabilității creștine față de lume. Spiritualitatea răsăriteană se bazează, însă, pe mișcarea descendentă a Sfintei Treimi în viața lumii și a Bisericii, coborâre care susține, simultan, atât înălțarea spirituală a creștinilor către Dumnezeu Treimic, cât și responsabilitatea față de lume, ca răspuns al ridicării spirituale și, ca atare, a coborârii Sfintei Treimi în viața Bisericii și a lumii”. *Ibidem*.

⁹³ Continuându-și excursul istoric, Părintele profesor arată că „Sfântul Irineu al Lyonului se folosește de filozofie și de rațiune pentru a combate, în special, gnosticismul, care fie îl separa pe Dumnezeu de lume, fie îl confunda cu lumea. El a fost considerat fondatorul teologiei creștine datorită faptului că a așezat în centrul istoriei și al creației, în general, activitatea răscumpărătoare a Mântuitorului Hristos. Relația teologie - știință cunoaște o nouă etapă, odată cu Clement Alexandrinul, care, pentru prima dată, pune față în față învățătura creștină cu ideile culturale ale timpului și cu lucrările fundamentale. A înțeles faptul că Biserica, dacă vrea să-și împlinească menirea sa istorică, nu poate evita lupta cu filozofia și literatura păgână. Posedarea (însușirea, n.n.) culturii timpului i-a permis să facă din credința creștină un sistem de gândire cu baze științifice. Sfântul Vasile cel Mare are, în mare parte parte, același mesaj ca al înaintașilor săi, acela că teologia presupune o elaborare conceptuală coerentă, ceea ce implică o luare de poziție asupra categoriilor existenței și structurii limbajului. Pentru acest motiv, nu de puține ori, discursul său capătă pronunțate aspecte speculative și metafizice, datorită grijii de a conferi rațiunii capacitatea de a exprima fără contradicții coerența misterului trinitar. Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că o viață îmbunătățită nu rezolvă totul, reiterând, în alți termeni relația știință - credință, o problemă la fel de actuală și astăzi.” Pr. prof. univ. dr. Tache Sterea, *Relația teologie-știință în gândirea Sfinților Părinți*, în revista Studii Teologice, seria a II-a, nr. 1-2, ianuarie-iunie, 2000, p. 24-25.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

Părinți, purtători de cuvânt ai Bisericii, a integrat întotdeauna cunoștințele științifice ale vremii lor într-o viziune creștină, fundamentată pe Sfânta Scriptură și pe Sfânta Tradiție. În domeniul cunoașterii, atât știința, cât și teologia, ajung la același rezultat, fiecare disciplină folosind mijloace proprii și specifice. Teologii și credincioșii, în general, pot avea un rol decisiv în asigurarea unei stări de sănătate pentru societatea contemporană, prin cultivarea mesajului divin, care vrea ca lumea să aibă nu viață, pur și simplu, ci viață din belșug, adică după voia lui Dumnezeu, în Mântuitorul Hristos, prin Duhul Sfânt.⁹⁴

1.2.1. Poziția misiologică: în contextul multiculturalismului agresiv, opțiunea pentru priceasă trebuie să fie precaută, selectivă și pilotată axiologic

"Sfânta Tradiție rămâne normativă pentru Biserică, deși există destule voci contestate, care încearcă să acrediteze ideea că între tradiție și modernitate este un antagonism ireductibil. Deși fidelă tezaurului doctrinar, moral și cultic moștenit, Biserica nu rămâne închisă în trecut, ci vine în întâmpinarea provocărilor prezentului, adaptându-și discursul și strategiile misionare față de acestea."⁹⁵

Nu orice închinare este primită de Dumnezeu. În societatea noastră cultivată și polidirecționată, există multă închinare pe care Dumnezeu nu o va primi niciodată, nici în lumea aceasta, nici în cea viitoare. Doina populară, cu subiect religios nu este priceasă; unii cântăreți populari vin cu „chimvale sunătoare”, să ia locul chinonicului, și cu „declarații de atașament” față de Fecioara Maria sau față de Iisus Hristos; aceste demersuri sunt însă

⁹⁴ "Un singur exemplu poate fi concludent în acest sens: de la început, teologia a afirmat raționalitatea creației și posibilitatea transfigurării acesteia. Astăzi, aceste adevăruri fundamentale, din punct de vedere teologic, sunt atestate, ca atare, și demonstrate, prin procedee specifice, de către știință. Din aceasta perspectivă, putem afirma cu îndreptățire că teologia și știința sunt discipline complementare. Datorită rațiunii sale, omul este superior celorlalte existențe și fapte; el nu este numai o realitate fizică sau biologică, ci și o realitate psihică; nu este un automat, nici o ființă pur instinctivă, ci este și gândire creatoare, prin care sfășie beznele necunoștinței și devine stăpân „peste marginile lumii”. Din acest motiv, este necesar să se pună în evidență relația profund intimă care există între religie și știință. De fapt, nu există știință, ci oameni de știință. Dintre aceștia, unii sunt pentru Dumnezeu, iar alții împotriva Lui. Dar adevărații oameni de știință cunosc faptul că, dincolo de puterea lor de înțelegere a tainelor lumii, se află Dumnezeu, iar acest fapt le dă puterea credinței în El." *Ibidem*.

⁹⁵ Petraru, Pr. Gheorghe, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006, p. 231.

specifice sărbătorilor populare⁹⁶, nu celor eclesiale, căci fără Adevăr și fără Duhul Sfânt, nu este închinare autentică.⁹⁷

Câteodată este bine să ne mai aruncăm ochii și asupra celor scrise de neo-protestanți. Dr. Peter Masters, pastor la Metropolitan Baptist Church London, a scris o carte excelentă pe tema falsei închinări, *Worship in the melting pot*, în traducere liberă **Închinarea în transformare radicală** sau **Inchinarea - un ghiveci**, în care argumentează în favoarea aplicării principiului regulativ. Respectivul pastor arată că, aproape întotdeauna, un stil de închinare nepotrivit este în directă legătură cu o predicare slabă, din punct de vedere calitativ, sau având la bază o teză eronată. El face referire la marii melozi ai creștinătății și se arată sceptic în privința faptului că Dumnezeu ar binecuvanta o lucrare sau o biserică anume, câtă vreme aceasta Îl dezonorează pe Dumnezeu, în închinare. „*Deosebirea dintre omul religios și omul necredincios stă în aceea că primul trăiește pentru a-și asigura un viitor – veșnicia, iar al doilea, pentru a-și asigura un trecut – gloria deșartă*”⁹⁸.

O serie de liturgiști români, precum Pr. Badea Cireșanu, Pr. Ene Braniște, Pr. Gheorghe Calciu, Pr. Ion Brie, consideră universul muzical bisericesc al zilelor noastre este unul extrem de ofertant. Dar, pornind de la ritul bizantin, care trebuie să fie modelul nostru, pe care putem să țesem propria noastră muzică bisericească, nu trebuie să alegem doar în funcție de propriile noastre „gusturi”, în materie de muzică, ci trebuie să dăm dovadă de discernământ, atunci când stă în puterea noastră, să alegem acele genuri muzicale care nu ne vatămă sufletește, ci care ne zidesc. De asemenea, este greșit să ascultăm muzică bisericească doar pentru a ne delecta. Muzica bisericească ne cheamă la identificarea propriilor noastre păcate, ne îndeamnă la pocăință, ne înalță inima și gândul către Dumnezeu.

Părintele prof. univ. dr. Ioan Bria (1929 - 2002), specialist în studii ecumenice⁹⁹, a inițiat un curent în teologia misionară în jurul temei *Liturghia după Liturghie*. Ființă rațională, creată după chipul lui Iisus Hristos, omul are menirea de a reprezenta, în sine, prin sine și prin

⁹⁶ „Ei spun că trebuie să ne închinăm lui Dumnezeu, indiferent în ce mod, și totul va fi bine. Este într-un totuș posibil să ai experiențe religioase autentice și să nu fii creștin, să nu fii convertit, ci să te afli pe drumul spre iadul cel veșnic. Vă amintiți că și Cain a avut o experiență religioasă autentică: a vorbit cu Dumnezeu și Dumnezeu a vorbit cu el. Este posibil să ai experiențe cu Dumnezeu și, totuși, să nu ai o experiență mântuitoare cu Dumnezeu. Este posibil să te închini și, totuși, să nu te închini bine. Prin definiția fundamentală, pe care i-a dat-o Iisus Hristos, Biserica nu este sală de concert”. *Ibidem*.

⁹⁷ Închinarea nu este distracție. „Oamenii vor să vină la biserică și vor să aibă parte de distracție, în timp ce sunt zidiți în trupul lui Hristos. Distrează-mă și zidește-mă, dar fără să mă doară” este una dintre lozincile contemporane. Spre exemplificare, pelerinajul și slujba de la Mănăstirea Nicula, tinde să devină o „serbare populară”, cu caracter religios, și, mai mult, și cu scop electoral, pentru că toți chemații și nechemății vin să își „etaleze personalitatea”.

⁹⁸ Baștovoi, Ieromonahul Savatie, *„Ortodoxia pentru postmoderniști”*, Editura Cathisma, București, 2007, p. 72

⁹⁹ El s-a orientat spre mai multe direcții: expunerea contemporană a doctrinei ortodoxe, pentru învățământul universitar, conturarea unei „misiologii” ortodoxe, ținând seama de contextul misionar și cultural european actual, evaluarea critică a teologiei românești în epoca modernă și contemporană. (n.a.)

creația pe care o realizează și o stăpânește, pe Creatorul său. Prin însăși condiția sa divino-umană, omul este cel destinat să privească în sus și să-L slăvească pe Dumnezeu, dintru început, avînd, ca imperativ, îndumnezeirea. "Pornind de la premisa potrivit căreia viața omului, în Hristos, este oglindirea iubirii divine, creatoare, în lume, Părintele profesor afirmă că destinul misionar, al fiecărui om în parte, este legat de destinul, în Hristos, al ființei umane. Acest destin este hristofanic, în sensul că viața fiecărui individ trebuie să se raporteze și să-și găsească oglindirea în Hristos".¹⁰⁰

În lucrările "Liturgia după Liturghie. O tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine azi" și "Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române", părintele Ion Bria realizează o amplă analiză a fenomenului misionar și constată că situația actuală a Bisericii se prezintă ca o realitate nouă, complexă, total diferită de cea din trecut, în sensul că „Patriarhia Română de mâine nu mai poate opera cu aceleași principii misionare și metode pastorale, cu aceleași legiuri și instituții bisericești, ca în anul 1925”.

Noua realitate bisericească revendică, între alte principii misionare necesare în lumea de azi, revenirea laicilor în câmpul misionar. „Cel mai important curent, care se formează azi în Biserica Română, este acela care antrenează redeșteptarea laos-ului, a poporului lui Dumnezeu, format din cei ce, inspirați de citirea și meditarea Sfintei Scripturi, se precipită în fiecare duminică spre locașul bisericii, iar la liturghie înaintează cu ardoare spre ușile altarului ca să primească Sfintele Taine”. Este vorba despre „întoarcerea preoției comune” sau universale.

Această determinare a laicilor de a participa la misiunea și preoția Bisericii, în viziunea teologului român, trebuie să fie nu numai recunoscută formal, ci și susținută și dezvoltată cu toată grija, în trei direcții: 1. Evitarea polarizării laicului și preoției, polarizare păgubitoare, pentru unitatea văzută a Bisericii, pe poziții ireconciliabile, făcând posibil și stimulând dialogul dintre ele; 2. Căutarea de noi soluții instituționale și misionare, pentru depășirea dificultăților, care sunt semnalate, în cadrul comunităților ortodoxe, de pe întreg cuprinsul țării. Din experiența vieții noastre creștine, se știe că vitalitatea Bisericii Ortodoxe depinde de elanul și buna împlinire a misiunii parohiilor, iar activitatea misionară a parohiilor poate fi stimulată prin înființarea noilor Episcopii și chiar a noilor Mitropolii, în regiunile tradiționale ale țării.¹⁰¹

¹⁰⁰ Pr. prof. univ. dr. Ion BRIA, "Credința pe care o mărturisim", Ed. IBMBOR, București, 1987, p. 62, și "Destinul Ortodoxiei", 1989, p. 57

¹⁰¹ Una dintre inițiativele salutare, în acest sens, o constituie înființarea noii Mitropolii a Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului. Datorită schimbării raportului dintre mediul rural și mediul urban, datorită schimbării raportului dintre tradiția culturală rurală, ancestrală, și noile relații din lumea urbană viabilă. MATEI RECHINĂ-ADELA
2018.05.11 15:56

În viziunea Părintelui Ion Bria, două sunt principiile fundamentale ale misiunii laicului, un principiu antropologic, potrivit căruia asumarea vocației misionare este posibilă, în primul rând, datorită demnității omului a cărei ontologie este una hristologică¹⁰², și un principiu eclesial, potrivit căruia, în calitate de chip al lui Dumnezeu, misiunea fiecărui om este aceea de a actualiza misiunea Persoanelor Sfintei Treimi, în lume.¹⁰³

1.2.2. Poziția canoniștilor: priceasna se supune reglementărilor canonice muzicale de ansamblu

În Biserică și în procesiunile religioase trebuie respectate normele canonice ale cântării liturgice și să se țină seama de legătura dintre muzica bisericească și canoanele Bisericii, un aspect mai puțin studiat și cercetat în teologia românească. Trebuie întărite legăturile dintre muzică și sfintele canoane, care nu doar reglementează cântarea în spațiul liturgic ortodox, dar și duce mai departe tradiția muzicală din primele veacuri creștine. Fără această autoritate a sfintelor canoane, referitoare la muzica bisericească, nu putem avea o imagine complexă și completă asupra acestei componente importante a cultului creștinătății răsăritene.

Critica muzicală de specialitate nu trebuie să piardă din vedere niciunul dintre aspectele legislative ale muzicii bisericești, dându-i acesteia o și mai mare valoare în contextul unei analize cât mai apropiate de adevăr, cu conotații științifice, măsurând întreg complexul de tehnici muzicale din perspectivă legislativă sau, cu alte cuvinte, încercând să așeze întreg actul muzical sub autoritatea bisericească sub care se află aceasta. Științific, acest

tradiționalului sistem parohial se dovedește a fi precară. Trebuie să ținem seama de faptul că, în Biserica Ortodoxă Română, datorită noilor instrumente de informare și civilizație, s-a schimbat însuși „statutul” spiritual și religios al credinciosului. Din această perspectivă, pornind de la condițiile specifice noilor spații urbane, se impune reforma sistemului parohial, reformă fără de care transformarea sistemului eparhial ar apărea a fi incompletă și, poate, chiar inutilă. În activitatea misionară a Bisericii, trebuie să se țină seama de concluziile formulate la Congresul Laicului Ortodox, privind activizarea și implicarea misionară a laicilor în vederea refacerii și redimensionării unei societăți civile autentice, societate întoarsă nu numai cu privirile, ci și cu sufletul spre Biserica Ortodoxă. (n.a.)

¹⁰² "Misiunea tuturor creștinilor este parte integrantă a misiunii Bisericii, chemată să participe la misiunea lui Hristos, „precum într-un singur trup avem multe mădulare și mădulele nu au toate aceeași lucrare. Așa și noi, cei mulți, un trup suntem în Hristos și fiecare suntem mădulare unii altora; Dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat. Dacă avem proorocie, să proorocim după măsura credinței” (Rom.12, 4-6)". Ion Bria, *Credința pe care o mărturisim*, p. 147.

¹⁰³ Potrivit gândirii Părintelui Ion Bria, din lucrarea citată, identitatea creștinului se manifestă în Biserică, în comuniunea Trupului lui Hristos, în vederea zidirii acestuia. În acest fel, asumarea vocației misionare devine o temă de primă importanță a identității creștine. Părintele Ion Bria identifică trei aspecte problematice ale identității creștine, necesare unei mărturii autentice: 1. Identitatea și unitatea trupului bisericesc; 2. Identitatea și sfințenia vieții; 3. Identitatea și urmarea lui Hristos, ca ucenic în opera de binefacere „înainte oamenilor”. *Ibidem*, p. 98.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

demers pune în valoare caracterul legislativ al cântării bisericești, urmărind «ascultarea» muzicii din Biserică sub semnul rânduielilor canonice și, totodată, urmărind «înveșmântarea» sa în istoria muzicală, cu «hainele» canonice firești¹⁰⁴.

Autorii trebuie să țină seama de aspectele generale, privind muzica bisericească, de temeiurile scripturistice și patristice ale acesteia, precum și de canoanele și de tipicul cântării cultice ortodoxe. Canoanele referitoare la muzica bisericească trebuie înțelese din diferite perspective: cele referitoare la textul cântării liturgice, cele referitoare la persoana cântărețului și cele cu referire la modul de execuție sau maniera de interpretare a cântării bisericești. Unul dintre cele mai importante canoane referitoare la muzica bisericească este Canonul 75 de la Sinodul VI Ecumenic, unde se precizează că *„cei ce se află în biserică spre a cânta, să nu se folosească de strigăte netocmite, fără de rânduială, vaiete, și să silească firea spre răcnire, nici să zică ceva pe deasupra decât dintre cele care Bisericii nu-i sunt nici potrivite, nici cuviincioase, ci cu multă luare-aminte și smerenie, să aducă cântări lui Dumnezeu Cel care veghează asupra celor ascunse, căci sfântul cuvânt a învățat pe fii lui Israel să fie cucernici”*. (3Moise, 15:31).

Acest text este deosebit de important pentru reglementările cântării bisericești, deoarece exprimă foarte clar modul de executare a cântării bisericești: *„plecând de la o serie de considerente de natură duhovnicească asupra cântării bisericești, «răcnirea» înseamnă, și la modul general, ieșirea din cântare, deci ieșire din armonia acesteia și din părtășia la realitățile duhovnicești, cerești, al căror simbol este cântarea”*¹⁰⁵. Muzica bună te poartă spre zonele cele mai imponderabile ale spiritualității. Orice muzică bună, bine realizată, are în ea, prin definiție, o componentă mistică. Poate că această mistică vine, în parte, și din ambiguitatea ei, dar, în mod sigur, până la urmă, depășește această ambiguitate, într-o siguranță neabatută. Există o curăție a muzicii bune, adevărate. Pe teritoriul acesteia ești mult mai puțin expus la a face răul.

În canoanele bisericești străvechi s-a rezervat un loc important și modului cuviințios în care trebuie să fie executate cântările liturgice. Astfel, prin Canonul 59 Laodiceea se dispune ca în Biserică să nu se cânte cântări neaprobată de către autoritatea bisericească: *„Nu se cuvine a se cânta în Biserică alți psalmi, nici cărți necanonice, ci numai cele canonice ale Vechiului și Noului Testament”*¹⁰⁶, iar în Canonul 86 de la Sinodul VI Ecumenic se pedepsea

¹⁰⁴ Buta, Pr. Ioan-Eugen, *„Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română”*, Editura „Andreiana”, Sibiu, 2010, pp. 8-9;

¹⁰⁵ *Ibidem*, pp.76-77;

¹⁰⁶ Târălă, Zosimo și Popescu, Haralambie, *Pidalion*, București, Institutul de arte grafice „Speranța”, 1933, p. 154
MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

pedeapsa afurisirii pentru mireni și a caterisirii pentru clerici, dacă aceștia ar adăuga la cântarea „Sfinte Dumnezeule”, cuvinte neaprobat de Biserică și născocite de către eretici¹⁰⁷. Pentru cazul că nu s-ar supune acestei rânduieli și ar stăruie în rătăcire și după ce li s-au aplicat pedepsele menționate, canonul hotărăște ca unii ca aceștia să fie dați anatemei.

Dintre alte prevederi canonice, privitoare la cântările bisericești mai menționăm aceea a Canonului 17 Laodiceea, prin care se hotărăște ca psalmii să nu se cânte fără întrerupere, ci după fiecare psalm să se pună câte o citire: „Nu se cuvine ca în adunări să se grămădească psalmii, ci să se citească fiecare separat”.

De asemenea Canonul 15 de la Laodiceea prevedea următoarele: „nu se cuvine ca în Biserică să cânte alții de pe cărțile de piele, decât psalții care se urcă în amvon”, interzice ca în Biserică să cânte alte persoane decât „cântăreții canonicești”, adică aceia care sunt instituți „prin tundere ierarhicească” (Can. 33, VI, ec).

Canonul 75 al Sinodului VI Ecumenic „Voim ca cei ce vin în Biserică spre a cânta să nu întrebuințeze strigări necuviincioase, silind și firea spre răcnire, nici a pronunța ceva din cele nepotrivite și neînsușite în Biserică, ci cu multă luare aminte și cu umilință a aduce lui Dumnezeu privitorul celor ascunse, acest fel de psalmodii, căci sfințitul cuvânt a învățat ca fii lui Isaoil să fie evlavioși”.

Acest Canon îi obligă pe cei care cântă la strană „să nu silească firea spre răcnire”, pentru că, cântarea bisericească trebuie să fie lină, fără strigăte și forțări fizice sau pronunțări necuvincioase. De exemplu Sfinții Părinți încă din vechime s-au ocupat de felul cum se cântă în Biserică, spunând că Dumnezeu primește rugăciunea și lauda mai mult din inimă.

De asemenea Sfântul Ioan Gură de Aur se împotrivește cântărilor manifestate prin țipete sau răcnete, însoțite de mișcări corporale, motiv pentru care ascultătorilor nu le mai sunt inimile și mintea îndreptate spre Creator. Apoi Sfântul Apostol Pavel cere în Epistola către Efeseni cap. 5, V.19 să cântăm Domnului mai mult cu inima, decât cu gura.

În cuprinsul Sfintei Liturghii se află texte care, în principiu, nu ar trebui să fie cântate. Așa este cazul „Crezului”, care este o mărturisire de credință, și Rugăciunea Domnească, „Tatăl Nostru”, rugăciune pe care Mântuitorul a rostit-o într-un moment de mare tragism, și nu a cântat-o. Explicația se află în faptul că aceste rugăciuni solicită și presupun o limpezime totală a cuvintelor și o concentrată atenție, pe măsură. Cu toate acestea, cântarea constituie, și ea, o mărturisire de credință: „*Gata este inima mea, Dumnezeule, gata este inima mea! Cânta-voi și voi lăuda slava Ta. Deșteaptă-te mărirea mea! Deșteaptă-te psaltire și*

¹⁰⁷ Floca, Ioan, „Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească”, vol. II, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1990, p. 266.

alăută! Deștepta-mă-voi dimineața. Lăuda-Te-voi între popoare, Doamne, cânta-voi ție între neamuri, Că s-a mărit până la cer mila Ta și până la nori adevărul Tău”, (Ps. 56:10-13). Lui Dumnezeu se cuvine a I se cânta: „*Cântați Dumnezeului nostru, cântați; cântați Împăratului nostru, cântați. Că Împărat a tot pământul este Dumnezeu; cântați cu înțelepciune!*” (Ps. 46:6-7).

Prin cântare, starea de spirit a credincioșilor este mai lesne de armonizat, fiind adusă la împreuna-trăire, sin-cronică și sin-patetică. Ar fi ideal ca, toți credincioșii, adunați în Biserică, să se constituie într-o voce unică, în care, cei cultivați cu calități vocale să îi îndrume pe cei lipsiți de aceste calități, astfel încât bucuria să fie împărtășită tuturor. Nu vom mai trăi vremurile când, în Catedrala Sfânta Sofia, din Constantinopol, cântau, răspunsurile Liturghiei, la unison, mii de credincioși. Cântarea religioasă are și un rol protector psihologic, deoarece, cei care cântă sunt mai păziți de rătăcirea gândurilor, decât cei care numai ascultă. În ultimul timp, tot mai mulți cântăreți populari se „insertează”, cu propriile „creații religioase”, în scop comercial, în desfășurarea Sfintei Liturghii.

Potrivit tipicului, intervenția solistică, în cântarea bisericească, este opusă menirii sale, deoarece ar conduce la „o afirmare a individualității întru separare”. Singurul „solist”, prevăzut de „partitura liturgică”, este preotul. Dar acest „rol”, de „solist”, al preotului, nu are atât un temei muzical, cât unul preponderent duhovnicesc¹⁰⁸. Din cele mai îndepărtate timpuri, poporul a cântat în biserică sub un îndrumător sau dirijor, iar acest îndrumător sau dirijor, de cele mai multe ori, era și este cântărețul bisericesc, cel care execută cântarea bisericească respectând normele tipiconal-liturgice, canonice, dogmatice și, desigur, muzicale. În acest sens, cântărețul bisericesc poate să îndrume poporul dreptcredincios în cultivarea cântării bisericești în Biserică, în contextul în care el cunoaște toate rânduilele bisericești, cântările bisericești sub toate aspectele lor, și, nu în ultimul rând, învățăturile de credință ale Bisericii. În fiecare parohie, cântarea omofonă și corul bisericesc au o mare valoare pastorală, misionară și bisericească, iar la realizarea acestei cântări, un rol major îl are cântărețul bisericesc¹⁰⁹.

Cântările din biserică, ale „țăranilor”, atunci când ele rămân genuine și nu au fost alterate, pe cale cultă, reușesc să exprime, adecvat, profunzimea conținutului teologic al textului liturgic, fără a fi, neapărat „bizantine”. Se petrece același fenomen, ca și în cazul icoanelor de sorginte țărănească, icoane care, părăsind, adesea, teritoriul strict bizantin, totuși, nu îl trădează, dovadă fiind hieratismul icoanelor pe sticlă, din Ardeal. Virtuțile teologice ale

¹⁰⁸ Evdokimov, Paul, *„Rugăciunea în Biserica de Răsărit”*, prefată de Clement, Olivier, traducere de Bolocan, Carmen, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 174.

¹⁰⁹ Buta, Pr. Ioan-Eugen, *op.cit.* p. 170;

cântării țărănești străbat, uneori, în afara zidurilor Bisericii. Dintre toate cântările satului, iertăciunile de la nuntă și de la înmormântare, precum și colindele au un caracter evident religios. Iertăciunile de la nuntă și de la înmormântare, reiau cu multă și delicată înțelegere elemente din istoria Vechiului Testament, având la bază Psalmii, iar colindele reprezintă o subtilă și delicată teologie a Întrupării, și nu numai, dacă ne gândim că exista cântece religioase țărănești și pentru alte momente ale anului liturgic¹¹⁰.

Părintele prof. univ. dr Liviu Stan (1910-1973), în ceea ce privește activitatea misionară, ne-a lăsat câteva lucrări și studii importante, dintre care se detașează: *Mirenii în Biserică*. Studiu canonic-istoric, *Societățile religioase în Biserica veche*, *Instituțiile de asistență socială în Biserica veche*, *Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă*, *Biserica cu sau fără laici?*, *Structura primară a comunității creștine* și multe altele. În aceste lucrări de referință, Părintele profesor procedează la prezentarea principiilor fundamentale ale dreptului canonic ortodox, precum: autocefalia, autonomia, sinodalitatea etc., și, mai ales, a principiului participării mirenilor la viața Bisericii.

Prin lucrarea rămasă de referință în plan teologic universal, *"Mirenii în Biserică"*, a continuat și fundamentat în mod magistral viziunea marelui mitropolit Andrei Șaguna, subliniind că o biserică fără mirenii este ca o biserică fără hirotonie și fără cler, adică o biserică moartă. Participarea mirenilor alături de ierarhie la întreaga activitate a Bisericii este trăsătura fundamentală a Bisericii adevărate, care urmărește mântuirea tuturor. "Prima normă a misionarismului laic este apărarea dogmelor drepte credințe ortodoxe, deoarece dogmele sunt izvorul din care se nasc canoanele sau normele care rânduiesc și reglementează viața Bisericii, ca organism social."¹¹¹

"A doua normă de care trebuie să țină seama misionarismul laic este aceea ca el trebuie să fie subordonat, întotdeauna, ierarhiei, iar conducerea lui să-i aparțină ierarhiei bisericești."¹¹² "Zel misionar poate avea numai acela care înțelege și prețuiește valoarea bunurilor cerești și conștientizează cât de mult trebuie compătimit cel care nu posedă aceste

¹¹⁰ Galeriu, Pr. Constantin, *"Jertfă și răscumpărare"*, Ed. Harisma, București, p. 9-11;

¹¹¹ Pr. prof. univ. dr. Liviu Stan, *"Mirenii în Biserică"*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1939, p. 16.

¹¹² "Misionarismul laic este puternic și bine orientat numai atunci când acționează din însărcinarea, trimiterea și sub supravegherea ierarhiei bisericești. Pe lângă însușirea învățaturii de credință, sunt necesare și unele însușiri care configurează chipul ideal al adevăratului misionar laic: misionarul este posesorul unei riguroase credințe ortodoxă, luminată, fermă, trează și activă; să manifeste o sensibilitate adevărată și activă pentru comuniunea frățască întru mântuire; să manifeste zel și stăruință statornică și neînfrănată în lucrarea sa; să fie pătruns de un optimism sănătos și senin. Numai creștinul împodobit cu un buchet de astfel de însușiri poate fi un adevărat misionar ortodox." Idem, *"Elementul laic în Biserica Ortodoxă"*, în revista *"Mitropolia Moldovei și a Sucevei"*, an XXXVIII (1962), nr. 1-2, p. 56.

bunuri. Cine nu însetează după viața în Dumnezeu, acela nu poate fi aprins de zelul de a mijloci și altora această viață.”¹¹³

De aceea, ca parte vie a Bisericii, laicii au un rol la fel de important ca treptele ierarhice prin participarea activă la viața Bisericii. Mai mult decât atât și ei devin responsabili de „soarta” Bisericii (I Cor. 3, 9,16,17), fapt pentru care toate mădulele Bisericii sunt chemate să facă parte din viața Bisericii, să contribuie prin anumite activități la zidirea duhovnicească. Asemănând membrii Bisericii cu corpul omenesc și mădulele acestuia, Apostolul Pavel subliniază legătura organică dintre stările care intră în alcătuirea Bisericii, dar și interdependența funcțională în care ele se găsesc în calitate de părți ale unuiu și aceluiuși întreg, fapt care nu exclude îndatoririle și drepturile specifice, având în vedere starea harică a fiecărei stări. Pentru exercitarea slujirii harice, dreptul și plenitudinea puterii o dețin clericii din ierarhia superioară de drept divin, în baza succesiunii apostolice, iar mireni ca membri ai Bisericii participă sub diferite forme. Caracterul sacramental, mistic se primește prin Taina Hirotoniei. Pe lângă puterea sacramentală, ierarhii dețin puterea jurisdicțională și de a învăța. La această din urmă putere sunt chemați să colaboreze și laicii, în funcție de pregătirea și rolul pe care îl au în familie și societate. De aceea, în Enciclica Patriarhilor Ortodocși de la 1848 se precizează că „întregul trup al Bisericii, adică laicii împreună cu clerul, iar nu numai vreunul din aceste două elemente, au moștenit, păstrează și transmit învățătura Mântuitorului Hristos”.¹¹⁴

Referindu-se la instituțiile de asistență socială în Biserica Veche, Părintele profesor arată că, alături de harul sfințitor, de cuvântul inspirat și de rugăciunea înaripată de credință,

¹¹³ Idem, *"Poziția laicilor în Biserica Ortodoxă"*, în revista *Studii Teologice*, XX (1968), nr. 3-4, p. 76.

¹¹⁴ "Deci, activitatea învățătoarească are în vedere trei aspecte: păstrarea, precizarea și dogmatizarea conținutului; al doilea aspect: difuzarea, și al treilea aspect: apărarea sau protejarea acestuia în fața atacurilor eretice. Deși în zilele noastre mulți dintre laici au pregătirea necesară de a predica Evanghelia în diverse medii, fiecare creștin prin Botez este obligat să-și păstreze credința, mărturisind-o și apărând-o atunci când este cazul. De aceea, Sfântul Apostol Pavel îi consideră pe aceștia „stâlpi” ai credinței și împreună lucrători în Biserică cu toți slujitorii ei (I Tim. 3-15), iar Sfântul Apostol Petru „rod ales, preoție împărătească, neam sfânt, ca să vestiți bunătățile Celui ce v-a chemat pe voi din întuneric la lumină Sa lumină” (I Pt. 2,9). În același sens, și **Constituțiile Apostolice** subliniază posibilitatea mirenilor de a propovădui: „cel care învață, chiar laic să fie, încercat în cuvânt și curat în obiceiuri, să învețe căci toți trebuie să fie învățații lui Dumnezeu”. Canonul 64 Trulan stabilește interdicția ca cineva dintre laici să-și aroge oricine dreptul de a predica, cerând fiecărui membru să-și păstreze locul și rolul său în Biserică, pentru că „nu toți sunt apostoli, nu toți sunt profeți...” (I Cor. XII, 27). Canonul precizează categoric: „Nu se cuvine ca laicul să țină cuvântare sau să învețe în chip obștesc însușindu-și de aici slujba învățătoarească, ci să se supună rânduielii predaniste de către Domnul, și să deschidă urechea spre cei ca au darul cuvântului de dascălie și să învețe cele dumnezeiești de la aceștia. Căci în Biserica cea una, osebite mădule a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului... Iar de s-ar prinde cineva atingând canonul de față să se afurisească pe 40 de zile”. Canonul 64 Trulan "oprește, așadar, ca laicul să-și aroge cu de la sine putere dreptul de a predica. Dar, cu o pregătire corespunzătoare, poate să predice dacă are binecuvântare de la episcop sau preot.” Este soluția pentru care pledează majoritatea canoniștilor și care a fost utilizată încă din primele veacuri creștine, iar în secolul al XX-lea, precizări de înaltă competență în legătură cu posibilitatea laicilor de a predica ne-a lăsat eruditul canonist român Liviu Stan, în excepționala lucrare „Mireni în Biserică”. Pr. prof. univ. dr. Liviu Stan, *"Succesiunea apostolică"* în revista "Studii Teologice", an. VI (1972), nr. 1, p. 115-116.

alături de mijloacele dumnezeiești de chemare la viața cea nouă în Hristos, de primenire și de continuă zidire duhovnicească, Biserica a folosit într-o largă măsură și mijloacele omenești de ajutorare morală și materială a celor cuprinse și în aria lucrării sale mântuitoare. Mijloacele erau acelea care puteau fi folosite și pe care le indicau atât natura și rosturile Bisericii, cât și nevoile vieții omenești. Biserica însăși a trebuit, potrivit naturii sale, să se organizeze în chip de societate religioasă, folosind mijloacele obișnuite ale organizării sociale, între care și pe cele materiale-economice. Misiunea Bisericii a reclamat și a impus folosirea acestora, întrucât, fără ele nu se poate asigura nici viața, nici lucrarea Bisericii în lume.¹¹⁵

1.2.3. Poziția pastoralistilor și a liturghiștilor: sensibilitate față de prevederile canonice relevante astăzi și echilibru între respingere nevrotică (indiciu de integrism ce frizează fanatismul) și promovare/cultivare fără discernământ (poartă larg deschisă mediocrității)

Teologia Pastorală, ca ramură a Teologiei Practice, preocupată de exercitarea concretă corectă a pastorației, de expunerea sistematică și metodică a normelor de îndrumare a activității pastorale a preotului în parohie, a metodelor și mijloacelor de sfătuire și luminare, prin care acesta își poate îndeplini activitatea misionară, de păstor sufletească, al credincioșilor săi, pentru a-i conduce pe calea mântuirii are un cuvânt consistent de spus privitor la rostul privesnei în viața bisericească.

În pomele lui Homer se întâlnește, frecvent, expresia „*poimen Iaon*”, adică, „*păstorii popoarelor*”, iar, în Vechiul Testament, erau numiți „*păstori*” proorocii, împărații și preoții. Se știe că, însuși David, înainte de a fi ales rege al evreilor, era „*păstor*”, la fel cum a fost și proorocul Amos. De aceea, Dumnezeu, însuși, este înfățișat, în Vechiul Testament, mai ales, ca „*păstor al poporului ales*”: „*Domnul este păstorul meu și nimic nu-mi va lipsi, la pășuni bune mă sălășluiește și mă călăuzește la ape line...*” (Ps.22:1-2).

¹¹⁵ "Dacă acestea erau nevoi firești, de care Biserica a trebuit să țină seama pentru sine însăși, era tot atât de limpede, că trebuia să țină seama, în lucrarea ei, și de nevoile firești ale credincioșilor și, în general, de ale celor chemați la mântuire. Și unele și altele indicau folosirea mijloacelor omenești obișnuite prin care se menține și se asigură viața, care este condiția oricărei lucrări, oricărei misiuni sau înfăptuiri pe tărâmul lumii acesteia. Încă din primele veacuri ale existenței sale, Biserica s-a preocupat de asigurarea mijloacelor materiale, de distribuirea lor, corespunzătoare nevoilor deosebite, reclamate de întreținerea cultului și a slujitorilor Bisericii, precum și pentru ajutorarea sau ocrotirea socială a credincioșilor. Nici agonisirea și nici folosirea mijloacelor acestora nu poate urmări alt scop decât acela pe care îl urmărește cu tenacitate și cu milosârdie întreaga lucrare a Bisericii: mântuirea. Nu trebuie să se piardă nici o clipă din vedere că elementul sau mijlocul principal de care se servește Biserica, în acest scop, este cel reprezentat de latura divină a lucrării sale: harul și ipostasurile în care el se pogoară asupra firii. Pr. prof. univ. dr. Liviu Stan", "Instituțiile de asistență socială în Biserica Veche", în revista "Ortodoxia", an. IX, 1957, nr. 1, p. 94-118.

Iar Mântuitorul, Mesia cel așteptat, este, adesea, înfățișat, în proorocirile mesianice ale Vechiului Testament ca păstor: "El (Cel care va veni) îți va paște turma ca păstor, va lua mieii în brațe, îi va duce la sânul Lui, și va călăuzi cu blândețe oile care alăptează..." (Isaia XL,11); "Așa vorbește Domnul Dumezeu: Iată am necaz pe păstori. Lua-voi înainte oile mele din mâinile lor ... Mă voi îngriji Eu însumi de oile Mele și le voi cerceta... Voi pune peste ele un singur păstor, care le va paște, și anume pe robul Meu David; el le va paște, el va fi păstorul lor...", etc. (Ezechiel XXXIV, 10-15, 23) În Noul Testament, Mântuitorul însuși se numește pe Sine Păstorul cel Bun (o poimen o kalos), (Ioan, 10-15), chiar și pe Sf. Apostol Petru îl reintegrează în apostolat ca păstor: "De mă iubești, ... păstorește oile mele!" (Ioan XXI, 15).

Sfinții Apostoli, de asemenea numesc pe Mântuitorul "Păstorul cel Mare al oilor" (Evrei XIII, 20), "Păstorul sufletelor" (I Petru 11,25), sau "Mai marele păstorilor" (I Petru V,4). În arta creștină primară, atât în iconografie cât și în sculptură, Mântuitorul este înfățișat, între alte modalități de expresie artistică, tocmai ca un tânăr păstor. "Ia seama, suflete de creștin, ce se cântă la începutul Liturghiei – ne atrage atenția Sfântul Ioan de Kronstadt. Ai auzit? Dumnezeu s-a întrupat pentru tine, s-a făcut om... Simți oare ce înseamnă aceasta? Te înalță oare aceasta? Te desprinde de pământ? Privește cât de îngăduitor, înfricosător, minunat și grozav se apropie de noi Împărăția lui Dumnezeu".¹¹⁶

Mitropolitul Laurențiu Streza (n. 12 octombrie 1947), referindu-se la rolul mirenilor în Biserică, arată că, "în Ortodoxie, toate rânduilele bisericești sunt creatoare de smerenie și de comuniune între oameni, căci aduc credinciosului conștient harul Duhului Sfânt, harul Duhului Iubirii dumnezeiești. Comuniunea noastră deplină cu Hristos se realizează în cadrul Sfintei Liturghii, când darurile noastre sunt transformate în însuși Trupul și Sângele lui Hristos, noi înșine fiind ridicați și oferiți ca ofrandă și dar Tatălui, în altarul cel mai presus de ceruri."¹¹⁷

"Pentru a exprima preocuparea sa plenară față de comunitate, dar și față de persoană, Biserica are rânduite cereri speciale pentru „felurite trebuințe ale vieții omului”, care sunt rânduite după structura Sfintei Liturghii și se găsesc la sfârșitul Liturghierului. Pentru fiecare trebuință deosebită, precum: la vreme de secetă, de neconținere a ploilor, pentru călători, pentru bolnavi etc. avem o rugăciune care se va rosti la pomenirile de la Proskomidie, formule de ectenii pentru ectenia mare și ectenia întreită, Apostol și Evanghelie și, în unele cazuri, și o

¹¹⁶ "Pentru ca Sfânta Liturghie să fie cu adevărat intrarea noastră în Împărăția lui Dumnezeu, nu putem rămâne spectatori, ci trebuie să învățăm de la primii creștini să participăm la Liturghie." Sfântul Ioan din Kronstadt, *Liturghia: Cerul pe pământ*, Sibiu, 1996, p. 138.

¹¹⁷ Pr. prof. univ. dr. Liviu Streza, "Păstrarea unității în săvârșirea cultului divin și importanța ei pentru unitatea Bisericii Ortodoxe Române. Combaterea inovațiilor și practicilor liturgice necanonice", în revista "Mitropolia Ardealului", an XXXIV (1989), nr. 2, p. 29-36.

rugăciune care se va citi la încheierea Liturghiei. Pomenirile nominale făcute la Proscomidie, care însoțesc ofranda credincioșilor, după rânduiala Liturghierului românesc, sunt pregătite prin două rugăciuni de mijlocire generală, una pentru cei vii¹¹⁸ și una pentru cei adormiți în Domnul.¹¹⁹

Referitor la Taina Botezului, Părintele profesor afirmă că „Biserica Ortodoxă, păstrătoare cu sfințenie a adevărului revelat, menține în cultul sau practica săvârșirii botezului prin afundare sau scufundare, care este, în același timp, și o întreită moarte și o întreită înviere, împreună cu Hristos, care a stat trei zile în mormânt și, apoi, a înviat. De asemenea, Biserica Ortodoxă recunoaște Botezul¹²⁰ confesiunilor neortodoxe, dacă el îndeplinește condiția fundamentală, adică dacă el este făcut în numele Sfintei Treimi. De aceea, foștii apostatați de la Ortodoxie, precum și membrii sectelor care recunosc Botezul, ca Taină, și îl săvârșesc în numele Sfintei Treimi, dacă revin la dreapta credință, sunt reprimiți numai prin ungerea cu Sfântul Mir.

În această problemă a Mirungerii, Mitropolitul profesor afirmă: „La ieșirea din baia regeneratoare, curățitoare și sfințitoare a Sfântului Botez, noul născut la viața în Hristos, ca un prunc abia intrat în viață, are nevoie de puterea dătătoare de viață a Duhului Sfânt, pentru a se întări și a crește în această nouă viață. Aceste daruri sunt împărtășite prin Taina Mirungerii, ungându-i-se cu Sfântul Mir, în chipul crucii, principalele organe ale trupului: frunte, ochi, nări, gură, urechi, piept, spate, mâini și picioare, prin formula Pecetea darului Duhului Sfânt”¹⁰⁸. În sprijinul afirmațiilor făcute, aduce ca argumente Mirungerea după Sfânta Scriptură, Tradiția apostolică privind ritualul Mirungerii, Continuitatea tradiției apostolice privitoare la Mirungere, în epoca postapostolică și cea patristică, după unele documente ale vremii, Rânduiala și semnificația Mirungerii în Biserica Ortodoxă, precum și Taina Mirungerii în Bisericile Vechi-Orientale. Referitor la efectele tainice ale ungerii cu Sfântul Mir, face

¹¹⁸ "Sunt amintiți, apoi, cei care s-au săvârșit prin tot felul de morți năpraznice, „pe toată vârsta” și cei care n-au fost pomeniți „din neștiință sau din uitare, sau din pricina mulțimii numelor”. Pomenirea nominală a celor adormiți este încheiată cu o formulă de mijlocire pentru toți credincioșii care au avut un sfârșit creștinesc și pe care clipa morții i-a găsit pregătiți, prin împărtășirea cu Hristos: „pe toți, care, întru nădejdea învierii și a vieții de veci, cu împărtășirea Ta, au adormit, dreptmăritori părinți și frați ai noștri, Iubitorule de oameni, Doamne” . Pr. prof. univ. dr. Liviu Streza, *"Slujba botezului în ritul liturgic ortodox și cel catolic. Studiu comparativ"*, în revista *"Studii Teologice"*, an. XXV, 1973, nr. 9-10, p. 689;

¹¹⁹ "Rugăciunea pentru cei vii, împrumutată din ectenia de la Litie, începe cu o formulă de mijlocire pentru „iertarea păcatelor tuturor fraților celor întru Hristos”, în-sumând o seamă de nevoi obștești și trebuințe ale diferitelor categorii de credincioși: călători, bolnavi, ostenitori etc., toate acestea exprimând scopul pomenirilor. Rugăciunea pentru cei adormiți, inspirată din canonul morților, din zilele de pomenire generală a acestora, mijlocește „pentru pomenirea și iertarea păcatelor tuturor celor din veac adormiți întru dreapta credință”. Aceștia sunt prezentați pe categorii, într-o anumită ordine, pornind de la cei de o rudenie și cei de o seminție cu noi, la ctitorii, miluitorii, făcătorii de bine, slujitorii și ostenitorii sfântului locaș, la ierarhia bisericească și cei rânduiți să conducă, adormiți în Domnul." *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*.

trimitere la un pasaj din Teologia Dogmatică Ortodoxă a Părintelui profesor Dumitru Stăniloae: „ Prin Mirungere începe epifania lui Hristos, în comportarea omului botezat, sau a luminii Duhului lui Hristos asupra ființei lui, arătându-l ca un chip activ al lui Hristos și ca un locaș viu al Lui, întrucât îl ajută să actualizeze chipul Lui imprimat virtual în el”.¹²¹

Vorbind despre aspectele misiunii de caritate a preotului, arată că "crearea omului de către Dumnezeu a atras după sine starea de armonie deplină, sufletul și trupul uman posedând o sănătate perfectă, pentru că erau pătrunse de lumina energiilor divine. Neascultarea primilor oameni s-a tradus, în fapt, prin pierderea hainei protectoare de lumină dumnezeiască. De acum, sănătatea fizică, pen-tru orice om, nu mai poate fi un bun dobândit în mod definitiv; ea nu există niciodată în mod absolut și, de fapt, nu este altceva decât un echilibru parțial și provizoriu, o stare de mai puțină boală. Boala devine însoțitorul fidel al ființei umane. În ciuda permanentei lupte a omului de a evita boala și, implicit, suferința, există o vreme pen-tru fiecare, indiferent de vârstă, când focul suferinței mistuie, mai mult sau mai puțin, puterile fizice și psihice ale creaturilor lui Dumnezeu, chemate la îndumnezeire."¹²²

Părintele profesor Nicolae Neca (n. 1944) vizează, în principal, participarea credincioșilor la cult, în Bisericele răsăritene, simbolismul locașului de cult, învățătura despre post în Biserica Ortodoxă, rolul preotului ortodox român în viața obștească, legătura existentă între viața liturgică și lucrarea filantropică, în Ortodoxie. Din perspectiva Bisericii slujitoare, Părintele profesor Nicolae Neca arată că „prin natura misiunii sale și în baza întregii puteri: învățătoarească, sfînșitoare și conducătoare, primită de la Mântuitorul Hristos, (Mt. 28, 19-20), preotul este acela care îi conduce pe credincioși sau pe păstoriții săi la mântuire.

Întemeiat pe acest mandat divin, el desfășoară o continuă, susținută și intensă activitate pastorală de modelare a caracterelor și sufletelor păstoriților. În această activitate, sarcina principală a păsto- rului de suflete este...aceea de a-i învăța pe credincioși adevărurile de credință, adică, de a-i împărtăși din tezaurul de învățătură al Revelației divine, de a păstra intact, curat și nealterat acest tezaur și de a-l feri de interpretări greșite și dăunătoare” 80. În

¹²¹ Pr. prof. univ. dr. Liviu Streza, *"Taina mirungerii în Biserica Ortodoxă și în Bisericele Vechi-Orientale"*, în revista Ortodoxia, an. XXXIX, 1987, nr. 2, p. 62.

¹²² "De aceea, boala e considerată una din cele mai universale probleme ale omului, dar și posibilitatea de a reface drumul invers al păcatului, de data aceasta dinspre om spre Hristos. Imaginea dominantă, în Ortodoxie, este aceea a unui Dumnezeu drept, care ne iubește atât de mult, încât nu ne poate refuza nimic. Un îndemn pentru cei bolnavi poate fi socotit și cuvântul plin de mângâiere al Sfântului Ioan Gură de Aur care îndeamnă la a nu cere socoteală lui Dumnezeu pentru căile pe care le folosește, pentru că El, întotdeauna, lucrează pentru mântuirea creaturilor Sale. Capacitatea empatică a preotului, de a se pune în situația celor suferinzi, este un punct extrem de important, de această calitate depinzând în mare măsură dorința de însănătoșire și de deschidere a sufletului bolnavului către credința în Dumnezeu." Pr. prof. univ. dr. Liviu Streza, *"Preotul și îndatorirea sa Pastorală față de credincioșii bolnavi"*, în revista "Mitropolia Olteniei", an. XXXIX, 1987, nr. 7, p. 80. MATIS, BIGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

același timp, preotul are îndatorirea de a sfinți viața credincioșilor „prin harul dumnezeiesc al Sfintelor Taine și ierurgiilor, ca și prin întreg cultul divin”.¹²³ Preotul este și „conducător spiritual al credincioșilor, povățuindu-i sau îndrumându-i permanent pe calea cea bună a binelui, a adevărului, a mântuirii. Latura aceasta, de îndrumător al vieții credincioșilor, îl angajează pe preot și în viața obștească”. În continuare, Părintele profesor trece în revistă motivele care îl îndreptățesc și îl obligă pe preot la activitatea misionară: - faptul că Biserica este o realitate vie, în acest sens aducând drept argument învățăturile Mitropolitului Nicolae al Ardealului¹²⁴.

Lucrarea Bisericii poartă amprenta dumnezeirii, dar această lucrare a sa se desfășoară pe pământ; slujirea preotească este de origine divină, dar împlinitorii săi sunt oameni, rânduiți să slujească pentru oameni; credincioșii pe care îi păstorește și în mijlocul cărora își desfășoară activitatea nu sunt niște abstracțiuni, ci oameni vii, care sunt însetați de învățătura duhovnicească. În acest sens, aduce drept argument învățătura potrivit căreia „slujirea lui Hristos, pe care se sprijină o activitate pastorală rodnică, nu exclude apostolatul social al preotului, ci, dimpotrivă, îl presupune, căci însuși apostolatul creștin are în el un caracter social”. Bisericele ortodoxe românești au fost și au rămas și în contemporaneitate oaze de binefacere și vetre de cultură creștină, locuri sfinte în care se cultivă limba și tradiția neamului și care promovează educația religios-morală. Trăind în mijlocul credincioșilor și împărtășind cu aceștia bucuriile și necazurile cotidiene, preotul trebuie să lupte cu ispitele și cu variatele seducții, care vin din mediul lumii moderne, viața morală a preotului se clădește pe credință, pe autoritatea și pe prestigiul pe care acesta și-l câștigă în fața celor pe care îi slujește. Ținuta morală ireproșabilă a preotului și a familiei sale constituie un îndreptar pentru ținuta și viața familială a credincioșilor din parohie.¹²⁵

De asemenea, realizează un studiu comparativ al acestui aspect în Biserica primară, în Bisericele vechi orientale, în Biserica rusă, în Biserica greacă și în Biserica Ortodoxă Română.

¹²³ Pr. prof. univ. dr. Nicolae Necula, *"Rolul preotului ortodox român în viața obștească"*, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. CIV, 1986, nr. 1 -2, p. 59-68.

¹²⁴ Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *"Cuvântarea la întronizarea P.F. Părinte Patriarh Iustin, ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române"*, în revista "Biserica Ortodoxă Română", an. XCV (1977). nr. 7-8, p.621-622.

¹²⁵ "Activitatea moralizatoare a preotului corespunde unui obiectiv religios, care vizează mai multe aspecte, precum: consolidarea vieții moral-cetățenești, întărirea familiei, prevenirea actelor antisociale, a parazitismului, stimularea hărniciei, dezvoltarea concepției creștine despre om și îndatoririle sale și multe altele. Pornind de la realitatea că credincioșii laici nu sunt numai martori, asistenți, spectatori sau beneficiari pasivi ai efectelor cultului, Părintele profesor Nicolae Necula subliniază faptul că păstoriții au drepturi și îndatoriri în săvârșirea actelor de cult. În acest fel se realizează legătura între preot și Biserică, deoarece „Ortodoxia păstrează caracterul de dialog al sfintelor slujbe, care se desfășoară între cler și credincioși”. Cu acest prilej, autorul realizează un scurt excurs istoric privind participarea credincioșilor la cult, din perioada primelor secole ale creștinismului și până în zilele noastre.” Pr. prof. univ. dr. Nicolae Necula, *"Participarea credincioșilor laici la cult în Bisericele răsăritene"*, în revista "Studii Teologice", seria a II-a, an. XXII, nr. 3-4, Martie-Aprilie, 1970, MATS, REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

În final, se ajunge la concluzia că: „participarea la cultul divin, fie sub forma cântării în comun, fie sub forma rugăciunii, și, în general, colaborarea credincioșilor laici cu clerul, în oricare din chipurile amintite, la săvârșirea sfintelor slujbe, este o dovadă că Biserica este un organism viu, în care toate actele se săvârșesc pentru toți și prin contribuția sau conlucrarea tuturor mădulelor, clerici și laici, care compun Trupul lui Hristos”¹²⁶.

Pr. prof. univ. dr. Dumitru Colotelo, referindu-se la activitatea misionară a Bisericii, subliniază în câteva studii, faptul că, în societatea contemporană, comuniunea noastră cu lumea, cu semenii și cu Dumnezeu se realizează în Hristos. În această relație de dialog, omul se cunoaște pe sine, ca partener și îndumnezeitor al lumii, alături de Hristos. Omul dezvoltă, în această relație, toate virtualitățile lumii făcând-o transparentă pentru Dumnezeu. Oamenii devin ei înșiși transparenți, unii altora. Păcatul, însă, înlătură aceasta transparență, făcându-i pe oameni închiși unii altora, întunecați, iar lumea se transformă într-un zid opac, între ei și Dumnezeu. Mai mult, moartea duce la extrema înlăturare a acestei transparențe, făcând lumea și ființa umană netransparentă pentru Dumnezeu. Din această perspectivă, restabilirea, deplină a sensului lumii și a omului coincide cu restabilirea transparenței depline a lui Dumnezeu, prin înlăturarea morții. Iar aceasta a făcut-o Hristos, prin Învierea Sa.

Transfigurarea lumii și îndumnezeirea omului este, acum, posibilă, în Hristos, datorită faptului că ființa umană acceptă, liber, această chemare și o împlinește. Faptul că această realitate nu este palpabilă, acum, pentru noi, și faptul că trăim, în continuare, sub teroarea morții, se datorează tot omului, care, restaurat fiind prin harul divin, acum, din proprie inițiativă, se închide, în mod liber, și, poate, inconștient, lui Hristos. Având în vedere acest lucru, ajungem la concluzia că, destinul creator și îndumnezeitor, în Hristos, al omului, dacă nu este asumat în mod subiectiv și subiectiv-conștient, nu se împlinește. Iisus Hristos redeschide, prin activitatea sa mântuitoare, diversitatea virtualităților lumii, dar, pe acestea, omul trebuie să le actualizeze, să le țină treze prin propria sa trevie. ”Din perspectiva activității misionare a Bisericii, aceste amendamente sunt necesare, întrucât lumea contemporană provoacă ființa umană la un nou mod de raportare la sine.”¹²⁷

Într-o lume desfigurată, din multe puncte de vedere, omul trebuie să-și împlinească destinul său, având datoria de a transforma lumea în anticipare a Împărăției lui Dumnezeu. Misiunea tuturor creștinilor este parte integrantă a misiunii Bisericii, chemată să participe la misiunea lui Hristos, „precum într-un singur trup avem multe mădule și mădulele nu au

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ ”Explicarea din liturghiile răsăritene și în liturgia catolică de azi”, în „Studii Teologice”, an 1976, nr. 1-2, p. 130-148;

toate aceeași lucrare; Așa și noi, cei mulți, un trup suntem în Hristos și fiecare suntem mădulele unii altora; Dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat. Dacă avem proorocie, să proorocim după măsura credinței” (Rom.12, 4-6). Din punct de vedere misionar, chemarea apostolică este adresată întregului popor al lui Dumnezeu. Toți constituenții Bisericii au obligația de a o împlini. Sarcina „suplimentară” ce revine clerului sau, după Părinții apostolici, episcopului este aceea de a-i pregăti și binecuvânta pe sacerdoți și laici pentru slujirea misionară.¹²⁸

Părintele profesor Ene Braniște (1913 – 1984) a acordat o atenție de ansamblu atitudinii misionare a creștinului de rând, dovadă fiind cele șase lucrări, tipărite între anii 1943 -1972, precum și cele peste 20 de studii, publicate între anii 1946-1972, la care se adaugă revizia, în anul 1980, a Liturghierului. Aduce o contribuție însemnată în domeniul Teologiei liturgice românești, pornind de la "Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila", București, 1943, Tipografia Cărților Bisericești, teza sa de doctorat, realizată sub conducerea Părintelui profesor Petre Vintilescu.¹²⁹

"Strânsa legătură între adunare, Liturghie și Biserică este mărturisită de întreaga tradiție a Bisericii primare, descoperind sensul autentic al trăirii creștine. Liturghia nici nu poate fi săvârșită numai de către preot, în absența credincioșilor." Slujirea de Arhiereu "prin care Se aduce ca jertfă pe Sine Însuși e îndreptată, în mod direct, spre Tatăl. Totuși, implică în ea și o direcție îndreptată spre oameni, întrucât vrea să-i încadreze și pe oameni în actul slujirii, deci cuprinde în ea și o direcție îndreptată spre aceștia. Iar, întrucât, în acest scop, Hristos aduce ca jertfă firea umană asumată de El, slujirea aceasta are și o direcție și un efect îndreptat spre aceasta." "Din păcate, de-a lungul secolelor, această conștiință, în mare măsură, s-a pierdut astfel încât mulți nu mai înțeleg faptul că adunarea credincioșilor, împreună cu

¹²⁸ "În Biserica Ortodoxă, poziția și funcția misionarismului mirean, în viața și dezvoltarea Bisericii, se fundamentează și se lămurește deplin în baza celor două teze doctrinale: preoția generală și Biserica, Trupul tainic al Domnului. În mod nemijlocit, credincioșii participă la păstrarea adevărului revelat al cărui păstrător este Biserica, în totalitatea sa, iar, împreună cu clerul, la săvârșirea altor lucrări, în exercitarea puterii învățătoarești, sfințitoare și conducătoare." A se vedea în acest sens "*Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de înnoirea cultului, problema limbii literare în Ortodoxie în general și în Biserica Ortodoxă Română în special*", capitol din teza de doctorat: „Mișcarea liturgică în creștinismul apusean”, în „S.T.”, an XXXVII (1985), nr.3-4, p.223-231; "*Regenerarea pastorației urbane în Biserica Ortodoxă Română*", în "*Almanah Bisericesc*", Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor, 1999.

¹²⁹ "Biserica este adunarea celor ce răspund chemării lui Dumnezeu la mântuire, la viață veșnică. Aceștia formează Trupul lui Hristos, umanitatea răscumpărată și renăscută, prin Botez, în care Hristos S-a sălășluit și care, prin lucrarea Sfântului Duh, ființează, după chipul lui Dumnezeu, în comuniune de iubire. Sfânta Liturghie, Taina lui Hristos și Taina Bisericii, descoperă adunarea credincioșilor ca fiind Biserica, Trupul lui Hristos. Prin „a se aduna în Biserică” (I Corinteni 11, 18), Sfântul Apostol Pavel înțelege alcătuirea unei adunări a membrilor Bisericii dintr-o anumită zonă, cu scopul de a releva Biserica prin slujirea Sfintei Liturghii. Liturghia îi unește pe credincioși în Biserică, făcându-i părtași Împărăției lui Dumnezeu. În acest fel, Liturghia este manifestarea și realizarea Bisericii." Ene Braniște, "*Tălcuirea Dumnezeuieștii Liturghii de Nicolae Cabasila*", **MATIS** REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

clericiei, în locașul bisericii, este o condiție esențială pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, slujba care face ca Biserica „să fie”.¹³⁰

„Liturghia îi unește pe toți în slujirea lui Dumnezeu, este o împreună-slujire a clerului și a credincioșilor. În slujbă alternează dialogurile dintre preot și credincioși, în care preotul îl reprezintă pe Hristos, cu rugăciunile în care preotul devine purtătorul de cuvânt al comunității în fața lui Dumnezeu, credincioșii întărind cererile prin răspunsul „Doamne miluiește” și exprimându-și totala adeziune prin cuvântul „Amin”. Fiecare își are rolul său unic în slujire și lipsa sa de la slujbă este resimțită, conștient sau inconștient, de întreaga Biserică.”¹³¹

„Toată doctrina ortodoxă, privind actul de prefacere a elementelor euharistice, subliniază rolul precumpănitor al Sfântului Duh în această acțiune. În aceasta Taină, colaborarea Persoanelor divine, datorită atât misiunii Lor convergente, cât și unicei lucrări a unei firi divine, se face simțită ca fiind una și diferită în efecte. Persoana a doua, Logosul Mântuitor, este cea care savârșește jertfa, cea de pe Golgota și cea de pe altar. Dar Persoana a treia este cea care o desăvârșește, constituind-o fiind și sfințitorul, și o face din nou actuală, în Euharistie.”¹³² Epicleza este condiție „sine qua non” a sfințirii darurilor.¹³³

„Chiar simbolismul cu care este prezentată alegerea celor doua elemente, pâinea și vinul, în teologia Euharistiei, cuprinde adevărul etern al esenței comunitare a omului. Comunitar, ca și Treimea Sfântă, omul este copărtăș la pâinea vieții, din care se cuminecă, simbol al unității naturii umane. Acesta este și rostul aducerii de către credincioși a darurilor în pâine și în vin, cele în care se va întrupa Iisus Hristos”: „Noi afierosim lui Dumnezeu aceste daruri ca pe o pârgă a vieții noastre pamântești, fiindcă ele constituie hrana și băutura prin care se întreține și se simbolizează, prin excelență viața noastră trupească”.¹³⁴

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Valer Bel, *"Misiunea Bisericii în lumea contemporană. 2. Exigențe"*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 137.

¹³² Misiunea savârșirii Tainelor, în ceea ce ele înseamnă acțiune de sfințire a credincioșilor, revine Sfântului Duh. El preia actul îndumnezeitor realizat de Iisus Hristos și-l actualizează, pe măsura prezentării subiectelor umane, pentru a beneficia de el. „Cuvintele instituirii nu lucrează, deci, prin ele însele, în chip magic, spune Nicolae Cabasila, adică prin oricine sau oricum; ci în chip condiționat și mijlocit...” *Ibidem*.

¹³³ „Înălțându-se la ceruri, Mântuitorul Iisus Hristos i-a lăsat Bisericii puterea care să-i ajute a-și îndeplini porunca dată de El la Cina cea de Taină: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea...”. Și care este această putere? – se întreabă tâlcuitorul Sfintei Liturghii. Este Sfântul Duh, puterea care i-a întărit, de sus, pe Sfinții Apostoli, după cum le-a spus Domnul Hristos: „Iar voi rămâneți în cetatea Ierusalimului, până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus”, pentru că El este „Acela care operează, în chip nevăzut, prefacerea cinstitelor daruri; căci mijlocitorul este Același și atunci (adică în ziua pogorării) și acum (adică la Sfânta Liturghie). El este însuși Domnul”. Nicolae Cabasila, *"Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii"*, Editura IBMBOR, București 1997, p. 7.

¹³⁴ „Căci, roadele pământului și cărnurile sunt o hrană comună și celorlalte animale, iar nu proprie numai omului; ...pâinea și vinul, însă, sunt o hrană exclusiv și specific omenească, fiindcă numai omul își prepară singur făina din grâu și vinul din struguri, prin osteneala mâinilor sale”, spune Nicolae Cabasila, care, în continuare, dă și explicația aducerii darurilor noastre: „Deci, contrazicând fiind viața, și darul nostru trebuia să fie, întrucâtva, viață... Căci El însuși a poruncit să se aducă pâine și vin și tot El dă, în schimbul acestora, pâinea cea vie și paharul vieții celei veșnice...”. *Ibidem*.

„Săvârșirea Sfintei Liturghii are ca obiect, spune Nicolae Cabasila, prefacerea darurilor de pâine și vin în dumnezeiescul Trup și Sânge, iar ca scop, sfințirea credincioșilor, care, prin aceasta, dobândesc iertarea păcatelor și moștenirea împărăției cerurilor; iar, ca mijloace, care pregătesc și înlesnesc împlinirea acelui efect și acelui scop, sunt rugăciunile, cântările, citirile din Sfânta Scriptură și, în general toate cele ce se săvârșesc și se rostesc, cu sfântă rânduială, înainte și după sfințirea darurilor”.¹³⁵

”Cel dintâi este sfințirea darurilor, adică a elementelor euharistice, care se prefac în Sfântul Trup și Sânge, iar cel de-al doilea este sfințirea credincioșilor, prin împărtășirea lor cu Sfintele Taine. Acesta din urmă, deși dependent de cel dintâi, este totuși scopul principal și ultim al Liturghiei. Cu alte cuvinte, în slujba Sfintei Liturghii trebuie să deosebim de o parte jertfa, prin care se sfințesc darurile, iar de alta, taina, prin care se sfințesc credincioșii, împărtășindu-li-se efectele jertfei. Jertfa, odată adusă, pentru a-și împlini sensul ei, trebuie consumată prin împărtășire.”¹³⁶

În opinia Părintelui profesor Moisiu, cuvântul lui Dumnezeu, prin propovăduirea și lucrarea sfințitoare a Bisericii, formează o unitate organică cu aceeași finalitate: mântuirea. De aceea, în activitatea misionară, propovăduirea credinței, împreună cu Sfintele Taine, au menirea de a sădi credința lucrătoare în sufletele oamenilor. Având în vedere faptul că, în ceea ce privește conținutul predicii, acesta se referă la fondul doctrinar și la sensul mesajului transmis, mai exact la adevărul dogmatic expus în cea mai eficientă formă, cuvântul predicatorului trebuie să aibă „putere multă”, pentru a-i determina „pe oameni ca să participe la experiența creștină”.

Prin eficiența conținutului se înțeleg trei postulate: să vizeze experiențe cotidiene, adică să fie actuală, să ofere o perspectivă nouă vieții creștine și sociale omenești și să conducă, prin comunitatea Bisericii, către o experiență reală a viitorului. Din această perspectivă, într-un amplu studiu, Părintele profesor trece în revistă contribuția marilor teologi români la dez-voltarea teologiei pastorale românești, pornind de la mitropolitul Antim

¹³⁵ ”Precum observă și liturgistul german J. Kramp, Cabasila distinge un scop direct, apropiat sau imanent (ἐργον) și unul indirect, mai depărtat sau transcendent (τέλος) al Liturghiei.” *Ibidem*.

¹³⁶ ”Astăzi, când în general, la Liturghie se împărtășesc numai liturghisitorii, împărtășirea credincioșilor de rând nu mai constituie un scop permanent, ci unul ocazional și, deci, secundar al Liturghiei. La originea ei și în constituția ei, însă, Liturghia nu se poate concepe fără împărtășirea credincioșilor, bineînțeles a celor pregătiți și vrednici. Taina era, adică, organic și inseparabil legată de jertfă; împărtășirea credincioșilor constituia o parte integrantă și esențială din rânduiala Sfintei Liturghii. Acest aspect îl scoate în evidență însăși alcătuirea ei, care presupune și implică împărtășirea credincioșilor, prin texte categorice: „Să luăm aminte sfintele sfinților”, „Cu frică de Dumnezeu și cu credință și cu dragoste să vă apropiați” ori ectenia de mulțumire publică pentru împărtășire, rostită de diacon, însă ca din partea poporului: „Drepti primind (care am primit – μεταλαμβάντες) dumnezeieștile... ale lui Hristos taine, cu vrednicie să mulțumim Domnului”. Pr. prof. univ. dr. Dumitru Popescu, *Cuvânt înainte la lucrarea Pr. prof. univ. dr. Ene Braniște, Participarea la Liturghie*, Editura România Creștină, București, 1999, p. 9.

Ivireanu, de la începutul secolului al XVIII-lea, și până la Patriarhul Justinian. „Drumul cel nou al teologiei românești, și, în special, al Teologiei pastorale a fost deschis de însuși Întăistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, care, în cele 10 volume de Apostolat Social, a dat o admirabilă sinteză a tuturor problemelor dezbătute de teologia românească... Toate aceste lucrări vor contura chipul adevărat al preotului român, în literatura teologică românească. Icoana preotului¹³⁷, cerut de vremile noastre, este icoana preotului ce s-a dăruit total apostolatului social, printr-o iubire nemărginită pentru semenii, prin „spiritul de sacrificiu și prin zdrobirea egoismului” (*Apostolat Social*, vol. V, p. 277). Acestea sunt trăsăturile fundamentale care au conturat chipul preotului și păstorului de suflete din Biserica noastră și care se oglindesc în literatura teologică ortodoxă română din ultimele decenii.¹³⁸

El a vorbit, de nenumărate ori, despre necesitatea rugăciunii. În Sfintele Evanghelii aflăm nenumărate locuri în care ni se relatează că Iisus s-a rugat. Se ruga în locuri singurate și în locuri pustii (Lc.4, 42; Mc. 1, 35; Lc. 5, 16). Petrecea noaptea în rugăciune, (Lc. 6, 12). Altădată, se suia pe munte ca să se roage, (Mc. 6, 46). Sfântul Evanghelist Luca ne spune că Mântuitorul S-a rugat, fiind și Apostolii cu El (Lc. 9, 18). Tot Sfântul Evanghelist Luca ne relatează că, la Schimbarea la Față, Mântuitorul S-a schimbat la față, în timpul rugăciunii. Mântuitorul S-a rugat la mormântul lui Lazăr, S-a rugat în timpul patimilor Sale, rugăciunea Lui arhierească (In. 17; Mc. 16, 35; Lc. 22, 42-44; Mt. 26, 42).¹³⁹

¹³⁷ "Vocația preotească este temelia cea mai sigură și ce mai necesară pentru a clădi pe ea edificiul măreț al preoției și în care se plămădește întreaga personalitate și demnitate a preotului. Luând în discuție aspectele definitorii ale preotului, Părintele profesor Moisiu evidențiază faptul că preotul trebuie să fie un bun liturgisitor, un bun păstor, un bun propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu și un vrednic slujitor la altarul unității bisericești și naționale." Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moisiu, "*Probleme de Teologie pastorală în literatura teologică românească, din ultimele decenii*", în revista "Biserica Ortodoxă Română", an. LXXXIX, 1971, nr. 1 – 2, Ianuarie – Februarie, p. 89.

¹³⁸ Dintr-o privire de ansamblu asupra literaturii teologice românești, în domeniul Pastoraliei, preocupările teologilor se concentrează, mai ales, asupra următoarelor probleme: 1. Personalitatea și demnitatea preotului; 2. În fața chemării preoțești; 3. În slujba păcii; 4. Slujitor al altarului unității noastre bisericești și naționale; 5. În lucrarea apostolatului social Părintele profesor trece în revistă contribuția unor teologi români, precum: Petru Rezuș, Orest Bucevschi, Ioan G. Coman, Dumitru Stăniloae, Teodor M. Popescu, Ioan Zăgrean, Ene Braniște, subliniind că aceștia au conturat profilul și personalitatea preotului ortodox român, care se bazează pe demnitatea lucrării preoțești, această lucrare exercitându-se în numele lui Iisus Hristos, preotul fiind o unealtă a Duhului Sfânt, un organ prin mijlocirea căruia se revarsă în lume și, în special, în viața credincioșilor toate darurile cerului. *Ibidem*.

¹³⁹ "Cele mai grele clipe de durerere și de suferință, Iisus le-a biruit prin puterea rugăciunii... cea mai completă rugăciune rostită, cu gura proprie, care condensează în ea toate calitățile necesare pentru ca rugăciunea să fie expresia celei mai înalte spiritualități este rugăciunea Tatăl Nostru, cunoscută și sub numele de Rugăciunea domnească. Prin rugăciunea aceasta, Iisus ne-a lăsat una dintre cele mai simple rugăciuni din lume dar, totodată, și cea mai frumoasă. Este evident că Rugăciunea domnească este cea mai înaltă rugăciune, fiindcă ea a ieșit chiar din gura Mântuitorului, care este înțelepciunea nemărginită. A fost propusă de El, ca model și tip după care să fie modelate toate celelalte rugăciuni". Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moisiu, "*Rugăciunea Domnească în cult și pastorală*", în revista "Biserica Ortodoxă Română", an. CXVI, 1978, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, p. 62-77.

Priceasna este deci simultan rugăciune, cântare cu pronunțat coeficient emoțional, invitație la o trăire adâncă a realităților mistice ale Bisericii, elogi adus dogmelor credinței, expresie lirică a exprimării simple a poporului, dorință de participare și de exprimare a propriilor trăiri într-o formă perceptibilă colectiv. Ea este o formă de expresie a dimensiunii misionar-pastorale a cultului creștin ortodox în ansamblul său, formă de concretizare a creativității populare. Marii pastoralisti, liturgiști, canoniști, muzicologi, nu se exprimă direct vizavi de identitatea și relevanța acesteia în cultul public, dar toate poziționările lor academice față de finalitatea pastorală a tuturor realităților ecleziale surprinde și atitudinea implicită față de priceasnă.

Capitolul al II-lea

Priceasna în paradigma muzicală bisericească de ansamblu a Ortodoxiei Universale

2.1. Cântarea bisericească și priceasna – un recurs constant la formele simplității expresiei armonice

Prin cântarea liturgică sau bisericească¹⁴⁰ înțelegem rugăciunea trecută în poezie și muzică. Ea este expresia cea mai înaltă a sentimentelor noastre religioase, de adorare a lui Dumnezeu împreună cu un oarecare ritm și melodie. Cântarea bisericească este expresia vie a unor stări sufletești ale omului, e o oglindă în care se reflectă bucuriile și durerile sufletului omenesc, credința și dragostea lui Dumnezeu, om și natură.

Într-un sens mai larg, ea este arta cea mai expresivă, mai comunicativă și cea mai potrivită pentru a revărsa în afară efluviul nesecat al vieții noastre sufletești. Dacă prin cuvânt omul are posibilitatea să împărtășească semenilor săi toate gândurile, toate sentimentele sau frământările sale, prin cântare ființa umană se ridică deasupra acestor comunicări. Prin cântare, viața omului se înseninează, inima îi este desfătă, iar întreaga ființă îi este vrăjită, încântată, transportată de pe pământ, către regiunea unde tronează frumosul, sublimul, Dumnezeirea.

„Cânta-voi Domnului în viața mea, cânta-voi Dumnezeului meu cât voi fi” spune și cântă poetul muzicantul, profetul și regele David în psalmul lui 134,V.34, arătând astfel posterității că trebuie să-și exprime sentimentele de admirație, de recunoștință și iubire față de Dumnezeu¹⁴¹ pentru toate binefacerile primite de la El, știute și neștiute, nu numai cu cuvântul, ci și cu cântarea, deoarece cântarea, mai mult decât cuvântul, este glasul inimii.

Pentru acest motiv, mai târziu, Biserica nu a ezitat să accepte de la început folosirea muzicii și să introducă cântarea în adunările cultice și în celebrarea celor mai știute taine ale ei. De atunci până astăzi, cântarea bisericească nu a încetat să-și aducă serviciile în lucrarea Bisericii și să fie cel mai important mijloc pentru cultivarea și manifestarea sentimentului religios. Cântarea liturgică, privită prin prisma rolului ei și plecând de la afirmațiile făcute mai sus, nu este numai un suport al sentimentului nostru religios, ci este mijlocul cel mai potrivit prin care putem să ne lepădăm, în timpul când ne rugăm, de o haina grijilor lumești¹⁴² și să ne

¹⁴⁰ Am consultat pentru alcătuirea acestui capitol bibliografia de bază a disciplinei de specialitate, lucrări și studii elaborate de muzicologi români, clerici și laici, dintre care amintim pe: Titus Moisesescu, Gheorghe Ciobanu, Nicu Moldeveanu, Sebastian Barbu Bucur, Grigore Panțâr, Victor Giuldanu, Nicolae Lungu, Constantin Viorel Cosma, Vasile Stanciu, Alexie Buzera și alții, așa cum am indicat în notele bibliografice și în bibliografia finală.

¹⁴¹ Acest adevăr este surprins într-o manieră simplă de priceasna "**Ah, cât mă simțesc de bine!**: Ah cât mă simțesc de bine / Când e Domnul lângă mine / Și cu El trăiesc. // Însă ce jale m-apasă / Când mă departez de casă, / Când îl părăsesc. // Sufletul meu însetează / Și ochii mei lăcrimează / Când n-am pe Iisus. // Eu atunci sunt ca pământul / Când îl bate mereu vântul / Și e secetos. // De aceea frățioare / Ca și cerbul la izvoare / Eu alerg mereu. // Și de-L aflu pe El iară / O frumoasă primăvară / E sufletul meu. // Doamne câtă mângâiere / Îmi aduci Tu cu durere / Iisuse iubit. // Când mă plec sub a Ta Cruce / Viața-mi este tot mai dulce / Și sunt fericit. // Doamne, cât voi fi în viață / Ne-ncetat Tu mă învață / Ca să cânt mereu. // Eu voiesc tot înainte / Să Te laud Doamne Sfinte / Aici pe pământ. // Doamne mai am o dorință / Și Te rog cu umilință / Auzi ruga mea. // Vreau cât voi trăi în lume / Totdeauna să pot spune / „Fie voia Ta”.”, *****, Să cântăm Domnului!**, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 988.

¹⁴² Pedagogia creștină a grijilor lumești este cu maiestuoșitate surprinsă de priceasna "**Sfășiat de chinuri grele:** Sfășiat de chinuri grele / Și cu ochi secați de plâns / M-ai găsit atunci, Iisuse / Când la sânul Măriei te-ai închinat. ADELA 2018.05.11 15:56

îndreptăm gândul, cu sufletele cucerite, către Dumnezeu, în atmosfera de liniște interioară care se creează în noi prin ea.¹⁴³

2.1.1. Priceasna și cântarea religioasă – vehicule ale elevării umanului, "notă majoră" a naturii speciale a omului

Cântarea bisericească, apelând la formele simplității expresiei armonice, are prin aceasta posibilitatea de a pune pe om în dialog direct cu Dumnezeu. În timpul executării sau al ascultării unei cântări religioase, elementele superioare ale vieții noastre sufletești – iubirea de bine, de frumos și de adevăr – se ridică la suprafață, se fortifică, pun stăpânire pe noi și devin nota majoră a naturii elevate a omului, ființa zidită de Creator.

De remarcat este faptul că dintre toate instrumentele care emit sunete, vocea omenească este cea mai dotată să pătrundă, să impresioneze și să exalte, fiindcă poartă în cel mai direct mod, capacitatea de transmitere afectivă, ea fiind de altfel glasul sufletului uman. Vocea este una din cele mai prețioase podoabe cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om.¹⁴⁴

Prin voce omul își exprimă, tot ce simte în inima sa. Ca să înțelegem mai bine acest lucru, este de ajuns ca fiecare să ne ducem cu gândul la cele mai frumoase dintre slujbele liturgice, la care am participat, unde majoritatea credincioșilor se roagă cântând. Aproape pe nesimțite inima noastră tresaltă, gândul zboară către sferele înalte ale cerului, sufletul se aprinde de dragoste, iar accentele rugăciunilor cântate încep să vibreze și în noi, chemându-ne să urmăm îndemnurile sublimе ale inimii înnobilate, dispusă astfel să zboare spre Dumnezeu și să transpună în viață poruncile Lui.¹⁴⁵

Cântarea unită cu rugăciunea este mijlocul ideal prin care se exprimă sentimentul religios. Cântarea este împreunarea cuvintelor cu modulația vocii. „Mintea exprimă lucrarea sa în cuvinte simple, în formele și fraze reci. Sentimentele¹⁴⁶ însă, nu se mulțumesc numai cu

*M-amăgise rău păcatul / În prăpăstii fără fund / Și de fața Ta Iisuse / Mă făcuse să m-ascund. // Să n-aud a Ta chemare / Glasul Tău să nu-l ascult / Mă dusesse-n depărtare / Tot mai tare, tot mai mult. // Când am fost în fund de vale / Plin de răni și părăsit / Mi-a părut c-aud pe culme / Glasul Tău Iisus iubit. // Mă chemai dubios pe nume / Peste groapa fără fund / Și-așteptai din clipă-n clipă / Din adâncuri să-ți răspund. // Eu cuprins de-a morții teamă / Și cu ochi de lacrimi plini, / Am strigat: aicea-s, Doamne, / Plin de rane, – mor în spini // Ti-ai făcut cu mâna cale, / Printre spini și peste stânci / Și Te-ai coborât la mine / Până-n fund de văi adânci. // Mâna Ta de rane plină / Dintre spini m-a ridicat / Și-ale mele răni, cu milă / Mi le-ai uns și le-ai legat. // ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 733.*

¹⁴³ Omul credincios își deschide inima, care începe să cânte și să laude pe Dumnezeu prin mijlocirea cântărilor și mai ales sub forma psalmilor și a imnelor bisericești, având drept scop primordial, apropierea cât mai mult de Dumnezeu și prin acestea, implică, curățirea sufletească. (n.a.)

¹⁴⁴ Ploșteanu, Nifon, *Cărți de muzică bisericească pe Psaltichie și pe note liniare, pentru trei voci*, Editura Joseph Gobl, București, 1902, p. 9

¹⁴⁵ Șoima, Gheorghe, *Funcțiunile muzicii liturgice*, Sibiu, 1945, p. 47

¹⁴⁶ Stările sentimentale sunt cele vizate întotdeauna de către priceasnă: **Am pierdut pe Domnul...** *Am pierdut pe Domnul / Și-acum plâng amar / Dar vă rog să-mi spuneți / Cum să-l aflu iar. // Caut zi și noapte / Bunul ce-am pierdut / Plâng cu lacrimi grele / Doamne ce-am făcut. // Rătăcesc în lume / Și suspin mereu / Am pierdut pe Domnul / Ajutorul meu. // Doamne, fără Tine / Traiul mi-e amar / Cheamă-mă Iisuse / Să Te aflu iar. // Spuneți-mi voi prieteni / Unde să-l găseșc / Căci eu fără Domnul / Nu pot să trăiesc. // N-am vegheat cu grijă / Nu L-am prețuit / L-am pierdut și-amarnic / Am păcătuit. // Doamne, fără Tine / Nu pot să trăiesc / Cheamă-mă Iisuse / Iar să te găseșc. // ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 499.*

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

cuvintele simple înfiripate în rațiune. Ele se vor trezite și înălțate pe alte culmi, față de cele obișnuite ale vieții de toate zilele.”¹⁴⁷

Când tema melodică este servită de texte cu conținut adânc și exprimat în forme atrăgătoare, acțiunea de înrăurire a muzicii religioase asupra sufletului omenesc este mai puternică. Acest lucru îl realizează textele liturgice din cărțile bisericești. Ele cuprind, creații poetice de o uimitoare frumusețe, care lămuresc, în același timp, adevărurile religioase.¹⁴⁸

Orice slujbă religioasă – ortodoxă – este aproape o continuă cântare a rugăciunilor, la care ne cheamă Sfântul Apostol Pavel (Evr. XIII, 15). Cântarea bisericească, la dumnezeieștile slujbe nu este altceva decât limba cu care omul vorbește cu Dumnezeu, este dorul plăcut lui Dumnezeu, este o exprimare a sufletului plin de evlavie adâncă față de Dumnezeu.¹⁴⁹

În concepția creștină, prin darul cântării, omul se aseamănă cu îngerii și cu sfinții care aduc neîncetat slavă lui Dumnezeu (Isaia VI, 2-3; Lc. II, 13-14). E firesc deci ca în cultul creștin, cântarea să fi ocupat, încă de la început, un loc important. Mai ales cultul ortodox folosește un bogat și variat volum de cântări, unele de origine biblică, iar altele alcătuite de diferiți melozi și imnografi creștini.¹⁵⁰

2.1.2. Priceasna și cântarea religioasă: instrument de sensibilizare și înnoire lăuntrică a umanului

"Dacă muzica face parte integrantă în viața omului, cu atât mai mult ea nu poate lipsi nici din viața creștinului, mai ales dacă ținem seama de rolul și importanța cântării în Biserică. Prin cântare, creștinul participă direct la lucrarea Bisericii în actele ei de preamărire a lui Dumnezeu și se integrează în trupul tainic al Bisericii, în vederea realizării comuniunii cu Capul ei care este Iisus Hristos." "Cântarea de strană având și calitatea de a sensibiliza rugăciunea, creștinul are posibilitatea să participe în chip mai intens și mai angajat la viața liturgică a Bisericii. Prin această participare vie se înlesnește simțitor realizarea apropierei și comuniunii dintre om și Dumnezeu ca persoane în iubire." ¹⁵¹

Iată de ce "nu se poate face abstracție de cântare în rugăciunea creștinilor de toate vârstele și de toate condițiile."¹⁵² Cântarea bisericească a fost introdusă în Biserică chiar de la

¹⁴⁷ Paul, Mihail, *Despre cântarea bisericească*, în rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 3-4, 1959, p. 214-228

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ Priceasna în schimb, de multe ori, are un autor anonim; dar mesajul ei este întodeauna cu un pronunțat coeficient emoțional: "**Mi-e dor de vesnicie:** Mi-e dor de veșnicie / Ca rana de balsam / Și-n inima pustie / Vreau pacea Ta s-o am. // Refren: / Tânjesc de dor / Mi-e sete de izvor / De râul cristalin / O vin Iisuse, vin / Căci lume-ai rea / Noi n-avem loc în ea / Ne du cu Tine sus / O, scump Iisus. // Așa-i din veci Calvarul / Un drum de suferinți / Acolo unde-i harul / E pacea ca-ntr-o Sfinți. – R. // N-am patrie sub soare / N-am liniște sub nori / O cheamă-a mea simțire / Cu sufletu-mi fiori. – R. // Căci totuși am o țară / Un plai strălucitor / Și doru-mi crește iară / Spre ea, spre ea să zbor. ", ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 935.

¹⁵¹ Stanciu, Vasile, "Cântarea cultică ortodoxă, mijloc de activitate misionară", în rev. "Studii Teologice", nr. 7-8, 1985, București, p. 541

¹⁵² Condițiile culturale mai modeste necesită și cântări religioase mai modeste, cu un mesaj mai simplu. "**Spune-mi mie Doamne:** Spune-mi mie, Doamne, Dumnezeuul meu / De ce nu mă'găduie suspinul greu. // Ochi-mi lăcrimează și-s îngândurat / Eu cum voi răspunde pentru al meu păcat? // Eu te rog, Iisuse, Dumnezeuul meu / Ai mila de mine, ia-mă-n brațul Tău. // Și la judecată când vei judeca / După a mele fapte nu mă osândi". **MATIS RECHINĂ** DE LA
2018.05.11 15:56

început, pentru că era forma cea mai desăvârșită de exprimare și popularizare a cultului. În câteva cuvinte, "prin cult înțelegem totalitatea formelor, a riturilor și a ceremoniilor fixate, stabilite și consfințite sau acceptate de Biserică, prin care ea împărtășește credincioșilor harul sfințitor a lui Dumnezeu"¹⁵³ și prin care "comunitatea sau obștea credincioșilor ortodocși își exprimă atitudinea și sentimentele ei față de Dumnezeu, adică Îl cinstește sau Îl slăvește, îi mulțumește și i se roagă."¹⁵⁴ Orice formă de cult "nu este altceva decât o formă de exprimare sau revărsare în afară a unui fond sufletesc, având ca izvor ideea religioasă despre divinitate, idee care inspiră și conturează caracterul cultului de care se leagă și semnificația cântării bisericești."¹⁵⁵

Chiar de la început, religia creștină a recunoscut utilitatea cântării religioase în cult, odată ce Întemeietorul și Conducătorul ei, Iisus Hristos, cu puțin timp înainte de Patimi¹⁵⁶,

*suflete dragă, multe ți-am iertat / Pentru a tale fapte; viața Mea Mi-am dat. // Plânge și te roagă și fă voia Mea / Ș-apoi eu cu mila te voi judeca. // Nu te-oi da la muncă, ca să te muncești / Te-oi duce cu Mine, să te veselești. ", *** , Să cântăm Domnului! , Editura "Oastea Domnului" , Sibiu, 2005, p. 485.*

¹⁵³ Tocmai de aceea, Duhul Sfânt ocupă un loc foarte important în multe din pricesnele consacrate. Iată două exemple: "**Către Duhul Sfânt:** Duhule Sfinte ceresc, / Dă-mi știință că doresc / Să pot cânta cu-nlesnire / A ta cerească mărire. // Tu puternice și sfinte, / Duhule al nost'părinte / Mângâietor minunat / Și grabnic la ajutor. // Care totdeauna ai fost, / Bun conducătorul 'nost, / Din etern ești și vei fi / Care-n rai ne va primi. // Duhule adevărat, / Tu care ai arătat / Lucruri mari și minunate, / Și de nimenea lucrate, // Că din oameni ne-nvățați / Făcu-și profeți minunați, / Care-n lume-au profețit, / Multe s-au și-mplinit. // Pe părinți i-ai luminat, / De legi în Sinoade au dat / Legi Sfinte Dumnezeiești. / Din concepte omenești. // Tu astăzi ai învățat, / Pe Apostoli minunat, / Toate limbile străine, / O Duhule prea divine. // Tu, față Dumnezeiască / Și povață omenească, / Față Sfântă ăn Treime, / Ajutor la omeneire. // Toată lumea a creat, / Tu Duhule o ai sacrat, / Fiul o a răscumpărat. / O ce lucru de adorat!" *** , Să cântăm Domnului! , Editura "Oastea Domnului" , Sibiu, 2005, p. 887. **Duhule Sfinte:** Duhule Sfinte, Lumină Lină, / Al vieții noastre dăruitor, / Vino din Ceruri, o vino, vino } bis / Să ne fii astăzi Mângâietor. / Am pierdut calea bună și dreaptă, / Și-ntru păcate ne-am afundat. / Vino, vino, toți te așteaptă, } bis / Ca pe-un soare prea luminat. // Și fiind cuprinși de-atâta ură / Și iadul fierbe îngrozitor / Vino, vino, de noi te îndură } bis / Să ne fii astăzi Mângâietor. // Ne-apasă foarte dureri și patimi / Umblăm cu trudă pe vechi cărări / O vino, Sfinte strigăm cu lacrimi } bis / Dă-ne tărie în supărări. // Duhule Sfinte, Lumină lină, / Spre ceruri zboară al nostru dor, / Vino, în lumea de lacrimi plină, } bis / Să ne fii astăzi Mângâietor." *** , Să cântăm Domnului! , Editura "Oastea Domnului" , Sibiu, 2005, p. 933.

¹⁵⁴ Braniște, Ene, "Cultul Bisericii Ortodoxe Române față de cultul celorlalte confesiuni creștine și al sectelor din țara noastră", în rev. "Studii Teologice", nr. 1-2, 1951, p. 3

¹⁵⁵ Ibidem, p. 3

¹⁵⁶ Momentul special dinaintea Patimilor, cu o mare încărcătură emoțională, este adeseori invocat în pricesne: "**La Vinerea Patimilor:** L-au dus la Ana preot, / Cu băta grele de tot, / Apoi la Caiafa vin / Iar cu băta și cu chin. // Toți îl bat, îl pălmuesc, / Toți strigă, îl asupresc, / Toți vin a-l batjocori / A-l bate și-al chinui. // Trist bătut și vulnerat, / L-au dus până la Pilat, / Cu băta, durere mare / În lacrimi și suspinare. // La Pilat l-au întrebat, / Ești la Iudei împărat? / Dar El tace și suspină, / Căci durerile-l înclină. // Și convoiul, iar ponește / La Irod iată-l sosește, / Curge-i sângele pe cale, / Lacrimile Lui curg vale. // Și nu-i nimic să pășească / Împotriva păgânească / Singur, trist și părăsit / Sub dureri pare zdrobit. // Apoi iarăși la Pilat / Îl vedem reînturnat, / Obosit și palmuit / Și-ntrebat: cine te-a lovit. // Profește dacă ești / Scoborât din căși cerești, / Dar Iisus răbdând tăcea / Iar mânia lor creștea. // Toți îl bat, îl chinuiesc / Și cu toții îl amărăsc / Cugetând să nimerească, / Chinul lui cum să-l mărească. // L-au dezbrăcat de veșmânt / Dându-i altul mohorât, / Și se plecau spre-nchinare / Numindu-l împărat mare. // Preoți, tineri și bătrâni, / Împleteau cununi de spini / La Iisus pe cap apasă / Sângele pârâu se varsă. // Trestie în mâini îi dară, / Și spre hulă ingenunchiară / Și-l numeau toți împărat / În a jodovilor stat. // Unii capul îi lovea, / Alții fața i-o scuipa, / Cât frumusețea lui cerească / Mai curând să se veștejească. // Toți râdeau și toți strigau / Și tare-l calomniau, / Pe când unii se apucă / Și-l silesc crucea să-și ducă. // Sus pe umăr iat-o pun / Lui Iisus cel Sfânt și bun. / Îl împing, bat dureros / Și El cade-n țărână jos. // Și pământul de-a lui munci / S-a cutremurat atunci / Numai inima păgână / La dureri a fost străină. // În școală, crucea s-o ieie / Rânindu-l greu ca să pieie, / Vine Simon Chirineu / Când Iisus plângea cu greu. // Și silit crucea o-a dus / Colo pe Golgota sus / Unde toți s-au adunat, / Pe Iisus l-au dezbrăcat. // Fără milă și durere / Îl înhață cu durere / Pe Iisus meu duios / Îl întind pe Cruce jos. // Bat cuiele fără frică / Pe mâini cucea în sus ridică, / Mai aduc doi furi vestiți / Ca să fie răstigniți. // Spre-a lui Iisus defăimare, / Și mare calomniare / Și cu oțet îl adapă / Cu sulița îl înțepă. // Sânge, apă, curg în jos / Iisus zice dureros." *** , Să cântăm Domnului! , Editura "Oastea Domnului" , Sibiu, 2005, p. 933.

MATIS RECHIN, ADELA
2018.05.11 15:56

după Cina cea de Taină, a înălțat împreună cu ucenicii Săi cântări de laudă lui Dumnezeu: „Și după ce au cântat laude, au ieșit la Muntele Măslinilor” (Mt. 26,30), ceea ce rezultă, că muzica a fost introdusă în cultul creștin, chiar de pe timpul Mântuitorului.¹⁵⁷

De asemenea Sfinții Apostoli, luând exemplul Mântuitorului Iisus Hristos la Cina cea de Taină, au întrebuințat și ei muzica, în săvârșirea cultului divin. Astfel ei, ori de câte ori se adunau la rugăciune, cântau imne de laudă. Acest adevăr îl confirmă chiar Sfântul Apostol Pavel în epistolele sale către Efeseni și Coloseni: „vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești...cântați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-i în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești...este cineva cu inimă bună? Să cânte psalmi.”(Efes. 5,10; Colos. 3,16).¹⁵⁸

Sfântul Ioan Gură de Aur, interpretând psalmul 143, afirma că în cântare, în locul instrumentelor se folosește gura. După răspândirea creștinismului în părțile Asiei-Mici, în Macedonia, Grecia, Creta și până la Roma ținuturi în care predominau cultura și limba greacă, muzica cultului divin, nu a putut fi alte, decât cea grecească, în genul în care se afla ea pe acele vremuri. În acest sens, Mitropolitul Constantin Valiadis din Mitilene, afirma că în Bisericele creștine, care s-au înființat în Elada și prin împrejurimi, s-a conservat pentru cultul divin, muzica națională a vechilor greci.¹⁵⁹

Este posibil, deci, să se considere că poate chiar din primul secol, Biserica a folosit în cultul ei muzica grecească, așa după cum a folosit și limba greacă, dovadă fiind Evangheliile și Epistolele Noului Testament care s-au scris în această limbă, și, odată ce s-au scris așa, înseamnă că limba era pe înțelesul tuturor, mai exact vorbită de toți. Această muzică, însă, intrată în slujirea Bisericii era nevoie să sprijine lucrarea și formarea care se impuneau, pentru a se acomoda mediului modest al cultului creștin, „în duh și în adevăr”.

În primele trei secole, Biserica creștină era încercată greu cu persecuții continue și sângeroase, fiind nevoită să-și săvârșească cultul în ascuns, fapt pentru care cântarea eclesiastică nu a realizat mulți pași de evoluție și progres. Cântarea sacră, folosită în cult era simplă, nu cânta să impresioneze prin zgomot, precum muzica evreilor, și nici nu urmărea desfătarea auzului, ci numai manifestarea sinceră, din adâncul sufletului, a devotamentului și

din vecie, / Sufletul meu închin ție! // Soarele se-mbracă-n ceață / Noaptea-n lume se răsfață / Pământul s-a clătinat / Și mulți morți a înviat. // Pietrele s-au despicat / Și de frică s-au sfărâmat / Luna s-a roșit de sânge / Îngerii au prins a plânge. // Văzând pe bunul Iisus / La așa stare adus, / Totul părea schimbăcios / Pentru moarte lui Hristos. // O! Iisuse preacurate! / Jertfă lumii ne-mpăcate, / Tu te-ai dat ca jertfă cruntă / Și te-ai pus cu Iuda-n luptă. // Și-ai sfărâmat porțile sale / Pe oameni i-ai scos din jale / Ție Doamne-ți mulțumim / Și din suflet te Mărim!”***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 803.

¹⁵⁷ Iată o priceasnă care dorește să introducă în atmosfera spirituală a acelor vremuri: "**Dorul de Țara Sfântă:** Eu mă duc în Țara Sfântă / Tatăl e departe / Și de-abia te văd în vale} bis / Tatăl e departe. // Am văzut în Tine doruri / Fără împlinire / Suferințe fără număr / Plâns de fericire / Poate atât cât nimeni altul} bis / Plâns și fericire. // Am avut dușmani în lume / Răul să-mi dorească / Dar au fost și-atâtea inimi / Dragi să mă iubească / Însă și duioase inimi} bis / Dragi să mă iubească. // O pământ, pământ sub soare / Am trăit o viață / Azi te lasă rămâi în urmă} bis / Tot mai mic prin ceață. // Eu mă duc în Țara Sfântă / Tot mai sus de stele / Unde Mirele și-alesul / Dorurilor mele / După care-am plâns o viață} bis / Tatăl e departe."***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 385.

¹⁵⁸ "De vreme ce noua religie s-a născut și s-a dezvoltat la început în centrul iudaismului, iar cei care formau primele Biserici creștine erau evrei, este foarte posibil ca ei, la întrunirile lor cultice, să fi folosit muzica iudaică cunoscută la ei, evitând instrumentele și dansurile pe care Biserica creștină le-a exclus chiar de la apariția ei." Ploșteanu, Nifon, *op. cit.*, p. 20.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 21

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

nădejdie în Dumnezeu.¹⁶⁰ Psalții, în această perioadă, se foloseau de toți credincioși prezenți la slujbă, deoarece melosul era simplu și ușor, ceea ce rezultă că erau în stare să cânte împreună cântările sfinte într-un glas, „cu o gură și o inimă”.

Cu timpul, însă, numărul creștinilor crescând, cântarea în comun a tuturor a devenit grea ducând la zgomot și dezordine. Pentru aceasta a fost consacrată în Biserică, clasa psaltților. Istoricul Socrate (sec. IV d. Hr.) consemnează în istoria lui ecleziastică faptul că Părintele Apostolic Ignatie Teofanul (Episcopul Antiohiei +107) a rânduit primul în Biserică locurile psaltților, în dreapta și în stânga, și a introdus cântarea antifonică.

2.2. Dimensiuni biblice și inspirația veterotestamentară ale cântărilor liturgice primare și ale unor pricesne contemporane

Cântările liturgice sunt texte din Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, care au devenit obiect de lectură și cântare în slujbele Bisericii noastre. Ele se întrebuintează la serviciile religioase, pentru că se potrivesc structurii sufletești a credinciosului și pentru că se referă la momentele esențiale din istoria mântuirii, la adevăruri de cuprins dogmatic și mai ales la îndatoririle și obiectivele supreme ale omului, în viața lui de toate zilele.¹⁶¹ Așadar, alături de psalmi, s-au întrebuintat, atât în cultul iudaic cât și în cel creștin, unele cântări cu texte din Sfânta Scriptură.¹⁶²

Acestea sunt următoarele: Cântarea lui Moise (Ieș. 15,1-18); A doua cântare a lui Moise (Deuteronom 32,1-44); Cântarea Anei (I Regi 2,1-10); Cântarea lui Isaia (26,9-17); Cântarea lui Iona (2,3-10); Cântarea lui Zaharia (Luca 1,68-79); Cântarea lui Simeon (Luca 2,29-32) și Cântarea Mariei, Maica Domnului (Luca 1,46-54).

2.2.1. Tipologia propusă de Prima Cântare a lui Moise (Ieș. 15,1-18)

„1. Atunci Moise și fiii lui Israel au cântat Domnului cântarea aceasta și au zis :
«Sa cântăm Domnului, căci cu slăvi; S-a preaslăvit ! Pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat !

2. Tăria mea și mărirea mea este Domnul, căci El m-a izbăvit.¹⁶³ Acesta este Dumnezeuul meu și-L voi preaslăvi, Dumnezeuul părintelui meu și-L voi preaînălța !

¹⁶⁰ Ibidem., p. 22

¹⁶¹ Neaga, Nicolae, "Cântările biblice un mesaj de viață și de pace", în rev. Mitropolia Ardealului, nr. 3-4, 1984, p. 167.

¹⁶² În general, cântările care Îl invocă pe Dumnezeu Tatăl sunt de o mai pronunțată inspirație veterotestamentară: "**Doamne, Doamne ceresc Tată**: Doamne, Doamne ceresc Tată / Eu la Tine am venit / Părăsindu-le pe toate / Căci pe Tine te-am iubit. // Lumea-i moartă pentru mine / Iar eu mort sunt pentru ea / În inimă Doamne Sfinte / Numai Tu loc vei avea. // Eu nu am altă dorință / Să Te rog să-mi împlinești / Decât Doamne dă-mi putere / Să uit cele pământești. // Să păzesc în curăție / Sarcina ce mi-a luat / Pân-la moarte să port haina / De creștin adevărat." ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 937.

¹⁶³ Izbăvirea ontologică a umanului și a fiecărui om în parte vine în Noul Testament sub altă formă, fin surprinsă de pricesnele de astăzi. Iată două exemple: "**La umbra crucii**: Strain'a fost viața mea / Și plânsul m-a nsoțit în ea. // A fost o viață de amar, / Și de dureri fără hotar... // Târziu de tot, am întâlnit, / Un Om pe care L-am iubit. // Eram pe lume singurel, / Și razim am aflat în El... // În seara când L-am întâlnit / Zăcea sub cruce biruit. // De greutăți și de amar / Și de dureri fără hotar. // O clipă am stat și am privit, / Spre Cel pe cruce răstignit. // Ș-abia atunci văzui și eu / Câte-a-ndurat Stăpânul meu. // Eu sufăr c-am păcătuit; / Dar El de ce a suferit? ... // Eu port a mele fără delegi / El a purtat a lumii-ntregi. // Eu strig când sunt nedreptățit / El s-a mântuit peștera-adea

3. Domnul este viteaz în lupta; Domnul este numele Lui.
4. Carele lui Faraon și oștirea lui în mare le-a aruncat ; Pe căpeteniile cele de seama ale lui, Marea Roșie le-a înghițit,
5. Adâncul le-a acoperit, În fundul mării ca o piatră s-au pogorât.
6. Dreapta Ta, Doamne, și-a arătat tăria. Mâna Ta cea dreaptă, Doamne, pe vrăjmași i-a sfărâmat.
7. Cu mulțimea slave! Tale ai surpat pe cei potrivnici. Trimis-ai mânia Ta și i-a mistuit ca pe niște paie.
8. La suflarea nărilor Tale s-a despărțit apa,...
9. Vrăjmașul zicea : «Alerga-voi după ei și-i voi ajunge ; Prada voi împărți și-mi voi sătura sufletul de răzbunare ; Voi scoate sabia și mâna mea îi va stârpi».
10. Dar ai trimis Cu duhul Tău și marea i-a înghițit; Afundatu-s-au ca plumbul în apele cele mari.
11. Doamne, cine este asemenea între dumnezei?¹⁶⁴ Cine este asemenea Ție preaslăvit în sfințenie, Minunat întru slava și făcător de minuni?¹⁶⁵

*Eu pe dușmani i-am dușmănit / El totdeauna i-a iubit... // Și stând mereu privind la cui, / Am plâns la umbra Crucii Lui // Am plâns mereu pierdut și dus, / La umbra crucii lui Iisus... // De-atunci în sufletu-mi pustiu, / Eu l-am iubit fără să știu... // Căci am văzut în gândul meu, / Ce-a făcut El și ce-am făcut eu." ****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 644. **"La umbra Crucii Tale:** La umbra Crucii Tale / Eu Doamne vreau să vin / Să-mi plâng mereu trecutul / Și Ție să mă-nchin. // La umbra Crucii Tale / Eu Doamne vreau să fiu / Să plâng, să cânt cu jale / Din moarte să inviu. // La umbra Crucii Tale / Eu vreau să-nngenunchez / Căci numai Tu Stăpâne / Din greu mă liberezi. // La umbra Crucii Tale / E pacea și odihna, / Nădejdea, mângâierea, / Dreptatea și lumina. // La umbra Crucii Tale / Eu vreau să chem mereu, / Pe cei ce în viață / Nu-L au pe Dumnezeu. // Dac-aș putea să zbor / Mai sus de astă vale, / Aș spune tuturor / De jertfa Crucii Tale. // În lumea asta Doamne / E vrajbă, chin și jale. / De-aceia vreau să stau / La umbra Crucii Tale." ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 288.

¹⁶⁴ Unicitatea manierei de intervenție a lui Dumnezeu în istorie este cu adevărat zguduitoare și imprevizibilă. Noul Legământ aduce cu sine o perspectivă de neconceput pentru iudaismul veterotestamentar: **"La umbra crucii:** Strain'a fost viața mea / Și plânsul m-a-nsoțit în ea. // A fost o viață de amar, / Și de dureri fără hotar... // Târziu de tot, am întâlnit, / Un Om pe care L-am iubit. // Eram pe lume singurel, / Și razim am aflat în El... // În seara când L-am întâlnit / Zăcea sub cruce biruit. // De greutăți și de amar / Și de dureri fără hotar. // O clipă am stat și am privit, / Spre Cel pe cruce răstignit. // Ș-abia atunci văzui și eu / Câte-a-ndurat Stăpânul meu. // Eu sufăr c-am păcătuit; / Dar El de ce a suferit?... // Eu port a mele fără'delegi / El a purtat a lumii-ntregi. // Eu strig când sunt nedreptățit / El s-a rugat și răstignit. // Eu pe dușmani i-am dușmănit / El totdeauna i-a iubit... // Și stând mereu privind la cui, / Am plâns la umbra Crucii Lui // Am plâns mereu pierdut și dus, / La umbra crucii lui Iisus... // De-atunci în sufletu-mi pustiu, / Eu l-am iubit fără să știu... // Căci am văzut în gândul meu, / Ce-a făcut El și ce-am făcut eu."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 644. **"La umbra Crucii Tale:** La umbra Crucii Tale / Eu Doamne vreau să vin / Să-mi plâng mereu trecutul / Și Ție să mă-nchin. // La umbra Crucii Tale / Eu Doamne vreau să fiu / Să plâng, să cânt cu jale / Din moarte să inviu. // La umbra Crucii Tale / Eu vreau să-nngenunchez / Căci numai Tu Stăpâne / Din greu mă liberezi. // La umbra Crucii Tale / E pacea și odihna, / Nădejdea, mângâierea, / Dreptatea și lumina. // La umbra Crucii Tale / Eu vreau să chem mereu, / Pe cei ce în viață / Nu-L au pe Dumnezeu. // Dac-aș putea să zbor / Mai sus de astă vale, / Aș spune tuturor / De jertfa Crucii Tale. // În lumea asta Doamne / E vrajbă, chin și jale. / De-aceia vreau să stau / La umbra Crucii Tale."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 288.

¹⁶⁵ Puterea imensă a Dumnezeului Vechiului Testament se exprimă în Noul Testament tocmai prin dragostea de proporții colosale care L-a determinat pe Dumnezeu să-și trimită Fiul în lume, pentru a mântui omenirea. **MATIS RECHIN, ADELA**
2018.05.11 15:56

12. Întins-ai dreapta Ta și i-a înghițit pământul !
13. Călăuzit-ai cu mila Ta acest popor și L-ai izbăvit ; Tu îl povățuiești cu puterea Ta, Spre locașul sfințeniei Tale.
14. Auzit-au neamurile și s-au cutremurat, Frica a cuprins pe cei din Filisteia.
15. Atunci s-au spăimântat capetenii Edomului, Pe conducătorii Moabului cutremur i-a cuprins ; Și toți câți trăiesc în Canaan și-au pierdut cumpătul.¹⁶⁶
16. Frica și groaza va cadea peste ei. Și de măreția brațului Tău, Ca pietrele vor încremeni, Pâna va trece poporul Tău, Doamne, Pâna va trece pogorul Tău acesta, pe care l-ai câștigat Tu.¹⁶⁷
17. Tu îl vei duce și îl vei sădi în muntele moștenirii Tale, În locul ce ți l-ai făcut sălăjluire, Doamne, În locașul sfânt cel zidit de mâinile Tale, Doamne!
18. Împărăți-va Domnul în veac și în veacul veacului.”

Cântarea respectivă constituie un fel de antifon. Mai întâi cânta corul bărbaților, condus de Moise, apoi răspundeau femeile conduse de Miriam, sora lui Moise. În cântare, Dumnezeu este călăuzitorul poporului credincios, pe care l-a scos din robia păcatului. Tot în cântare, Profetul Moise indică funcțiunea guvernatoare a lui Dumnezeu, pe care îl numește Domn.¹⁶⁸

În cazul de aici Cântarea lui Moise îndeplinește pe de o parte o funcție modelatoare a crimei de omucidere sau o acțiune de protest împotriva vărsării de sânge, iar pe de altă parte,

recuperarea neamului omenesc, respectiv, pentru restaurarea omului căzut. De aceea, puterea aceasta a Dumnezeului Tată dă fiori creștinului neotestamentar, care nu se mai lasă impresionat de tunete și de fulgere, ci de intervenția originală, negândită astfel de om, în istoria pământenilor, prin suferință asumată: **"Pe muntele Golgota: Pe muntele Golgota-n sus / Stă tristă crucea lui Iisus / Pe care s-a răscumpărat / Al lumii greu păcat. // Refren: Aș vrea și eu pierdut și dus / Să plâng sub Crucea lui Iisus. // La poala crucii răsturnată / Stă Maica Sfântă-ndurerată / Văzându-și Fiul ei iubit / Pe cruce răstignit. – R // O cruce sfântă cu putere / Pe Tine s-a răscumpărat / Prin chinuri sfinte și durere / Al lumii greu păcat. – R // Și de aceea Sfântă Cruce, / Noi toți, ție, ne-nchinăm, / Și chipul lui Iisus cel dulce, / Cu drag îl sărutăm."*****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 783.

¹⁶⁶ Noua formă de *pierdere a cumpătului* este în Noua Lege conștientizarea de către creștinii convertiți a faptului că Dumnezeu acceptă o chenoză radicală, copleșitoare și adânc răvășitoare, prin asumarea Crucii: **"Pe drum cu spini încununați: Pe drum cu spini încununați / Cu Crucea-n spate nemâncat / Iisus azi trece iară. // E cald și crucea-i este grea / Sudori îi curg pe fruntea Sa / Și spinii-L dor amar. // Priviți-L cum se uită blând / La cei care-L hulesc, scuipând / În Sfânta față Sa. // Și cum tăcut El suie dealul / Golindu-și pân' la fund paharul, / Ce dat i-a fost să-l bea. // Dar pentru cine răbda toate? / Gândește-te iubite frate / Gândește-te până ești viu. // Gândește-te ca mâine poate, / Te va chema grozava moarte / Și-atunci va fi târziu."*****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 633.

¹⁶⁷ "Câștigarea" a avut loc altfel de cum propuneau tiparele veterotestamentare: **"Eu pentru voi murii: Eu pentru voi murii / Pe cruce răstignit / Și singur mă jertfii / De nimenea silit. // V-am dat ca viață, viața Mea / Dar ce faceți cu ea? / V-am scos din moarte și necaz / Dar voi ce-Mi faceți azi? // Pe Tatăl L-am lăsat / Și Tronul strălucit: / Pe-ai mei I-am învățat / De-ai mei fui răstignit. // Un biet străin fui pe pământ / Sărac cum bine știți, / Răspundeți-Mi de aveți cuvânt / Așa vreți să-Mi plătiți. // Am suferit nespus / Cununi de spini pe cap / Și coasta Mi-au împuns, / Din moarte să vă scap. // Am suferit atunci și-acum / Dar ce făcut-ați voi? / Acum vă-ntreb în mila Mea / Urma-veți tot așa?"*****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 789.

¹⁶⁸ Prin Minunea de la Marea Roșie, în care Dumnezeu și-a dovedit strălucirea măririi Sale, autorul biblic vrea să sugereze stăpânirea lui Dumnezeu asupra vieții. Cântarea lui Moise este și un reflex al decretului regal care prevedea stăpânirea pruncilor evrei nou-născuți, de parte bărbătească, din Țara Egiptului. (n.n.) MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

ea afirmă aspirația legitimă la viață a tuturor oamenilor.¹⁶⁹ Cântarea înșiră adevărul că orice crimă se va pedepsi după principiul talionului „viață pentru viață”.¹⁷⁰

2.2.2. Tipologia axiologic-umană (focalizată pe problemele umane fundamentale) propusă de a Doua Cântare a lui Moise (Deuteronom 32,1-44)

1. “Ia aminte, cerule, și voi grăi! Ascultă, pământule, cuvintele gurii mele!
2. Ca ploaia să curgă învățătura mea și graiurile mele să se coboare ca roua, ca bura pe verdeață și ca ploaia repede pe iarbă.
3. Căci numele Domnului voi preamări. Dați slavă Dumnezeului nostru!
4. El este tăria¹⁷¹; desăvârșite sunt lucrurile Lui, căci toate căile Lui sunt drepte. Credincios este Dumnezeu și nu este întru El nedreptate; drept și adevărat este El,
5. Iar ei s-au răzvrătit împotriva Lui¹⁷² după netrebnițiile lor, nu sunt fiii Lui, ci neam îndărătnic și ticalos, cu acestea răsplățiți voi Domnului ?

¹⁶⁹ Neaga, Nicolae, op. cit., p. 168

¹⁷⁰ Complet alta este logica neotestamentară, care propune convertirea perpetuă a răului în bine prin lepădarea răzbunării și opțiunea pentru o iertare de “șaptezeci de ori câte șapte”, asumând suferința din propria viață: **“Iisus ne'mbie Crucea: Iisus ne'mbie Crucea / Cu glasul Lui de sus / Creștini să ținem seama / Că lumea ne-a răspuns. // Veniți creștini iubii / În Biserica lui Hristos / De vreți stăpâni să fiți / Pe scump sufletul vost. // Iisus ne'mbie Crucea / Dar noi ne îndoim / Noi așteptăm aicea / Răsplata s-o primim. // Dar plata biruinței / În lumea asta jos / E jugul suferinței / E jugul lui Hristos. // Învingătorul lumii / Cerescul Împărat / Cu ramură de spini / A fost încoronat. // Putea-Voi fi Eu oare / De lume mai slăvit / Când însuși Împăratul / Pe Cruce a biruit? // Îndură-Te 'mpărate / Și cheamă-ne mereu / Din marea de păcate / Și dă-ne jugul Tău. // Și fă-ne să-nțelegem / Că lupta nu e grea / Și partea să ne-alegem / Să fim sub crucea Ta.”***, Să cântăm Domnului!**, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 765; **“Apleacă-mă Iisuse – crucea. Apleacă-mă Iisuse / Sub sfânta Crucea Ta / Căci eu numai prin Tine / Iertare pot afla. // Apleacă-mă Iisuse / Eu Crucea să-ți sărut, / Să-mi plâng mereu cu lacrimi / Păcatul din trecut. // Apleacă-mă Iisuse / La Sfânta Jertfa Ta / Cu sângele Golgotei / Să-mi ștergi Tu vina mea. // Apleacă-mă Iisuse / La Sfânt Mormântul Tău / Ca să privesc de-aproape / Că-i mort păcatul meu. // Apleacă-mă Iisuse / Spre pocăință-acum / Să merg cu biruință / Pe-al mântuirii drum. // Apleacă-mă Iisuse / Ca treaz să fiu oricând / Să-l birui pe satana / În jertfa Ta crezând. // Apleacă-mă Iisuse / Când Tu vei judeca, / Ca să mă treci Stăpâne / În cei de-a dreapta Ta.”***, Să cântăm Domnului!**, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 933.

¹⁷¹ Tăria lui Kirios ia forme atât de noi și de imprevizibile în Legea Nouă, când Alesul e numit metaforic “Trandafir”, fiind un Mesia complet diferit de tiparele mentale iudaice: **“Trandafir de pe Golgota: Așa cântă Sfânta Veronica-n rai / Dintr-al mucenicilor slăvit alai, / Cum s-a întâlnit ea cu Domnul cel sfânt / Și cum i-a primit al Lui cuvânt: // Trandafir de pe Golgota, trandafir / Înflorea năframa mea cu flori de crin / O năframă albă de mătase grea, / Ce aveam s-o port la nunta mea. // Cum stăteam la geamul casei părintești / Văd o ceață de ostași împărătești / Ce duceau la moarte pe un alt osândit / Ca să fie grabnic răstignit. // O cununa grea de spini pe cap purta, / Fruntea Lui de sânge, toată șiroia, / Lacrimi mari cădeau din ochii Lui divini, / Ochii Lui cei de iubire plini. // Eu atunci de mila Lui, m-am biruit / Cu năframa-n mână-n cale am ieșit, / Ca să-Și ștergă chipul Lui însângărat / Eu năframa mea atunci I-am dat. // El și-a sters obrazul Lui dumnezeiesc / Și mi-a zis apoi cu glasul Lui Ceresc: / „Mulțumesc, Serafia, copila Mea, / Veronica de-azi te vei chema!”.** // Trandafir de pe Golgota, trandafir / Pe năframa mea în loc de flori de crin / Fața Lui cea blândă s-a întipărit / Și L-am cunoscut pe osândit. // E Mesia, despre care-au prorocit / Toți profeții ce prin veacuri au trăit, / El a fost acel ce cruce-a suferit. / Și pe noi de iad ne-a mântuit. // Trandafir de pe Golgota, trandafir, / Am urmat chemarea sfinteii Lui iubiri, / Mi-am jertfit viața pentru chipul Său / C-am știut că El e Dumnezeu!”***, Să cântăm Domnului!, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 663.

¹⁷² Răzvrătirea contra Lui a avut loc pentru că oamenii nu au înțeles un element fundamental din atitudinea și comportamentul lui Dumnezeu vizavi de om: iubirea perpetuă și non-negociabilă: **“Pe Crucea din dealul iubirii: Pe Crucea din dealul iubirii / Pe culmea lipsită de flori / Se stinge făclia iubirii / Privind spre albastrul cerului”**, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 663.

6. Popor nechibzuit și fără de minte, au nu este El tatăl tău, Cel ce te-a zidit, te-a făcut și te-a întemeiat?

7. Adu-ți aminte de zilele cele de demult, cugetă la anii neamurilor trecute! Întreabă pe tatăl tău Și-ți va da de știre, întreabă pe bătrâni și-ti vor spune:

8. Când Cel Preaînalt a împărășit moștenire popoarelor, când a împărășit pe fiii lui Adam, atunci a statornicit hotarele neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu;

9. Iar partea Domnului este poporul lui Iacov, e partea Lui de moștenire

10. Lovitu-l-a în pământ pustiu, în pustiu și cu urlete sălbatice, și l-a apărât, i-a îngrijit și l-a păzit, ca lumina ochiului Său.

11. Întocmai ca vulturul care îndeamnă la zbor puii săi și se rotește pe deasupra lor, întinzându-și aripile, a luat pe Israel și l-a dus pe penele sale.

12. Domnul l-a povățuit și n-a fost el dumnezeu străin.

13. Și l-a așezat pe înălțimile pământului și l-a hrănit cu roada țarinilor. I-a dat șă scoată miere din piatră și cu untdelemn din stâncă vârtoasă l-a hrănit;

14. L-a hrănit cu unt de vacă și cu lapte de oi, cu grăsimea mieilor, a berbecilor de Vasan, a țapilor și cu grâu gras: a băut vin, sângele bobițelor de strugure.

15. A mâncat Iacov, s-a îngrășat Israel s-a făcut îndărătnic; îngrășatu-s-a, îngroșatu-s-a și s-a umplut de grăsime; a părăsit pe Dumnezeu¹⁷³, Cel ce l-a făcut și a disprețuit cetatea mîntuirii sale.

16. Întărâtat-au râvna Lui cu dumnezei străini și cu urâciunile lor L-au mâniat;

17. Adus-au jertfe demonilor, și nu lui Dumnezeu, unor dumnezei străini, pe care nu i-au știut. care au venit de la vecinii lor și pe care părinții lor nu i-au cunoscut;

18. Iar pe Aparătorul, Cel ce te-a născut L-ai uitat și nu ți-ai adus aminte de Dumnezeu, Cel ce te-a zidit.

19. Văzut-a Domnul și S-a mâniat în mânia Sa a trecut cu vederea pe fiii Săi și pe fiicele sale,

*Refren: / Te plânge izvorul din vale / Și raza de soare-n amurg / Se scutură florile-n cale / Și stelele toate s-ascund // Ce mulți Ți-au aflat în iubire / Izvorul de dulci mângâieri / Iar astăzi privirea-Ți pe culme / Îi caută și nu-s nicăieri. // Refren: / Doar Maica aleargă la Cruce / Privește spre cer suspinând / În locu-I să rabde s-ar duce / Pe lemnul de groază murind. // Iar ochii ce-au plâns în grădină / Se-ndreaptă spre cer rugători / Spre Cel ce durerile-alină / Se roagă al meu Salvator. // Refren: / Părinte-al iubirii Sublime / Le iartă cumplitul păcat / Al Meu Duh se-ndreaptă spre Tine / O, iartă-i că nu știu ce fac."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 893.*

¹⁷³ O paradigmă a iudaismului cu tendință spre trădarea Creatorului și cu reticență severă la acceptarea ideii de iubire fără frontiere în Dumnezeu-Tatăl este tocmai Simon Petru, trădătorul lui Hristos repus în treaptă de Cel trădat: "**Simon Petru:** Simone, spune tu, dacă Mă iubești / Oile, oile să Mi le păzești. // Că eu Ți-am dat turma / Să-mi păzească urma, / Pribegind printre munți și văi, / Pe cărări spinoase / Și văi întunecoase, / Alungați de vrăjmașii Mei. // Simone, Simone, dacă Mă iubești / Oile, oile să Mi le păzești. // Tu veghează-Mi turma / Și păzește urma / Să nu-mi piară nici una din ea, / Căci lupul pândește / Și le urmărește / Să doboare pe mulți dintre voi. // Simone, spune tu, dacă Mă iubești / Oile, oile să Mi le păzești. // Vezi de cea bolnavă, / Du-te la ea-n grabă / Ajutor cu iubire dă-i, / Și în suferință / Arată credință / Ca s-o vindeci, lângă ea să stai. // Simone, Simone, dacă Mă iubești / Oile, oile să Mi le păzești. // Pe oaia rănită / Căzută-n ispită / Ce-n dureri se zbate din greu / Ia-o cu blândețe / Și pe-a tale brațe / Să o duci la staulul Meu. // Simone, Simone, dacă Mă iubești / Oile, oile să Mi le păzești. // Vezi, cea bolnăvioară / N-o lăsa să moară / Că-i cu viață chiar din mâna ta, / Dă-i hrană bogată / Și apă curată / Că-i cu viață chiar din mâna ta." ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 438.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

20. Și a zis: Îmi voi ascunde fața Mea de la ei și voi vedea cum va fi sfârșitul lor; căci neam ticalos sunt ei și copii în care nu este credincioșie.

21. Ei M-au întărâtat la gelozie prin cei ce nu sunt Dumnezeu și au aprins mânia Mea prin idolii lor; îi voi întărâta și Eu pe ei printr-un popor care nu e popor, le voi aprinde mânia printr-un, neam fără pricepere.

22. Că foc s-a aprins din pricina mâniei Mele: va arde până în fundul locuinței morților, va mânca pământul și roadele lui și va pârjoli temeliile munților.¹⁷⁴

23. Voi strânge împotriva lor necazuri și voi cheltui asupra lor toate săgețile Mele;

24. Istoviți vor fi de foame și prăpădiți de lingoare și molimă rea; voi trimite asupra lor dinții fiarelor, veninul târâtoarelor din pulbere voi trimite.

25. De din afară îi va pierde sabia, iar prin case groaza, pierzând pe tânăr și pe tânără, pe copilul de tăță și pe bătrânul acoperit de căruntețe.

26. Am zis: Îi voi împrăștia și voi șterge pomenirea lor dintre oameni.

27. Dar am amânat aceasta, pentru răutatea vrăjmașilor, ca vrăjmașii lor să nu se mândrească și să zică: Mâna noastră este puternică și toate acestea nu le-a făcut Domnul.

28. Că aceștia sunt oameni care și-au pierdut mintea și n-au nici o pricepere.¹⁷⁵

29. O, de ar judeca ei și de s-ar gândi la aceasta! De-ar pricepe ce are să fie cu ei mai pe urmă:

30. Cum ar putea unul să pună pe fugă o mie, și doi, zece mii, dacă apărătorul lor nu i-ar vinde și Domnul nu i-ar părăsi!

¹⁷⁴ Toată această avalanșă corectivă și strivitoare primește noi sensuri în lumina teologiei Noii Legi: "**Cu crucea-n spate:** Cu crucea-n spate trec și-acum / Însângerat pe-al lumii drum / Cu mâinile-n piroane vin / La uși închise Eu suspin. // Cu mâinile-n piroane bat / La uși închise de păcat; / N-aude nimeni și pornesc / Sub crucea grea Mă prăbușesc. // Sunt plin de răni, de sânge-s plin, / N-aude nimeni când suspin. / Izvoare curg din jertfa Mea / Nu vine nimeni ca să bea. // Eu sunt Păstorul cel ceresc, / Dar oamenii mă ocolesc / Și chem pe toți, de toți mi-e dor, / Eu sunt Păstorul tuturor. // Vreau ca să intru-n casa ta / Deschide-acum nu Mă uita; / Eu sunt al lumii Împărat, / Cu coasta-nsângărată bat. // Deschide-acum că anii fug / Ia astăzi dulcele Meu jug / Că jugul Meu este ușor, / Pe lume tu ești călător. // Sunt viața, sunt lumina ta / Deschide-acum nu mă uita / Căci apa vieții-ți voi da Eu, / Voi fi Mântuitorul tău."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 928.

¹⁷⁵ "Priceperea" vine doar din înțelegerea Tainei Crucii care fertilizează mintea și conferă o nouă mentalitate omului convertit, care va schimba structural gândirea și atitudinea față de cele pământești: "**În cinstea Sfintei Cruci:** Te salut o sfântă Cruce / A noastră nădejde dulce / Pe tine-a murit Hristos / Pentru omul păcătos. // Tu ești pom din pomul vieții / Ce-ai înfrânt puterea morții / Prin Tine ni s-a deschis / Raiul ce ne-a fost închis. // Fii slăvită Sfântă Cruce, / Iadul nu ne mai încântă, / Când din dorul tău mâncăm / De păcat ne dezgustăm. // Sfântă Cruce prea iubită, / De mulți ești disprețuită / Dar noi vrem să te iubim / Și în veci să te cinstim. // Noi jurăm, o Cruce dragă / Să luptăm o viață-ntreagă / Pentru cinstea ta dorim / Ca martiri noi să murim. // Omul dacă te iubește / De păcat se mântuiește, / Cruce Sfântă ne-nchinăm / Înaintea ta cădem. // Pe calvar cu greutate / Te-a purtat Hristos pe spate / Pentru-al nostru greu păcat / Sub povară-ți a picat. // Pentru a noastră răutate / Merit-am noi vreo dreptate? / Dar Hristos ne-a izbăvit / De păcat ne-a mântuit. // Sfântă Cruce preamărită, / Din belșug ai fost stropită, / De sângele lui Hristos / Ce din trupu-i i s-a stors. // Sfântă Cruce preaslăvită, / De Hristos ai fost sfințită / Când pe tine a murit / Cu patru cuie pironit. // De-atunci ești semn de îndurare / De izbândă și-ndurare. / Sfântă Cruce te salut / Și mă pun sub al tău scut. // Tu ești steaua fericirii / Tu ești arma mântuirii, / Sfântă Cruce te iubesc / Lângă tine mă lipesc. // Iar în ceasul cel din urmă, / Când al vieții fir se curmă / Sfântă Cruce am un dor / Lângă tine vreau să mor. // Și când trupu-n nesimțire / Va fi pus spre putrezire / Strajă fii la-al meu mormânt / Când voi zace în pământ, // Iar în ziua judecății / Ziua mare a dreptății / Când pe cer vei apărea / Vreau să fiu la dreapta ta."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 566.

31. Căci apărătorul lor nu este ca Apărătorul nostru și la aceasta chiar vrăjmașii noștri sunt martori.
32. Că via lor este din vița de vie a Sodomei și din șesurile Gomorei: strugurii lor sunt struguri otrăviți și boboșele lor amare;
33. Vinul lor este venin de scorpion și otravă pierzătoare de aspidă.
34. Au nu sunt acestea ascunse la Mine? Și nu sunt ele pecetluite în cămarile Mele?
35. A Mea este răzbunarea și răsplătirea când se va poticni piciorul lor; că aproape este ziua pieirii lor și curând vor veni cele gătite pentru ei.¹⁷⁶
36. Iar Domnul va judeca pe poporul Său și Se va milostivi asupra robilor Săi, când va vedea că a slăbit tăria lor și că nu se mai află nici robi, nici slobozi.
37. Atunci Domnul va zice: Unde sunt dumnezeii lor și tăria în care nădăjduiau ei?
38. Unde sunt cei ce au mâncat grăsimea jertfelor lor și au băut vinul turnărilor lor? Să se scoale, să vă ajute și să vă fie ocrotire.
39. Vedeți, vedeți, dar, că Eu sunt și nu este alt Dumnezeu afară de Mine: Eu omor și înviez, Eu rănesc și tămăduiesc și nimeni nu poate scăpa din mâna Mea !
40. Eu ridic la cer mâna Mea și Mă jur pe dreapta Mea și zic: Viu sunt Eu în veac!
41. Când voi ascuți sabia Mea cea lucitoare și va începe mâna Mea a judeca, Mă voi răzbuna pe vrăjmașii Mei și celor ce Mă urăsc le voi răsplăti.
42. Adăpa-voi săgețile Mele cu sânge și sabia Mea se va sătura de carnea și de sângele celor uciși și robiți și de capetele căpeteniilor vrăjmașului.
43. Veseliți-vă, ceruri, împreună cu El și vă închinați Lui toți îngerii lui Dumnezeu! Veseliți-vă, neamuri, împreună cu poporul Lui și să se întărească toți fiii lui Dumnezeu ! Căci El va răzbuna sângele robilor Săi și va răsplăti cu răzbunare vrăjmașilor Săi și celor ce-L urăsc le va răsplăti și va curăți Domnul pământul poporului Său!
44. În ziua aceea a scris Moise cântarea aceasta și a spus-o fiilor lui Israel. Atunci a venit Moise la popor și a rostit toate cuvintele cântării acesteia în auzul poporului, el și Iosua, fiul lui Navi.”

¹⁷⁶ Radical opusă este starea emoțională în raport cu Dumnezeu a creștinului convertit, întors la Dumnezeu, care îl percepe pe Tatăl ca pe o sursă neîncetată de protecție și izvor de binecuvântări: "**Cu Iisus de-a pururi: Cu Iisus de-a pururi, lângă Crucea Sa / Viața mea întregă, să rămân as vrea / El făcu din mine, un copil iubit / O, ce bine-mi pare căci El m-a iubit. // Știu că mă iubește, cu fierbinte zel / O, cât cred aceasta, când mi-o spune El. / Sunt un om nevreșnic, dar El m-a primit. / S-a plecat spre mine și m-a mântuit. // Pe-un sărman ca mine, singur, răătăcit. / Mai ales Iisuse, să fii fericit. / Pe-acel ce făcut-a, Ție întristări, / L-ai scăpat de soarta veșnicei pierzări. // Pot să spun, părinte, azi lui Dumnezeu, / Știu că ești cu mine și că ești al meu, / O desăvârșită e lucrarea Ta, / Eu pe veci Iisuse, Ție-Ți voi cânta.**"***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 380.

viață, război și pace. Cântarea începe prin avertismentul: „la aminte cerule și pământule”, pentru că se invocă cerul și pământul ca martori pentru adevărarea celor spuse. Cerul este locul de unde vorbește Domnul, iar pământul locul unde se arată lucrările Domnului. În frumoase metafore autorul își exprimă dorința ca această cântare să fie plină de noutate și să miște cugetul și inima omenească întocmai cum roua și ploaia înviorează pământul mărindu-i puterea de rodire.

2.2.3. Cântarea Anei – tipologia imnologică sau elogiul Vieții (1 Regi 2,1-12)

În cartea I a Regilor întâlnim la capitolul 2,1-12 un imn religios, pe care Ana, mama lui Samuil l-a rostit în fața altarului.

„1. S-a rugat deci Ana și a zis: Bucuratu-s-a inima mea întru Domnul, înălțată a fost fruntea mea de Domnul Dumnezeuul meu și gura mea s-a deschis larg asupra vrăjmașilor mei, căci m-am bucurat de izbăvirea Ta.

2. Nimeni nu este sfânt ca Domnul, căci nu e altul afară de Tine; și nimeni nu e puternic ca Dumnezeuul nostru.

3. Nu vă lăudați și cuvinte trufașe să nu iasă din gura voastră, căci Domnul este Dumnezeuul a toată cunoștința și lucrurile la Dânsul sunt cântărite.

4. Arcul celor puternici s-a frânt, iar cei slabi s-au încins cu putere.

5. Cei sătui vor munci pentru pâine, iar cei flămânzi nu vor mai avea foame. Cea stearpă va naște de șapte ori, iar cea cu copii mulți va fi neputincioasă.

6. Domnul omoară și învie; El coboară la locuința morților și iarăși scoate.¹⁷⁸

*Marți unde vei fi? / Profetul lumii Eu mă fac / Vestind sfârșitul acestui veac. – bis // Iisuse Fiul meu iubit / Dar Miercurea unde vei fi? / Atunci un mieluleș Eu sunt / Vândut pe 30 de arginți. – bis // Iisuse Fiul meu iubit / În Sfânta Joi unde vei fi? / În zi de joi cam pe la prânz / Voi fi ca mielul cel mai blând. – bis // Iisuse Fiul meu iubit / Dar Vinerea unde vei fi? / O Maică dulce dac-ai ști / De s-ar ascunde această zi. – bis // Căci Vinerea o Mama mea / Pe Cruce răstignit Voi sta, / Piroane-n mâini îmi sunt bătute / Iată sfârșitul Meu cel dulce. – bis // Iisuse Fiul meu iubit / Dar Sâmbata unde vei fi? / Atunci un bob de grâu Eu sunt / Din nou mă nasc Eu din mormânt. – bis // Iisuse Fiul meu iubit / Duminica unde vei fi? / Îți spun Maică adevărat, / Duminica oi fi înviat. – bis // Duminica, o, Mama mea / Din moarte Eu voi învia. / Port steagul de învingere / Încununat cu glorie. – bis // Cu puterea cea mai mare / Să scap lumea de pierzare. / Pe cei ce Îmi slujesc Mie / Și ei pe veci să învie.” ****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 933. **"Duminica la Florii (II):** Duminica la Florii / Zicea Maica către Fiul: / Spune Fiul meu iubit, / Duminica unde vei fi? // Căci de patruzeci de zile / Mi-ai rupt inima copile / N-ai băut nici n-ai mâncat / Numa-n rugăciuni ai stat. // Spune Fiul meu iubit / Luni, Marți ce-ai de pățit? / Îți spun Maică, nu greșesc, / Luni și Marți mă pregătesc. // Eu mă pregătesc la moarte / Să scap lumea de păcate / Mă duc să fiu răstignit / Pentru lumea ce-a greșit. // Spune-mi Fiul meu iubit / Miercuri ce-ai de pățit? / Să-ți spun drept Măicuța Mea, / Pe Miercuri nu mi-ți vedea. // Spune-mi Fiul meu iubit / Joi ce-ai de pățit? / Joi sunt dat la judecată / De Pilat și de-a lui ceată. // Spune-mi Fiul meu iubit / Vineri ce-ai de pățit? / Îți spun Maică de durere, / Vineri sunt la chinuri grele. // Când va fi chinul mai mare / N-o fi lună, stele, soare. / Atuncea Maicuța Mea, / Cu spini m-or încununa.”***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 677.

¹⁷⁸ În Noul Testament, în schimb, maximal se exprimă puterea lui Dumnezeu în convertirea omului, în schimbarea inimii Lui, în metamorfozele uluitoare ale schimbării minții, toate având drept paradigmă și realitate referențială **"Golgota: Prin multe țări frumoase, / În viață am trecut. / Și-atâtea văi și dealuri / Frumoase am văzut. // Dar nici un deal din lume / Nu m-a atras așa / C'acel al cărui nume / Se cheamă, Golgota. // Acesta nu se'nalță / Cu vârful pân' la nori, / Pe culmea lui, zăpada / Nu cerne albe flori! // Și totuși, nici pe-un munte; / Nu m-am simțit așa / De Dumnezeu aproape, / Ca sus pe Golgota! // Nu-s brazi înalți pe acolo / Nici iarbă verde jos, / Dar este sus pe dânsa / Un lucru prețios; // E Crucea Răstignirii / Și jertfa de pe ea. / Ne dăte mântuirea, / – Veniți la Golgota! // Și nu sunt nici izvoare / Pe dânsa, când privești, / Nici râuri curgătoare / De ape pământeste! // Dar iese de sub Cruce; / Izvorul minunat / Ce greșurile lumii / Le-a șters și le-a spălat. // De acolo și tâlharul / Se-ntoarce credincios, / Și mântuit se-ntoarce / Căitul păcătos. // Acolo vezi**

7. Domnul sărăcește pe om și tot El îl îmbogățește; El smerește și El înalță. El ridică pe cel sărac din pulbere și din gunoi pe cel lipsit, punându-i în rând cu cei puternici și dându-le scaunul măririi, căci ale Domnului sunt temeliile pământului și El întemeiază lumea pe ele.

8. Pașii sfinților Săi El îi păzește, iar nelegiuții vor pieri într-un întuneric căci **omul nu prin putere este tare.**¹⁷⁹

9. Domnul va zdrobi pe cei ce se împotrivesc Lui; va tuna din cer asupra lor. Sfânt este Domnul; să nu se laude cel înțelept cu înțelepciunea sa și cel puternic să nu se laude cu puterea sa, nici cel bogat să nu se fălească cu bogăția sa; ci cel ce voiește să se laude, cu aceea să se laude că știe și cunoaște pe Domnul și face judecată și dreptate în mijlocul pământului.

10. Domnul din înălțimea cerului va tuna peste vrajmașii Săi, El va judeca marginile pământului, drept fiind, El va da tărie regilor noștri și fruntea Unsului Său o va înălța».

11. Și au lăsat pe Samuel acolo, înaintea Domnului. Apoi Elcana s-a dus la casa sa în Rama, iar copilul a rămas să slujească Domnului sub povața preotului Eli.

12. Însă fiii lui Eli erau oameni netrebnici. Ei nu știa de Domnul.”

Acest imn este o mulțumire și o preamărire a lui Dumnezeu. Ana preamărește pe Dumnezeu și-I mulțumește pentru că s-a învrednicit de bucuria de a da viață unui copil, pe nume Samuil. Dumnezeu coboară și înalță, precum pe Iosif l-a înălțat din temniță, la demnitatea de mare vizir și precum pe David din păstor l-a făcut mare conducător de stat. El ocrotește pe cei credincioși iar Unsului Său, adică lui Mesia îi va da putere.¹⁸⁰ Cornul din Cântare este imaginea puterii, de care se învrednicește omul drept. De exemplu, Sfântul Ioan Hrisostom, scrie că mai indică și glorie și putere. De fapt acesta este simbolismul cornului în Vechiul Testament.¹⁸¹

Așadar, Cântarea Anei ar putea fi intitulată Elogiul vieții, pentru că este o izbucnire a glasului de bucurie că s-a învrednicit să dobândească un prunc și să devină mamă, stare atât de mult râvnită.

2.2.4. Cântarea proorocului Avacum (Avacum 3,2-13) – exercițiu virtuos de concentrare stilistică

*plângi sub Crucea Sa. / Acolo-i bucuria / – Veniți la Golgota! // Tu omul ce-n lume / Suspini nemângâiat, / Înălță al tău suflet / Spre locul minunat! // Acolo mântuirea / Și Pacea vei afla, / Acolo-i Fericirea, / – Veniți la Golgota!***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 488.*

¹⁷⁹ Omul este tare nu prin putere, ci prin decizia inimii de a se întoarce la Creatorul Său, de a-L urma, prin hotărârea de a se conecta la energiile Vieții, răspunzând apelului discret făcut continuu de Creatorul universului: *"A bătut la ușa ta, Cineva: A bătut la ușa ta, Cineva / Și n-a răspuns nimenea. / În tăcerea negrii nopți / Stă un om și plânge, / Fața Lui e numai răni,} bis / Pieptul numai sânge. // Cine ești străin pribeag, cine ești? / De-al cui dor tu pribegești? / Pentru cine ai răbdat / Bice fără număr? / Ce povară ți-a lăsat} bis / Rana de pe umăr. // Eu sunt robul ce slujesc, tuturor / Un om al durerilor. / Nimeni plată nu mi-a dat / Numai spini și ură, / Numai roșii sângiuiri} bis / Pieptul mi-l umplură. // Eu sunt Pâinea ce s-a frânt / Lumii-ntregi / Eu sunt vinul Noii Legi. / N-am venit să plâng în drum / Răni usturătoare / Plâng pe cei ce pierd acum,} bis / Ultima chemare. // A bătut la ușa ta, Cineva / O! deschide, nu m-ai sta. / Nu-L lăsa să plece trist. / Poate niciodată / Mâna Lui la ușa ta} bis / N-are sa mai bată."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 480.*

¹⁸⁰ Neaga, Nicolae, op. cit., p. 169

¹⁸¹ Ibidem.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

Cântarea apare în cap. 3,2-13 și cuprinde o rugăciune de o mare concentrare stilistică și bogăție teologică. A fost scris, separat, în cultul ebraic, de unde a trecut și în imnografia creștină.

„2. Doamne, auzit-am de faima Ta și m-am temut de punerile Tale la cale, Dumnezeule ! Fă să trăiască, în cursul anilor, lucrarea Ta și, în trecerea vremii, fa-o să fie cunoscută! Dar, întru mânia Ta, adu-Ți aminte că ești și milostiv !

3. Dumnezeu vine din Teman, și Cel Sfânt din muntele Paran ! Sela (oprire) - Slava Lui acoperă cerurile și tot pământul este plin de slava Lui !

4. Izbucnire de lumină ca la răsărit de soare, raze vii din rmâna Lui pornesc!... Acolo stă tainic ascunsă puterea Lui !

5. Înaintea Lui merge molima, iar prăpădul vine pe urma Lui.¹⁸²

6. Se oprește !... Zguduie pământul! Și cu privirea Lui aruncă spaima printre neamuri! Munții cei din veac se desprind din locul lor, colinele străvechi se smeresc și pier sub pașii veșniciei Sale.

7. Am văzut corturile lui Cusan (Etiopia) lovite de groază, iar colibele țării Madianului sunt cuprinse de cutremure.

8 Oare împotriva fluviilor Și-a aprins Domnul văpaia Sa? Sau asupra marilor râuri mânia Sa? Ori împotriva mării urgia Ta, când Tu încaleci caii Tăi și Te sui în carele Tale de biruință ?

9. Arcul Tău se încordează! Săgețile Tale sunt jurămintele pe care le-a rostit. Sela (Opriri). Cu șuvoaiele Tale spinteci pământul.

10. Munții Te-au văzut și s-au cutremurat; puhoaie de apă au trecut Adâncul și-a slobozit glasul său și mâinile sale în sus le ridică.

11. Soarele și luna s-au oprit în locuința lor; ca să facă lumină, săgețile și fulgerele lăncilor Tale fără încetare scapără.

12. Cu mânie Tu pășești pe pământ și întru urgie Tu calci în picioare popoarele!¹⁸³

¹⁸² Această formă de exprimare a puterii în Vechiul Testament este diametral opusă de oferta de putere pe care ne-o face Noul Testament, când adevărat putere este discretă și se manifestă imprevizibil, în universul adâncurilor: *"Mă duc la Golgota: Mă duc la Golgota, s-aud ce vorbește / Să-L văd pe Domnul meu, cum moare pe Cruce. // Ce mare durere pe El L-a apăsât! / El strigă: „Părinte, pentru ce M-ai lăsat?” // El nu se răzbună; L-aud cum S-a rugat: / „Părinte iartă-le, că ei nu știu ce fac!” // Cum Maică-Sa plânge, mângâind-o zice: / „Vezi Mamă, Fiul tău? Păzește-o, amice!” // Iar pe acel tâlhar, așa îl mângâie: / „Încă astăzi în rai vei fi tu cu Mine!” // „Setos sunt!” / El strigă, „Durerile sunt mari!” / Domnul nostru cel Sfânt, pe cruce ‘ntre tâlhari. // Plecând capul zice: „Toate sfârșitu-s-au! / Părinte-n mâna Ta, sufletul Meu Ți-l dau!”***, Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 777.

¹⁸³ Aceeași putere colosală, strivitoare, specifică lui Jahve al Vechiului Testament trebuie pusă în simetrie cu gestul aparent defensiv, dar cu niște consecințe atât de mari, în Noul Testament: ***Cina cea de taină (Joaia cea mare): "Era seară liniștită. Era seară liniștită / Cu cerul senin / Când fu Cina pregătită / Fiului divin. // El veni cu-ai Lui la masă / În locul gătit, / Și-apoi cu voce miloasă / Astfel a vorbit: // Frații Mei, sositi-a ceasul / Să ne despărțim; / Voi să nu pierdeți curajul / Căci, iar am să vin. // Trebuie să vină toate / Cele ce s-au scris; / Voi fi judecat la moarte / Și pe Cruce-ntins. // Dar vă spun mai dinainte / Pentru ca să știți, / Că din voi, unul mă vinde / Pe treizeci de-arginți. // Atunci, toți se îndreptară / Către 'nvățător / Și pe rând Îl întrebă: / Care-i trădător? // Când veni rândul lui Iuda / Întreba și el: / Nu cumva voi fi eu, Doamne / Fiul cel mișel? // Tu ești Iudo! zise Domnul / Du-te mai curând, / Iată, acum sosit-a ceasul / Să faci ce ai de gând. // El atunci îndată merse / Către acel sobor, / Unde s-așteapta cu sete / A Domnului omor. // Acolo-și vându Stăpânul / Iuda cel mișel. / Și printr-un sărut fățarnic / Îl preda pe El. // Ei L-au dus la judecată / Și L-au osândit, / Ca pe Crucă să-l răstignească!"***

13. Ieșit-ai ca să zdrobești poporul Tău, ca să izbăvești pe unsul Tău; ai doborât acoperișul casei celui fără de lege și temeliile ei le-ai dezvelit până jos la piatră”.

2.2.5. Cântarea proorocului Isaia (Isaia 26,9-17) – apologia valorilor sociale capitale

În capitolul 26,9-17 se află cântarea celor răscumpărați de la moarte. Cântarea conține ideea că omul credincios tânjește după viață și saltă de bucurie că dreptatea și pacea devin virtuți esențiale.

„9. Sufletul meu Te-a dorit în vreme de noapte, duhul meu năzuiește spre Tine; căci când îndreptările Tale vor fi pe pământ, cei ce locuiesc lumea vor învăța ce este dreptatea.

10. Dacă de cel fără de lege ne este milă, el nu mai învață ce este dreptatea și în pământul celor sfinți va săvârși strâmbătatea. Să nu mai fie pe pământ cei fără de lege și să nu mai vadă slava Celui Preaînalt.

11. Doamne, mâna Ta este ridicată, dar ei n-au văzut-o! Vor vedea râvna Ta pentru poporul Tău și se vor rușina. Și focul hărăzit vrăjmașilor Tăi îi va mânca!

12. Doamne, revarsă pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre, pentru noi le-ai făcut!

13. Doamne, Dumnezeuul nostru, am avut peste noi și alți stăpâni afară de tine, dar noi ne vom aduce aminte numai de numele Tău!

14. Morții nu vor mai trăi și umbrele nu vor învia, fiindcă Tu le-ai pedepsit și le-ai nimicit și ai șters și numele lor.

15. Înmulțește poporul, Doamne, înmulțește poporul și arată-te mare, lărgește din nou toate hotarele țării”...

16. Doamne, pe Tine Te-au căutat ei în vreme de restriște, către Tine am strigat în scârba noastră, când Tu ne pedepseai.

17. Ca femeia însărcinată și gata să nască prunc, care se zvârcolește și strigă în durerea ei, așa am fost noi, Doamne, cu toții în fața Ta!”¹⁸⁴

2.2.6. Cântarea lui Iona (Iona 2,3-10) – rugăciune în agoniile existențiale

Conține o rugăciune pentru viață și pentru pacea sufletului. Cântarea lui Iona cuprinde învățătura că, dezastrul în care poate ajunge omul amenințat cu moartea este atât de înspăimântător încât îi dă profetului convingerea că atunci când încetează puterile omului, devine necesar ajutorul Celui de Sus, exemplu fiind Rugăciunea proorocului Iona când se afla în pântecele chitului din mare :”Strigat-am către Domnul în strâmtorare și El m-a auzit” (2,3). Imaginea „pântecelui iadului” din Cântarea lui Iona este luată din concepția că moartea nefirească este o stare de tristețe, un întuneric unde nu se mai pune nimic la cale.¹⁸⁵

„3. Strigat-am către Domnul în strâmtorarea mea, și El m-a auzit; din pântecele locuinței morților către El am strigat, și El a luat aminte la glasul meu!

4. Tu m-ai aruncat în adânc, în sânul mării și undele m-au înconjurat; toate talazurile și valurile Tale au trecut peste mine.

*răstignit. // El însa, în ziua a treia / Din morți a-nviat / Și pe noi cei vinovați / Cu Tatăl ne-a-mpăcat.”***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 563.*

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Neaga, Nicolae, *op. cit.*, p. 170

5. Și gândeam: Aruncat sunt dinaintea ochilor Tăi! Dar voi vedea din nou templul cel sfânt al Tău!
6. Apele m-au învăluit pe de-a întregul, adâncul m-a împresurat, iarba mării s-a încolacit în jurul capului meu;
7. Mă coborâsem până la temeliile munților, zăvoarele pământului erau trase asupra mea pentru totdeauna, dar Tu ai scos din stricăciune viața mea, Doamne Dumnezeul meu!
8. Când se sfârșea în mine duhul meu, de Domnul mi-am adus aminte, și la Tine a ajuns rugăciunea mea, în templul Tău cel sfânt!
9. Cei ce slujesc idolilor deșerți disprețuiesc harul Tău;
10. Dar eu îți voi aduce Ție jertfe cu glas de laudă și toate făgăduințele mele le voi împlini, căci mântuirea vine de la Domnul!”¹⁸⁶

2.2.7. Cântarea celor trei tineri evrei (Daniel 3,24-33) – dorul de viață din adâncuri

Textul cântării se află la Daniel 3,24-33 și cuprinde un raport asupra scăpării minunate a celor trei tineri din cuptorul cu foc. Ideea centrală a cântării este dorul de viață. Cei trei tineri binecuvintează pe Dumnezeu care i-a scos din locuința morților. Acest adaos a intrat în cultul Bisericii noastre. De exemplu, V, 1-35 a servit ca bază pentru oda a 7-a Canonului Utreniei, iar V,36-37 a servit ca bază pentru oda a 8-a a Canonului de toate zilele.

Cântarea celor trei tineri este o luare de poziție împotriva morții venită prin Nabucodonosor, împăratul Babiloniei, care în urma împrejurărilor deținea puterea de a dispune de viața altora, cum a fost cazul tinerilor Sadrac, Meșec și Abed-Nego.¹⁸⁷

- „5. De îndată ce veți auzi glasul trâmbiței, flautului, chitarei, harpei, psalterionului, cimpoiului și al tuturor instrumentelor muzicale, veți cădea la pământ și vă veți închina chipului de aur pe care l-a ridicat regele Nabucodonosor;
6. Iar cine nu va cădea la pământ și nu se va închina, chiar în acea clipă va fi aruncat în mijlocul unui cuptor cu foc arzător!
7. De aceea, când toate popoarele au auzit glasul trâmbiței, al flautului, al chitarei, al harpei, al psalterionului și al tuturor instrumentelor muzicale, toate popoarele, neamurile și limbile au căzut la pământ și s-au închinat chipului de aur pe care îl ridicase regele Nabucodonosor.
8. În același timp s-au apropiat câțiva bărbați caldei, care au pârât pe iudei.
9. Ei au început să spună regelui Nabucodonosor: O, rege, să trăiești în veac!
10. Tu poruncă ai dat, ca oricine va auzi glasul trâmbiței, al flautului, al chitarei, al harpei, al psalterionului, al cimpoiului și al altor instrumente muzicale, să cadă la pământ și să se închine chipului de aur.
11. Iar cine nu va cădea la pământ, nici se va închina, să fie aruncat în mijlocul unui cuptor cu foc arzător.
12. Dar sunt niște iudei, pe care i-ai pus cârmuitori peste ținutul Babilonului: Șadrac, Meșac și Abed-Nego. Acești bărbați, nici că au luat în seamă porunca ta, o, rege; dumnezeului tău nu-i slujesc și chipului de aur pe care tu l-ai înălțat nu-i aduc închinare!

¹⁸⁶ *Ibidem.*

¹⁸⁷ Nicolae Neaga, *op. cit.*, p. 171

13. Atunci regele Nabucodonosor, plin de mânie și de zbucium, a poruncit să i se aducă înaintea Șadrac, Mesac și Abed-Nego. Îndată au adus pe acești bărbați înaintea regelui.

14. Nabucodonosor le-a zis: «Este, oare, adevărat, Șadrac, Mesac și Abed-Nego, că voi nu slujiți dumnezeului meu și chipului de aur pe care eu l-am așezat și nu-i cădeți la pământ cu rugaciuni?»

15. Acum, fiți gata și atunci când veți auzi glasul trâmbiței, al flautului, al chitarei, al harpei, al psalterionului, al cimpoiului și al altor instrumente muzicale, să cădeți la pământ și să vă închinați chipului pe care eu l-am făcut; iar dacă nu vreți să vă închinați, într-o clipă veți fi aruncați în mijlocul unui cuptor cu foc arzător. Și care dumnezeu vă va scapa din mâna mea ?»

16. Răspuns-au Șadrac, Mesac și Abed-Nego și au zis regelui: O, Nabucodonosor, noi n-avem nevoie ca la aceasta să-ți dăm un răspuns!

17. Dacă, într-adevăr, Dumnezeu nostru Căruia îi slujim poate să ne scape, El ne va scăpa din cuptorul cel cu foc arzător și din mâna ta, o, rege!

18. Și chiar dacă nu ne va scăpa, știut să fie de tine, o, rege, că noi nu vom sluji dumnezeilor tăi și înaintea chipului de aur pe care tu l-ai așezat nu vom cădea la pământ!

19. Atunci Nabucodonosor s-a umplut de mânie și și-a schimbat înfățișarea feței sale față de Șadrac, Mesac și Abed-Nego. Și începând iarași a grăi, a poruncit să încâlzească cuptorul de șapte ori mai mult decât era de obicei.

20. Și a poruncit celor mai puternici oameni din oștirea lui să lege pe Șadrac, Mesac și Abed-Nego și să-i arunce în cuptorul cel cu foc arzător.

21. Atunci acești oameni, îmbrăcați cum erau, cu mantie, încălțăminte, palarie și cu toată îmbrăcămintea lor, au fost legați și aruncați în mijlocul cuptorului cu foc arzător.

22. Fiindcă porunca regelui era grabnică și cuptorul foarte înfierbântat, acei oameni care au aruncat pe Șadrac, Mesac și Abed-Nego au fost mistuiți de văpaia focului.

23. Și acești trei bărbați, Șadrac, Mesac și Abed-Nego au căzut legați în mijlocul cuptorului cu foc arzător.

24. Atunci regele Nabucodonosor a fost cuprins de spaimă și s-a sculat în grabă. El a început a grăi și a zis către sfetnicii săi: “Oare, n-am aruncat noi trei bărbați legați în mijlocul cuptorului cu foc arzător?” Răspuns-au și i-au zis : “Cu adevărat, așa este, o, rege!”

25. Și începând din nou a grăi, a zis: «Iată, eu văd patru bărbați dezlegați, umblând prin mijlocul cuptorului, nevătămați, iar chipul celui de al patrulea, ca fața unuia dintre fiii zeilor.

26. Atunci s-a apropiat Nabucodonosor de gura cuptorului cu foc arzător și, începând a grăi, a zis: “Șadrac Mesac și Abed-Nebo, slujitorii mei, ieșiți afară și veniți la mine!” Atunci Șadrac, Mesac și Abed-Nego au ieșit dinăuntrul cuptorului.

27. Și adunându-se satrapii dregătorii cei mai mari, cârmuitorii și sfetnicii regelui, au văzut că focul nu pricinuise nici o vătămare trupului acestor oameni, că nici perii capul nu se pârliseră și că hainele lor erau neschimbate și că nici măcar nu miroseau a foc.

28. Răspuns-a Nabucodonosor și a zis: «Binecuvântat să fie Dumnezeu lui Șadrac, Mesac și Abed-Nego, Care a trimis pe îngerul Său și a izbăvit pe servii Săi, care își puseseră nădejdea în El și care au călcat porunca regelui și și-au dat trupurile lor ca să nu slujească și să nu se închine altor dumnezei decât Dumnezeului lor.

29. Și poruncesc: Popoare, neamuri și limbi, toți aceia care ar vorbi de rău pe Dumnezeu lui Șadrac, Meșac și Abed-Nego, să fie tăiați în bucăți și casele lor să fie nimicite, fiindcă nu este un alt dumnezeu care să-i poată izbăvi într-acest chip”.

30. După aceasta a întărit regele în slujbele lor pe Șadrac, Meșac și Abed-Nego, peste ținutul Babilonului.

31. Regele Nabucodonosor a dat hrisov către toate popoarele, neamurile și limbile care locuiesc pe tot pământul: “Pacea voastră să sporească”!

32. Plăcutu-mi-a să vestesc minunile și faptele cele peste fire, pe care le-a făcut mie Dumnezeu cel Preaînalt.

33. Cât de mari sunt minunile Lui și cât de puternice sunt faptele cele peste fire! Împărăția Lui este împărăție veșnică și stăpânirea Lui ține din neam în neam.”¹⁸⁸

Temeiuri biblice pentru cântarea liturgică în Noul Testament sunt și următoarele: Cântarea de mulțumire a lui Zaharia (Lc. 1,67-69); Cântarea de slăvire a Sfintei Fecioare Maria (Lc. 1,46-54) și Cântarea lui Simeon (Lc. 2, 29-32).

2.3. Dimensiunile biblice și vertebrarea neotestamentară ale cântărilor liturgice și ale pricesnei contemporane

2.3.1. Cântarea de mulțumire și proorocie a lui Zaharia (Luca 1,67-79)

„67. Și Zaharia, tatăl lui, s-a umplut de Duh Sfânt și a proorocit zicând:

68. Binecuvântat este Domnul Dumnezeu lui Israel, că a cercetat și a făcut răscusmpărare poporului Său;

69. Și ne-a ridicat putere de mântuire în casa lui David, slujitorul Său,

70. Precum a grăit prin gura sfinților Săi prooroci din veac;

71. Mântuire de vrăjmașii noștri și din mâna tuturor celor ce ne urăsc pe noi.

72. Și să facă milă cu părinții noștri, ca ei să-și aducă aminte de legământul Său cel sfânt;

73. De jurământul cu care S-a jurat către Avraam, părintele nostru,

74. Ca, fiind izbăviți din mâna vrăjmașilor, să ne dea nouă fără frică, 75. Să-i slujim în sfințenie și în dreptate, înaintea feței Sale, în toate zilele vieții noastre.

76. Iar tu, pruncule, prooroc al Celui Preaînalt te vei chema, că vei merge înaintea feței Domnului, ca să găsești căile Lui,

77. Să dai poporului Său cunoștința mântuirii întru iertarea păcatelor lor,

78. Prin milostivirea mile! Dumnezeului nostru, cu care ne-a cercetat pe noi Răsăritul cel de Sus.”

Aici Zaharia împletește într-o rugăciune de mulțumire bucuria că i s-a născut un prunc cu cea de a se mântui de moarte poporul credincios prin cele născut în baza unui determinism voit de legile eterne.¹⁸⁹ Subiectul frazei e Dumnezeu. El „luminează”. „Cei ce zac în întuneric” sunt cei lipsiți de înțelepciunea vieții. „Umbra morții” este starea de suferință în care se găsesc păcătoșii. Pruncul minunat va îndrepta pașii credincioșilor pe calea sfințeniei și a dreptății. Pacea e o condiție a dreptății integrale.¹⁹⁰

¹⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁸⁹ Neaga, Nicolae, *op. cit.*, p. 172

¹⁹⁰ *Ibidem*.

2.3.2. Cântarea de slăvire a Sfintei Fecioare Maria ...”(Luca 1,46-54)

După ce primise de la înger vestea că dintr-însa se va naște Mesia, Feciara Maria a exclamat: ”Mărește, suflete al meu, pe Domnul ...”(Luca 1,46-54)¹⁹¹

„46. Și a zis Maria: Mărește suflete al meu pe Domnul,

47. Și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mântuitorul meu,

48. Că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că iată, acum mă vor ferici toate neamurile.

49. Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic și sfânt este numele Lui.

50. Și mila Lui în neam și în neam spre cei ce se tem de El.

51. Făcut-a tărie cu brațul Său, risipit-a pe cei mândri în cugetul inimii lor.

52. Coborât-a pe cei puternici de pe tronuri și a înălțat pe cei smeriți.

53. Pe cei flămânzi i-a umplut de bunătați și pe cei bogați i-a scos afară, deșerti.

54. A sprijinit pe Israel, slujitorul Său, ca să-și aducă aminte de mila Sa.”

Cântarea Mariei se cântă la Slujba Utreniei. Aici Fecioara Maria se bucură de mărirea la care a ajuns prin viața dată Pruncului minunat, Domnul Păcii. Prin întrupare Dumnezeu se vedește a fi îndurător, sfânt și drept, atotputernic și credincios făgăduințelor Sale. Aceste virtuți se răsfrâng binefăcător prin Hristos și asupra omului credincios.¹⁹²

2.3.3. Cântarea Bătrânului Simeon (Luca 2,29-32) – odă așteptării non-nevrotice, transfiguratoare

Se găsește la Luca 2,29-32¹⁹³ și se citește sau se cântă la Slujba Vecerniei. Ea este o rugăciune în care dreptul Simeon își exprimă recunoștința că s-a învrednicit¹⁹⁴ să vadă pe Iisus născându-se din Fecioara Maria. Simeon este simbolul vieții și al păcii. În vederile lui viața este un lucru mare și prețios, iar pacea unul din izvoarele care optimizează viața. De aceea se desparte de Iisus cu simțământul păcii în suflet¹⁹⁵ și convins că, pacea deschide calea către binele general al omului; el cere dezlegare pentru a pleca „în pace”. (Luca 2,29).

¹⁹¹ Moisiu, Alexandru, *”Cuvintele Domnului și cuprinsul lor mariologic”*, în rev. *”Mitropolia Ardealului”*, 1958, nr. 5-6, p. 398-414, la Ene Braniște, *”Liturgica generală”*, București, 1993, p. 711

¹⁹² Neaga, Nicolae, *op. cit.*, p. 171

¹⁹³ Sărbătoarea instituită de Biserică în cinstea acestui eveniment este Stretenia, Întâmpinarea Domnului, prăznuită la 2 Februarie. ”Cinci sunt protagoniștii „de referință” ai sărbătorii: Pruncul Iisus (fapt absolut necesar pentru ca sărbătoarea să poată fi ridicată de Biserică la demnitatea de „praznic”), Maica Domnului și Dreptul Iosif (acesta apărând în postura oficială de „tată” a pruncușorului dus spre ceea ce astăzi am numi „îmbisericare”), și două personalități biblice rămase pregnant în memoria Bisericii: Dreptul Simeon și Proorocița Ana, care vor fi cinstiți ulterior – conform Tradiției Bisericii în astfel de cazuri – în 3 februarie, a doua zi după evenimentul la care a cărui realizare au participat.” Teofil Tia, *”Preoție Misionară și Pastorală Contextuală”*, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2015, p. 77.

¹⁹⁴ ”În centrul evenimentului stă un bătrân exersat și călit întru așteptarea împlinirii unei promisiuni personale, promisiune având însă repercusiuni colective: aceea că – mai înainte de a muri, cât timp va fi el încă în această viață – va vedea pe Trimisul Cerului, pe Mesia, pe Izbăvitorul. Este impresionantă puterea acestui om de a aștepta cu entuziasm împlinirea acestei promisiuni, bineștiindu-se că un mare folos personal de pe urma împlinirii acestei promisiuni nu a avut: trimisul cerului era un copilăș la o vârstă la care nici nu se putea exprima, iar promisiunea colectivă pe care o aducea cu el – o știm cu toții: „deschiderea porților raiului” – se împlinea doar după moartea Sa pe Cruce, după Răstignire, când a coborât în adâncul Iadului și i-a eliberat pe cei „ținuți prizonieri” acolo”. *Ibidem*.

¹⁹⁵ ”Așteptarea – ne învață Bătrânul Simeon – trebuie făcută cu speranță. Spune Psalmul 39,1: „Așteptând... am așteptat pe Domnul... și S-a plecat spre mine!”. Exprimarea psalmistului pare tautologică, dar nu este. Așteptarea cu speranță, oricât de îndelungată ar fi, are rezultat: Domnul „se pleacă” spre noi. Condiția principală care trebuie îndeplinită pentru ca Dumnezeu să ne îndeplinească o rugăciune este speranța.”

„Acum, slobozește¹⁹⁶ pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, în pace, Că ochii mei văzură mântuirea Ta, Pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor. Lumină spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Tău Israel.”¹⁹⁷

Toate aceste cântări biblice au fost întrebuințate în cult în forma în care le găsim în locurile respective din Cărțile Sfintei Scripturi, astfel ele se citesc împreună cu canoanele de la Utrenie, în zilele de rând din Postul Mare, precum se arată în învățătura din Psaltire și din Triod, luni în prima săptămână din post, iar Cântarea Sfintei Fecioare Maria se cântă totdeauna la Cântarea a noua de la Canoanele Catavasiilor din Serviciul Utreniei de Duminică și din sărbătorile Sfinților.¹⁹⁸

Textele biblice au servit și ca modele sau izvoare de inspirație pentru alcătuirea Cântărilor din Canoanele imnografice, ca de exemplu, prima odă a canoanelor este compusă după modelul cântării lui Moise după trecerea evreilor prin Marea Roșie; a doua odă, după chipul cântării lui Moise când a încredințat legea în mâinile leviților; a treia, după forma cântării Sfintei Ana, mama lui Samuel; a patra, după asemănarea cântării proorocului Avacum; a cincea, după modelul cântării proorocului Isaia, a șasea, după chipul cântării proorocului Iona ieșit nevătămat din pânțele chitului; a șaptea și a opta după forma cântării celor trei tineri din Babilon; și în fine a noua după asemănarea Cântării Născătoarei de Dumnezeu și a proorocului Zaharia, tatăl Sfântului Ioan Botezătorul.

Așadar, toate aceste cântări din Vechiul și Noul Testament, vor contribui la cristalizarea uneia din cele mai importante forme ale muzicii – bizantine – canonul, alcătuit din cele nouă ode. De menționat este și imnul creștinătății din Epistola Sfântului Apostol Pavel, I Timotei 4,16 „Mare este taina creștinătății” sau „Deșteaptă-te, cel ce dormi/și te scoală din morți/și te va lumina Hristos” din Epistola către Efeseni 5,14.¹⁹⁹

Caracter de imne au și unele fragmente din Apocalipsa Sfântului Ioan, ca de exemplu, cântarea celor douăzeci și patru de bătrâni înaintea tronului dumnezeiesc (Apoc. 4,11) „Vrednic ești, Doamne și Dumnezeu nostru, să primești slava și cinstea și puterea, căci Tu ai zidit toate lucrurile și prin voința Ta ele erau și s-au făcut.”, ori cântarea de slăvire a Mielului,

anumită certitudine a inimii că Dumnezeu, în iubirea Lui, vrea ceea ce noi dorim. Spune Mântuitorul: „Toate câte le cereți, atunci când vă rugați, să credeți că le-ați și primit, și realmente le veți primi!” (Marcu 11, 24).” *Ibidem*.

¹⁹⁶ „Acum eliberează, pe robul Tău, în pace!” – spune exclamația plină de conținut a Bătrânului Simeon. „Această eliberare o cere Simeon nu pentru că este obosit sau plictisit de multa-i așteptare, ci pentru că este împlinit! Sensul așteptării lui s-a împlinit, bucuria a primit-o. Așteptarea bine făcută, conform exigențelor duhovnicești, l-a făcut pe Bătrânul Simeon să dobândească o putere supranaturală: să vadă viitorul! El vede, dincolo de chipul pruncului, vede o „lumină spre luminarea neamurilor”. Mai vede faptul că acesta este „pus spre căderea și spre ridicarea multora”. Un mare adevăr este proclamat prin aceste cuvinte: Omul cade sau se ridică dacă Îl refuză sau Îl acceptă pe Dumnezeu. Căderea și ridicarea lui se fac în funcție de acceptarea sau refuzarea lui Dumnezeu. Tocmai de aceea va fi „un semn care va stârni împotriviri”, lămurind „gândurile din inimile multora”. ” *Ibidem*.

¹⁹⁷ „Bătrânul Simeon a așteptat singurul lucru vrednic de a fi dorit, cu adevărat prețios, pe care un muritor îl poate aștepta: întâlnirea cu Dumnezeu. I s-a dăruit întâlnirea cu un Dumnezeu făcut prunc, mic, aparent neînsemnat, dar un Dumnezeu în care se ascundea Dumnezeirea în toată integralitatea Sa. În acest prunc s-au concentrat toate așteptărilor patriarhilor, proorocilor, dreptilor Vechiului Testament. Textele liturgice spun frumos: „Poartă pe brațe ceea ce porocii au văzut de departe!”, „L-a văzut cu ochii trupești pe Dumnezeu cel nevăzut!”. „Ține pe brațe pe Cel ce ține pe brațe întreg universul”. „Cel neîncăput încape în brațele bătrânului”. Pentru că acest bătrân a știut ce să-și dorească, a primit tot ceea ce se putea primi. Iată-l pe acest bătrân neputincios în postura de reprezentant al întregii creații, a întregului cosmos, în dialog cu Dumnezeirea.” *Ibidem*.

¹⁹⁸ Braniște, Ene, *op. cit.*, p. 711

¹⁹⁹ *Ibidem*.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

din aceeași viziune (Apoc. 5,12) „Zicând cu glas mare: Vrednic este Mielul cel înjunghiat ca să ia puterea și bogăția și înțelepciunea și tăria și slava și binecuvântarea” .Acestea trebuie să fie „imnele duhovnicești”, de care vorbește Sfântul Apostol Pavel, îndemnând pe creștinii din timpul său să le cânte, alături de psalmi și de celelalte imne biblice (Efeseni 5,19 și Col. 3,16).²⁰⁰ „Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului, în inimile voastre.”

„Cuvântul lui Hristos să locuiască între cu bogăție. Învățați-vă și povățuiți-vă între voi, cu toată înțelepciunea. Cântați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-I, în psalmi, în laude, și în cântări duhovnicești”.

2.4. Aportul patristic la coagularea unei cântări doxologice și profilactice (în fața ofertelor eretico-sectare ale vremii)

Primele imne creștine deosebite de cele din Sfânta Scriptură au fost cele alcătuite pe baza celor biblice și după modelul acestora, ca de exemplu Doxologia Mică „Slavă Tatălui și Sfântului Duh” și cea mare în forma ei mai dezvoltată „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace între oameni bunăvoire” (Lc. 2,14), care are la bază cântarea îngerilor din noaptea Nașterii Domnului.²⁰¹

Alte variante ale acestor formule doxologice se găsesc la sfârșitul rugăciunilor din cele mai vechi documente ale literaturii creștine de după scrierile Noului Testament, ca de exemplu „Slavă Ție, prin Fiul Tău Iisus”.²⁰² În primele veacuri creștine unele imne au fost formulate după modelele celor biblice, ca de exemplu „Născătoare de Dumnezeu Fecioară bucură-te, Ceea ce ești plină de dar, Marie Domnul este cu Tine, Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pântecelei Tău, că ai născut pe Mântuitorul sufletelor noastre”²⁰³ (cântat astăzi la Litie²⁰⁴). Acest imn este considerat a fi unul dintre cele mai vechi, fiind alcătuit din salutul îngerului către Sfânta Fecioară și salutul Elisabetei adresat Mariei, după Buna-Vestire (Lc. 1,28,42). Introducerea lui în cultul liturgic este atribuită Sfântului Chiril al Alexandriei.

Deci imnele biblice au fost temeinic studiate încă din primele secole ale epocii primare. Aceste imne au avut un rol important în combaterea ereziilor, formulându-se pe scurt învățătura ortodoxă de credință. Unul dintre cele mai vechi imne de acest fel, păstrat azi în cultul creștin ortodox este celebrul imn „Lumină lină”, din rânduiala Vecerniei, care are un conținut trinitar și hristologic pe care Sfântul Vasile cel Mare îl atribuie Sfântului Antinoghen, episcopul Sevastiei din Asia Mică.²⁰⁵

²⁰⁰ *Ibidem*.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² *Didahia (învățătura) celor 12 Apostoli*, cartea a VII-a cap. 47-48, cartea a VIII-a, cap. 13, cartea a IX-a 2,3, cartea a X-a, 2 și 5 la Ene Braniște, op. cit., p. 712

²⁰³ *Anastasimatarul uniformizat. Vecernierul*, Editura Institutului Biblic, București, 2002, p. 69.

²⁰⁴ De la *Litie*, serviciul religios care se săvârșește în cadrul slujbei de seară (Vecernie sau Priveghere), derivă litonie, adică rugăciune lungă, repetată, stăruitoare și plângătoare, în care se invocă Mântuitorul, Maica Domnului și toți Sfinții. A se vedea: *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, 2001, p. 291.

²⁰⁵ Sf. Vasile cel Mare, "*Despre Sfântul Duh*", cap. XXIX, 73 la Ene Braniște, op. cit., p. 712 MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

Așadar imnul a fost utilizat la început ca o formă apologetică de apărare și popularizare a învățăturii ortodoxe de credință, pentru combaterea învățăturilor greșite ale ereticilor.²⁰⁶

2.5. Secolele I-IV: dezvoltarea și afirmarea cântării bisericești – embrionul pricesnei de astăzi?

Cântările religioase cuprinse în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe²⁰⁷ (.) sunt creații ale unor personalități din epoca primară. "Procesul de formare al acestor compoziții a durat până prin secolul al XV-lea, deși nimic nu împiedică apariția lor și în secolele următoare, chiar până azi, căci menirea lor este să dea expresie sentimentului religios"²⁰⁸ și să-l înfrumusețeze, sentiment care va simți nevoia de exteriorizare.²⁰⁹

2.5.1. Sfântul Ignatie Teoforul (†107) și introducerea cântării antifonice în biserici

Încă din secolul al II-lea, în cultul Biserici noastre sunt cunoscute creațiile unor personalități care nu numai că au căutat să adauge incipientului cult creștin, pe lângă Psalmii și cântările scripturistice, compoziții noi, dar au căutat să și organizeze într-un fel viața noului cult.

Despre mulți dintre ei se cunosc puține date și unele sunt incerte, situație care privește toate domeniile acestei perioade. Așadar, vom încerca să conturăm aceste prime personalități ale imnografiei bizantine, pe baza detaliilor cunoscute până în prezent. Astfel putem vorbi în

²⁰⁶ Tocmai de aceea, unele pricesne ortodoxe își focalizează atenția pe un eveniment consemnat biblic, dar care nu s-a constituit într-o sărbătoare în arealul neoprotestant, tocmai pentru că mișcările neoprotestante nu au o tradiție semnificativă în spare; pricesnele, în acest caz, insistă pe evenimentul la care fac referință, versificând toate datele biblice existente. Iată un exemplu: "**La Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul:** Azi preotul Zaharie / Se duse cu bucurie / În casa lui Dumnezeu, / După obiceiuul său. // În Altar dacă intră / El tare se spăimântă / De un înger ce-a văzut, / Și-a vorbi n-a mai putut. // Îngerul în bucurie, / A grăit lui Zaharie: / Eu înger trimis de sus, / Bună veste ți-am adus. // Femeia ta fiu va naște / Care mult bine va face, / Va boteza în Iordan, / Și se va numi Ioan. // Zaharia se miră, / Către înger cuvântă, / Noi bătrâni, debili suntem, / Nu putem fii să avem. // – Dacă nu crezi Zaharie / Iată semn ți se dă fie, / Că de astăzi mut vei fi, / Până timpul va sosi. // Să se nască fiul tău / După cum vrea Dumnezeu / Să fie premergător, / Și căii pregătitor. // Îngerul a dispărut, / Zaharie a fost mut, / La popor semne făcea / Căci vorbi nu mai putea. // Când fiul i s-a născut, / Zaharie a făcut / Semn cu mâna că ar scrie, / Și scrie Ioan să fie. // Atunci putu cuvânta / Și cu toți se desfăta, / Toți și toate au priceput, / Că om mare s-a făcut. ***", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 355.

²⁰⁷ Liturghier, Octoih, Triod, Penticostar, Minee, Evhologiu, Irmologhion, Acatistier ș.a

²⁰⁸ Aceeași realitate a dat naștere și pricesnelor, în timpuri mult mai recente; de exemplu, realitatea și extensia fenomenului secularizant este magistral surprinsă de pricesna "**Cruce Sfântă părăsită:** Cruce Sfântă părăsită / Lângă margine de drum / Coperișul tău se strică / Lângă creștinii de-acum. // Cruce Sfântă, jalnic este / Tristă stai, plecată-n jos / Și nu-i nimeni să te-ndrepte, / Oh, ce lucru dureros. // Oamenii nu-și mai ridică / Pălăria-n dreptul tău, / Să se-nchine și să zică: / Doamne, feri-ne de rău! // Cruce Sfântă cu putere / Tristă stai în locul tău. / Cauți la lume fără a cere / Ceva-n ajutorul tău. // Nimeni nu mai vine doară / Să te-ndrepte iar frumos / Bate vântul, te doboară / Cu icoana lui Hristos. // Dar credința mea imi spune / Că mult nu va dăinui / Printr-o tainică minune, / Crucea iar va birui. ***", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 897. Este o priceasnă ce se înscrie psihologic în tipologia preludiului, adică a unei constatări duhovnicești care te invită la acțiune, la schimbarea, la conversie.

²⁰⁹ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, op. cit. p. 723

secolul al II-lea despre **Sfântul Ignatie Teoforul** (†107), care este amintit de mai multe lucrări, pentru calitatea sa de autor de imne și cântări creștine din epoca primară.

Sfânta Tradiție și primii scriitori creștini, care ne lasă date despre începuturile creștinismului, îl consideră ca cel de-al doilea sau al treilea episcop al Antiohiei uns în această calitate de însuși apostolul Petru sau Pavel.²¹⁰ Suferă moarte martirică la Roma, fiind sfâșiat de fiarele sălbatice în anul 107, când împăratul Traian și-a sărbătorit victoria împotriva dacilor.²¹¹

De la el au rămas mai multe epistole sau scrisori adresate către efeseni, magnesieni, trolieni, omani, filadelfieni, smirneni și Policarp. În epistola sa către efeseni, Sfântul Ignatie, numit și Teoforul (purătorul de Dumnezeu), asociază armonia înțelegerii dintre oameni cu cea a muzicii: „în armonia înțelegerii dintre voi, sunând în unire melodia lui Dumnezeu, să cântați prin Iisus Hristos cu un glas al Tatălui, ca să audă și să vă cunoască prin faptele bune...”²¹²

După mărturiile contemporanilor și ale urmașilor, Sfântul Ignatie ar fi introdus în bisericile din Antiohia, cântarea antifonică în slujbele religioase, răspândindu-le și în centrele mari ale Orientului, Greciei și Italiei, prin care a trecut.

2.5.2. Sfântul Justin Martirul și Filozoful (†165) – autor al *manualului "Psaltis"*

Este considerat cel mai de seamă dintre apologeții creștini de limbă greacă din secolul al II-lea și una dintre cele mai nobile personalități ale literaturii creștine primare. Pe lângă scrierile sale apologetice, dogmatice și filozofice Sfântul Justin a fost autorul unor imne, precum și reguli despre cântare cuprinse în cartea „Psaltis” (psaltul, cântărețul) care din păcate s-a pierdut.²¹³

Începând cu secolele III-IV creațiile imnografice sunt mai bogate și mai profunde datorită libertății cultului. În acest sens putem vorbi despre **Sfântul Clement Alexandrinul** (150-215) autorul cunoscutei cărți „Pedagogul”, pe care unii autori îl consideră un simbol al Mântuitorului Iisus Hristos. În ultimul capitol (cartea a III-a, capitolul XIII), Sfântul Clement scrie un imn de șase strofe închinat Mântuitorului Hristos și altul pentru preaslăvirea Sfintei Treimi: „Pe pruncii Tăi îndrumează-i, o! Tată... pe urmele lui Hristos / Aflăm calea cerească/...Cu-o Duhului rouă /De la Duhul rouați.../ Să-nălțăm laolaltă / Glas de laudă înaltă /imn de slavă curată /lu Hristos împărat...”²¹⁴

2.5.3. Sfântul Antinoghen Martirul (†311), autorul *Imnului Dimineții*

Fost episcop de Sevasta, fiind martirizat (ars pe grătar) de către persecutorii creștinismului. După afirmația Sfântului Vasile cel Mare în lucrarea „Despre Sfântul Duh” a compus imnul dimineții, adică Doxologia mare „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu” și imnul de seară „Lumină lină”, care se cântă în momentul apariției luceafărului de seară și în biserici se aprinde sfeșnicul pentru a împrăștiă întunericul serii.²¹⁵

²¹⁰ Vasile, Vasile, *"Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească"*, vol. I, Editura Interprint, 1997, București, p. 85-86.

²¹¹ Rus, Remus, *op. cit.* p. 380

²¹² Vasile, Vasile, *op. cit.* p. 86

²¹³ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, (PSB 13), V, 28, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIB, București, 1987, p. 220

²¹⁴ Clement Alexandrinul, „Pedagogul”, Rom. D. Fecioru și Olimp Căciulă, 1939, p. 350-352

²¹⁵ Pr. Prof. Braniște, Ene, *"Istoria și explicarea slujbei Vecerniei"*, în rev. B.O.R., nr. 5-6, 1960, p. 26-28

2.5.4. Sfântul Efrem Sirul (306-379) și versurile hexasilabice

S-a născut la începutul veacului al IV-lea în Mesopotamia, la Nisibe, din părinți creștini. Este caracterizat ca a fi „cel mai ilustru din bărbații ce străluciră în Biserica Siriei”²¹⁶. Încă din copilărie a dovedit o reală vocație pentru viața ascetică și contemplativă. Viețile Sfinților relatează că era o fire sensibilă și pentru o faptă cât de mică considerată neconformată cu legea morală, își făcea aspre muștrări de conștiință.

De asemenea „se culca pe pământ, petrecea mai toată noaptea în rugăciune, și câteodată mai multe zile nu mânca nimic”²¹⁷ Îndemna pe toți oamenii să se roage pentru el, mărturisindu-și public greșelile și păcatele. „A fost hirotonit diacon de către episcopul Iacob din Nisibis, încredințându-i-se noua școală siriacă din Edesa, care sub conducerea lui a cunoscut o mare înflorire.”²¹⁸ Este considerat autor a peste 80 de imnuri dedicate Sfintei Fecioare, peste 25, închinat Nașterii Domnului și peste 50 despre Biserică.

Cântările închinat Maicii Domnului vor fi introduse în Octoih, în secolul al XI-lea. Ca participant la primul sinod ecumenic (325-Niceea), își consacră o bună parte a creației combaterii ereziei gnostice, mai ales că reprezentanții aceștia foloseau cântarea ca element propagandistic. De aceea Sfântul Efrem a scris și versuri hexasilabice, dându-și seama de buna lor primire de către credincioșii care nu se lăsau mai prejos de ereticii gnostici. Părți din opera sa poetică au pătruns și în cultul Bisericii noastre. Așa este și rugăciunea „Doamne și stăpânul vieții mele”.²¹⁹ De asemenea este considerat, împreună cu Sfântul Grigorie de Nazians, ca autor al primelor texte cântate din Minei.

2.5.5. Sfântul Atanasie cel Mare (295-374) – „columnă” a Bisericii, imnograf discret

Este considerat o adevărată „columnă a Bisericii”, prin lucrările sale împotriva păgânilor, îndeosebi pentru formularea dogmei treimice.²²⁰ În calitatea sa de arhiepiscop al Alexandriei a contribuit la înfrumusețarea și organizarea cântării bisericești, întărind autoritatea ei în Biserică. Lui i se atribuie compunerea imnului „Născătoare de Dumnezeu, Fecioară!”.

2.5.6. Sfântul Grigore de Nazians (329-389) – versificator al predicilor

Născut într-o familie aristocrată la Arien, în partea de sud-vest a Capadociei, Sfântul Grigorie a rămas renumit pentru cultura sa teologică și talentul său poetic, numit de altfel „teologul”. Vasta sa operă a fost redactată în proză sau în versuri și cuprinde: Cuvântări, Poeme și Scrisori. Ca toți marii teologi din perioada patristică, a fost un mare autor de imnuri și cântări bisericești, unele provenind chiar din predicile sale, care aveau un caracter poetic,

²¹⁶ Cf. *Proloagele*, vol. I, Craiova, 1991, p. 467, Pr. Prof. Vasile Stanciu, „Sfântul Efrem Sirul. Câteva considerații privind viața și opera poetică”, rev. Studia Universitaria Babeș-Bolyai, Theologia Ortodoxă, 1-2, 1992, p. 157

²¹⁷ *Viețile Sfinților*, luna Ianuarie, Roman, 2001, p. 596-603

²¹⁸ *Proloagele*, p. 467-468

²¹⁹ „Doamne și stăpânul vieții mele, duhul trândăviei, al grijii de multe, al iubirii de stăpânire și al grăirii în deșert, nu mi-l da mie. Iar Duhul curăției, al gândului smerit, al răbdării și al dragostei, dăruiește-l mie, slugii tale. Așa Doamne, Împărate, dăruiește-mi ca să văd greșelele mele. Și să nu osândesc pe fratele meu. Că binecuvântat ești în vecii vecilor!” Amin.” (*Ceaslov*”, EIB, București, 1993, p. 27)

²²⁰ Vasile, Vasile, *op.cit.* p. 87

căroră li s-a adăugat muzica potrivită.²²¹ Tillyard²²² menționează prezența cântărilor lui Grigorie de Nazians în Anthologia Corminum Christianorum.²²³

Cea de-a IV-a cântare, numită „a sufletului său”, dezvăluie concepția ascetică a lui Grigore, care condamnă ambiția, strălucirile, ospețele, rezumând viața la o masă frugală, un pat de frunze și în principal la studierea misterului crucii ²²⁴.

2.5.7. Sfântul Vasile cel Mare (330-379) – reformator liturgic, autor al liturghiei pastorale omonime

Născut la anul 330, în Capadocia, într-o familie vestită pentru bogăția materială și spirituală și credința ei cu totul deosebită. A fost unul dintre cei trei Părinți capadocieni și singurul care s-a bucurat de cinstea de a fi numit „cel Mare”, și aceasta datorită darurilor speciale cu care a fost înzestrat: mare personalitate eclesiastică, organizator și apărător al învățaturii creștine ortodoxe, reformator al Liturghiei ș. a. Este autorul Liturghiei care-i poartă numele, una din cele trei Liturghii pastorale până astăzi în cultul Ortodox.²²⁵ În același timp este autorul unor cântări din Evhologhion și Ceaslov, care sunt precizate ca „faceri ale Sfântului Vasile cel Mare”.²²⁶

Muzicologul Vasile Vasile preluând informațiile de la George Onciul atribuie Sfântului Vasile din Capadocia și Sfântului Atanasie din Alexandria „stabilirea normelor după care se conduc vechile cântări bisericești bizantine și reglementarea lor pentru întâia oară”. Cert este că în epistola nr. 207, către clerul din Neo-Cezareea este atestată cântarea antifonică: „Și uneori, despărțindu-se în două, pe rând, pe de o parte întărindu-se prin aceasta în învățătura cuvintelor sacre, iar pe de altă parte stăpânindu-se atenția și distragerea inimilor”.²²⁷

2.5.8. Sfântul Ioan Hrisostom (354-407), „Trâmbița de Aur”

²²¹ „Astfel de texte sunt din Cuvântările sale la Ziua Învierii sau la Nașterea Domnului. Ele au inspirat imnele cu același titlu pentru aceste sărbători, compuse de melozii Ioan Damaschin, Casnio de Maiuma ș.a. Textele Sfântului Grigorie de Nazians le găsim în Catavasiile Nașterii „Hristos se naște, slăviți-l” ale Învierii „Ziua Învierii, să ne luminăm popoare!” precum și cuvintele din Axionul Învierii Domnului din Isaia capitolul 60.” *Ibidem*.

²²² H.J.W. Tillyard – muzician bizantinolog englez, profesor la University College Cordiff – Anglia. Alături de cei doi muzicieni Egou Wellesz (austriac) și Coesten Hoeg (danez) au pus bazele cunoscutei colecții „Monumenta Musicae Bizantinae”, editată la Copenhaga, colecție în cadrul căreia au apărut, începând cu anul 1935, mai multe serii de lucrări. Serie principale (Fascimilis), Serie Subsidia, Serie Transcripta și serie lectionaria. De menționat că H. J. W. Tillyard i-a trimis două scrisori de felicitare părintelui I.D. Petrescu pentru lucrarea „Les idiomes et le Canon de l'Office de Hoel”, apărută în anul 1932, la Paris (vezi Titus Moisescu, „Monodia Bizantină în gândirea unor muzicieni români”, Editura Muzicală, București, 1999, p. 21).

²²³ Vasile, Vasile, *op. cit.* p. 89

²²⁴ *Ibidem*. p. 88

²²⁵ Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, a fost la început Liturghia normală sau obișnuită în Biserica Ortodoxă, de aceea, în unele din cele mai vechi manuscrise. Ca de exemplu Codicele Barberini, ea era așezată înaintea celorlalte două Liturghii și înscrisă de Liturghia zilnică. Cu timpul însă, secolele IX-X, din pricina lungimii excesive anaforalei ei, a fost înlocuită treptat cu Liturghia mai scurtă a Sfântului Ioan Gură de Aur, iar săvârșirea ei a fost limitată la un număr mai restrâns de zile, din cursul anului bisericesc. De aceea, astăzi se săvârșește numai de 10 ori pe an, și anume: în primele cinci duminici ale Postului Mare; în ziua Sfântului Vasile (1 Ianuarie); în Joia și sâmbăta din Săptămâna Patimilor; în Ajunul Crăciunului (24 decembrie) și în Ajunul Bobotezei (5 ianuarie). (vezi Ene Braniște, *Liturghia specială*, p. 164).

²²⁶ Pr. Prof. Nicu Moldoveanu, *Sfântul Vasile cel Mare și muzica bisericească*, publicat în volumul „Sfântul Vasile cel Mare”, București, 1980

²²⁷ Onciul, George, *Istoria muzicii*, vol. I, București, Tip. Bucovina, 1929, p. 45, la Vasile Vasile, *op. cit.*, p. 89

Născut la Antiohia, anul nașterii sale nefiind cunoscut cu certitudine, fiind plasat între anii 344-354.²²⁸ "Poartă acest nume pentru importanța învățăturilor sale, temelie dogmatică a creștinismului. Prin compunerea Liturghiei care-i poartă numele și printr-un mare număr de tropare la slujbele de noapte are un merit deosebit pentru dezvoltarea cultului Bisericii creștine. Liturghia sa e mai mult o prescurtare a Liturghiei Sfântului Vasile, deși unii liturgiști au tăgăduit autenticitatea Liturghiei Sfântului Ioan, alții au demonstrat paternitatea Sfântului Ioan asupra Liturghiei cu numele său",²²⁹ în care au mai pătruns "unele rugăciuni ale Proskomidiei și cântărilor de la sfârșit".²³⁰ Lui i se datorează sporirea numărului antifoanelor din slujbele de noapte spre a combate arianismul. De asemenea în Evhologhiu și în Ceaslov sunt rugăciunile și cântările lui sub titlul „Facerea lui Ioan Gură de Aur”.²³¹

Explicația poate fi căutată în sprijinirea directă sau prin îndemnuri, a acestui mod de practicare a muzicii de către mai mulți reprezentanți ai epocii patristice, fiecare văzând avantajele acesteia pentru protejarea dreptei credințe. În acest sens, muzicologul Vasile Vasile spunea despre folosirea genului cromatic în mai multe scrieri patristice, care era acceptat în final sub influențele puternice exercitate de către eretici sau cum era cazul muzicii instrumentale, baricadată de argumentele Sfinților Părinți.²³² Iată de ce, Sfântul Ioan în epistolele sale explica de ce acest gen de muzică a fost permis la evrei și nu trebuie continuat la creștini. „David întrebuița lira cu coardele fără viață, Biserica, însă, se folosește de o liră cu coarde care trăiesc – limbile noastre sunt coardele sale – referindu-se la Psalmul 50.”²³³ De fapt aici se întâlnea cu Sfântul Clement Alexandrinul, care scria: „Noi întrebuițăm un singur instrument, cuvântul iubirii și nu vechiul psalterion, flauții, timpanele și trompetele”.²³⁴

2.5.9. Sfântul Chiril al Alexandriei (†444) și introducerea în cult a rugăciunii Născătoare de Dumnezeu

S-a născut în jurul anului 370 la Alexandria. Este educat la școlile din localitatea natală. A lăsat o operă deosebit de vastă, fiind tradusă în limba latină, siriacă, armeană, etiopiană și arabă. Deși o parte din opera sa s-a pierdut, până la urmă a fost recuperată datorită acestor traduceri. Opera sa poate fi împărțită în două etape: până la 428 se ocupă de polemica antiariană, iar după această dată până la sfârșitul vieții sale, sunt dedicate hristologiei, în speță polemicii antinestoriene.²³⁵

Așadar contribuția majoră a Sfântului Chiril o regăsim în hristologia lui și în învățătura despre Fecioara Maria, ca Născătoare de Dumnezeu.²³⁶ El conturează aceste

²²⁸ Rus, Remus, *op. cit.* p. 402

²²⁹ Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturghia Generală*, p. 726

²³⁰ Cântarea "Unule Născut", *Trisaghionul, Heruvicul, Simbolul de credință*.

²³¹ "Cât despre Liturghia Sfântului Ioan menționăm faptul că ea se săvârșește în tot timpul anului bisericesc, în afară de zilele când e rânduită Liturghia Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Grigore Dialogul. În: „Slava de la Litia” din 13 noiembrie (când se prăznuiește ziua Sfântului) este numit „trâmbiță de aur... care glăsuind vestește în toate marginile, învățăturile cele de mântuire”. Și lui i se atribuie introducerea cântării antifonice sau alternative, pentru a contracara propaganda ariană.” Vasile, Vasile, *op. cit.* p. 89

²³² *Ibidem*.

²³³ *Ibidem*.

²³⁴ *Ibidem*.

²³⁵ Rus, Remus, *op. cit.*, p. 132

²³⁶ Există volume întregi de precesne consacrate Maicii Domnului, fapt specific exclusiv Ortodoxiei și Romano-Catolicismului. Adevărul doctrinar, mariologia, este astfel răspândită, argumentată și gustată de poporul simplu: **Bunavestire (25 martie):** "Nu te cunosc / Nu te cunosc cine ești / Văz că vorbe mari grăiesc, MATIS RECHINA ADELA 2018.05.11 15:56

structuri doctrinare în controversa pe care o are cu Nestorie. Doctrina propusă de el este acceptată și pecetluită ca ortodoxă la cel de-al treilea Sinod ecumenic de la Efes din 431. Cu acest prilej, lui i se atribuie introducerea în cult a imnului „Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te ceea ce ești plină de dar, Marie Domnul este cu Tine. Bindecuvântată ești tu între femei și bindecuvântat este rodul pântecelui tău, că L-ai născut pe Hristos, Mântuitorul sufletelor noastre”.²³⁷

2.5.10. Anatolie, Patriarhul Constantinopolului (†458) – autorul stihurilor anatolica și al Troparelor Învierii

S-a născut la Alexandria. După terminarea studiilor a fost hirotonit diacon de către Sfântul Chiril al Alexandriei și este trimis apocrisiarh²³⁸ la Constantinopol, unde va ajunge mai târziu patriarh. „Este autorul unor stihiri numite „anatolica” și al Troparelor Învierii care se cântă sâmbăta seara la Vecernie, fiind introduse în Octoih de către Sfântul Ioan Damaschin care a coordonat această carte.”²³⁹ Conținutul doctrinar al imnelor sale apără dreapta învățătură împotriva lui Nestorie și Eutihie. Aceste imne preamăresc coborârea la iad a Mântuitorului și urmările Jertfei lui Hristos²⁴⁰ privind mântuirea neamului omenesc.

Nu e dificil să constatăm că nu a existat în lume nici un popor care să nu aibă muzică. În sufletul omului a fost sădit dintru început sentimentul binelui, plăcerea și dragostea pentru frumos sub orice formă s-ar prezenta el. Acest sentiment al frumosului sădit de Dumnezeu în natura omului s-a manifestat la orice popor, însă potrivit cu locul, timpul și natura fiecăruia.²⁴¹ De aceea, cântarea, în variantele ei diferite, conține de la început și sensuri religioase,

*Dumnezeu / Mult mă mir de graiul tău. // Îți spun că înger sunt / Trimis din cer pe pământ / Duhul sfânt te va umbri / Și-n sânul-ți vei primi. // Pe Fiul lui Dumnezeu / De care trimis sunt eu / Saltă și te veselește / Că Domnul cu tine este. // Fiu vei naște, Domn va fi / În etern va împărăți / La a lui Domnie mare, / Nu va fi asemănare. // Îngere trimis de sus, / Fie-mi mie cum ai spus, / Naște-voi pe Dumnezeu / Să scape lumea e rău. ”***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 333.*

²³⁷ Pr. Prof. Ene Braniște, op. cit. p. 727, *Anastasimatarul uniformizat – Vecernierul*, îngrijit de Prof. Dr. Nicu Moldoveanu, Lector Dr. Victor Fragulea și Diacon drd. Stelian Ionașcu, Editura Institutul Biblic, București, 2002, p. 69

²³⁸ Apocrisiarh, ambasador, reprezentant al unui scaun patriarhal pe lângă altul;

²³⁹ În Octoih aflăm la Vecernia celor opt sâmbete la „Doamne strigat-am”, 3 stihiri ale Sfântului Ioan Damaschin și 4 stihiri ale lui Anatolie. De asemenea și „Laudele” celor opt Duminici, aflăm 4 stihiri ale Sfântului Ioan Damaschin și 4 ale lui Anatolie.

²⁴⁰ Iată maniera intens emoțională, cu exprimare ușor sentimentaloidă creată de o priceasă axată pe Jertfa hristică: **La Sfânta și Marea Sâmbătă, dimineața:** *”O iubite fiu Iisus / Azi s-a plinit ce mi-ai spus, / Simeon cel bun și blînd; / În Biserică zicînd: // Că spada cea ascuțită, / De două părți otrăvită / Va trece prin pieptul meu / Și voi păți și mai rău. // Iată că azi a trecut / Tristă rană mi-a făcut / Pentru tine, Fiul meu / Puternice Dumnezeu. // Că ai murit chinuit / Și pe cruce răstignit / Cu cei făcători de rău / Preabunule Dumnezeu. // Sufletu-mi suspină greu / Pentru tine fiul meu / Tu un soare nepătat / Ai murit sub lege dat. // Muriși bătut, vulnerat / Ca un fur și vinovat / Și cu cei răi socotit / De judecată asuprit. // Bunii tăi învățăcei, / Străinați ca niște miei / Azi toți plîng, se amărăsc / Acum când mort te privesc. // Suspînă, se necăjesc / Lipsa toți o simțesc, / Toți cuprinși de întristare / Cufundați în jale mare. // Numai Ioan cel iubit / Așteaptă neclintit, / Învierea Ta din morți, / După cum le-ai spus la toți. // Și nu pot a-i mîngăia / Pentru trista moartea ta, / Căci pătruns sufletul meu / Fiule de dorul tău. // Grăbește spre înviere / Alină marea durere, / A dînșilor și a mea / Și-nsenină ceața grea. // Scoate lumea din robie, / Fă-ți să-ți slujească ție, / Iată, Doamne, Fiul meu / Lumea cufudată-n rău.”* ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 222.

²⁴¹ Ploșteanu Nifon, *Carte de muzică bisericească pe psaltichie și pe note liniare, pentru trei voci*, București, Editura "Joseph Gobl", 1902, p. 10.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

formându-se și un gen special al ei, și anume poezia imnografică. Aceasta se inspira din credința în Dumnezeu și exprima evlavie față de El, recunoștința, rugăciunea, nădejdea, etc.

2.6. Etape istorice relevante în evoluția cântării în Ortodoxia Universală

Înainte ca muzica bizantină să ia forme melodice concrete, a existat o manifestare primară prefigurativă, cunoscută sub numele de cântare ecfonetică. Ea consta din **declamarea cvasisolemnă a textelor liturgice**, sub forma unor **inflexiuni de un contur melodic abia schițat, folosindu-se variate accentuări prozodice**, care s-au transmis prin notația ecfonetică a timpului.²⁴²

2.6.1. Recitativul melodic, precursor al cântării ecfonetice în Ortodoxia universală

Bizantinologul român I.D. Petrescu surprinde foarte bine, prin cercetările sale, acest aspect, afirmând că lectura textelor liturgice nu era lăsată la discreția membrilor comunității creștine, ci era supusă unor **reguli preluate din arta retorică antică și consemnate prin neume ecfonetice**, înscrise deasupra sau dedesubtul textului literar, deci era o declamație condusă prin **semne inflexionale speciale**.²⁴³

Așadar, cântarea ecfonetică nu era încă o formă de exprimare muzicală propriu-zisă, însă cu toate acestea, în ea subzistă la melodie latentă, cu atât mai mult, cu cât avea **caracter cvasisolemn, ceremonios**, așa cum obișnuit ne apare, prin conținutul său, în toate manifestările de adorație și de cult.

Prin notația ecfonetică,²⁴⁴ înțelegem sistemul de notație creștină folosită între secolele VI-XIV, pentru citirea solemnă a pericopelor din Evanghelie, a Apostolului și a profețiilor din Vechiul Testament. El constă din semne de culoare roșie scrise deasupra, dedesubtul sau între cuvintele textului, cum și la sfârșitul propozițiilor. Forma lor este diferită: linii simple, duble, drepte, oblice, curbe, în zig-zag, grupuri de trei puncte și o cruce aurită la sfârșitul frazelor.²⁴⁵ Acest sistem de notație derivă din sistemul prosodiei grecești, atribuit lui Aristofan din Bizanț.²⁴⁶

Scopul acestei notații era „ușurarea citirii textelor sacre, marcând diferitele părți ale bucăților scripturistice și indicând felul de a modula după importanța și locul lor.”²⁴⁷ În privința semnificației muzicale, muzicologul Carsten Hoeg, pornind de la faptul că ele sunt folosite totdeauna pereche, este de părerea că fiecare grup de semne ar indica o scurtă melodie sau o formulă melodică. Nu de aceeași părere este și muzicologul Grigore Panțăru, care cercetând *Lectionarul Evanghelic grecesc*, ms. 160, aflat la Biblioteca Centrală a Universității din Iași, ajunge la concluzia că așezarea semnelor muzicale din *Lectionarul Evanghelic* arată clar că este vorba de un recitativ melodic simplu și nu cu formule melodice.

²⁴² Giulianu, Victor, *"Melodia bizantină, studiu teoretic și morfologic al stilului modern (neo-bizantin)"*, Editura Muzicală, București, 1981, p. 123

²⁴³ Petrescu, I.D., *"Les idiomels et le canon de l'office de Noel"*, Paris, 1932, p. 36, la G. Victor, op. cit., p. 123

²⁴⁴ Ecfonisis=citirea cu voce tare

²⁴⁵ Panțăru, Grigore, *"Notația și ehurile muzicii bizantine"*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1971, p. 9

²⁴⁶ "Sistemul de notație ecfonică s-a dezvoltat în patru etape: 1. arhaică (sec. VI-VII), 2. de fixare și consolidare a notației (sec. VIII-IX), 3. clasică (sec. X-XII), 4. etapa de decadentă și de dispariție (sec. XIII-XIV)", vezi Grigore Panțăru, op. cit., p. 9

²⁴⁷ Petrescu, I.D. op. cit., p. 39

Cercetarea comparativă a celor 18 pericope evanghelice din manuscrisul ieșan, a felului cum sunt așezate semnele și combinațiile lor posibile, a începutului și sfârșitului pericopelor și frazelor, conving că ele nu indică sunete cu aproximație, ci sunete precise, în raport cu sunetul de bază indicat de semnul respectiv. "Această interpretare a semnelor este sugerată de mersul melodic al recitativului tradițional al Evangheliei și al celorlalte citiri biblice, așa cum s-a păstrat prin biserici și mai ales în mănăstiri. Fără contribuția tradiției, semnele rămân mai departe o enigmă. Identitatea de esență, între recitativul ecfonetic și cel tradițional, ne dezvăluie secretul înțelesului acestor semne enigmatice." ²⁴⁸

De menționat este faptul că muzicologul Grigore Panțâru a formulat în studiul său (*Lecționarul evanghelic de la Iași*) câteva reguli ce trebuie respectate la citirea Apostolului și Evangheliei, după cum urmează:

1. Intonarea, menținerea tonului fixat inițial ceea ce ar corespunde cu „baza recitativului”;

2. Claritatea, pronunțarea corectă și clară a cuvintelor, în așa fel încât ele să se audă bine, să aibă înțeles;

3. Accentuarea să nu fie făcută împotriva regulilor fonetice și de expresie ale limbii române. În notația ecfonetică, accentele sunt distribuite după accentul principal al frazelor, cuvintelor, ca și al ideilor ce urmează a fi accentuate;

4. Cadențarea se face numai în dependență de punctuație, exprimând o idee completă sau mai puțin completă, potrivit punctuației din cadrul textului: cadențe perfecte pe baza recitativului, imperfecte pe treptele corespunzătoare sistemului de cadențare al fiecărui glas.

Comparând recitativul ecfonetic cu cel contemporan lui (secolul al XX-lea), Grigore Panțâru a conchis că „actualul recitativ evanghelic a păstrat o parte din vechile incize, (accentele tonice și mai ales cele expresive ce erau reliefate prin creșterea intensității vocii, așa cum se constată din felul de citire de astăzi), pe care le-a transformat din punctul de vedere al linie melodice;... Cu alte cuvinte: tradiția recitativului ecfonetic s-a păstrat foarte bine până astăzi, deși într-o formă evoluată” ²⁴⁹.

Iată deci că există niște reguli precise de construire a recitativului liturgic, reguli păstrate prin tradiția bisericească peste secole și chiar milenii.

2.6.2. Cântarea responsorială, solistul și marea masă a credincioșilor

"Cele mai vechi cântări religioase întrebuințate în cultul creștin sunt psalmii biblici, al căror uz liturgic e moștenit din cultul iudaic. Cei dintâi și mai importanți psalmi folosiți în cultul Bisericii primare trebuie să fi fost, psalmii mesianici, adică aceia în care împăratul și proorocul David a întrezărit și a profețit mai mult sau mai puțin clar, venirea, viața, activitatea, patimile și moartea Mântuitorului, ca de exemplu, psalmii: 2, 16, 45, 72, 73, 110, 111. Acești psalmi se cântau la serviciul divin zilnic, de seara și de dimineața și la toate

²⁴⁸ Panțâru, Grigore, *op. cit.*, 12. "Semnele ecfonetice și semnificația lor etimologică: Oxia (accent ascuțit), varia (accent grav), Syrmatici (ondulație), Chatisti (accent circumflex), Cremasti (cârlig mic), Synemba (trăsătură de unire), Paraklitiki (închinare), Apostrophos (întors în sens contrar), Telia (lucru terminat), Oxii duble, Varii duble, Chentime (puncte), Apeso exo, Hypocrisis (explicare răspuns)"; a se vedea Gr. Panțâru, *op. cit.*, p. 10 sau V. Giuleanu, *op. cit.*, p. 85.

²⁴⁹ Panțâru, Grigore, *"Lecționarul evanghelic de la Iași"*, București, Editura Muzicală, 1982, p. 20.

celelalte slujbe.²⁵⁰ În cadrul cultului divin, cântarea psalmilor era alternată cu lecturi biblice sau cu ectenii și diverse rugăciuni.²⁵¹

Existau psalmi determinați sau specifici pentru anumite slujbe, cum ar fi de pildă psalmul 62, pentru rugăciunea de dimineață „Dumnezeule, Dumnezeul meu, pe Tine Te caut dis - de - dimineață”, psalmul 140: „Doamne strigat-am către Tine auzi-mă”, apoi pentru rugăciunea de seară, „Cel ce locuiește sub acoperământul celui Prea Înalt”, și pentru rugăciunea de la începutul nopții (Pacevernița) ș. a.²⁵² „La început aproape toți psalmii folosiți în cult erau cântați. În acest sens existau două feluri de cântare a psalmilor în Biserica veche și anume: cântarea responsorică și cântarea antifonică.”²⁵³

Cântarea responsorică era moștenită din tradiția iudaică, în care întâlnim două elemente: **solistul și marea masă a credincioșilor**.

„De exemplu solistul dădea tonul, începea și conducea cântarea, exercitând el însuși versetele din textul psalmilor, iar credincioșii se uneau cu el, acompaniindu-l prin anumite reforme sau răspunsuri scurte numite ipacoi, ca de exemplu: „Aliluia” (Lăudați pe Domnul); „Auzi-mă Doamne” (Ps. 140) ș. a. Așa se cântau și psalmii 134 și 135 „Lăudați numele Domnului” și „Lăudați pe Domnul că este bun”, întrebuiți până azi în cultul ortodox ca Polieleu la Utrenia Sărbătorilor importante, unde după fiecare verset al primului dintre acești doi psalmi se repetă refrenul „Aliluia”, iar la al doilea, „Că în veac este mila lui”. ”²⁵⁴

Așadar, cântarea responsorică pornește de la texte biblice, cum ar fi Cântarea lui Moise, practică la slujba din Vinerea Mare și descrisă de Prophetologhion²⁵⁵:

Psaltul urcă în amvon și anunță „Cântarea din exod”.

Diaconul rostește. Să luăm aminte!

Psaltul :”Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a proslăvit!”

Poporul repetă textul psaltului: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a proslăvit!”

Psaltul: ”Pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat”;

Poporul: răspunde cu același refren: „Căci cu slavă S-a proslăvit”

Psaltul :”Tăria mea și mărirea mea este Domnul, căci cu El m-a izbăvit”

Poporul: Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a proslăvit”

Egon Wellesz descoperă acest principiu de cânt responsorial, în care se preia chiar și refrenul aparținând comunității, în forma primară a Doxologiei mici:

Psaltul: Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, căci cu slavă S-a proslăvit!

Poporul: Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a proslăvit!

Psaltul: Și acum și pururea și în vecii vecilor, amin, căci cu slavă S-a proslăvit!

Poporul: Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a proslăvit!

Psaltul: Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a proslăvit!

Poporul: Căci cu slavă S-a proslăvit!

²⁵⁰ *Constituțiile Apostolice* VIII, 13, la Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *op. cit.* P. 706

²⁵¹ Canonul 17 al Sinodului local din Laodicea spune că, în adunări psalmii nu trebuie să se cânte fără întrerupere, ci după fiecare psalm „Să se facă cetire din alte lecturi biblice pentru ca poporul să urmărească slujba cu mai multă atenție, (vezi Arhid. Prof. Prof. Ioan Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 207)

²⁵² Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *op. cit.* p. 707

²⁵³ Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, vol. II, Editura Gutenberg, București, 1911, p. 476-477, vezi și Vasile Stanciu, *„Tipologii poetice în muzica bizantină”*, rev. Studia Universitatis Babeș – Bolyai, p. 334.

²⁵⁴ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *op. cit.* p. 707

²⁵⁵ Vasile, Vasile, *op. cit.*, p. 60

Forma responsorială de cântare este confirmată și de Constituțiile apostolice. Anagnostele citea versete și asistența căuta refrenul după fiecare verset. Orice intervenție a diaconului este urmată de răspunsul comunității. Această concluzie asupra practicii cântării responsoriale în cultul creștin primar este confirmată și de cele 14 cantilene din cărțile Vechiului și Noului Testament, păstrate în Cedex Alexandrinus (datat la începutul secolului al V-lea).

În veacul al IV-lea practicarea cântării responsoriale fusese atestată de Filon Iudeul, în adunările religioase credincioșii repetând anumite stihuri cântate de solist sau psalt. Este vorba de refrene de tipul Aliluia sau amin, întâlnite în cultul Vechiului dar și al Noului Testament și păstrate în forme mai apropiate de cele primare, în bisericele armenesti. Prin Filon Iudeul ni se atestă genul prochimenului, de o importanță deosebită în evoluția muzicii creștine primare.

2.6.3. Cântarea antifonică sau psalmodirea

Cântarea antifonică sau psalmodirea "constă în executarea întregului psalm de către toți credincioșii din Biserică, împărțiți în două grupe, care cântau alternativ versetele sau stihurile psalmilor, iar la sfârșitul psalmului, ambele coruri se uneau și cântau în comun un final sau un refren, ca de exemplu „Aliluia”. Cântarea antifonică s-a păstrat până astăzi în cultul ortodox, atât la bisericele mănăstirești, cât și la bisericele de enorie unde sunt doi cântăreți sau două străni.”²⁵⁶

Denumirea de *antifoane* se dă azi și "cântărilor intercalate printre ecteniile din prima parte a Sfintei Liturghii, ele reprezentând resturi ale psalmilor cântați odinioară în întregime în această parte a Liturghiei, în mod antifonic (alternativ) de către cele două coruri din străni. Până prin secolul al XV-lea psalmii antifonici împreună cu refrenele imnelor celor noi se cântau la toate sărbătorile, însă de atunci încolo, ei au rămas în uz numai la Liturgia din zilele de rând (în mănăstiri).”²⁵⁷

"La Liturgia din duminici și sărbătorile sfinților ei au fost înlocuiți cu psalmii numiți tipici, adică psalmi luați din serviciul numit Tipica (Obednița)"²⁵⁸: psalmii 101, 145 și Fericitările. Acestea se cântau la început în întregime, dar cu vremea numărul versurilor cântate s-a redus treptat, azi întrebuițându-se din psalmul 102 numai versetul „Binecuvintează suflete al meu pe Domnul...”, precedat de „Slavă...și acum” și urmat de refrenul „Bine ești cuvântat Doamne” (Antifonul I), iar din psalmul 145 numai versetul ultim „Împărați-va Domnul în veac...”, încadrat de „Slavă...și acum”... ca introducere la imnul „Unule născut” (Antifonul II)²⁵⁹.

Cât despre psalmii cântați astăzi în întregime la serviciile divine sunt puțini (ca de exemplu psalmul 1 „Fericit bărbatul”, psalmii 140 și 141 „Doamne strigat-am”, psalmul 136

²⁵⁶ *Ibidem*.

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ Obednița – a fost adăugată cu unele creații mai noi ale pietății monahale răsăritene în pravila mănăstirească de rugăciune zilnică din ceaslovul Ortodox. Este slujba iertării pentru care se roagă cei ce urmează să se împărtășească. Se citește după Ceasul al VI-lea în Perioada Octoiului și Penticostarului și după Ceasul al IX-lea în Perioada Triodului (vezi Ene Braniște, *Liturghia specială*, Ediția a III a, Editura Nemira, 2002, p. 121-122)

²⁵⁹ "Astăzi psalmii întrebuițați la serviciile divine mai mult se citesc (ca de exemplu psalmul 103 la începutul Vecerniei, psalmul 142 la începutul Tedeumului, cei 6 psalmi de la începutul Utreniei etc.)". *Idem*, *Liturghia specială*, p. 708.

„La râul Vavilonului” ș. a.). Tot stihiri sau versete izolate din psalmii cântați odinioară în întregime sunt și acele cântări scurte, numite Prochimene (gr. prochimenos – așezat înainte), care se cântă înainte de citirea Paremiilor de la Vecerniei, înaintea citirii Evangheliei din rânduiala Utreniei ori înaintea citirii Apostolului la Liturghie ș. a.

2.7. Perioada bizantină a cântării bisericești (secolele V-IX): era troparului, condacului și a canonului

O nouă perioadă de dezvoltare și înflorire a cântării bisericești va fi marcată de apariția celor **trei forme consacrate: troparul, condacul și canonul**, recunoscute de cercetători ca scheme poetice și muzicale cu trăsături bine conturate. Aceste forme poetice au putut fi generalizate în mai multe etape, mai întâi prin oficializarea creștinismului ca religie liberă, sub Constantin cel Mare și apoi ca religie de Stat, în timpul lui Teodosie, urmat de așa numita epocă de aur a culturii și a artei bizantine.

2.7.1. Etapa extra-liturgică a imnului creștin apologetic

Așadar, libertatea acordată Bisericii constituia o nouă condiție psihologică pentru manifestarea entuziasmului ei. Deoarece nu-i mai era frică de persecuții și de apostazia membrilor ei, Biserica a deschis larg porțile cultului pentru marele public, la care aveau dreptul să participe și păgânii.²⁶⁰

Păgânii, care arătau interes față de noua religie, ca și catehumenii sau candidații la botez, considerați până la un punct ca făcând parte din Biserică, puteau să rămână la serviciul divin până la încheierea omiliei²⁶¹. În acest sens, Biserica pentru a atrage și a impresiona, pe noi creștini, a creat în cadrul cultului anumite forme imnografice care să răspundă trebuințelor sufletești.

Un alt factor care surprinde oarecum Biserica prin metodele sale îl reprezintă ereziile. Această apariție determină Biserica să-și organizeze o **acțiune demonstrativă**, contribuind astfel la dezvoltarea unei bogate producții poetice, cunoscute sub numele de imne,²⁶² care-și vor găsi mai târziu locul în cult. Astfel, **imnul creștin a fost utilizat la început ca o formă apologetică, de apărare și popularizare a învățăturii ortodoxe** de credință, pentru combaterea învățăturilor greșite ale ereticilor. El avut la început un **caracter extraliturgic**, fiind folosit mai ales în adunările sau procesiunile publice din afara cultului oficial, dar încetul cu încetul au pătruns în uzul cultului, luând loc în rânduiala diferitelor slujbe bisericești, ca imne cântate de credincioși în Biserică.

2.7.2. Lansarea poeziei imnografice în cult prin muzică: idiomele, automele și podobii

În primul mileniu al creștinismului s-a dezvoltat poezia imnografică bizantină (culminând în secolele IV-IX), în epoca patristică, a Sfinților Părinți ai Bisericii, când au apărut formele consacrate: troparul, condacul și canonul, forme din care au derivat toate

²⁶⁰ Vintilescu, Petre, *"Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească"*, București, p. 9

²⁶¹ *Ibidem*, p. 10

²⁶² Imnul (imnos) = poezie religioasă de laudă și de slăvire a lui Dumnezeu și a sfinților care se cântă în timpul săvârșirii slujbelor în cadrul cultului bisericesc.

cântările specifice Ortodoxiei. Această perioadă a fost numită epoca de aur a imnografiei bizantine.

Prima formă poetică importantă este **troparul**. Această numire se referă la o noțiune mai generală, mai cuprinzătoare decât ceea ce se cunoaște astăzi sub numele curent și obișnuit de tropar. Părintele Petre Vintilescu încercând să formuleze o definiție a acestei forme poetice, spunea că **troparul este strofa imnografică încheată unitar prin dezvoltarea unei invocații, aclamații sau exclamații religioase** sau a unei formule religioase deja în întrebuințare de cult, chiar extrabisericesc.²⁶³ Aceste invocații formează baza strofei numită tropar și multe din tropare se încheie chiar cu invocația, care i-a fost principiul sau propoziția generală.

Unii specialiști socotesc că denumirea de tropar derivă din grecescul *tropos*, care înseamnă „întorsătură, fel sau mod de a fi, melodie sau mod de cântare și exprimare”. În poezia lirică a lui Pindar, prin *tropos* se înțelegea melodia unei cântări, și de aici ar fi fost împrumutată numirea acestei specii poetice. Alți specialiști susțin ideea că ar deriva din *tropaion*, care înseamnă *trofeu*, iar cântarea ar vesti biruința sfântului sau solemnitatea serbării.²⁶⁴

În limba originală greacă, troparul avea forma unei strofe poetice, respectând astfel legile acestui gen de compoziție: ritm, rimă, număr de silabe, etc., însă prin traducerea cărților de slujbă, această formă poetică nu s-a mai putut păstra, ci a trebuit să fie sacrificată, în interesul conținutului sau a fondului, care a fost redat în proză. O astfel de compoziție, care a cunoscut consacrarea liturgică în veacul al V-lea, este troparul care se cântă în rânduiala Litiei precum și în alte împrejurări, și anume: „Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te”. Tradiția atribuie acest imn Sfântului Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei (+374)²⁶⁵. Introducerea acestui imn în cultul divin este atribuită patriarhului Chiril al Alexandriei.

Alte tropare sau stihuri vechi din veacul al V-lea care au fost introduse în cult sunt stihurile numite „anatolicești” (ale imnografului Anatolie, patriarh al Constantinopolului din secolul al V-lea), care se cântă la Vecernie și laudele dumnezeiești.²⁶⁶ Aceste tropare preamăresc Patimile²⁶⁷, Pogorârea la iad și Învierea Mântuitorului²⁶⁸, fiind îndreptate

²⁶³ Vintilescu, Petre *op. cit.*, p. 54

²⁶⁴ „Astăzi denumirea de tropar prin excelență se dă numai acelor compoziții imnografice izolate, care înfățișează pe scurt și cântă chipul sau icoana vieții unui sfânt, ori descriu sensul și importanța unui eveniment din viața Mântuitorului sau din istoria sfântă a mântuirii, comentat în principalele sărbători ale anului bisericesc. Așa după cum știm, aceste tropare se cântă la sfârșitul Vecerniei, la începutul și sfârșitul Utreniei, la Vohodul cel Mic al Liturghiei, precum și la ceasuri.” *Ibidem*.

²⁶⁵ Braniște, Ene, *op. cit.*, p. 725

²⁶⁶ *Ibidem*, p. 714

²⁶⁷ Patimile au constituit un moment din istoria mântuirii privilegiat de prețios, focalizarea pe Jertfa de pe Cruce având mare putere de interiorizare a omului contemporan: **„La Sfânta și Marea Joi: Plângă tot omul lumesc / Că Fiul Dumnezeiesc, / Se prinde prin o vânzare, / A apostolului care, // Fuse mult nesățios / Dând pentru bani pe Hristos / Pentru bani sânge curat, / O! Ce păcat neiertat ! // Iată Iisus face cină, / Iată spre moarte se-nchină, / Și El Domnul blând pofteste, / Pe apostoli îi cinstește. // Cu Sfânta pâine și vin / Sânge sfânt și Trup divin, / Sfânta Euharistie / Din păcate să ne-nvie. // Când către ai săi iubiți / Apostoli, zice: Luați / Această pâine mâncați, / Și că-i trupu-mi nu uitați // Iar spre vin luați și beți / Că sângele meu aveți / Sămnuț sfânt de mântuire / Spre eterna-mi pomenire. // Unul din voi care cină / Acum la masa divină, / Vânzarea mea o dregi, / Cu oamenii fărădelege. // Deși bani are la el / Mă dă pe preț puținel / Numai treizeci de arginți / Prețul celui prețuit. // Mai bine ar fi la el / Dacă nu s-ar fi născut, / Că e fiul piericiunei / Și viața stricăciunei. // Deci poruncă vă dau vouă / Când veți vedea lucruri nouă / Cu „adevăr” vă înarmați / Și de loc nu să vă luați de mină.”** *MAIS REGHINA*
2018.05.11 15:56

împotriva ereticilor nestorieni și eutihieni. Tot lui i se atribuie și troparele Învierii, care se cântă la Vecernie și Utrenie.

De asemenea, au fost introduse în cult (secolul V) troparele Născătoarei de Dumnezeu ale celor opt glasuri pentru toate zilele săptămânii. Au fost introduse în cultul liturgic de către Petru Fullo, episcopul Antiohiei, cunoscutul partizan al ereziei monofizite ²⁶⁹.

La început, troparul a fost introdus în serviciul divin public spre a fi cântat printre psalmi ca stihiră. Stihira, reprezintă, prin urmare, troparele izolate, cântate odinioară numai după versetele unui psalm, ca versete noi ale rugăciunii și imnului creat de tradiție în cursul timpului și purta acest nume în analogie și spre deosebire de versetele psalmilor, care se numeau stihos, stih. ²⁷⁰

După conținutul sau subiectul lor, aceste stihiri (tropare în serie) sunt de mai multe feluri:

- stihiri ale Învierii, care se cântă Duminica (compușe de către Sfântul Ioan Damaschin);
- stihiri ale Crucii și Învierii, care se cântă Miercurea și Vinerea (Octoih);
- stihiri ale Născătoarei de Dumnezeu;
- stihiri ale Sfinților martiri sau martirice (Minei și Octoih);
- stihiri dogmatice, ca cele ale Născătoarei de Dumnezeu de la cel opt glasuri care se cântă cu „și acum” la „Doamne, strigat-am” (Vecernia de Sâmbătă seara);
- stihiri de pocăință și umilință (Triod și Octoih);

*voi fi prins și legat / Spre bătăi și torturi dat / Bătut, scuipat la senat, / Ca un fur ce-i vinovat. // Și purtat la judecare / Prin bătăi și sângerare / Tratat ca un vinovat, / Și pe cruce ridicat. // Unde prin mâini și picioare / Cuie mari pătrunzătoare, / Vor pătrunde cu-nfocare / Spre a sângelui vărsare. // Eu vă zic nu mă smintiți / Și-mpotriva-mi nu grăiți / Căci se cad' acestea toate / Să scap lumea de păcate. // Mâncați azi și ospătați / Și cu mine conversați, / Că nu vom mai ospăta, / Până-n cer ne vom afla. // Iată-i timpul de pornit, / La râul Chedron numit, / În acea grădină dulce, / Noi la rugă ne vom duce, // Voi vegheați și nu dormiți, / Ca morții dați să nu fiți / Și va fi ca să priviți / Nu cumva să vă smintiți. // Iată, că nu ostași vine, / Cel ce m-a vândut pe mine / Trimși de la Arhiereu / Să fiu prins legat și eu. // Pe cine voi căutați, / Așa de mulți înarmați? / Pe Iisus ei au grăit, / Nazarineanul: Eu sunt. // Atunci ei când auziră / De frică toți amorțiră, / Iisus tărie le-a dat, / Să-mplinească al lor mandat. // Atunci Iuda vânzătorul / Sărutându-l de semn lor / Și cu toți l-o-nconjurat / Pe Iisus și l-au legat. // Însă Petru întristat, / Cu spada sa a tăiat, / Urechea la un trimis / Iar Iisus de loc a zis: // Pune spada ta în teacă / Că așa trebuie să facă, / Pentru a fi răscumpărare, / La toți din păcatul mare.***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1223.*

²⁶⁸ Variante recente de preamărire a Învierii, pe gustul poporului și având un limbaj simplu și mesaj percutant sunt destul de multe numeric și în universul precesnelor: oferim o paradigmă: **"Paștile: O Sfântă zi am așteptat / La Paștiul sfânt Te-ai arătat // Refren: Hristos, Hristos / Hristos a înviat. // Cerescul Rege s-a ivit / Frumos ca crinul înflorit – R // Sub pasul lui învingător / Pierii și iadu-ngrozitor – R // De când cerul e deschis / De ce să plângi popor creștin. – R // Cu El și noi vom învia / Pe urma Lui de vom umbla. – R // Voioși să fim cu adevărat / Sosit-a timpul așteptat – R // Se-arată azi cerescul Crai / Deschide porțile de Rai – R // Mironosițele s-au dus / Să ungă Trupul lui Iisus. – R // O piatră grea noi vom afla / Și cine ne-o va răsturna. – R // Spre groapă ele atunci porniră / Și pe Hristos nu-L mai găsiră. – R // Hristos din groapă s-a sculat / Și mult popor s-a bucurat. – R // O Praznic sfânt și luminos / Prilej de bucurii frumos. – R // Iisuse nu ne părăsi / Să fii cu noi în orice zi.***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1233; ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1113.**

²⁶⁹ Vintilescu, Petru, op. cit., p. 59

²⁷⁰ Ibidem, p. 60

- stihirile morților, cum ar fi cele de la slujba înmormântării și parastasului.

Tot tropare sau stihiri izolate sunt și acele scurte unități imnografice (Minee) care se numesc **idiomele, automele și podobii**.

Idiomele (samoglasnica sau însăși-glăsuitoarea) este o strofă poetică izolată și independentă, cu compoziție și melodie proprie. Odată cu textul ei, autorul (imnograful) i-a compus și melodia după care să se cânte.²⁷¹ De menționat este faptul că idiomele nu servesc ca modele pentru alte strofe.²⁷²

Prosoania (podobia sau asemănânda) este numele care se dă troparelor imitate după automelă.²⁷³

O grupă aparte de stihiri (tropare) sunt și cele numite sedelne, șezânde sau catismele, care se cântă la Utrenie, după „Dumnezeu este Domnul”, printre catisme, sau după peasma a treia a canoanelor din diferite slujbe. Se numesc așa pentru că sunt intercalate la Utrenie printre catismele rânduite să se citească, în timpul cărora credincioșii pot sta jos în străni.²⁷⁴

O categorie aparte de stihiri sau tropare izolate, care și-au găsit consacarea în rânduiala Utreniei, sunt și svetilnele sau luminânde, care se cântă înainte de laude. „Se numesc așa pentru că se cântau în momentul când începea să se lumineze de ziuă și pentru că în mai toate cântările care poartă această denumire, e vorba de lumină, lumina naturală a zilei, adusă de Ioan, sau –mai ales – lumina spirituală adevărată și veșnică, întruchipată și adusă în lume de Hristos – Mântuitorul.”²⁷⁵ Cele 11 svetilne duminicale sunt în legătură cu Evangheliile corespunzătoare, ale Învierii. Ele sunt alcătuite de către împăratul bizantin Constantin VII Porfirogenetul în secolul al X-lea.²⁷⁶

Polieleul este o cântare de laudă la sărbătorile Mântuitorului și ale sfinților, fiind alcătuit din versetele psalmilor 134 „Robii Domnului, Aliluia” și 135 „Mărturișiți-vă Domnului că este bun” psalmi care preamăresc în chip deosebit și laudă milostivirea lui Dumnezeu.

La sărbătorile Sfintei Fecioare Polieleul este format din versete ale psalmului 44: „cuvânt bun, răspuns-a inima mea”.

După Polieleu se cântă Pripelele în cinstea sărbătorii sau a sfinților. Aceste imne se formează din stihuri culese de la diferiți psalmi, prin care se preamărește, potrivit sărbătorii, numele lui Dumnezeu, al Sfintei Fecioare sau al Sfântului respectiv.²⁷⁷

²⁷¹ Braniște, Ene, *op. cit.*, p. 715

²⁷² Automele, o strofă, „cu compoziție și melodie proprie, dar care servește ca model pentru alte strofe (tropare) mai ales în ceea ce privește melodia sau modul de cântare, de exemplu așa cum servește irmosul ca model pentru stihirile pesmei respective, în canonul imnografic.” *Ibidem*.

²⁷³ *Ibidem*.

²⁷⁴ „De asemenea, o stihiră izolată este și cea numită ipacoi sau subascultător. Această denumire se dădea în vechime răspunsurilor cântate de popor, în cântarea responsorială a psalmilor, constând fie din anumite versete de psalmi, fie din unele formule liturgice cunoscute și consacrate în uzul liturgic care se repetau, ca un refren, după fiecare verset al psalmilor. Astăzi, ipacoi se numesc numai acele tropare sau strofe izolate care se citesc înainte de antifoanele celor opt glasuri de la Utrenia Duminicilor și la Utrenia Praznicelor (după peasma a treia a Canonului).” *Ibidem*.

²⁷⁵ *Ibidem*, p. 716

²⁷⁶ „Pentru svetilnele din restul anului și în deosebi pentru cele 11 Evanghelii ale Învierii care se cântă la Utrenia de Duminică, se întrebuințează și denumirea de Exapostirii, pentru că în ele este vorba aproape totdeauna de trimiterea Sfinților Apostoli la propovăduire, după Înviere, sau de făgăduința trimiterii Sfântului Duh, făcută de Mântuitorul înainte de Înălțare.” *Ibidem*.

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 718

2.7.3. Condacul – ascensiune și apogeu: Roman Melodul, *privighetoarea dumnezeieștilor cântări*

O altă formă innografică folosită în perioada la care ne referim este **condacul**. Termenul de condac e derivat de la substantivul "kontas = băț, bastonaș", pe care se înfășurau vechile manuscrise în formă de sul. "Condacul de astăzi, din cărțile de cult nu e decât un rest din condacele de odinioară, care erau niște compoziții poetice mari, poeme innografice având câte 18-24 de strofe sau tropare și fiecare strofă e compusă din 20-30 versete scurte, cu o structură identică privind numărul silabelor și locul accentelor, strofe legate între ele prin aceeași temă, formând o unitate narativă în care se celebrau momente din viața și activitatea Mântuitorului, a Sfintei Fecioare și a diferiți sfinți." ²⁷⁸

"Vechile condace aveau la început, în față, o strofă, care, ca fond nu avea nimic comun cu restul strofelor, decât melodia și refrenul. Această strofă poetică izolată, mai scurtă, se numea kukulion sau proimion. De fapt aceasta este strofa care se păstrează până azi sub denumirea de condac." ²⁷⁹

Întreaga operă innografică a Sfântului Roman Melodul aparține genului innografic numit condac, gen pe care marele melod l-a creat și l-a dus la un grad de strălucire inegalabil. Condacele Sfântului Roman Melodul nu erau, însă, totuna cu strofele poetice izolate, pe care le găsim astăzi a cărților de ritual, sub denumirea de condac. Din pricina lungimii lor și a concurenței pe care le-o vor face mai târziu canoanele innografice, strofele vechilor condace au ieșit treptat din întrebuințarea cultului, rămânând din ele până azi în cărțile de slujbă doar două: cea pe care o găsim azi sub titlul de condac și cea care urmează imediat după aceasta, sub titlul de icos, care nu este decât irmosul sau prima din strofele de odinioară ale condacului propriu-zis. Amândouă acestea se găsesc intercalate în slujba Utreniei, după, Cântarea a 6-a a canoanelor, iar uneori și după Cântarea a 3-a.

Așadar, muzica bizantină este reprezentată nu numai de niște forme specifice din punct de vedere stilistic, de niște creații caracteristice, dar și de ilustre figuri ale epocii care marchează momentele de ascensiune și de apogeu. Considerat de Egon Wellesz „Princeps melodorum” ²⁸⁰ și supranumit de Sinaxar „dulcele cântăreț”, Sfântul Roman Melodul (490-560) întruchipează una din cele mai proeminente figuri ale innografiei și ale muzicii creștine.

Fiind de origine siriană, s-a născut la Emesa, în anul 490. Din sinaxarul mineiului de pe luna octombrie, aflăm că a fost hirotonit diacon la Biserica din Berit, în nordul Feniciei. De aici vine la Constantinopol – indicat desigur de talentul și de evlavie sa – la biserica „Maicii Domnului”, în vremea împăratului Atanasie II (491-518). Aici a fost hirotonit preot slujind în soborul sacerdotal al bisericii respective. Darul său poetic este pus pe seama unei minuni la Constantinopol, unde i se arată Maica Domnului, cea care-i dăruiește, la Crăciun, un manuscris, pe care el îl înghite, dobândind astfel darul cântării.

²⁷⁸ Braniște, Ene și Braniște, Ecaterina, *"Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase"*, Editura Diecezana, Caransebeș, 2001, p. 111

²⁷⁹ Cel mai vechi autor de condac și cel mai vestit innograf bisericesc este Sfântul Roman Melodul (secolul VI);

²⁸⁰ Vasile Vasile op. cit., p. 120

Aceasta l-a încurajat, fapt pentru care a doua zi s-a urcat în amvon și a cântat condacul Nașterii Domnului ²⁸¹ „Fecioara astăzi pre cel mai presus de ființă naște, și pământul peștera celui neapropiat aduce, îngerii cu păstorii slavoslovesc, iar magii cu steaua călătoresc, că pentru noi s-a născut prunc tânăr, Dumnezeu Cel înainte de veci”. ²⁸² circulația acestei frumoase cântări creștine a atins culmile în secolul al XII-lea, când era cântată la cina de la palatul imperial, de un cor dublu, compus din cel al bisericii Sfânta Sofia și ce al Bisericii Sfinții Apostoli.

Reprezentând și ca om, o adevărată sinteză etnico-religioasă (evreu-sirian elenizat și creștinat, venerat ca Sfânt), Roman Melodul este numit în Mineiul lunii octombrie alături de Dumnezeu Duh, privighetoarea dumnezeieștilor cântări, fluierul Bisericii, vioara cea de cântare, struna cuvintelor Duhului cele binegrăitoare ș. a. ²⁸³ Prin talentul său Sfântul Roman Melodul a atras atenția specialiștilor diverselor domenii, literatură, teologie, muzică, bucurându-se de un studiu monografic, realizat în urmă cu peste o jumătate de secol, ²⁸⁴ bazat pe considerațiile izvorâte din investigarea a 15 manuscrise principale și 22 secundare din Athos, Veneția, după ce Paul Moas îi conturase personalitatea, în anul 1920, în studiul monografic al genului pe care îl reprezintă – condacul. ²⁸⁵

Cardinalul Pitra îi studiase creația din punct de vedere literar, ²⁸⁶ iar peste mai bine de un jumătate de secol, I.D. Petrescu realizase și el un studiu monografic și comparat al capodoperei sale, condacul „Fecioara astăzi”. ²⁸⁷ Acest studiu comparat al lui I.D. Petrescu prezintă un mare interes muzicologic, fiind un model de cercetare comparată a muzicii medievale pe baza unor documente din cadrul celor trei discipline ce trebuie să fie implicate în cercetare: bizantină, gregoriană și folclorică, la care ar mai trebui adăugată disciplina lingvistică, spre a completa cadrul de cercetare în toate dimensiunile lui. ²⁸⁸

Valoarea lucrărilor lui este confirmată în timp, în perioadele când pe nimeni nu interesa numele autorilor cântărilor de cult. Este și cazul consemnării din timpul lui Haraclie (610-641), când Melodul era deja venerat ca sfânt, cum arăta un manuscris patristic, descoperit de Sfântul Papadopoulos – Keromeus în 1905. ²⁸⁹

Așadar epoca de înflorire a condacului în imnografia bisericească poate fi stabilită între secolele VI-VII. În această perioadă au trăit și alți autori de condace: Grigore, Atanasie, Cosma, Chiriac, Demetrias, ș. a. Cei mai mulți însă imită și prelucrează condacele mai vechi ale lui Roman Melodul. „Singurul dintre condacele care s-au păstrat în întregime în cărțile de cult și se întrebuințează și astăzi în vechea lui extensiune, este și Acatistul Maicii Domnului

²⁸¹ Mineiul pe luna octombrie, Sinaxar

²⁸² Petrescu, I.D., *Condacul Nașterii Domnului, Studiu de muzicologie comparată*, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940 la Moisescu Titus, *op. cit.*, p. 50-53

²⁸³ Vasile, Vasile, *op. cit.*, p. 121

²⁸⁴ *Ibidem.*

²⁸⁵ *Ibidem*

²⁸⁶ *Ibidem*

²⁸⁷ Petrescu, I.D., *Cuviosul Roman cântărețul*, în Predania, București, nr. 3/1937, p. 3, la Vasile Vasile, *op. cit.*, p. 121

²⁸⁸ „Sfântul Roman Melodul a compus peste 1000 de imne, dintre care multe au rămas până azi în practica liturgică. De asemenea a compus cântări la sărbătorile Mântuitorului, a Sfintei Fecioare și ale Sfinților. Frumusețea acestor creații i-au făcut pe mulți cercetători să-l considere creatorul condacelor și al icoaselor.” *Ibidem.*

²⁸⁹ Vasile, Vasile, *op. cit.* p. 123

sau al Bunei Vestiri, care se citește în rânduiala Utreniei din sâmbăta a cincea din Postul Mare (Denia de Vineri seara) și în alte împrejurări.”²⁹⁰

Compoziția lui este atribuită patriarhului Serghie al Constantinopolului din secolul VII (†638), însă după unii imnografi ar aparține tot lui Roman Melodul.²⁹¹ Este un imn de laudă adresat Sfintei fecioare, alcătuit din 13 condace și 12 icoase. A fost alcătuit pentru preamărirea minunilor săvârșite de icoana Maicii Domnului în Biserica Vlaherne din Constantinopol, numită Odigitria (Călăuzitoarea) căreia i se atribuie salvarea minunată de mai multe ori, a Constantinopolului. Acest vechi condac a servit ca model numeroaselor imne liturgice alcătuite mai târziu în cinstea sfinților și a diferitelor sărbători, de care, deși au forma și extensiunea vechilor condace, nu se mai numesc condace, ci acatiste. Această denumire de acatist (*akatistos*, *apkatizo* = a nu ședeja jos) în timpul căreia nu se putea ședeja jos, i se dă, arătând că ea se ascultă stând în picioare.

2.7.4. Canonul în forma sa maximală: Sf. Andrei Cretanul și Canonul cel Mare

Cea de-a treia formă imnografică a muzicii bizantine folosită la începutul veacului al VII-lea a fost **canonul**. Numele de *canon* (kanon = regulă, normă), provine de la regulă după care părțile lui componente se adună într-un text unitar.²⁹²

Cele nouă ode care au intrat în formarea canoanelor imnografice sunt nouă imne biblice care au fost reproduse textual sau în interpretarea alegorică de către poeții imnografi creștini. Aceste imne sunt. 1. Cântarea de mulțumire a lui Moise și a surorii sale Miriam, după trecerea Mării Roșii de către israeliți și eliberarea lor din robia Egiptului: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit...” (Ieșire 15,1-9). 2. Cântarea lui Moise când mustră pe evrei pentru închinarea la idoli și când dă leviților Legea (Decalogul) și alte legi, spre a fi respectate de tot poporul: „Ia aminte, cerule, și voi grăi! Ascultă, pământule, cuvintele gurii mele!” (Deuteronom 32,1-43). 3. Cântarea de mulțumire a Sfintei Ana, mama lui Samuel, pe care l-a născut după multe rugăciuni către Dumnezeu: „Bucuratu-s-a inima mea întru Domnul”... (I Regi 2,1-10). 4. Cântarea proorocului Avacum, cu conținut mesianic: „Doamne, auzit-am de faima Ta...” (Avacum 3,2-3). 5. Cântarea proorocului Isaia: „Sufletul meu Te-a dorit în vreme de noapte...” (Isaia 26,9-17). 6. Rugăciunea proorocului Iona, când se află în pânțelele chitului din mare: „Strigat-am către Domnul în strâmtoarea mea...” (Iona 2,3-10). 7. „Cântarea celor trei tineri evrei, aruncați în cuptorul cu foc din Babilon: „Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeul părinților noștri, și lăudat și preaslăvit este numele Tău în veci...” (cf. Daniil 3,24-29).” 8. „Cântarea de mulțumire a preotului-prooroc Zaharia, tatăl Sfântului Ioan Botezătorul, când a putu vorbi spre a spune numele fiului său Ioan. „Binecuvântat este Domnul Dumnezeul lui Israel, că a cercetat și a făcut răscumpărare poporului Său...” (Luca 1,67-79).

9. Cântarea de slăvire a Sfintei Fecioare Maria, după ce primise de la înger vestea că va naște pe Mesia: „Mărește, suflete al meu, pe Domnul...” (Luca 1,46-55) după modelul acestor cântări s-au întocmit cele nouă ode ale canoanelor imnografice. Canonul este forma

²⁹⁰ *Ibidem*.

²⁹¹ Braniște, Ene, *op. cit.*, p. 719

²⁹² „Canonul este format din nouă ode, iar atunci când este mai restrâns, este format din două ode sau din trei, iar fiecare odă este și ea formată din trei, până la nouă tropare, care respectă structura primului tropar, adică a primei strofe din odă (numită irmos sau catavasie), ce va fi model pentru celelalte strofe cărora le imprimă melodia și numărul său de versuri și silabe.” Vintilescu, Petre, *op. cit.*, p. 91

cea mai dezvoltată a poeziei religioase creștine deoarece reunește într-o unitate nouă cântări (ode) formate, cum am văzut, fiecare din câte trei sau mai multe strofe sau stihiri: părțile componente ale canonului se supun unor norme (reguli) atât în ce privește forma cât și în ce privește fondul, ele fiind legate printr-o formă unitară, ca: proslăvirea Învierii sau al oricărui eveniment din viața Mântuitorului, ori a Sfintei Fecioare, ori a unor sfinți. De aceea pot fi: Canoane ale Învierii, ale Crucii, ale Sfintei Fecioare, canonul „Treimic”, „Troicinic” sau „Triadic”, format din nouă cântări sau ode, împărțite în trei grupe de câte trei cântări, care exprimă dogma Sfintei Treimi (arată cele trei Persoane și însușirile lor).²⁹³

O realizare cu totul amplă și completă a canonului imnografic o găsim pentru prima dată în „Canonul de pocăință” al Sfântului Andrei Cretanul, episcop al Cretei. Numit „poetul canoanelor”, el este autorul unei întregi serii de canoane, dintre care cel mai cunoscut este „Canonul cel Mare”.

Sfântul Andrei Criteanul (660-740) s-a născut la Damasc în anul 660 și a murit la Erisso, pe insula Lesbos în anul 740. De foarte tânăr și-a agonisit o înaltă știință de carte și tot de tânăr a îmbrățișat viața călugărească, devenind monah în mănăstirea Sfânta Sava, de lângă Ierusalim unde și-a adâncit nu numai viața duhovnicească. Avea numai douăzeci și cinci de ani când patriarhul l-a trimis cu o misiune bisericească la Constantinopol. În jurul anului 700 a fost numit arhiepiscop al Cretei de unde și denumirea de Cretanul.²⁹⁴ Sfântul Andrei Cretanul a fost unul dintre cei mai mari imnografi ai Bisericii de Răsărit. Opera sa capitală este Canonul cel Mare, alcătuit spre sfârșitul vieții, cam la vremea când Sfântul Sofronie, Patriarhul Ierusalimului compunea Viața Sfintei Maria Egipteanca.²⁹⁵

Opera Sfântului Andrei Cretanul are o situație cu totul aparte. El se numește Canonul cel Mare sau Marele canon, pentru trei rațiuni principale: adâncimea gândirii, frumusețea expresiei și numărul de tropare (211 în total).²⁹⁶ El a fost rânduit de Biserică în cartea de slujbă triod (Tri-ode), și anume la Utrenia de joi în săptămâna a V-a din Postul Mare. Odată cu trecerea timpului s-a hotărât ca el să fie împărțit în patru segmente, să fie cântat sau citit și în prima săptămână a Postului Mare, și anume în zilele de marți, miercuri, joi și vineri. În decursul timpului, în Canonul Sfântului Andrei au fost intercalate și triodele (tricântările)²⁹⁷ altor doi imnografi, Teodor și Iosif, anume la începutul Cântărilor a patra, a opta și a noua, precum și imnurile dedicate Sfintei Maria Egipteanca și Sfântului Andrei.

Tema centrală a Marelui Canon este relația – antinomică – dintre bunătatea și dreptatea lui Dumnezeu. Dacă El, la înfricoșătoarea Judecată²⁹⁸, îi va osândi la chinuri veșnice

²⁹³ Braniște, Ene, *op. cit.*, p. 85

²⁹⁴ Bartolomeu Valeriu Anania, *"Sfântul Andrei Cretanul, Canonul cel Mare"*, (text diortosit), Editura Renașterea, 2004, p. 5

²⁹⁵ Canonul aghiografic e o specie de poezie cu formă fixă (de pildă cum ar fi, în poezia laică, sonetul sau glosa, iar numele îi vine de la grecescul *Kanon*, care înseamnă „normă” „regulă”, „principiu director” vezi n. 1). De obicei el este alcătuit din nouă cântări, după numărul celor nouă cete îngerești, fiecare din acestea cuprinde un număr de tropare, precedate de un irmos (care anunță tema troparelor) și urmate de un imn al Sfintei Treimi și un altul al Născătoarei de Dumnezeu. De regulă canonul face parte din slujba de dimineață (Utrenia) și e dedicat Sfântului din ziua respectivă.

²⁹⁶ B. V. Anania, *op. cit.*, p. 6

²⁹⁷ Triode (tricântări)

²⁹⁸ Iată maniera de a vedea, din perspectivă poporului, această realitate eshatologică: ***"Judecata de pe urmă (Dumineca lăstului sec de carne): Iar când Fiul Omului / Din 'nălțimea cerului / O să vie la sfârșit, / De-ai săi îngeri însoțit. // El pe scaun Va ședea / Îmbrăcat în slava Sa / Toți de pe pământ vor sta / Adunați în fața sa. // Pe cei buni, pe –aleșii săi, / Îi va despărți de răi, / Pe-nțelepte le-a primit / În palatul strălucit.*** **MADE REGINA ADELA**
2018.05.11 15:56

pe cei păcătoși, înseamnă că e lipsit de bunătate; dacă dimpotrivă îi va ierta pe toți, fără nici o discriminare, înseamnă că nu e drept.²⁹⁹ Creștinii care merg pe prima variantă cad în deznădejde, cei care merg pe a doua cad în lășitate morală. Marele Canon, în cel mai autentic spirit ortodox cultivă echilibrul: Când ca un milostiv vei șede Judecător (cântarea a opta). Așadar Dumnezeu judecă drept tocmai prin faptul că dreptatea e precedată de dreptate.³⁰⁰ Prin păcat, omul își prezumă osânda, dar prin credință speră în iertare. Credința omului însă se cere alimentată de conștiința păcatului și, prin urmare, de pocăință, dar fără ca prin acesta el să pretindă îndreptățire.³⁰¹ „Cu toate că am greșit, Mântuitorule, eu știu că Tu ești iubitor de oameni: lovești cu milă și Te milostivești fierbinte; pe cel ce plânge el vezi, și ca un părinte alergîndu-l la Tine pe fiul risipitor” (Cântarea întâi, troparul 12)

2.8. Sfântul Ioan Damaschin, vocație a sintezei și purificator de balastul sonorităților inadecvate

S-a născut la 676 în Damasc (de unde și cognomenul *Damaschin*) într-o familie creștină nobilă și bogată, tatăl său fiind evlaviosul Serghie Mansur, consilier al califului arab Abdul-Melâc. Ca reprezentant al creștinilor în fața califului, Serghie Mansur a răscumpărat dintre robii creștini și pe monahul Cosma. Originar din Italia, acesta era un bun cunoscător al filosofiei, un teolog subtil și un foarte apreciat muzician, fapt pentru care Serghie. I-a încredințat educația fiului său.³⁰²

După moartea tatălui său, tânărul Ioan a ocupat aceeași dregătorie în administrația Califatului de Damasc. Mai târziu, bănuind fiind de atitudine conspirativă în favoarea Bizanțului, a fost nevoit să părăsească funcția oficială, retrăgându-se împreună cu fratele său adoptiv Cosma, în celebra mănăstire palestiniană Sfântul Sava, unde a și îmbrăcat haina monahală. Aici a fost hirotonit preot de către patriarhul Ioan al V-lea al Ierusalimului. A încetat din viață în jurul anului 749. În Mineiul pe Decembrie sunt elogiate meritele sale de imnograf și melod, fiind numit *Ioan – Cuvântătorul de Dumnezeu, David cel dulce cuvântător, Vioară dumnezeiască*, etc.³⁰³

Opera Sfântului Ioan Damaschin este foarte variată și bogată, cuprinzând scrieri polemice (*Cuvântări apologetice contra celor care resping sfintele icoane*), dogmatice (*Izvorul cunoștinței cuprinde trei părți, Dialectica, O istorie a ereziilor și Dogmatica sau Expunerea exactă a credinței ortodoxe*), morale, ascetice, exegetice, imnografice și melodice.³⁰⁴ De asemenea, el este considerat unul dintre cei mai importanți imnografi și

uitară / Le-a lăsat pe prag afară, / Ca să-șiispășească vina / Și să nu guste lumina. // Tu, Cerescule Părinte, / Fă ca-n suflele și-n minte / Să lucească-al tău îndemn / Ca aprinsul untdelemn. // Ca o candelă cerească / Inima să înflorească / Sfânt izvor de fapte bune / Și de a ta înțelepciune. // Să vestim între popoare / A ta sfântă îndurare, / Că din noapte și din chin / Ne înalți spre cer senin."***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 493.

²⁹⁹ B. V. Anania, *op.*, cit., p. 6

³⁰⁰ *Ibidem*.

³⁰¹ *Ibidem*.

³⁰² Rus Remus, *op. cit.*, p. 396-397

³⁰³ Vârva, Gavril, *Sfântul Ioan Damaschin, imnograf și melod*, rev. *Renașterea*, nr. 12, 2002, p. 6

³⁰⁴ Se cuvine a remarca faptul că Sfântul Ioan a fost implicat activ în controversa iconoclastă, devenind unul dintre cei mai mari apărători ai cultului icoanelor. Sfântul Ioan Damaschin a avut vocația sintezei în sensul că a scris această carte fundamentală, în care a sintetizat întreaga învățătură ortodoxă pe baza tradiției patristice anterioare. *Ibidem*.

formatori ai muzicii bizantine. Ca imnograf a compus o mare parte din imnele și antifoanele duminicale, precum: Canoanele Învierii celor opt glasuri, seria de Canoane la Nașterea și la Botezul Domnului, la Florii, la Înălțare, la Cincizecime, la Schimbarea la Față, la Adormirea Maicii Domnului ș. a. De asemenea, a compus multe irmoase și tropare dintre care amintim cunoscutele tropare de umilință („Miluiește-ne pe noi, Doamne”, „Ușa milostivirii”).³⁰⁵

Se știe că până în secolul al VIII-lea interpretarea și învățarea muzicii bizantine se făcea empiric, neexistând în acest sens o metodă tehnică de redare grafică a semnelor muzicale. În această perioadă cântările liturgice înmulțindu-se și lipsind un sistem de interpretare bine precizat, slujitorii Bisericii au început să cânte după propriul gust, adoptând tehnici muzicale „de teatru” și „de lume”.³⁰⁶

Sesizând această neorânduială, Sfântul Ioan Damaschin a inițiat un proiect de îndreptare și sistematizare a structurilor melodice liturgice. În acest sens, a adunat melodiile care se cântau în epoca sa, structurându-le după **modelul tetracordului antichității elene** (unitate intonațională alcătuită din patru sunete consecutive care intră în componența unui mod). Învățatul mitropolit Hrisant, reformator al muzicii bizantine din secolul al XIX-lea, susținea că cele **patru ehuri sau glasuri superioare (dorian, lidian, frigan și mixolidian)** ale tetracordului elen, au servit lui Damaschin ca temei pentru formarea celor patru ehuri de bază bisericești (I-IV) ale melodicii bizantine, iar cele patru ehuri eline numite plagale, formate din ehurile superioare, au devenit sursa celor patru glasuri bisericești derivate sau „lăturalnice” (V-VIII).³⁰⁷

Structurile modale sau glasurile muzicii liturgice bizantine, așa cum au fost sistematizate de către Damaschin, au preluat numele vechilor ehuri grecești: dorian, lidian, frigan și mixolidian, iar după căderea Constantinopolului (1453) au fost codificate prin numerotare de la I la VIII, așa cum au rămas până astăzi. Pentru a putea fi învățate cu ușurință, Sfântul Ioan a compus o „Gramatică” de cântări bisericești, precum și un adevărat manual cu metode pentru învățarea corectă a cântării, intitulată Agkiopolita.

De asemenea, a simțit nevoia să facă sinteză a fondului iconografic și melodic care a existat în Biserică. În acest scop, pentru a ușura transpunerea în practică a normelor teoretice, a întocmit Octoihul, pe baza celor opt glasuri bisericești, în ale căror tonalități erau executate imnele Învierii de fiecare duminică. Cele opt glasuri bisericești se succed ciclic pe tot parcursul anului liturgic, începând de la Paști, fiecare săptămână având și glasul său de bază. Linia melodică a celor opt glasuri a fost exprimată grafic prin vechile semne cunoscute în Răsăritul creștin numite neume, care alcătuiesc fondul semiografic al muzicii bizantine.³⁰⁸

Acestea își au originea în muzica vechilor popoare din Grecia și Asia Mică, adică zona geografică ce este considerată a fi leagănul creștinismului. În acest sens, se poate spune că ehurile sau glasurile bisericești n-au fost inventate de către Sfântul Ioan Damaschin, el fiind de fapt cel care le-a sistematizat și le-a dat o expresie liturgică, adică le-a făcut compatibile cu principiile cultului creștin. Meritul său cel mare a fost acela că a simplificat semnele melodice, care erau foarte multe și complicate, oferind astfel o metodă simplă și eficientă de

³⁰⁵ "Tot el a compus axionul „De Tine se bucură” ce se cântă la Liturgia Sfântului Vasile cel Mare.”, Prof. Vintilescu, Petru, *op. cit.*, p. 238-240.

³⁰⁶ Nifon, Ploșteanu, *Carte de muzică bisericească*, p. 30

³⁰⁷ Nifon, Ploșteanu, p. 32, la Vârva, Gavril, *op. cit.*, p. 6

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 32

intrare în universul muzicii liturgice. De o mare importanță în evoluția muzicii bizantine este faptul că prin geniul său, Sfântul Ioan a reușit să o purifice de balastul sonorităților inadecvate cultului, ce s-au infiltrat din muzica mondenă a epocii sale.³⁰⁹

Una dintre producțiile imnografice ale slujbei renumitului melod îl cântă astfel: „Părinte Ioane, preînțelepte, Biserica lui Hristos cu cântări ai înveselit-o melodii cu insuflare dumnezeiască, prealăudate. Că atingând părinte alăutat ta cu lucrarea Duhului, la fel cu cea a lui David, cu preaplăcute sunete ai arătat-o, care fiind făcută să răsună cu dumnezeiești melodii, pe toți i-a încântat”.³¹⁰

*

Am observat cum, în primul mileniu creștin, poezia imnografică bizantină s-a dezvoltat etapizat, culminând în secolele IV-IX, în epoca patristică, a Sfinților Părinți ai Bisericii, când au apărut cele trei forme consacrate – troparul, condacul și canonul – din care au derivat toate cântările specifice Ortodoxiei.

În epoca ereziilor, imnul – prin care credincioșii adunau laudă lui Dumnezeu – a căpătat un caracter dogmatic și chiar apologetic, devenind astfel un mijloc de combatere a acestora. Odată cu dezvoltarea cultului după veacul al IV-lea, manifestarea iconografică își va găsi locul în cadrul celor șapte laude bisericești (Ceasurile I, III, VI; IX, Vecernia, Pavecernița, Miezonoptica și Utrenia).

Un alt aspect important al cântării, de care trebuie să ținem seama, este cel al versificației. Imnurile erau **compuse în versuri, într-o metrică nouă, condiționate de numărul silabic și accentul intensiv, luând naștere un ritm nou, isocron.**³¹¹

III. Priceasna în paradigma muzicală de ansamblu a Ortodoxiei Românești

Moto: *„Dacă există unele particularități în creația muzicală a românilor, aceasta nu infirmă regula. De altfel, nu în caracteristici de ordin formal, în sistemul de notație, constă contribuția creatoare a compozitorilor români, ci în conținutul muzical-componistic al acesteia, în stilul cântărilor, în formele abordate, în preferințele pentru anumite structuri melodice.”*³¹²

3.1. De la semiografia ecfonetică a primelor secole creștine, la generalizarea cântării omofone din secolul XX

³⁰⁹ În Țările Române, cum vom vedea, acest sistem a fost asimilat încă de la început, un rol esențial avându-l o pleiadă de muzicieni prestigioși din secolele XVIII-XX, între care amintim aici pe Filotei Sin Agăi Jipei, Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Ștefanache Popescu, Ion Popescu-Pasărea etc.

³¹⁰ *Mineiul pe Decembrie*, p. 33

³¹¹ De exemplu în literatura poetică românească a secolelor XV-XVI, textul era reprodus în limba greacă (doar câteva: prochimene, chinonice, stihiri, slove au fost traduse în vechea slavonă bisericească, fiind adoptate muzicii de psalți români).

³¹² Titus Moisesescu, *"Creația muzicală românească de tradiție bizantină din secolele XV-XVI; Evstatie Protopsaltul Putnei"*, București, nr. 1/1991, p. 17

Cântarea din Biserica noastră, pe care poporul român a cunoscut-o și promovat-o dintru început, din momentul încreștinării lui, își are originea în aceleași părți ale Orientului de Mijloc care au fost și leagănul creștinismului. Această cântare ne-a fost transmisă la început pe cale orală, iar mai târziu și pe cale scrisă.

Scrierea sau notația muzicii psaltice își are începutul în semiografia ecfonetică³¹³ a primelor veacuri creștine. Din această semiografie au luat naștere în timp cele două semiografii și anume: cea constantinopolitană, pe care o adoptă și rușii, în secolul al X-lea, când trec la creștinism, și cea aghiopolitană, al cărei autor este Sfântul Ioan Damaschin.³¹⁴ Bine alcătuită și destul de completă, notația Sfântului Ioan Damaschin se impune, fiind întrebuințată de câteva secole, însă în această perioadă ea trece prin multe modificări și reforme, fixându-se definitiv abia la începutul secolului al XIX-lea, când trei mari cântăreți ai Ortodoxiei: Chrisant Arhimandritul, Grigore Protopsaltul și Hurmuz Hortofilax au stabilit o nouă sistemă de scriere muzicală, dată în românește de vestitul Protopsalt Macarie Ieromonahul și de Anton Pann, urmați de o serie întreagă de talentați protopsalți români.³¹⁵

Așadar, la începutul secolului al XIX-lea, Bucureștiul va deveni cel mai important centru de muzică bisericească. Aici, marii protopsalți din Constantinopol și Grecia vor găsi sprijin nelimitat pentru dezvoltarea acestei muzici și tot aici se găsesc astăzi cele mai multe cărți teoretice și practice de muzică psaltică (de altfel aici s-a tipărit de către Petre Efesiul prima carte de muzică din întreaga Ortodoxie).

Din punct de vedere soteriologic, denominațiunile și sectele creștine propovăduind subiectivismul religios, când este vorba de cult, pun accentul pe manifestările publice, ori aceasta o realizează prin cântarea în comun. La propaganda pe care unele secte au desfășurat-o în țara noastră, mai ales după primul război mondial, Biserica Ortodoxă Română a răspuns printr-o susținută acțiune de apărare a dreptei credințe cu aceleași mijloace: presă, literatură religioasă, predici, înfrumusețarea cultului divin prin intermediul cântării etc.

Pentru stăvilirea acestei influențe, directe și indirecte a sectelor, în anul 1950, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prezidat de către Patriarhul Justinian Marina, a luat măsurile necesare pentru **reintroducerea cântării de obște a credincioșilor în biserică** și în special la Slujba Sfintei Liturghii. S-a făcut în această privință un pas important spre alegerea și popularizarea cântării liturgice, lăsate mult timp la gustul și priceperea cântăreților bisericești, a preoților și credincioșilor. Prin generalizarea cântării omofone s-a contribuit cu un element important la unificarea și armonizarea sufletească în cult a neamului nostru.

După mai bine de o jumătate de secol, sinodul Bisericii noastre, în ședința sa de lucru din 15 iunie 2004, luând în examinare propunerea Arhiepiscopului Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului pentru **reactivarea și intensificarea cântării omofone în bisericile parohiale**, a hotărât reeditarea culegerii de cântări bisericești „Cântările Sfintei Liturghii”, în vederea conștientizării credincioșilor mireni că ei nu doar asistă la oficierea Sfintei Liturghii, ci sunt participanți activi la actul liturgic prin răspunsurile pe care le dau în dialog cu preotul slujitor.

³¹³ Vezi, *cântarea ecfonetică*, p. 14

³¹⁴ Lungu, Nicolae, Gr. Costea, I. Croitoru, *"Gramatica muzicii psaltice"*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001, p. 3

³¹⁵ *Ibidem*

3.2. Muzica bisericească – obiect de studiu obligatoriu și fundamental în școlile românești străvechi din arealul "muzicalității tracice". Notăția muzicală neumatică

În răspândirea sau propovăduirea învățăturilor creștine, cântarea a avut un rol esențial, atât în primele veacuri creștine, cât mai ales mai târziu, în epoca de strălucire a Bizanțului, când arta muzicală înflorește din ce în ce mai mult, bucurându-se de sprijinul autorității bizantine și laice.

Creștinii de la Dunăre și Carpați au acordat atenție cântării bisericești, mai ales că vestita muzicalitate tracică oferea unele condiții „De aceea, de timpuriu trebuie să se fi resimțit nevoia învățaturii cântărilor bisericești și să se fi luat măsuri pentru împlinirea acestei necesități. Deci, individual sau colectiv, a fost practicat învățământul muzicii de cult încă din primele secole.”³¹⁶ Vor fi existat în trecutul românesc și școli speciale de muzică bisericească, dar dovezi sigure despre organizarea lor nu avem. Cert este că din diverse însemnări, reiese că muzica bisericească a figurat totdeauna ca „obiect de învățământ în mai toate școlile, fie de domnești sau mănăstirești, particulare, orășenești sau rurale.”³¹⁷

Sigur este faptul că și în creștinătatea românească tot mănăstirile au fost centre de cultură muzicală. Aici se studia și se deprindea cântarea tradițională bizantină, grecește și slavonește, la început, iar mai apoi românește, cum vom vedea mai târziu.

Nicolae Iorga, spunea că: „în vechile fundații glorioase, ca și în cele noi, se învăța cu sârg slavona, caligrafia, pictură și muzica”,³¹⁸ iar C.I. Andreescu preciza că: „în primele timpuri ale vieții noastre de stat, școala era strâns legată de Biserică. Episcopiile, mănăstirile, bisericile erau mai întotdeauna școli unde copiii învățau să citească, să scrie și să cânte.”³¹⁹

Așadar, Biserica a jucat un rol foarte important în dezvoltarea culturii învățământului și educației, de aceea, cele dintâi școli se organizează pe lângă mănăstiri, episcopii și mitropolii. În acest sens începând cu secolul al XVI-lea sunt atestate documentar, în Țara Românească, mănăstirile: Vodiță, Tismana, Cozia, Dealu, Argeș, Snagov; în Moldova: Neamț, Bistrița, ș. a.; în Transilvania: Peri, Ieud, Vad, Sarei, Prislop, iar în secolele următoare: Putna, Argeș, Șcheii Brașovului ș. a.³²⁰

Începând din secolul al XIV-lea, în condițiile unei treptate consolidări economice, politice și culturale ale societății românești, se înregistrează tot mai multe progrese în domeniul învățământului muzical. În această perioadă, în predarea muzicii bizantine se recurge din ce în ce mai frecvent nu numi la metoda învățării după auz, dar mai ales la notația muzicală neumatică, după cum atestă existența unor manuscrise muzicale.³²¹ Domnitorii înșiși sprijină dezvoltarea culturală, trimițând tineri monahi la mănăstiri din Muntele Athos, cum ar fi Cutlumuș, Zugravul, Hilandar și altele, mai ales în meșteșugul cântării bisericești”, iar la

³¹⁶ A se vedea *Istoria învățământului din România*, vol. I, Editura Didactică și pedagogică, București, 1983, (coordonator Șefan Popescu), p. 40 la Nicu Moldoveanu, în rev. *Învățământul muzical bisericesc la români până la organizarea Seminarilor Teologice*, în rev. Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă București 1936, Editura Univesitară, București, 2002, p. 327

³¹⁷ *Ibidem*

³¹⁸ C.I. Andreescu, *Evoluția învățământului în Moldova*, Iași, 1935, p. 3

³¹⁹ Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc, Editura Casei Școalelor*, București, 1928, p. 15

³²⁰ Cu siguranță aceste mănăstiri, ca și sediile episcopale și mitropolitane de la Severin, Argeș, Roman, Rădăuți, Suceava, etc. au fost cu siguranță centre cărțurărești, centre de pregătire a viitorilor clerici, protopsalți și a atâtor oameni de carte. Pentru vremea aceea în aceste școli se învăța în primul rând scrisul, cititul și cântarea bisericească. *Ibidem*.

³²¹ Moldoveanu, Nicu, *op. cit.*, p. 329

întoarcerea în țară aceștia posedau, desigur, nu numai o bună cunoaștere a tipicului bisericesc, ci aduceau și cărți cu cântările necesare Cultului.³²²

3.3. Școala Muzicală de la "Marea Lavră" a Putnei, centru caligrafic și artistic de mare somptuozitate

Putna și împrejurimile sale au fost vatră de sihăstrie cu mult timp înainte ca Ștefan cel Mare să zidească aici una dintre cele mai de seamă ctitorii ale sale. Importanța mănăstirii Putna în trecutul cultural al poporului nostru reiese cu prisosință din numărul mare de cărți copiate și caligrafiate, din care multe s-au pierdut de-a lungul veacurilor. Artă împodobirii manuscriselor era foarte elegantă și plină de prețiozitate, aurul abundând pentru fonduri și nimburi, fără economie.

Manuscrisele respective dovedesc că la Putna a existat o școală moldovenească de caligrafie și miniatură,³²³ ale cărei origini se regăsesc, pe de o parte, în arta de îndelungată tradiție a Bizanțului, caracterizată prin somptuozitate și grandoare, iar pe de altă parte, în arta noastră populară, care a izvodit atâtea opere de trainică și neasemuită frumusețe. Alături de iscusiții meșteri caligrafi și miniaturiști, în tihna chiliilor au trudit compozitori, zugravi de icoane, țesători, argintari, sculptori în lemn, legători de carte care la rândul lor au lucrat opere cu care se mândresc astăzi toate muzeele și bibliotecile ce le posedă.

Mănăstirea Putna, gropnița lui Ștefan cel Mare și a familiei sale, a devenit unul dintre cele mai însemnate centre culturale și artistice ale Moldovei, rămânând mărturie vie a faptelor strălucite ale marelui ei ctitor și binefăcător. „Ce însemna această școală pe vremea aceea? Desigur o realizare extraordinară.”³²⁴ Artă muzicii bisericești a cunoscut la Putna, încă din perioada înființării mănăstirii, o strălucită afirmare, - „înlocuind chiar, într-o anumită măsură, până și școala de la Mănăstirea Neamț”³²⁵ – consemnată într-o serie de manuscrise pe filele cărora figurează nume de protopsalți și psalți români.

După ce ctitoria voievodală a fost terminată, domnitorul s-a îngrijit ca să o împodobească nu numai pe „exterior”, ci și prin „interior”, aducând aici o seamă de călugări, care, pe lângă activitățile duhovnicești, aveau și preocupări cărturărești (caligrafi, miniaturiști, psalți, dieci, grămăticici).

În felul acesta, s-a format aici un nucleu de învățați care vor contribui la formarea școlii de la Putna. Câteva nume ne-au rămas scrise pe filele manuscriselor: călugărul Casian (Psaltirea de la 1470), monahul Ghervasie (Vechiul Testament din 1475), ieromonahul Nicodim (Tetraevanghelul din 1473), diacul moldovean Trif (Tetraevanghelul din 1477), călugărul Paladie (Tetraevanghelul din 1488-1489), diaconul Teodor Mărișescu (Tetraevanghelul din 1493), ieromonahul Spiridon (Tetraevanghelul din 1502), monahul Filip (Tetraevanghelul din 1502), Paisie (Minei pe martie, copiat în 1504 pentru mănăstirea Dobrovăț, la cererea lui Ștefan cel Mare),³²⁶ Evstatie Protopsaltul, care a scris două dintre cele

³²² *Ibidem*, p. 330

³²³ În anul 1470, era o școală „a grămăticului”, de citeți și copiiști.

³²⁴ Gheorghe Ciobanu, „Școala muzicală de la Putna”, în *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1974, p. 274

³²⁵ Anne E. Pennington, *Muzica în Moldova medievală, secolul al XVI-lea*, cu un eseu de D. Conomos, Ediție îngrijită de Titus Moisesescu, traducere din limba engleză de Constantin Stihiboos, București, Editura Muzicală, 1985, p. 11

³²⁶ P. Brâncuși, *op. cit.*, p. 60

mai importante codexuri rămase de la Putna și cunoscute până acum, ce aparțin anilor 1511-1515.

Manuscrisele de la Putna au fost descoperite și semnalate pentru prima dată de Mihail Kogălniceanu, apoi de Emil Kaluzniacki, care le-a cercetat din punct de vedere lingvistic, interesându-l doar textele criptografice scrise de Evstatie; A.I. Iațimirskii semnalează trei manuscrise muzicale; Nicolae Iorga; George Breazul, care a îndemnat de la catedră și nu numai, ca tinerii cercetători să pornească cercetarea științifică de la izvoare. Un merit deosebit în semnalarea și cercetarea manuscriselor putnene l-a avut doamna profesor de la Universitatea din Oxford, Anne E. Pennington, care a studiat cultura muzicală românească medievală și a publicat o serie de șase studii, scoțând în evidență aspecte paleografice, lingvistice și muzicale de mare interes.

Muzicologii români: Grigore Panțâru, Gheorghe Ciobanu, Titus Moisescu și Marin Ionescu au identificat, cercetat și prezentat cele 11 manuscrise muzicale din secolele XV-XVI, scrise la mănăstirea Putna. Dintre acestea, șase se păstrează în biblioteci din țară și cinci în biblioteci din străinătate.

Cu ajutorul unui cercetător al criptogramelor, Emil Kaluzniacki (1845-19149, filolog, slavist și paleograf, profesor la Universitatea din Cernăuți, a fost descoperit un manuscris muzical, scris de Evstatie protopsaltul de la Putna, pe care l-a cercetat din punct de vedere lingvistic pentru a dezlega enigma acelor texte.³²⁷ Și pe A.I. Iacimirskij l-a interesat scrierea glagolitică și criptogramele, dar pe lângă acestea, în studiul său reproduce și două pagini cu notație muzicală. De la aceste semnalări, cercetătorii români: George Breazul, Romeo Ghircoiașu, Gheorghe Ciobanu, C.C. Ghenea, Titus Moisescu, Grigore Panțâru și Marin Ionescu au adâncit studiul,³²⁸ scoțând la iveală noi date și ipoteze.

În urma atâtor studii și cercetări s-a ajuns la concluzia unanimă că la mănăstirea Putna, în secolul al XVI-lea, a existat o școală de muzică denumită prin sintagma *Școala muzicală de la Putna*. Se știe că de la începuturile lor mănăstirile au fost focare de spiritualitate și cultură, unde se deprindeau principalele noțiuni școlare, dar despre o școală muzicală nu s-a pomenit până la George Breazul, care zicea că aici a existat o „organizație școlară specială”, în care se preda muzica și se copiau „manuscrise mai vechi, foarte puțin probabil de origine muzicală românească”.³²⁹

„Școlile din acea vreme urmăreau transmiterea cunoștințelor legate explicit de scriere și de citit. Natural, pe lângă acestea, diferind de la un loc la altul, mai erau predate cunoștința

³²⁷ A se vedea în acest sens Corneliu Buescu, *„Scrieri și adnotări despre muzica românească veche”*, vol. I, în *„Izvoare ale muzicii românești”*, vol. X, București, Editura Muzicală, 1985, p. 45-65; relevante sunt și: T. Moisescu, *„Muzica bizantină în spațiul cultural românesc”*, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1996, p. 12; Gh. Ciobanu, *„Școala muzicală de la Putna”*, studiu apărut în revista *„Muzica”*, București, anul XVI (1966), nr. 9, p. 14-20; și în *„Studii de etnomuzicologie și bizantinologie”*, vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1974, p. 265-277;

³²⁸ George Breazu, *„Patrium Carmen”*, Craiova, 1941, p. 50-51; Idem, *„Învățămintul muzical în Principatele Românești de la primele începuturi până la sfârșitul secolului al XVIII-lea”*, în *Anuarul Conservatorului de Muzică și Artă din București* pe anul 1941-1942, București, p. 6; Idem, *„Istoria muzicii românești”*, 1956, p. 60-61; Romeo Ghircoiașu, *„Contribuții la Istoria muzicii românești”*, vol I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1963, p. 98; Gh. Ciobanu și C.C. Ghenea, *„Un creator de muzică la începutul secolului al XVI-lea”*, în *„Muzica”*, București, anul XVI (1964), nr. 5-6, p. 60-61; C.C. Ghenea, *„Creații muzicale în veacurile trecute”*, în *„Muzica”*, București, anul XIV (1964), nr. 5-6, p. 63;

³²⁹ G. Breazu, *„Învățămintul muzical”*, p. 6;

din alte domenii. Muzica constituia disciplina fundamentală. De ce? Pentru că dascălii de biserică, elevii școlilor mănăstirești trebuiau să cunoască semnele muzicale bizantine pentru a putea face față numeroaselor cântări ce se foloseau în decursul anului în ritualul sacru.

3.3.1. De la metoda empirică la metoda sintetică

În secolul al XVI-lea, predarea muzicii nu mai putea fi acceptată în mod empiric, după auz, dascălul fredonând o melodie pe care învățăceii să o rețină. Era absolută nevoie de o anumită metodă de predare, de o sistematizare a materiei, de o succesiune logică a temelor, în așa fel, încât, treptat, elevul să poată pătrunde în lumea notelor, intervalelor, formulelor și modurilor muzicale bizantine. Nu metoda empirică, ci metoda sintetică a guvernat desfășurarea procesului instructiv muzical, proces extrem de complex.”³³⁰ Ca argument la cele spuse mai sus este adus manuscrisul din secolul al XVI-lea, intitulat: *Expunere despre știința artei muzicale bisericești, considerat „cea dintâi metodică folosită în școala românească”*.³³¹

Lucrul acesta pare a fi infirmat de Mihail Gr. Poslușnicu, care zice că: „despre muzica bisericească, teoretico-practică, din epoca slavonă nu se prea știe ceva, decât că doar cântăreții bătrâni învățau, în mod practic, după ureche, pe cei tineri. Prin secolul al XVI-lea, când a început să se traducă textul slavon în limba română, același sistem de predare s-a perindat, întrucât semne de notație psaltică nu erau cunoscute la români, ci doar că încep oarecari încercări de a ușura învățătura cântăreților, prin adăugirea cu mâna, de notațiuni musicale, făcute cu cerneală roșie deasupra și între literile textului precum și la sfârșitul versurilor din manualele de învățătură.”³³²

Manuscrisele putnene descoperite, ce ocupă o perioadă de timp de aproape un secol, au o „deplină unitate de structură, conținut și grafie, cum rar s-a mai putut constata în alte centre de cultură muzicală bizantină. Toate aceste codexuri poartă amprenta unui singur izvor, al unui singur centru artistic”,³³³ aparținând școlii muzicale de la Putna.

3.3.2. Școala de la Putna – continuatoare a celei de la Neamț: Ioasaf Melurgul

Școala de la mănăstirea Putna a fost continuatoare a tradițiilor culturale și artistice de la Neamț, de unde au fost mutați călugări împreună cu arhimandritul Ioasaf, ajuns egumen la Putna. Astfel, psalții de la Putna au avut la îndemână manuscrise muzicale bizantine din opera compozitorilor secolelor XIV-XV ca: Ioannes Glykys, Ioannes Papadopoulos Koukouzeles, Ioannes Klades, Xenos Korones, Manuel chrysaphes, cărora s-au adăugat creațiile compozitorilor autohtoni: Evstatie Protopsaltul Putnei, Domețian Vlahu, Theodosie Zotica ș.a.

Notația muzicală utilizată în aceste manuscrise este notația neobizantină (koukouzeliană) a secolelor XIV-XV, practică în Bizanț, cu toate particularitățile. „Dacă există unele particularități în creația muzicală a putnenilor, aceasta nu infirmă regula. De altfel, nu în caracteristici de ordin formal, în sistemul de notație constă contribuția creatoare a

³³⁰ O.L. Cosma, *op. cit.*, p. 158-159

³³¹ Bârsănescu, Ștefan, *"Pagini nescrise din istoria culturii românești"*, București, Editura Academiei, 1971, p. 212. Manuscrisul se află în posesia Bibliotecii „Mihai Eminescu” a Universității „A.I. Cuza” din Iași, sub cota III-88;

³³² Poslușnicu, Mihail Gr. *"Istoria muzicii la români"*, București, Editura Cartea Românească, 1928, p. 17-18; Trebuie subliniat faptul că la vremea când autorul spunea aceste lucruri, nu erau descoperite manuscrisele de la Putna;

³³³ Moisescu, Titus, *op. cit.*, p. 14

compozitorilor români, ci în conținutul muzical-componistic al acesteia, în stilul cântărilor, în formele abordate, în preferințele pentru anumite structuri melodice.”³³⁴

Contactul cu creștinii ortodocși din Polonia, dar și cu rușii, a dus la folosirea de către călugări a notației liniare, probabil într-o propoziție mult mai redusă decât notația neumatică, despre care am pomenit. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, ieromonahul Ghervasie scrie în notație liniară aproape toate cântările necesare cultului divin.³³⁵

Referitor la perioada de timp în care a ființat această școală, muzicologul și bizantinologul Gheorghe Ciobanu, este de părere că „dacă manuscrisul păstrat la Moldova a fost încheiat în anul 1511 – după cum specifică Eustatie însuși – pe când acesta era protopsalt – iar o creație a lui Agathon a fost notată de același Eustatie pe când era doar „demestic” (domestikos),³³⁶ urmează că putem plasa începutul școlii muzicale de la Putna mai înainte, pe vremea când încă trăia marele Ștefan. Pentru această perioadă pledează, de altfel, înflorirea tuturor artelor care sub domnia acestui stăluțit domnitor, s-au bucurat de condițiuni politice, economice și sociale optime de dezvoltare.

Dacă facem însă legătura între Ioasaf, melurgul menționat în manuscrisul de la Iași și Ioasaf primul stareț al Putnei – dăm totuși ca ipoteză ce rămâne să fie verificată, menționând în același timp că pentru perioada respectivă nu am întâlnit un alt Ioasaf în cataloagele de melurghi ce ne-au fost accesibile – ar însemna că școala de la Putna ar avea rădăcini mai vechi, Ioasaf fiind adus de la Neamțul, și că pe timpul lui Eustatie și a urmașilor săi imediați a atins doar punctul culminant de înflorire. Din cauza lipsei de documente, întâmpinăm aceeași greutate și în ceea ce privește durata acestei școli.³³⁷

Pe baza datelor din documentele existente, Școala muzicală de la Putna s-a înființat la sfârșitul secolului al XIV-lea, fiind continuatoarea uneia mai veche de la mănăstirea Neamț, dăinuind până către sfârșitul secolului al XVI-lea. Dorothei al Monemvasiei, în anul 1576, a însoțit pe patriarhul Ieremia al Constantinopolului, în vizita făcută în Moldova, din descrierea căruia reținem următorul aspect: când vorbește de domnitorul Petru Șchiopul, remarcă faptul că „el iubea încă și cântăreții și avea un iscusit dascăl de cântări”.³³⁸

În secolul al XVII-lea școlile din cadrul mănăstirilor se înmulțesc, de unde tragem concluzia că și învățământul muzical bisericesc ia amploare.

Mănăstirea Neamț a fost unul din cele mai puternice centre de cultură bizantină din Moldova, care au activat la început călugări veniți de la Tismana și Vodița. Aceștia se îndeletniceau cu învățarea și copierea cărților sfinte în slavonește.

Activitatea muzicală la Neamț a fost cu mult anterioară celei de la Putna, deoarece mănăstirea avea tradiție în momentul înființării celei de la Putna. Egumenul Ioasaf de la Putna a fost ales dintre călugării de la Neamț, și cu siguranță că a fost mutat în noua ctitorie voievodală cu o apartenență din obștea călugărilor.

³³⁴ Idem, *"Creația muzicală românească de tradiție bizantină din secolele XV-XVI; Evstatie Protopsaltul Putnei"*, București, nr. 1/1991, p. 17

³³⁵ Ciobanu, Gheorghe, *"Cultura psaltică românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea"*, în *"Studii de etnomuzicologie și bizantinologie"*, Vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, 1974, p. 300;

³³⁶ Ierarhia cântăreților bisericești era structurată astfel: lampadar sau primicer, domestic, protopsalt.

³³⁷ Ciobanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 273-274;

³³⁸ Episcopul Melchisedec Ștefănescu, *"Memoriu pentru cântările bisericești în România"*, în B.O.R., București, an VI (1982), nr. 1, p. 13

Din păcate, nu deținem manuscrise și documente din această perioadă, din care să putem vedea care era activitatea muzicală bisericească în secolele XV-XVII, ci numai de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

3.3.3. Limba slavonă: factor de păstrare a conștiinței românești în cântare

Referitor la limbile folosite, călugării de la Mănăstirea Putna erau buni cunoscători ai limbilor greacă și slavonă, deoarece toate manuscrisele folosesc ambele limbi. Profesorul Anne E. Pennington face următoarea remarcă. „chiar și în acele lucrări în care greaca este utilizată cu precădere sau în exclusivitate sub muzică, slavona apare regulat în anumite aliniate și însemnări marginale.

- a. Numerotarea fasciculelor în toate manuscrisele este făcută cu litere-cifre-chirilice; cifrele ehurilor, pe de altă parte, sunt notate în greacă.
- b. Titlul pentru începutul Liturghiei este în slavonă; dar cel pentru începutul Vecerniei este în greacă.
- c. Numele de sărbători sunt în slavonă; iar numele de compozitori în greacă.”³³⁹

Limba slavonă a jucat un rol important în această perioadă, fiind considerată ca un factor de căpătâi în menținerea conștiinței românești.

Concluzia la care au ajuns muzicologii români în urma cercetării manuscriselor este următoarea :”Muzica păstrată în cele 11 manuscrise putnene aparține tradiției bizantine, cu care școala muzicală de la Putna s-a confundat în mod neîndoios; cântarea bizantină a secolelor XIV-XV a supraviețuit în Țările Române, fiind preluată de muzicienii români în codexurile lor și integrată – printr-un proces sincron – în creația lor, autentică și originală, în secolul al XVI-lea.”³⁴⁰

”Începând cu a două jumătate a secolului al XV-lea, concomitent cu școala contrapunctică transilvăneană și cu școala franco-flamandă din epoca Renașterii, în Moldova, asistăm la strălucita afirmare în țară și peste hotare a muzicii bizantine, prin școala de la Putna...”³⁴¹

3.3.4. Evstatie – Protopsaltul Putnei și opțiunea pentru structura melodică arhaic-recitativă, în monodie continuă, asimetrică și nonrepetabilă

Personalitatea cea mai remarcabilă – și mai bine cunoscută din documente – a școlii muzicale de la Putna a fost Evstatie Protopsaltul, socotit, pe bună dreptate, „întemeietor și conducător de școală... ce se remarcă prin originalitate, prin atașamentul evident la fondul artei bizantine, însă particularizate prin caracterul lor arhaic, specific vechiului stil al artei primitive creștine.”³⁴²

Deținem foarte puține date biografice, ce sunt culese din câteva însemnări notate în cele două codice care-i aparțin: Antologhionul din 1511, și Antologhionul din 1515. Ca încheiere a cărții sale, într-o compoziție cruciformă, este o însemnare mai cuprinzătoare care ni-l descoperă pe Evstatie ca protopsalt al mănăstirii Putna: „Protopsaltul Evstatie de la

³³⁹ Pennington, Anne, *op. cit.*, p. 25-27

³⁴⁰ Moisesescu, Titus, *op. cit.*, p. 16

³⁴¹ Barbu-Bucur, *"Mărturii ale culturii muzicale vocale în Țara Românească, Moldova și Transilvania"*, în Mitropolia Olteniei, anul XXX (1978), nr. 1-3, p. 168

³⁴² Moisesescu, Titus, *"Valorificarea tezaurului de cultură muzicală bizantină în România"*, în B.O.R., București, an C, (1982), nr. 7-8, p. 685

mânăstirea Putna a scris această carte de cântece, din creația sa, în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorul domnul nostru Ioan Bogdan voevod, domnul Țării Moldo-Vlahiei, în anul șapte mii nouăsprezece (1511, în luna iunie, ziua unsprezece).”³⁴³

A.E. Pennington îl caracterizează pe Evstatie astfel: „un scrib foarte competent, cu un gust pentru efecte decorative; inventatorul a două scrieri cifrate și utilizatorul ingenios al acestora; un maestru de cor și un cântăreț de strănă; compozitorul unui mare număr de cântări cu texte atât până pe mijlocul secolului al XVI-lea”.³⁴⁴

R. Pava, în lucrarea sa, îl caracterizează pe Evstatie Protopsaltul astfel: „era un abil caligraf, cu un simț artistic destul de dezvoltat. Frontispiciile pe care le desenează, fără să trădeze prea multă originalitate, sunt totuși frumoase și liber executate. Incontestabil era un om cult pentru vremea lui. Pe lângă slavonă cunoștea și limba greacă.”³⁴⁵

„Într-una din criptogramele lui decorative Evstatie și-a lăsat o adevărată carte de vizită. În textul care constituie cadrul compoziției, dacă pornim din centru, pe orice direcție mergem, citim fraza: *Aceasta este lucrarea lui Evstatie*. În cele patru cartiere sunt enumerate artele pe care le stăpânea: gramatica, muzica, oratoria și filete, un quadrivium care ne sugerează că de departe ajunsese la urechea lui și un zvon despre artele liberale clasice.”³⁴⁶

Această carte a fost scrisă de Evstatie, fiind o compilație, deoarece este greu de crezut că pe vremea aceea un compozitor putea scrie o lucrare de 400 de pagini, iar a reproduce lucrări venerabile era considerată o lucrare de pietate. Lucrarea are originalitatea ei, de pildă unele indicații de tipic bisericesc, intercalate în text, deși sunt scrise slavonește au o morfologie românească: „aci încep cratimele” sau „aci încep aleluiarele”, care n-ar fi putut figura într-un original străin. Cântarea scrisă în cinstea Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava n-a putut fi compusă decât de un autor român și nu mai devreme de începutul secolului al XV-lea.

Asemenea mărturii se mai găsesc în filele manuscrisului scris de Evstatie: „acest heruvic mai este și în altă parte” – arată că este copiat din altă parte. „Acest heruvic este ales dintre cântecele grecești” – arată că s-a folosit de o culegere grecească. În alte cazuri indică chiar numele autorului: „autorul lui Agalian” sau „acest heruvic este opera lui Agathon”. „Acest heruvic se cheamă glasul întâi. El este scris de Evstatie protopsaltul de la Putna.” Dacă manuscrisul îi aparținea lui Evstatie în întregime era absurd să mai scrie și acest amănunt.³⁴⁷

Concluzia la care ajunge R. Pava, este aceea că: „alcătuirea unei lucrări de proporțiile acestui irmologhion presupune o străveche tradiție, datând probabil din epoca organizării primelor mânăstiri.”³⁴⁸

Muzicologii „Titus Moisescu și Marin Ionescu au alcătuit un catalog al manuscriselor muzicale de la Putna”,³⁴⁹ iar Titus Moisescu a alcătuit și un catalog al cântărilor atribuite lui

³⁴³ Pava, R. „Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna”, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. I, București, Editura Acad. R.S.R., 1962, p. 339

³⁴⁴ Pennington, Anne, *op. cit.*, p. 101

³⁴⁵ Pava, R., *op. cit.*, p. 337

³⁴⁶ *Ibidem*, p. 337, vezi O. L. Cosma, *op. cit.*, p. 154, unde explică quadrivium-ul: „Gramatica” nu era ceea ce înțelegem noi prin această disciplină, ci teoria muzicii. Muzica era cântarea propriu-zisă, adică actul cântării. Retorica viza meșteșugul rostirii cazaniilor. Filtele = scrierea cifrată.

³⁴⁷ *Ibidem*, p. 342

³⁴⁸ *Ibidem*, p. 344

³⁴⁹ Moisescu, Titus și Ionescu, M. „Catalogul manuscriselor muzicale de la Putna”, București, 1986, Ionescu, M., „Un catalog al manuscriselor muzicale de la Putna”, în *Muzica*, București, 1992, nr. 3, p. 145-149. MATIS29 2018.05.11 15:56

Evstatie, u număr de 186 de cântări, notate de el însuși în M 350 (133) și în M 1102 (19) sau identificate în alte codice putnene (34).³⁵⁰

Referitor la semiografia folosită de Evstatie, cei ce au cercetat îndeaproape manuscrisele, au observat că „utilizează toate cele 15 semne diastematice cunoscute, în forma lor simplă sau în combinații, determinând intervale ascendente sau descendente, în general nu mai mari de o cvintă. Foarte rar acceptă combinații de semne care să semnifice o sextă, o septimă sau o octavă sunt de semnalat unele caracteristici stilistice și de scriitură, acestea devenind evidente în toate cântările compuse de protopsaltul putnean. Una dintre acestea – și cea mai evidentă – constă în tendința permanentă a compozitorului de a se menține într-o **structură melodică arhaic-recitativă, cu un mers treptat, fără salturi intervalice mari, aspre, într-o monodie continuă, asimetrică și nonrepetabilă.**”³⁵¹

Vorbind despre calitatea și rolul pe care l-au jucat manuscrisele lui Evstatie în acea perioadă de timp, muzicologul și bizantinologul Titus Moiescu, conchide: „toate acestea denotă o pregătire excelentă artistico-muzicală a lui Evstatie, o înțelegere perfectă a rolului destinației codicelor sale, un gust artistic perfect echilibrat și corect adaptat cerințelor unor codice muzicale specifice epocii sale.”³⁵²

3.3.5. Dometian Vlahul sau genul calofonic liber, bogat în melisme și mergând la extrem în întindere vocală

Cu siguranță că școala muzicală de la Putna n-a funcționat cu un singur compozitor sau „profesor”, ci au existat mult mai mulți de câți cunoaștem noi astăzi și pe care probabil cercetările viitoare îi vor scoate la lumină. Dintre compozitorii și copişti români a căror activitate și ale căror realizări au rămas în colofoane și în diferite adnotări marginale pe filele scrise de ei, face parte și Dometian Vlahul.

Cercetări lingvistice și onomastice asupra provenienței numelui său, a făcut prof. Anne E. Pennington, care a stabilit că este singurul „compozitor român al cărui nume apare cu o terminație grecească”.³⁵³ Numele său îl găsim în patru manuscrise muzicale: Domentian (Ms. 52/Dragomirna, f. 23), Dementian (Ms. I-26/Iași, f. 127), Demetian (Ms. B 283/București, f. 111; Ms. 816/Sofia, f. 103).

„Aceste forme ar putea sugera cumva că Dometian nu era un compozitor, nici atât de „localnic” și nici atât de „contemporan”, în comparație cu ceilalți trei compozitori precedenți. Un om nu capătă un atribut etnic dacă nu este cunoscut ca atare printre cei de alte origini; și dacă este adevărat că un moldovean ar fi putut specifica originea valahă a unui om, totuși forma prenumelui și declinarea lui arată că porecla etnică, i-a fost dată lui Dometian în alte ținuturi, mult mai îndepărtate.

Dometian era un creator mai îndepărtat în timp decât Evstatie; și că el a trăit probabil în secolul al XV-lea și că, așa stând lucrurile, și-a căpătat pregătirea muzicală în afara Țărilor Române, probabil printre greci, întrucât numele îi este atașat compoziției sale sub formă grecească...”³⁵⁴ Dacă Dometian era român, nu mai încapă îndoială, dar referitor la care era

³⁵⁰ Moiescu, Titus, *"Muzica bizantină în spațiul cultural românesc"*, p. 35-52

³⁵¹ *Ibidem*, p. 27

³⁵² *Ibidem*, p. 29

³⁵³ Pennington, Anne, *op. cit.*, p. 195

³⁵⁴ *Ibidem*, p. 197

starea lui socială (monah sau laic), nu există un indiciu exact. Probabil era monah, deoarece în secolele XIV-XVI, muzica bizantină era apanajul monahilor.

Creația muzicală a lui Dometian Vlahu, cunoscută de noi, este compusă dintr-o singură cântare, și anume: „Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema. Aliluia, Aliluia, Aliluia.” (Stih din Ps. 115,4), chinonicul zilei de miercuri, scris în ehul 4 plagal.³⁵⁵

Faptul că această cântare este menționată în patru codice putnene ne face să credem că autorul ei era cunoscut în rândul copiștilor și al autorilor de manuscrise, pentru că, „la o cercetare mai atentă, ne dăm seama că lucrarea lui Dometian are certe virtuți componistice, care demonstrează că muzicianul vlah era un compozitor instruit, bun cunoscător al legilor construcției monodiei bizantine.”³⁵⁶

Este afirmată ipoteza că Dometian Vlahul nu a fost putnean, adică nu a aparținut comunității de acolo, de către toți muzicologii, dar totuși el este atașat școlii muzicale de la Putna, deoarece singura lui compoziție cunoscută până acum s-a păstrat și s-a transmis prin manuscrisele de la Putna de la mijlocul secolului al XVI-lea. D. Conomos, încercând să-l caracterizeze pe Dometian, zice că este „un obscur compozitor român”, al cărui stil aparține **„genului calofonic liber, bogat în melisme și mergând la extrem în întinderea sa vocală.”**³⁵⁷

3.3.6. Theodosie Zotika și fluctuația ascendent-descendentă a melodiei peste limitele posibile ale vocii umane, din grav până la acut, peste patru octave

Numele compozitorului român Theodosie Zotika este întâlnit de puține ori în manuscrise, iar datele referitoare la biografia și activitatea sa sunt foarte puține, rezumându-se doar la câteva mențiuni. Primele speculații sunt din punct de vedere lingvistic „primul nume, în ciuda literei *theta*, arată, după terminația sa, ca o formă românească, în vreme ce al doilea nume ar putea fi considerat ca un genitiv slavon „fosilizat”...acesta este singurul nume al unui compozitor, în afara celui al lui Evstatie, care folosește un *i* chirilic în vreun manuscris.”³⁵⁸

„Numele Zotica are o mai strânsă răspândire la români, circulând în mai multe forme – când ca nume, când ca prenume: Zoticos, Zotic, Zota, Zotea, etc. Dacă ne vom referi la unele descoperiri arheologice, și anume la cei patru creștini martirizați în Scythia Minor (Dobrogea de azi), prin secolul al IV-lea, ale căror oseminte au fost descoperite în anul 1971 într-o criptă din preajma localității dobrogene Niculițel (Noviodunum), cunoscută sub numele de „Cripta martirilor de la Niculițel”, primul martir menționat pe criptă este Zoticos: Martyres – Zoticos, Attalos, Camasis, Fillipos.”³⁵⁹

Din creația sa muzicală ni s-au păstrat trei cântări în două manuscrise, și anume:

- *Heruvic*, în ehul II plagal (Ms. B 283/BAR, p. 69-72, Ms. Lz. 12, p. 25-28);
- *Lăudați pe Domnul*, chinonic duminical, în ehul I (Ms. Lz. 12, p. 7-9);

³⁵⁵ Transcrisă și comentată din punct de vedere structural și de formă de Gr. Panțaru în „*Manuscrise muzicale inedite de la Mănăstirea Putna*”, în B.O.R., anul LXXXVII (1969), nr. 11-12, p. 1253-1264, Idem, „*Școala muzicală de la Putna*”, în „*Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*”, vol. I, București, 1970, p. 29-56

³⁵⁶ Moiescu, Titus, *op. cit.*, p. 103

³⁵⁷ Conomos, D., *Mănăstirea Putna și tradiția muzicală a moldovei în secolul al XVI-lea*, în A.E. Pennington, *op. cit.*, p. 245-247

³⁵⁸ Pennington, Anne *op. cit.*, p. 195

³⁵⁹ Moiescu, Titus, *op. cit.*, p. 111

- *Apărătoare Doamnă*, condacul sărbătorii Bunei Vestiri (25 martie), cu text literar scris în vechea slavonă bisericească (Ms. Lz. 12, p. 93-94).

Vorbind despre chinonicul duminical, D. Conomos, zice că „este o tratare extrem de minuțioasă și îngrijită... nu permite o transcriere exactă, dar ambitusul acesteia pare să acopere peste două octave, cu o cantitate excesivă de material muzical complex la ambele ei capete.”³⁶⁰

Titus Moisescu spune că: „apare surprinzător ambitusul melodic, mersul ascendent sau descendent al melodiei cu mult peste limitele posibile ale vocii umane, ajungând... din grav până la acut, peste patru octave. Cât privește formele muzicale în care și-a conceput cele trei lucrări ale sale, acestea sunt cele tradiționale bisericești, cerute în primul rând de poezia imnografică abordată, și în al doilea rând, de tipic, de schemele arhitectonice ale tipului de cântare prevăzut de oficiul liturgic la care se execută.”³⁶¹

Alături de ceilalți compozitori, cunoscuți sau încă necunoscuți, Theodosie Zotica îmbogățește creația bisericească românească de tradiție bizantină, din perioada medievală.

3.3.7. Școala de la Iași

Domnitorul Vasile Lupu și mitropolitul Varlaam au înființat o școală pe lângă mănăstirea Sfinții *Trei Ierarhi* din Iași, pe la anul 1640,³⁶² dând-o în grija ieromonahului kievean Sofronie Pociaski. Istoricul Ștefan Meteș susține anul 1558, ca fiind cel mai vechi de când ni s-a păstrat o știre documentară despre o școală de muzică și cântare bisericească.³⁶³

Vasile Lupu a pus la dispoziție „casa din ulița ciobotărească, lângă eleșteul Bahluiului, cumpărată de Domn de la boierul Mihai Furtună, la 15 aprilie 1641.”³⁶⁴ Din programa școlară, pe lângă obiectele de cultură generală, făcea parte și muzica vocală. Cu ocazia sărbătorii Bobotezei din anul 1647, „un copil de 7 ani, cu fața grațioasă, îmbrăcat ca un înger (...) a cântat în românește, cu voce clară, *Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu*.”³⁶⁵

3.4. Spațiul transilvan, fidelitatea la originile bizantine și melosul popular autohton specific

Românii ortodocși din Transilvania, în perioada secolelor X-XV, deși erau izolați de frații lor din celelalte provincii, fiind sub ocupație maghiară, au păstrat legăturile doctrinare și de cult, ținând ca rit religios de Bizanț, folosind limba de cult slavona, „conservând o cultură muzicală de sorginte bizantină, ce s-a dezvoltat constant mai mult pe cale orală și care a dobândit trăsături proprii, strâns legate pe de o parte de oralitate, iar pe de alta, de influențele melosului popular autohton, specifice acestor locuri.”³⁶⁶

Începând cu secolul al XVI-lea, sunt atestate mai multe episcopii ortodoxe la: Vad și Feleac, fiind considerată o „eparhie moldovenească, întrucât jurisdicția vlădicilor de aici se

³⁶⁰ Conomos, D., *op. cit.*, p. 247

³⁶¹ Moisescu, Titus, *op. cit.*, p. 112

³⁶² Breazu, G., *„Învățământul muzical...”*, p. 5-6

³⁶³ Meteș, Ștefan, *„Școlile de muzică și cântare bisericească din Iași, (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania”*, în *„M.A.”*, Sibiu, an X, nr. 7-8, p. 512;

³⁶⁴ Poslușnicu, Gr. *„Istoria muzicii la români”*, București Editura Cartea Românească, 1928, p. 79

³⁶⁵ Breazu, G., *op. cit.*, p. 41

³⁶⁶ Stanciu, Vasile, *„Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania”*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară, 1996, p. 16

întindea peste feudele pe care le-au avut domnitorii moldoveni în Transilvania,³⁶⁷ la Alba-Iulia (1570-1698), ca apoi să ia ființă Episcopia de la Sibiu în anul 1783 ce va fi ridicată la rang de mitropolie în anul 1796.

Deși „este greu de urmărit evoluția muzicii bisericești... de existența ei, ca și de originea ei bizantină, nu ne putem îndoi însă.”³⁶⁸

3.4.1. Școala Muzicală de la Șcheii Brașovului – musica în „septem artes liberales”

Ca cea mai valoroasă și mai veche bibliotecă din Brașov, Biblioteca Muzeului din Șcheii Brașovului reprezintă pentru zilele noastre unul dintre așezămintele de cultură ce deține pagini originale privind istoria și cultura românească.

Despre existența unei comunități ortodoxe în Brașov, mai precis în Șchei, se pomenește într-o scrisoare de indulgență a Papei Bonifaciu al IX-lea din data de 15 decembrie 1399, iar o biserică de lemn cu hramul arhiereului Nicolae este atestată documentar la anul 1403.³⁶⁹ Biserica de piatră a fost construită în mai multe etape, cu ajutorul mai multor voievozi și ierarhi din Țara Românească și Moldova - „aproape fiecare domn muntean i-a dăruit ceva”³⁷⁰ – începând cu Vlad Călugărul și Neagoe Basarab, apoi Petru Dimitrie Cercel și terminată de domnul Moldovei Aron Vodă, care în 1594 a dat o danie de 12.000 de aspri șcheienilor din care să se cumpere patru rânduri de veșminte, două pentru preoți și două pentru diaconii „care aveau sarcina să cânte la strană și să predea Psaltichia la școală”.³⁷¹ Și domnitorul Grigore Ghica cu doamna Maria Sturza se numără printre ctitorii bisericii.³⁷²

Unii cercetători consideră anul 1597 ca an al înființării școlii: de fapt, acesta este anul construirii masivei clădiri din piatră de către învățatul protopop Mihai (1576-1605), fiul părintelui Dobre, din dania lui Aron Vodă al Moldovei și Petru Cercel al Munteniei. Prima Școală românească de pe întreg cuprinsul țării este atestată documentar în anul 1495, conform unui document din 22 februarie 1761, în care se zice: „De când s-au zidit sfânta biserică și școala, sunt 266 de ani.”³⁷³ (1761-266=1495).

Profesorul Vasile Oltean, Director al Muzeului Bisericii *Sfântul Nicolae*, susține că „diacul Oprea, în „Epilogul” Octoiului copiat de el la Școala din Șchei în anul 1570, păstrat azi în arhiva muzeului prin câteva clișee pe sticlă, atestă școala în dimensiuni deosebite cu mult înaintea acestei date... Diacul Oprea semnează epilogul cu dubla atribuție de „meșter” și „dascăl mare ucenicilor ce învață dascălie”, ceea ce dovedește că școala avea două secții: pe de o parte un curs primar, combinat cu unul seminarial, cu termen redus, în care erau predate, într-o formă sumară, numai cunoștințe elementare și indispensabile, fiind urmat mai ales de localnici, din rândul cărora se recrutau comercianții și curierii. Cel de-al doilea curs, superior, era urmat de viitorii preoți și dascăli, care se adunau la Brașov din toată Țara Bârsei, din

³⁶⁷ Păcurariu, Mircea, *op. cit.*, p. 509-515

³⁶⁸ Ciobanu, Gh., „*Muzica bisericească la români*”, în „*Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*”, vol I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor 1974. p. 346

³⁶⁹ Prodea, V., *op. cit.*, p. 3

³⁷⁰ Meteș, Ștefan, „*Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*”, vol. I, Sibiu, Editura Librăriei Arhidiecezane, 1935, p. 16;

³⁷¹ Iorga, Nicolae, *Brașovul și românii*, București, 1905, p. 315

³⁷² Meteș, Șt., *op. cit.*, p. 356

³⁷³ Constantin Catrina și Mihai Manolache, „*Școala și dascăli de psaltichie în Șcheii Brașovului*”, în „*Studii de muzicologie*”, vol. X, București, Editura Muzicală, 1958, p. 147

Ardeal și chiar din Țara Românească. Tot în cadrul aceluiași curs se pregăteau „ucenicii cine învață dascălie” – deci o primă mențiune a existenței școlii pedagogice.³⁷⁴ Tot aici, găsim informații privitoare la manualele folosite de elevi: „pentru cursul inferior se întrebuințau Întrebarea creștinească și Evangheliarul românesc (1560-1561), tipărite de Coresi, iar pentru cursul superior, Pravila și alte cărți slavone, latinești și românești.”³⁷⁵

Orașul de la poalele Tâmppei, având o poziție geografică strategică, prielnică pentru comerț, conducătorii școlii „au urmărit ca absolvenții ei să iasă așa fel pregătiți, încât să poată fi aplicați ca preoți și dascăli (dieci), interpreți și caligrafi la Brașov sau aiurea, iar alții pentru meserii și comerț.”³⁷⁶

Încercând să lămurească care a fost profilul inițial al acestei școli, Andrei Bârseanu ne informează că aceasta „n-a putut fi altceva decât o școală elementară sau cel mult o școală de dieci...după cum erau toate școlile vechi românești, înființate pentru fii de iobagi care nu puteau aspira la mai mult în viața lor decât la treapta preoției și a dascăliei. Ca învățători la această școală au fost cântăreții bisericii (dascălii) și diaconii, despre care se face deseori pomenirea în Istoria Bisericii Șcheilor a lui Radu Tempea.”³⁷⁷

După se știe, dascălii din Șcheii Brașovului au avut de-a lungul anilor, pe lângă obligația lor de cântăreți ai bisericii de aici, și pe aceea de învățători la prima școală românească, în programul căreia muzica ocupa un loc de cinste între disciplinele studiate.

Călugărul iezuit Francisco Fasching subliniază că la vechea școală românească, cea de pe lângă Biserica *Sfântul Nicolae* din Șcheii Brașovului, se învață „cetitul, scrisul și cântările”,³⁷⁸ ba chiar „uneori una dintre cele „septem artes liberales” devenea predominantă, lăsând impresia că școala s-a transformat într-una de muzică, iar protopsaltul era profesorul ei principal”.³⁷⁹ Muzica în „septem artes liberales” era de fapt cântarea unor melodii, a unor piese vocale.³⁸⁰ Pe lângă disciplinele enumerate se mai predau: noțiuni de matematică și limbile slavonă, latină și greacă.³⁸¹

Tot Fasching ne dă informații, cu privire la disciplinele și persoanele care participau la cursuri: „Românii susțin aici o școală de cânt care nu este cu nimic mai rar în lumea noastră, pentru că dascălii își depun în această școală toată silința lor să învețe a citi și a scrie republica lor de copii între care se găsesc și bărbați și oameni însurați. Literele lor seamănă cu caracterele greco-egiptene, pe care le întrebuințează și sârbii”.³⁸²

Deși nu face parte din perioada de timp de care ne ocupăm, dar este un argument care dovedește că muzica făcea parte integrantă din programa acestei școli, trebuie menționată aici însemnarea din 20 mai 1759, privind angajamentul încheiat între „reprezentăția” bisericii și Ioan Radu Duma, cel care avea să funcționeze la școala respectivă ca „dascăl de cântări”. Acesta este plătit cu 120 de lei pe an „și acești bani zic preoții și jurații să-i facă de patru ori

³⁷⁴ Oltean Vasile, *„Școala românească de pe lângă Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului”,* în *„Arhiepiscopia Sibiului. Pagini de istorie”,* Sibiu, 1981, p. 188;

³⁷⁵ C-tin Catrina și Mihai Manolache, *op. cit.*, p. 149

³⁷⁶ Albu, N. *„Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800”,* Blaj, Tipografia Lumina, Miron Roșu, 1944, p. 22

³⁷⁷ Bârseanu, Andrei, *„Istoria școalelor centrale române”,* Brașov, 1902, p. 5

³⁷⁸ *Ibidem*, p. 462

³⁷⁹ Bârsănescu, Șt. *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, Editura Academiei, 1971, p. 237

³⁸⁰ Cosma, O.L., *op. cit.* p. 155

³⁸¹ C-tin Catrina și Mihai Manolache, *op. cit.*, p. 148

³⁸² *Ibidem*, p. 150

într-un an, iar câți copii vor veni să învețe cântări să se tocmească cu părinții lor”.³⁸³ Din câte se poate observa această școală avea o tradiție, muzica bisericească fiind predată neîntrerupt timp de peste 400 de ani.

Înainte de a vedea care a fost șirul dascălilor de la Școala din Șchei este necesar să vedem care erau înțelesurile celor doi termeni: dascăl și grămatic. Dacă Nicolae Albu este de părere că cei doi termeni erau aproape sinonimi: „titlul de grămatic mai însemna nu numai dascăl, ci și „om de carte”, dar în general era dat în sensul de dascăl (secolele XV, XVI, XVII și chiar XVIII)”. V. Olteanu susține că: „superior grămaticului era dascălul, care îndeplinea dubla funcțiune de cântăreț al bisericii și educator al școlii”.

Primii dascăli au fost cântăreții Bisericii din Șchei: Radu Gheorghe Grămaticul. Cel dintâi a fost „dascălul Radu, tovarășul de muncă al popii Coman – antecesorul lui popa Petru – mort la 1484, om de încredere și prieten devotat al lui Vlad Călugărul, Domnul Munteniei (1481-1484). Celălalt, Gheorghe Grămaticul, alături de popa Petru cel Bătrân și alți inimoși brașoveni, a pus trudă multă la ridicarea bisericii celei nouă din piatră, pe lângă care funcționa, la sfârșitul veacului al XV-lea, o școală al cărei dascăl era acest „grămatic” ... mai îndeplinea și funcția de tălmăciu, translator ori copist la Magistratul orășenesc.”

Astfel de funcții mai erau îndeplinite de preoții și cărturarii brașoveni de mai târziu: dascălul Stoian (Stoican sau Stoica) a fost întrebuințat în misiuni diplomatice și ca translator și corespondent de limbă slavă și română, iar dascălul Stoica Dobromir este exponentul unor legături ale Brașovului cu Muntenia și Moldova. fiind „apreciat în 1530 pentru serviciile ce le făcea cetății Brașovului și întregii provincii a Țării Bârsei”.

Despre dascălul Dobre se știe că a fost nepotul preotului Toma, a învățat carte slavonească la sârbi, a fost hirotonit la 1567 în Țara Românească pentru Râșnov, iar din 26 ianuarie 1578 a slujit timp de 31 de ani la Biserica Sfântul Ierarh Nicolae din Șchei. A fost protopop și a primit titulatura de „scholasticus”, împrumutată probabil de la școala săsească a lui Honterus, cel care a militat ca predica și slujba liturgică să fie rostite în limba poporului.

Părintele Dobre și unchiul său Toma au contribuit la venirea lui Coresi în Brașov. Mergeau adeseori ca soli la Târgoviște. După ce părintele Dobre a plecat în Țara Românească pentru a fi hirotonit, i-a urmat ginerele său, diacul Oprea, cel ce semnează „Epilogul” Octoihului de la 1570, despre care am amintit mai sus. Concluziile pe care le tragem din acest „Epilog” sunt următoarele:

- Filonul pe care se mergea în studiu era cel bizantin, folosindu-se cartea Sfântului Ioan Damaschin;
- Se încerca introducerea limbii române, deoarece Octoihul a fost tradus românește „să fie de învățătură ucenicilor cine învață dascălie”;
- Oprea se semnează: „dascăl mai mare ucenicilor” și „psaltu dentâiu”, adică protopsalt, ceea ce presupune existența altor psalți, lucru dovedit și de actul de danie din 28 noiembrie 1594 a lui Aron Vodă, în care sunt amintiți, pe lângă doi preoți, doi diaconi și patru poslușnici”, care nu puteau fi decât dascăli, cântăreți ai bisericii.”
- Fiind vorba de cel puțin patru cântăreți la strană, se crede că se cântă la două străni, în două limbi, după cum se practica la Putna sau Târgoviște.

³⁸³ Mușlea, C, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. II, Brașov, 1943, p. 302-303

Părintele Mihai a studiat la Ipec, în „Țara Sârbească”. „A fost adevăratul traducător al celei mai importante cărți ce a apărut în a doua jumătate a veacului al XVI-lea: Evanghelia cu învățătură, tipărită de diaconul Coresi, la 1581.” „Limba e frumoasă și are un caracter românesc general; numai un cărturar de felul popii Mihai putea să scrie astfel: simplu, curgător și plăcut. Tot popa Mihai e „isprăvitorul” Liturghierului slavonesc tipărit în minunata cetate a Brașovului în 1 august-25 septembrie 1588, de Șerban tipograful...” Pe lângă faptul că era cărturar, mai era un bun administrator – construind școala în 1597 – și diplomat, fiind trimis în Țările Române să încheie pace pentru jupânii sași cu Mihai Viteazul și Radu Vodă Șerban, ca să nu prade orașul”. Părintele Mihai „moare în 25 iulie 1605, lăsând doi fii: Constantin și Vasilie, pe rând preoți și protopopi în Scheiul Brașovului. Vasilie a scris cronica bisericii la care a slujit o viață întreagă”.

Alți dascăli ce au activat la școala din Șchei au fost : Văsi dascălul sin Stanciu Hoban (pomenit în cronica lui Radu Tempea II, la 1659), Ion Dascălul, cu numele de călugărie Florea sin Todor Băran, hirotonit în 1692, dascălul Alexandru Polpanu, traducătorul unei cărți 2a cântărilor de strană de la Paști până la prima Duminică după Rusalii, 1694”.

3.4.2. Școala de la Făgăraș – inițiativă calvină spre înălțarea nației valahe

În anul 1657, Susana Lorantffi – soția fostului voievod al Transilvaniei, George Rakotzi I, care susținea reforma, înființează o școală la Făgăraș, prin diploma fundatională din 3 aprilie 1657, cu ajutorul frunțașilor români.

„Școala aceasta a Susanei Lorantffi, făcută, cum zicea ea, „pentru mărirea lui Dumnezeu și pentru înălțarea nației valahe”, a fost, fără îndoială, cea dintâi școală românească sistematică și bine organizată. Deci era o școală primară împreună cu un fel de gimnaziu inferior, după modelul școlilor ungurești din acel timp.

Din Regulamentul de funcționare al școlii spicuim câteva articole din care se poate observa caracterul acelei școli:

- „școala românească să fie numai decât lângă școala maghiară pentru folosul ei mare și pentru ca să poată fi inspectată mai cu ușurință, pentru ca învățăceii români să învețe ungurește și să-și poată însuși mai ușor scrisoarea maghiară și latină, în schimb să poată învăța și învățăceii maghiari cărora le plăcea să vorbească și să scrie românește.
- Profesorul trebuia să fie ieșit din școalele reformate maghiare, om cu adevărată știință, care să poată scrie și vorbi foarte bine românește.
- Să învețe mai întâi atât pe cei ari cât și pe cei mici Abeceul românesc, după aceleași litere să-i învețe și cu adevărat românește, în deosebi să-i deprindă cu citirea Noului Testament, a Psaltirii și a Catehismului, tipărite în Alba-Iulia după aceea îndată sau chiar în același timp să-i învețe Catipa Catehetica (Capetele Catehismului) românește, Tatăl nostru, Crezul apostolesc, cele zece porunci, Taina Botezului și a Cuminecăturii și rânduiala canoanelor disciplinei bisericesti. Pe lângă acestea îi va învăța să cânte românește după obiceiul bisericilor din Caransebeș și Lugoj cu adausul că acestea – cântările – trebuie să le scrie cu litere românești.
- Să se ducă sârguincios la biserica românească la deprinderea celor sfinte, în deosebi în Duminici și Sărbători, apoi la înmormântări, dacă e poftit, cu întreaga școală și să cânte cântările românești după obiceiul don Caransebeș și

Lugoj, făcând el însuși pe cantorul sau ducând glasurile (cântând înaintea elevilor săi)”.
Unul dintre profesorii acestei școli, Mihail Silvași, menționat la anul 1662, a fost un român calvinizat și acestea ca urmare firească a misiunii de calvinizare a românilor cu ajutorul învățământului în limba română.

Școala de la Făgăraș mai este menționată în anul 1694 în diploma prin care Apaffi îi dă voie lui Constantin Brâncoveanu „să zidească o biserică de piatră pentru românii din Făgăraș; în ea face o scurtă mențiune și despre școala românească de aici.” Monumentul istoric de arhitectură, Biserica *Sfântul Nicolae* este cel mai vechi dintre edificiile de cult rămase în picioare la ora actuală”. Între binefăcătorii bisericii din Făgăraș trebuie menționat și Mihnea Mihail Vodă.

La 1701 nu mai exista, căci în diploma leopoldină din 19 martie același an, între altele, se dispune ca și în Făgăraș să se ridice școala românească. Tot în Țara Făgărașului, mai precis la Scorei, ar fi existat o mănăstire atestată pe vremea domnitorului Mircea cel Bătrân, unde se ținea și o școală.

3.4.3. Mănăstirea Sâmbăta de Sus – focar al Ortodoxiei în Ardealul secolului al XVII-lea

Mănăstirea zidită în anul 1657, în apropierea satului cu același nume, este ctitoria boierului muntean, vornicul Preda, care a cumpărat terenul de la principele Ardealului Gheorghe Rakoczi al II-lea (1648-1658), în 1653. Ctitor al mănăstirii Sâmbăta de Sus este și Constantin Brâncoveanu, Domnul Țării Românești (1688-1714), care a făcut numeroase danii atât satului (cărți, odăjdii), cât și mănăstirii.

Toate aceste mărturii istorice ne îndreptătesc să credem că Mănăstirea Sâmbăta, fiind ctitorie domnească, a devenit un focar al ortodoxiei în Ardeal, având misiunea de a rivaliza școlii calvine de la Făgăraș. Așa stând lucrurile, cu siguranță că domnitorul a trimis și cântăreți din Țara Românească, formați la școala de cântări din București, care să împodobească slujbele. Importanța ce o acorda preoților, diaconilor, cântăreților și grămăticilor, se vede din hrisovul dat în 31 ianuarie 1689, prin care-i scutește de toate dările „ca să fie de treaba și slujba sfintei biserici în zi și noapte neconținut”.

3.5. Profesori de muzică bisericească și școli de cântăreți bisericești

3.5.1. Macarie Ieromonahul – ”actant” inteligent al Reformei hrisantice, autor moral a trei cărți cu cântări bisericești „pre limba patriei”, ilustru protopsalt (2000 cântări românești și aproximativ 150 de cântări originale)

În istoria culturii muzicale românești au existat oameni care au lăsat o rază de lumină, constituind astfel călăuze nedesmințite pentru mersul înainte al acestei frumoase arte și, în general, al neamului românesc. Macarie Ieromonahul a făcut parte din rândul acestor personalități ale culturii muzicale românești. Născut la anul 1770, în Perieții Ialomiței, de mic copil a lut drumul mănăstirilor, culegând, ca o albină harnică, tot nectarul din cele citite și auzite. Nu se știe unde și-a format cultura teologică, însă felul cum a știut să-și călăuzească pașii, modul în care și-a format o cultură solidă și în special o cultură muzicală bisericească.

Un rol important în formarea lui intelectuală și duhovnicească l-a avut mitropolitul Țării Românești de atunci, Dositei Filiti, (1793-1810), iar mai târziu un sprijin remarcabil în activitatea muzicală l-a avut din partea luminatului mitropolit Dionisie Lupu. După cum însuși mărturisește, muzica bisericească în sistemul veche, a învățat "de la protopsaltul Constantin, ucenicul dascălului Șarban, protopsaltul Țării Românești, iar sistemul nouă, de la Petru Efesie, între anii 1817-1818, la Biserica Sfântului Nicolae – Șelari din București." ³⁸⁴

Macarie a cunoscut bine și limba greacă, acest lucru ne îndeamnă să credem că o învățase la Academia Grecească din București, cea mai vestită școală din toată Ortodoxia Românească. De asemenea, râvna lui patristică, precum și cărturăria românească le-ar fi desprins din Școala română de la Sfântul Sava, unde director era un călugăr învățat, numit Grigore Râmnicăneanu. ³⁸⁵

Ca și în cazul altor personalități marcante ale cântărilor bisericești (Filotei Sin Agăi Jipei), Macarie era pentru epoca sa o personalitate culturală recunoscută, fiind desemnat să rostească discursul la înscăunarea mitropolitului Dionisie Lupu. În anul 1918 este numit dascăl și conducător al celei dintâi Școli de cântăreți în limba română, înființată la București.

La scurt timp este numit în comisia de aplicare a reformei hrisantice, iar mai târziu ajunge inspector al Școlilor de muzichie din Țara Românească, când iau ființă școli din orașele de reședință de județ: Craiova, Râmnic, Târgoviște, Câmpulung Buzău, unde se înfiripează vechi forme instituționalizate pentru învățarea cântărilor de cult, dar și în centre noi ca: Târgu Jiu, Caracal, Pitești, Ploiești, Focșani, etc. ³⁸⁶ Cu siguranță că, principalele materiale didactice ale acestor școli le constituie lucrările muzicianului tipărite la Viena, în 1823: Theoreticonul Anastasimatarul și Irmologhionul.

În ceea ce privește întocmirea cântărilor, Macarie are un merit deosebit, întrucât a păstrat tonul (accentul tonic), cuvântului și al frazei românești și nu s-a depărtat de melodia bisericească „pentru că a pune însuși acele semne pe un cuvânt care vine îndoit mai lung sau mai scurt decât cel grecesc, este dobitocie zice el, precum însăși greșală este să înstrăinezi melosul pentru lungimea sau scurtimea cuvântului.” ³⁸⁷ Așadar, ieromonahul Macarie a reușit să introducă definitiv psaltichia sistemului celei noi în Biserica românească „fără jertfirea nici a melodiei primită de Biserică și nici a limbii românești.”

Referitor la tipărirea acestor cântări, încă de la început Macarie a întâmpinat greutăți. Astfel, în tipografia lui Petru Efesiu n-a putut să tipărească, deoarece se spune că aceasta n-ar fi acceptat introducerea psaltichiei în limba română. Este posibil, având în vedere faptul că, și la Buda, unde plecase Macarie în 1820, cu gândul să tipărească psaltichia românească o fi întâmpinat multe greutăți din partea grecilor de acolo, așa după cum rezultă dintr-o scisoare adresată lui Constantin Hagi Pop din Sibiu, la anul 1821, cum că a cunoscut la Lugoj, „un

³⁸⁴ Moldoveanu, Nicu, "Macarie Ieromonahul (1770-1836), traducător, compozitor, copist, tipograf", în rev. "B.O.R.", nr. 1-2, 1990, p. 117

³⁸⁵ Popescu, Nicolae, "Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moartea lui (1836-1936)", București, 1936, Istoria Bisericii de la Facultatea de Teologie din București, nr. 6, la Nicu Moldoveanu, op. cit., p. 117

³⁸⁶ Ionescu, Gheorghe, "Macarie Ieromonahul, dascăl de psaltichie și epistat al școlilor de muzichie din Țara Românească", în "Studii și cercetări de istorie a artei, Seria: Teatru, Muzică, Cinematografie", București, Editura Academiei Române, 1992, p. 73-83;

³⁸⁷ Moldoveanu, Nicu, op. cit., p. 118

taraf (grup) din cei ce primesc sporirea și deșteptarea neamului nostru, foarte împotrivnic asupra lucrului meu.”³⁸⁸

Ieromonahul Macarie nu deznădăjduiește. Se întoarce la Sibiu și-l convinge pe negustorul Constantin Hagi Pop să-i tipărească volumele cu cântări bisericești. Așa se face că tipărirea cărților nu mai are loc la Buda, ci la Viena, în tipografia călugărilor armeni, foarte utilă pentru vremea aceea. Câtă bucurie să fi avut călugărul Macarie, când în anul 1823 au ieșit de sub tipar cele trei cărți cu cântări bisericești. „pre limba patriei”.

Așadar, este demn de remarcat faptul că Macarie și-a tipărit primele cărți de muzică bisericească la Viena: Theoreticonul, Anastasimatarul și Irmologhionul, în câte 3000 de exemplare fiecare, câte o mie de exemplare pentru Țara Românească, Moldova și Transilvania. De remarcat este faptul că Macarie concepea actul său cultural ca un act ce interesa pe toți românii, indiferent de țara în care trăiau. Ele vor deschide drumul publicațiilor muzicale ale secolului al XIX-lea și cuprind principalele elemente teoretice ale noii semiografii hrisantice și repertoriul de bază al cultului ortodox în limba română.³⁸⁹

Theoreticonul a fost tipărit în „3000 de topuri”, o parte cu blagoslovenia mitropolitului Grigore al Ungrovlahiei și destinate, deci acestei provincii și o altă parte cu blagoslovenia mitropolitului Veniamin Costache și destinate Moldovei. Nu s-a găsit nici un exemplar din cele care se crede că au fost destinate Transilvaniei și Banatului, deși nu este exclus că acestea să fi fost trimise tot în Regat, din Banat primindu-se știri despre reticența acestei zone aflată sub influența muzicii sârbești, ca și cea a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, puternic influențată de muzica corală rusă.³⁹⁰

Destinația lucrării apare clar formulată în prefață: „știind că lipsa cărților nu puțină împiedicare face sporirii, în mare mâhnire mă aflam, în vremea când nu aveam îndemânarea de a săvârși în grabă lucrul tipăririi după dorință”. Această activitate complexă de tălmăcire în noua sistimă a cântărilor bisericești, precedată de prezentarea sistematică a noii semiografii, îi era încredințată de însuși mitropolitul Dionisie, cum singur mărturisește în prefața Irmologhionului.

Din aceeași prefață, aflăm și date despre munca sânguincioasă depusă „ziua și noaptea, cu toată silința”. De asemenea din prefața versiunii destinate cântărilor moldoveni, citată și de episcopul Melchisedec, deduceau faptul că această acțiune de traducere în limba română a Theoreticonului era crezu ilustrului dascăl: totdeauna având râvnă ca să prefacă cântările bisericești în graiul patriei, în toți anii vieții din urmă și aceasta n-am ținut fără pregetare, cu multă silință și cu multă scumpătate mai întâi și urcând socotelile tuturor dascălilor atât a țărigrădenilor precum și a sfînotogoreților (...) și prefăcut duple așezarea alcătuiturilor vechi”.³⁹¹

³⁸⁸ *Ibidem*.

³⁸⁹ "Theoreticonul sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musiciei bisericești, după așezământul sistimii cei noao. Acum întâiași dată tipărit în zilele Prea luminatului și Prea înaltului nostru Domn la Grigorie Dimitrie Ghica Voievod (...). tălmăcit din grecește, pre limba românească, de smeritul Macarie Ieromonahul, Portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor, Dascălul școalei de musicie. Cartea conține 30 de pagini, cuprinzând teoria psaltichiei (semne, trepte, scări, mărturii, florale, etc.) și șase planșe sintetice, reprezentând scările mărturiile treptele, tonurile celor trei categorii de scări: diatonice, cromatice și enarmonice: mari, mici și mai mici." Moldoveanu, Nicu, *op. cit.*, p. 123;

³⁹⁰ Vasile, Vasile, *op. cit.*, p. 100

³⁹¹ *Ibidem*, p. 101

Lucrarea este „prima carte de teorie a muzicii prima gramatică a muzicii bisericești care a fost răspândită pe calea tiparului în mai toate ținuturile locuite de români, având un rol important în dezvoltarea artei muzicale la noi în țară până în zilele noastre.”³⁹² Anastasimatarul bisericesc după așezământul sistimei ceii noao întâiași dată tipărit („„), alcătuit după cel grecesc pre limba românească... este prima lucrare în limba română cu notație muzicală hrisantică.”³⁹³

Irmologhionul sau Catavasierul musicesc „care cuprinde în sine catavasiile praznicelor împărătești și al Născătoarei de Dumnezeu, ale Triodului și ale Penticostarului precum se cântă în Sfânta lui Dumnezeu Biserica cea Mare.”³⁹⁴ Alcătuit românește pre așezământul sistimei ceii noao duple cel grecesc de smeritul Macarie Ieromonahul cuprinde: catavasi, sedelne, podobii, Canonul Casiei Monahia, binecuvântările Învierii și cunoscutele axioane praznicale: al Întâmpinării, al Bunei-Vestiri, Rusaliilor, Nașterii Domnului, Nașterii Maicii Domnului, Intrării în Biserică, Florile, Învierii, Înălțării, Schimbării la Față, etc.

Ca și celelalte două lucrări, Irmologhionul a fost tipărit la Viena cu sprijinul material al lui Hagii Pop din Sibiu și al magistrului Ghiță Oprean din Oravița, cu dubla destinație pentru Moldova și Țara Românească. Autorul critică în prefață precizarea cântărilor, precum și disprețul pe care îl au grecii față de cântăreții români, care nu erau cu nimic mai prejos.

Antologia după așezământul sistimei ceii noao a misichiei bisericești (...) într-adusă și ea după originalul grecesc, „pre limba noastră românească”. Cartea cuprinde, cântări ale sistimei, tropare, binecuvântări, antifoane, polieleie etc.

Prohodul Domnului este „tradus și versificat în românește de Macarie, la cererea episcopului Chesarie al Buzăului, care îl și prefațează”. Muzicianul bizantinolog Pr. I. D. Petrescu a avansat ideea că melodia strofei „Primăvară dulce”, după care se cântă încă 11 strofe, este o alcătuire proprie a lui Macarie. Ba merge mai departe, afirmând: „se pare că este inspirată dintr-un fragment al fostului imn împărătesc austriac, ce să-i fi rămas lui Macarie din vremea șederii la Viena, când a tipărit Anastasimatarul și Irmologhionul”.³⁹⁵

Părintele Nicu Moldoveanu nu este de acord cu această părere, spunând că Macarie nu s-a inspirat de nicăieri, decât din muzica bisericească. Acest lucru se observă și din compozițiile sale mai puțin bisericești, cum ar fi: „Cântarea dimineții”, „Deschide-te gură” și alte cântări tipărite mai târziu în diverse colecții.³⁹⁶ Prohodul a fost revizuit mai târziu de către Dimitrie Suceveanu și aici găsim melodia de la „Primăvara dulce” aproape identică cu aceea pe care o cântăm astăzi.

În afară de cărțile muzicale tipărite de către Macarie Ieromonahul trebuie adăugate și manuscrisele muzicale psaltice din secolul al XIX-lea, copiate de însăși autorul sau de alți

³⁹² Moiescu, Titus, *Dascăul școalei de cântări Macarie Ieromonahul*. În „Macarie Ieromonahul. Opere”, vol. I, Theoreticon, Ediție îngrijită cu un studiu introductiv și transliterar de Titus Moiescu, București, Editura Academiei, 1976, p. 7;

³⁹³ „Cartea cuprinde cântări de la Vecernia de sâmbătă seara și de la Utrenia de Duminică dimineața, organizate pe cele opt glasuri, traduceri după Noul Anastasimatar s lui Petru Peloponisiul, tălmăcit după o copie a celei tipărite de Petru Efesiu la București, în anul 1820. Lucrarea cuprinde cântări de la Vecernie, Utrenie și Liturghie (cântările de la Vecernia de sâmbătă seara și cele de la Utrenia de Duminică pe cele opt glasuri, Fericiile, Svetilnele, Vascresnele și cele 11 Svetilne și Vascresnele lor).” *Ibidem*.

³⁹⁴ *Ibidem*.

³⁹⁵ Petrescu, I.D., *Visarion, laudele îngropării Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos ce se numesc îndeobște „Prohodul Domnului”*, București, Tipografia Ziarul „Universul”, 1940, p. 4-5

³⁹⁶ Moldoveanu, Nicu, *op. cit.*, p. 127

cântăreți copişti, conţinând astfel toate cântările traduse, aranjate sau chiar compuse de Macarie.

- Stihisarul sau Manuscrisul B.A.R. 1690 a lui Manuel Hrisafi, transpus în noua sistimă de Grigorie Levitul şi Hurmuz Hartofilax, tradus pe limba românească de Macarie. Cuprinde diferite tropare, cele 11 vascresne şi alte cântări de la Vecernie pe cele 8 glasuri.
- Pododichia sau Ms. B.A.R. 1691 cuprinde cântări în stil popodic traduse în limba română de Macarie.
- Cântările Sfintei Liturghii sau Ms. B.A.R. 1804-copiate la Căldăruşani în anul 1838. cuprind cântările Sfintei Liturghii, remarcându-se Heruvicile celor 8 glasuri, axioane, etc.
- Pricestniarul sau Ms. B.A.R. 1692
- Calofonicon Irmologhion sau Ms. B.A.R. 4412
- Anixandarele sau Ms. B.A.R. 3735

Toate acestea completează tabloul creaţiei ilustrului protopsalt, care numără peste două mii de cântări româneşti şi aproximativ 150 de cântări originale.³⁹⁷

3.5.2. Anton Pann – clasic al psaltichiei româneşti, atlet al procesului de românire a muzicii, tipograf şi editor de texte

În lumea noastră literară, Anton Pann este cunoscut mai ales prin scrierile şi culegerile lui populare, însă nu trebuie uitat că îndeletnicirea lui de căpetenie a fost muzica bisericească. Întreaga lui viaţă, cu vocea lui caldă şi frumoasă care a răsunat în multe biserici din Bucureşti, în mănăstirile Olteniei, ale Munteniei şi Moldovei sau în Biserica *Sfântul Nicolae* din Şcheii Braşovului, cu pregătirea sa temeinică şi serioasă în domeniul psaltichiei, cu învăţătura de psaltichie dată ca dascăl³⁹⁸ multor generaţii de elevi şi slujitori ai bisericilor, din care s-a străduit să scoată, ani de-a rândul, „cântăreţi români buni şi lăudaţi”, cu o stăruinţă, cu o răbdare şi cu un devotament rar întâlnite, Anton Pann a stat în slujba cântării bisericeşti, cel puţin tot atât de mult cât a stat în slujba literaturii noastre.

Aşadar, dacă el a putut fi numit „clasic al literaturii populare româneşti”, tot aşa de bine putem să-l considerăm „clasic al psaltichiei româneşti”, căci în viaţa lui s-au adeverit cuvintele psalmistului „Lăuda-voi pe Domnul în viaţa mea, voi cânta Dumnezeului meu până ce voi fi”. (Ps. 145,1)³⁹⁹

Pentru a putea aprecia aportul lui Anton Pann la promovarea muzicii bisericeşti trebuie să cunoaştem câteva date biografice. Anton Pann s-a născut în oraşul Silven (Bulgaria), pe la anul 1797, din părinţii Petrov Pantoleon şi al Tomaidei. A avut doi fraţi şi o soră. De mic copil învaţă de la dascălul bisericii citirea, scrisul şi cântarea. „După moartea tatălui şi a celor doi fraţi, Anton împreună cu mama sa, se stabilesc la Chişinău, unde micul cântăreţ, datorită vocii sale frumoase şi pregătirii în muzica bisericească, intră în corul bisericii celei mari. Datorită vremii, la anul 1812, se stabilesc la Bucureşti, unde a reuşit să-şi găsească un mijloc

³⁹⁷ Vasile, Vasile, *op. cit.*, p. 104

³⁹⁸ Anton Pann a fost profesor la şcolile de Psaltichie din Râmnicu Vâlcea, Podul Mogoşoaiei şi Seminarul Sf. Mitropolii din Bucureşti.

³⁹⁹ Popescu, Ioan, *Anton Pann – clasic al Psaltichiei româneşti*, rev. B.O.R., nr. 3-4, 1975, p. 457. ATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

de trai cuviincios, mai întâi ca paraclisier la Biserica Olari și apoi cântăreț II la Biserica Cu Sfinți.⁴⁰⁰

Considerând că numai pregătirea ce o avea nu era suficient să se descurce bine în viață și având mare dragoste pentru muzică, se atașează pe lângă renumitul dascăl grec Dionisie Fotino, om de rară cultură și bun cunoscător al muzicii psaltice. Împreună cu alți tineri va studia la Școala de Muzică condusă de Petre Efesiul. Mai târziu s-a angajat la tipografia lui Petru Efesiul, la început ca ucenic, iar mai târziu ca director de tipografie, unde a stăpânit și meșteșugul tiparului. Aici îl descoperă mitropolitul Dionisie Lupu și îl numește în comisia pentru traducerea din grecește în românește a tuturor cântărilor bisericești. În fruntea comisiei era Macarie Ieromonahul, care era considerat „desăvârșit întru amândouă sistimile și îndestulat cu iscusința cea de mulți ani”.⁴⁰¹

Paralel cu această slujbă de „românire”⁴⁰² a cântărilor pe care o îndeplinea cu o conștiinciozitate și răbdare remarcabile, își ducea cu cinste și slujba de psalt la biserică și cea de dascăl de psaltichie la diferite școli de cântăreți bisericești. Astfel, din anul 1812 îl găsim cântăreț bisericesc la biserică cu Sfinții din București. Slujba de cântăreț i-a fost, în această perioadă, singura sursă de existență pentru el și mama sa. De aceea, slujba de cântăreț bisericesc n-a părăsit-o niciodată, considerând-o ca pe un teren permanent de exercițiu și de perfecționare chiar și când a fost neplătit pentru ea.

În timpul mișcării revoluționare a lui Tudor Vladimirescu (1821), se refugiază la Brașov, unde va cânta la Biserica *Sfântul Nicolae* din Șchei. Reîntors de la București, își reia postul de cântăreț la Biserica Albă, pe care îl va păstra multă vreme, de unde se va muta la Biserica Domnească Curtea Veche. În anul 1826 este numit profesor la Școala de cântăreți din Râmnicul Vâlcea. După doi ani, ca urmare a unei aventuri amoroase revine la Brașov, ca și cântăreț bisericesc al Bisericii din Șchei.

Respectând criteriul cronologic, trebuie însemnat anul 1830 când îl întâlnim ca profesor de muzică al Școlii Naționale din București și tipărește versurile muzicești, deschizând astfel seria publicațiilor muzicale. În pofida deselor schimbări de domiciliu, se poate discuta despre o activitate permanentă de cântăreț de strună și profesor de muzică, încununarea constituind-o Seminarul Mitropoliei din București, ca profesor de muzică psaltică. Printre colegii lui, psalți de renume, sunt amintiți Ioniță Năpârcă și Matache Cântărețul de la Buzău, citați în lucrările sale, iar dintre elevi, cel mai renumit rămâne Gheorghe Ucenescu.⁴⁰³

Anton Pann – tălmăcitor al cântărilor bisericești. Așa cum se știe, muzicianul Anton Pann n-a fost numai psalt desăvârșit și dascăl de psaltichie, ci și un neobosit tălmăcitor al cântărilor bisericești. Această problemă exista deja din secolul al XVII-lea, o dată cu Filotei Ieromonahul, cu Ioan Duma, cu Mihalache Moldoveanu, dascălul Sărbăniș, ș. a. Psaltii secolului al XVIII-lea și cei de înaintea lui Anton Pann, au așezat silabele textului românesc deja tradus, sub notele respective ale melodiei grecești. Se știe faptul că în grecește foarte multe cântări erau alcătuite în ceea ce privește textul, după câte un model, respectându-se

⁴⁰⁰ Popescu, Ioan, *op. cit.*, p. 459

⁴⁰¹ Prefața Irmologhionului lui Macarie, Viena, 1823, p. 6, la Popescu Ioan, *op. cit.*, p. 460

⁴⁰² Termenul de „românire” a fost întrebuințat pentru prima dată de către Anton Pann și indică acțiunea de tălmăcire sau de adoptare a melodiilor eclesiastice grecești la textul românesc deja tradus.

⁴⁰³ Vasile, Vasile, *op. cit.*, p. 111

întocmai atât numărul silabelor, cât și locul accentelor modelului propus. În românește, când s-a făcut traducerea textului cântărilor, nu s-a ținut seama nici de lungimea cântării, nici de locul accentelor, așa că textele au ieșit uneori mai lungi, alteori mai scurte, iar accentele n-au mai căzut după vreo regulă oarecare, ci cum s-a întâmplat.

Anton Pann înțelegând această situație, spunea: „Astfel de reguli însă, nici s-au scris până acum în limba română, nici s-au prelucrat în vreo școală, nici a știut cineva că are trebuință de asemenea reguli, de aceea nici nu putem învinovăți pe vreunul care n-a păzit la tălmăcirea cântărilor regulile cerute.” (Bazul teoretic, p. 37).⁴⁰⁴ Anton Pann observând dezacordul dintre text și melodie a început să îndrepte această greșală în două feluri: fie că adoptă melodia grecească la textul românesc, când acesta era bine tradus, fie că potrivea textul românesc ca număr de silabe și așezare a accentelor la melodia grecească, ceea ce rezultă că respecta acordul melodiei cu textul.

În traducerea cântărilor el căuta – precum însuși spune – „să urmeze cuviinței, să nu treacă peste reguli, ci a tălmăcit nu luând toate la rând, precum a văzut pe alții făcând, ci a căutat la tonul zicerilor românești, și a potrivit glăsuirea că-n vorbirile firești”.⁴⁰⁵ Ceea ce trebuie menționat este faptul că atunci când era nemulțumit de traducerile făcute, compunea el însuși numeroase cântări, completând pe unele sau dublând pe altele cu așa numitele „faceri” proprii.⁴⁰⁶

Așadar, din toate aceste scurte date, reiese că Anton Pann a transformat acțiunea de „românizare” a cântărilor bisericești într-o vastă operă dusă pe mai multe planuri, lucru ce se datorește atât pregătirii sale temeinice și cunoașterii adânci a spiritului muzical al poporului nostru, cât și sensibilității sale artistice care l-au ridicat deasupra tuturor contemporanilor săi.

Anton Pann, tipograf și editor de cărți. Anton Pann a reușit să-și tipărească cea mai mare parte a creației sale, pe care ne propunem s-o urmărim în continuare. Muzicologul Vasile Vasile împarte lucrările sale în trei mari categorii: lucrări teoretico-didactice, lucrări consacrate unor cântări de cult și lucrări cu caracter laic, dar notate cu semiografie hrisantică.⁴⁰⁷

„Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau gramatica melodică”, lucrare teoretico-didactică tipărită „întru a sa tipografie de muzică bisericească” în anul 1845, este alcătuită din șase părți, în care este explicată întreaga teorie, prin forma întrebărilor și răspunsurilor. Aceste șase părți sunt precedate de o prefață, adresată Mitropolitului Neofit și către „iubitorii de muse”, și de o introducere propriu-zisă, o incursiune în istoria semiografiei bizantine, de la Ptolomeu Filodelful, la Cosma Melodul, Ioan Damaschin și Ioan Cucuzel până la Manuel Hrisafi, Petru Berechet, Gherman Neon Petron, Iacov Protopsaltul și Petru Vizantie.⁴⁰⁸

Urmează în continuarea introducerii o incursiune în istoria muzicii bizantine, practică în țara noastră, fiind amintiți Mihalache Moldovlahu, Vasilache Cântărețul Macarie Ieromonahul, Petru Efesiul și Nectarie Ierodiaconul. În final sunt amintite alte șapte lucrări ale sale „ce le-am tălmăcit sau le-am alcătuit” și principalele probleme tratate în continuare:

⁴⁰⁴ Popescu, Ioan, *op. cit.*, p. 462

⁴⁰⁵ *Ibidem*, p. 463

⁴⁰⁶ La Liturghia Sfântului Vasile cel Mare pag. 36 (1854) există indicația: „altul „axion” compus de mine Anton Pann, la anul 1825 și modificat la anul 1854.”

⁴⁰⁷ Vasile, Vasile, *op. cit.*, p. 112

⁴⁰⁸ *Ibidem*

semnele vocalice, „ființa și etimologia sunetelor vocale” și a „semnelor consonante și temporale, ehurile – tratate fiecare în parte, ftoarele și „comparația semnelor muzicii noastre cu notele europene”.⁴⁰⁹ În finalul acestei lucrări apar instrucțiuni privind felul în care se predă muzica psaltică și prima programă a disciplinei.

Tot în cadrul acestei categorii intră și lucrarea „Prescurtare din Bazul muzicii bisericești și din Anastasimatar care se cântă grabnic și zăbavnic”. Lucrarea a fost tipărită în anul 1847 și cuprinde 124 pagini și este concepută după planul și îndemnul lui Dionisie Romano, inspectorul Seminarului Mitropoliei. Această carte era destinată elevilor din clasele I și a II-a, iar Irmologhiul – Catavsierul și Heruvico-Chinonicarul, elevilor din clasele a II-a și a IV-a.⁴¹⁰

Mica gramatică muzicală teoretică și practică care cuprinde în sine învățătura tuturor semnelor și a scărilor muzicii bisericești, publicată în anul 1854, în tipografia lui Anton Pann. Lucrarea a fost alcătuită pentru folosul și trebuința școlarilor începători. Lucrări cuprinzând Cântări de cult în notație hrisantică și în textul în limba română:

- Doxastarul;⁴¹¹
- Irmologhiu sau Catavasier;⁴¹²
- Heruvico-Chinonicarul;⁴¹³
- Epitaful sau Slujba înmormântării Domnului;
 - Paresimierul;⁴¹⁴
 - Rânduiala Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii;
 - Privighierul;⁴¹⁵
 - Cântece de stea sau versuri ce se cântă la Nașterea Domnului;
 - Tipicul bisericesc;
 - Noul Anastasimatar;⁴¹⁶
 - "Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur și a Sfântului Vasile cel Mare";
 - Tatăl nostru;
 - Răspunsurile glas V;
 - Axioane;
 - Doxologii;

Paralel cu muzica psaltică, Anton Pann s-a ocupat și de muzica lineară sau europeană. La sfârșitul cărții „Culegere sau povestiri și anecdote” scrisă în anul 1854, întâlnim ari I: „În zadar apune, în zadar răsare...”, așezate pe note liniare.⁴¹⁷

Considerat „figura cea mai proeminentă a culturii psaltice românești în secolul al XIX-lea”⁴¹⁸, Anton Pann „a tradus și a compus absolut toate cântările necesare stranei” a impus, mai mult decât oricare altul, cântarea în limba română în biserică, a realizat o strânsă legătură

⁴⁰⁹ *Ibidem*

⁴¹⁰ Popescu, Ioan, op. cit., p. 465

⁴¹¹ Doxastarul = carte de cântări bisericești care cuprinde slavele de la Vecernie, Litie și Utrenie.

⁴¹² Irmologhiu sau Catavasier=cuprinde irmoasele și catavasiile sărbătorilor împărătești de peste an, troparele, condacele, podobiile tuturor glasurilor, binecuvântările și slujba morților.

⁴¹³ Heruvico-Chinonicarul=cuprinde heruvice și chinonice pentru tot anul lângă care s-au adăugat axioanele glasurilor și ale praznicelor.

⁴¹⁴ Paresimierul = cuprinde cântările din Postul Mare

⁴¹⁵ Privighierul = cuprinde slujba sau rânduiala privegherii sau a mănecării. Lucrarea are 456 pagini.

⁴¹⁶ Anastasimatar = "colecție de cântări conținând imnurile de la Vecernie de sâmbătă seara și Utrenie de duminică dimineața pe cele opt glasuri".

⁴¹⁷ Bărbuș, Grigore, *Despre activitatea muzicală a lui Anton Pann*, rev. B.O.R., nr. 3-4, 1986, p. 116

⁴¹⁸ *Ibidem*.

între text și melodie; a tras linia de dezvoltare a muzicii psaltice românești, cel puțin în ceea ce privește stilul catavasiilor și cel stihinoric actual, care este mai puțin încărcat decât la Macarie Ieromonahul.⁴¹⁹ Îndemnul său patetic către urmași:

„Cântă, măi frate române, pe graiul și limba ta, / Și lasă cele streine ei de a și le cânta.

Cântă să-nțelegi și însuși și câți la tine ascult, / Cînstește ca fiescare limbă și neamu-ți mai mult

Nu fi în țara-ți ca unul din nemernici, venetici, / Ca când nu știi românește și-n limba care poți zici.”⁴²⁰

3.5.3. Dimitrie Cunțanu – întemeietor de școală (cântările bisericești omofone), autor al manualului oficial de muzică bisericească al școlilor teologice din Transilvania

Personalitate complexă a Istoriei Bisericii Ortodoxe din Transilvania, a culturii române circumscrise secolului al XIX-lea, mitropolitul Andrei Șaguna (1809-1873) și-a legat numele, după cum o vor sublinia numeroșii săi biografi, de întărirea dreptei credințe strămoșești, de împletirea acesteia cu ansamblul factorilor de substanță culturală și națională.

Cunoscător al tradițiilor Bisericii Române, a importanței cuvântului rostit și tipărit, al cântărilor intonate de psalți și preoți, de credincioșii români, Andrei Șaguna se va dovedi și un neîntrerupt editor de carte bisericească, un prelat laborios în dispoziții și acte necesare perspectivei bunului mers al arhidiecezei sale, desprinsă, după cum se știe, de Mitropolia Sârbească, cu sediul șa Karlowitz.

Desigur, întrebarea cum se cânta la strana bisericii ortodoxe din Transilvania, în această perioadă, devine, evident, stăruitoare. Muzicologul Constantin Catrina, stăruind asupra acestui răspuns este de părerea că mitropolitul Andrei Șaguna nu prea era mulțumit de cântăreții bisericilor din Ardeal, în primul rând din cauza neclarității expunerii textului liturgic, intonația susținută din punct de vedere ritmic și melodic, iar în al doilea rând particularizarea glasurilor (ehurilor) împământenite în practica și tradiția stranei Bisericii Ortodoxe străbune.⁴²¹

Desigur, trebuie precizat faptul că Mitropolitul își va fi axat observațiile sale și pe cunoștințele teoretice și practice acumulate ca seminarist, la Vârșet, apoi ca profesor de teologie la Karlowitz și, nu în ultimul rând, pe baza elementelor de veche tradiție cultivate în cântarea psaltică românească.

Muzicologul Gheorghe Ciobanu aplicând metoda comparată asupra repertoriului liturgic existent în majoritatea provinciilor românești, ne spune că Unirea cu Roma din 1701, desființarea mănăstirilor din Transilvania între anii 1761-1782 și punerea românilor ortodocși „sub influența Bisericii sârbești vor fi condus în mod inevitabil la zdruncinarea unității cântărilor bizantine remarcate până astăzi în diferite eparhii ortodoxe transilvănene.”⁴²²

⁴¹⁹ Ciobanu, Gheorghe, „Anton Pann și „românirea” cântărilor bisericești”, în „Studii de etnomuzicologie și bizantinologie”, Editura Muzicală a compozitorilor, București, 1974, p. 321;

⁴²⁰ Anton Pann, *Heruvico-Chinonicar*, I, București, 1847, p. 7

⁴²¹ Catrina, Constantin, „Mitropolitul Andrei Șaguna – despre practica și tradiția cântării de sorginte bizantină în Biserica Ortodoxă din Transilvania”, rev. „Acta Musicae Byzantinae”, 1999, Iași, p. 64;

⁴²² „De menționat este faptul că, momentul decisiv, plenar, din activitatea ierarhului ardelean față de păstrarea și unificarea cântării bisericești în acest spațiu al Ortodoxiei, îl va constitui, așa după cum au subliniat Gheorghe Ciobanu, Ion Gh. Popescu, Romeo Ghircoiașu, Timotei Popovici sau Gheorghe Șoima, apariția Regulii ADELA

În cele ce urmează, ne vom opri asupra vieții și activității lui Dimitrie Cunțanu, privite din mai multe perspective: date biografice, operă, înaintașii și urmașii săi etc. Viața lui Dimitrie Cunțanu nu este bogată în evenimente particulare care să necesite o descriere spectaculoasă, ci se confundă cu însăși activitatea sa caracterizată printr-o modestie exemplară, printr-o conștiinciozitate rară și printr-o dârzenie în muncă dusă la neglijarea intereselor personale. Datorită acestor calități, el a ajuns să realizeze o operă importantă și durabilă pentru Biserica.

Dimitrie Cunțanu "s-a născut în anul 1837, în localitatea Dobârca Sibiului, din părinți țărani."⁴²³ Va urma cursurile Școlii primare în Dobârca, ca apoi să treacă la Școala nemțească din Miercurea Sibiului.⁴²⁴ Aici îl va prinde evenimentele Revoluției din 1848, când avea doar 11 ani și când va asista „nedumerit la neliniștea generală peste care honvezii lu Kossuth brăzdau sudalme, iar voinicii lui Iancu, rugăciuni”.⁴²⁵ Datorită primejdiilor produse de Revoluție pașoptistă, va sta un an acasă, urmând ca în anul 1850 să se numere printre elevii Gimnaziului catolic din Sibiu.

În anul 1858 va absolvi acest gimnaziu, urmând cu anul școlar 1859-189-60 să se numere printre studenții Seminarului Andreian. Printre colegii săi de an, găsiți în listele „elevilor ordinari” pe anul 1859-1860, se numărau: Ianochie Costan din Iernea săsească (lângă Dumbrăveni, jud. Sibiu), Nicolae Demian din Agârbiciu (Copșa Mică), Nicolau Demian din Borsa, Iosif Druhora din Boica, Sofronie Filimon din Silea Maghiară, Ioan Grama din Rânșor, Ioachim Hădan din Rădulești, Andreiu Sicociu din Călățele (Cluj), Ioan Manoviciu din Chesler (Copșa Mică), Ioan Mircea din Lavnic, Ioan Mota din Mosag, Anania Murășan din Sântă-Măria, Nicolau Opriș din Ucea de Sus, Ioan Popescu din Petea, Leonte Pușcariu din Săhodol, Natanoil Rădulț din Berivoii-Mari, Teodor Roman din Atel (Mediaș), Ioan Socaciu din Custelnic, Ilie Stănilă din Săcădate, Filimon Stoica din Mermezău, Ioan Tulbure din Hălmeag, Mateiu Vulcan din Viștea de Sus și Mihail Zăvoian din Teliuc.⁴²⁶

Diaconul Petru Gherman, în încercarea sa de a alcătui o monografie a lui Dimitrie Cunțanu, va fi cules multe date despre viața și activitatea acestuia, în primul rând de la colegii de școală rămași în viață sau de la ucenicii acestora, care vor fi auzit multe lucruri importante despre marele lor înaintaș. Deși frecventează doar un an la Seminarul Andreian, Dimitrie Cunțanu îl va cunoaște acum pe cel ce îi va descoperi talentul, pe Mitropolitul Andrei Șaguna.

Deci, o bună parte din activitatea sa didactică și pastorală, cea de la început, se cuprinde în timpul păstoririi Mitropolitului Andrei Șaguna, cel care s-a distins printr-o vastă operă de organizare și culturalizare bisericească în Transilvania, Dimitrie Cunțanu fiind unul din colaboratorii de nădejde. De aceea, în aprecierea corectă a personalității lui Dimitrie Cunțanu, trebuie să se țină seama de acest fapt, deoarece tot restul activității sale este orientat după principiile stabilite de către acest mare mitropolit.

notație liniară. Cântările bisericești după melodiile celor opt glasuri, culese și publicate în 1890 de către Dimitrie Cunțanu, profesor la Seminarul Teologic din Sibiu, dedicată „Memoriei marelui Andreiu, autorul intelectual al acestei lucrări în semn de pietate și recunoștință”. Ciobanu, Gheorghe, *"Muzica bisericească la români"*, p. 374;

⁴²³ Stanciu, Vasile, *"Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania"*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1996, p. 70;

⁴²⁴ *Ibidem*. p. 71;

⁴²⁵ Popa, Valeriu, *"Anuarul II al Școlii Ortodoxe Române de cântări bisericești, Dimitrie Cunțanu din Sibiu, 1927-1937"*, Suceava, 1947, apud Stanciu Vasile, *op. cit.*, p. 70;

⁴²⁶ Dr. Roșca, R. Eusebiu, *"Monografia Institutului Seminarial Teologic Pedagogic „Andreian”*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhiepiscopale, 1911, p. 86, la Stanciu Vasile, *op. cit.*, p. 71;

Un moment de seamă în viața lui Dimitrie Cunțanu îl constituie ocuparea postului de învățător la școala din Sibiu-Josefin, în anul 1859. la această școală activase bunul lui profesor de cântare Ioan Bobes, care împreună cu Ioan Dragomir, vor fi primii profesori de muzică ai săi. Ca învățător a cules aprecieri și elogii. În această calitate fiind, va conduce conferințele învățătorești din districtele Brașovului, Treiscaunelor și Făgărașului, în calitate de comisar consistorial, funcție ocupată între ani 1863-1864.⁴²⁷ În anul 1864, Dimitrie Cunțanu, din încredințarea lui Șaguna, va prelua misiunea profesorului de muzică Ioan Dragomir, de la Seminarul Andreian, care în februarie 1864 trecea la cele veșnice.⁴²⁸

Iată ce spunea Șaguna: „Am auzit de purtările tale cele bune, am auzit că ești silitor și ști foarte bine cântările bisericești”.⁴²⁹ Așadar, numirea lui Dimitrie Cunțanu pe postul de profesor de cântări bisericești la Seminarul Andreian a fost însoțită de porunca arhierească de a se dedica serios studiului muzicii. În anul 1865 a fost hirotonit diacon, iar în anul 1872, a fost hirotonit preot.

Prin actul eparhial cu numărul 884/1865. se face cunoscut profesorului Ioan Hanio și preotului Ioan Panovici despre hirotonia întru diacon a lui Dimitrie Cunțanu, iar protopopul primea îndatorirea „să aibă inspecțiune canonică asupra nou sfințitului diacon Dimitrie Cunțanu, carele în sărbători mari are a se rânduî pentru slujba dumnezeiască la Biserica episcopescă”, iar într-un alt document al arhivei Arhiepiscopiei Sibiului cu numărul 556/1872, Mitropolitul Andrei va scrie Consistoriului Arhidiecezan:”

Considerând că Ioan Panovici asesor consistorial, protopop pensionar al Sibiului II și paroh la Biserica din Josephstodt Sibiului, au răposat în 30-lea mai a.c., mă aflu îndemnat a denumi lângă acea biserică și poporul credincios care va ține de dânsa, pe Dimitrie Cunțanu, care de 23 de ani a prestat serviciul dascălesc la școala parohială de acolo și profesor de cântări la Institutul nostru pedagogic-clerical 9 ani și a fost 8 ani diacon, iar după ce s-a hirotonit preot în 1 iulie 1872, să se introducă în parohia sa cu plata ce au avut-o și predecesorul lui, apoi casa parohială să o uzeze de la 1 septembrie a.c., iar porțiunea canonică (probabil cu teren agricol) de la toamnă.”⁴³⁰

Dimitrie Cunțanu va mai îndeplini și funcțiile de asesor consistorial onorific precum și de controlor al casei arhidiecezane, ceea ce ne îndreptățește să credem că Mitropolitul Andrei Șaguna avea deplină încredere în loialitatea colaboratorului său, iar din 1877 funcția de „spiritual seminarial” până în 1910, anul retragerii sale la pensie.⁴³¹ În anul 1877 este numit „spiritual seminarial”, până în anul retragerii sale din activitate, adică până în 1909-1910.⁴³²

În continuare, considerăm potrivit să amintim pe câțiva dintre înaintașii și urmașii lui Dimitrie Cunțanu. Așa, după cum reiese din Istoria Bisericii transilvănene starea

⁴²⁷ Stanciu, Vasile, *op. cit.*, p. 72

⁴²⁸ *Ibidem*.

⁴²⁹ *Ibidem*, p. 73

⁴³⁰ Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Actul nr. 884/1885 și Protocolul parohiilor pe anul 1865, p. 187, la Stanciu Vasile, *op. cit.*, p. 73-74

⁴³¹ Stanciu, Vasile, *"Muzica bisericească corală din Transilvania, vol. I"*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 20

⁴³² În semn de recunoștință pentru meritele sale profesionale, Mitropolitul Andrei Șaguna îi acordă dreptul de a purta brâu roșu. Ajuns la vârsta bătrâneții, Dimitrie Cunțanu se va retrage din activitatea didactică, „dornic de puțină liniște”. Această liniște a găsit-o, pentru că în dimineața zilei de 27 iulie 1910, în locuința de la Săliște, ce și-a închiriat-o pentru vară, Dimitrie Cunțanu trecea la cele veșnice. Idem, *"Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania"*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1996, p. 75;

învățămintului teologic la venirea Mitropolitului Andrei Șaguna în Sibiu era modestă. Până la începutul anului școlar 1852-1853, predarea cântărilor bisericești și a tipicului au îndeplinit-o profesorii celorlalte secții teologice. Din anul 1852 va fi însărcinat cu această misiune Nicolae Begnescu. El va funcționa în această calitate până la sfârșitul anului școlar 1859-1860, când, în mod surprinzător trece la Biserica Greco-Catolică.⁴³³

Istoricul Eusebiu R. Roșca îl amintește și pe preotul Ioan Bobeș din Boița, ca profesor de cântări bisericești și tipic. Aceste discipline nu erau incluse în orar, însă s-au predat cu regularitate până în anul 1849-1850. Începând din acest an va apărea ca disciplină de sine stătătoare, alături de Dogmatică, Morală, Istoria Bisericească, Exegeză și Pastorală.⁴³⁴

Urmașul lui Ioan Begnescu și a lui Ioan Bobeș la Catedra de Cântare bisericească și tipic va fi Ioan Dragomir, care din păcate se stinge din viață la vârsta de 31 ani, lăsând în urma lui un gol ce părea că nu va putea fi înlocuit curând. În această conjunctură, Mitropolitul Andrei Șaguna, găsește omul potrivit, la locul potrivit, pe tânărul teolog Dimitrie Cunțanu. De asemenea, considerăm potrivit să amintim pe câțiva din foștii elevi a lui Dimitrie Cunțanu. În perioada cât a activat ca dascăl la Seminarul Andreian unde predă Cântarea bisericească și tipicul amintim pe câțiva din foștii săi elevi, care au contribuit la acțiunea de culturalizare muzicală bisericească, chiar dacă nu toți au îmbrățișat cariera muzicală.

De exemplu Ilarie Chendi, viitor mare pedagog, originar din Dârlos (Mediaș), Sebastian Stanca,⁴³⁵ din Băița (Cluj), Vasile Stan, Augustin Bena, Laurențiu Curea,⁴³⁶ Onisifor Ghibu, Candid Mușlea și Sebastian Rusan, viitorul Mitropolit al Moldovei.

Opera lui Dimitrie Cunțanu este rezultatul unei munci îndeplinite de investigare și selecționare a cântărilor bisericești în contextul principiilor de culturalizare imprimare în Transilvania de către Mitropolitul Andrei Șaguna.⁴³⁷ Ea constă din anumite culegeri, armonizări de melodii bisericești și din compoziții originale. Lucrarea sa *etalon* este "Cântările bisericești după melodia celor opt glasuri ale Sfintei Biserici Ortodoxe", publicată pentru prima dată la 28 iunie 1890 și dedicată memoriei Marelui Andrei, autorul moral al acestei lucrări. Lucrarea a fost tipărită la Viena și este rodul unei munci de peste 20 ani. Ea cuprinde:

- Melodiile fundamentale ale celor opt glasuri;
- Podobiile; Svetilne, Polielee, Pripele, Tropare, Condace, Catavasii și alte Cântări la Vecernie și Utrenie;
- Cântările Sfintei Liturghii, a lui Ioan Hrisostom, Marelui Vasile și Sf. Grigore;
- Irmoasele sărbătorilor
- Cântările la Mormântul Domnului în Sâmbăta Sfintelor Patimi (adaos).

2. Cântările funebre, pentru cor de bărbați. Lucrarea a fost tipărită în anul 1903 și cuprinde melodiile tradiționale bisericești prelucrate în variante proprii. Între acestea sunt:

- Cu duhurile dreptilor;
- Ectenia pentru cei răposați;
- Tu ești Dumnezeu;

⁴³³ Dr. Roșca, R. Eusebiu, *op.cit.*, p. 86, la Stanciu Vasile, *op. cit.*, p. 68

⁴³⁴ *Ibidem*, p. 69

⁴³⁵ Stanca Sebastian, va ajunge la Cluj, consilier al episcopului Nicolae Ivan

⁴³⁶ Laurențiu, Curea, se va bucura de aceeași misiune ca și Sebastian Stanca, însă va ajunge și dirigor al Corului Catedralei din Cluj. Compune o Sf. Liturghie pentru cor mixt (vezi Vasile Stanciu, *op. cit.*, p. 76)

⁴³⁷ Stanciu, Vasile, *op. cit.*, p. 76

- În veci pomenirea;
- stihira Cu adevărat deșertăciune;
- condacul Cu sfinții odihnește;
- stihira *Veniți fraților*;
- *Sfinte Dumnezeule*;
- stihira *Plâng și mă tânguiesc*;
- *Cela ce cu adâncul înțelepciunii*.

La începutul cărții a fost introdus imnul *La mormântul Marelui Andrei* după versurile poetului Zaharia Boiu:

„Românime mult-cercată pune doliu înnoit / Că pierdu-și o stea din ceru-ți, pe Andrei Mitropolit

Da, Andrei întâi chematul, da, Andrei adânc-oftatul, / Ce ca viața-și te-a iubit.

Ah, Andrei ah, Andrei a adormit / O, Părintele-ndurării, Cel ce totul cârmuiești

Care, și-ncercări profunde totdeauna ne iubești. / Pe Andrei îl odihnește unde viața înflorește

Nemurirea și-a gătit. / Da, Andrei, da, Andrei tu n-ai murit.”⁴³⁸

3. *"Cântări religioase la Cununii"*, la hirotonii și la Sfințirea bisericilor, aranjate pentru cor bărbătesc la patru voci. Lucrarea a fost tipărită la Sibiu, în anul 1906. Cântările sunt parte armonizări de melodii tradiționale, parte compoziții proprii.

4. *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur*, pentru cor în două voci egale, Sibiu, 1903.

5. *Dumnezeul nostru*, compoziție pe text de I. Lepodat.

6. *La intrarea în Biserică*, text de Zaharia Boiu.

7. *Pricesnele: Ochiul inimii mele și Cu trupul*;

Așadar, toată opera sa muzica, culeasă, prelucrată sau originală, care, dacă ne gândim la condițiile și timpul în care a compus-o, este destul de bogată și importantă, ne dă dreptul să-l considerăm pe Dimitrie Cunțanu un demn reprezentant al muzicii bisericești ardelene de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea.⁴³⁹

Meritul său constă în aceea că este primul culegător al melodiilor bisericești din Arhiepiscopia Sibiului, care le-a notat cu notație modernă, le-a sistematizat conform tipicului ortodox, le-a predat elevilor săi seminariști și în cele din urmă dându-și seama de importanța notației muzicale în însușirea lor, le-a și tipărit în cunoscuta sa carte de *Cântări bisericești după melodiile celor opt glasuri*.

În concluzie putem afirma faptul că, după cum Gheorghe Dima este recunoscut ca un deschizător de drumuri, în arta corală românească din Transilvania, tot așa și Dimitrie Cunțanu poate fi socotit un întemeietor de școală pentru cântările bisericești omofone din cuprinsul Mitropoliei Ardealului, cartea sa devenind, astfel, manualul oficial⁴⁴⁰ al școlilor teologice din Transilvania.

⁴³⁸ *Ibidem*, p. 24

⁴³⁹ Șoima, Gheorghe, *"Muzica bisericească și laică în Institutul Teologic din Sibiu"*, în rev. *"Mitropolia Ardealului"*, nr. 11-12, 1961, p. 801;

⁴⁴⁰ E bine să observăm și o tendință, în arealul ortodox (pentru a puncta diferențele față de spațiul neoprotestant), de a circumscrie anumite pricesne Duminicilor consacrate peste an (conform triadei Octoih, Triod, Penticostar). Astfel, anumite pricesne sunt specifice anumitor duminici. Ne aflăm, e evident, la **începutul închegării unui manual ortodox al pricesnelor**, care sunt integrate în optica și logica de ansamblu a rânduielilor tipiconale ortodoxe. Iată câteva exemple: **"La Duminica Orbului: În timpul de predicare / Iisus mergea pe calea din Ardeal"**

3.5.4. Ion Popescu-Pasărea - „pasărea măiastră a muzicii românești”, „pedagogul național” al muzicii bisericești

Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai muzicii psaltice românești din secolul trecut a fost Ion Popescu-Pasărea. Luându-și numele după cel al comunei natale, deși mulți l-au supranumit „pasărea măiastră a muzicii românești”, Ion Popescu – Pasărea, a absolvit Seminarul „Nifon” din București, avându-l ca profesor pe celălalt mare Popescu al muzicii religioase românești – Ștefanache, la rândul său elev a lui Anton Pann și Christodor Gheorghiadis.

La vârsta de 19 ani tânărul Popescu devine elevul lui Gheorghe Brătianu și Eduard Wachmann la Conservatorul de muzică din capitală. Dornic să știe cât de multe, Ion Popescu din Pasărea și-a luat licența în litere și în drept. Lucrarea de licență în drept „Autoritatea lucrului judecat în drept roman și civil român”, susținută în prezența președintelui Gheorghe Danielopol (eminentul jurist cu studii la Paris), a fost publicată în 1904 și se mai găsește în unele biblioteci mari.⁴⁴¹ Muzicologul Vasile Vasile referindu-se la activitatea sa muzicală se înscrie pe cel puțin șase coordonate de bază, după cum urmează:

1. Cântăreț de strună la diferite biserici mari din București: Sf. Dumitru, Sf. Spiridon, Sf. Gheorghe Vechi, ș. a.

*sta cerșind de mult, / Omul ce orb s-a născut. // Auzind el de un Mesie, / Că acolo va să fie, / A zi Doamne – eu cred șie, / Fii bun dă-mi vedere mie. // Atunci Hristos ia țărâna / Scurpă-n ea și face tină, / Unge ochii orbi cu ea, / Și-apoi zice: vei vedea. // De vei crede cu tărie, / Și vei merge mai întâie, / La Siloam la izvor / Să speli ceața ochilor. // Mergând orbul s-a spălat / Ochii lui s-au luminat, / Și-a venit cu ei văzând, / Bland lui Hristos mulțumind. // Toți de dansul se mirau / Și mirându-se-ntrebau, / Tu ești omul orb născut, / Cine ochii ți-a făcut? ****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 387. **"Bogatul nemilostiv (D. A 22 după Rusalii):** Și a fost un om bogat, / Numa-n purpură 'mbrăcat; / Veselie necurmată / Era viața lui toată. // Iar la ușa lui zăcea / Lazăr un sărac, ce-ave / Trupu-ntreg de bube plin... / Viața lui, era un chin. // Și-ntr-o zi nenoricitul, / Iată că-și dădu sfârșitul. / Îngeri coborâți de sus, / La Avraam în Rai l-au dus. // Moare apoi și cel bogat... / Și în Iad e aruncat. / Din a iadului vâpăi, / Când ridică ochii săi. // Vede pe sărac, la rând / Cu Avraam, în Rai șezând / Și-a strigat: – Avraam, părinte! / „Fii bun rogu-te fierbinte! // Zi să-și moaie-n apă rece / Lazăr, degetul...să plece. / Cât putea-va să grăbească... / Limba să mi-o răcorească”. // Iar Avraam răspunsu-i-a: / „Fiule, tu nu uita, / În lume cât ai trăit / Cele bune ai primit”. // Și bogatul zise iară: / – „Rogu-te Avraame dară, / Zi lui Lazăr, fă-mi 'ăst bine, / Să ne ducă-n sat la mine! // Să le spună tuturor / Chinul meu îngrozitor... / Nu cumva murind ai mei, / Să ajungă-n foc și ei!” // Iar Avraam lui i-a răspuns: / „Au pe Moise! Li-e de ajuns! / Au proroci ca să-i învețe / Să asculte a lor povești” // El a zis: – „Mai greu așa!... / Ci de-o merge cineva / Dintre morți și le-o vorbi / Poate, se vor pocăi”. // Zise – Avraam: –De nu urmează / Pe proroci...ei n-au să creadă / Nici atunci când cineva / Dintre morți ar învia”. //” ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 788; **"La Duminica Vameșului și Fariseului (a 33-a după Rusalii):** Astăzi omul fariseu / S-a rugat la Dumnezeu, / Însă nu cu pietate, / Cum ruga la cer străbate. // Ci cu multă ambițiune, / A zis așa rugăciune, / Mulțumescu-ți Doamne Sfânt, / Că eu ca alții nu sunt. // Nedrept cu fapte de jos / Ca vameșul păcătos, / Două zile eu poftesc, / Și din ce agonisesc // A zecea dau la cei lipsiți / Și de soartă asupriți, / Eu le fac ajutoare / Întru lipsa lor cea mare. // Iar vameșul depărtat, / Sta pe pământ jos plecat, / Rugându-se în ton frumos, / Doamne! Eu sunt păcătos, // Fii Doamne! Cu îndurare, / Și iartă-mi păcatul mare, / Că ești lesne iertător / De păcate lășător. // Iar vameșul îndreptat / Și iertat s-a renturnat, / Iar ruga la Fariseu / n-a primit-o Dumnezeu. // Așa orice rugăciune, / Precum și faptele bune, / Fiind din îndemn pios, / Sunt primite la Hristos. // ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 663.

⁴⁴¹ Vasile, Vasile, "O viață în slujba muzicii bisericești Ion Popescu – Pasărea (1871-1943)", rev. B.O.R., nr. 10-12, 1993, p. 111;

2. Profesor de muzică psaltică la cele două Seminarii bucureștene „Nifon” și „Central” (1893-1936), la Conservatorul din București (1905-1912) și la Academia de muzică religioasă (1928-1941).

3. Profesor de muzică la diferite Licee și Institute de învățământ din capitală.

4. Ctitor al Societății culturale „Macarie” și al *Asociației Generale a Cântăreților Bisericești din România*.

5. Fondator și coordonator al revistelor consacrate muzicii psaltice „Cultura” și „Cultura stranei”, în care-și va face cunoscute punctele sale de vedere ortodoxe și unde își va publica articolele sale de reconstituire a trecutului acestui domeniu.

6. Autor al unei lucrări teoretice *Principii de muzică bisericească orientală (psaltică)*, apărută în vreo zece ediții și considerată cea mai importantă lucrare de acest gen din epocă și al unor cântări ce-i caracterizează stilul și care sunt adunate în diferite antologii personale sau ale altor muzicieni. Fiind numit în funcția de inspector general al muzicii bisericești a contribuit la înființarea de școli de cântăreți în provinciile revenite în anul 1918 la patria – mamă.⁴⁴²

A realizat o serie de colecții de cântece religioase, școlare și populare:

- Cântările Sfintei Liturghii întocmite pentru școale și popor (1937), realizată în colaborare cu George Breazu și G. Comano;
- Repertoriul cursurilor de vară ținute cu cântăreți bisericești la Câmpulung Muscel (1932);
- Culegere de cântece bisericești ce se cântă de către preoți – 1940;
- Colecții de *imne școlare* – 1900;
- Colecția de *cântări bisericești alese, imne școlare și populare* – București 1921, 1925;
- *Imnul cântăreților bisericești* – 1911; *Acum slobozește* – pentru două voci egale – 1928;
- *Cinci ceruri de primăvară* – 1912; *Grâu mărunț* – prelucrare populară – 1919;
- *Unde-aud cucul cântând* – 1919 pentru cor mixt.

Un loc aparte în creația sa îl ocupă *Studiul regulii pentru citirea Apostolului și Evangheliei* (1923). El are o latură teoretică, argumentând că este vorba de forme pietrificate ale modului de cântare al psalmilor, în primele secole creștine și una practică, stabilind că recitativele se fac pe scara diatonică majoră cu baza pe Mi (Do) și ele trebuie să respecte condițiile de claritate, cu intonația adecvată și să aibă în vedere punctuația și legile compartimentării discursului literar – muzical prin cadențe utilizate, textul înțelegându-se mai bine decât dacă ar fi citit cursiv.⁴⁴³

Adept al principiilor lui Macarie și Anton Pann, de românire al cântărilor dintre predecesorii săi, Dimitrie Suceveanu, dând în 1933 – Noul Idiomelor, în 1927 – Catavasierul, în 1924 – Penticostarul, în 1925 – Cântările Triodului ș. a.

Mai trebuie adăugate la titlurile citate, slavele laudelor de la următoarele sărbători:

- Sfântul Gheorghe – *Răsărit-o primăvara*;
- Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril – *Unde umbrează dorul tău*;
- Duminica Sfinților Părinți – *Ceata Sfinților Părinți*;
- Sfinții Trei Ierarhi – *Să trâmbițăm cu trâmbița de cântări*;

⁴⁴² *Ibidem*, p. 112;

⁴⁴³ *Ibidem*, p. 193

- *Fericit bărbatul; Taina creștinătății; Ziua Învierii.*

În anul 1925 împodobește strana românească cu *Liturghierul de strană*, adevărat monument de spiritualitate românească și ortodoxă. În această lucrare își dau întâlnire marii psalți români, de la Macarie și Anton Pann până la dascălul lui, Ștefanache Popescu și generația sa.

Alăturarea acestor protopsalți nu este deloc întâmplătoare, cunoașterea profundă a creației lor l-a ajutat să descopere zonele albe ale muzicii de cult, lui datorându-i-se:

- Vecernia și Utrenia Sfântului Spiridon (1895);
- Cântările Nașterii Domnului (1924);
- Cântările Sfinților trei Ierarhi (1924);
- Troparele Învierii;
- Troparele și Condacele sfinților și praznicelor (1925);
- Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos scris și armonizat după melodiile bisericești tradiționale – 1920;
- Cântările Utreniilor de Duminica pe cele opt glasuri – 1922;
- Cântările Sfintei Liturghii scrise pe muzică bisericească și armonizate pe două voci – 1923;
- Cântările Nașterii Domnului – 1924;
- *Podobiile celor opt glasuri*, scrise după Anton Pann – 1927;
- Troparele Învierii. Troparele și condacele sfinților și praznicelor – 1925;
- Cântările Utreniilor de Duminica pe cele opt glasuri, scrise de Macarie Ieromonahul și Ștefanache Popescu – 1928;
- Cântările Sfintelor Paști, precum se întrebuintează în Vechiul Regat, scrise pe muzică psaltică – 1936;
- Penticostarul, ce cuprinde cântările Sfintelor Paști – 1941;
- *Slujba Sfântului Spiridon* (Vecernia și Utrenia), 1895⁴⁴⁴
- Imnul cântăreților bisericești.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ În acest context este bine să sublinime faptul că aproape întotdeauna o sărbătoare a unui sfânt din calendarul ortodox presupune, pe lângă slujba Vecerniei, a Utreniei, a Litiei sau a Acatistului, și un număr de pricesne închinat acestuia, răspândite într-un anumit perietru geografic. Noi dăm acum doar două exemple: "**La Petru și Pavel-Sânpetru (29 Iunie):** Ne-a sosit ziua cea mare / Creștinilor serbare / Zi de sfântă pomenire / Într-alui Petru mărire. // El din Betsaida fu / Creștinismul îi plăcu, / Deci lăsând a sa moșie / A pornit în pribegie. // Chemându-l Iisus pe el, / S-a făcut învățăcel, / Fiind blând cu pietate, / A primit întâietate. // Petre! Tu piatră vei sta / Și pe credința ta / Biserica voi ridica / Ce-n etern va triumfa. // Tu cheile vei vedea, / Tu Raiul vei descuia, / Vei lega și dezlega, / Cum vei face așa va sta. // Cum vei face așezământ, / Va sta în cer și pe pământ, / Sfânt Luceafăr tu vei fi / Și minuni vei săvârși. // Pe Tavita deci învie, / În cetatea Ioppie, / Botezând pe Corneliu, / Făcând creștini să fie. // Pavel era de la Tars, / Și învățăcel rămas / De-a lui Gamaliil / Învățat în Israil. // Odată-n Damasc mergând / Pe cale și cugetând, / Pe creștini să nimicească, / Iată puterea cerească."***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 955. "**La Profetul Ilie (20 Iulie):** Azi cu toții să serbăm / Cu cântări să onorăm, / Și cu vers de bucurie, / Pe Tesviteanul Ilie // Care profet mult mărit, / Mainainte a trăit, / Cu opt sute de Iisus / Și despre care s-a spus. // Sfânta Scriptură ne spune / Despre el mare minune, / Că Ilie profet sfânt, / De trei ori a pogorât. // Foc din cer, și-a lui rugare, / La Domnul s-a primit tare, / El pe morți a înviat, / Și vrând norii i-a săcat. // În trei ani și jumătate, / Cu secetă: și-apoi bate, / Pe Ahav păgân rău / Și contrar lui Dumnezeu. // Iordanul desfăcu, / Cu cojoc și prin el trecu / Martor fu și Eliseu, / Când a luat Dumnezeu. // Pe Ilie în car de foc, / Ducând viu acest proroc, / Colo sus spre cerul sfânt, / De aici de pe pământ. // Deci veniți să-l onorăm, / Noi cântându-i să-i strigăm / Roagă-te Sfinte Ilie, / Tot creștinu-n cer să fie. // ***", *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 389.

⁴⁴⁵ Cosma, Viorel, *Lexicon*, p. 364

De remarcat este faptul că, profesorul Ion Popescu-Pasărea era înzestrat cu o memorie muzicală, religioasă fenomenală. Niciodată n-a fost văzut cântând în clasă cu cartea în mână. Toate cântările și tipicul lor erau interpretate din memoria lui muzicală.⁴⁴⁶

La concursul de admitere în cele două Seminarii, Ion Popescu-Pasărea, căuta la candidați: voce frumoasă, exprimare clară a textului însoțitor și dovezi evidente de pasiune pentru cântare, însușiri ale unei noi concepții despre muzicalitate, ce urma să se dezvolte și desăvârșască în timpul studiilor seminarele.⁴⁴⁷

Dumnezeu l-a înzestrat cu auz absolut, cu ajutorul căruia diferenția cele mai infime distanțe dintre trepte. Acesta i-a fost cel mai prețios ajutor pentru educarea urechii muzicale a copiilor veniți din diferite părți ale țării. Din concursurile de admitere la cele două Seminarii s-a convins că toți candidații, cu excepția fiilor de preoți, nu posedau o pregătire muzicală religioasă cât de puțină în cursul primar. Pentru îndreptarea acestei mari deficiențe a stăruit să fie introdus în Legea învățământului primar art. 27: „Duminica și sărbătorile elevii vor fi conduși la Biserică de către învățătorul lor, pentru a asista la serviciul divin și a forma corul bisericesc”.⁴⁴⁸ Dar, mai înainte de a fi educați muzical religios copiii, trebuiau educați și învățatorii.

În acest sens, a tipărit pentru ei, în anul 1908: „Cântările Sfintei Liturghii pe trei voci, scrise pentru coruri sătești după melodiile bisericești tradiționale” și apoi în 1909: „Cântările Sfintei Liturghii pe două voci”, pentru organizarea de către învățători a corurilor bisericești cu elevii. Nici în ultimii ani ai vieții n-a renunțat la idealurile care l-au călăuzit în tinerețe, de ridicare a neamului prin educație muzicală religioasă, publicând mica broșură pe o singură voce: „Cântările Sfintei Liturghii întocmită pentru școală și popor de I. Popescu – Pasărea, G. Coman și G. Breazu”.⁴⁴⁹

În anul 1943 a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat în cimitirul Mănăstirii Pasărea. Pentru idealul de care a fost călăuzit, în întreaga sa existență, de propășire a vieții muzicale religioase, de la copiii din școala primară până la învățatorii și preoții acestui neam, profesorul Ion Popescu-Pasărea poate fi denumit pedagogul național al muzicii bisericești, fiind trecut în istoria culturii religioase a neamului nostru.

3.5.5. Evoluția muzicii bisericești în spațiul românesc: proces de profesionalizare și elitizare. Școlile de cântăreți bisericești – campioane ale performanței, dar și exponente ale "cifrării". Diversificare spontană, ne-premeditată, sub impulsul culturii locale

Abia în secolul al XVIII-lea, Filotei Ieromonahul a tradus în limba română, în proză, cântările Anastasimatarului, Catavasierului, Stihiroriul, adoptându-le melodii vechi bizantine și notându-le în celebra sa *Psaltichie rumânească*, scrisă în anul 1713, iar apoi această acțiune de românire a cântărilor a fost continuată în secolul al XIX-lea de către ieromonahul Macarie, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Dimitrie Cunțanu, Ion Popescu-Pasărea și alții. Așadar,

⁴⁴⁶ Ionescu, Constantin, "Profesorul Ion Popescu-Pasărea, Pedagog național al muzicii noastre bisericești", rev. B.O.R., nr. 4-6, 1993, p. 97;

⁴⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p. 98

⁴⁴⁹ *Ibidem*.

muzica bisericească a evoluat și a pătruns în sufletele credincioșilor odată cu dezvoltarea cultului, cântarea bisericească însemnând o componentă importantă în viața bisericească.

Un rol important în păstrarea muzicii bizantine românești l-au avut școlile de cântăreți⁴⁵⁰, care funcționau pe lângă mănăstiri, episcopii și mitropolii. De exemplu, în Țara Românească, cântarea bisericească se putea învăța, în secolul al XIV-lea, la Mănăstirea Cozia, unde monahul Filotei, creează aici textul și melodiile „Pripealeleor” de la Mărimurile polieleiilor la Praznicele împărătești și la Sfinții mari, cântări care sunt considerate până în prezent cele dintâi creații bisericești românești.⁴⁵¹

Și în Moldova funcționează în secolele XV-XVI vestita școală de la Mănăstirea Putna, ctitoria marelui voievod Sfântul Ștefan cel Mare. Se cunosc astăzi, în urma cercetărilor minuțioase și competente, suficiente date despre organizarea acestei școli muzicale, despre protopsalții care au activat aici, în frunte cu Eustatie, despre cele 12 manuscrise muzicale în notație mediobizantină, copiate aici și păstrate în bibliotecile mari din țări și de peste hotare (Moscova, Leningrad, Leipzig, Sofia, ș. a.).

De asemenea și în Transilvania era o școală bine organizată, cunoscută ca funcționând încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, pe lângă Biserica Ortodoxă „Sfântul Nicolae”, din Șcheii Brașovului, primii dascăli fiind Radu Dascălul și Gheorghe Grămăticul. Mai târziu, a predat la această vestită școală protopsatul Ioan sin Radului Duma Brașovean, autorul manuscrisului românesc 4305 din 1751 din cele trei Țări Românești.

Iată de ce școlile de cântăreți bisericești au avut un rol important la păstrarea muzicii bizantine pe pământul românesc. Acest lucru s-a datorat legăturilor care existau între Țările Române și Transilvania, prin tipăriturile de cărți bisericești care circulau la absolut toți românii, prin clericii și dascălii care învățau la școlile de peste munți, unii devenind psalți

⁴⁵⁰ Este momentul să subliniem un fapt deosebit: în școlile de cântăreți bisericești se promova cântarea considerată *profesionistă* pentru acea epocă, la pregătirea oficială urmărindu-se o programă bine încheiată și consacrată. În afara spațiilor pedagogice de învățământ însă, tinerii cursanți făceau însă schimb și de cântări neoficiale, de categoria privesnelor, care, fiind foarte duioase, erau foarte apreciate de popor, iar cursanții doreau să le cunoască pentru a impresiona oamenii simpli. Această realitate specifică timpurilor recente nu putea fi complet străină nici timpurilor mai străvechi. Iată o paradigmă de priceasnă: *"La ziua Sfințelor Paști: Iată frați s-a împlinit / Ce David a profețit / Ce a zis cu desfătare / De sfânta zi de serbare. // Azi e ziua ce-a făcut / Domnul cel fără-nceput / Ca toți să ne desfătăm / Și în versuri să cântăm. // Azi Hristos a înviat / Iadul, moartea le-a prădat, / Salvându-ne azi pe toți / Pe Adam și-a lui nepoți. // Veniți să ne desfătăm / Lui Hristos să ne-nchinăm / Care din morți s-a sculat / Și Sfintele Paști ne-a dat. // Paștile cele sfințite / Pentru creștini întocmite / Nouă astăzi spre salvare / De păcat și-n rai intrare. // Paștile, Paștile mari / Nouă sfinte și prea tari, / Paștile cele frumoase, / Ni le-ai dat astăzi Hristoase. // Paștile care-au deschis, / Raiul cel demult închis, / Prin păcatul din Eden, / Noi azi deschis îl vedem. // Azi Hristos, Zice: veniți, / Creștini raiul moșteniți! / Că astăzi vi l-am deschis, / După cum am fost promis. // Paștile care sfințesc, / Pe tot neamul creștinesc, / Veniți toți paști să primim / Și pe Hristos să-l mărim. // Paștile dau curățire, / Spre viață și sfințire, / Paștile ardere vie, / Pe creștini din moarte învie. // Voi femei prevestitoare / De înviere văzătoare / Ridicați glas de mărire / Pentru-a morții omorâre! //"* ****, Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 383.

⁴⁵¹ Spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea se remarcă o nouă perioadă de înflorire a culturii și a artei, acest secol fiind cel mai bogat în ceea ce privește învățământul muzical bisericesc, pentru că în anul 1710 se oficiază prima slujbă integral în românește, în timpul domnitorului Constantin Brâncoveanu și a mitropolitului Antim Ivireanul. Dintre dascălii care au predat muzică bisericească în această perioadă sunt amintiți: Filotei sin Agăi Jipei, Șarban, Constantin, Mihalache, ș. a. Cf. Ionescu, Constantin, *"Profesorul Ion Popescu-Pasărea, Pedagog național al muzicii noastre bisericești"*, rev. B.O.R., nr. 4-6, 1993.

renumiți, lăsându-ne creații și manuscrise valoroase, cum au fost: Ioan sin Radului Duma Brașovean, Nicolae Pompona Sibianul, Gheorghe Căciulă, Gheorghe Ucenescu ș. a.⁴⁵²

Concluzia ce se poate trage din aceste constatări este că "muzica bisericească predată în școlile din Transilvania a făcut corp comun cu cea psaltică predată în școlile din Țările Române până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Aceasta se explică prin unitatea limbii și a credinței, prin contactele directe dintre diferitele provincii, ca și prin tipăriturile care, cu începere din secolul al XIV-lea, circulau aceleași la toți românii."⁴⁵³

În ceea ce privește situația actuală a cântării de strănă, trebuie să menționăm faptul că, încă de la început, a existat obiceiul ca împreună cu cântăreții de la strănă, să cânte toți credincioșii, aducându-i mulțumire și laudă lui Dumnezeu, așa după cum ne îndeamnă rugăciunile din rânduiala Sfintei Liturghii: „Să zicem toți din tot sufletul și din tot cugetul nostru, să zicem: Doamne miluiește!”

Scopul cântării bisericești este acela de a implica lăuntric⁴⁵⁴, emoțional, mistic, pe credincioși, de a ajunge la trăirile și sentimentele lor, corespunzător celor cântate, de a emoționa și entuziasma, de a provoca sentimente de nădejde și iubire față de Dumnezeu, de recunoștință și de bucurie în Domnul, de distanțare de experiențele greșite⁴⁵⁵, dar și sentimente de pocăință, de jale și de pietate, de meditație.⁴⁵⁶

⁴⁵² Cu toate aceste legături, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se constată unele deosebiri între muzica din fostele Țări Române și cea din Transilvania, cât și în felul de cântare actual practicat în diferitele eparhii transilvănene. Cauza principală a acestei situații fiind Unirea cu Roma, în 1701, a unei părți a românilor din aceste ținuturi românești. *Ibidem*.

⁴⁵³ *Ibidem*.

⁴⁵⁴ Iată duioșia cu care o priceasnă reușește să ne solidarizeze cu demersul post-resurecțional al femeilor de a merge la Mormântul Domnului, devenit, fără ca ele să știe, mormântul Învierii și al Vieții Veșnice: **"La Duminica Mironosițelor: Astăzi dis de dimineață / Fiind chiar a nopții ceață, / Maica lui Iisus grăbi / Cu alte femei vorbi. // La mormântul lui Hristos, / Luând mir cu bun miros, / Se grăbeau ca să ajungă, / Trupul lui Iisus să-l ungă. // Când pe cale se duceau, / Între dânsel vorbeau, / Nu știm noi cum vom putea, / Piatra a o răsturna. // Dacă la mormânt s-au dus, / Au văzut lucru nespus, / Îngeri acolo șezând, / Ca soarele luminând. // Ele s-au înspăimântat, / Dar îngerul a întreat, / Voi pe cine căutați, / De acum noaptea umblați? // Ele zic, pe Hristos. / Îngerul zise voios, / Mergeți spuneți acurat / Că Hristos a înviat."** ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 773.

⁴⁵⁵ Iată maniera sinceră și simplă de proclamare a acestei intenții de către o priceasna din Duminica Întoarcerii Fiului Risipitor: **"Fiul cel pierdut (Duminica a 35-a după Rusalii): Și Iisus pildă a spus așa: / „Doi feciori un om avea. / Tată, dă-mi din avuție / Partea cuvenită mie”. // – Zise cel mic într-o zi – / El averea le-o-mpărți. / Cel mai mic luatu și-a / Dup’ aceia avuția // A plecat de lângă tată / Într-o țară depărtată; / Și-acolo a sale averi / Risipitu-le-a ’n plăceri. // Partea-i când și-a cheltuit, / Numai iată c-au venit / Vremi de foame peste țară; / Lipsă el ducea, amară. // Și la urmă...ce-a făcut?... / S-a lipsit de-un om avut, / Care-l puse la moșie / Păzitor de porci să-i fie. // Cum era de-șfometat, / Roșcovele ar fi mâncat, / Care turma le rodea; / Dar nici astea nu le-avea. // Și și-a zis în gândul său; / „Câți argați la tatăl meu / Din belșug au pâinea lor! / Ș’aici eu, de fome mor!”... // La căminul lui ‘napoi / Am să plec...și zice-voi: / „Tată scump! Greșit-am rău / Ție și lui Dumnezeu. // Vrednic nu-s, cât mai trăiesc / Fiul tău să mă numesc / Ia-tă fii bun!...nu ca fiu... / Ci ca un argat să-ți fiu...”** ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 943.

⁴⁵⁶ Foarte accentuată este dimensiunea pedagogică, corectivă, dinamizatoare în direcția bună a unor privesne. Dăm exemplu în acest sens: **"La Duminica Tomii: "Veniți toți azi să serbăm / Lui Hristos să ne-nchinăm / Că dacă a înviat, / Multora s-a arătat. // Maicei sale și altor / Cu sufletul doritor / De învierea cea din morți / Pe care o mărim cu toți. // Apostolii adunați, / Erau la rugă plecați / Închiși în o casă a lor / De frica Iudeilor. // Ușile închise fiind / Stau toți rugă-nălțând / Când Hristos s-a arătat / Între ei și-a cuvântat: // Pace vouă, că am venit, / Și cu Toma a vorbit, / Toma! Tu adevărat, / Nu crezuși că am înviat. // Ca și tu să fii convins, / Că eu moartea am învins, / Pune mâna, pipăiește, / Ranile mele găsește. // Unde cuiele au stăpânit, / Eu le-am scos, / Ca să știți că adevărat, / Eu sunt cel înviat."** ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 943.

Pentru fiecare dintre noi se impun câteva îndatoriri față de psalmodie, adică față de cântarea bisericească. În primul rând este dator ca această lucrare sfântă să o împlinească cu iubire și cu sârguință, nu cu alt interes, adică să cunoască rânduiala tipiconală, să cunoască momentele mai importante ale sfintelor Slujbe, așa încât el să arate cel dintâi evlavie cuvenită; să cânte după cartea de muzică, pentru ca cei care îl ascultă să învețe cântările corect; să nu permită vreunui cântăreț amator cu modulații nazale care-și răsfăță o voce plată înecată în rutină; să pronunțe corect, să inspire corect, să nu-și silească vocea spre răcnire.

Conștientizarea credincioșilor de faptul că nu sunt simpli asistenți, ci participanți activi la actul liturgic prin răspunsurile pe care le dau în dialog cu preotul slujitor este de o importanță capitală. De exemplu, în anul 1950, vrednicul de pomenire Patriarhul Justinian a avut inițiativa de a introduce cântarea omofonă în bisericile noastre, întemeiat pe o **întreită motivație: extinderea catehizării, consolidarea sentimentului de unitate națională și rezistența împotriva fenomenului sectar.**

Revenind la vremurile noastre observăm tot mai des apariția, proliferarea și consolidarea sectelor, precum și acțiunea lor de atragere a ortodocșilor. În acest sens, considerăm lăudabil accentul Arhiepiscopului Bartolomeu pe reintroducerea cântării omofone, cu participarea întregii comunități parohiale. De aceea considerăm ca pentru pregătirea credincioșilor, în a învăța cântarea omofonă corect, responsabilitatea îi revine cântărețului bisericesc, sub directa îndrumare a preotului.

Iată de ce, este obligatoriu ca strana să-și asume **responsabilitatea conducerii fără ostentație, în vederea creării unei atmosfere duhovnicești de rugăciune**, având ca scop înălțarea sufletului către sferele idealului creștin. În acest demers priceasna are un rol insubstituibil, grație puterii ei de a pătrunde rapid la inima oamenilor, apelând la un limbaj simplu și de mare impact, folosind o melodie duioasă și impresionantă.

*împântat. / Atuncea Toma venind / Ranele lui pipăind. // A zis vesel: cred și eu, / Domnul meu și Dumnezeu, / Iată Hristos a grăit / Tomo! Tu ești fericit. // Că dacă m-ai pipăit, / Acum crezi, că Hristos sunt / Dar cu mult mai fericit, / Sunt ca tine și măriți, // Care crezură nevăzând, / Nu ca tine pipăind, / Și de loc a dispărut / Hristos, iar nevăzut. // Deci veniți azi să serbăm, / Ca salvare să aflăm, / În ziua de judecare. / Pentru a lui înviere." ****, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 373.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

3.6. Anexă: Cartea cu mesaj religios accesibil: instrument decisiv în comunicarea credinței, ieri și astăzi

3.6.1. Limba liturgică – element facilitant sau obstacolant în acest demersul de comunicare a credinței

Dintre popoarele ortodoxe, românii au fost timp îndelungat singurul popor al cărui grai nu avea nimic comun cu limbile folosite în cultul ortodox european – slavona și greaca.⁴⁵⁷ Pentru ceilalți creștini din Răsărit, grecii bizantini și slavii din sud sau din est (bulgari, sârbi, ucrainieni, ruși), cele două limbi sacre însemnau spiritualitate și cultură dar, deopotrivă, comunicare.⁴⁵⁸ Nu însă și pentru români, cărora amândouă limbile sacre ortodoxe le erau străine.

După introducerea slavonei în cultul bisericesc, în actele oficiale și creațiile învățaților, românii li s-a impus o cultură scrisă într-o limbă neînțeleasă, care înlocuise latina populară și străromâna vechii lor vieți religioase sau latina medievală a cancelariilor voievodale din Țara Românească și Moldova.⁴⁵⁹ De pildă, catehizarea, predica, spovedania, rugăciunile individuale nu puteau fi făcute decât în graiul de obște al poporului, însă liturgia, ierurgiile, cărțile sacre, scrierile patristice au rămas într-o limbă străină neînțeleasă.

Această dificultate va duce la **soluția curajoasă a traducerii cărților de cult**. Cărțile liturgice au fost traduse în limba română de către români înșiși, iar aceste traduceri au născut o literatură națională, pentru că poporul român avea nevoie să cunoască temeiurile credinței sale, ale vieții sale spirituale și morale, la care cu greu puteau avea acces prin mijlocirea unei limbi străine. În acest sens, demnă de remarcat este mărturia *diaconului Coresi*, citată de către Mihail Poslușnicu în lucrarea sa intitulată *Istoria muzicii la români: cu mila lui Dumnezeu eu diaconu Coresi, dacă văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limbă, numai noi Românii n-avăm, și Hristos zise, Matei 109, cine citește să înțeleagă, și Pavelu Aplu însă scrie la Corintu 155, că întru biserică mai vrătos cinci cuvinte cu înțelesulu meu să grăescu, ca și alalți să învățu decâtu întunerecu de cuvinte neînțelese în alte cuvinte de aceia acei oameni dumnezeiești: Damaschin și Iosif și Cozma și Teofan, prin scoborârea Sfântului Duh învățaține-au lăsat nouă cărțile dumnezeiești ce se numesc octoih, patru glasuri, pentru a cânta în cântece pe Dumnezeul cel de sus și lăudat, cu glasurile de îngericele de trei ori sfinte în Dumnezeirea prea strălucită.*

Așadar, începând cu secolul XVI și continuând până în secolul al XVIII-lea a avut loc un fenomen de spiritualitate și cultură în Ortodoxia românească: părăsirea limbii *sacre* neînțeleasă (slavona și greaca) și desăvârșirea graiului viu al poporului (limba română), pentru a servi ca limbă de cult, de doctrină religioasă, de creație literară, de activitate administrativă și ca limbă de educație în școli. Nici un alt popor din Biserica Răsăritului nu a fost constrâns – precum românii – să practice cultul și să citească Scripturile în limbi străine lui – slavona și greaca.

⁴⁵⁷ Prof. Dr. Virgil Cândea, "Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate și cultură", în "Noul Testament de la Bălgard", Alba-Iulia, 1988, p. 41.

⁴⁵⁸ Ibidem.

⁴⁵⁹ Ibidem.

Când Athanasie Anghel a fost hirotonit arhiepiscop la București, în anul 1698, Patriarhul Dositei al Ierusalimului și Mitropolitul Teodosie îi poruncise ca slujbele religioase în Transilvania să fie făcute în slavonă sau elină, nu în românește: *Trebuie, arhieria ta, slujbele bisericii, adevărat Ohtoiul, Miniaiele și alte cărți ce se cântă duminicile și sărbătorile și slujba de toate zilele, să te nevoiești cu deadinsul să se citească toată pe limba slavonească sau elinească, eară nu românește sau într-alt chip* ⁴⁶⁰. De reținut este faptul că atât limba greacă cât și cea slavonă, considerate sacre, erau păstrate pentru lupta împotriva propagandei calvine și catolice, motiv pentru care au persistat mai mult în Transilvania decât în Țara Românească și Moldova.

Iată de ce, când au dispus de mijloacele intelectuale pentru traducerea textelor sacre și de condițiile materiale necesare imprimării traducerilor, cărturarii români au procedat cu grijă pentru evitarea scandalului și opoziția ierarhilor nu numai din străinătate, ci și din țară. Pentru a-și împlini misiunea, cărțile traduse trebuiau să fie primite de Biserică, așadar alcătuite și editate sub oblăduirea ei.

3.6.2. Limbă și cultură românească în cărțile de strană din Transilvania, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea

Despre influențele care au determinat traducerea în limba română a primelor texte bisericești, Pușcariu susține că au apărut datorită influenței husite⁴⁶¹, alții le atribuie influenței literare, secolului al XVI-lea, care arătau, ca și husitismul, necesitatea traducerii Bibliei în limba poporului⁴⁶², iar alții susțin că traducerile s-au făcut în scopul de a da instrucția religioasă necesară călugărilor români, spre a contracara influența catolică, atât în Moldova, cât și în Transilvania⁴⁶³. Mărturia *că nu este oprit a se cânta Liturghia românește* este întemeiată și de răspunsul dat de Theodor Balsamon – patriarhul Antiohiei, la întrebarea lui Marcu – patriarhul Alexandriei, dacă preoții din Siria, Armenia și alte țări ortodoxe pot sluji în propriile limbi Răspunsul este afirmativ, având în vedere textul de la Romani III, 29 *iudeilor numai li-i Dumnezeu? Au nu și limbilor? Adevărat și limbilor.*⁴⁶⁴

În acest sens, mitropolitul Dosoftei al Moldovei și Sucevei, traducând și editând *Liturghierul de la Iași* din 1679 își justifică actul fără precedent printr-o argumentație cuprinzând toate elementele capabile să demonstreze ortodoxia acestei întreprinderi, menită să introducă slujirea în limba vie a poporului în Biserica românească *dăruim și noi acum de o dată acest dar limbii românești, Sfânta Liturghie, scoasă pre limba românească de pre elinească de lauda lui Dumnezeu să-nțăliagă toți carii nu-nțăleg sârbiește sau eliniește.*

3.6.2.1. Legitimitatea traducerii cărților (de cult și doctrinare) în limba poporului

Argumentarea lui Dosoftei este un adevărat manifest doctrinal privind legitimitatea tălmăcirii Sfintei Liturghii în limba poporului, manifest menit să prevină orice obiecții venite

⁴⁶⁰ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, Cap. V, Primele traduceri românești ale cărților de slujbă și rolul lor în formarea limbii române literare, București, 1993, p. 666-667, apud. Ioan Bianu, *Despre introducerea limbii românești în biserica românilor*, București, 1904, p.22.

⁴⁶¹ Husitism - curent religios din sec. al XV-lea, din Boemia, care a propagat ideea traducerii Sfintei Scripturi.

⁴⁶² Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. II, vol. I, Buc., 1925, p.103-110.

⁴⁶³ Milan, Șesan, *Introducerea limbii române în biserică*, în rev. M.A. nr. 11-12, 1956, p.817-833.

⁴⁶⁴ Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam*, Cluj-Napoca, 1988, p. 146.

fie din partea ierarhiei ortodoxe de expresie grecească sau slavonă, fie din partea celei catolice, fie a vreunor conservatori din țară.⁴⁶⁵

Demne de remarcat sunt și strădaniile lui *Filip Moldoveanu și diaconului Coresi*, trudituri tipografi și traducători, care și-au desfășurat activitatea în partea de sud a Transilvaniei, la Sibiu și Brașov. Către mijlocul secolului al XVII-lea, cartea românească de învățătură religioasă tipărită a continuat să-și facă apariția într-un ritm mai rapid, în mai multe centre de cultură ale românilor – în Moldova, la Iași, în Transilvania, la Bălgrad (Alba-Iulia), în Țara Românească, la Târgoviște – românii primind din ce în ce mai mult carte tipărită, astfel curentul de opinie în favoarea cărții românești de învățătură primind un ecou din ce în ce mai larg.

Deși nu sunt cărți de cult, ci mai degrabă cărți de învățătură creștinească – cum ar fi de pildă, *Cazania lui Varlaam* (1643), *Psaltirea în versuri a lui Dosoftei* (1673), *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), *Îndreptarea legii sau Pravila* (1652) de la Târgoviște etc. – toate aceste tipărituri în limba română au avut o influență benefică asupra introducerii limbii române în biserică, în cântarea liturgică, pregătind și impulsionând, astfel, către sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea apariția unor cărți de ritual (liturghierul, octoiul, ceaslovul, triod-penticostarul, mineul, etc.).

Cazania Mitropolitului Varlaam începe cu un „cuvânt”, adresat de către domnitorul Vasile Lupu la *toată seminția românească pretutindenea ce se află pravoslavnici într-aciasta lîmbă...*, iar în continuare scria: *dăruim și noi acest dar limbii românești, carte pre limba românească, întâiu de laudă lui Dumnedzău, după aceea, de învățătură și de folos sufletelor pravoslavnici.*⁴⁶⁶ În acest sens cercetătorul Florian Dudaș spunea despre *Cazania lui Varlaam*, că *reprezintă un document al unității și continuității neamului românesc*, fapt ce rezultă din studiul prezenței sale în Transilvania fiind dintre cele mai importante pentru spiritualitatea și istoria acestui teritoriu românesc.

Această tendință a exprimat-o și Mitropolitul Simion Ștefan în prefața *Noului Testament de la Bălgrad*: *Aciasta însă vă rugăm să luați aminte că rumânii nu grăesc în toate țările într-un chip; pentru aceia cu nevoie poate să scrie cineva să înțeleagă toți, grăind un lucru unii într-un chip, alții într-alt chip... Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii numai aceia sunt buni cari umblă în toate, țările, așa și cuvintele acelea sântu bune carele le înțelegu toți. Noi dreptu aceia ne-am silit, de în cât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți, iară să nu vor înțelege toți nu-i de vina noastră, ce-i de vina celuiia ce-au răsfîrat rumânii printr-alte țări, de s-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăiescu toți într-un chip.*⁴⁶⁷

O contribuție importantă la introducerea limbii române în biserică a avut-o domnitorul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, care pe lângă meritele sale politice și culturale, a

⁴⁶⁵ "Traducerea primelor cărți liturgice în limba română începe în prima jumătate a secolului al XVI-lea, iar tipărirea lor, în a doua jumătate a aceluiași secol. De pildă, monumente de limbă română veche sunt manuscrisele maramureșene din secolul al XVI-lea, transmise în copii, (Codicele Voronețean, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzaki*). Acestea nu sunt originale, ci copii ale altor manuscrise dispărute fără urmă. Dumitru Micu, *"Istoria literaturii române"*, București, 2000, p. 22.

⁴⁶⁶ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *"Istoria Bisericii Ortodoxe Române"*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Ed. a II-a, Vol. I-II, București, p. 85.

⁴⁶⁷ Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* p. 86, vezi și Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din bisericile Bihorului*, Oradea, 1979, p. 123.

*dorit ca în biserică să domine limba românească la slujba divină, asemenea și la cântarea din strană...pentru desfătarea și înălțarea sufletească a credincioșilor.*⁴⁶⁸ De pildă, într-o strană cânta Filotei în românește, iar în cealaltă, Stavrinis, în grecește.⁴⁶⁹ Așadar, slavona și greaca cedează introducerii limbii române în cult.

Procesul de românizare a slujbelor bisericești se va desăvârși – dar nu se va încheia – prin activitatea mitropolitului Antim Ivireanul, care din smerit călugăr tipograf, a ajuns să dețină cele mai însemnate rosturi în viața culturală-bisericească a Țării Românești. Marele merit al său rămâne efortul de introducere definitivă a limbii române în slujbele Bisericii Ortodoxe Române, reușind astfel să dea limbii liturgice o frumusețe și expresivitate atât de desăvârșită, încât multe din cântările și rugăciunile traduse de el s-au menținut aproape la fel până azi în cărțile de slujbă, ca de pildă troparul Învierii.⁴⁷⁰

Tipărirea cărților bisericești traduse în limba română nu era o problemă ușoară, din cauza condițiilor politice și materiale. Limba română nu putea să ia locul limbii slavone în biserică decât treptat, deoarece nu se găseau traduse în românește toate cărțile de ritual necesare săvârșirii cultului. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea apăreau traduse în limba română Tipicul, Psaltirea, Apostolul, Evanghelia și Cazania, ceea ce rezultă că, limba română va duce treptat mai întâi la înlocuirea limbii slavone în cult, iar apoi a celei grecești. Culminația acestei evoluții are loc în anul 1710, când se crede că s-a oficiat integral o slujbă în limba română.⁴⁷¹

Traducerea cărților de cult era destul de dificilă, pentru că se cerea ca: textele din originalele slavonești și grecești să fie *prepus* și *înțoarse, tocmai drept și deplin după puterea lor*, după cum se spune în postscriptul *Liturghierului* de la Iași din 1759.⁴⁷² Modificarea sau alterarea originalelor slavone și grecești erau privite ca alunecări spre erezie, fiind astfel întâmpinate cu rezervă, ceea ce rezultă că traducătorii trebuiau să fie personalități de cultură cu cunoștințe lingvistice și teologice.⁴⁷³

Aceste traduceri erau legate și de dificultatea potrivirii textului în limba română pe melodia tradițională, care nu putea fi schimbată, ceea ce impunea rânduirea cuvintelor românești în așa fel încât să aibă ritmul cerut de necesitățile melodice ale muzicii⁴⁷⁴. Iată de ce, întârzierea apariției Octoihului, Meneielor și a celorlalte cărți de cult în limba română a fost cauzată, în primul rând, de dificultatea acomodării melodiei cu noul text ca și de *teama de a nu se greși în această potrivire*.

⁴⁶⁸ Ștefan Meteș, "Școlile de muzică și cântare bisericească din Iași (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania", rev. "Mitropolia Ardealului", Sibiu, 1965, nr. 7-8, p. 513, apud. I.G. Popescu, "Învățămintul muzical în Biserica Ortodoxă Română de la începuturi până în sec. al XVIII-lea inclusiv", rev. "B.O.R.", nr. 9-10, 1969, p. 1034 și S.B. Bucur, "Monumente muzicale în Biserica Ortodoxă Română. Filotei Sin Agăi Jipei. Prima Psaltichie românească", în rev. "B.O.R.", nr. 3-4, 1981, p. 373-374.

⁴⁶⁹ Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Vol. I, București, 1973, p. 247, apud. Ionescu Gion, Gh. I., *Istoria Bucureștilor*, p. 538.

⁴⁷⁰ "Catavasierul din 1715: Hristos a înviat din morți cu moartea pre moarte călcând... și rugăciunea de la parastas Dumnezeu duhurilor și a tot trupul, carele ai călcat moartea și pe diavol ai surpat... (Liturghierul din 1713) au rămas la fel cum le-a formulat el." Prof. Dr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 682.

⁴⁷¹ Gh. Ciobanu, *Muzica biseicească la români*, în vol. *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, București, 1974, p. 336 și S.B. Bucur, *Acțiunea de românire a cântărilor psaltice*, rev. B.O.R., 1980, nr. 7-8, p. 839, apud. Nifon Mitropolitul, *Tipic bisericesc*, București, 1885, p. 8.

⁴⁷² Sebastian B. Bucur, *op. cit.*, p. 373.

⁴⁷³ *Ibidem*.

⁴⁷⁴ Idem, *Acțiunea de românire a cântărilor psaltice și determinările ei social-patriotice. Filothei Sin Agăi Jipei și alți autori din sec. al XVIII-lea*, rev. B.O.R., 1980, nr. 7-8, p. 840, *op. cit.*

3.6.2.2. Circulația și întrebuințarea cărților de strană în Transilvania

"În sprijinul menținerii cântărilor bisericești în spiritul tradiției muzicale bizantine, o contribuție esențială au adus-o cărțile de cult tipărite în Țara Românească și Moldova de unde se răspândeau prin episcopii hirotoniți aici, sau prin preoți și călugări cu metania la mănăstirile ortodoxe de peste munți în Transilvania. Cărțile de cult tipărite în Țara Românească și Moldova puteau fi răspândite și la românii transilvăneni prin *diecii sau dascălii care le copiau cu multă migală și răbdare*" ⁴⁷⁵.

Într-un studiu privind cântarea bisericească din Ardeal, Petru Gherman afirma că: *în 1682 Popa Iuon, venit din Moldova cu cărți grecești, ordonă să se cânte cântările tot grecește, dar fără rezultat, căci poporul românesc, menținându-se în credință, și-a păstrat atât slujba cât și cântarea ca la frații din Moldova și Muntenia* ⁴⁷⁶. Informația nu exclude și posibilitatea cântării în grecește sau slavonește, dar întărește convingerea că se cânta și în românește, cel puțin Sfânta Liturghie.

O altă relatare o dă Ioana Cristache Panait, într-un studiu privind însemnările de pe cărțile vechi bisericești, în care ne oferă informații cu privire la circulația lor pe teritoriul locuit de români. De exemplu, pe filele exemplarului cumpărat, în 1739, din satul clujean Dârja, de către Grigore logofăt Popescu din Argeș, este menționat traseul acestei cărți. Cartea ajunge la Sadu (Sibiu), la popa Toader, de unde o cumpără popa Lupei din Agârbiciu, care o împrumută, spre a fi citită, în mai multe sate. În anul 1751, îi mulțumește că a putut-o citi, Ion diacul de la Sălcud (Mureș). În anul următor semnează pe ea Mihai din Lazlău (Mureș), iar Mihai Colceriu din Mănărade (Alba) se mărturisește *mult m-am procopsit dintr-această carte* ⁴⁷⁷.

În apărarea românilor din Transilvania, Domnitorul Brâncoveanu a tipărit în anul 1699, în tipografia domnească de la Snagov cu cheltuială proprie, lucrarea lui Maxim Peloponezianul „Carte sau lumină” a cărei circulație la destinatari o vădesc cele 11 exemplare ce au supraviețuit, din ceea ce se cunoaște până acum. ⁴⁷⁸ Dincolo de interesul preoților de această carte, îl remarcăm pe acela al negustorilor, permanent aflați în legături strânse cu Bucureștii. Prin dania lui David Corbea brașoveanul, ceauș spătăresc, intra negustorul din Șchei, Gheorghe Hârs, în posesia unui exemplar, în 1701 aprilie 2, tot la acesta aflându-se și în 1730. ⁴⁷⁹ alte două exemplare sunt atestate în proprietatea unor cunoscuți negustori, ca Radu Hagi, semnat în 1747 pe filele aceleași cărți făcând recomandări apoi în 1804 Ioan Hagi Grecu. Pe celălalt semna în 1755 Brașoveanu Radu Boghici, iar în 1873 Teodor Hagi Radu. ⁴⁸⁰ nu putem să nu menționăm exemplarul lui Popa Toader Băran din Șcheii Brașov căruia îi adaugă file manuscrise în 1719, carte cumpărată ulterior de ginerele său Simion Hârs, negustor cărțurar, căruia de curând i-a fost recunoscută paternitatea asupra operei sale cronicărești.

⁴⁷⁵ Pr. Prof. Dr. Vasile, Stanciu, "Muzica Bisericească din Transilvania", 1996, Cluj-Napoca, p.32, apud. Ioan G. Popescu, *Învățămintul muzical în B.O.R.*.

⁴⁷⁶ Idem, apud. Diac. Prof. Petru Gherman, "Muzica bisericească din Ardeal. Generalități", în „Omăgiu P.S.S. Dr. Nicolae Bălan”.

⁴⁷⁷ Ioana Cristache Panait, "Importante însemnări de pe cărți vechi tipărite la Vâlcea și în alte părți", rev. "M.O". nr. 7-9, 1979, p.564.

⁴⁷⁸ Ioana Cristache Panait, "Circulația cărților bisericești", p. 739

⁴⁷⁹ Idem, "Cartea veche românească în Colecțiile bibliotecii Centrale Universitare", p. 44-45

⁴⁸⁰ Ibidem, p. 739

Din vremea domniilor fanariote nu se cunoaște în Transilvania dania domnească de carte, căci noile condiții istorice nu o îngăduiau. Ea dăduse însă roadele dorite, căci din aceasta izvorâse și crescuse ctitoria colectivă, ctitoria întregii obști la procurarea cărții românești. În Moldova, răspândirea tipăriturii de la sudul munților atestă pentru veacul al XVIII-lea grija Domniei (Nicolae și Constantin Mavrocordat), Constantin Mihai Racoviță, ea manifestându-se și în înzestrarea cu toate cărțile necesare a Mitropoliei Proilavei (cu reședința la Brăila).

O trăsătură pregnantă a circulației cărții în veacul al XVIII-lea o constituie prezența simțită a transilvăneanului cu precădere, dar și a moldoveanului, antrenarea unui număr important de factori: dieci, negustori, preoți, în acest impresionant și istoric proces. De la Ion Rădoi din Bogăltin (Caraș-Severin) avem în acest sens mărturisirea că „să dusă prin Țara Românească, căpătă cărți. Și de multe ori mersă pre picioare prestă munți”...⁴⁸¹ în estul Transilvaniei preotul Grigore din Brețe (azi Breaza Mureș) consemna aducerea cărții pe umerii săi, fapt întărit prin două însemnări din 1772 – „acest sfânt triod este a popii Grigore din Brețc namesnicul neuniților, adusă din Țara Românească pe umerii sfinției sale...”⁴⁸² prezența în Moldova a unei tipărituri buzoiene, din 1700, este astfel consemnată pe filele sale „acest Octoih de Țara Românească iaste al Mânăstirii Neamțului, adusă din Țara Românească de sfinția sa răposatul Pahomie episcopul Romanului.”

Bucureștiul apare în tot mai multe însemnări pe file de cărți, din tiparnițele sale sau ale altor centre. În 1711, Simon din Banabic (Vâlcele, Cluj), cumpără din București de la diaconul Manea, o Evanghelie (Snagov, 1697). La începutul anului următor, Ion, fiul lui Paș Gavril din satul Boziaș de pe Târnave și Toma, fiul lui Ionaș, vând lui Oprea Micu din Sadu un Octoih (Râmnic, 1705), pe care l-am adus – „din Țara Românească di vestitul oraș anume București”. Tot de aici, cu același prilej, a fost cumpărată desigur și „Învățătura preoților pe scurt de șapte Taine” (Buzău 1702), pe care în septembrie 1711, Ion din Boziaș a dăruit-o din dragoste „Popii Ion ot selo”⁴⁸³ Glâmboaca” (Sibiu).

Revenind în Transilvania pe Valea Sebeșului, amintind de pe filele exemplarului din Antologhion (București, 1766), consemnarea privind procurarea sa în 1771, de către jupân Grigorie Coplean – „mergând dumnealui la București”. Din cărțile cumpărate de Ioan Zamfir sin David de la Recea Telechi (Brașov), negustor desigur, au rămas un Antologhion, București 1786 cumpărat tocmai „din sfânta Mitropolie a Bucureștilor”, în 1792, iar ulterior Liturghii (București 1797), procurate de la Dumitru Bogasierul. Pentru frumoasa biserică de lemn de la Săcalu de Pădure (Mureș) cumpără, un Apostol în 1815 (Buzău 1704) „tocma în orașul București”.⁴⁸⁴

În circulația cărții din secolul al XVIII-lea un loc de nădejde i-a revenit negustorului, factor de seamă al vieții sociale, purtător al aspirațiilor naționale. Grăitoare, pentru pulsul relațiilor economice dintre Țara Românească și Transilvania, este următoarea epistolă scrisă pe o carte din Liturghie (București, 1741), provenită de la Bran: „Sănătate dumitale arhon vameș de la Rucăr, aş trece la Câmpulung şi mă rog de dumitale să mă laşi să merg cu ce voi

⁴⁸¹ V. Leu, *Circulația cărților din Țara Românească în sudul Banatului în veacul al XVIII-lea*, p. 394

⁴⁸² Ioana Cristache Panait, *"Biserici de lemn monumente istorice din Episcopia Alba-Iuliei. Mărturii de continuitate și creație românească"*, București, 1987, p. 262ș

⁴⁸³ Idem, *Importante însemnări*, p. 53

⁴⁸⁴ *Ibidem*, p 56

avea.”⁴⁸⁵ Că tipăritura nu lipsea din povara cu marfă ne-o confirmă și însemnarea de pe filele unui nou Testament (București, 1703): „Această carte am vândut eu Dumitru ot Târgoviște”, alături de care și-a notat și cantitatea de „pește oca 12228”, pe care o negociase în Transilvania, cu prilejul acelei călătorii. ⁴⁸⁶ un exemplar din Cazaniile lui Miniati (București, 1742) a fost cumpărat de la un negustor din Iași, într-un galben unguresc, în anul 1767.⁴⁸⁷ atmosfera vânzării cărților în prăvălii se resimte din însemnarea lui Vasile Sachelarie din Moldova de pe filele unui exemplar din Voroavă, (București, 1765): „la 1824 am trecut la dugheana lui Dumitrache Brașoveanul și am găsit această carte și încă un Chiriadromion” (București, 1732).

Numeroase însemnări de pe file de cărți ajunse în Transilvania atestă rolul de vânzător, de intermediar în circulația acestora a negustorului. Numai câteva exemplificări amintim aici. O Cazanie (București, 1768) este cumpărată de popa Gavriș din Dej de la Jupânul Petre Pop din Testihata. ⁴⁸⁸ un exemplar din Noul Testament (București, 1703) este vândut, în anul 1786, de negustorul Sava Marcea, căpitanului Radu Bird din Brașov. Frecvent se reliefează, prin aceleași izvoare documentare, și rolul de donator de carte, peste munți, a negustorului transilvănean.

O familie de negustori dăruiește lăcașului din satul Giumelciș (azi Plopiș, județul Sălaj) patru cărți, conform zapisului de pe filele Evangheliei (București, 1723: „anii Domnului 1742 meseța oct. 27, această carte, sfântă Evanghelie să se știe că o au cumpărat jupân Simion din Giumelciș și cu gazda sa anume Maria și nepotu său Petru pentru sufletul lor. Și cu aceasta sântu și alte trei cărți anume: Liturghie și un Ceasloveț românesc și o Păucenie și le dat tus patru pe seama bisericii noastre din Giumelciș.”⁴⁸⁹ Din mulțimea negustorilor-ctitori de carte, amintim câțiva. Jupânul Dumitrașco Tacos a dat bisericii din Vurpăr (Sibiu), un Octoih (București, 1730).

Se păstrează exemplarul din Evanghelie (București, 1746), pe care Tudor Stama din Brașov l-a dăruit ctitoriei sale de la Dobolii de Jos (Covasna). Bisericii de la Comana de Sus (Brașov) i-a cumpărat Gheorghe Grecul, un Penticostar (București, 1743). În 1762, biserica din Șcheii Brașovului primește Cazaniile lui Ilie Miniati (București, 1742), de la jupânul Ioan Vlad, ctitorul bisericii din Prejmer (Brașov). Un exemplar din Îndreptarea legii (Târgoviște, 1652), cumpărat în 1766 la biserica Scaune din București, trece în 1774, la Săliștea (Sibiu), prin Dumitru Buda, Oprea Vladu, Ioan Romanu. Pentru biserica din Sebeș, (Alba), cumpără un Chiriadromion (București, 1732), în 1778 Tămaș Grancea cel Bătrân. Un Apostol (București, 1774) de la Dârste (Brașov) poartă știrea dăruirii de către „dumnealui jupan Radu Leca, fiind dumnealui și ctitor la sfânta biserică, feb. în 29, 1784”.⁴⁹⁰

Pentru biserica din Mărcuș (Covasna) cumpără, în 1803, un Apostol (București, 1777) negustorul Iancu din Săcele (Brașov), iar pentru cea din Dridif (același județ) un Octoih (București, 1730): „S-au cumpărat cu cheltuiala lui Nicolae Zaharia negustoriu din Făgăraș”,

⁴⁸⁵ *Ibidem*.

⁴⁸⁶ *Ibidem*, *Importante însemnări*, p. 56

⁴⁸⁷ Ecaterina, Amurăției, *Circulația cărții vechi românești din secolul al XVIII-lea în județul Botoșani, în valori bibliofile*, p. 195

⁴⁸⁸ Avram, Andra, *Manuscrise și cărți românești vechi din Centrul Transilvaniei (sec. XVII-XIX) în valori bibliofile*, II, p. 256-257

⁴⁸⁹ Ioana, Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 18

⁴⁹⁰ *Ibidem*.

în anul 1806. Pentru a răspunde temei propuse am ales, în genere, cărți de București, ctitorite de negustori, avem convingerea însă că multe din tipăriturile din alte centre au fost procurate tot de pe piața orașului capitală. Afirmările dau temei nu numai semnalările de cărți din alte centre tipografice, luate de la București, dar și hrisovul, fără efect, al lui Ștefan Mihai Racoviță, din 23 martie 1765, privind desfacerea la București a cărții din alte părți, care amenință: „să zăticnească a mai lucra tipografia de aici”. Se adaugă acestora și cunoașterea faptului că, în 1783, tipăriturile râmnicene, invadează piața Bucureștilor. Metohul, de aici, al Episcopiei Râmnicului constituia importantul punct de difuzare a cărții râmnicene.⁴⁹¹

De rolul negustorului în răspândirea cărților se leagă, firesc, cel al târgurilor, atât pentru sudul munților, cât și pentru Transilvania. Pe o Evanghelie (București, 1760), cu circulație în Sălaj, a fost consemnat, într-o frumoasă caligrafie, următorul text: „Scri-am eu popa Grigorie din Borza zăpis de dreptate pre această sfântă carte Evanghelie, cum că o am cumpărat eu popa Grigorie pe banii mei și-i a mea, că o am cumpărat de la diacul Petrea din Reci, în târgu, în Cluj. Martor îmi iaste popa Nicolae din Gâlgău și popa Pașcă din Jac și alți oameni de cinste încă au fost până am dat 15 florinți tocma în mijlocul piațului în Cluj...” (urmează blestemul) iar apoi: „Scri-am eu popa Grigorie din Borza anul domnului 1762 luna lui octombrie 7 zile”. Pe o carte din aceeași ediție, însemnarea lasă: „să se știe că această sfântă și dumnezeiască carte adică Evanghelie o am cumpărat eu popa Măteiu ot Borza la târgu Brașovului, cu bani buni 13 vonași, 7276 (1768) meseșea iulie 17”.⁴⁹² O carte bucureșteană (Cazani, 1742) cu circulație în Sălaj la mijlocul secolului al XVIII-lea va fi: „...cumpărată cu 26 zloți de popa Ceheiului, Teodor Bucur, în anul 1833 iunie 20, de la o dieciță din (rupt) de peste Mezeș, care o purta la târgu în Șimleu, de vândut, și o ținea cu 8 florinți...cu care și-au și cumpărat doao ceci de secară, căci așa se vinde...”.⁴⁹³

3.6.2.3. Perpetua interconectare, prin cartea religioasă, a teritoriilor românești separate politic

Relațiile neîntrerupte dintre locuitorii celor trei Țări Române se oglindesc și în circulația aceleiași tipărituri prin toate acestea. O Evanghelie (București, 1723) ajunge la Săcalu de Pădure (Mureș), după ce, în 1744, fusese cumpărată de erei Cosma ot Tețcani, același, procurându-și trei ani mai târziu, și exemplarul din Liturghii (Școala Văcăreștilor, 1741), de la logofătul Petre la Tețcani. O carte din Cazaniile lui Ilie Miniati (București, 1742) a fost cumpărată în Moldova, de la un ungurean (transilvănean,) de Gheorghe diac de divan în 25 august 1767, în zilele lui Grigorie Ghica. Acesta o vinde jupânului Cosma Dumitriu din Brașov, care, în 30 septembrie 1784, a dăruit-o bisericii ortodoxe de la Porumbenii Mari (Harghita), evocând astăzi împreună cu alte cărți, dar mai ales cu zidurile singuratice ale bisericii de piatră, populația românească de altădată.⁴⁹⁴

Printr-un învățăcel din școala de slovenie de la Sfântul Gheorghe Vechi va fi ajuns în Transilvania, și Cazania (București, 1742), cu însemnarea „din cărțile lui Constantin dascăl o au cumpărat părintele Misail, cu 20 de florinți, de la mine, de la Bucur grămaticul din

⁴⁹¹ Nicolae, Bănică-Ologu, *Contribuția cărții râmnicene la formarea conștiinței naționale românești, în Valori bibliofile*, p. 44

⁴⁹² Ioana, Cristache Panait, *op. cit.*, p. 20

⁴⁹³ *Ibidem*.

⁴⁹⁴ N. Silică, *Contribuții la vechimea elementului românesc și a circulației cărții*, p. 19, 23, 26

Rășinari, anu domnului, 1742,” anul-însuși al tipăririi sale, în tipografia bucureșteană.⁴⁹⁵ La Săndulești (Cluj), lângă Cheile Turzii, ajunge un exemplar din Evanghelie (București, 1723) ce a fost cumpărat în 1738, de la un diac din Porumbacu de Jos (Sibiu). Bisericii de la Băla (Mureș) îi dăruie un Chiriadromoin (București, 1732) diacul Pata Toader, din sat, cu condiția să o lege și să o îngrijească.

O altă carte, din această ediție, circulă în Mureș, luată fiind de la Simoin diacu din Chimitelnic.⁴⁹⁶ alt exemplar din această mult dorită tipăritură bucureșteană a vândut Toma dascălul de la mănăstirea Arpașului de Jos (Sibiu) lui popa Stroe din Drăguș (Brașov). Pe o carte de la Veștem (Sibiu), tipărită în 1750, Nicolae Iorga a citit însemnarea „acest Octoih s-au vândut de Gheorghe Grămaticul din Țara Muntenească. Dascălul Toader de la Baica (Sălaj) semnează pe o Evanghelie (București, 1750), în chiar anul apariției, o altă asemenea carte, tot atât de proaspătă, fiind cumpărată de Păcurariu Ion din Dilu Mare (azi Dileul Român, Mureș), cu 16 vonași de la dascălul Lazăr, a fost dată popii Simion din Bord (Mureș). Pe filele unui Octoih (București, 1720), ce a circulat în județul Bistrița Năsăud „a scris diac Toader, august 15 zile, 1765”.

Dascălul Dumitru de la Geoagiu de Sus (Alba) vindea, în 1775, bisericii de lemn de la Întregalde, o Cazanie (București, 1768).⁴⁹⁷ Părintele lui popa Stănilă din Viștea de Jos (Brașov) i-a dăruit un Penticostar (București, 1785), dascălul Radu Duma din Scheii Brașovului, în ianuarie a următorului an. Un Triod (București, 1726) dăruiește diacu Ioan Moldoveanu din Râpa de Jos (Mureș) lui popa Grigorie, în 1838, faptul vădind și îndelungata folosință a cărții.

Multe cărți au fost trecute peste munți de luministul Ioan Piuariu Molnar, preocupat de un învățământ unitar românesc, în care scop călătorea la sudul munților. În 1784, acesta informa că în școlile mănăstirești, de aici, învățau 199 de tineri transilvăneni. A fost văzut exemplarul din Apostol (București, 1774), dăruit bisericii Răsăritului din Cluj, în 16 ianuarie 1797, de Ioan Molnar doctor de ochi și profesor de obște. Dintre cărțile de la sudul munților în Moldova, atestatoare a acelorași relații, menționăm exemplarul de Apostol (Buzău, 1743), cumpărat, conform însemnării, în văleatul 7255 (1746-1747), de Gavril erei ot Sisești de la Matei dascălul din București.⁴⁹⁸ Un miscelaneu de cronici (Radu Popescu și un fragment din letopisețul Cantacuzinescu), copiat la București, înainte de 1738, are pe filele sale următoarea însemnare întregitoare, plină de sens: „acest letopiseț l-am cumpărat de la dascălul Ioan ot Sveti Gheorghe cel Nou și am dat pe el 13, bani 60, să-mi fie mie de citit care m-am iscălit, Ursache logofăt moldovean, 1777 sept. 20”.

3.6.3. Efectele folosirii cărții religioase: un învățământ românesc unitar, o conștiință etnică omogenă

Vom evoca școala și cărturari de la Râmnic nu prin cărți din acest centru tipografic ci prin cele a căror foaie de titlu înscriu numele Bucureștilor. La 19 sept. 1730, Gheorghe din Jebel (Timiș) cumpără Liturghii (București, 1729): „de la Simion vătaful din Școala

⁴⁹⁵ Ioana, cristache Panait, *Biserici din lemn monumente istorice*, p. 219

⁴⁹⁶ *Ibidem*

⁴⁹⁷ *Ibidem*, p. 544

⁴⁹⁸ Ioana Costache Panait, *op. cit.*, p. 24

Râmnicului. Pentru biserica din Gura Râului (Sibiu) este cumpărată Evanghelia (București, 1742) în chiar toamna apariției, 1 noiembrie de la Dumitru dascălul de la Râmnic. În biserica de lemn din Secaci (Comuna Beliu, Arad) s-a păstrat exemplarul din Evanghelie (București, 1723), ce face dovada, prin însemnare, că-i fusese cumpărată la anul 1764 noiembrie 7, și o am vândut-o diacul Ion din Râmnic.” Anul următor apariției, o carte din Omilii (București, 1775) ajunge în satul Corbi (Brașov), dăruită fiind de „Nicolae logofăt ot Episcopia Râmnicului moș popei lui Samson ca să-i fie pentru cetanie”.

Relațiile în domeniul învățământului, dar și rolul de „bucoavnă”, manual școlar al cărții tipărite, antrenează numeroși dascăli, dieci și grămăticici, în răspândirea acestora aflându-i, în însemnări marginale, în calitatea de intermediari, donatori, posesori. Chiar în anul tipăririi, un exemplar din Molitvelnic (București, 1729) este cumpărat de popa Grigorie de la Bociu (Cluj) „de la diac Gheorghe din Sad”.⁴⁹⁹ De asemenea, la 1 septembrie 1722, Mitropolitul Dositei trimitea în Schei, la solicitarea lui Radu Tempea *14 molitfelnice, ieșite de sub teascul bucureștean, cu adăugirea că octoihurile s-au terminat*⁵⁰⁰.

Fără îndoială, factorul principal al răspândirii cărții românești în Transilvania a fost preotul, conducătorul de fapt al comunității în condițiile istorice date. De exemplu un exemplar din *Penticostar* (București 1743) era dăruit bisericii de la Poiana (Arad): *în mâna preoților care va ține țara*.⁵⁰¹ De asemenea, Cuviosul Ierarh Pahomie, trimite un *Apostol Mănăstirii Ruga de la Gledin: Această sfântă carte ce se cheamă Apostolu o au dăruit în vecie, Episcop Pahomie, Sfintei Mănăstiri din Țara Ardealului, satul la Gledinu...*,⁵⁰² în anul 1709. După cum se poate observa sunt impresionante aceste însemnări adunate pe filele cărților de cult rămase, în care este implicat preotul, ca donator, ca îndemnător, purtător de grijă, colportar, răspânditor și stăpânitor frecvent al cărții.

Mihail Poslușnicu ne oferă informații cu privire la tradiția muzicală bisericească din Ardeal. Autorul amintește de un oarecare Ioan Bota, învățător din Sălciua de Sus, de pe valea Arieșului, că ar fi dăruit Academiei Române *Cântările bisericești, care datează de prin secolul al XVIII-lea, în cuprinderea următoare: Triod, Penticostar, Minei, începând de la Duminica Tuturor Sfinților, tropar la Vinerea a VI-a din Post și la Sâmbăta lui Lazăr, tropar la Duminica Floriilor*⁵⁰³.

Același autor afirmă că în satul *Budacul-Românesc* (Bistrița-Năsăud), ieromonahul Vartolomeu scrie și tipărește, în anul 1708, un *Catavasier* și un *Osmoglasnic* compus din două părți: partea întâi pentru rugăciuni, iar partea a doua pentru cântările bisericești. La Blaj, în anul 1777, cu aprobarea Mitropolitului Grigorie Maer, s-a tipărit pentru a 30-a oară un *Catavasier*, iar pentru a cincea oară, *Psaltirea lui David*, care conținea după psalmi, cele opt glasuri bisericești.⁵⁰⁴ De asemenea la Sibiu, s-a tipărit (1791) cu binecuvântarea Episcopului

⁴⁹⁹ *Ibidem*

⁵⁰⁰ Idem, *Circulația cărții vechi bucureștene în Transilvania*, Ed. Biblioteca, București, 1990, p.52.

⁵⁰¹ Idem, *Cartea veche românească în Eparhia Aradului*, p. 122.

⁵⁰² Pr. Nicolae, Feier, *Cuviosul Ierarh Pahomie de la Gledin*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003, p. 56. Cuviosul Ierarh Pahomie - primește o formare culturală și duhovnicească într-o familie sacerdotală precum și în mănăstirea satului său, Gledin. Este călugărit la Mănăstirea Neamțu. Pentru calitățile sale intelectuale, duhovnicești și călugărești este ales episcop de Roman, unde va păstori timp de șapte ani (1707-1717). În anul 1704, pledează în Rusia pentru cauza românilor ortodocși prigoșiți de catolici, iar în anul 1714 vine la Mănăstirea Ruga, făcându-se părtaș la lupta confrăților săi împotriva uniației.

⁵⁰³ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *"Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania"*, Cluj-Napoca, 1996, p. 32-33.

⁵⁰⁴ Poslușnicu, Mihail, *Istoria muzicii la români*, Ed. Cartea Românească, București, 1928, p. 108.

Gherasim Adamovici *Psaltirea proorocului și împăratului David*, iar cu câțiva ani mai târziu se tipărește *Catavsierul grecesc și românesc*⁵⁰⁵. Eustație Popovici, din localitatea Baia de Abrud, fiind autorul unui *Osmoglasnic* (1778) scria pe primele pagini: *Acest Osmoglasnic s-au scris de mine smeritul și mult păcătosul, care mai jos mă voi numi. Deci pre tine, iubite cetitor și cântăreț, cu umilință te rog, găsând niscaiva alunecături și greșeala îndreptează-le cu duhul blândețelor, ertându-ne după cuvântul Mântuitorului ce zice: Ertăți și să va erta voao.*⁵⁰⁶

Așadar, apariția numărului mare a cărților de cult (Octoih, Triod, Catavasier, Ceaslov, Liturghier, Apostol, Evanghelier, etc.) tipărite în secolul al XVIII-lea, reprezintă pe de o parte grija pentru cântările bisericești, iar pe de altă parte dovada existenței unei muzici bisericești complete din punct de vedere al formelor ei (glasuri, irmoase, tropare, podobii, cântări liturgice, etc.), fiind astfel necesare educației și cultului.

3.6.4. Radiografia profilului teologic-liturgic a cărților folosite

Din punct de vedere al conținutului lor, cărțile liturgice în studiul de față, se împart în două categorii:

a) cărți compuse cu texte luate din Sfânta Scriptură (Evanghelia, Apostolul și Psaltirea)

b) cărți compuse în decursul timpului de către Sfinții Părinți și scriitori bisericești (Tipicul, Liturghierul, Octoihul, Triodul, Penticostarul, Molitfelnicul, Mineiul, Ceaslovul, Octoihul Mic, Aghiazmatarul, Arhieraticonul, Stașnicul, Antologhionul)

a) Evanghelia (evangelion; lat. evangelium) este cartea de cult care cuprinde pericopele din cele patru cărți ale Noului Testament, scrise de cei patru Evangheliști: Matei, Marcu, Luca și Ioan. Evanghelie adică *vestea bună* este învățătura Domnului nostru Iisus Hristos pe care El a dat-o oamenilor în cei trei ani ai activității Sale pe pământ.⁵⁰⁷

În primele secole ale creștinismului pericopele evanghelice nu erau fixate, iar citirea textelor din Sfânta Scriptură rămânea la alegerea conducătorilor fiecărei biserici. Abia în secolul al IV-lea se face împărțirea Evangheliilor în versete și capitole, precizându-se astfel pericopele care urmau a fi citite în Biserică. Această împărțire i se atribuie lui Evagrie Ponticul (secolul IV) și lui Eutalie, diacon din Alexandria, care a avut ca model o împărțire asemănătoare Vechiului Testament. Stabilirea definitivă a pericopelor Evanghelice s-a făcut abia prin secolul al IX-lea, când au fost fixate și sărbătorile creștine. Evanghelia este una dintre primele cărți tipărite în limba română (secolul al XVI-lea) alături de Apostol, Psaltire, Liturghier, ș.a. Evanghelia tipărită la Mănăstirea Nemț, în anul 1821, de către mitropolitul Veniamin Costache este considerată cea mai mare carte din România și un monument de cultură națională. Existența numărului mare de exemplare (secolul XVIII) care se află la muzeul Centrului Eparhial Cluj, arată răspândirea ei la comunitățile parohiale din Transilvania.

⁵⁰⁵ *Ibidem*, p. 109.

⁵⁰⁶ *Ibidem*.

⁵⁰⁷ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *"Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase"*, Caransebeș, 2001, p. 161.

b). Apostolul (o apostolos, epistolorium = trimis), este cartea de cult care cuprinde texte scripturistice care se citesc la slujbele bisericești. "Cuprinde Faptele Apostolilor și Epistolele din Noul Testament, împărțite în pericope, care se citesc înainte de Evanghelie. Prima traducere în limba română a Apostolului a făcut-o diaconul Coresi, la anul 1563, în Brașov."⁵⁰⁸ Continuă să fie tipărit și în secolul al XVIII-lea în ediții mai puține, iar începând cu secolul al XVIII-lea apare în ediții numeroase.

c). Psaltirea (psalmos = cântare, odă; psaltirion = instrument muzical de acompaniament; lat. *Psalmorum liber* sau *Psalterium*), este una din cărțile Vechiului Testament care a intrat în cultul creștin pentru frumusețea conținutului ei, alcătuit din cei 150 de psalmi atribuiți proorocului David⁵⁰⁹. Psalmii au constituit prima formă de cântare religioasă în cultul creștin. Traducerea și tipărirea Psaltirii în limba română împreună cu Liturghierul în anul 1570, arată locul și importanța ei în cult, iar frumusețea ei a inspirat prima realizare de poezie cultă în literatura română prin „Psaltirea în versuri” de la 1673 a mitropolitului Dosoftei.⁵¹⁰

d). Liturghierul (leitourghios; Liturghiarum liber, missale la catolici), cuprinde rânduiala slujbei Sfintei Liturghii și ale slujbelor premergătoare: rânduiala Vecerniei, Miezonopticii, Utreniei, Ceasul IX, rânduiala Proscomidiei și rânduiala pregătirii pentru săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii.⁵¹¹ Prima carte tipărită de Biserica Ortodoxă a fost Liturghierul-tipărit de către călugărul sârb Macarie în limba salvonă, la anul 1508 și apoi de Coresi, în limba română, la anul 1570.⁵¹² Parcurgând o istorie a tiparului românesc se poate deduce importanța Liturghierului, care a fost cea mai solicitată carte de cult, faptul rezultând din numărul mare de ediții slavone sau românești, mai ales, începând cu secolul al XVIII-lea, când limba română și-a făcut loc definitiv în cult.

e). Molitfelnicul sau Evhologhiul (Evhologhion; evhi logos = rugăciune, cuvânt) este cartea liturgică în care sunt cuprinse toate slujbele cerute de nevoile spirituale ale creștinului, de la naștere până la moarte, ca: slujbele Sfintelor Taine (Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir, Spovedania, Împărtășania, Maslul, Nunta și Preoția) slujbele ierurgiilor (sfeștania, înmormântarea, parastasul, sfințirea obiectelor de cult), precum și diferite rugăciuni legate de necesitățile sufletești ale credincioșilor. Molitfelnicul este o carte veche, care a fost întocmită în timp începând cu secolele IV-IX. Evhologhiul Mitropolitului Petru Movilă, tipărit la Kiev, în anul 1646, sub titlul de *Trebuiește*, este cel mai bogat în conținutul de slujbe și rugăciuni.⁵¹³ A fost tradus și tipărit în limba română de către Antim Ivireanul la Târgoviște în anul 1709, de unde rezultă că acest exemplar a stat la baza edițiilor ulterioare, tipărite în secolul al XVIII-lea la București, Râmnic, Blaj etc.

⁵⁰⁸ *Ibidem*, p. 649.

⁵⁰⁹ *Ibidem*.

⁵¹⁰ *Ibidem*.

⁵¹¹ De asemenea mai cuprinde rânduielele celor trei Sfinte Liturghii care se săvârșesc în Biserică în perioadele anului bisericesc: Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, Liturghia Darurilor mai înainte Sfințite și rugăciuni pentru diferite trebuințe din viața omului. *Ibidem*.

⁵¹² *Ibidem*.

⁵¹³ *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, p. 309.

f). Octoiul (octo+ihos = opt+glas) - cuprinde" rânduiala slujbelor bisericești de seara și dimineața, pe cele opt glasuri, pentru toate duminicile și zilele săptămânii, din perioada anului bisericesc numită a Octoiului."⁵¹⁴ Este numit octoih, pentru că imnele din slujbele sale se cântă pe opt glasuri, care se succed săptămânal. "Cântările duminicale ale octoiului sunt atribuite Sfântului Ioan Damaschinul, iar cele de peste săptămână sunt atribuite altor imnografi ca: Anatolie-Patriarhul Constantinopolului (secolul V), Cosma Melodul (secolul IX) și alții din secolele următoare." Octoiul mic este identic cu Catavasierul, care sunt un extras din Octoiul Mare. Prima ediție a Octoiului în limba română a tipărit-o Antim Ivireanul în anul 1712.

g). Mineiul sau Minologiul (minata-o min-lună; to minologhion-calendare și proloage) - cuprinde slujba de la Vecernie și Utrenie pentru fiecare zi a anului bisericesc. De asemenea cuprinde cântările rânduie la Praznicele Împărătești, Sărbătorile Sfinților mari și de fiecare zi, cântări adunate în 12 cărți după numărul celor 12 luni ale anului. În anul 1698, Episcopul Mitrofan al Buzăului a tradus din limba slavonă în limba română o parte din imnele și rugăciunile liturgice cuprinse în Minei.⁵¹⁵ Primul Minei în limba română a apărut în anul 1846, prin grija egumenului Neonil, de la Mănăstirea Neamțu. În catalogul cărților de cult folosite în Transilvania (secolul XVIII) această carte liturgică apare sub denumirea de *antologhion*, care este de fapt o prescurtare a mineiului.

h). Triodul sau Triodionul (Triodion; treis odi=trei cântări) cuprinde rânduiala serviciilor divine din perioada Triodului, începând cu „Duminica Vameșului și a Fariseului” până la Sâmbăta Mare. Deosebirea între Triod, Octoih și Minei constă din numărul de cântări ale Canonului, ceea ce rezultă că în timp ce în Octoih și Minei canoanele sunt de 9 cântări, în Triod canoanele sunt de trei cântări (ode), de aici și denumirea de Triod. Dintre autorii Triodului amintim pe Sf. Andrei Criteanul (sec VIII), autorul multor imne și al canonului cel mare, Iosif și Teodor Studitul (secolul IX), Monahia Casia (secolul IX) s.a. Prima traducere a Triodului în limba română a reușit să o facă Episcopul Mitrofan al Buzăului în anul 1700, însă multe din imne și rugăciuni au rămas netraduse în limba slavonă.⁵¹⁶

i). Penticostar sau Penticostarion este cartea liturgică care cuprinde rânduiala serviciilor religioase de la Duminica Sf. Paști până la Duminica Tuturor Sfinților (adică cincizeci de zile). Slujbele acestei perioade au un caracter optimist, sunt imne și cântări pline de bucuria Învierii. Compunerea lor se atribuie Sfinților melozi Iosif Studitul, Cozma de Maiuma și Ioan Damaschinul (secolele VIII-IX). În secolul al XVIII-lea este tipărit în limba română la tipografiile din Blaj, Bucurști, Râmnic, după cum rezultă din Catalogul expus.

j). Tipicul sau Tipicon (Tipicon; tipos=formă, formular) cuprinde rânduiala și îndrumările după care se desfășoară sfintele slujbe în perioada anului bisericesc, respectiv perioada Octoiului, a Triodului și a Penticostarului. Întocmirea Tipicului, așa cum se află azi

⁵¹⁴ *Ibidem*.

⁵¹⁵ Dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.* p. 248.

⁵¹⁶ *Ibidem*.

în Biserica Ortodoxă, a început din epoca Bisericii Primare. Compunerea Tipicului se atribuie Sfântului Sava în secolul al V-lea. În veacurile următoare Tipicul a fost revăzut și îmbunătățit de către Sfântul Sofronie - patriarhul Ierusalimului (secolul VII); Sfântul Ioan Damaschinul (secolul XIII); Teodor Studitul (secolul IX) ș.a. lucrarea de întocmire a Tipicului încheindu-se abia în sec al XVI-lea când ieromonahul Iosafat din Nougla tipărește primul Tipic (1556) în limba greacă: *Tipicul Sfântului Sava precum era tipărit și mai înainte*.⁵¹⁷ În țara noastră primul Tipic a fost tipărit la Iași, în anul 1816, cu titlul cel mare: *Tipicul cel Mare sau Mănăstiresc*.⁵¹⁸ Acesta este motivul pentru care Tipicul nu apare menționat în Catalogul de cărți bisericești tipărite în secolul al XVIII-lea.

k). *Chiriadromion* (kiriakos-kiriaki-duminical; predica de Duminica sau Cazania), chiriadromion = este titlul grecesc cu care a fost tipărită Cazania sau Cartea de învățătură a Mitropolitului Varlaam la Alba-Iulia în 1699, cuprinzând 81 de predici.⁵¹⁹

l). *Strastnic* (Stretnic sau Strejnic) = este cartea liturgică ce cuprinde slujba Sfințelor Patimi și a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Cu acest titlu a fost tipărită la Blaj în anul 1773. Muzeul Arhiepiscopiei Clujului deține un bogat număr de exemplare, tipărite în secolul al XVIII-lea, la Blaj.

m). *Euhologhiul* este cartea de cult ce conține rânduiala Sfințelor Taine și ierurgii. Euhologhiul cel mai bogat în rânduilele liturgice menționate este cel al lui Petru Movilă, tipărit în limba slavonă în anul 1646.⁵²⁰ Astăzi aceste slujbe liturgice le găsim în Molitfelnic.

n). *Ceaslovul* sau *Orologiul* (orologhion, lat. horarium) este cartea de cult ce cuprinde rugăciuni și cântări pentru ceasuri fixe din timpul serii, nopții, dimineții și zilei. Ceaslovul este cartea care se folosește foarte mult la strană. Cuprinde Ceasurile, Vecernia, Pacevernita, rugăciuni din timpul zilei, Troparele Învierii și ale morților, troparele și condacele Triodului și Penticostarului, troparele zilelor de peste săptămână, Acatiste și Paraclise.

*

Se impun câteva concluzii parțiale:

- studierea și cunoașterea cântărilor bisericești și a cărților de cult evidențiate reprezintă un real interes în promovarea culturii, limbii și muzicii bisericești răsăritene de tradiție bizantină în spațiul transilvănean;
- spiritualitatea românească din Transilvania s-a bucurat de răspândirea acestor cărți de cult prin legăturile permanente cu frații lor de peste munți;
- cărțile liturgice tipărite de către ctitorii cărturari români: Filip Moldoveanu, Coresi, Varlaam, Dosoftei, Simion Ștefan, frații Greceanu, Antim Ivireanu, au făcut începutul pătrunderii limbii române în slujba bisericească, găsindu-și astfel exprimarea melodică în manuscritele muzicale de tradiție bizantină semnate de Filotei Sin Agăi Jipei, Ioan Duma Brașovean, Naum Râmniceanu, care au circulat în Transilvania;
- prezența manuscriselor muzicale și a cărților de cult în rândul comunităților parohiale a căutat să mențină trează conștiința românească, în păstrarea

⁵¹⁷ Idem, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, p. 510.

⁵¹⁸ *Ibidem*.

⁵¹⁹ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 1001.

⁵²⁰ Dr. V. Mitrofanovici, *op. cit.* p. 242.

nealterată a cultului ortodox prin practicarea cântării bisericești de tradiție bizantină (cel puțin până la începutul sec. al XVIII-lea) și a unității de neam și de țară.

Așadar, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea prin cărțile de cult și manuscrisele muzicale de tradiție bizantină care au circulat în Transilvania – scrise într-o limbă înțeleasă de către toți românii – s-a realizat procesul de introducere a limbii române în cultul ortodox, precum și formarea și păstrarea limbajului muzical bisericesc și liturgic.

Conștientizarea credincioșilor de a nu fi doar simpli asistenți, ci participanți activi la actul liturgic prin răspunsurile pe care le dau în dialogul cu preotul slujitor l-a determinat pe vrednicul de pomenire Patriarhul Justinian în anul 1950 să ia inițiativa de a introduce cântarea omofonă în bisericile noastre, gest întemeiat pe o întreită motivație: extinderea catehizării, consolidarea sentimentului de unitate națională și rezistența împotriva fenomenului sectar.

Revenind la vremurile noastre observăm tot mai des apariția, proliferarea și consolidarea sectelor, precum și acțiunea lor de atragere a ortodocșilor. În acest sens, considerăm laudabile **inițiativele Sfântului Sinod de reintroducere a cântării omofone**, cu participarea întregii comunități parohiale. De aceea considerăm că pentru pregătirea credincioșilor, în a învăța cântarea omofonă corect, responsabilitatea îi revine cântărețului bisericesc, sub directa îndrumare a preotului slujitor. Pricesnele au aici un rol de impulsioneare și antrenare colectivă de mare impact.

Iată de ce este obligatoriu ca strana să-și asume responsabilitatea conducerii fără ostentație, în vederea creării unei atmosfere duhovnicești de rugăciune având ca scop înălțarea sufletului către sferele idealului creștin, respectiv Împărăția lui Dumnezeu.

4. Arealul transilvan, perimetru geografic predilect de promovare a pricesnei

4.1. Panorama istorică favorizantă de răspândire a pricesnei. Contextul istoric germinativ și prelungirile în prezent

Realizând călătorii duhovnicești prin trecut, observăm că nu a existat în lume nici un popor, care să nu fi avut muzică și să nu fi practicat cântarea. Sentimentul frumosului s-a manifestat dintotdeauna prin muzică ca și prin celelalte arte potrivit cu locul, timpul și specificul fiecărui popor. În cultul creștin, cântarea bisericească a ocupat de la început un loc important, ca dispoziție firească a omului și ca dar deosebit pentru unii. Biserica Ortodoxă a continuat, păstrat și dezvoltat cântarea cu vocea în biserică și nu a admis instrumentele.⁵²¹ Așadar vocea este organul de exprimare a omului prin cuvânt, prin cântare sau alte forme de manifestare a bucuriei, mulțumiri sau dureri.

⁵²¹ Ființa umană participă direct, nu printr-un instrument străin la proslăvirea lui Dumnezeu. Așa au statornicit Sfinții Apostoli, cum vedem în repetatele îndemnuri ale Sfântului Apostol Pavel, care se adresează credincioșilor comunităților întemeiate de el: „Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, laudând și cântând Domnului” (Efes. 5,19); sau „Cântați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-i, în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești” (Col. 3,16). (n.n.)

Cercetarea și valorificarea științifică⁵²² a manuscriselor și cărților vechi românești a prins dimensiunile unui adevărat fenomen de cultură, ale cărei rezultate se concretizează nu numai faptic, ci și spiritual, ele reușind să reconstituie atmosfera de simțire, de dragoste și prețuire pe care au încurajat-o strămoșii, reliefând aportul ei hotărâtor la făurirea unității românești.⁵²³

De la tipăriturile lui Coresi, la Cazania lui Varlaam, de la Noul Testament al lui Simion Ștefan, la Biblia de la București, ca și în multe alte cărți bisericești tipărite în diferite centre pentru toți românii, exista o unanimă mărturisire a conștiinței de unitate națională. Prezența Manuscriselor muzicale și a cărților de cult în Transilvania a reprezentat un factor de unitate spirituală ce vehicula ideea latinității neamului și a limbii, pregătind în felul acesta, peste veacuri, unitatea națională a tuturor românilor.⁵²⁴

De altfel, viața religioasă a românilor ardeleni s-a modificat și datorită tendințelor prozelitiste care vizau mai întâi credința și cultul, de care era legată organic și cântarea. De aceea, înțelegerea transformărilor survenite în cântarea bisericească ardeleană ne obligă la cunoașterea împrejurărilor istorice în care acestea s-au petrecut. Vom prezenta, prin urmare, o succintă privire retrospectivă, referitoare la viața politică și bisericească a românilor transilvăneni.

4.1.1. Mutații majore în coloratura etnică și orientarea ideologic-olitică a teritoriilor ardeleni

"După coteropirea teritoriilor intracarpătice de către regatul catolic maghiar, au avut loc profunde schimbări de natură etnică, socială și religioasă. Pe lângă românii autohtoni, care au deținut în permanență supremația numerică, au venit aici și elemente maghiare, apoi au fost colonizați sași și secui, în teritoriile în care locuiesc aceștia și astăzi. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, voievodatul Transilvaniei a devenit un principat autonom sub suveranitate otomană, condus de principii maghiari sau români maghiarizați."⁵²⁵

Așadar, "în această nouă perioadă din istoria Transilvaniei principii din Alba-Iulia au patronat, o intensă acțiune *prozelitistă calvină* printre români, prin traducerea în românește a cărților de slujbă și cântărilor bisericești, dar fără succes."⁵²⁶ În acest sens, se cuvine amintită *colecția de cântece, psalmi și laude* întocmită la Făgăraș, în cadrul Școlii Românești

⁵²² Există nenumărate lucrări și studii elaborate de muzicologi români, clerici și laici, precum Titus Moisescu, Gheorghe Ciobanu, Nicu Moldoveanu, Sebastian Barbu Bucur, Grigore Panțaru, Victor Giuldanu, Nicolae Lungu, Constantin Viorel Cosma, Vasile Stanciu, Alexie Buzera ș .a., care și-au consacrat o mare parte din viață cercetărilor de muzicologie cu focalizare distinctă pe arealul transilvănean.

⁵²³ Ioana Cristache-Panait, "*Circulația cărții vechi bucureștene în Transilvania*", Edit. Biblioteca, București, 1998, p. 1.

⁵²⁴ Indiferent de cadrul politic sau momentul istoric, românii din cele trei Țări Române au fost moștenitorii unei culturi și civilizații bizantine. "În acest sens, muzica bizantină din Transilvania a fost aceeași cu cea din Țara Românească și Moldova, până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, când o parte a românilor transilvăneni s-au unit cu Roma. Acest fapt a contribuit la diversificarea muzicii liturgice de tradiție bizantină, care a fost influențată de muzica altor confesiuni, de muzica occidentală și de cea populară." *Ibidem*.

⁵²⁵ "Odată cu aceste mutații de natură politică, s-au produs acum și însemnate schimbări în sfera vieții bisericești. Pe lângă catolicism, au apărut și au fost recunoscute oficial de către Dieta Transilvaniei, trei confesiuni noi, născute din Reformă: luterană (1550), calvină sau reformată (1564) și unitariană (1568). În această situație Episcopiile Romano-Catolice, maghiare din Alba-Iulia și Oradea au fost desființate, iar averile lor secularizate, încât Biserica Romano-Catolică a rămas cu un număr foarte redus de credincioși." Pr. Prof. Mircea Păcuraru, "*Unitatea în Transilvania în trecut și astăzi*", Editura Andreeană, Sibiu, 1994, p. 15.

⁵²⁶ Poslușnicu, Mihail, "*Istoria muzicii la români*", București, Edit. Cartea românească, 1928, **MATIS**, REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

întemeiate în anul 1657 de către Principesa Susana Lorantffy, susținătoare a reformei – văduva lui Gheorghe I. Rakoczy.⁵²⁷ Legăturile românilor transilvăneni cu frații lor de peste munți au ajutat Biserica Ortodoxă din Transilvania să iasă biruitoare și din aceste încercări cum ar fi, de pildă tipărirea *Catehismului calvinesc*, destinat propagandei printre români, pe care mitropolitul Varlaam al Moldovei l-a aflat în biblioteca învățatului muntean Udriște Năsturel condamându-l și socotindu-l *plin de otravă și de moarte sufletească*.

4.1.2. Interesul prozelitist explicit al calvinismului pentru ortodocșii transilvăneni

Ortodocșii ardeleni nu s-au lepădat de credința lor strămoșească și nu au cedat propagandei calviniste pentru că au avut în permanență în fața ochilor duhovnicești modelul ierarhilor martiri Ilie Iorest (1640-1678)⁵²⁸, Sava Brancovici (1656-1680) și Iosif Budai (1680-1682)⁵²⁹, care au apărut cu multă dârzenie credința ortodoxă pătimind multe din cauza aceasta din partea calviniștilor.⁵³⁰ Așadar, Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și-a avut martirii săi în lupta împotriva calvinismului și aceștia dădeau o tărie morală deosebită tuturor credincioșilor. Părintele profesor Mircea Păcurariu arăta în una dintre lucrările sale că *legăturile dintre ortodocșii transilvăneni și frații lor din sudul și răsăritul arcului carpatin erau foarte puternice din punct de vedere bisericesc. Domnitorii Țării Românești și ai Moldovei îi sprijineau pe ardelenii ortodocși care luptau împotriva prozelitismului calvin susținut de principii Transilvaniei. Episcopii îi ajutau pe românii ardeleni oferindu-le cărți de cult și alte danii, iar mulți dintre românii din Transilvania treceau munții așezându-se în mănăstirile cele mai apropiate.*⁵³¹

Sfârșitul secolului al XVII-lea va însemna o nouă perioadă pentru Imperiul austriac prin înfrângerea oștilor otomane sub zidurile Vienei (1683) urmând apoi cucerirea treptată a unor teritorii din Europa Centrală, printre acestea aflându-se și principatul Transilvaniei. Așadar "jugul de lemn al turcilor se schimba cu jugul de fier al austriecilor"⁵³². Îndată "după ocuparea Transilvaniei de către habsburgi, s-a început o acțiune energică pentru consolidarea ocupației lor. Un rol însemnat în această acțiune a revenit Bisericii Romano-Catolice. Întrucât *recatolicizarea* luteranilor, calvinilor și unitarienilor era imposibilă, misionarii iezuiți și-au îndreptat atenția spre românii ortodocși⁵³³ care erau mai numeroși decât toate celelalte națiuni."⁵³⁴

⁵²⁷ Octavian Cosma Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, București, 1973, p. 248.

⁵²⁸ Ilie Iorest este un sfânt martir, de origine ardelen, mitropolit ortodox de Alba-Iulia (1640-1643), strălucit promotor al unității românești și neostenit apărător al Ortodoxiei în Transilvania. A fost înlăturat din scaun în urma intrigilor cârmuitorilor calvini, neîndeplinind nici una dintre îndatoririle impuse la numire, rămânând statornic în credința ortodoxă împreună cu păstoriții săi. Biserica Ortodoxă îl pomenește la 24 aprilie, împreună cu Sava Brancovici, fiind canonizați de Sf. Sinod la 28 februarie 1950. (n.n.)

⁵²⁹ Iosif Budai s-a născut în părțile Hunedoarei la anul 1630. Înclină spre viața monahală, fapt pentru care la anul 1680 în urma vacanței scaunului de mitropolit al Transilvaniei prin depunerea și întemeierea Sf. Ierarh Sava Brancovici, ieromonahul Iosif Budai a fost ales mitropolit al românilor transilvăneni. Nu după mult timp a fost martirizat cauza fiind ca și a înaintașilor săi. (n.n.)

⁵³⁰ Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Dr. I. Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. II, p. 433.

⁵³¹ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, "Legăturile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Țara Românească și Moldova sec. XVI-XVIII", în "M.A". 1-3/1968, p. 194.

⁵³² Idem, *Uniația în Transilvania în trecut și azi*, p. 16.

⁵³³ "Prin atragerea românilor ortodocși la unirea cu Biserica Romei se urmărea, pe de o parte, înmulțirea numărului catolicilor, și implicit, creșterea rolului politic al Statului catolic transilvan, căci membrii acesteia se

Uniația din Transilvania a fost pregătită - am putea afirma - de evoluția evenimentelor pe plan politic. Astfel, Transilvania - care se afla sub suzeranitatea turcilor încă din anul 1541, în urma păcii de la Karlowitz (26 ianuarie 1699) - a trecut sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Din punct de vedere confesional, Transilvania avea o structură variată: principii calvini maghiari dețineau puterea politică și aveau mulți supuși reformați (calvini) în toate părțile principatului, unitarianismul câștigase teren mai ales în centrul Transilvaniei, sașii aparțineau în totalitate confesiunii evanghelice-luterane, iar majoritatea populației, alcătuită din români, aparținea Bisericii Ortodoxe. Această *policromie confesională*⁵³⁵ - cum a fost numită de către părintele prof. dr. Dumitru Stăniloae nu convenea catolicilor care își pierduseră hegemonia și care doreau să-și păstreze privilegiile. *Ca urmare Biserica Romano-catolică având sprijinul Curții Imperiale a început acțiunile de micșorare a influenței calvinismului și de sporire a numărului credincioșilor catolici, recurgând în acest sens la atragerea românilor la unirea cu Biserica Romei.*⁵³⁶

Toți istoricii români ortodocși, care au reliefat evenimentele din perioada 1698-1701, au insistat asupra faptului că atât cardinalul Leopold Kollonics cât și iezuiții Paul Ladislau Barany, parohul Bisericii catolice din Alba-Iulia și Gabriel Hevenessy, consilierul lui Kollonice, au avut un rol important în ademenirea românilor la „unire”. Astfel, în 14 aprilie 1698, împăratul Leopold I al Austriei făcea cunoscut că, preoților ortodocși din Transilvania care vor accepta *Unirea* cu Biserica Romei li se vor asigura privilegiile de care se bucură slujitorii Bisericii Romei. Leopold Kollonics s-a dovedit un zelos promotor al *Uniației* și în 2 iunie 1698 a făcut cunoscut preoților români ortodocși că vor beneficia de privilegiile clerului catolic dacă vor accepta cele patru *puncte florentine*: primatul papal; filioque; purgatoriul; utilizarea azimei la Sfânta Euharistie.

În urma acestor *chemări* - însoțite de promisiuni care nu vor fi împlinite integral niciodată - în 7 octombrie 1698, la Alba-Iulia *un grup de 38 de protopopi, împreună cu proaspătul mitropolit Atanasie Anghel au semnat actul Unirii, în limba română la Alba-Iulia, declarând că se unesc cu Biserica Romei Cea catholicească, urmând a se bucura de toate privilegiile clerului și credincioșilor romano-catolici, dar menționând expres: "cum pre noi și rămășițele noastre din obiceiul Bisericii noastre a Răsăritului să nu se clătească, ci toate țăramoniile, posturile, sărbătorile, cum până acum așa și de acum înainte să fim slobozi a le ține"*⁵³⁷, de unde rezultă păstrarea ritualului ortodox, implicit a cântării bisericești, care a fost una dintre condițiile acceptării acestei *Uniri*. Istoricii bisericești au arătat că ulterior actul *unirii* a fost plastografiat.⁵³⁸ Prof. Silviu Dragomir a prezentat modul în care iezuiții au modificat textul inițial, adăugând în latinește noi condiții în vederea unirii, care nu au fost stabilite inițial și care nu puteau fi acceptate de către credincioși. În primăvara anului 1701 a

alegeau după numărul credincioșilor fiecărei confesiuni, iar pe de altă parte ruperea oricăror legături ale românilor din Transilvania, cu frații lor din Țara Românească și Moldova". *Ibidem*, p. 17.

⁵³⁴ *Ibidem*.

⁵³⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, "*Uniatismul în Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*", Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1973, p. 44.

⁵³⁶ Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, Editura Institutul Biblic, București, 1992, p. 327.

⁵³⁷ *Ibidem*.

⁵³⁸ Prof. Silviu Dragomir, "*Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei (Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul român 1697-1701)*", Cluj-Napoca, p. 28. MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

apărut a doua diplomă leopoldină, în 15 articole, care era socotită *actul de naștere al Bisericii Greco-Catolice*.⁵³⁹

În urma acestor evenimente, majoritatea populației transilvănene a rămas fidelă Bisericii Ortodoxe. Românii și-au păstrat cu greu credința și chiar cei trecuți la catolici așteptau cu nerăbdare, să primească privilegiile promise de autoritățile imperiale și bisericești catolice. Istoricii ne oferă în permanență exemplul de jertfă al episcopului Inocenție Micu care a păstorit Biserica unită între 1730-1751 și a suferit la Viena și Vatican pentru că cerea aplicarea în faptă a promisiunilor legate de *Unire*. Considerat cea mai puternică personalitate politică a poporului nostru în sec. al XVIII-lea, de către D. Prodan, Inocenție Micu Klein⁵⁴⁰ a fost cel care a început lupta pentru recunoașterea poporului român ca națiune politică în Transilvania.⁵⁴¹

Așadar, cea mai gravă consecință a *Unirii cu Roma* a fost învrăjbirea românilor împărțiți deja în două tabere. Ortodocșii nu mai aveau mitropolit, nici mănăstiri și multe dintre bisericile lor au fost luate de cultul greco-catolic. Mai mult, după metoda specifică iezuiților, ortodocșii erau atrași spre școlile greco-catolice și implicit asupra lor se exercitau presiuni prozelitiste. Iată de ce istoricul I. Lupaș a afirmat că *Unirea* cu Roma este un act trist și de dureroasă orientare și trebuie să i se dea numirea care exprimă adevărul și anume: *dezbinarea bisericească a românilor ardeleni*.⁵⁴²

În această perioadă, creația culturală din Ardeal era, prin definiție, o componentă esențială a luptei pentru conservarea ființei naționale. Totul era subordonat politicului. Preoțimea nu se putea consacra cu precădere studiului și scrisului, traducerii și editării de cărți, pentru că erau solicitați în permanență de probleme ce angajau însăși existența românilor ca neam.⁵⁴³ O mărturie edificatoare a păstrării datinilor străvechi de către românii transilvăneni o reprezintă cântarea (rituală) bisericească.⁵⁴⁴

Centre de cultivare ale acestei cântări, "mănăstirile transilvănene înzestrate cu școli necesare pregătirii clerului, au fost distruse și desființate din ordinul generalului Bukow, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Desființarea mănăstirilor a produs o perioadă de criză în viața bisericească transilvăneană. Cântarea bisericească ortodoxă, - unul dintre elementele esențiale de menținere a vieții spirituale și unității bisericești - rămânând fără sprijinul efectiv

⁵³⁹ Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *"Istoria Bisericii Ortodoxe Române"*, Ediția a II-a, București, 1994, p. 303, vezi și Pr. Prof. Dr Milan Șesan, Pr. Prof. Dr Teodor Bodogae, Pr. Prof. Dr Ioan Rămureanu, *op. cit.*, vol. II, p. 301, vezi și Dumitru Micu: *"Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism"*, București, 2000, p. 28.

⁵⁴⁰ "El a pus la baza programului său romanitatea, vechimea și continuitatea românilor pe aceste meleaguri. În ce privește Uniația, el a conceput-o doar ca un instrument pus în serviciul luptei sale naționale și nicidecum ca o recunoaștere a învățăturii Bisericii Catolice. De aceea, atunci când la Viena a fost pus în fața unei comisii de anchetă, printre învinuirile aduse era și aceea *Cum că lasă să se citească în biserici cărți la neuniți tipărite.*" Ioana Cristache-Panait, *op. cit.* p. 45.

⁵⁴¹ *Ibidem*.

⁵⁴² Dr. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, 1995.

⁵⁴³ Dumitru Micu, *op. cit.*, p. 28.

⁵⁴⁴ "Cultul și muzica bisericească au jucat un rol deosebit în menținerea unității românilor din Transilvania. În acest sens, istoricul Ștefan Meteș spunea: dulcea cântare de strană în duminici și sărbători, mângâie sufletul bietului iobag în asprele lui dureri cauzate de cei ce voiau înstrăinarea lui religioasă și națională." Ștefan Meteș, *"Istoria Bisericii românești din Transilvania"*, Vol. I, Sibiu, 1935, p. 325-326.

și permanent al școlilor mănăstirești, a început să decadă impregnându-se cu multe elemente lumești, străine de atmosfera bisericească.⁵⁴⁵

Totuși, această situație a românilor ardeleni a făcut ca muzica bisericească să capete "pe de o parte un caracter pronunțat popular, iar pe de altă parte s-a îndepărtat de linia melodică tradițională."⁵⁴⁶ Aceasta s-a întâmplat cu toate că, "de-a lungul timpului, au existat mulți dascăli transilvăneni, care au plecat în Țara Românească pentru a învăța cântarea bisericească de tradiție bizantină, în speranța de-a o păstra cât mai nealterată și transmite generațiilor viitoare. Dintre aceștia amintim pe Bucur Grămăticul din Sâmbăta de Sus, Ioan Duma din Brașov, Naum Râmniceanu și alții, care prin talentul și operele lor au adus un suflu de proșpețime în cântarea psaltică din Transilvania, propagând astfel prin numeroșii lor ucenici stilul poetico-muzical, afirmat de către Filothei Agăi Jipei."⁵⁴⁷

4.2. Cântarea religioasă transilvăneană cu fibră bizantină în secolul XVIII-lea

4.2.1. Muzica bizantină – rezultatul unei sinteze originale a trei ingrediente: oriental, elenistic și roman

Pentru a vorbi despre o cultură muzicală de tradiție bizantină (în cazul nostru în centrul Transilvaniei), se impune încă de la început definirea conceptului de « muzică bizantină », precum și acela de « muzică de tradiție bizantină ». Considerentul delimitării acestor două denumiri sau feluri de manifestare a unui segment din cultura bizantină își găsește motivația în localizarea și existența puterii politice a Imperiului Bizantin. Astfel, perioada de creație muzicală bisericească cuprinsă până în anul 1453, începe să fie acceptată sub denumirea de « muzică bizantină », iar cea de după anul 1453 (an care corespunde cu căderea Imperiului Bizantin sub turci) de « muzică de tradiție bizantină »⁵⁴⁸ sau de « muzică post-bizantină »⁵⁴⁹.

De altfel, prima denumire de « muzică bizantină » este în consonanță în apelativele date și celorlalte arte de aceeași sorginte : « denumire generală dată artei care s-a dezvoltat în secolele IV-XVI d. Hr. în Imperiul Bizantin, în care sunt incluse și fenomenele artistice aparținând țărilor Orientului Ortodox. Este **rezultatul unei sinteze originale între trei componente : orientală, elenistică și romană**⁵⁵⁰. Putem afirma că « muzica bizantină », ca și cea « de tradiție bizantină », « este în esență religioasă (...) strâns legată de Biserică, de oficiile religioase la care este folosită » și că ea contribuie în mod eficient la crearea și întreținerea unei spiritualități specifice pentru exprimarea cultului adus lui Dumnezeu, unul în

⁵⁴⁵ "Însă cu toate acestea, poporul drept credincios, dându-și seama că în Cărțile de cult și în Cântarea bisericească are un sprijin puternic pentru apărarea și păstrarea unității de credință, de organizație și de cult cu Biserica din Țările Române, cu care era în relații forte strânse, și-a arătat față de ea o deosebită grijă. Chiar dacă au fost opriți de către asupritorii habsburgici, să treacă munții, dascălii și preoții transilvăneni, au pătruns prin trecătorile ascunse ale Carpaților în Țara Românească să învețe cântarea bisericească, în perioada în care se decidea introducerea limbii române în imnele bisericești, pentru ca apoi să reînvie această cântare în Transilvania." Ioan G. Popescu, *"Învățămintul muzical în Biserica Ortodoxă Română"*, în Rev. B.O.R., nr. 9-10, 1969, p. 145.

⁵⁴⁶ *Ibidem*.

⁵⁴⁷ *Ibidem*.

⁵⁴⁸ Conform Titus Moisescu, *"Pentru o mai bună cunoaștere a muzicii bizantine"*, în rev. "Colocvii 1993-1994", Iași, 1995, p. 5-6.

⁵⁴⁹ *Idem*, în rev. *Colocvii 1993-1994*, Iași, 1995, p.5-6.

⁵⁵⁰ Ioan M. Stoian, *Dicționar religios*, Editura Garamond, 1994, p. 40.

ființă și întreit în persoane, Preacuratei Fecioare Maria, tuturor sfinților și sărbătorilor dedicate lor.

Pornind de la faptul că « muzica bizantină » nu este o producție anonimă a Bisericii și nici expresia dorinței de slavă deșartă a unui scriitor sau a oricărui demnitar bisericesc, părintele I. D. Petrescu ne dă o definiție mai cuprinzătoare a acestei arte bisericești. El nu pierde din vedere caracterul inspirat al muzicii bisericești, ba mai mult, chiar subliniază acest aspect când spune că : « muzica bizantină (n.n.) poartă în sine pecetea însuflării de sus, având de tată pe Duhul Sfânt și de mamă pe smeritul rânduitor, care și-a însemnat numele în acrodihi sau în capul poemului »⁵⁵¹.

Referindu-se la autorii acestei muzici bizantine, îi numește pe toți « părinții Bisericii noastre ortodoxe a Răsăritului »⁵⁵² ; muzica este haina ce îmbracă producțiile lor literar-liturgice. Este creația inspirată a marilor poeți ai ortodoxiei. Ea nu este produsul simplu al științei muzicale ci este produsul darului de sus ce a activat și dirijat știința și dispoziția artistică a scriitorului de cântări »⁵⁵³.

Denumirile de « muzică bizantină », « muzică de tradiție bizantină » și « muzică clasică » - așa cum le întâlnim în operele bizantinologilor, dar și în psaltica de cult – marchează un început al artei bisericești. Această artă « s-a dezvoltat în timpul și în cuprinsul Imperiului Bizantin, căpătând forme și trăsături proprii »⁵⁵⁴. Dar muzica bisericească, cu denumirile ei, nu marchează doar un început, ci și o revenire, deoarece « actuala muzică psaltică este rezultatul dezvoltării istorice a vechii arte a Bisericii Ortodoxe de Răsărit cu centrul la Bizanț, reprezentând o ultimă etapă în evoluția acesteia »⁵⁵⁵.

Deși din punct de vedere politic, declinul Imperiului Bizantin a început în secolul al XII-lea⁵⁵⁶ - prin implicarea cavalerilor occidentali ai celei de-a patra cruciade (1202-1204) – și apoi cucerirea Constantinopolului de către turci, la 29 mai 1453 – din punct de vedere cultural nu s-a produs o ruptură. Printr-un capriciu al istoriei, această perioadă de decădere politică fusese însoțită de o viață culturală mai vie și mai bogată decât se cunoscuse în orice altă epocă din istoria Bizanțului⁵⁵⁷. De altfel, se pune problema supraviețuirii, a continuității culturii bizantine, nu a separării ei. Dacă ne referim la muzica bizantină, acest aspect este evident prin faptul că ultimul sistem de notație dinaintea reformei, a mai dăinuit timp de trei secole. Dacă lucrurile nu ar sta așa cum s-ar explica existența în cultul divin al Bisericii Ortodoxe a creațiilor unor compozitori ai secolelor XIV-XV, cum ar fi : Glykys, Koukouzeles, Kladas, Chryaphes ș.a.?

4.2.2. Periodizare a muzicii bizantine contextualizată și relevantă local

Cultura muzicală bizantină și de tradiție bizantină cunoaște perioade istorice de evoluție, care se identifică cu etapele de notație.

⁵⁵¹ Ioan D. Petrescu, "Ce este muzica bizantină?", în *Acta Muzicae Byzantinae*, Iași, vol. I, nr. 1, p. 9.

⁵⁵² *Ibidem*.

⁵⁵³ *Ibidem*.

⁵⁵⁴ Sebastian Barbu-Bucur, "Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și aportul original al culturii autohtone", București, 1989, p.14.

⁵⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁵⁶ Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, "Căderea Constantinopolului sub turci", în "Istoria Bisericească Universală, manual pentru seminariile teologice", București, 1992, p. 350.

⁵⁵⁷ Steven Runcimen, *Căderea Constantinopolului*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p.16, vezi și Louis Brehier, *Civilizația bizantină*, Editura Științifică, București, 1994.

- "Notația bizantină timpurie (paleobizantină, punct, linie sau notație lineară), sec. al IX-lea ;
- Notația medie (hagiopolită, rotundă), secolele al XII-lea-al XIV-lea;
- Notația de mai târziu (cucuzeliană, hagiopolită, psaltică), sec. XIV-XIX"⁵⁵⁸.

În mod paradoxal⁵⁵⁹, deși exista un sistem de notație (ne referim la cel neobizantin sau cucuzelian), cel mai adesea predarea muzicii bisericești se făcea în mod practic, după auz. Însușirea acestei notații devenise tot mai grea. Unul dintre biografiile lui Macarie Ieromonahul⁵⁶⁰ (și cu certitudine mulți alții) își puneau nădejdea în cercetătorii francezi, prin ale căror studii să mai poată citi, cânta și auzi imne de felul celor interpretate în vremea domnitorului Constantin Brâncoveanu.

În Transilvania, dacă situația în ceea ce privește însușirea notației bizantine nu este mult diferită, poate fi asemănătoare. Vom vedea în cele ce urmează. Nu ne rămâne decât să fim recunoscători bizantinologilor români, savantul de nume mondial I. D. Petrescu, Ghe. Ciobanu, Grigorie Panțiru, Titus Moisesescu, Marin Ionescu și Sebastian Barbu-Bucur ș.a., cărora li se poate atribui apelativul de « deschizători de drum » în și spre imperiul mirific al acestei arte.

4.3. Subiectul incontestabil cu vocație de lider al muzicii bisericești transilvane: dascălul (diacul, cantorul)

În Biserica Ortodoxă, dascălul se identifică cu cântărețul de strănă, diacul, psaltul, cantorul, dar și în persoana care are cunoștințele necesare pentru a-i învăța pe alții cântarea bisericească⁵⁶¹. De aici derivă și cuvântul « dascălie » care înseamnă : « școală care funcționa pe lângă unele biserici și mănăstiri în secolul al XVIII-lea în Moldova și Țara Românească »⁵⁶² Zi în care, în mod cert se învăța și cântarea bisericească.

Pornind de la faptul că nu se puteau oficia slujbe bisericești fără dascăli sau cântăreți bisericești, presupunem că existența lor a fost neîntreruptă, după cum neîntrerupt a fost șirul preoților. De altfel, « dascălii de biserică și lăutarii erau singurii profesioniști ai epocii », dar tot ei : « vor domina cultura muzicală a primelor manifestări ale noii vieți muzicale »⁵⁶³. Astăzi nu dispunem de date suficiente referitoare la numărul, locul și pregătirea dascălilor și

⁵⁵⁸ *Idem*, I.D. Petrescu în "Études de Paleographie musicale Byzantine", Editura Muzicală, București, 1997, p.14, periodizează numerică astfel : I. Notația Paleobizantină a sec. X-XII; II. Notația Neobizantină a sec. XIII-XV; III. Notația Postmedievală sau cucuzeliană.

⁵⁵⁹ "Sistemele de notație ale muzicii bizantine au avut o importanță covârșitoare pentru cultura românească. Afirmția noastră este susținută de faptul că până la înființarea școlilor filarmonice din București și Iași (1834, respectiv 1836) – etapă care marchează începutul învățământului muzical modern – « la noi este promovată numai muzica bizantină al cărei sistem constituie singurul mijloc prin care se putea nota muzica de toate genurile », Prof. Dr. Sebastian Barbu-Bucur, *Cuvânt introductiv*, în *op. cit.*, p.14.

⁵⁶⁰ Nicolae M. Popescu, "*Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie Ieromonahul*", București, 1908, p. 4, apud. Sebastian Barbu-Bucur, *op. cit.*, p.17.

⁵⁶¹ Apelativul de "dascăl", "dascăli" are mai multe sensuri în limba română : (înv.) « Învățător » (la țară) ; p.ext. « Profesor ». Mai rar « om de știință », « Învățat », « savant ». În sens figurat, « inițiator sau programator al unei doctrine » ; « Îndrumător într-un anumit domeniu », cf. « Dicționarul explicativ al limbii române », București, 1984, p.228.

⁵⁶² Cf. Ion M. Stoian, "*Dicționar religios, termeni religioși, credințe populare și nume proprii*", București, 1994, p. 19.

⁵⁶³ Romeo Ghircioiașiu, "*Lăutarii și dascălii de biserică*", în *Cultura muzicală românească în secolele XVIII-XIX*", București, 1992, p. 224.

aceasta se datorează faptului că multe dintre mănăstirile și bisericile din Transilvania au dispărut⁵⁶⁴ și o dată cu ele și documentele care astăzi ar fi făcut mai multă lumină dacă ar fi ajuns până la noi.

Cu toate acestea, se poate afla din documentele care au mai rămas sau din alte referiri la acest aspect, că deși între dascălii de cântare bisericească ai Transilvaniei secolelor XVIII-XIX avem personalități de seamă, starea cântăreților bisericești din această zonă nu era dintre cele mai bune. Această situație o deducem dintr-o hotărâre a unui sinod care a avut loc la Alba-Iulia, în anul 1700, sub conducerea mitropolitului Atanasie Anghel, unde ni se spune că : « diecii (dascălii n.n.) care vor vrea să se preoțească să aibă carte de la protopop și să știe *Psaltirea de înțeles și glasurile și toate tainele Bisericii* și până nu va fi Mitropolie 40 de zile, până atunci vlădica să nu-l preoțească »⁵⁶⁵.

Prin urmare, candidații la preoție treceau mai întâi prin treapta dascăliei și înainte de a fi hirotoniți aveau posibilitatea și chiar obligația să-și însușească printre altele, cunoștințe de cântare bisericească, recitativ liturgic, etc. Aceste cunoștințe le vor fi fost necesare pentru preotie, dar și pentru a îmbunătăți starea cântării bisericești la nivelul dascălilor sau cântăreților de strană din parohii.

Putem afirma că muzica bisericească a fost indisolubil legată de pregătirea teologică a viitorilor clerici (dascăli, preoți și episcopi), pregătire care nu se putea realiza decât într-un cadru organizat bisericesc care presupunea și existența dascălilor. În această perspectivă trebuie privită prezența unui tânăr din Sâmbăta de Sus, pe nume Bucur Grămăticul la o școală domnească de muzică psaltică din București⁵⁶⁶. Această școală a fost înființată de Constantin Brâncoveanu și datează de la începutul secolului al XVIII-lea⁵⁶⁷.

4.3.1. Procesul de românire – componentă bazală în coagularea și cristalizarea identității etnice românești în Ardeal

Perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu ne reține atenția pentru implicațiile extrem de importante pe care domnitorul român le-a avut în procesul de « românire » a cântării bisericești⁵⁶⁸, proces la care și-au adus contribuția și unii români transilvăneni din categoria dascălilor de cântare bisericească. Această acțiune culturală, în care Biserica și-a asumat un rol hotărâtor, a avut ca motivație sentimentul de renaștere națională. Secolul al XVIII-lea desăvârșește opera de introducere a limbii române în cântarea cultică⁵⁶⁹.

Nu ne îndoim de faptul că s-a cântat în limba română, în cadrul serviciilor divine și în afara lor, chiar și înainte de această perioadă. Să facem referire doar la “colindă”⁵⁷⁰, acest gen

⁵⁶⁴ Mănăstirile și schiturile din Ardeal au fost distruse din ordinal generalului A. V. Bucow în 1761 și al împăratului Iosif, în anul 1782, cf. Ștefan Meteș, “Mănăstirile Românești din Transilvania și Ungaria”, Sibiu, p. 19.

⁵⁶⁵ A. Treboniu Laurian, “Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania”, în “Magazinul istoric pentru Dacia”, vol. III, București, 1846, p. 313; Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale...*, vol. II, Blaj, 1872, p. 119.

⁵⁶⁶ Sebastian Barbu-Bucur, *op. cit.*, p.43.

⁵⁶⁷ *Ibidem*.

⁵⁶⁸ Cf. Ștefan Meteș, “Școlile de muzică și cântare bisericească din Iași (1558) și București (1771-1823) și românii din Transilvania”, în rev. “B.O.R.”, anul X, nr. 7-8, 1965, p. 513.

⁵⁶⁹ Petre Brâncuși, “Muzica românească și marile ei primeniri”, vol. I, București, 1978, p. 301.

⁵⁷⁰ Vezi Monica Brădulescu, “Colinda românească, The Romanian Colinda (Winter Solstice- Songs)”, București, 1991 și Petru Caraman, “Colindatul la români, slavi și la alte popoare”, București, 1983. MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

popular exprimat în limba neamului, care a izbutit să ajungă și să se practice până azi. Concretizarea tuturor strădaniilor pentru impunerea oficială a limbii române în Biserică are loc în anul 1710, “când se săvârșește prima slujbă bisericească în limba patriei, momentul fiind considerat printre evenimentele vremii”⁵⁷¹.

Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra acestui proces de «românire», dată fiind importanța covârșitoare a lui pentru cultura românească, dar și pentru contribuția considerabilă a unor dascăli transilvăneni la realizarea lui. Termenul de “românire”⁵⁷² este folosit pentru prima dată de Anton Pann⁵⁷³ și se referă la « procesul complex cultural istoric în care întreaga noastră viață și cultură și-a dobândit atât un conținut, cât și o formă de sine stătătoare românești. În cazul cântărilor bisericești, “românirea” indică acțiunea de tălmăcire sau de adaptare a melodiilor bisericești grecești la textul românesc de tradus, adaptarea lor la firea și gustul poporului nostru pentru a le face mai ușor înțelese și acceptate, adică improprierea lor”⁵⁷⁴.

Studierea procesului de “românire” a cântăreților bisericești a antrenat mulți bizantinologi între care activitatea lui Sebastian Barbu-Bucur are un rol determinant⁵⁷⁵. Periodizarea procesului de «românire” a cântării bisericești este văzută puțin diferit de către specialiști, astfel că vom exprima două păreri : a lui Ioan G. Popescu și a lui Sebastian Barbu-Bucur.

După Diac. Ioan G. Popescu cele două etape se structurează după cum urmează : “prima etapă ocupă întreg secolul al XVIII-lea și primele două decenii ale secolului al XIX-lea”⁵⁷⁶, iar cea de-a doua,⁵⁷⁷ timpul de la Reformă încoace, mai precis, data apariției primelor cărți tipărite de muzică bisericească în limba română (1826) și continuând cu Anton Pann și ceilalți psalți din sec XIX.

Mai precisă apare încadrarea în trei faze a aceluiași proces de «românire», de către bizantinologul S. B. Bucur.

1. De la apariția lui, respectiv ultimele două decenii ale sec. Al XVII-lea, până la Macarie și Anton Pann.
2. Faza reprezentată de Macarie Ieromonahul și Anton Pann.

⁵⁷¹ Petre Brâncuși, *op. cit.*;

⁵⁷² Ocupându-se de acest fenomen, Diac. Drd. Ioan G. Popescu folosește termenul de «românizare» în studiul *Învățământul muzical în Biserica Ortodoxă Română de la începuturi până în secolul al XVIII-lea inclusiv*, în rev. B.O.R. anul LXXXVII, nr. 9-10, 1969, p. 1045. Același termen de „românizare” l-am întâlnit o singură dată la Sebastian barbu-Bucur, în „Acțiunea de românire a cântărilor psaltice și determinările ei social-patriotice. Filotei sîn Agăi Jipei și alți autori din sec. al XVIII-lea”, în rev. B.O.R., anul XLVIII, nr. 7-8, 1980, p.854. De asemenea, termenul de „românizare” îl folosește și Stefan Meteș în articolul citat mai sus.

⁵⁷³ Anton Pann, “Prefață” la *Fabule și istorioare*, București, 1841, p. 4, spune că « după ce am învățat canoanele și ortografia acestui meșteșug (al muzicii psaltice), n-am zăbovit a români și a lucra pe note cărțile cele mai trebuincioase...”

⁵⁷⁴ Sebastian Barbu-Bucur, “Acțiunea de românire...”, în rev. cit., p. 839 ; comp. cu Nifon, Ploieșteanu, “*Carte de muzică bisericească*”, București, 1902, p. 58.

⁵⁷⁵ Prof. Dr. Sigismund Toduță apreciază că cercetarea fazelor de “românire” a cântării bisericești, “reprezintă o contribuție remarcabilă a bizantinologului Sebastian Barbu-Bucur », vezi și Ghe. Ciobanu S>E>B>, Barbu-Bucur, “Prefață” la “*Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*”, București, 1989, p. 8.

⁵⁷⁶ Diac. Drd. Ioan Popescu, “*art. cit.*”, p. 1046.

⁵⁷⁷ *Ibidem*, p. 1048.

3. De la Dimitrie Suceveanu, Neagu Ionescu, Ștefanache Popescu etc. până la I. Popescu-Pasărea, ultimul care și-a spus cuvântul în procesul de « românire » a cântărilor bisericești, se constituie cea de-a treia fază⁵⁷⁸.

După această periodizare, prima fază a procesului de « românire » a cântării bisericești poate fi urmărită în două etape în care se încadrează și contribuția unor dascăli transilvăneni din secolului al XVIII-lea.

Astfel, prima etapă a acestui proces este determinată de Filothei sin Agăi Jipei prin promovarea și cultivarea operei sale *Psaltichie rumânească*. Această capodoperă va fi preluată de psaltii și protopsaltii Mitropoliei Ungro-Vlahiei, din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, între care s-a evidențiat și transilvăneanul Bucur Grămăticul de la Sâmbăta de Sus. Copiile realizate după *Psaltichia rumânească* a lui Filothei, scrise de dascăli transilvăneni sau copii găsite în bibliotecile din Transilvania având alți autori cunoscuți sau anonimi, se înscriu în aceeași etapă a primei faze.

Pentru cea de-a doua etapă, avem în vedere procesul de « românire » a cântărilor bisericești la Mihalache Moldovlahul (sau Moldoveanu), Iosif Protopsaltul, Ioan Psaltul, la care se adaugă și contribuția dascălului cărturar transilvănean Naum Râmniceanu. Prin urmare, la procesul de « românire » a cântărilor bisericești și-au adus contribuția câțiva dascăli transilvăneni.

Bucur Grămăticul este cel care se pregătea la « Școala domnească de musichie » înființată de Constantin Brâncoveanu⁵⁷⁹. Originar din localitatea Sâmbăta de Sus, Bucur Grămăticul a fost adus la București de însuși Constantin Brâncoveanu⁵⁸⁰. Se evidențiază în această școală între cei 50 de copii, sub îndrumarea dascălului domnesc Coman. Datorită interesului sporit pentru cântarea bisericească și ajutat fiind de calitățile sale muzicale, va ajunge vătaf peste cei 50 de copii.

Aceste amănunte și altele asemenea acestora, deosebit de importante pentru viața și devenirea sa pastoral-muzicală, le găsim într-o însemnare pe o carte manuscris intitulată *Alexandria*. Din această însemnare aflăm și faptul că Bucur Grămăticul este chiar autorul acestei cărți : « Această carte ce se chemă *Alexandria* o am scris eu Bucur Grămăticul din Sâmbăta de Sus, nepotul lui Man Barbu, și am scris în ora în București când învățam eu cântări la dascălul Coman, domnesc era acel dascăl și mă dedese Măria sa Vodă la acel dascăl, în zilele prea-luminatului și preaînălțatului și de Dumnezeu iubitor, Io Constantin voevod a toată Țara Românească Domn ; și mă pusese pre mine dascălul vătaf peste școala lui, peste 50 de copii și îmbla văleatul atunci 7212 (1704) martie, 18 zile⁵⁸¹.

Între anii 1721-1722, îl găsim între cei 10 preoți de la Sâmbăta de Sus⁵⁸², unde fără îndoială că a promovat cântarea bisericească bizantină însușită la școala lui Constantin Brâncoveanu din București. În afară de dascălii transilvăneni consacrați în procesul de românire a cântării bisericești, în ordine cronologică în Transilvania, au existat pentru această perioadă, dascăli formați la București sau în mănăstirile Mitropoliei Ungro-Vlahiei dar și în Moldova.

⁵⁷⁸ Sebastian Barbu-Bucur, *Acțiunea de "românire"...*, în rev.cit., p. 839.

⁵⁷⁹ Diac. I. G. Popescu, *op. cit.*, p.1046.

⁵⁸⁰ Cf. Ștefan Meteș, *Școlile de muzică...*, p.515.

⁵⁸¹ *Ibidem*.

⁵⁸² Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935, p.105.

4.3.2. Călugării ambulanți (veniți din arcu extracarpatic) – agenți decisivi în lucrarea de consolidare a identității românești

Documentele existente care se rezumă de multe ori la o însemnare pe o carte de cult confirmă acest lucru dar și faptul că ei îndeplineau misiunea de copiiști de cărți necesare cultului. O altă categorie de dascăli pe care îi întâlnim în Transilvania acestei perioade este constituită din călugării din cele două principate care veneau și rămăneau aici. Ei erau cunoscuți sub denumirea de « dascăli ambulanți » care o dată cu învățătura lor, aduceau și cărțile de cult.

Un exemplu în acest sens este diacul Daniil din satul Coruș (localitate în apropierea Clujului n.n.) care venise din mănăstirea Bistrița, la anul 1704. În același an (1704), termina traducerea unui « Mineiu » din limba slavonă în limba română⁵⁸³. Are și câteva însemnări în limba slavonă : « Mioga greașni i neclia gimii, diac. Daniil, ot selo Coruți, zemle Ardelskoj, vă velikii grad Kluj (...) »⁵⁸⁴. Pe parcursul investigațiilor vom aduce și alte exemple.

La mănăstirea Feleac, în anul 1715, egumenul Eustatie Rus îndeplinea și misiunea de dascăl⁵⁸⁵. Între anii 1720-1740 Coman Bârsan vine din Țara Bârsei ca « dascăl și candidat la preoție » la Rășinari⁵⁸⁶. Pe paginile unui *Triod* de la mănăstirea Sâmbăta de Sus, descifrăm numele mai multor dieci, între care amintim pe Samoil Lisa, pentru anul 1725 și pe Șerban, pentru anul 1755⁵⁸⁷. În zona Sibiului sunt consemnați Adam dascălul din satul Dridif și dascălul Ion Porumbac⁵⁸⁸, pentru anul 1725, respectiv 1728.

Zona Sibiului este reprezentată prin dascălul Dumbravă, la anul 1733 și diacul Maniu, la anul 1738⁵⁸⁹. Mănăstirea Arpașul de Jos avea ca dascăl la anul 1742 pe Toma⁵⁹⁰.

Între dascălii veniți din Moldova în Transilvania, îl considerăm pentru această perioadă, dar și pentru o durată de timp relativ scurtă pe Vasile Sturza și pe Ștefan « dascălul Moldovski »⁵⁹¹, stabilindu-se la Mănăstirea Toplița, jud. Mureș. Pe timpul șederii în această mănăstire, dascălul Ștefan scrie un « Praznicariu » pentru Părintele Nicodim din această mănăstire⁵⁹².

În anul 1736, numele dascălului Ștefan Moldavski îl găsim pe un « Posticostar » din Dragomirești (Maramureș)⁵⁹³. Pentru zona Sălajului, la anul 1740, îl considerăm pe dascălul Vasile Mărincaș în Sângiorgiul Mureșului, venit din părțile Crasnei⁵⁹⁴. La Mănăstirea Râmeți, Simion dascălul își desfășoară activitatea în anul 1743⁵⁹⁵. Dascălii, diecii sau cântăreții de strană din Transilvania, consemnați pentru prima jumătate a secolului al XVIII-lea, acoperă o perioadă în care, acțiunea de românire a cântăreților bisericești era înscrisă pe un drum ascendent și ireversibil.

⁵⁸³ I. Bianu, R. Caracăș și Nicolăiașu, *Catalogul manuscriptelor românești din biblioteca Academiei*, A. III, București–Craiova, 1907-1931, p. 161.

⁵⁸⁴ M. Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania*, Blaj, 1944, p.121.

⁵⁸⁵ *Ibidem*, p.126.

⁵⁸⁶ *Ibidem*, p. 127.

⁵⁸⁷ Nicoale Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIII, București, 1901-1916, p. 186.

⁵⁸⁸ *Ibidem*, p.157.

⁵⁸⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p.148.

⁵⁹⁰ *Ibidem*, p.92.

⁵⁹¹ Cf. N. Albu, *op. cit.*, p.121.

⁵⁹² I. Bianu, *op. cit.*, p. 314-316.

⁵⁹³ *Ibidem*, p.317.

⁵⁹⁴ Cf. N. Albu, *op. cit.*, p.123.

⁵⁹⁵ V. Bologa, *Cuvântări ocazionale*, Sibiu, 1933, p. 86-87, apud. M. Albu, *op. cit.*, p. 143.

Procesul de românire a cântărilor bisericești, început pe la jumătatea secolului al XVII-lea – prin traducerea cărților de strană în limba română – intensificat la începutul secolului al XVIII-lea, de către Filothei sin Agăi Jipei – care pentru prima dată traduce, adaptează, prelucurează sau creează muzică psaltică în limba română – este continuat de Ioan Radu Duma Brașoveanu.

4.3.3. Principiul directiv al lui Ioan Radu Duma Brașoveanu: muzică psaltică pre limba norodului

În ordine cronologică, după Filothei, ca mare protopsalt și autor de cântări în limba română, este Șerban, a cărui activitate poate fi urmărită pe parcursul a șapte decenii (1689-1759)⁵⁹⁶.

Se spune că Șerban Pevețul⁵⁹⁷, protopsalt la Biserica Domnească din București și dascăl de psaltichie în vremea mitropolitului Neofit Cretanul al Ungro-Vlahiei, a fost ucenicul lui Filothei. Urmând linia trasată de Filothei sin Agăi Jipei, Șerban va promova aceeași muzică de cult românească la strană, dar și în activitate cu ucenicii săi, între care se găsea Ioan sin adului Duma Brașoveanu.

Fără îndoială că Șerban s-a folosit în activitatea sa de *Psaltichia* lui Filothei, altfel cum s-ar explica faptul că Duma Brașoveanu scrie o *Psaltichie românească*, copie identică după cea a lui Filothei⁵⁹⁸? Așadar, autorul acestei lucrări este un transilvănean care își datează această voluminoasă *Psaltichie*⁵⁹⁹ (399 file) 1 august 1751, pe timpul șederii sale la București. Făcând parte dintr-o familie brașoveană cu un important rol cultural⁶⁰⁰ (o familie alcătuită aproape numai din cântăreți de strană și dascăli de școală, Ioan Duma Brașoveanu, prin venirea la București, și-a însușit o frumoasă cultură muzicală⁶⁰¹.

Rezultatul acestei pregătiri muzicale de excepție se va materializa în lucrarea sa având ca titlu *Psaltichie rumânească care cuprinde întru sine Anastasima cu propedia și cu meșteșugul, cu eothinale și cu checragare. Stihirariul cu toate somoglasnicele praznicelor celor stăpânești și ale sfinților celor mari, carii să prăsnuiesc preste tot anul ; Stih(ir), ariul Penticostarului cu sdrbătorile Paștilor de la Sâmbăta lui azăr până la duminica Mare ; catavasierul cu toate trebuincioasele cîntări ale bisericii ce se cîntă preste tot anul. Așezate în meșteșugul Psaltichiei pe glasurile grecești, în zilele prea luminatului Domn Ioan Grigorie*

⁵⁹⁶ Sebastian Barbu-Bucur, *Acțiunea de românire a cântărilor psaltice*, p. 843.

⁵⁹⁷ Cf. Gheorghe C. Ionescu, *"Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină din România"*, București, 1994, p. 119.

⁵⁹⁸ Cu unele adaosuri Zi cu unele omisiuni, *Psaltichia românească* a lui Ioan sin Duma Brașoveanu reproduce *Psaltichia românească* a lui Filothei sin Agăi Jipei, vezi Gheorghe C. Ionescu, *op. cit.*, p.119.

⁵⁹⁹ Manuscrisul lui Duma Brașoveanu se găsește în Biblioteca Academiei, la cota 4305. Din manuscris aflăm că și-a făcut educația la București, avându-l ca dascăl pe Șerban.

⁶⁰⁰ Ierodiaconul Zaharia Duma – fiul parohului și namasnicului Ghe. Duma, ultimul din neamul Dumeștilor – moare în anul 1811. Ioan Duma, de care ne ocupăm, este fiul fostului gociaman (epitrop) Radu Duma din Schei. Acest Radu Duma a mai avut un fiu pe nume Dimitrie, tatăl lui Radu, dascălul și succesorul lui Ioan Dumna de mai târziu. Aspecte legate de viața și activitatea lui Ioan sin Radu Duma Brașoveanu au făcut obiectul cercetării mai multor autori, filologi, teologi, istorici, muzicologi, între care amintim : Candid C. Mușlea, *Biserica Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului* (1743-1837), Brașov, 1946 ; Andrei Bârseanu, *Istoria școlilor centrale române gr. or. Din Brașov*, Brașov, 1902 ; Al. Lapadatu, *Doi cărturari brașoveni din secolul XVIII, Ioan Duma și Radu Duma*, în rev. B.O.R. XXXIX, 1915 ; Nicolae Albu, *"Doi cărturari brașoveni din veacul al XVIII-lea, Ioan Duma și Radu Duma"*, în "B.O.R." LXXX, 1963 ; Ioan G. Popescu, *Învățămintul muzical în Biserica Ortodoxă Român*

⁶⁰¹ Sebastian Barbu-Bucur, *"Filothei sin Agăi Jipei, Psaltichie românească"*, vol. II, Anastasimatar, București, 1984, p. 28.

*Ghica-Voievod, păstrând în arhierescul scaun al Mitropoliei prea sfințitul și de Dumnezeu trimisul chir Neofit la anii de la facerea lumii 7259, iar de la Hristos 1751, luna lui august 1 dni...*⁶⁰² (anexa 1, p.1).

La fireasca întrebare dacă pentru *Psaltichia* sa, Duma este doar autor sau copist⁶⁰³, se răspunde cu argumente indubitabile și cu rigurozitate științifică⁶⁰⁴, că este copistul care a cunoscut și alte manuscrise psaltice ale lui Filothei sin Agăi Jipei. Deși este o copie, lucrarea lui Duma Brașoveanul are originalitate și prin pledoaria sa din prefață pentru adoptarea limbii române în cultul bisericesc.

Argumentele sale sunt deopotrivă biblice și patristice. El este necruțător cu cei care: „defaimă și hulesc limba noastră cea rumînească, zicând că ieste grozavă și necuviincioasă. De care lucru de vreme ce pizma nu sufîre ciiale de folos, unii ca aceiu bine să știe că fiește care om limba lui întru care s-au născut i se pare mai frumoasă și mai lesne decât toate limbile, pentru că D(u)mnezeu nu caută la frumusețea limbii, nici îi trebuiește aceasta, ci la înțelesul minții și la umilința inimii ; să nu îl cinstim cu buzele și cu limba, iar inima și mintea să rămâie deșarte și fără de roadă ». În continuare, Duma spune : “ (...) primiți dar, o, iubitori de dumnezeieștile laude (...) aceia ce v-a împodobit Dumnezeu în veselitoarea și folositoarea musichie, acest dar mare prin smerita osteneală a unui nevrednic și mai mic frate al cinstei voastre cei mari spre a norodului rumânesc mângâiere (...) ».

După ce semnează predoslovია, urmează o înșiruire de 34 de versuri adresate iubitorilor de Hristos « cântăreți ai acestii Vlahomusichii și către celălalt pravoslavnic norod al Țării Românești », una dintre care redăm următoarele :

« O, iubitori de Hristos, cinstiți muzicotați

Cuvioșilor părinți și întru Hristos frați,

Pravoslavnice norod, limbă rumînească,

Păzită de Dumnezeu țară creștinească.

În Domnul să vă bucurați prin sfântă cântare

Că iată s-au tălmăcit, spre al vostru folos,

Care cu nevointă de pe grece s-au scos.

Prin cuvinte rumânești și prin glasuri grecești,

Inima și sufletul să ți le-ndulcești »⁶⁰⁵.

Concluzia care se desprinde din rândurile semnate de Ioan Radu Duma Brașoveanul este aceea că muzica bisericească trebuie să se cânte în graiul norodului, respectiv în limba română. Perioada de timp petrecută la București i-a oferit lui Ioan Duma posibilitatea completării și consolidării unei culturi impresionante.

Întorcându-se la Brașov (1759)⁶⁰⁶, pe lângă alte preocupări cărturărești, va promova și muzica bizantină, în noua sa calitate de « dascăl de școală și cântăreț de strană »⁶⁰⁷, până în anul 1775. La biserica Sfântul Nicolae din Șchei, pe lângă care funcționa o școală, în afară de Ioan Duma, la strană mai activau și alți dascăli: Gheorghe Radovici-Chifes și Gheorghe

⁶⁰² Ms. Rom. Nr. 4305, B.A.R., București, fol. 1-2; vezi anexa 1,2.

⁶⁰³ Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, p. 367.

⁶⁰⁴ Sebastian Barbu-Bucur, Filothei sin Agăi Jipei, Anastasimatar *Idem Ioan sin Radului...*, p. 380-386.

⁶⁰⁵ Ms. Rom., nr. 4305, B.A.R., f.3, r-v.

⁶⁰⁶ Andrei Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române gr. Or. Din Brașov*, Brașov, 1902, p. 7.

⁶⁰⁷ Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală...*, p.218.

Dascălul (1760-1763)⁶⁰⁸. La școala cea nouă – cum o numește Andrei Bârseanu⁶⁰⁹ - Ioan Duma era ajutat de « Radu Sin Popa Radu Tempea », angajat în anul 1761 ca « învățător adjunct sau jumătate de dascăl »⁶¹⁰.

Începând cu luna noiembrie a anului 1768, a fost angajat un dascăl grec, Ienache, care predă copiilor Octoihul, Psaltirea și Gramatica, în limba greacă⁶¹¹. Un alt cântăreț adjunct al lui Ioan Duma este dascălul Ioniță (1771-1775)⁶¹².

Calitatea de dascăl de școală și adjunct al lui Ioan Duma o va avea și nepotul său Radu Duma scriitorul, fiul namesnicului Dimitrie, din anul 1772, până în anul 1776. În perioada 1776-1790, el este « dascăl, scriitor de porunci și cântăreț la biserică »⁶¹³. Dacă la Brașov, a existat o succesiune neîntreruptă a dascărilor, aceasta se datorează și faptului că fiind bine pregătiți, ei se bucurau de o retribuire în bani sau alte bunuri, după cum reiese din acele contracte («Legături» sau «Rânduiele») cuprinse în anexele citate⁶¹⁴.

"Cu totul altfel se prezintă situația multor dascăli transilvăneni din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ; erau foarte bine plătiți, dar nu aveau nici o pregătire adecvată pentru această misiune și mai grav, unora le lipseau calitățile care să-i recomande pentru dascălie"⁶¹⁵. În pofida acestor neajunsuri, ei îi învățau pe școlari cu multă trageră de inimă, cele opt glasuri și cântările bisericești necesare desfășurării serviciilor religioase.

S-ar putea aprecia, că unii dascăli îmbrățișau aceasta "profesie" fie și numai pentru a fi absolviți de unele obligații obștești și în special de stagiul militar care avea o durată cuprinsă între 8 și 10 ani⁶¹⁶. Și în acest fel pot fi motivate numărul apreciabil⁶¹⁷ de dascăli transilvăneni pentru cea de-a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

4.3.4. Fluctuații socio-valorice ale statutului dascălului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

În lumina documentelor existente, prezentăm câteva nume reprezentative de dascăli pentru această perioadă. La Mănăstirea Prislop, în anul 1752, s-a oprit Ion Dascălul sin Erei Balint, după ce a cutreierat mai multe sate de pe valea Mureșului⁶¹⁸. Pregătiți la Școala de la Bălgrad, "diacu Marin" din Tusetea Hunedoarei (1752) și "diacul Moisa din Vaidei"⁶¹⁹ (1759) sunt alte nume reprezentative.

Pentru prima jumătate a secolului al XVIII-lea, am considerat dascăli veniți din Țara Românească și Moldova⁶²⁰, care s-au așezat în satele și mănăstirile din Transilvania. În această perioadă se produce un fenomen social care constă într-un adevărat "exod" al populației transilvănene spre Țara Românească. Între cei care părăseau vremelnice

⁶⁰⁸ *Idem, Ioan sin Breașoveanu*, în rev. cit., p.379.

⁶⁰⁹ Andrei Bârseanu, *op. cit.*

⁶¹⁰ *Ibidem*.

⁶¹¹ *Ibidem*, p.8.

⁶¹² Sebastian Barbu-Bucur, *Ioan sin Radului...*, p.379.

⁶¹³ Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p.8.

⁶¹⁴ Cf. notelor 75, 77.

⁶¹⁵ N. Albu, *op. cit.*, p.148.

⁶¹⁶ Ioan Lupas, *Istoria bisericeasca a românilor ardeleni*, Cluj, 1939, p. 159.

⁶¹⁷ În urma recensământului din anul 1761, comandat de generalul Buccow, numărul dascărilor români din Transilvania era de 2719, cf. N. Albu, *op. cit.* p. 148-149.

⁶¹⁸ N. Albu, *op. cit.*, p.144.

⁶¹⁹ Cf. Iacob Radu, *Istoria vicariatului Greco-catolic al Hategului*, p.383.

⁶²⁰ A se vedea nota 55.

Transilvania și se stabileau pe la mănăstirile din celelalte două principate se găseau și dascălii. Aceștia și-au continuat activitatea acolo unde s-au stabilit încât la întoarcere, cântarea bisericească pe care aveau să o promoveze avea să fie de o calitate mai bună. Și aceasta datorită faptului că ei au venit în contact direct cu spiritualitatea ortodoxă de acolo, mult mai bine păstrată și conservată decât în Transilvania.

Din Țara Năsăudului, printre alții, au plecat în Bucovina, la Bălăceana, dascălul Grigore Crețul din Ilva Mare, iar la Botoșana, Iacov Starciu din Maieru și Matei Pop din Ilva Mare⁶²¹.

Damaschin Dascălul se întoarce în Moldova și se stabilește în Sângiorgiul Bistriței (1754), aducând cu el un “Ohtai pe 8 glasuri”, în manuscris⁶²². Pentru sfârșitul secolului al XVIII-lea, îi amintim pe Stanci Nicula din “Apoltu Săsesc”, dascăl de normă, ‘școala neuniților’ (1790)⁶²³ și Ioan Diac (1781), semna pe o “Cazanie” că e și “purtător de cărți”⁶²⁴.

4.3.5. Protosinghelul Naum Râmnicăneanu – exponent al tradiționalismului

Un diac din Rășinari, pe nume Alăman Trinu, ținea dascălia la Gura Râului, iar din 1804, Ioan Bobeș vcare era în același timp notar comunal⁶²⁵. Un reprezentant de seamă al culturii românești, cu « rădăcini » în Transilvania⁶²⁶, care face legătura dintre cele două secole de care ne ocupăm (XVIII-XIX), dar și între cele două sisteme de notație – unul care apune și altul care ia naștere (cucuzelian și hrisantic) este protosinghelul Naum Râmnicăneanu.

Prin încadrarea sa în această perioadă, Naum Râmnicăneanu se înscrie în evoluția direcțiilor muzicii psaltice, alături de Macarie Ieromonahul. Stilul tradiționalist este reprezentat de Naum Râmnicăneanu, iar cel modern de Macarie⁶²⁷. Pe plan muzical bisericesc, protosinghelul Naum Râmnicăneanu s-a impus ca dascăl itinerant⁶²⁸, dar și ca autor al unei psaltichii intitulate “Meșteșugul cântărilor bisericești pe glasuri”.

Această lucrare, datată 1788, în perioada șederii sale în Banat, la Hodoș-Bodorog, Lipova și Canița, scoate în evidență faptul că melodiile cuprinse în ea circulau în părțile Banatului, fie și prin psaltul Naum Râmnicăneanu⁶²⁹. Psaltichia lui Naum Râmnicăneanu se constituie în manuscrisul românesc nr. 3210, di Biblioteca Academiei Române, iar atunci când se găsea în biblioteca lui Constantin Erbiceanu, figura ca « Manuscriptul No I – 1788 »⁶³⁰.

Deși avem de-a face cu o operă de compilație și nu de creație propriu-zisă⁶³¹, nu este exclusă valoarea lui, « pentru cântăreții și oamenii contemporani literați, care s-ar ocupa cu studiul cântărilor bisericești din țară la noi »⁶³². « Psaltichia, meșteșugul cântărilor bisericești

⁶²¹ Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală a romanilor din Bucovina*, București, 1916, p. 21.

⁶²² S. Bianu, R. Caracas și G. Nicolaissa, *op. cit.*, vol. I, p. 456.

⁶²³ apud N. Albu, *op. cit.* p. 242.

⁶²⁴ *Ibidem*.

⁶²⁵ *Ibidem*.

⁶²⁶ S-a născut în Jina Sibiului, conform Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a Protosinghelului Naum Râmnicăneanu*, în Discursuri de recepție XXII, București, p. 7.

⁶²⁷ Cf. Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii...*, vol. II, București, 1974, p. 77.

⁶²⁸ Diac. Drd. I. G. Popescu, *Învățământul musical...*, p. 1055.

⁶²⁹ Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești*, vol. II, București, 1974, p. 77.

⁶³⁰ Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea...*, p. 39.

⁶³¹ *Ibidem*.

⁶³² Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 39.

pe glasuri » a lui Naum Râmniceanu – o lucrare de proporții restrânse – (o propedie în limba română și cântările propriu-zise – vezi anexa nr. 2, p. II-III) indică continuitatea procesului de românire a cântărilor bisericești.

Importanța lucrării sale rezidă de faptul că a știut să discearnă atunci când a alcătuit repertoriul Psaltichiei sale. El a ales cântări syomon, concise, în stilul irmologic și stihiaric, iar cele în stilul papadic nu au fost influențate de muzica orientală⁶³³. Manuscrisul lui Naum este important încă din cel puțin două puncte de vedere : 1. pentru scopul său didactic – cuprinde o propedie în limba română care aduce pentru prima dată (față de Filothei și Duma) « schimbările celor opt glasuri în chipul copacului » și 2. în el (în mss n.n.) se păstrează șase imne în limba română, identice cu ale lui Filothei și Duma (a se vedea exemplele transcrise de Sebastian Barbu-Bucur)⁶³⁴.

Naum Râmniceanu rămâne un psalt autentic tocmai prin faptul că nu a intervenit în melodiile bisericești deja consacrate.

Secolul al XIX-lea a adus și pentru românii ortodocși din Transilvania reforma muzicii psaltice înfăptuite în anul 1874 de cunoscuții psalți greci Hrisant, mitropolit de Prusa, cunoscut în Occident sub numele de Hrisant de Madyt sau Maditos, Grigorie Protopsaltul sau Levitul și Hurmuz Hartofilax⁶³⁵ sau Skevofilax.

Românii ortodocși au manifestat mult interes față de această noutate pe plan muzical bisericesc, prin faptul că la București se tipăresc primele cărți de muzică bisericească orientală din lume⁶³⁶. Pentru promovarea « noilor sisteme », dar și pentru alcătuirea celor dintâi cărți în limba română, dascălul de cântări Macarie Ieromonahul, l-a avut colaborator pe Nil-Nicolae Poponea⁶³⁷, călugăr din părțile Sibiului.

Nu se cunoaște în ce măsură a contribuit Nil-Nicolae Poponea Sibianul la alcătuirea celor trei cărți semnate de Macarie⁶³⁸, dar având în vedere că și el a fost « dascăl de sistema cea nouă a psaltichiei grecești și românești », la școala de cântări înființată de mitropolitul Dionisie Lupu, considerăm că rolul său a fost important.

Din publicația lui Zaharia Carcalechi reiese că Nil-Nicolae Poponea era și autor al cărților menționate, alături de Macarie : « mitropolitul Dionisie Lupu a trimis la Buda pe Macarie și pe Nil-Nicolae Poponea (...), ca să tipărească cărțile de muzică românească alcătuite de ei după sistema cea nouă⁶³⁹.

Implicându-se în alcătuirea, tipărirea și difuzarea cărților lui Macarie, Nil-Nicolae Poponea Sibianul este primul reprezentant transilvănean în promovarea reformei hrisantice în țara noastră.

Un dascăl care activat în Transilvania este Protosinghelul Varlaam Barancescu⁶⁴⁰ (1808-1894). Numele lui este legat de biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, unde a

⁶³³ Sebastian Barbu-Bucur, *Cultura muzicală...*, p.222.

⁶³⁴ Sebastian Barbu-Bucur, *Naum Râmniceanu...*, p. 160.

⁶³⁵ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Arta bisericească în țările Române în sec. al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, în Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1994, p.338.

⁶³⁶ Petru Efesiu, *Noul Anastasimatar*, București, 1976, p.9.

⁶³⁷ Menționăm că prima comisie desemnată de Mitropolitul Dionisie Lupu și alcătuită din Macarie Anton Pann și Panaiot Enghirliu pentru tălmăcirea și tipărirea cântărilor bisericești în limba română s-a dizolvat.

⁶³⁸ Macarie Ieromonahul a tipărit la Viena, în anul 1823, primele cărți de muzică bisericească în limba română.

⁶³⁹ Zaharia Carcalechi, *Biblioteca Românească*, Buda, 1821, p. 167-170.

⁶⁴⁰ S-a născut în anul 1808, în localitatea Cotiungeni – Hotin, a fost tons în monahism în anul 1836, la mănăstirea Sinaia, conform Vasile D. Nicolăescu, *Manuscrisul ucenesc, cântări*, București, 1979, p.11. MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

activat ca dascăl și îndrumător al lui George Ucenescu. Deși pentru această activitate avea să-și câștige critici severe din partea lui Anton Pann, protosinghelul Varlaam se impune prin câteva cântări bisericești în practică și astăzi. Criticile care i-au fost adresate nu-l împiedică să se inspire din cântările lui Anton Pann. În acest sens, Răspunsurile Mari, glas V, sunt un exemplu evident⁶⁴¹.

În Transilvania, alături de răspunsurile mari din creația lui Varlaam pot fi auzite irmosul Învierii *Îngerul a strigat*⁶⁴² și axionul *Vrednică ești*, glas 5. Tot el este și autorul manuscrisului cu numărul 48 din muzeul bisericii Șcheii Brașovului, intitulat *Cinstitul Paraclis*⁶⁴³, scris între anii 1850-1880.

4.3.6. George Ucenescu: un titan al muzicii bisericești din Ardeal

Cel mai mare dascăl de muzică bisericească din Transilvania este George Ucenescu⁶⁴⁴, 1830-1889, discipol al lui Anton Pann. Este cunoscut faptul că Anton Pann a avut câteva contacte cu Brașovul⁶⁴⁵, astfel că la 1850, George Ucenescu îl numește pe Anton Pann amicul Brașovenilor. Anton Pann, după cel de-al doilea contact cu brașovenii, a menținut legătura cu ei, trimițându-le cântăreții necesari oficerii slujbelor bisericești⁶⁴⁶.

În anul 1850 Anton Pann propune « Onor. Reprezentanți ai bisericii Sfântul Nicolae » din Brașov să desemneze trei tineri cu înclinație spre cântarea bisericească, în vederea pregătirii lor la București, sub directă sa îndrumare. Cântăreții prezentați lui Anton Pann au fost : Dumitru Lupan, Ion Peștișoru și George Ucenescu⁶⁴⁷.

Din corespondența purtată de Anton Pann cu credincioșii brașoveni, reiese că starea cântării bisericești de la Brașov era destul de deficitară. Acest fapt se putea vedea și la nivelul pe care Ucenescu îl avea la sosirea în București și u despre care Anton Pann le scria brașovenilor : « cântarea lor (a călugărilor), iar n-a fost mai bună, că ei, ceea ce-au învățat pe Gheorghe care mi l-ați trimis, eu mă căznesc să-l dezvățăm să-l cioplesc, d-al doilea, să-l bărduiesc, să-l rînduiesc și să-i dau altă fațadă, care să nu semene cu a celor din Sinaia (...). Cu toate acestea eu mă silesc pentru dragostea dumneavoastră (...) și-am să-l fac să cânte bine (...). Oricum nu o să se întoarcă cum a venit, voi întrebuința toate mijloacele ca să-l cioplesc, să-l lustruiesc... »⁶⁴⁸. Din această scrisoare mai rezultă că educația muzicală bisericească primită de Ucenescu de la Varlaam trebuia corectată.

George Ucenescu, pe parcursul celor doi ani cât a stat la București , a dat dovadă de seriozitate și sârguință, satisfăcând exigențele « profesorului și prea buneii noastre

⁶⁴¹ Vasile Stanciu, *Muzică bisericească din Transilvania*, Cluj Napoca, 1996, p. 66-67.

⁶⁴² La simpozionul național de bizantinologie, Iași, 7-9 mai, 1999, s-a afirmat că irmosul este o melodie de proveniență rusească, astfel încât încadrarea lui într-un glas 3 nu își găsește justificarea.

⁶⁴³ Constantin Catrina și Mihai Manolache, *Muzica psaltică românească în biblioteca muzeului din Șcheii Brașovului*, București, 1972, p. 42.

⁶⁴⁴ S-a născut la Sibiu, la Poarta Cislădiei, în anul 1830; a fost adus la Brașov de diaconul prof. Iosif Barac și deprinde cântarea bisericească de la psaltul Varlaam Barancescu, pe parcursul a patru ani, la școala de pe lângă biserica Sfântul Nicolae din Brașov, c f. diac. I. G. Popescu, op. cit., p.1058.

⁶⁴⁵ Primul contact a fost în anul 1821, la izbucnirea revoluției lui Tudor Vladimirescu, cf. diac. Prof. Gheorghe I. Moisescu, *La 100 de ani de la moartea lui Anton Pann*, 1854-1954, în rev B.O.R., nr.1-2/165, p.166-168.

⁶⁴⁶ Gemma Zinveliu-Donea, op. cit., p.209.

⁶⁴⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁶⁴⁸ Pr. I. Prișcu, *Epistole de la Anton Pann, în arhiva bisericii Sf. Nicolae din Brașov*, în *Gazeta Transilvaniei*, MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

Reprezentării »⁶⁴⁹. Întorcându-se la Braşov, Ucenescu a desfăşurat o activitate vastă : cântăreţ de strană, profesor de muzică bisericească şi laică, compozitor folclorist, scriitor, tipograf, miniaturist şi pictor⁶⁵⁰.

George Ucenescu şi-a concretizat creaţia muzicală în următoarele lucrări : *Cântece de stea şi colinde ce se cântă la naşterea Domnului nostru Iisus Hristos*, Braşov, 1856, *Sonori sau frumos răsunătoarele plânso-cânturi ale înmormântării Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, Braşov, 1862, *Magazin de cânturi vechi şi noi*, Braşov, 1863, *Versurile naşterii Domnului nostru Iisus Hristos*, Braşov, 1865, *Tratatul Teoretico-Practico de Muzică Ecclesiastică greco-orientală*, Braşov, 1881, manuscrisul *Carte de cânturi în note de Psaltichie*, scrisă de Ucenescu, student al domnului Anton Pann, la 1852⁶⁵¹.

Dintre cei iniţiaţi în tainele bisericeşti de Ucenescu, amintim : George Ionescu, Nicolae Pappu, Ioan Creţu, Ioan Moldovan, George Moldovan, fraţii Constantin şi Dimitrie Irimia, I. Ciurea, Bucur Cristea, Alexandru Odoru, Ioan Babeş, Ioan Ieremia – cumnatul său şi alţii⁶⁵².

Starea actuală a cântărilor bisericeşti din Transilvania confirmă din păcate, o realitate întrevăzută de cel mai mare psalt al bisericii transilvănene : "şi să se ştie că biserica noastră din vechime, a avut cântările după arta Psaltichiei, ca grecii ; însă după moartea mea cred că nu va mai cânta nimeni după notele orientale şi va cânta fireşte, care cum îl taie capul"⁶⁵³.

4.3.7. Sibiul: centru de promovare a muzicii bisericeşti de tradiţie bizantină

Un alt centru din Transilvania în care a fost promovată şi cântarea bisericească de tradiţie bizantină, dar într-un mod empiric, este Sibiul. Începând cu anul 1786, la Sibiu se înfiinţează forme de învăţământ pentru pregătirea viitorilor învăţători preoţi şi cântăreţi de strană. Nu se cunosc amănunte legate de pregătirea muzicală a celor care propuneau această disciplină. Ceea ce se ştie este faptul că directorul şcolii predă această disciplină⁶⁵⁴. Îi enumerăm în ordine cronologică :

- Dimitrie Eustatievici, 1786-1795 ;
- Radu Tempea V., 1795-1808 ;
- Simion Jinariu, 1808-1811 ;
- Gheorghe Lazăr, 1811-1815 ;
- Moise Fulea, 1816-1849 ;

Din anul 1849 până în anul şcolar 1852-1853, predarea cântării bisericeşti a fost suplinită de profesorii altor secţii⁶⁵⁵.

- Nicolae Begnescu, 1853-1860.
- Din anul 1858 este amintit şi preotul Ioan Bobe, din Boiţa, ca dascăl de cântări, alături de Nicolae Begnescu⁶⁵⁶.

⁶⁴⁹ Gemma Zinveliu-Donea, *op. cit.*, p. 213.

⁶⁵⁰ I.G.Popescu, *op. cit.*, p. 1058.

⁶⁵¹ O.L. Cosma, *Hronicul...*, vol. III, p. 391.

⁶⁵² Gemma Zinveliu-Donea, *op. cit.*, p. 215-217.

⁶⁵³ *Autobiografie*, apud I.G. Popescu, *op. cit.*, p.1060.

⁶⁵⁴ Este vorba de primul director al şcolilor reunite, Dimitrie Eustatievici, apoi de Radu Tenpea V. şi alţii, cf. Pr. Prof dr. Mircea Păcurariu, *200 de ani de învăţământ teologic la Sibiu*, Sibiu, 1986, p.17-18.

⁶⁵⁵ *Ibidem*, p.62.

⁶⁵⁶ Dr. Eusebiu Roşca, *Monografia institutului Seminarial teologic Andreian al Arhidiecezei Greco-Orientale Române din Transilvania*, Sibiu, 1911, p. 86.

- Ioan Dragomir, 1860-1864.

Absolvenții acestor cursuri s-au răspândit în toată Transilvania, propunând și cântarea bisericească pe care și-au însușit-o la Sibiu. De exemplu, Nicolae Ola, din Sânmartin, Cluj, a fost repartizat la Chiuiești, Cluj. Nicolae Popovici, din Topârcea, în Cluj-Mănăstur, Ioan Grama din Sadu în Cerghidu Mare, Mureș, Ioan Pop din Ocna Sibiului în Vima Mare (Țara Lăpușului) etc.⁶⁵⁷.

4.3.8. Dimitrice Cunțanu și sfârșitul primitivismului pedagogic muzical (*după auz*)

Ultimul dascăl de cântare bisericească de la Sibiu și cel mai de seamă care ne deține atenția este preotul prof. Dimitrie Cunțanu⁶⁵⁸ (1837-1910). El se remarcă prin faptul că a notat pentru prima dată cântările care circulau în Transilvania, mai precis în zona Sibiului. Meritul lui nu este acela de a fi creat aceste cântări, ci acela că le-a « cules, notat și aranjat ».

Prima ediție a acestor cântări a apărut în anul 1890, având titlul *Cântările Bisericești după melodiile celor opt glasuri ale Sfintei Biserici Ortodoxe, culese, puse pe note și aranjate de Dimitrie Cunțanu, profesor la seminarul « Andreian, Arhidiecezan »* (vezi anexele 4 și 5, p. V-VII). Aspectul inedit al acestor cântări este acela că se bazează pe așa numitele « vechi melodii bisericești locale ».

Timotei Popovici consideră că importanța lucrării rezidă în aceea că s-a « pus capăt metodei primitive a învățării cântărilor bisericești, după auz »⁶⁵⁹. Petru Gherman este de părere că muzicii bisericești din Ardeal « i s-a dat o bază științifică și fixă », dar întrucât această carte (a lui Cunțanu, n.n.) cuprinde numai o mică parte din bogata și multiplă existență orală a ei, practică la sfintele slujbe, trebuie continuată și completată »⁶⁶⁰.

Meritul lui Cunțanu prin această culegere este foarte mare, avându-se în vedere că în toate școlile teologice din Transilvania se propune cântarea bisericească notată de el. Dar, așa cum se exprima P. Gherman, există încă un mare volum de cântare bisericească în Transilvania care așteaptă să fie notată și analizată, aspect de care ne vom ocupa într-un alt capitol.

În preocupările muzicale ale lui Dimitrie Cunțanu a intrat și aceea a armonizării unor cântări bisericești, cum ar fi : « Cântări funebre », « Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur », « Dumnezeu nostru », « Cântări la cununii, la hirotonii și la sfîntirea bisericilor », ș.a. Acestea au fost armonizate pentru voci egale⁶⁶¹.

Vom exprima câteva păreri referitoare la această muzică bisericească, notată de D. Cunțanu (o parte) și care este folosită în Transilvania.

Referindu-se la temeiurile acestei muzici bisericești ardeleni, Petru Gherman considera că ele constau în creația muzicală din Tradiția ortodoxă și în structura creștină a poporului românesc, care a transformat fluidul muzical moștenit de 12 veacuri, într-o nouă

⁶⁵⁷ Mircea Păcurariu, *200 de ani de învățământ teologic la Sibiu*, Sibiu, 1986, p.18-19.

⁶⁵⁸ Despre viața și activitatea lui, a se vedea lucrările lui Ilie Frăcea, Dimitrie Cunțanu, Dr. Eusebiu Roșca, Valeriu Popa ș.a.

⁶⁵⁹ Timotei Popovici, *Cântarea bisericească*, în "Revista Teologică", anul I, 1907, p.385.

⁶⁶⁰ Petru Gherman, *Proiect de memoriu privind muzica bisericească din Ardeal*, dosar III/1941, apud Ilie Frăcea, *op. cit.*, p.284.

⁶⁶¹ Cf. Petru Stanciu, *op. cit.*, p.57.

formă , conform trăirii și simțirii adevărilor de credință ale acestui popor existent în spațiul mioritic, unde fenomenul religios-ortodox se întâlnește cu cel național pe care-l valorifică⁶⁶². Caracterul oralității și al contribuției anonime la cristalizarea cântării naționale ardelenice este exprimată de același profesor de muzică bisericească prin cuvintele : « În Ardeal, contribuția creatoare este anonimă. La noi, până astăzi nu s-a remarcat nici un nume de care să fie legată problema creștii în muzica bisericească melodico-monodică, așa cum aflăm în vechiul regat (Macarie, Anton Pann, Ștefanache Popescu, Popescu-Pasărea, Pr. Stupcanu ș a.) »⁶⁶³.

Pr. Prof. Gheorghe Șoima este mai exact atunci când se referă la originea acelor cântări bisericești din Transilvania : « Ca substanță, cântările omofone din biserica ortodoxă ardelenă sunt vechile cântări bisericești bizantine, transformate sub influența multiseclară a cântecului popular ». În continuare spune că « o asemănare evidentă în doina ardelenă prezintă melodiile bisericești ale « luminândelor și ale pripelelor la polieleu »⁶⁶⁴.

Oare la aceste cântări bizantine vechi se referea pr. I. D. Petrescu, atunci când vorbea despre « ritmul vechilor cântări și arhaismul veacului lui Filothei »⁶⁶⁵ în urma precipitării la o slujbă într-o biserică dintr-un sat din Ardeal ? Acest lucru se întâmpla în 1935.

Pr. Gheorghe Șoima face referire la « un alt fel de românire » a cântărilor bisericești din Ardeal, când spune că « **muzica bisericească n-a pierdut nimic ființial prin influența doinei**, întrucât ea (doina n.n.) este genul cel mai curat și în același timp cel mai intim sufletului poporului român dintre toate genurile care alcătuiesc folclorul muzical. Cântările bisericești ardelenice – ca și cele de dincolo de Carpați – și-au păstrat integral trăsătura religioasă, primind în plus și o trăsătură populară românească »⁶⁶⁶.

Dimitrie Cunțanu, prin notarea cântărilor bisericești din Transilvania și prin celelalte lucrări muzicale (unele nepublicate) compuse sau armonizate « ne dau dreptul să-l considerăm demn reprezentant al muzicii bisericești ardelenice la sfârșitul veacului XIX și începutul veacului XX »⁶⁶⁷.

4.4. "Culoare profesionale" de formare muzicală a liderilor religioși ai comunităților românești: constelația de școli pentru pregătirea personalului clerical din Ardeal

Ca și în celelalte ținuturi românești, în Transilvania, Biserica Ortodoxă și-a format preoții și dascălii în mănăstiri și biserici, la centrele eparhiale, la strănă sau în particular, sub directă îndrumare a unui cleric mai luminat. În acest sens, multe școli au luat ființă pe lângă mănăstiri și biserici care se constituiau în adevărate focare de cultură.

În sec. XVIII, existau școli care și-au continuat activitatea începută de ani sau chiar secole, cum ar fi școala de pe lângă biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, « școala normalicească a neșuților neuniți din Făgăraș » care a funcționat pe tot parcursul secolului

⁶⁶² Petru Gherman, *Muzică bisericească...*, p.434.

⁶⁶³ *Ibidem*.

⁶⁶⁴ Gheorghe Șoima, *Muzică bisericească și laică în Institutul Teologic din Sibiu*, în rev. M.A., 11 -12, 1961, p. 798.

⁶⁶⁵ I. D. Petrescu, *Filothei museograf*, în rev. "Predania", I, București, 1937, p.25-27.

⁶⁶⁶ Ghe Șoima, op. cit.

⁶⁶⁷ *Ibidem*, p.801.

al XVIII-lea ș.a.⁶⁶⁸ Pe lângă aceste școli de prestigiu, se poate afirma că nu exista regiune în Transilvania fără o formă de învățământ, chiar dacă în majoritatea cazurilor, aceasta era foarte modestă.

De exemplu, în centrul Transilvaniei, la mănăstirea Strâmbu-Fizeșului (aproape de Gherla n.n.), călugării de aici « adunau tineri din împrejurime, lucrau la câmp alături de ei, pregătindu-i în schimb pe unii pentru preoție, iar pe alții pentru dascălie »⁶⁶⁹. În regiunea Someș, precum și în alte regiuni din Transilvania, existau așa numitele « mănăstiri-școale », pentru pregătirea preoților și a diecilor⁶⁷⁰.

În județul Solnoc-Dobâca-Someș sunt atestate un număr de 21 de mănăstiri, ctitorii ortodoxe, dintre care, după uniație, unele au fost trecute în proprietatea greco-catolicilor⁶⁷¹. Dintre cele 15 mănăstiri școli, pentru pregătirea dascălilor și a preoților din județul Someș, amintim pe cea de la Vlad (ctitoria lui Ștefan cel Mare), cea din Ciceu-Poieni, cele din Chiuești, Dolheni, Nicula, Leurda, Negriște, Copalnic-Mănăstur (azi în județul Maramureș, n.n.), Olpret (Bobâlna, n.n.), Berind și Gherlei.

Județul Cojocna avea 15 mănăstiri⁶⁷² atestate documentar, dintre care câteva aparțineau greco-catolicilor. Între cele care aparțineau ortodocșilor, au existat școli la : Cluj – Mănăstur, Băița, Ormeniș, Cuteiuș (în apropierea Huedinului), Feleac și Milașu Mare. La Silvașul de Câmpie (mănăstire în proprietatea bisericii unite), există un învățător, Banu, ceea ce ne determină să presupunem că și aici era o școală. În județul Mureș-Turda, mănăstirile-școli sunt următoarele : Chiherul de Jos, Râpa de Jos, Rușii-Munți, Solovăstru, Toplița și Râciul de Câmpie⁶⁷³.

Anterior subliniam faptul că unii călugări din zona Bistriței și Năsăudului au plecat la mănăstirile din Moldova. Cei întorși, s-au așezat în mănăstirile de la Rebra, Feldru, Sângiorz și Șieuț. În aceste mănăstiri sau la casele oamenilor (în timpul iernii), împărțeau din cunoștințele lor, celor care se pregăteau să devină dascăli sau cântăreți bisericești⁶⁷⁴.

Alba-Iulia și mănăstirile din această zonă au avut un rol important în formarea dascălilor. Călugării și diecii pun bazele primelor școli satești⁶⁷⁵. Dintre mănăstirile din județul Alba, o menționăm pe cea de la Măgina, a cărei existență și rol cultural se întinde pe o durată de aproape trei secole (1611-1902). Călugării din această mănăstire, au susținut o școală pentru « tinerii care voiau să fie cântăreți la diferite biserici »⁶⁷⁶.

Mănăstirea Râmeț – una dintre cele mai vechi din Transilvania⁶⁷⁷ – adăpostea o școală în care călugării îi învățau pe copii carte : slujba și cântările bisericești⁶⁷⁸. La 8 august 1821, sătenii confirmau existența acestei școli motivând-o : « Noi, Râmeții și Ponorii, de

⁶⁶⁸ Această școală datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cf. Pr. Prof. Dr. Șofron Vlad și asist. Mircea Păcurariu.

⁶⁶⁹ N. Albu, *Istoria învățământului*, p.141.

⁶⁷⁰ Informația este foarte prețioasă, întrucât vine din partea unui iostoric maghiar din Transilvania, martor al acestei stări de fapt.

⁶⁷¹ Ștefan Mateș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p.141-151.

⁶⁷² *Ibidem*, p.66-74.

⁶⁷³ N. Albu, op. cit., p. 139.

⁶⁷⁴ *Ibidem*, p. 141.

⁶⁷⁵ *Ibidem*, p. 145.

⁶⁷⁶ Ștefan Mateș, op. cit. p.53.

⁶⁷⁷ *Ibidem*, p.54.

⁶⁷⁸ Nicolae Iorga, *Ubi etiam pueri nostril in litteris et divinis servittis instruantur, Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 274.

cându-s aceste două sate, noi acolo (la mănăstire) ne-am pomenit de avem o școală și dascăli și prunci de învață Zi dacă ni se ia aceea, noi rămânem fără învățătură, ca dobitoacele »⁶⁷⁹. Prin urmare, această școală exista și în secolul XIX.

Pe valea Arieșului, în apropiere de Câmpeni (județul Turda-Arieș)⁶⁸⁰, la mănăstirea Lupșa, din timpuri îndepărtate, era o școală care pregătea tinerii pentru a deveni preoți sau cantori. Existența ei este atestată până în sec. XIX (1848), când este recunoscută sub denumirea « școala de la mănăstire », având ca dascăl pe Suci. O școală mai veche decât cea de la mănăstirea Lupa este cea de la Roșia Montană (1736)⁶⁸¹. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe lângă școlile mănăstirești, existau și școli satești, probabil și mai modeste decât primele menționate.⁶⁸²

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ne rețin atenția două școli reprezentative și complementare : școala de pe lângă Biserica "Sfântul Nicolae" din Șcheii Brașovului și școala de la Sibiu, care debutează prin « cursurile de muzică »⁶⁸³. Cunoscută pe la mijlocul sec. al XVII-lea, « ca una elementară, sau cel mult de dieci »⁶⁸⁴, școala de la Brașov este emblema comunității și a calității învățământului muzical bisericesc din Transilvania⁶⁸⁵.

La menținerea calității acestei școli, și-au adus contribuția și reprezentanții « bisericii celei mari din Brașov », prin faptul că ei apelau la frații Lord în Țara Românească să le trimită cântăreți buni și cinstiți.

Tentativa lui Gheorghe Haines de a înființa o școală teologico-pedagogică la Brașov, care să pregătească candidații la preoție și dascălii le-a eșuat⁶⁸⁶. Dacă această școală se înființa, considerăm că starea cântării bisericești din Transilvania ar fi fost mult mai bună. Afirmatia noastră se sprijină pe faptul că, spre sfârșitul sec. al-XIX-lea, ala Sibiu, D. Cunțanu a publicat o culegere de cântări în care unele dintre ele.... prezentau o formă simplificată a ceea ce a predat Anton Pann și George Ucenescu, la Brașov. Să mai aducem argumentul calității învățământului muzical-bisericesc de la Brașov, cursul de cântare bisericească se desfășura pe o durată de trei ani, în fiecare zi o oră, inclusiv duminica și în sărbători. Elevii erau stimulați cu premii în urma celor două examene anuale⁶⁸⁷, în urma educației naționale al elevilor lui George Enescu, al Brașov.

Programul educației muzicale al elevilor lui George Ucenescu, poate fi apreciat din « testimoniul » elevilor săi George Eremia și George Birea : « Astăzi sunt în acea poziție

⁶⁷⁹ Ștefan Meteș, *op. cit.*, 58-59.

⁶⁸⁰ N. Albu, *op. cit.*, p.137-142.

⁶⁸¹ *Ibidem*.

⁶⁸² "Enumerăm doar câteva : Băla (Mureș), Gura Sadului (Sibiu), Georgiu-Ferede, Gura Râului, Tohanul Vechi, Bran-centru, Satulung, Săcele, Cristian ș.a. De multe ori școala se ținea și pe la casele oamenilor ; pe la anul 1778, în localitatea Vlădeni, într-o casă țărănească, un învățător grec, le preda copiilor, cântarea bisericească și rugăciunile în limba greacă." *Ibidem*, p. 232-233.

⁶⁸³ N. Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania 1800-1867*, București, 1971, p.78.

⁶⁸⁴ Călugărul iezuit Francesco Fasching vorbește despre această școală și despre faptul că era frecventată și de oameni mari, în lucrarea sa *Nova Dacia*, anul MDCCXLII, p. 7 apud Andrei Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române...din Brașov*, Brașov, 1902, p.4

⁶⁸⁵ Acest fapt rezultă din activitatea dascălilor și legăturilor...Țara Românească (Anton Pann);

⁶⁸⁶ Planul de înființare a acestei școli, înaintat de Gheorghe Haines, considerăm că starea cântării bisericești din Transilvania ar fi fost mult mai bună.

⁶⁸⁷ Arhiva bisericii Sfântul Nicolae, scrisoarea lui George Ucenescu către comitetul parohial al bisericii Sfântul Nicolae, 1859, 12 decembrie.

plăcută ca să vestesc în tron înalt testimoniul elevilor săi George Irimia și George Birea : « Astăzi sunt în acea plăcută poziție ca să vestesc în ton înalt testimoniul elevilor mei și anume că ei au studiat și au învățat cu silință neobosită Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești după artă. Ei au trecut și au înțeles și au învățat toate canoanele acestei muzici sistematice, ei au paraloghicit și au melodiat toate modurile de melodii diatonice, cromatice și enarmonice. Ei s-au deprins și lucrează bine tactica și melodia irmologică, stihirică, papadică și în cântările profane. Dânșii sunt îndemânatici în tipicul orânduiei și al punerii serviciului divin în sfânta Biserică, la Botez, la Cununii, la sfințirea apei și în afară de biserică la maslu și la alte slujbe⁶⁸⁸.

După o asemenea pregătire, G. Ucenescu putea să-și dea acordul ca să fie folosiți ca dascăli de biserică discipolii săi : « Astăzi elevii mei au libera voie de la mine, a putea să cânte în sfânta biserică, celea ce au și împlinit ei fără de nici o sfială de piedică în știința lor »⁶⁸⁹.

Așadar, la Brașov, avem de-a face cu un învățământ muzical bine structurat și așezat pe baze științifice, lucru care nu este valabil și la Sibiu. Sistemul de notație folosit de Ucenescu este cel bizantin sau psaltic, în timp ce la Sibiu, după ce multă vreme cântarea se învăța după auz, în cele din urmă s-a introdus sistemul apusean.

Activitatea muzicală a lui G. Ucenescu va fi continuată de discipolii săi și de cumnatul său Ion Ieremia, asigurându-se pentru sfârșitul secolului al XIX-lea un învățământ muzical bisericesc de calitate.

La Sibiu, începând cu anul 1786, se inaugurează așa numitele « cursuri de normă »⁶⁹⁰ sau « cursuri de instruire a învățătorilor », în cadrul cărora se pregăteau și viitorii clerici ». Acest curs s-a desfășurat în perioada 1786-1811, fiind pus sub conducerea directorilor « școalelor naționale reunite » : Dimitrie Eustatievici, Radu Tempea V, Gheorghe Haineș, ultimul încuviințând pregătirea candidaților la hirotonie dascălului Simion Jinariu⁶⁹¹. Acești directori aveau rolul de a pregăti învățători, de a dezvolta școlile existente mănăstirești, sătești, normale, triviale etc. Dimitrie Eustatievici are meritul de a fi « inițiatorul cursurilor de pregătire a preoților la Sibiu »⁶⁹².

Caracterul acestor cursuri era obligatoriu, atât pentru dascăli, cât și pentru dieci, după cum reiese dintr-un ordin al vicarului Hutovici : « Să vii aici la Sibiu la cuviinciosul director anumit în săptămâna întâia după Paști, fiindcă cursul va începe în Duminica Tomii și va ține până în Sâmbăta Rusaliilor. Altminteri, se stie că dascălii care nu vor veni vor fi lipsiți de dascălie, precum și diecii care vor cugeta a se face dascăli, dacă nu vor asculta mai întâi aceste învățături, nădejde de a se face dascăli niciodată nu pot avea »⁶⁹³.

La 1804, se pare că la Sibiu existau două cursuri : unul de « norma », condus de Nicolae Tempea (fratele lui Radu) și unul de preoție, condus de Radu Tempea⁶⁹⁴. Pentru cele

⁶⁸⁸ *Ibidem*.

⁶⁸⁹ *Ibidem*.

⁶⁹⁰ N. Albu face deosebire clară între « cursurile de normă » care erau de fapt o « școală de inițiere a diecilor în arta dascăliei, deschise periodic » și școala normală sau școala de normă, care avea caracter funcțional permanent și un program stabil, *Istoria scolilor*, p. 78.

⁶⁹¹ Mircea Păcurariu, *"Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu 1786-1986"*, Sibiu, 1987, p. 34.

⁶⁹² *Ibidem*, p. 26.

⁶⁹³ Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, vol.I, 1889, p. 176.

⁶⁹⁴ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p.28.

două cursuri, cântului bisericesc i s-a dat importanță deosebită, fără a putea spune care era metoda după care se predă.

Se poate vorbi de un curs sistematic care avea loc la Sibiu, pe durata păstoririi episcopului Vasile Moga (1811-1845). La acest curs⁶⁹⁵, pe lângă diecii eparhiei Sibiului, participau și alții din Munții Apuseni, din Țara Lăpușului, din Câmpia Transilvaniei, într-un cuvânt și din centrul Transilvaniei⁶⁹⁶.

Perioada 1846-1873 este aceea a păstoririi lui Andrei Șaguna⁶⁹⁷ la Sibiu. De numele lui se leagă și evoluția învățământului teologic și pedagogic de aici. În anul instalării sale la Sibiu (1846), a ridicat cursurile de la șase luni, la un an⁶⁹⁸. În anul 1850, Sinodul eparhial întrunit la Sibiu a hotărât ca în locul cursurilor existente să se creeze un «Institut Teologic Pedagogic», iar cursurile să se ridice la doi ani, din anul 1861, la trei ani⁶⁹⁹. Dar anul 1853 va aduce noutatea înființării unei «sectiuni confesionale» ortodoxe, în care se primeau absolvenți de clase gimnaziale⁷⁰⁰.

În timpul mitropolitului Andrei Șaguna, învățământul teologic și pedagogic a prosperat. În tot acest timp, s-a pus și s-a realizat o bună pregătire a profesorilor. Programa școlară a cunoscut și ea modificări benefice pentru învățământ. Cântării bisericești i s-a acordat o atenție sporită, astfel că sub Andrei Șaguna, se începe notarea melodiilor bisericești de către Dimitrie Cunțanu.

Pentru meritele sale, din anul 1874, sinodul de la Sibiu a hotărât ca «Institutul pedagogic-teologic» să poarte denumirea de «Seminarul Andreian»⁷⁰¹. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, din punct de vedere muzical bisericesc evidențiem că în anul 1890, vede lumina tiparului culegerea de cântări a lui D. Cunțanu (1837-1910), iar în cadrul programei de învățământ, pe lângă cântarea de strună, apare ca disciplină muzica vocală și instrumentală (1883-1884)⁷⁰².

Nu se cunosc amănunte bogate de pregătirea profesorilor de muzică bisericească de la Sibiu. Cunoscând nivelul lui D. Cunțanu, precum și amănunte legate de pregătirea sa teologică și muzicală⁷⁰³, dar mai ales modul în care se predă cântarea bisericească la Sibiu, credem ca dascălii de cântare bisericească și tipic erau niște cântăreți mai răsați de atunci⁷⁰⁴. Manualele folosite pentru cântarea bisericească și pentru tipic au fost fără nici o îndoială cărțile de cult care se vor tipări la Sibiu începând cu anul 1811. Până la acea dată, este posibil să se fi folosit un îndreptar liturgic pentru preoți⁷⁰⁵. Mai târziu, cântările bisericești erau propuse după manualul *Culegere de cântări* a profesorului D. Cunțanu⁷⁰⁶.

⁶⁹⁵ *Ibidem*, p. 56.

⁶⁹⁶ *Ibidem*, p.47.

⁶⁹⁷ Este numit vicar general (1846), episcop (1848), mitropolit (1864).

⁶⁹⁸ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 59.

⁶⁹⁹ Petru Stanciu, *op. cit.*, p. 34.

⁷⁰⁰ *Ibidem*.

⁷⁰¹ *Protocolul Sinodului Arhidiecezan*, Sibiu, 1874, p. 29.

⁷⁰² Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 81.

⁷⁰³ Ilie Fracea, *op. cit.*, Petru Stanciu, *op. cit.* s.a.

⁷⁰⁴ Este sugestiv exemplul lui Nistor Socaciu din Biscaria, care poate fi considerat un suplinitor al lui Moise Fulea, cf. Petru Stanciu, *op. cit.*, p.33.

⁷⁰⁵ Este vorba de cartea *Preoția sau îndreptarea preoților*, 1789, cu o “predoslovie” a dascălului Radu Duma, cântărețul bisericii Brașovului, carte tradusă din slavonă și greacă de către Radu Duma și Gheorghe Haires, cf. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p.24.

⁷⁰⁶ Cf. Sofron Vlad și Mircea Păcurariu în *vol. cit.*, p.727.

Absolvenții Institutului Teologic-Pedagogic de la Sibiu au devenit cadre didactice pentru celelalte școli (normale, triviale s.a.), patronate peste tot de către Biserică. În aceste școli se insistă să se predea în mod sistematic și unitar cântările bisericești, căci pe «creștinii noștri nimic nu-i poate mai tare apleca spre a-și da copiii la școală decât tocmai cântările bisericești»⁷⁰⁷. De asemenea, preoții și cântăreții bisericești din centrul Transilvaniei au fost formați la aceasta școală.

Drept concluzie parțială, menționăm că învățământul din Sibiu, la sfârșitul secolului al XIX-lea, era bine organizat ; în planul cântării bisericești, a fost înlocuită notația psaltică cu cea liniară. Acest lucru l-a cerut mitropolitul Andrei Șaguna lui Dimitrie Cunțanu și s-a înfăptuit în anul 1890⁷⁰⁸. De atunci, cântarea bisericească și din centrul Transilvaniei se înscrie pe această linie.

Cele două centre culturale ale Transilvaniei – Brașovul și Sibiul – de care ne-am ocupat, au reprezentat în decursul timpului două maniere de manifestare și promovare a culturii muzicale de tradiție bizantină. În aceste două centre veneau să se pregătească majoritatea celor care mai târziu și prin pregătirea muzicală aveau să ajungă luminătorii satelor și orașelor din întreaga Transilvanie.

4.5. Metamorfozele cântării bisericești după Reforma hrisantică

4.5.1. Deschiderea elitelor românești spre muzica europeană

Sub multiple aspecte, secolul al XIX-lea a fost unul deosebit de frământat și plin de evenimente. Societatea românească intră într-un proces de modernizare, prin contactul din ce în ce mai intens cu ideile înaintate venite din apusul Europei, aduse de tineri români care studiau acolo.

Începând cu anul 1821, când au fost înlăturate domeniile fanariote, prin mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu, are loc un amplu proces de afirmare a conștiinței naționale. Acest proces continuă odată cu izbucnirea Revoluției de la 1848 și culminează cu Unirea Principatelor (1859) și obținerea Independenței naționale în 1877. Dorința de unitate a românilor, vremelnici separați și siliți a trăi în mai multe provincii de-a lungul veacurilor, s-a manifestat cu tărie în această perioadă, ducând în final, după multe strădanii, la realizarea Statului național unitar român, prin unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, activitatea muzicală suferă o serie de transformări și modificări conforme cu tendințele social-culturale ale epocii. Au loc tot mai multe spectacole de teatru și operă, manifestări concertante, turnee ale trupelor străine în țara noastră în cadrul cărora se prezintă opere, operete, recitaluri și concerte. Observăm așadar o amplă *deschidere a elitei românești spre muzica europeană*, care câștigă numeroși adepți, în special în rândul tinerilor.

Schimbări semnificative s-au produs și în muzica bisericească de tradiție bizantină, prin adoptarea „Reformei brisantice” care fusese oficializată la Constantinopol, în anul 1814. Însușirea de către psalții români a notației, cât și a repertoriului propagat de reformatori, a

⁷⁰⁷ Aceasta era recomandarea Consiliului școlar Pavel Vasici în urma inspecției avută de Șaguna în anul 1856, cf. N. Albu, *op. cit.*, p.89.

⁷⁰⁸ D. Cunțanu, *Cântările bisericești...*, p.4.

însemnat revenirea la cântarea în limba greacă. S-a iscat astfel un puternic conflict între susținătorii limbii grecești și cei care susțineau cântarea în limba română. Aceștia au fost mai puternici, impunând pentru totdeauna cântarea psaltică în limba română. Realizatorul acestui ideal al cântăreților români a fost Macarie Ieromonahul, care a tipărit la Viena, în anul 1823 primele trei cărți de muzică psaltică în limba română: Teoreticonul, Anastasimatarul și Irmologhionul.

Aceste cărți vor avea o largă circulație în Țările Române, de-a lungul întregului secol XIX, mai ales în Țara Românească și Moldova și, vor constitui un excelent pretext pentru psaltii din perioada următoare, de a îmbogăți necontenit repertoriul muzical necesar cultului divin ortodox, **de a da muzicii psaltice un caracter distinct, național.**

Pentru o mai bună înțelegere a situației muzicii psaltice din prima jumătate a secolului al XIX-lea, trebuie să ne întoarcem mai întâi privirea spre veacul anterior, „veacul luminilor”⁷⁰⁹, când ia amploare acțiunea de „românire” a muzicii bisericești. Reprezentantul cel mai de seamă al acestei tendințe predominante în muzica bisericească românească a secolului al XVIII-lea a fost ieromonahul Filotei sin Agăi Jipei. Acest mare cărturar, care dispunea de o vastă cultură teologică, filologică și muzicală, termină de scris în anul 1713 o „Psaltichie românească”, primul manuscris muzical cu textul în limba română, care cuprinde aproape toate cântările necesare săvârșirii slujbelor religioase. Această monumentală operă muzicală a protopsaltului creator de cultură, inițiat de umaniștii români și străini aflați la curtea marelui domnitor Constantin Brâncoveanu.

Manuscrisul „Psaltichie românească” a lui Filotei a fost folosit și copiat de către psalți, până astăzi descoperindu-se mai multe copii ale acestuia.⁷¹⁰ Procesul de „românire”, de adaptare a muzicii de cult la limba și spiritualitatea românească, a fost frânat însă de instalarea în Moldova și Țara Românească a domniilor fanariote, în 1711, respectiv 1716.

Politica fanariotă, deși nu a putut împiedica acțiunea de „românire” a cântărilor bisericești, a ridicat, totuși felurite greutăți în calea traducerii din greacă a textului religios, mergând până la defăimarea limbii române, despre care se spunea că „este groaznică și necuvioasă”. Această realitate ne-o face cunoscută Ioan sin Radului Duma Brașoveanu, în prefața lucrării sale „Psaltichie românească”, 1751, care este o copie a manuscrisului semnat de Fiotei Jipa.⁷¹¹ pe de altă parte domnitorii fanarioți au favorizat pătrunderea în provinciile românești a muzicii și culturii grecești, acestea ducând la stagnarea procesului de introducere a limbii române în cult. Cu toate acestea procesul de „românire” a cântărilor a continuat,

⁷⁰⁹ O.L.Cosma – *Hronicul muzicii românești*, vol. II, Editura Muzicală, București, 1974, p. 60

⁷¹⁰ S-au identificat cinci copii după *Manuscrisul lui Filotei*. Le redăm în ordine cronologică:

a). „*Anastasimatarul de la Schitul românesc Prodromul – Athos*”, descoperit în anul 1982 de muzicologul Sebastian Barbu-Bucur la Schitul Prodromul din Athos, scris în jurul anului 1717.

b) „*Psaltichia românească*”, scris de Ioan sin Radului Duma Brașoveanu și aflat în Biblioteca Academiei Române, la cota 4305. scrierea lui s-a încheiat la 1 august 1751.

c) „*Manuscrisul românesc nr. 4443*”, care se află în Biblioteca Academiei Române, provenind din biblioteca personală a bizantinologului Ioan D. Petrescu.

d) *Manuscrisul psaltic 1106*, aflat în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, cunoscut și sub denumirea de „*Anastasimatarul de la Cluj Napoca*”.

e) *Anastasimatarul lui Acachie* de la Căldărușani, cota 5970, aflat la Biblioteca Academiei Române, a fost terminat de scris în 1821.

⁷¹¹ Vezi Sebastian Barbu Bucur, „*Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și aportul original al culturii autohtone*”, Editura Muzicală, București, 1898, p. 103;

datorită marilor protopsalți care au activat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea: Ioan Duma, Șarban „protopsaltul Țării Românești”, Mihalache Moldoveanu, Constantin Ftori Psalt, Naum Râmnicăeanu și alții.

În timp ce muzica bisericească românească își căuta propria cale, întreg răsăritul ortodox se afla într-un fel sau altul sub stăpânire turcească de mai multe secole. Cuceritorii Constantinopolului au intervenit de multe ori în treburile Bisericii, inclusiv în numirea patriarhilor, aceste imixțiuni în treburile interne ale Bisericii Ortodoxe diminuând autonomia acesteia și scăzând capacitatea ei de a se apăra împotriva prozelitismului catolic și a islamizării forțate.

Această perioadă de dominație otomană nu a favorizat creația muzicală, psalții păstrând repertoriul moștenit de la înaintași, pe care au încercat să îl actualizeze prin „înfrumusețare” continuă. Această intervenție în linia simplă a vechii melodii bizantine s-a produs îndeosebi sub înrâurirea Orientului. Procesul de „înfrumusețare” a atins apogeul în secolul al XVIII-lea, prin protopsaltul Petru Lampadarie Peloponezianul (+1777), „care simplifică sistemul de notație cucuzelian și transcrie numeroase melodii”.⁷¹²

Influența muzicii laice arabe și turcești s-a exercitat tot mai puternic după secolul al XVI-lea. Melodiile laice turcești devin suport ale cântărilor bisericești, acestea devin cu timpul foarte ornamentate și melismatizate și tot acum încep să abunde melodiile în care apar secunde mărite și microintervale. Ca urmare a acestor transformări, sistemul de notație al muzicii bizantine s-a îmbogățit, mai ales în secolul al XVII-lea, cu foarte multe semne hironomice, care îngreunau însușirea și executarea ei, astfel încât puțini erau dascălii care mai cunoșteau notația. În aceste condiții, învățământul muzical a avut de suferit, melodiile învățându-se cel mai adesea după ureche.

4.5.2. Corifeii și direcțiile Reformei hrisantice a muzicii de cult

Reforma în domeniul muzicii de cult devenise așadar inevitabilă. Aceasta a fost perfectată între anii 1805-1814, de cei trei mari corifei: Hrisant Protopsaltul Arhimandritul⁷¹³, Grigorie Levitul Lampadarul și Hurmuz Hartofilax⁷¹⁴. Reforma a fost legiferată de Patriarhia din Constantinopol în anul 1814. Cei trei psalți reformatori dispuneau de o bună pregătire muzicală, atât teoretică cât și practică, fapt dedus și din puținele date biografice pe care le aveau despre ei.

Principiile Reformei au fost sistematizate și publicate în lucrarea „Introducere în teoria și practica muzicii ecclesiastice”, tipărită la Paris în 1821 și retipărită la Trieste în 1832 sub titlul: „Marele teoretician al muzicii”. Aceste cărți erau absolut necesare pentru rapida

⁷¹² O. L. Cosma, *op. cit.*, p. 69

⁷¹³ „Hrisant de Madytos a fost arhimandrit la Patriarhia din Constantinopol și profesor de teoria muzicii la școala muzicală de aici. Pe la 1820 a fost ales mitropolit de Duranzo (Dyrrachium); de aici a fost mutat în Smirna, apoi în Prusa unde a și murit în anul 1843. Grigorie Levitul sau Lampadarul a fost cântăreț la Catedrala Patriarhală din Constantinopol și profesor de cântări (partea practică) la aceeași școală cu Hrisant. În 1819 a fost numit protopsalt. Moare în anul 1822.” *Ibidem*.

⁷¹⁴ „Hurmuz Hartofilax a funcționat și el la Patriarhie și la școala muzicală din Bizanț, asemeni celor doi colegi ai săi. În anul 1819 este numit hartofilax (păstrătorul cărților – bibliotecar) la Catedrala Patriarhală. După desființarea școlii, în anul 1821, odată cu plecarea lui Hrisant ca mitropolit, a înființat o tipografie de muzică psaltică, similară celei fondate de Petru Efesiul la București în anul 1820. A murit la Halchi în anul 1840.” *Ibidem*.

răspândire a Reformei și a noului repertoriu alcătuit de reformatori, care erau de altfel și buni compozitori.

„Reforma hrisantică” a vizat trei direcții importante: teoria, semiografia și repertoriul. În ceea ce privește teoria, au fost eliminate confuziile moștenite din perioada medievală, au fost stabilite glasurile, scările lor și bazurile. Ele au fost păstrate forțat în aceleași tipare de opt glasuri. Pentru a ușura învățarea muzicii psaltice și a permite solfegierea (paralaghia) cântărilor, au fost înlocuite prin monosilabe numirile polisilabice ale treptelor.

În domeniul semiografic au fost reduse mult semnele hironomice și cele diastematice. Mărturiile devin mai clare, fiind asociate cu denumirea treptelor. Precizări s-au făcut și la capitolul netro-ritmic, consemnându-se toate combinațiile ritmice. Reformatorii au acordat o atenție deosebită repertoriului, de aceea au trecut la „trierea și selectarea cântărilor, pentru a se lansa un repertoriu nou, conform gustului epocii...eliminându-se o serie de capodopere, de lucrări cândva foarte apreciate, înlocuindu-se cu cântări noi, compuse adeseori de reformatori sau de precursorii lor în această idee”.⁷¹⁵ Deci noul repertoriu propus de reformatori, fusese extras din manuscrisele secolului al XVIII-lea, lăsându-se la repertoriul din vechea muzică bizantină, care era mai sobru, mai adecvat cultului divin.

Situația a fost surprinsă și criticată de unii istorici printre care și O.L. Cosma: „Sub influența muzicii profane aflate în mare vogă la Constantinopol, reformatorii se lasă ademeniți de tipare noi și acceptă cu destulă larghețe, penetrația unor formule melodice modale, de esență orientală ceea ce s-a repercutat negativ asupra purității cântărilor...”⁷¹⁶ Aceste formule melodice modale de sorginte turco-arabă aduc multe modulații în cadrul liniei melodice, modulații redată prin anumite semne grafice, numite ftorale,⁷¹⁷ semne așezate dintr-un glas diatonic într-unul cromatic sau enarmonic și invers.

Impactul culturii muzicale orientale asupra noilor concepții teoretice lansate de „Reformă”, se observă și în ceea ce privește structura intervalelor și a octavei. Este adoptată așadar împărțirea octavei în 68 de come (unități egale), iar clasarea intervalelor octavei se face în trei categorii: tonuri mari – 12 subdiviziuni, tonuri mici – 9 subdiviziuni și semi-tonuri de 7 subdiviziuni.⁷¹⁸ Această împărțire este preluată și de Ieromonahul Macarie în Teoreticonul său, atunci când explică alcătuirea octavei și structura intervalelor (a se vedea planșele de la sfârșitul Teoreticonului).

„Concepția aceasta s-a menținut în Biserica răsăriteană până în deceniul al IX-lea, pe timpul patriarhului Ioachim al III-lea (1863-1888), când Sinodul adoptă teoria octavei de 36 de diviziuni”.⁷¹⁹ În „Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești”, tipărit în 1845 la București, Anton Pann împarte octava în 22 diviziuni, iar tonurile în 4,3, respectiv 2 diviziuni. Toate aceste teorii de natură orientală „au fost adoptate în scopul de a sistematiza intonația

⁷¹⁵ O.L. Cosma, *op. cit.*, p. 69

⁷¹⁶ *Ibidem*

⁷¹⁷ Ftoralele se împart în două categorii: principale și secundare. Ftoralele principale sunt: 7 diatonice, 5 cromatice și 3 encumonice, iar cele secundare sunt în număr de patru.

⁷¹⁸ A se vedea în acest sens: Romeo Ghircoiașiu, *Cultura muzicală românească în secolele XVIII-XIX*, Editura Muzicală, București, 1992, p. 238-239 și Petre Brâncuși *Istoria muzicii românești*, Editura Muzicală, București, 1969, p. 100-101

⁷¹⁹ Romeo Ghircoiașiu, *op. cit.*, p. 238

naturală a intervalelor, ca și deviațiile cromatice sau enarmonice ale acestora, proprii în cazul nostru ambelor lumi aflate în contact: cea (neo) bizantină și cea orientală”.⁷²⁰

Deși cu unele rezerve, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol aprobă „Reforma hrisantică” prin Sinodul său, în anul 1814, acționând în sprijinul adoptării ei. În acest context este deschisă școala muzicală de pe lângă Patriarhie, unde au predat cei trei corifei ai Reformei, Hrisant ocupându-se de partea teoretică iar ceilalți doi de partea practică. Cu toate că nu a avut o existență îndelungată, școala decăzând prin 1820, odată cu alegerea lui Hrisant ca mitropolit, aici au învățat mulți elevi, care apoi au plecat prin celelalte țări ortodoxe, propovăduind și contribuind la impunerea ei.

Știm din datele istorice existente și din cercetările efectuate până acum, că principatele Române au fost principalul sprijin material și moral al Orientului Ortodox aflat timp de mai multe secole sub ocupație turcească. Domnitorii și boierii români au trimis numeroase danii și ajutoare așezămintelor mănăstirești de la Muntele Athos, Muntele Sinai, Țara Sfântă cât și Patriarhiei ecumenice din Constantinopol.⁷²¹

4.5.3. Petru Emanoil Efesiul și receptarea românească a Reformei constantinopolitane

Interesul arătat de autoritățile din Țara Românească față de primenirile înfăptuite la Constantinopol, în domeniul muzical bisericesc s-au concretizat prin înființarea școlii de pe lângă Biserica Sf. Nicolae din Șelari, unde dascăl a fost așezat Petru Emanoil Efesiul. Acesta era grec de origine, elev al lui Gheorghe Cretanul, unul dintre precursorii Reformei de la 1814. Se pare că a urmat timp de un an și cursurile școlii de la Bizanț, conduse de cei trei reformatori. Important este faptul că P. Efesiul era „un muzician foarte bine pregătit, stăpân pe cunoștințele sale din noua sistimă, bun pedagog și un spirit foarte practic și cu idei destul de înaintate”.⁷²²

Bine primit de oficialitățile locale, având probabil și o misiune din partea Patriarhiei care dorea instaurarea reformei la români, Petru Efesiul a lucrat cu sârg în vederea îndeplinirii misiunii sale. Pomenind doar pe câțiva dintre elevii săi: Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Panaiot Enghiurliu, Costache Ciosea și alții, ne dăm seama de dimensiunile și importanța activității sale pentru propășirea reformei la noi. După ce și-au însușit sistemul teoretic și noul repertoriu, acești elevi ai săi, îndeosebi Macarie și Anton Pann, au trecut la adaptarea „noii sistime” la specificul limbii și simțirii românești, ceea ce a însemnat practic o „preluare indirectă și creatoare”.⁷²³

Susținătorii limbii române au avut de luptat însă timp îndelungat cu concepția greșită, alimentată și de psalții greci, conform căreia limba română nu ar fi capabilă să exprime conținutul și frumusețea cântărilor bisericești, așa cum acestea erau redată de limba greacă. Este evident faptul că prin traducerea cântărilor în limba română, psalții greci și-ar fi pierdut pozițiile și privilegiile avute până atunci în Biserică, de aceea au încercat să se împotrivească prin toate mijloacele acestui proces, pe care însă nu l-au putut stăvili. Limba română s-a

⁷²⁰ *Ibidem*.

⁷²¹ În acest context se înscrie și inițiativa lui Caragea Vodă, care la 15 mai 1816 numește trei episcopi care urmau să se îngrijească de bunul mers al școlii muzicale nou înființate pe lângă Patriarhia din Constantinopol. *Ibidem*.

⁷²² Diacon Dr. Nicu Moldoveanu, *op. cit.*, p. 886

⁷²³ O.L. Cosma, *op. cit.*, p. 75

impus, definitiv în cultul divin datorită strădaniilor celor doi mari protopsalți: Macarie Ieromonahul și Anton Pann, care au tipărit un întreg repertoriu muzical în limba română, care a stat la baza întregii creații muzicale psaltice până astăzi.

Revenind la personalitatea lui Petru Efesiul, menționăm faptul că de numele său nu se leagă doar introducerea „noii sisteme” muzicale a Bisericii răsăritene la români, ci și tipărirea primelor cărți de muzică psaltică din lume în limba greacă. Acest important eveniment se întâmplă în anul 1820, când Petru Efesiul tipărea în propria sa tipografie recent înființată „Noul Anastasimatar” și „Scurt doxastar”, ambele de notație „hrisantică”. Proiectele sale erau mult mai mari vizând tipărirea tuturor cărților necesare stranei, în limba greacă, dar acțiunea sa a fost întreruptă de evenimentele prilejuite de Revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821). Acesta a avut drept consecință înlăturarea domniilor fanariote din Țările Române și totodată scăderea influenței culturii și limbii grecești. Psalții români s-au orientat în continuare spre „românirea” cântărilor bisericești, acțiune încununată prin tipărirea primelor 3 cărți de muzică în limba română, la Viena, de către Macarie Ieromonahul în 1823.

Rolul lui Petru Efesiul a scăzut simțitor, el îndreptându-se spre un alt sistem de notație psaltică, numit sistemul alfabetic, deoarece se baza pe literele alfabetului grecesc. Acesta fusese alcătuit și experimentat fără succes de Agapie Paliermu, teoretician grec, care își încercase norocul și la București pentru răspândirea sistemului său; inovațiile sale au rămas fără ecou, murind aici la București, în anul 1814. Efesiul a reușit să tipărească trei lucrări în notație alfabetică, după care revine la notația „hrisantică”. A fost apreciat pentru contribuția sa în răspândirea Reformei, ca dascăl de psaltichie, tipograf și compozitor. A murit în anul 1840 la București.

4.5.4. Macarie Ieromonahul maniera aplicativ-creatoare din demersul de introducere la români a Reformei. Succesorul Dimitrie Suceveanu

Macarie Ieromonahul, în demersul său de introducere la români a „Reformei hrisantice”, și-a îndreptat atenția și spre Moldova. În acest sens o parte din cărțile sale tipărite la Viena au fost destinate românilor de la est de Carpați. Pe foaia de titlu a acestor cărți apar numele domnitorului moldovean Ioan Sandu Sturza și a mitropolitului Moldovei, Veniamin Costache, semn că tipărirea lor s-a făcut sub oblăduirea înaltelor oficialități ale Moldovei.

După întoarcerea de la Viena, Macarie a mers în anul 1824 la Iași, ducând cu sine și o parte din cărțile psaltice proaspăt tipărite de el. Pașii săi s-au îndreptat apoi spre Mănăstirea Neamț „unde le-a pardosit călugărilor cântările psaltice după noua sistemă”.⁷²⁴ În 1825 s-a întors în Țara Românească, unde fusese numit în funcția de „epistat al școlilor de musichie la județe”. Peste patru ani, în 1829, s-a întors în Moldova, fiind numit stareț al Mănăstirii Bârnova, apoi profesor de psaltichie la Mănăstirea Neamț (1830-1833). Acestea sunt reperele cele mai importante ale activității lui Macarie în Moldova.

Continuatorul în Moldova a mărețelor idealuri preconizate de Macarie a fost Dimitrie Suceveanu (1816-1898). Acesta și-a desfășurat activitatea la Iași, fiind timp de aproape cincizeci de ani protopsalt al Mitropoliei și dascăl al școlii de cântăreți (1848-1890). Datorită multiplelor sale calități de protopsalt, dascăl de psaltichie, compozitor și tipograf, el se alătură

⁷²⁴ Carmen Calamaz, *Legăturile Ieromonahului Macarie cu viața muzicală a Moldovei*, în *Byzantion*, Revista de arte bizantine, Editura academiei de Arte „George Enescu”, Iași 1995, p. 46

„grupului marilor inițiați ai muzicii psaltice de tradiție bizantină din țara noastră, ce domină secolul al XIX-lea, alături de Macarie Ieromonahul, Anton Pann și Ștefanache Popescu”.⁷²⁵

Arătându-se un demn urmaș al predecesorului său, Dimitrie Suceveanu a retipărit în anul 1848 la Iași cele trei cărți ale lui Macarie, această acțiune fiind de un real folos psaltilor și călugărilor în însușirea noului repertoriu. Dar contribuția sa hotărâtoare în domeniul muzicii psaltice este tipărirea „Idiomelarului unit cu Doxastarul”, în 1856-1857, la Mănăstirea Neamț. Această lucrare psaltică este o adevărată capodoperă, neîntrecută până astăzi.

Un fapt important pentru dezvoltarea ulterioară a muzicii religioase românești a fost introducerea în Biserică a muzicii corale. Aceasta a pătruns în cultul divin, mai ales la Sfânta Liturghie datorită influențelor venite din apus, fiind efectul tendințelor reformiste care s-au manifestat în societatea noastră pe parcursul secolului trecut. Dacă în epocile anterioare, se întâlneau izolat, cântăreți care promovau cântarea în grup armonic, în anul 1836 ia ființă primul cor bisericesc din Principatele Române, numit „Horul trupei vocale”, iar din 1840 „Corul ștabului oștirii”. În fruntea acestuia fusese numit arhimandritul Visarion, un preot inițiat în tainele predării cântării armonice corale.

Introducerea acestui gen de muzică în Biserică s-a făcut cu susținerea domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica. Repertoriul era format din lucrări ale compozitorilor ruși, traduse în românește: acesta va fi cântat mai târziu și de alte formații corale, înființate ulterior. Activitatea corală ia amploare în 1844 punându-se bazele unui cor bisericesc și la Iași, prin grija lui Alexandru Petrino. Acest cor, alcătuit din elevii Seminarului „Veniamin” din Iași, va fi desființat la scurtă vreme de Mitropolitul Meletie și reînființat după zece ani de Teodor Burada. Corul lui Burada, a funcționat mai întâi alternativ la cele 80 de biserici din Iași, stabilindu-se în final la Catedrala Mitropolitană. După perindarea mai multor dirijori, în anul 1876 conducerea corului este încredințată lui Gavril Musicescu.

În Banat, primul cor s-a înființat la Lugoj, în 1840, iar în Ardeal, la Cluj, în 1850. Dezvoltarea semnificativă a muzicii corale din secolul al XIX-lea s-a realizat după Unirea Principatelor (1859). Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a dat mai întâi un decret prin care interzicea a se mai cânta în altă limbă decât limba română, iar la 18 ianuarie 1865 semnează un act care prevedea înființarea de coruri bisericești. Tot el l-a numit, la 22 ianuarie, în același an, pe profesorul de muzică Ion Cartu în funcția de inspector al tuturor corurilor, activitatea acestuia fiind îndreptată spre înființarea de noi coruri, spre alegerea unui repertoriu potrivit și controlarea eficienței acestor coruri. Din acel moment, cântarea corală era oficializată în Biserică, fapt ce a condus la răspândirea ei pe întreg teritoriul locuit de români.

Acestea sunt cele două direcții în care s-a dezvoltat muzica bisericească românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ea fiind și azi importante coordonate.

În secolul nostru, odată cu sporirea interesului pentru cunoașterea și studierea muzicii bizantine, au apărut și critici destul de severe la adresa Reformei hrisantice. Între cei care o critică se află și bizantinologul Ioan D. Petrescu, care spune că muzica de după 1814 nu realizează un progres, ci mai degrabă un regres. Acestor critici se poate răspunde că Reforma a fost o necesitate impusă de realități obiective, sprijinindu-se pe mai multe cauze, care au dus la cântări și l-a trecut prin filtrul său, dându-i un specific propriu și un caracter românesc.

⁷²⁵ Gh. C. Ionescu, *„Lexicon al celor care de-a lungul veacurilor s-au ocupat de muzica de tradiție bizantină în România”*, Editura Diogene, București, 1994, p. 330 ;
MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

Muzica psaltică este foarte apropiată sufletului nostru neconcepându-se săvârșirea nici a unei slujbe fără ea. De aceea în bisericile noastre ortodoxe răsună și astăzi cântările hrisantice, care au fost șlefuite în timp, devenind astfel o parte importantă al culturii și spiritualității românești.

Anexă la capitolul al IV-lea:

4.6. Manuscrise muzicale psaltice care au circulat în Transilvania

Muzica veche bizantină s-a păstrat și s-a transmis prin manuscrise ce conservă în cuprinsul lor cântarea bisericească *monodică* practică în cultul ortodox.⁷²⁶ "Prin conținutul și circulația lor, manuscrisele muzicale bizantine reprezintă mărturia cea mai de preț a unui trecut îndelungat de cultură."⁷²⁷ Ele păstrează în cuprinsul lor cântarea bisericească practică⁷²⁸ în ritul ortodox, după *sistima veche*⁷²⁹, și după *sistima nouă*⁷³⁰.

"Manuscrisele românești sunt revelatoare în acest sens pentru că în ele se păstrează muzica practică la Bizanț, atât în ce privește notația neumatică⁷³¹, cât și scrierea textului literelor de sub neume."⁷³²

Începând cu prima jumătate a secolului al XX-lea, aceste manuscrise muzicale ce conservă în cuprinsul lor monodia bizantină, devin obiect de cercetare științifică din partea unor muzicologi români, care s-au evidențiat prin apariția unor studii și lucrări de certă valoare științifică. Printre muzicologii care s-au evidențiat în acest secol, la loc de frunte se află părintele I. D. Petrescu, preot paroh la Biserica „Sf. Visarion” din București. Fiind printre cei dintâi muzicologi români care s-au aplecat cu stăruința cercetătorului, asupra acestor manuscrise el este considerat principalul ctitor al școlii românești de paleografie muzicală bizantină, lui datorându-i-se fundamentarea strict științifică a cercetării comparate a vechilor codice muzicale medievale, care au circulat în răsăritul Ortodox.⁷³³

De asemenea, o contribuție importantă la valorificarea muzicii de tradiție bizantină prin studii, lucrări, articole și compoziții muzicale, au avut muzicologi clerici și laici, cum ar

⁷²⁶Titus, Moisescu, *Valorificarea tezaurului de cultură muzicală bizantină în România*, în revista "Biserica Ortodoxă Română", nr. 7-8, 1982, p. 682.

⁷²⁷ *Ibidem*.

⁷²⁸ "Nimeni nu îndrăznește să modifice ceea ce se transmitea în manuscrise, totul se păstrează cu sfințenie, ca expresie a unei înalte spiritualități de origine divină. Semiografia a rămas aceeași, vechea notație neobizantină continuându-și drumul, secole de-a rândul, în structura inițială, puținele semne care s-au adăugat aparținând mai degrabă domeniului interpretativ ornamental (chironomic) și mai puțin diastematic (intonațional)". Titus, Moisescu, *op. cit.*, p. 685.

⁷²⁹ *Sistima veche* – notație neumatică folosită până în anul 1814.

⁷³⁰ *Sistima nouă* – notația hrisantică practică după 1814, până azi.

⁷³¹ "Această muzică, aparținând marilor creatori bizantini, cunoscuți din numeroase manuscrise, o întâlnim și în manuscrisele românești din secolele XV-XVIII. Repertoriului de proveniență bizantină, i se adaugă apoi creația psaltilor – compozitori români – Evstatie, protopsaltul Putnei, Domețian Vlahu, Teodosie Zotika, (secolul al XVI-lea), Callist Ieromonahul, protopsalt al Mitropoliei din București (secolul al XVII-lea), Filothei Sin Agăi Jipei, Ioan Sin Radului Duma Brașovean, Constantin Șerban, Mihalache Moldovlahu, Naum Râmnicănean, Iosif de la Neamțu, etc., toți mari psalți ai secolului al XVIII-lea." *Ibidem*.

⁷³² *Ibidem*.

⁷³³ Titus Moisescu, *"Monodia bizantină în gândirea unor muzicieni români"*, Editura Muzicală, București, 1999, p. 9.

fi: George Breazul, Arhid. Grigore Panțiru, Gheorghe Ciobanu, Titus Moisesescu, Victor Giuleanu, Gheorghe Petrescu, Octavian L. Cosma, Pr. Prof. Nicu Moldoveanu, Hrisanta Trebici Marin, Arhid. Prof. Sebastian Barbu-Bucur, Pr. Prof. Vasile Stanciu, Elena Chircey, Adriana Șirli, Pr. Prof. Alexie Buzera, Constantin Catrina, Vasile Vasile, Viorel Cosma, ș.a. Activitatea lor în acest domeniu, a scos la lumină bogăția imnografiei păstrate în documentele medievale de sorginte bizantină, clarificând numeroase probleme legate de autenticitatea manuscriselor, interpretarea textelor muzicale, aducând astfel o nouă viziune în valorificarea muzicii bizantine. Din cercetările lor, rezultă că manuscrisele muzicale bizantine au circulat pe toată aria balcanică până în secolul al XVIII-lea.

Părintele profesor Nicu Moldoveanu, cercetând manuscrisele muzicale din secolul al XVIII-lea, afirma că acestea se caracterizau prin faptul că ele conțin cântări mai bogate și ca număr și ca dezvoltare melodică, și mai variate; este epoca în care melismele își spun cuvântul.⁷³⁴ Copiștii, în general protopsalți vestiți și chiar compozitori (melurgi) caută ca manuscrisele copiate de ei să cuprindă cântările absolut necesare în cât mai multe împrejurări. Așa se explică faptul că, se înmulțesc Antologiile sau Antologhioanele (culegeri cu cântări din aproape toate slujbele bisericești). Linia melodică, în esența ei, lăsând la o parte înfrumusețări melismatice, care și ele s-au născut, fie din dorința de afirmare componistică a unor protopsalți, fie din nevoia de a se îmbrăca și chiar de a lungi slujbele, mai ales în mănăstiri, s-a menținut și în aceste veacuri aproape de forma ei primară.⁷³⁵ Opera de traducere din grecește a cărților de strană era legată de greutatea potrivirii textului în limba română pe melodia tradițională, care nu putea fi schimbată. Aceasta impunea așezarea cuvintelor românești în așa fel încât să aibă ritmul cerut de necesitățile melodice ale muzicii. Manuscrisele din secolul al XVIII-lea au fost copiate fie în Grecia, fie la Constantinopol, fie în Țările Române, copiștii fiind de asemenea ori greci, ori români.⁷³⁶

Din punctul nostru de vedere, pentru Țările Române, secolul al XVIII-lea, a fost marcat de două evenimente deosebite: *românizarea cântărilor bisericești prin opera lui Filotei Sin Agăi Jipei și unirea unei părți a românilor transilvăneni cu Biserica Romei*, ceea ce rezultă, pe de o parte, acțiunea de tâlmăcire sau de adaptare a melodiilor bisericești grecești la textul românesc, iar pe de altă parte, diversificarea cântării bisericești, cauza principală fiind actul Unirii cu Roma (1701). Curentul orientalizării muzicii psaltice din secolul al XVIII-lea, în Transilvania, înregistrează o evoluție moderată.⁷³⁷

Chiar după actul unirii cu Roma (1701), de teama îndepărtării de la tradițiile vechi, în bisericile unite se menține cântarea anterioară. Acest lucru rezultă clar, din condițiile pe care românii uniți le-au impus Curții Imperiale, de a-și păstra vechile tradiții muzicale bisericești.⁷³⁸ Românii care au ales noua confesiune, au menținut în continuare cântarea de tip

⁷³⁴ Pr. Prof. Dr. Nicu, Moldoveanu, "Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română, Manuscrisele muzicale vechi bizantine din România (grecești, românești, româno-grecești), până la începutul secolului al XIX-lea", Teza de doctorat, în rev. B.O.R. nr. 4/1974, p. 44.

⁷³⁵ Idem, p. 169.

⁷³⁶ Pr. Prof. Dr. Nicu, Moldoveanu, *op. cit.*, p. 169.

⁷³⁷ Octavian, Cosma Lazăr, "Hronicul muzicii românești", vol. I, Editura Muzicală, București, 1973, p. 382.

⁷³⁸ "Și așa ne unim acei ce scriși mai sus, cum toată legea noastră, slujba bisericii, liturgia și posturile și darul nostru să stea pe loc. Iară că n-ar sta pre loc, aceale, nice aceste pecete să n-aibe nici o tărie asupra noastră, iar obiceiul bisericii noastre a Răsăritului să nu se clintescă. Că toate țăremoniile, sărbătorile, posturile, cam până acum, așa și de acum înainte să fim slobozi a le ține după călindariul vechiu. Iată de ce românii au rămas la vechi." MATIS RECHINĂ ADELA 2018.05.11 15:56

monodic, păstrând modurile și stilul ornamentat. Desigur, în această perioadă, au apărut și diferențe în cântarea bisericească, care nu priveau atât structura fundamentală, cât aspectele colaterale, care țineau de domeniul particularităților zonale, regionale, ce au existat dintotdeauna în muzica românească, inclusiv populară.⁷³⁹

Muzicologul Gheorghe Ciobanu în lucrarea *Muzica bisericească în Transilvania și Banat*, afirma că: *la menținerea circulației cântării bizantine în Transilvania au contribuit legăturile permanente cu Țările Române*,⁷⁴⁰ ca de exemplu:

- răspândirea cărților de cult, care se presupune că duceau cu ele și modul de-a cânta, prin diferiți clerici și dascăli;
- hirotonia ierarhilor transilvăneni în Țările Române, care reveniți pe plaiurile ardeleni aduceau cu ei tradiția cultică și muzicală;
- existența unor proprietăți ale unor domnitori ai Țărilor Române în sudul Transilvaniei, unde au zidit biserici și mănăstiri;
- creația și manuscrisele unor autori transilvăneni, care au învățat carte în centrele culturale din Țările Române.

4.6.1. Psaltichia românească – a lui Filotei Sin Agăi Jipei⁷⁴¹ (și copiile care au circulat în Transilvania)

O referire globală asupra manuscriselor muzicale din „secolul luminilor” nu poate trece sub tăcere cel mai proeminent monument muzical adresat cântăreților *Vlahomusichii*, precum și celuilalt *norod al Țării Românești*, manuscrisul lui Filotei Jipa.⁷⁴² „Psaltichie rumâneacă care cuprinde întru sine Catavasiile cu toate trebuincioasele cântări ale bisericii, ce se cântă peste tot anul. Anastasima cu propedia și cu tot meșteșugul, cu Eothinale și Kekragare; stihirariul cu toate samoglasnicele praznicelor celor stăpânești și ale sfinților celor mari care să prăznuiesc peste tot anul; Stihirariul Penticostarului, cu sărbătorile Paștilor, de la Sâmbăta lui Lazăr pân la Duminica Mare. Așăzate cu meșteșugul Psaltichiei pre glasurile grecești. În zilele luminatului și de Dumnezeu înălțatului Domn Ioan Constantin B. Basarab Voievodă, la al 25-lea an al dăruitei de Dumnezeu domniei Măriei sale. Păstorind în arhierescul scaun al Mitropoliei pre sfințitul și de Dumnezeu trimisul Mitropolit Kyr Anthim Ivirenu. La anii de la facerea lumii 7222 (-5509-1713), luna dekem 24. De smeritul întru Ieromonahi Filothei sin Agăi Jipei, în sfânta Mitropolie.”⁷⁴³

Avem aici, prin urmare, o antologie care cuprinde cântările mai importante de la slujbele religioase de peste an. Urmează după titlu o dedicație către domnitor, apoi un număr de 43 de versuri adresate „Către iubitorii de Hristos cântăreți ai acestei Vlahomusichii, și către celălalt pravoslavnic norod al Țării Românești.” Manuscrisul conține în total 258 file scrise.⁷⁴⁴

autorităților habsburgice menționarea în documente libertatea păstrării culturii străvechi, a cântărilor bisericești și obiceiurilor, pentru a nu se îndepărta de cadrul spiritualității naționale.” *Ibidem*.

⁷³⁹ *Ibidem*, p. 328.

⁷⁴⁰ Gheorghe, Ciobanu, *"Muzica bisericească în Transilvania și Banat"*, în volumul *"Studii de etnomuzicologie și bizantinologie"*, Editura Muzicală, București, 1974, p. 346-384.

⁷⁴¹ *Ibidem*.

⁷⁴² Octavian, Cosma Lazăr, *op. cit.* p. 373.

⁷⁴³ Gheorghe, Ciobanu, *op. cit.*, p. 289-290

⁷⁴⁴ "La unele cântări, puține de altfel, se indică autorul. Numărul mic al cântărilor cu autor, ca și afirmația din dedicație, că a așezat toate cântările cu meșteșugul Psaltichiei, pre glasurile cele grecești, pentru mai multa dulceață și cuviință a viersurilor (melodiilor), sau cum specifică mai departe că le-a așezat sine Gheorghe ane MATIS REGHIN ADELA 2018.05.11 15:56

Doar la o singură cântare aflăm specificat: „Rugăciunea robului lui Dumnezeu Filothei Ieromonah sinthetoriul acestei musichii. Către prea sfânta Născătoarea de Dumnezeu, pentru prea luminatul Domn a toată Ungrovlahia Ioan Constantin Băsărab Voievod”. Aici s-a menționat ca autor, probabil, pentru că și textul, nu numai melodia este creația lui. Dacă toate celelalte creații sunt scrise în stilul și după normele celor opt ehuri bizantine în uz pe acea vreme, stilul acestei rugăciuni este puțin diferit, Filothei - care cunoștea și „alte meșteșuguri lătinești și rusești”, nu numai pe cel bizantin – permițându-și să se abată întrucâtva de la canoanele psaltichiei.

Ieromonahul Filotei Sin Agăi Jipei a adaptat pentru prima dată în limba română textul poetic la cel muzical în cartea sa: *Psaltichia rumânească. Pentru aceasta și eu ... văzând cum că în fieștecăre zi ... să cânte catavasiile ... iar să înțeleg foarte de puținței, cât numai viersul sunt ascultând iar nu și înțelesul celor ce să cântă, tălmăcit-am pre a noastră de țară și de obște limbă toate catavasiile cu troparele*.⁷⁴⁵ (vezi anexa 1). Așadar, prima carte cu neume muzicale psaltice, în limba română, a fost scrisă în secolul al XVIII-lea (1713) și este cunoscută cu denumirea: *Manuscrisul de sub cota nr. 61 de la Biblioteca Academiei Române, a lui Filotei Sin Agăi Jipei*.⁷⁴⁶

Psaltichia rumânească a lui Filotei are o valoare muzicală deosebită atât prin noutatea, cât și prin conținutul ei. Ea cuprinde în sine toate trebuincioasele cântări ale Bisericii ce se cântă peste tot anul⁷⁴⁷, grupându-le într-o ordine corespunzătoare cărților de ritual: catavasier, anastasimatar, stihirar și penticostar. De asemenea Filotei introduce în Psaltichie și o gramatică muzicală, o *propedie* de mici dimensiuni, pe care o traduc din grecește și o adaptează limbii române. Este cea dintâi gramatică a muzicii scrise în limba română, în cuprinsul căreia se stabilește și o terminologie muzicală adecvată, ce și-a păstrat utilitatea mai bine de un secol.⁷⁴⁸

Prin opera sa muzicală Filotei rămâne cel dintâi muzician român, care s-a angajat în mod conștient în opera de *românire*⁷⁴⁹ a cântărilor religioase, traducând și potrivind textele

meșteșuguri lătinești și rusești, ci pre aceleași musichii ale dascălilor bisericii noastre a Răsăritului”, ne dovedesc că Filothei însuși este autorul celor mai multe melodii din manuscris, deși nu le semnează.” *Ibidem*.

⁷⁴⁵ Sebastian, Barbu-Bucur, *Monumente muzicale. Filotei Sin Agăi Jipei - Prima Psaltichie rumânească*, B.O.R., Nr. 3-4, 1981, p. 371.

⁷⁴⁶ *Filotei Sin Agăi Jipei* este primul muzician român care s-a angajat să facă o carte de Psaltichie în limba română adaptând textele românești, la melodiile tradiționale bizantine și invers. A fost un om de cultură și posesor al unor vaste noțiuni teoretice din domeniul psaltic. Era ieromonah, avându-l ca dascăl pe Teodosie la București. Ajunge protopsaltul Mitropoliei Ungro-Vlahiei. La îndemnul mitropolitului Antim Ivireanul elaborează lucrarea sa fundamentală: *Psaltichia românească*, dedicată domnitorului Constantin Brâncoveanu, în anul 1713. Prin opera sa, Filotei rămâne un neîntrecut maestru în domeniul muzicii care l-a consacrat: psaltica. *Psaltichia românească* reprezintă o piatră de hotăr în istoria muzicii noastre, prin sinteza ce o realizează, asupra încercărilor de a imprima un curs autohton muzicii și prin vastele orizonturi pe care le deschide posterității. (vezi și Octavian Lazăr Cosma, op. cit., p. 261-262).

⁷⁴⁷ Ioan G. Popescu, „Învățământul muzical în Biserica Ortodoxă Română de la începuturi până în secolul al XVIII-lea”, în revista „B.O.R.”, nr. 9-10, 1969, p. 1046.

⁷⁴⁸ Titus, Moisescu, *Muzica bizantină în spațiul muzical românesc*, Editura Muzicală, București, 1996, p. 64.

⁷⁴⁹ Termenul de *românire* – este folosit pentru prima dată de Anton Pann, în prefața la lucrarea *Fabule și istorioare*, București, 1841, p. 4: *după ce am învățat canoanele și ortografia acestui meșteșug – al muzicii psaltice – n-am zăbovit a români și a lucra pe note cărțile cele trebuincioase...*

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

românești la melodiile clasicilor bizantini, adaptând melodiile la prozodia românească, dominând astfel și influențând întreaga activitate muzicală a secolului al XVIII-lea.⁷⁵⁰

4.6.2. "Psaltichia românească" (a lui Ioan Sin Duma Brașoveanu⁷⁵¹) – Manuscrisul românesc 4305

Manuscrisul acesta se află la Biblioteca Academiei Române, înregistrat cu nr. 4305 și a fost scris în timpul șederii la București, fiind considerat *unul din cele mai frumoase exemplare de acest fel ce ni s-a păstrat din secolul al XVIII-lea*.⁷⁵² (vezi anexa 2).

Psaltichia românească a lui Duma este foarte voluminoasă (678 p.) și cuprinde aproape toate slujbele din cursul anului, ca de pildă: anastasimatarul; antologhiul stihirar; penticostarul stihirar; triodul stihirar; catavasierul și liturghierul.⁷⁵³ Manuscrisul românesc nr. 4305 are același conținut ca și cel precedent, după cum se poate vedea din titlu: „Psaltichie rumânească, care cuprinde întru sine Anastasima cu propedia și cu tot meșteșugul, cu eothinale și cu kekragare; Stihirariul cu toate samoglasnicile praznicelor celor stăpânești și ale sfinților celor mari, carii se prăznuiesc peste tot anul; Stihirariul Penticostariului cu sărbătorile Paștilor, de la Sâmbăta lui Lazăr până la Duminica Mare; Catavasierul cu toate trebuincioasele cântări ale bisericii ce se cântă peste tot anul. Așezate cu meșteșugul Psaltichiei pe glasurile grecești, în zilele prea luminatului Domn Ioan Grigore Ghica Voievod, păstorind în arhierescul scaun al Mitropoliei pre sfințitului și de Dumnezeu trimisul Kyr Neofitul, cu anii de la facerea lumii 7259, iar de la Hristos 1751, luna lui August 1 dni”.

În predoslovie *către cântăreții aceștii cărți și cătră celălalt norod provoslavnic*, autorul arată importanța și necesitatea cântării psaltice în limba română, demonstrând cu texte din Noul Testament ideea că fiecare popor poate cânta în limba sa *pentru că iaste moi de folos fieștecărui neam creștinesc a cânta pre limba sa decât pre limba altuia, pe care n-o înțelege*.⁷⁵⁴ Așadar acțiunea de *românire* a cântărilor, începută pe la jumătatea secolului al XVII-lea prin traducerea cărților de strană în limba română și intensificată la începutul secolului al XVIII-lea pe vremea lui Constantin Brâncoveanu de către Filotei Sin Agăi Jipei,

⁷⁵⁰ "Putem afirma că, muzica psaltică din epoca lui Brâncoveanu, - epocă remarcabilă din punct de vedere cultural și muzical - prin apariția Psaltichiei românești a lui Filotei, a pătruns și în Transilvania, într-o perioadă când viața religioasă a românilor ardeleni a fost amenințată de acțiunile asupritorilor habsburgici, care au urmărit pe toate căile dezbinarea bisericească și desființarea națională a românilor. Așadar, opera lui Filotei, reprezintă un argument în plus, pentru continuitatea unei culturi muzicale de tradiție bizantină, în Transilvania, în secolul al XVIII-lea. Afirmatia este susținută de manuscrisele păstrate până astăzi." Titus Moisesescu, *op. cit.*, p. 67.

⁷⁵¹ "Dintre manuscrisele psaltice care conțin similitudini cu cele a lui Filotei și care au circulat în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, menționăm pe cel al lui Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu; protopsalt, înzestrat cu o bogată cultură muzicală și teologică, acumulată la București, unde l-a avut ca dascăl de musicie pe Șarban; *Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu* – originar din Brașov, l-a avut ca dascăl pe cunoscutul Șarban „Protopsaltul Țării Românești”, stabilindu-se la Brașov, a rămas dascăl și cântăreț la Biserica „Sf. Nicolae” ...fiind cu mare osârdie și având mare dar...multe cărți au tălmăcit de pe limba latinească, grecească și sârbească pe limba românească", Nicolae Albu, "Doi cârturari brașoveni în veacul al XVIII-lea, *Ioan Duma și Radu Duma*", în B.O.R., nr. 9-10, 1963, p. 987.

⁷⁵² Ioan G. Popescu, *op. cit.*, p. 1052-1056.

⁷⁵³ Sebastian B. Bucur, *Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu*, rev. B.O.R., nr. 3-4, 1975, p. 378.

⁷⁵⁴ Sebastian, Barbu-Bucur, *op. cit.*, p. 380.

este continuată la jumătatea secolului al XVIII-lea de către Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu.⁷⁵⁵

"Importanța manuscrisului lui Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu constă nu numai în valoarea lui muzicală, ci constituie un puternic argument, al rarității culturii muzicale psaltice în toate provinciile locuite de români, mai ales că el a circulat și în Transilvania. De altfel, Ioan Radu Duma, întorcându-se la Brașov, a desfășurat o activitate de popularizare dar și de conservare a fenomenului de *românire*, a muzicii psaltice, activitate anevoioasă, dar importantă în cultul bisericii."⁷⁵⁶ Textul cântărilor traduse într-o limbă poetică bisericească, care s-a menținut până azi în cărțile de cult, îl evocă pe Ioan Duma ca pe un veritabil om de cultură, iar paralel cu traducerea textelor innografice va fi promovat muzica psaltică brâncovenească, pe care mai înainte, o promovase preotul Bucur Grămăticul⁷⁵⁷ la mănăstirea Sâmbăta de Sus. "De la Bucur Grămăticul nu ni s-a păstrat vreo lucrare muzicală, însă el a cultivat cu mult zel cântarea în comun, în Țara Făgărașului amenințată de uniaticism, cântare ce a oferit pe lângă garanția păstrării lor și mijlocul cel mai inofensiv, dar eficace în păstrarea nealterată a adevărilor de credință ortodoxă."⁷⁵⁸

4.6.3. Manuscrisul românesc și grecesc nr. 3210

"Un alt manuscris psaltic din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea care a circulat în Transilvania este *Manuscrisul românesc și grecesc nr. 3210* care se păstrează la Biblioteca Academiei Române și care îl are ca autor pe călugărul *Naum Râmnicianu*"⁷⁵⁹ (vezi anexa 3). Manuscrisul nu are titlu. Între ff. 1^r – 10^v are o scurtă gramatică muzicală care are ca titlu: „Începutul cu Dumnezeu cel sfânt al semnelor meșteșugului Psaltichiei, al glasurilor celor suitoare și celor pogorătoare, al trupurilor și al duhurilor și a toată darea îndămână și urmarea, care s-au alcătuit întrînsa de cei vechi și cei noi făcători, carii după vreme s-au arătat”.

Între ff. 11^r- 30^v manuscrisul cuprinde diferite cântări grecești, urmate de patru cântări românești (ff. 31^r-34^v) care aparțin Triodului (Săptămâna Patimilor), apoi din nou de cântări grecești (ff. 35^r-58^v). Manuscrisul este alcătuit pe când Naum era tânăr și învăța Psaltichia, deci nu poate fi vorba în el de nici un aport personal al alcătuitorului. Nu se indică autorul sau traducătorul nici uneia dintre cântările românești. Din punct de vedere muzical, absolut toate cântările sunt scrise în stilul care s-a impus către sfârșitul secolului al XVIII-lea, mult deosebit prin urmare de stilul cântărilor din manuscrisele precedente.

⁷⁵⁵ *Ibidem*, p. 381.

⁷⁵⁶ *Ibidem*.

⁷⁵⁷ *Bucur Grămăticul* – era ardelean, din Țara Făgărașului de la Sâmbăta de Sus. A studiat la Școala domnească de muzicație, din București, înființată de către Constantin Brâncoveanu, avându-l ca dascăl pe Coman. Alături de cunoștințele muzicale era și un bun cărturar, fapt pentru care a scris cartea *Alexandria*, despre care Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu spune că: *e o istorie întru adevăr foarte interesantă prin multele și variatele legende ce le conține*.

⁷⁵⁸ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *"Muzica bisericească din Transilvania"*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996, p. 12, *apud* I.G. Popescu, *op. cit.*, p. 1052.

⁷⁵⁹ *Naum Râmnicianu* – era transilvănean, de origine, născut în noiembrie 1764, la Jina Sibiului. A activat ca dascăl și autor de lucrări istorice, teologice muzicale și filozofice. A scris în românește o Psaltichie *Meșteșugul cântărilor bisericești pe glasuri* (C. Erbiceanu în *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Râmnicianu*, București, 1900, p. 39). N. Iorga afirma: *Naum Râmnicianu înainte de-a începe lucrările sale școlare, morale și literare, a avut o lungă carieră de cântăreț și dascăl* (vezi și V. Stanciu *op. cit.*, p. 43, N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 225-336, I.G. Popescu, *op. cit.*, p. 1055).

Despre personalitatea lui s-a scris mult, făcând astfel obiectul unor aprofundate studii, istorice,⁷⁶⁰ literare,⁷⁶¹ muzicale.⁷⁶² Și-a înscris numele în *Istoria muzicii bisericești prin Psaltichia sa* (1788), care cuprinde *Meșteșugul cântărilor bisericești pe glasuri*.⁷⁶³ Din însemnările pe care le-a lăsat în manuscrisul său muzical, rezultă că Naum Ierodiaconul pleacă din Țara Românească, în iulie 1788 spre Transilvania, la Sibiu, apoi la mănăstirea Hodoș-Bodrog (Arad) și Lipova, unde a promovat cântarea psaltică, iar în anul 1794 se reîntoarce la Buzău, unde va activa ca dascăl la Școala Episcopală.⁷⁶⁴ În acest sens, Nicolae Iorga afirma că: *Naum Râmnicianu înainte de a începe lucrările sale școlare, morale și literare, a avut o lungă carieră de cântăreț și dascăl*, ceea ce rezultă călătoria sa prin țară, dând ore de psaltichie și limba greacă.⁷⁶⁵

Manuscrisul lui Naum este important pentru faptul că în el se păstrează șase cântări în limba română, identice cu omonimele lor din manuscrisele lui Filotei și Duma, de unde putem trage concluzia că Naum a cunoscut fie manuscrisul lui Filotei la București, Râmnic sau Hurez, fie manuscrisul⁷⁶⁶ lui Duma la Sibiu.⁷⁶⁷

În concluzie, "putem afirma că din cele trei manuscrise muzicale psaltice cunoscute în secolul al XVIII-lea",⁷⁶⁸ "două au avut autori transilvăneni, fapt care atestă legăturile permanente între diferitele tipărituri românești, precum și amploarea procesului de *românire* a cântărilor bisericești, care nu a exclus Transilvania."⁷⁶⁹

4.6.4. Secolul al XVIII-lea și al XIX-lea: Manuscrise muzicale grecești și românești care au circulat în Transilvania

Manuscrise muzicale care au fost în uz în stratele transilvănene se găsesc astăzi, uneori, la mare depărtare de locul unde au fost scrise sau de bisericile în care au fost folosite. Astfel, părintele Sebastian Barbu-Bucur, extinzându-și aria de cercetare asupra manuscriselor muzicale românești de la Muntele Athos, a descoperit la Schitul românesc Prodromu, un *Anastasimatar*, care a circulat în Transilvania, în secolul al XVIII-lea (vezi anexa 4).

Așa după cum știm din paginile istoriei, în perioada fanariotă, înstrăinarea manuscriselor a căpătat proporții fără precedent. Având în vedere administrarea mănăstirilor închinat, Patriarhiile Orientului sau de pildă Muntele Athos, trimiteau la noi, călugării, care aduceau și duceau cu ei manuscrise de tot felul, printre care și psaltice, iar mai târziu, când a

⁷⁶⁰ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *op. cit.*, p. 43, apud C. Erbiceanu, *op. cit.*, București, 1900, p. 39.

⁷⁶¹ Sebastian Barbu-Bucur, *"Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea"*, Editura Muzicală, București, 1989, p. 220, apud. Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, 1964, p. 167.

⁷⁶² *Ibidem*, p. 43.

⁷⁶³ *Ibidem*.

⁷⁶⁴ Sebastian Barbu-Bucur, *op. cit.*, p. 221.

⁷⁶⁵ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 225-22.

⁷⁶⁶ "De asemenea, manuscrisul său are o deosebită valoare istorică și documentară, dovedind prin conținutul său, că Naum a cultivat - nu numai în Țara Românească, ci și în Transilvania și Banat - aceeași muzică pe care o promovase Filotei Sin Agăi Jipei în Țara Românească, la începutul secolului al XVIII-lea, Bucur Grămăticul la Sâmbăta de Sus, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea și Ioan Duma în Brașov și Țara Bârsei, în a doua jumătate a aceluiași secol." Sebastian Barbu-Bucur, *op. cit.*, p. 221.

⁷⁶⁷ I.G. Popescu, *op. cit.*, p. 1055.

⁷⁶⁸ Este vorba de *Psaltichia Românească a lui Filotei Sin Agăi Jipei-1714*; *Psaltichia românească a lui Ioan Duma Brașovean, 1759* și *Psaltichia Meșteșugul cântărilor bisericești pe glasuri a lui Naum Râmnicianu, 1788*.

⁷⁶⁹ I.G. Popescu, *op. cit.*, p. 1045.

avut loc secularizarea averilor mănăstirești, grecii plecând din țara noastră, au luat aceste manuscrise, risipindu-le astfel în tot Orientul Ortodox.

Așadar, manuscrisul menționat a fost descoperit de către Părintele Sebastian Barbu-Bucur, la Schitul Prodromu-Athos, în anul 1982. Este scris în notație cucuzeliană cu litere chirilice. Are două părți: partea întâi cu text în limba română cuprinde *Anastasima* (adică Stihirile Învierii), și partea a doua cuprinde un *Antologhion* cu text în limba greacă, alcătuit din cântările Vecerniei, Utreniei și Liturghiei.

Manuscrisul conține însemnări care dovedesc circulația pe care a avut-o, ca de exemplu *orația* românilor transilvăneni pentru împărat și *răspunsul împăratului după orație*, din 10 mai 1717, scrise la pagina 110-117. Asemenea informații îl determină pe cercetător să afirme: *acesta a circulat în Transilvania și anume acolo unde românii au rezistat cu dârzenie propagandei anti-ortodoxe și presiunilor de tot felul, cum au fost cei din Brașov, Țara Bârsei, Sibiu cu satele înconjurătoare, în frunte cu Săliștea și Rășinari – cu toate împrejurimile acestora și mănăstirile, unde ortodoxia s-a păstrat neștirbită.*⁷⁷⁰ De altfel circulația Anastasimatarului în Transilvania rezultă chiar din paginile manuscrisului deoarece, Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu era *dascăl* la Brașov în anul 1779, când manuscrisul a circulat în Transilvania, aflându-se chiar în posesia lui.⁷⁷¹

Desigur, cercetătorii se întreabă, cum a ajuns acest manuscris în Transilvania și apoi în posesia lui Ioan Duma Brașoveanu? Trebuie să precizăm faptul că, la începutul secolului al XVIII-lea, existau în București mai multe școli de muzică psaltică, dintre care Școala Domnească înființată de către domnitorul Constantin Brâncoveanu, la care a învățat și Bucur Grămăticul din Sâmbăta de Sus – care și-a însușit atât de bine cântarea psaltică, încât a fost *vătaf peste copiii acetei școli.*⁷⁷²

Așa după cum l-a adus pe Bucur Grămăticul de la Sâmbăta de Sus, la Școala Domnească, tot așa domnitorul român va fi adus și alți tineri transilvăneni pentru învățarea muzicii psaltice, la bisericile ctitorite de el (precum și la alte biserici), ai căror preoți erau subvenționați direct de către domnitor în scopul opoziției lor față de uniație. Bineînțeles că, după terminarea școlii acești tineri s-au întors în Transilvania (așa cum va face mai târziu și Ioan Sin Radului Duma Brașoveanu) aducând cu ei cărți și manuscrise după care cântau la strănă, cum este de pildă și Anastasimatarul existent astăzi la Schitul Prodromu din Athos.⁷⁷³

Manuscrisul rămâne important, pentru faptul că este prima copie *care s-a păstrat în ordinea vechimii după Anastasima lui Filotei, care a circulat în Transilvania și care conține date importante privind situația românilor de aici, la începutul secolului al XVIII-lea.*

Alt manuscris care a circulat în secolul al XVIII-lea în Transilvania este *Manuscrisul românesc nr. 1106*, cunoscut și sub denumirea de *Anastasimatarul* ⁷⁷⁴ *de la Cluj*, (vezi anexa

⁷⁷⁰ Sebastian Barbu-Bucur, *Manuscrise muzicale românești la Muntele Athos*, în revista M.A., nr. 4, 1987, p. 25.

⁷⁷¹ *Ibidem.*

⁷⁷² *Ibidem.*

⁷⁷³ *Ibidem.*

⁷⁷⁴ *Hrisaf cel Nou* - a fost protopsalt al Bisericii Patriarhale de la Constantinopol (1655-1680). "*Iacob Protopsaltul* a fost mai întâi lambadar (1784-1789), iar apoi protopsaltul Bisericii Patriarhale din Constantinopol (1790-1800). Lambadar adică cel mai important cântăreț din strana stângă, fiind următorul după protopsalt." *Petru Peloponesiul* "a fost lambadarul și protopsaltul Bisericii din Constantinopol (1771-1780) și cel mai însemnat alcătuitor de cântări după căderea Constantinopolului. Majoritatea manuscriselor muzicale bizantine păstrate în bibliotecile clujene sunt cărți liturgice, folosite la strănă, numite anastasimatare." *ANASTASIMATARUL DE LA CLUJ*

5). Se află la Biblioteca Centrală Universitară (B.C.U.) din municipiul Cluj-Napoca. Importanța acestui manuscris a stârnit interes din partea muzicologilor: Gheorghe Ciobanu, Nicu Moldoveanu, Octavian Lazăr Cosma, Sebastian Barbu-Bucur, Titus Moiescu, Gheorghe Petrescu, Hrisanta Trebici Marin ș. a., constituind astfel subiectul unor polemici, referitoare la autenticitatea lui, dacă este sau nu o copie a manuscrisului lui Filotei Sin Agăi Jipei.

Manuscrisul 1106 de la B.C.U. Cluj-Napoca, cuprinde un număr de 101 folii, are copertă simplă de 10/15 cm., lucrată în carton îmbrăcat cu piele de culoare maro închisă. Notăția muzicală este cea neobizantină sau cucuzeliană. Textul este redactat în limba română cu caractere chirilice. Manuscrisul cuprinde o propedie, cântările de sâmbătă seara și de duminică dimineața de la Utrenie, iar în final stihirile psalmilor 140 și 141.

Referitor la autenticitatea manuscrisului, părintele Sebastian Barbu-Bucur cercetând îndeaproape conținutul acestui Anastasimatar este de părere că ar fi o copie a manuscrisului lui Filotei Sin Agăi Jipei și nicidecum un original,⁷⁷⁵ fapt pentru care muzicologul Hrisanta Trebici-Marin extinzând cercetările asupra ms. 1106 consideră că: *nu conține nici o mențiune precum că ar fi preluat de copist după manuscrisul lui Filotei...ceea ce rezultă că este un manuscris obișnuit al epocii, o posibilă traducere după unul grecesc, ca de altfel și cel al lui Filotei, care a circulat în Țara Românească și în sudul Transilvaniei, în zona Brașovului.*⁷⁷⁶

Muzicologul Gheorghe Petrescu într-un studiu intitulat *Elemente de propedeudică muzicală* face o serie de referiri la ms 1106. Bazându-se și pe cercetările altor muzicologi, înclină să creadă că manuscrisul respectiv, nu este o copie după un original grecesc, și că el provine chiar din Transilvania.⁷⁷⁷

Argumente în acest sens aduce și muzicologul Gheorghe Ciobanu, care afirma următoarele: *La Biblioteca Universitară din Cluj există un manuscris nr. 1106 românesc, în notație bizantină care ar putea data din secolul al XVII-lea. După toate probabilitățile, acesta provine chiar din Transilvania.*⁷⁷⁸

Muzicologul Titus Moiescu în volumul închinat lui Macarie Ieromonahul, face următoarele precizări: *În seria manuscriselor psaltice românești aparținând primei jumătăți a sec. al XVIII-lea, după Psaltichia rumânească a lui Filotei se înscrie Manuscrisul românesc nr. 1106, aflat în B.C.U. Cluj. Și acest manuscris are o propedie asemănătoare cu cea a lui*

"cartea liturgică care cuprinde cântări bisericești de la slujbele zilelor de sâmbătă și duminică. Cântările anastasimatarului sunt întâlnite în manuscrise muzicale începând cu secolele X-XI." Textele cântărilor cuprinse în această carte sunt atribuite următorilor imnografi: "Stihirile Învierii, Dogmaticile și stihirile stihoavnei - Sfântului Ioan Damaschinul (675-749); stihirile anatoliene - lui Anatolie; Voscesnele - împăratului Ioan Filozoful (886-912). De asemenea acestora li se adaugă stihuri alese din Psalmii Vechiului Testament: *Kekraganon* (Doamne strigat-am ...și *Să se îndrepteze*...) - primele două versete din Psalmul 140; *Pasapnoaria* - (Toată suflarea... Cu cele 8 stihiri ale laudelor) și cele 11 Voscesne (Stihirile Evanghelilor Învierii), (vezi și *Anastasimatarul cuviosului Macarie Ieromonahul cu adăugiri din cel al porhronicului Dimitrie Sucevean*, Ediție îngrijită de Diacon Cornel Coman și Gabriel Duca." Editura Bizantină, București, 2002). Anastasimatarul lui Hrisaf a fost "variantea cea mai răspândită până la începutul secolului al XIX-lea." Începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea au mai circulat și alte anastasimate, ca de exemplu: Anastasimatarul lui Iacob Propopsaltul și cel al lui Petru Lambodorie Peloponesiul ș.a."

⁷⁷⁵ Sebastian Barbu-Bucur, *Manuscrise psaltice*, p. 124-126.

⁷⁷⁶ Hrisanta Trebici-Marin, *"Izvoare ale muzicii românești, vol. VIII. Momumenta et transcripta: Anastasimatarul de la Cluj-Napoca, ms. 1106"*, Editura Muzicală, București, 1985, p. 5-20.

⁷⁷⁷ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *op. cit.*, p. 39, apud Gheorghe Petrescu, *"Elemente de propedeudică muzicală"*.

⁷⁷⁸ Gheorghe, Ciobanu, *"Studii de etnomuzicologie și bizantinologie"*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, p. 294.

Filotei.⁷⁷⁹ De asemenea, Părintele Prof. Nicu Moldoveanu, în urma cercetărilor efectuate, datează manuscrisul în sec. al XVIII-lea și pune ca loc posibil al scrierii lui Bucureștiul.⁷⁸⁰

În concluzie, ms. 1106, constituind obiectul unor cercetări de natură istoriografico-documentară și comparată, **"reprezintă încă un argument pentru continuitatea unei culturi muzicale de tradiție bizantină în Transilvania** și totodată un îndemn pentru tânăra generație, de-a pune în lumină noi aspecte particulare ale acestei muzici eclesiastice."⁷⁸¹

Un alt manuscris care a circulat în Transilvania secolului al XVIII-lea și a stârnit polemici în privința autenticității este *Manuscrisul muzical nr. 362* care se află la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, (vezi anexa 6). Este de mărime obișnuită (15,5/10,5), cuprinde 246 file și este în întregime în limba greacă. Numerotarea paginii a fost făcută ulterior cu creion negru, având 12 rânduri. El reprezintă un *Antologhion* în notăție cucuzeliană⁷⁸², care datează din anul 1726.⁷⁸³ Cântările aparțin în mare parte lui Petru Bereket și lui Balasie.⁷⁸⁴ În anul 1968, muzicologul Gheorghe Ciobanu cercetând cântările manuscrisului a descoperit un *kyrie eleison* la patru voci mixte, ceea ce rezulta că această cântare corală a fost scrisă în Transilvania sub influența catolică.⁷⁸⁵

În sprijinul acestei afirmații autorul invocă câteva argumente, ca de exemplu:

a. faptul că, atât la greci cât și la celelalte popoare ortodoxe din Balcani, nu se cunoștea un manuscris care să prezinte, în notăție bizantină și cu text grecesc, o cântare armonizată pentru cor mixt, rezultă că acest manuscris nu a putut fi adus în Transilvania.⁷⁸⁶

b. manuscrisul nu a putut fi scris nici în Muntenia sau în Moldova, deoarece în aceste provincii muzica psaltică s-a dezvoltat în strânsă legătură cu cea din Constantinopol și Muntele Athos⁷⁸⁷

c. de asemenea, manuscrisul nu a putut fi scris nici în Rusia, pentru că în secolul al XVIII-lea putea fi scris numai în slava veche sau limba rusă, nicidecum în limba greacă.⁷⁸⁸ Însă, în opinia muzicologului Gheorghe Ciobanu, argumentul principal îl constituie actul Unirii cu Roma a unei părți a românilor ortodocși din Transilvania, aplicat între anii 1699-1701. Bazându-se pe acest argument el afirma că: *pentru a face mai pompoasă și mai atractivă slujba din Catedrala uniților, s-a recurs probabil, între altele și la introducerea muzicii corale în muzica psaltică. Cum însă de la început românii ortodocși din Transilvania au cântat muzica de origine bizantină și cum manuscrise în notăție psaltică și cu text grecesc circulau în această provincie, a fost scrisă acest kyrie eleison la patru voci mixte.*⁷⁸⁹

⁷⁷⁹ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *op. cit.* p. 39.

⁷⁸⁰ Pentru o mai bună documentare și informare a se vedea lucrarea bizantinologului Pr. Nicu Moldoveanu *"Catalogul general al manuscriselor vechi bizantine din România"*, manuscris dactilografiat, București, 2004.

⁷⁸¹ *Ibidem*.

⁷⁸² *Notăția cucuzeliană* – notăția cu care sunt scrise cântările în stil bizantin mediu, din secolele XIII-XVIII. Deoarece se consideră că Ioan Kukuzel a avut un rol hotărâtor în reformarea acestei notății numele său a fost atribuit și sistemului semiografic în discuție. Vezi și Victor Giuleanu, *Melodica bizantină*, București, 1981, p. 14-15.

⁷⁸³ Octavian, Cosma Lazăr, *op. cit.*, p. 384.

⁷⁸⁴ Gheorghe, Ciobanu, *Un "kyrie eleison" la patru voci în notăție bizantină la începutul sec al XVIII-lea*, publicat în *"Studii de etnomuzicologie și bizantinologie"*, Editura Muzicală, București, 1974, p. 404-417.

⁷⁸⁵ *Ibidem*.

⁷⁸⁶ *Ibidem*.

⁷⁸⁷ *Ibidem*.

⁷⁸⁸ *Ibidem*.

⁷⁸⁹ *Ibidem*, p. 404-405.

Cercetările din ultimii ani, au scos la iveală elemente noi, privind autenticitatea manuscrisului 362. Aceste informații vin din partea tinerei cercetătoare Ozana Alexandrescu, într-un studiu intitulat "*O reconsiderare privind proveniența Manuscrisului 362 BAR*" Cluj-Napoca.⁷⁹⁰

Având în vedere aceste afirmații, autoarea cercetărilor prezintă următoarele argumente:

a. prezența la pag. 216 a unui polihronion, compus în cinstea Mitropolitului Daniel de Mitilene și exarh al întregului Lesbos, orientează datarea volumului.⁷⁹¹

b. numele autorului Porthenios figurând o singură dată în cataloagele grecești (pagina 15-232), demonstrează circulația creației sale muzicale pe o arie foarte restrânsă.⁷⁹²

c. la pagina 212 se află o cântare dedicată unui binefăcător, pe nume Hagi Donta Sqoutas, ctitor de biserici în Insula Hios.⁷⁹³ Prezența acestei cântări constituie un argument hotărâtor în favoarea susținerii provenienței grecești a manuscrisului 362, deoarece un copist din Transilvania nu avea cum să selecteze o cântare dedicată unei persoane din insula Hios, fapt ce rezultă un alt aspect și anume că: manuscrisul 362 a fost alcătuit pe Insula Hios.⁷⁹⁴

d. un alt argument îl constituie prezența celor patru piese dedicate Sfintei Matrona, protectoarea Insulei Hios, cuprinse între p. 43-57, ceea ce rezultă scrierea Manuscrisului 362 pe această insulă.⁷⁹⁵ Acestor elemente li se adaugă piesa de la finalul manuscrisului 362 *kyrie eleison* la patru voci în notație bizantină. Dacă pentru muzicologul Gheorghe Ciobanu această piesă reprezintă dovada alcătuirii manuscrisului în Transilvania, Ozana Alexandrescu este de altă părere aducând argumente istorice referitoare la perioada de dominație genoveză (1355-1462), care a avut drept consecință practicarea cultului creștin de rit catolic pentru o parte din populație, iar mai târziu, în perioada modernă după anul 1923, afirmă existența unei arhiepiscopii de rit ortodox și a unei episcopii de rit catolic, de unde rezultă coexistența repertoriului liturgic muzical propriu ambelor confesiuni.

În acest caz, autorul Porthenios Sgoutas a adăugat în Manuscrisul 362 între paginile 223-233 cântare *Kyrie Eleison* pe patru voci, o piesă frecventă în repertoriul catolic. Ca urmare a datelor expuse reiese cu claritate faptul că nu se poate exclude practicarea muzicii catolice în teritoriul grec, iar Manuscrisul 362 a fost alcătuit în Insula Hios.⁷⁹⁶ Chiar dacă a fost așa, Părintele Vasile Stanciu cercetând manuscritele muzicale din secolul al XVIII-lea în Transilvania și preluând informațiile lui Gheorghe Ciobanu, afirma cu certitudine, că piesa *kyrie eleison* ar fi fost folosită în scopuri propagandiste, mai ales că ea se găsește în cuprinsul unui *kalofonicon*⁷⁹⁷ necesar serviciilor religioase ale Bisericii Ortodoxe, precum și ipoteza

⁷⁹⁰ În opinia sa, proveniența Manuscrisului 362, mai precis alcătuirea volumului, ar fi avut loc în zona celor două insule învecinate Lesbos și Hios. Ozana, Alexandrescu, *O reconstituire privind proveniența Manuscrisului 362, BAR*, Cluj-Napoca, în Rev. Muzica, nr. 1 editată de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1997, București, p. 106-112.

⁷⁹¹ *Ibidem*.

⁷⁹² *Ibidem*.

⁷⁹³ *Ibidem*, p. 108.

⁷⁹⁴ *Ibidem*.

⁷⁹⁵ *Ibidem*.

⁷⁹⁶ *Ibidem*.

⁷⁹⁷ Kalofonicon = colecție de cântări aparținând stilului calofonic sau papadic.

potrivit căreia, românii greco-catolici au căutat și pe această cale o atragere a ortodocșilor la Biserica Unită.⁷⁹⁸

De remarcat este faptul că manuscrisul coral *kyrie eleison*, reprezintă o importanță deosebită, pentru cultura muzicală românească, deoarece plasează în mod cert, începuturile muzicii corale la români, cu aproape un secol mai devreme, decât se presupunea.⁷⁹⁹ De asemenea considerăm că, revizuirea și rectificarea ms. 362 întreprinsă de Ozana Alexandrescu, reprezintă o nouă etapă în evoluția istoriografiei muzicale românești și un îndemn pentru tânăra generație la dezvoltarea bizantinologiei muzicale românești, în mileniul III.

Menționăm alte două manuscrise muzicale bizantine, care au circulat în secolul al XVIII-lea în Transilvania, cercetate de către Părintele Vasile Stanciu la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj,

Manuscrisul muzical nr. 356, filiala Cluj. Potrivit însemnării de pe pagina a treia, manuscrisul reprezintă un *Doxastar*⁸⁰⁰, care îl are ca autor pe Gherman Arhiereul la data de 1793. Notația este cucuzeliană, cu text în limba greacă medievală și cuprinde *slovele* din perioada anului bisericesc și *Slavoslovii*.⁸⁰¹ (vezi anexa 7)

Manuscrisul muzical nr. 359 este de tranziție spre cea hrisantică.⁸⁰² Manuscrisul reprezintă un *irmologhion*⁸⁰³, cu text în limba greacă medievală și cuprinde irmoasele octoihului (p. 1-3639, prosomiile sau podobiile celor opt glasuri (p. 363-380), catismalele cu sedelnele pe cele opt glasuri (p. 380-396), antifoanele (p. 396-416) și exopostiloriile (p. 416-427).⁸⁰⁴ Ms. Nr. 356 se află la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj. (vezi anexa 8)

Din cele prezentate, rezultă că, "existența manuscriselor muzicale psaltice, care au circulat în Transilvania, într-o perioadă zbuciumată a istoriei românilor ardeleni, reprezintă încă un argument pentru **continuitatea culturii muzicale de tradiție bizantină** în această parte de țară. Aceasta s-a datorat legăturilor permanente cu Țările Române, prin răspândirea cărților de cult, prin episcopii hirotoniți sau prin preoți și călugări cu metanie la mănăstirile ortodoxe de peste munți, în Transilvania."⁸⁰⁵

Dacă marii noștri ierarhi sau monahi din cele trei provincii românești, au ținut greul veacurilor în problemele de limbă a neamului, atunci și Filotei Sin Agăi Jipei, Ioan Sin Radului Duma Brașovean și Naum Râmnicănean trebuie evocați, nu numai pentru dârzenia cu care au lucrat într-ale muzicii eclesiastice, cât mai ales pentru faptul că au așezat sub neumele muzicii lor textele cărților sfinte și creațiile literare ale imnografilor din lumea creștină, în limba română. Așadar, **românii din zona intracarpatică, au folosit pentru cântare, muzica bisericească bizantină și de tradiție bizantină, care făcea parte din marea și**

⁷⁹⁸ Pr. Prof. Vasile Stanciu, "Manuscrise și personalități muzicale din Transilvania în secolele XVII-XVIII", revista "Byzantion Romanicon", vol. III, Iași, 1997, p. 71.

⁷⁹⁹ Gheorghe Ciobanu, *Muzica instrumentală, vocală și psaltică din secolele XVI-XIX*, Editura Muzicală, București, 1978, p. 118.

⁸⁰⁰ *Doxastar* – carte de muzică bisericească ce cuprinde *slovele*, praznicele împărătești ale Maicii Domnului și ale Sfinților mai însemnați.

⁸⁰¹ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *op. cit.* p. 72.

⁸⁰² *Ibidem*.

⁸⁰³ *Irmologhion* – carte de muzică bisericească ce cuprinde catavasiile din întregul an bisericesc.

⁸⁰⁴ Pr. Prof. Vasile Stanciu, *op. cit.* p. 72.

⁸⁰⁵ *Ibidem*.

strălucitoarea cultură teologică răsăriteană ce și-a lăsat amprenteles asupra întregii lumi ortodoxe.

Capitolul al V-lea

Demnitatea liturgic-pastorală și dogmatic-morală a pricesnei în contextul larg al dimensiunii misionar-pastorale a cultului liturgic ortodox

5.1. Dimensiunea misionar-pastorală a cultului liturgic ortodox

Sarcina pastoral-misionară a Bisericii Ortodoxe Române este aceea de a propune fiecărei generații, într-o manieră credibilă, viziunea creștină asupra vieții, în vederea asumării ei de către societatea românească a fiecărei epoci, în vederea mântuirii. "Misiunea creștină înseamnă trimiterea Bisericii în lume, în vederea universalizării Evangheliei și a integrării oamenilor în Împărăția lui Dumnezeu, întemeiată prin lucrarea mântuitoare a lui Iisus Hristos, inaugurată, ca anticipare a acesteia, în Biserică, prin pogorârea Duhului Sfânt, Împărăție care se va manifesta în plenitudinea sa la a doua venire a lui Hristos în slavă."⁸⁰⁶

Problema dimensiunii misionar-pastorale⁸⁰⁷ a cultului divin i-a preocupat pe mulți teologi români, dar, mai cu seamă, pe liturgiștii și dogmatiștii Bisericii Ortodoxe Române. Toți acești prestigioși teologi sunt unanimi în afirmația că participarea credincioșilor fiecărei parohii la Sfânta Liturghie, în zilele de duminică și de sărbători, constituie, pentru aceștia, manifestarea conștientă a legăturii lor nemijlocite cu Hristos, precum și manifestarea unității lor în Hristos, unii cu alții. "Slujirea liturgică aparține fiecăruia dintre cei care participă, împreună cu preotul lor, la săvârșirea Sfintelor Taine, la aducerea jertfei de rugăciune și la primirea darurilor duhovnicești, revărsate de Dumnezeu asupra Bisericii."⁸⁰⁸

⁸⁰⁶ "Misiunea creștină își are temeiul său adânc și punctul de plecare în însăși comuniunea veșnică a Sfintei Treimi, în mișcarea iubirii Tatălui către Fiul, în Sfântul Duh și către întreaga lume. Astfel, misiunea este „participare” la trimiterea Fiului (In. 20,21-23) și a Duhului Sfânt (In. 14, 26) în lume, Care revelează viața de comuniune a lui Dumnezeu pentru a face părtași la ea. Trimiterea Fiului și a Duhului Sfânt pentru mântuirea și desăvârșirea lumii întregi se permanentizează în trimiterea Apostolilor (In. 20, 21-23; Mt. 20, 18-20) și Bisericii apostolice.” Pr. prof. univ. dr Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 5-6.

⁸⁰⁷ "Aspectele fundamentale ale pastoralei ortodoxe sunt: Evanghelizarea; Mărturia; Slujirea sau diaconia. Exigențele concrete ale aplicării acestei viziuni sunt: Predicarea Evangheliei; Transmiterea dreptei credințe; Transmiterea Tradiției; Indigenizarea și consolidarea identității culturale proprii; Lumea și situația ei; Vestea cea bună dusă săracilor; Misiunea ca zidire a „Trupului lui Hristos” – Biserica; Misiune și Liturghie; Activitatea spirituală în comunitatea parohială; Apostolatul mirenilor; Calitatea vieții creștine; Liturghie după liturghie”. Cf. Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană. 2. Exigențe*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 197.

⁸⁰⁸ "Potrivit normelor Sfintei Tradiții, valabile și în contemporaneitate, menirea Teologiei Dogmatice Ortodoxe este aceea de a susține o teologie publică autentică, pentru a conferi dinamism misiunii Bisericii în societate." MATIS REGHINA ADELA 2018.05.11 15:56

Închinându-se pe ei înșiși și unii pe alții, lui Dumnezeu, membrii parohiei devin, în fiecare slujbă, părtași ai lucrării mântuitoare a lui Hristos, iar, prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, primesc, în jertfa unică a Mântuitorului, izbăvirea de păcat și sămânța învierii și vieții veșnice în ființa lor.

Comunitatea credincioșilor viețuiește în Taina centrală a Ortodoxiei, care este Sfânta Euharistie, Taină care se află într-o strânsă legătură toate celelalte Sfinte Taine, iar participarea credincioșilor la acestea, nu numai ca primitori direcți, ci și ca adunare concelebrantă, este la fel de importantă. Pe bună dreptate, Alexander Schmemmann⁸⁰⁹ definea Euharistia ca fiind „marea bucurie” din care s-au dezvoltat și au dobândit sens toate celelalte Sfinte Taine, în creștinism. Semnificația acestei bucurii trebuie să fie redobândită de către toți creștinii, după cuvântul „Intră întru bucuria Domnului tău!” (Mt. 25, 21), și întru aceasta să rămână și să trăiască veșnic.⁸¹⁰

Potrivit Părintelui Academician Dumitru Stăniloae (1903-1993), "Ortodoxia ne-a menținut ca un neam unitar și deosebit, cu un rol important între popoarele din Orient și Occident. Fără Ortodoxie istoria noastră n-ar fi dobândit gloria din vremea lui Mircea cel Bătrân, a lui Ștefan cel Mare, a lui Mihai Viteazul, și a altor voievozi. Ortodoxia ne-a dat puterea să ne apărăm ființa națională și să apărăm liniștea popoarelor din Europa Centrală și de Vest, ne-a dat puterea să contribuim la salvagardarea popoarelor din Balcani, precum grecii, bulgarii, sârbii și albanezii. Țările Române au adăpostit personalitățile și cultura acelor popoare și le-a oferit condițiile și puterea de a se menține și dezvolta în ciuda unor situații adverse."⁸¹¹

contemporană, aducând mesajul mântuitor și plin de conținut al Evangheliei lui Hristos, în viețile oamenilor." *Ibidem*.

⁸⁰⁹ Alexander Schmemmann, "Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia", trad. Pr. Prof. Aurel Jivi, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2001, p. 25.

⁸¹⁰ **Un singur dor** este priceasna care surprinde deplin dorința de misiune a creștinului care și-a întors inima la Dumnezeu: "Un singur dor mai am și eu: / Acela de a sluji mereu / Lui Dumnezeu cel bun și Sfânt} bis / Cât voi trăi pe-acest pământ. // Acesta-i singurul meu dor, / Și cred că pentr-un muritor / Nu este un alt dor mai sfânt} bis / Nici mai frumos pe acest pământ. // O, Dumnezeul meu ceresc / Tu știi prea bine ce doresc / Tu știi că eu doresc să-ți cânt} bis / Cât voi trăi pe-acest pământ. // Iar când din lume voi pleca, / O! Doamne, eu Te-aș mai ruga / Să mă învrednicești să-ți cânt} bis / Și-acolo-n cerul Tău preasfânt. // Ajută-mi Doamne, o Sfinte / Ca și de astăzi 'nainte / Să Te slăvesc, mereu să-ți cânt} bis / Cât voi trăi pe-acest pământ."***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1107.

⁸¹¹ Modul în care memoria individuală (parte a memoriei colective) are un rol esențial în evoluția duhovnicească e surprins magistral în priceasna "**Când eram copil**: Când eram copil Iisuse / O Doamne, Doamne, Doamne / Nu te-am cunoscut de-ajuns / Nici n-am înțeles ce-ai spus} bis / O bun ești Doamne. // Dar de când te știu mai bine / O Doamne, Doamne, Doamne / Arde-mi dorul după Tine / Cum să Te laud mai bine} bis / O bun ești Doamne. // Cum să-ți cânt să te slăvesc / O Doamne, Doamne, Doamne / Și cum să te preamăresc / Căci pe Tine te iubesc} bis / O bun ești Doamne. // Mi-ai dat dar să te iubesc / O Doamne, Doamne, Doamne / Cuvinte să te slăvesc / Și cum să te preamăresc} bis / O bun ești Doamne. // Num-atâta te-aș ruga / O Doamne, Doamne, Doamne / Să-mi dai răbdarea Ta / Ca să le pot îndura} bis / Pe toate o Doamne. // Pe dușmani eu să-i iubesc / O Doamne, Doamne, Doamne / Și pe cei ce mă hulesc / Pentru mine să mă iubească} bis / O Doamne, Doamne, Doamne." MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

În fața ofensivei otomane, Țările Române au constituit Grădina Maicii Domnului pentru ortodocșii de la sud de Dunăre, dovadă fiind salutul călugărilor: „să ne vedem în Rai, în Valahia Mare”. Domnitorii români au făcut danii importante pentru așezămintele de la Sfântul Munte Athos. Ca popor latin ortodox, „prin latinitate putem apela la popoarele din Occident să dezvolte relațiile ecumenice cu creștinismul răsăritean, făcând posibilă o sinteză între spiritualitatea ortodoxă și națiunile occidentale, iar celor din Răsărit dându-le puterea să realizeze aceasta între Ortodoxia lor și spiritul organizator al civilizației occidentale.”⁸¹²

„Aceasta pentru că noi suntem o fire creată de El, pe când El are firea necreată, deci din veci și în mod nesfârșit. Iar aceasta ne distinge de El. Puterea Lui creatoare ne-a adus la existență și ne menține în existență. Dar tot puterea Lui ne dăruiește, dacă voim să o primim, o viață asemănătoare cu a Lui, cu toate bunătățile și în fericirea comuniunii. Aceasta ne ține într-o legătură indisolubilă cu El, dar întrucât noi o primim de la El, iar El este izvorul ei, ne și distingem de El, sau nu ne confundăm. Unindu-Se cu noi prin împărtășire, în sens larg, Hristos ne face împreună fii ai Tatălui cu Sine, sau frați ai Săi”⁸¹³, dar „după har, nu prin naștere din ființa Tatălui, cum este singur El, căci Fiul lui Dumnezeu nu S-a făcut om numai ca să satisfacă onoarea jignită a lui Dumnezeu prin moartea Lui, ca om, ci ca să ne facă asemenea Lui în dumnezeire prin faptul că s-a făcut asemenea nouă prin umanitatea asumată și a intrat în cea mai strânsă unire cu noi prin ea.”⁸¹⁴ Căci, spune Sfântul Evanghelist Ioan: „Și celor ce L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui

*bis / O bun ești Doamne. // De-acum toată viața mea / O Doamne, Doamne, Doamne / Facă-ți-se voia Ta / Câte zile voi avea} bis / O bun ești Doamne. // De la nașteri la momânt / O Doamne, Doamne, Doamne / Să te laud și să-ți cânt / Cât voi trăi pe pământ} bis / O bun ești Doamne. // Când din lume voi pleca / O Doamne, Doamne, Doamne / Num-atâta te-aș ruga / Să mă iei ca slugă a Ta} bis / O bun ești Doamne. // La a ta venire mare / O Doamne, Doamne, Doamne / Să nu mă abați din cale / Ia-mă cu oile tale} bis / O bun ești Doamne. // Cu cei ce ți-au slujit Ție / O Doamne, Doamne, Doamne / Aliluia-n veci să fie / Slavă și mărire Ție} bis / O bun ești Doamne. *** , Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1107.*

⁸¹² „Dacă poporul nostru s-ar rupe de Ortodoxie, ar înceta rolul lui de punte vie între Orient și Occident, dar și caracterul de sinteză unică a spiritualității lui între celelalte popoare, adică identitatea noastră cu totul deosebită, căci n-am format și nu formăm numai o punte exterioară între popoarele din Occident și cele din Orientul Europei, ci și o sinteză spirituală originală între ceea ce le este propriu unora și altora. Iar aceasta ne distinge nu numai de popoarele din Orient și de cele din Occident, ci și de popoarele ortodoxe din Orient. Spiritualitatea echilibrată și de largă sinteză a poporului nostru nu se datorează numai prezenței sale geografice între Răsărit și Apusul Europei și caracterului lui pe de o parte latin, pe de alta răsăritean prin credința lui, ci și faptului că el și-a însușit de la începuturile existenței lui și și-a păstrat credința creștină originară, care reprezintă prin ea însăși un echilibru între deosebirea lui Dumnezeu de creație și între prezența Lui în creație. În Ortodoxie, Hristos ne dă puterile Sale Dumnezeiești sau însăși viața Sa dumnezeiască veșnică prin îndumnezeire, pe când El o are pe aceasta prin fire.” Acad. pr. prof. univ. dr. Dumitru Stăniloae, *„De ce suntem ortodocși”*, în revista *„Teologie și viață”*, nr. 4-8, 1991, p. 15.

⁸¹³ Intimitatea cu Dumnezeu este redată astfel de priceana *„Iisus, prietenul meu: Iisus-al meu, prieten bun / Din anii tinereții, / Cu Tine eu călătoresc / Pân' la sfârșitul vieții. // În zori de zi când mă trezesc, / Smerit m-aplec sub cruce, / Că-n toată lumea nu găsesc / Un scut mai bun și dulce. // În calea vieții când pornesc / Tu Doamne, ești cu mine, / Să fie drumul cât de greu, / E-așa ușor cu Tine. // Și nu mă tem că voi pieri / În marea de păcate, / Căci Tu, Preabunul meu Iisus, / Mă izbăvești din toate. *** , Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1007.

⁸¹⁴ Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 17.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

Dumnezeu” (In 1,12) 34. ”Hristos este Mântuitorul lumii. Mântuirea lumii s-a săvârșit deja prin întruparea Lui, prin jertfa pe cruce, prin moarte, prin înviere și proslăvire. În El, Dumnezeu a devenit om și omul s-a îndumnezeit, păcatul și moartea sunt biruite.”⁸¹⁵

”Viața s-a arătat și triumfă; iată de ce Biserica și este, înainte de toate, Viața Lui „care a fost la Tatăl și s-a arătat nouă” (In. I, 2).⁸¹⁶ Hristos Însuși ” trăiește în oamenii care L-au primit și au în El unitatea cu Dumnezeu și unitatea unul cu altul. Această unitate întru Hristos cu Dumnezeu și unitatea întru Hristos cu toți și cu toate este Viața nouă și veșnică, veșnică nu numai prin durata ei, ci și prin „calitatea” ei, fiind, totodată, scopul creației și al mântuirii. Biserica nu are altă „lucrare”, față de sine însăși, decât a dobândi, neîncetat, Sfântul Duh și a crește în plinătatea lui Hristos, care trăiește în ea. Hristos „a făcut” totul și la Lucrarea Lui nu se poate adăuga nimic. De aceea și Biserica, „în sine” se află, întotdeauna, în „vremea cea din urmă” și viața Bisericii, după spusele Sfântului Apostol Pavel, „este ascunsă, cu Hristos, în Dumnezeu”. ”⁸¹⁷

Spre deosebire de filosof, sociolog sau istoric, teologul nu expune învățături în istoricul gândirii lor și nici evenimente din viața Bisericii, prin dimensiunea istorico-culturală reflectate în latura lor socială, ci dogmele dreptei credințe, tezaurul credinței însuflețit de Cuvântul lui Dumnezeu prezent în lume (Mt. 28,20). Acestea sunt revelate prin Sfânta Scriptură și prin Sfânta Tradiție, mereu actuale, prin prezența reală a lui Hristos în lume. Teologul însuși cunoaște aceste adevăruri de credință prin practicarea învățăturii pe care o mărturisește. Mirenii creștini au o datorie sacră de a instrui în credință propria familie. Familia este instituția de bază, pe care se formează societatea și în urma căreia, prin comuniune, se integrează în Biserică. Părinții creștini se fac responsabili de dreapta credință a

⁸¹⁵ Idem, ”*Transparența Bisericii în viața sacramentală*”, în revista *Ortodoxia*, nr. 4/1970, p. 509.

⁸¹⁶ ”Membrii Bisericii nu trebuie să uite niciodată ca sunt mădulare ale aceluiași unic Trup al lui Iisus Hristos și că, în virtutea acestei realități, orice manifestare egoistă îi scoate din comunitate, pune stavilă, ridică zid între ei și ceilalți, pe de o parte, și între ei și Dumnezeu, pe de alta.” *Ibidem*.

⁸¹⁷ ”La fiecare Liturghie, Biserica îl întâmpină pe Domnul, Care vine și are plinătatea împărăției care vine în putere. În Biserică, tot cel care flămânzește și însetează primește încă aici, pe pământ, în veacul acesta, să contemple lumina nepieritoare a Taborului, să aiba bucuria desăvârșită și pacea în Hristos. În această Viață nouă, nu există deosebire între cei puternici și cei slabi, între robi și slobozi, între partea bărbătească și partea femeiască, ci „acela care este în Hristos, acela este faptura nouă” (2 Cor. V, 17). Dumnezeu nu dă Duhul cu măsură, ci, prin El, toți sunt sfințiți, toți sunt chemați la plinătate și la desăvârșire, la „Viață din belșug”. Din acest motiv, chiar structura ierarhică a Bisericii, cu toată împărțirea în preoți și mireni, cu toată varietatea slujirii lor, nu are alt scop decât creșterea fiecăruia și a tuturor la un loc, în plinătatea Trupului lui Hristos. Biserica nu este o societate religioasă, în care Dumnezeu stăpânește prin preoți asupra credincioșilor, ci este însuși una, care nu are alt izvor și conținut al vieții sale decât viața Divino-umană a lui Hristos însuși.” Acad. pr. prof. univ. dr. Dumitru Stăniloae, ”*Fiul și Cuvântul Lui Dumnezeu cel întrupat și înviat ca om, unificatorul creației în El pentru veci*”, în revista ”*Mitropolia Olteniei*”, anul XXXIX, 1987, nr. 4, p. 21.

copiilor lor și cultivă în ei primele virtuți, precum evlavia, ascultarea, dreptatea, rușinea și bunul simț, virtuți care constituie baza formatoare a credinței.⁸¹⁸

Vorbind despre prezența și rolul mirenilor în Biserică, Părintele profesor Dumnitru Stăniloae subliniază faptul că este bine să definim acest aspect pornind de la învățăturile Sfinților Apostoli Petru și Pavel, potrivit cărora: „voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată” (1 Pt. 2, 9), respectiv, harurile pe care aceștia le pot avea și despre felul în care ei trebuie să le folosească spre binele Bisericii, dându-le sfaturi asupra rolului și misiunii lor. Părintele Dumitru Stăniloae, pentru laici, folosește termenul „preoție generală”, iar, pentru preoții hirotoniți, termenul „preoție slujitoare” respectiv, prin „preoția generală”, „toți sunt preoți și jertfe în Biserică, toți sunt învățători și călăuzitori spre mântuirea lor și a altor credincioși apropiați, sau și ai altor oameni.”⁸¹⁹

Referindu-se la Biserică și la Euharistie, Părintele Profesor arată că „nu e în spiritul Ortodoxiei să se facă deosebire între Euharistie și viața creștină, pentru că Euharistia, prin natura ei este adunarea închisă a Bisericii și, în această adunare, toți, până la unul, sunt consacrați și toți slujesc, fiecare la locul său, într-o singură lucrare sfântă a Bisericii, slujește nu preotul și nici chiar preotul cu mireni, ci Biserica, pe care, toți la un loc, o alcătuiesc și o descoperă, în toată plinătatea ei.”⁸²⁰ „Darurile aduse de credincioșii care sunt membri ai comunității creștine, ai Trupului lui Hristos, au ceva dintr-o stare anticipată a darurilor preschimbate. Când sunt aduse spre sfințire, acestea nu mai sunt atât de „naturale” ca atunci când se oferă în dar de la un credincios la altul, ci capătă „un început de sfințenie”, pentru că vor fi daruri sfințite, oferite ca fiind drept Trupul și Sângele lui Iisus Hristos. Actul prefacerii se săvârșește în mediul acestei relații intime între Hristos și comunitate, în câmpul de forțe spirituale în care Hristos, fiind drept Centru și Cap al Bisericii, nu este despărțit de

⁸¹⁸ Această bază are o dimensiune accentuat emoțională. Iată maniera de a exprima acest adevăr al privesnei **„Iisuse veșnic călător:** *Iisuse, veșnic călător / Prin lumea de păcate, / Tu bați, strain și iubitor, / La ușile-ncuiate. // Nimic Tu nu ceri nimănui / Când bați și-aștepti să vină, / Ci vrei să lași, în casa lui, / Din pacea ta divină. // Ai vrea viața Ta să-i dai, / Căci viața lui e moartă, / Dar el nu vrea; Tu plângi și stai / Afară lângă poartă. // Tu, Domnul dragostei ai sta / Pe veci de veci cu dânsul / Și bați și-aștepti, dar el nu vrea / Și stând Te scapă plânsul. ***, Să cântăm Domnului!*, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 107.

⁸¹⁹ În același context, arată că termenul „preoție harică”, pe care unii îl folosesc în loc de „preoție slujitoare”, este incorect, intrucât insinuează că numai clerul poate dobândi harul, prin hirotonire, pe când, în realitate, harul poate fi dobândit și de către laici, iar for-mele de transmitere a harului sunt multiple și nu se limitează numai la punerea mâinilor, prin care episcopii îi hirotonesc pe preoți. Acad. pr. prof. univ. dr. Dumitru Stăniloae, *„Teologie Dogmatică Ortodoxă”,* vol. III, Editura IBMBOR, București, 2003, p. 206.

⁸²⁰ *Ibidem.*

comunitatea credincioșilor, peste care se coboară harul Sfântului Duh. În acest fel, se pune o pecete dinamică de dăruire a tuturor credincioșilor către Dumnezeu.”⁸²¹

În opinia Părintelui profesor Spiridon Căndea, ”teologia și spiritualitatea creștină ortodoxă a subliniat întotdeauna centralitatea adunării liturgice locale, a parohiei și importanța acesteia pentru misiune și pastorație, deoarece parohia este comunitatea de bază a Bisericii locale, punctul de plecare și de sosire al vieții și misiunii creștine, locul unde se exercită întreita slujire a lui Hristos, prin clerici și prin credincioși Parohia este o unitate spirituală, liturgic-sacramentală, o comunitate de mărturie și de slujire ai cărei membri sunt uniți prin mărturisirea aceleiași credințe, primirea Tainelor și participarea la cultul public ca sursă a vieții și spiritualității religioase și comunitar-sociale, fiind grupați în jurul unui altar și al aceleiași slujitor”⁸²². Tăria unei parohii, vrednicia parohului și a credincioșilor este pusă la încercare de numeroase primejdii care vin din afara Bisericii. ”La modul concret, prozelitismul religios și atacurile sectelor de toate nuanțele nu se îndreaptă spre Biserică, în general, ci vizează parohia aflată în dificultate, din diferite cauze, sau îi vizează pe creștinii lipsiți de o educație și de o trăire religioasă consistentă.”⁸²³

”Chemarea Bisericii, în general, și a parohiei, în special, este nu numai de a-și proteja identitatea, acolo unde se află, ci și de a transmite credința și harul lui Dumnezeu celor ce sunt creștini numai cu numele, oamenilor dinafara Bisericii și generațiilor viitoare. Spiritualitatea ortodoxă, cu toate elementele sale definitorii, inclusiv cu actul convertirii personale și primirea Tainelor de inițiere, se bazează pe o viață în comunitate, înăuntrul unității trupului lui Hristos. Cea dintâi condiție a identității creștinului o constituie încorporarea în Biserică prin primirea Evangheliei și a Sfintelor Taine și participarea totală la viața ei. Fără unitatea prealabilă în Hristos, realizată prin propovăduirea Bisericii și primirea Sfintelor Taine, „câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat” (Gal. 3,27), o comunitate de credincioși ar putea fi o asociație religioasă voluntară, dar nu Biserica lui Hristos.”⁸²⁴ ”Fără angajarea activă în Biserică, identitatea creștinului rămâne numai o virtualitate nedevelopată, aflată în pericol să fie purtată „de orice vânt de învățătură, încoace și încolo, prin viclenia oamenilor, prin meșteșugul lor de a atrage în rătăcire (Ef. 4, 14). Definind Biserica creștină ca fiind „trupul lui

⁸²¹ ”Comunitatea creștină, aducând pâinea și vinul Logosului, întrupat și înviat în Trupul Său, se aduce pe ea însăși, se dăruiește pe ea însăși lui Hristos, pentru a se unifica cu Trupul Lui, prin aceste daruri care se vor transforma în înseși Trupul și Sângele Domnului. Toată viața creștină, petrecută în sânul Bisericii, devine, astfel, o Liturghie, în sens larg, un mijloc de unire, prin dăruire, cu Hristos. Această aducere a darurilor este o rodire a Euharistiei, a autodăruirii lui Hristos, o mișcare de convergență a tuturor, întreolaltă, și în Dumnezeu.” *Ibidem*.

⁸²² Pr. prof. univ. dr. Spiridon Căndea *Parohia ca teren de activitate pastorală a preotului*, în revista Mitropolia Olteniei, an. XII, 1960, nr. 5-6, p. 283-290.

⁸²³ *Ibidem*.

⁸²⁴ *Ibidem*.

Hristos”, Sfântul Apostol Pavel afirmă că identitatea creștinului⁸²⁵ derivă dintr-un act de comuniune.⁸²⁶

Părintele profesor Petre Vintilescu (1887-1974)⁸²⁷ este primul liturgist român, în adevăratul înțeles al cuvântului. Lucrarea sa, **Liturghierul explicat**, publicată la București, în anul 1972 și, postum, în anul 1998, constituie cel mai important ghid în cunoașterea și aplicarea Sfintei Liturghii. Referindu-se la importanța acestei lucrări Prea fericitul Patriarh Teoctist scria: „Nevoii de înțelegere matură a înfricoșatei slujiri a Sfintei Liturghii îi răspunde, cu prisosință, **Liturghierul explicat**, scriere de frunte a liturgiologiei ortodoxe românești, pe care o datorăm unuia dintre străluciții dascăli de Teologie pe care i-a avut biserica noastră: Preotul profesor Petre Vintilescu. Începând cu descrierea slujbelor premergătoare Liturghiei și continuând cu cea a Liturghiei propriu-zise, totul capătă o altă limpezime prin interpretările – literală, istorică, dogmatică – aduse și sprijinite pe textele unor autori, precum sfinții Gherman al Constantinopolului, Nicolae Cabasila, Simeon al Tesalonicului.

Formulelor și ritualurilor liturgice li se descoperă uimitoarele lor semnificații spirituale, dovedindu-ni-se, și în acest fel, că folosul sufletesc al celui ce participă la Sfânta Liturghie crește odată cu înțelegerea și meditația asupra orânduiei ei”⁸²⁸. Vorbind despre Sfânta Liturghie, ca mediu al unității de conștiință și de gândire, Părintele Petre Vintilescu arată că aceasta este întemeiată, în primul rând, în sfera supranaturalului prin legătura Duhului, element prin care comunitatea prinde trup și ajunge sensibilă și în mediul extern. Ea

⁸²⁵ „În același sens, se arată că lucrare divină se oglindește în trăinicia familiei, în apropierea acesteia de Biserică și în buna colaborare dintre preot și familie, pentru întărirea credinței. Din perspectivă misionară, Părintele profesor acordă o atenție deosebită îndatoririlor esențiale ale familiei, precum: asigurarea durabilității familiei, nașterea și grija față de prunci și de educația lor moral-creștină. De buna funcționare a comunității familiale depinde unitatea și buna funcționare a comunității parohiale. Buna întocmire și durabilitatea familiilor contribuie la activitatea misionar-pastorală de organizare și consolidare a parohiei, ca realizare concretă a Bisericii, pe plan local, în așa fel încât parohia să se constituie într-o comunitate liturgică, spirituală și socială, ca o forță mărturisitoare locală, în contextul lumii de azi. Economia parohiei trebuie să coincidă cu economia Bisericii, în planul lui Dumnezeu de mântuire a lumii.” Pr. prof. univ. dr. Spiridon Căndea, *„Familia și viața modernă”*, în revista *„Mitropolia Ardealului”*, an. XII, 1967, nr. 10-12, octombrie – decembrie, p. 842.

⁸²⁶ „Comuniunea personală cu Dumnezeu cel din Treime și comuniunea credincioșilor sunt realități complementare. Din această perspectivă, Liturghia trebuie să se prelungească în situațiile personale de toate zilele. Fiecare credincios, în parte, este chemat să întrețină o evlavie tainică, pe altarul inimii sale, pentru ca să poată traduce în faptă propovăduirea Veștii celei Bune „pentru întreaga lume”. Primul pas, în această înfăptuire, se realizează în familie. „Familia creștină este instituția care determină și asigură frumusețea morală, armonia spirituală și desfășurarea vieții nor-male a credincioșilor, în cadrul Bisericii lui Iisus Hristos”. Detaliind acest aspect, Părintele profesor Spiridon Căndea arată că „în concepția creștină familia este un fruct natural, pe care îl rodește firea omului, fire pe care Dumnezeu a plăsmuit-o.” Pr. prof. univ. dr. Spiridon Căndea, *„Familia și viața modernă”*, în revista *„Mitropolia Ardealului”*, an. XII, 1967, nr. 10-12, octombrie – decembrie, p. 843.

devine perceptibilă pentru puterile naturale ale sufletului și prinde un început de consistență în manifestările lor, prin mijlocirea credinței, care, în funcțiunea eclesiologică a Liturghiei, reprezintă unul dintre principalele sale resorturi.

Credința este cel dintâi gest sau act, prin care se arată voința noastră activă de a se alătura și de a consimți la acțiunea unificatoare a harului divin. Pentru ca harul Sfântului Duh să ne pătrundă, să locuiască în noi și să ne înmembreze în organismul Bisericii, trebuie să ne înfățișăm unificați prin credință în una și aceeași dispoziție sufletească. În aspectul ei văzut și extern, Biserica este comunitatea celor care se unesc în **mărturisirea publică** a aceleiași credințe. Manifestarea credinței într-o formulă comună de mărturisire, numită de obicei **Simbol de credință**, reprezintă un acord în resorturile adânci ale cugetării și, deci, o bază solidă a comunității în domeniul spiritului mai întâi. Unificarea sensibilă a lumii se face prin unificarea crezului, adică prin acceptarea acelorași adevăruri, care angrenează adâncimile ființei umane.⁸²⁹

Liturghia îi apropie pe credincioși într-o unitate de conștiință și de gândire prin dogmele privitoare la adevărurile fundamentale în legătură cu omul, cu păcatul și cu mântuirea, dar, mai ales, cu Dumnezeu, principiul unității sociale. Secretul unirii dintre oameni se găsește tocmai în ceea ce-i leagă sau îi unește cu Dumnezeu⁸³⁰.

"Potrivit Sfintei Scripturi, hrană adevărată sunt toate „cuvintele credinței și ale buneii învățături” (I Tim. 4, 6), ceea ce înseamnă că, la Sfânta Liturghie, ne împărtășim cu Dumnezeu-Cuvântul atât prin cuvântul Scripturii cât și prin tâlcuirea lui omiletică, omilia, alături decitirile biblice, stând în centrul Liturghiei Cuvântului. Citirea liturgică este adevărata citire a Sfintei Scripturi deoarece cultul este viața Bisericii, actul public care actualizează etern natura Bisericii ca Trup al lui Hristos, un act care nu este parțial, făcând referință numai la o funcție a Bisericii (rugăciunea sa comună) ori exprimând unul

⁸²⁹ "Prin însuși caracterul său substanțial de a fi unic, de a fi unul singur, adevărul asigură realizarea unității și universalității Bisericii. Adevărul creștin, fiind revelat, este, prin el însuși, cosmic, adică destinat tuturor. Slujba bisericească uzitează de o largă și variată expunere a dogmelor de credință, pe care le infuzează cu tehnica specifică Liturghiei, combinată din poezia și melodia imnelor, din stilul sentențios al lecturilor și parfumul ieratic al rugăciunilor." Pr. prof.univ.dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972 și 1998.

⁸³⁰ "Axa fundamentală a cultului ortodox o constituie Sfânta Liturghie, Taina Tainelor, care încununează tot ceea ce s-a dăruit prin celelalte slujbe și unește, în chipul cel mai deplin, pe fiecare credincios și pe toți în Dumnezeu cel Unul și infinit în iubire, desăvârșind comuniunea cu Dumnezeu. În desfășurarea Sfintei Liturghii, citirea textelor Sfintei Scripturi capătă un rol primordial, stând în centrul Liturghiei Cuvântului și împlinind, în cel mai înalt grad, caracterul de împărtășire cu Dumnezeu-Cuvântul prin cuvânt. În același timp, citirile biblice trebuie însoțite de tâlcuirea lor omiletică, care reprezintă actualizarea cuvântului scripturistic pentru adunarea euharistică în locul și timpul săvârșirii slujbei, o adevărată frângere euharistică a cuvântului lui Dumnezeu și dăruire a lui spre împărtășire." *"Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a Liturghiei"*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946.

dintre aspectele sale, ci care îmbrățișează, exprimă, inspiră și definește întreaga Biserică, întreaga sa natură esențială, întreaga sa viață”⁸³¹.

Slujba bisericească apelează la o largă și variată expunere a dogmelor de credință, cu care sunt pătrunse tainele Liturghiei, la care se adaugă poezia și melodia imnelor, stilul sentențios al lecturilor și buna mireasmă a rugăciunilor. Oficierea Sfintei Liturghii îi adună pe credincioși într-o unitate de conștiință și de gândire, prin dogmele referitoare la adevărurile fundamentale în legătură cu destinul omului, cu păcatul și cu mântuirea acestuia, dar, mai ales, în legătură cu Dumnezeu, legătură care ține de principiul unității sociale. Scopul oficierei Sfintei Liturghii este să creeze sau să mijlocească o stare de legătură, de comunicare, mai mult sau mai puțin directă, între cei doi termeni sau factori ai săi: Dumnezeu, pe de o parte, și Biserica cu credincioșii săi, de alta.⁸³²

”Prin consecințele misionare ale cultului se manifestă legătura ascendentă dintre Dumnezeu și om, legătură care pleacă de la om spre Dumnezeu. Exteriorizarea nevoii firești de a preamări pe Dumnezeu se datorează sentimentelor care ne copleșesc în fața dumnezeirii Sale, printre care: sentimentul de admirație în fața atotputerniciei și măreției lui Dumnezeu, care determină rugăciunea de laudă a Bisericii; starea de contemplare a bunătății, a dragostei și a milostivirii nemărginite a lui Dumnezeu față de făpturile Sale”⁸³³, din care izvorăște sentimentul recunoștinței sau al mulțumirii față de milostivirea dumnezeiască, sentiment care determină ducerea la împlinire a rugăciunii de mulțumire pentru binefacerile dăruite.

5.1. Apariția pricesnei ca reacție la un cult perceput ca "excesiv" de elitist ("generat" de titani mistici), insuficient "savurat" de creștinii mai puțin catehizați;

”Funcția didactică sau catehetică, pedagogic-educativă, se evidențiază în toate slujbele Bisericii. Prin intermediul textelor liturgice: doxologii, tropare, irmoase, stihiri, dogmaticile glasurilor etc. se realizează atât instruirea sau edificarea credincioșilor în învățătura de credință creștină ortodoxă, cât și promovarea vieții religioase-morale. Formele cultului și rânduielile sfintelor slujbe sunt nu numai mijloace de exprimare a evlaviei și mijloace de împărtășire a Harului divin, ci și o școală sau cateheză vie. Aceasta corespunde poruncii

⁸³¹ Pr.prof.univ.dr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, 1998, p. 194.

⁸³² ”Scopul oficierei Sfintei Liturghii îl constituie stabilirea unei legături spirituale între Dumnezeu și omul credincios. Prin această încercare, de a realiza legătura dintre Dumnezeu și om, cultul dobândește și împlinește, în același timp, unele funcțiuni, diferite ca pondere și importanță. Prin oficierea Sfintei Liturghii se împlinesc cele trei funcții ale cultului: funcția latreutică, funcția harismatică și funcția didactică.” *Ibidem*.

⁸³³ *Ibidem*.

Mântuitorului: „Mergând, învățați toate nemurile... învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (Mt. 28, 19).⁸³⁴

După cum arată Părintele profesor Petre Vintilescu⁸³⁵, „Sfinții Părinți recomandă cu insistență, pentru progresul duhovnicesc al creștinilor, practicarea postului, atât cel de bucate cât și cel de păcate, în vederea înfrânării poftelor și crearea unei stări de liniște și concentrare pentru rugăciune. Postul este recomandat penitenților deoarece este un colaborator de seamă al înțelepciunii.”⁸³⁶ „Teologia misionară subliniază legătura dintre Taină și cuvânt, dintre Liturghie și misiune. Cei care și-au reînnoit comuniunea cu Hristos, în Sfânta Liturghie, înaintând cu El spre Împărăția lui Dumnezeu sunt trimiși în lume, după cum Apostolii au fost trimiși de Hristos, pentru a fi martori și mărturisitori ai Lui, nu pentru a rămâne în lume, ci pentru a aduce lumea în Biserică. Prin comuniunea cu Hristos, în Sfânta Liturghie, realizată prin cuvânt, rugăciune și prin împărtășirea cu însuși Trupul și Sângele Său, credincioșii devin martori ai lui Hristos, fără să fi fost martori istorici ai Lui.”⁸³⁷

Părintele profesor Ene Braniște (1913 – 1984), titular pentru multă vreme a catedrei de Liturgică a Facultății de Teologie Ortodoxă din București, a acordat o mare atenție problemei pe care o studiem, dovadă fiind cele șase lucrări, tipărite între anii 1943 -1972, precum și cele peste 20 de studii, publicate între anii 1946-1972, la care se adaugă revizia, în anul 1980, a *Liturghierului*. Aduce o contribuție însemnată în domeniul Teologiei liturgice românești, pornind de la *„Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila”*, București, 1943, Tipografia Cărților Bisericești, teza sa de doctorat, realizată sub conducerea Părintelui profesor Petre Vintilescu.⁸³⁸

Biserica este „adunarea celor ce răspund chemării lui Dumnezeu la mântuire, la viață veșnică. Aceștia formează Trupul lui Hristos, umanitatea răscumpărată și renăscută, prin Botez, în care Hristos S-a sălășluit și care, prin lucrarea Sfântului Duh, ființează, după chipul

⁸³⁴ *Ibidem*.

⁸³⁵ Pr. prof.univ.dr. Petre Vintilescu, *op.cit.*, p. 194.

⁸³⁶ „Pe de altă parte, funcția didactică a cultului este evidentă mai ales în partea de la început a Liturghiei, Liturghia catehumenilor, în care se reînnoiește simbolic lucrarea învățătoarească a Mântuitorului. Îndeosebilecturile biblice, predica și cateheza sunt elementele de căpetenie prin care cultul își împlinește misiunea sa didactică, edificatoare sau catehetică. Dar nu numai în Liturghie, ci și în toate celelalte slujbe, în imne, tropare, condace sunt țesute cele mai variate învățături de credință. Cuvântul, ca expresie a laturii didactice a Bisericii, și lucrarea liturgică, expresie a laturii ei sacramentale, sunt unite în cel mai natural mod.” *Ibidem*.

⁸³⁷ *Ibidem*.

⁸³⁸ „Lucrarea de doctorat a Părintelui profesor se înscrie ca o contribuție de prim ordin pentru Liturgica românească. O problemă importantă pe care Părintele Ene Braniște o dezbate în lucrările publicate și în studiile sale din revistele teologice este tema preoției, respectiv, preoția și chipul preotului după Sfânta Scriptură, chemarea sau vocația pentru preoție, viața interioară și trăirea religioasă a preotului, legăturile preotului cu credincioșii etc. Preotul trebuie să fie părintele spiritual al tuturor membrilor parohiei. Problemele parohiei, așa cum arată Sfântul Apostol Pavel, sunt ale tuturor credincioșilor: „ca să nu fie dezbinate, în trup, ci mădularele să se îngrijească, deopotrivă, unele de altele. Și, dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună cu el, și, dacă un mădular este slăvit, toate mădularele se bucură cu el” (1 Cor. 12, 24-26).” *Ibidem*.

lui Dumnezeu, în comuniune de iubire. Sfânta Liturghie, Taina lui Hristos și Taina Bisericii, descoperă adunarea credincioșilor ca fiind Biserică, Trupul lui Hristos. Prin „a se aduna în Biserică” (I Corinteni 11, 18), Sfântul Apostol Pavel înțelege alcătuirea unei adunări a membrilor Bisericii dintr-o anumită zonă, cu scopul de a releva Biserica prin slujirea Sfintei Liturghii. Liturghia îi unește pe credincioși în Biserică, făcându-i părtași Împărăției lui Dumnezeu. În acest fel, Liturghia este manifestarea și realizarea Bisericii”.⁸³⁹

”Strânsa legătură între adunare, Liturghie și Biserică este mărturisită de întreaga tradiție a Bisericii primare, descoperind sensul autentic al trăirii creștine. Liturghia nici nu poate fi săvârșită numai de către preot, în absența credincioșilor. Slujirea de Arhiereu prin care Se aduce ca jertfă pe Sine Însuși e îndreptată, în mod direct, spre Tatăl. Totuși, implică în ea și o direcție îndreptată spre oameni, întrucât vrea să-i încadreze și pe oameni în actul slujirii, deci cuprinde în ea și o direcție îndreptată spre aceștia. Iar, întrucât, în acest scop, Hristos aduce ca jertfă firea umană asumată de El⁸⁴⁰, slujirea aceasta are și o direcție și un efect îndreptat spre aceasta”.⁸⁴¹

”Epicleza este condiție „sine qua non”⁸⁴² a sfințirii darurilor”⁸⁴³. Înălțându-se la ceruri, Mântuitorul Iisus Hristos i-a lăsat Bisericii puterea care să-i ajute a-și îndeplini porunca dată de El la Cina cea de Taină: „Aceasta să faceți întru pomenirea Mea...” Și care este această putere? – se întreabă tâlcuitorul Sfintei Liturghii. Este Sfântul Duh, puterea care i-a întărit, de sus, pe Sfinții Apostoli, după cum le-a spus Domnul Hristos: „Iar voi rămâneți în cetatea Ierusalimului, până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus”, pentru că El este „Acela care

⁸³⁹ *Liturghier*, Editura I.B.M.B.O.R., București 2000, p. 147.

⁸⁴⁰ ”Din păcate, de-a lungul secolelor, această conștiință, în mare măsură, s-a pierdut astfel încât mulți nu mai înțeleg faptul că adunarea credincioșilor, împreună cu clericii, în locașul bisericii, este o condiție esențială pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, slujba care face ca Biserica „să fie”. Liturghia îi unește pe toți în slujirea lui Dumnezeu, este o împreună-slujire a clerului și a credincioșilor. În slujbă alternează dialogurile dintre preot și credincioși, în care preotul îl reprezintă pe Hristos, cu rugăciunile în care preotul devine purtătorul de cuvânt al comunității în fața lui Dumnezeu, credincioșii întărind cererile prin răspunsul „Doamne miluiește” și exprimându-și totala adeziune prin cuvântul „Amin”. Fiecare își are rolul său unic în slujire și lipsa sa de la slujbă este resimțită, conștient sau inconștient, de întreaga Biserică”. Pr. prof. univ. dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, p. 652.

⁸⁴¹ Pr. prof. univ. dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală*, p. 652.

⁸⁴² ”Toată doctrina ortodoxă, privind actul de prefăcare a elementelor euharistice, subliniază rolul precumpănitor al Sfântului Duh în această acțiune. În aceasta Taină, colaborarea Persoanelor divine, datorită atât misiunii Lor convergente, cât și unicei lucrări a unei firi divine, se face simțită ca fiind una și diferită în efecte. Persoana a doua, Logosul Mântuitor, este cea care savârșește jertfa, cea de pe Golgota și cea de pe altar. Dar Persoana a treia este cea care o desăvârșește, constituind-o fiind și sfințitorul, și o face din nou actuală, în Euharistie. Misiunea savârșirii Tainelor, în ceea ce ele înseamnă acțiune de sfințire a credincioșilor, revine Sfântului Duh. El preia actul îndumnezeitor realizat de Iisus Hristos și-l actualizează, pe măsura prezentei subiectelor umane, pentru a beneficia de el. „Cuvintele instituirii nu lucrează, deci, prin ele însele, în chip magic, spune Nicolae Cabasila, adică prin oricare sau oricum; ci în chip condiționat și mijlocit...” *Ibidem*.

⁸⁴³ Pr. prof. univ. dr. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii, după Nicolae Cabasila*, p. 99. MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

operează, în chip nevăzut, prefacerea cinstitelor daruri; căci mijlocitorul este Același și atunci (adică în ziua pogorării) și acum (adică la Sfânta Liturghie). El este însuși Domnul”⁸⁴⁴.

”În viziunea Bisericii Ortodoxe, „săvârșirea Sfintei Liturghii are ca obiect, spune Nicolae Cabasila, prefacerea darurilor de pâine și vin în dumnezeiescul Trup și Sânge, iar ca scop, sfințirea credincioșilor, care, prin aceasta, dobândesc iertarea păcatelor și moștenirea împărăției cerurilor; iar, ca mijloace, care pregătesc și înlesnesc împlinirea aceluia efect și aceluia scop, sunt rugăciunile, cântările, citirile din Sfânta Scriptură și, în general toate cele ce se săvârșesc și se rostesc, cu sfântă rânduială, înainte și după sfințirea darurilor”⁸⁴⁵.

Această „creație colectivă” se construiește atât la nivelul personal al credinciosului, cât și la nivelul colectivității credincioșilor ”pornind din interiorul omului, înălțându-l spre Dumnezeu, spre Împărăția Sa, pe care o „invocăm” să vină. Și, într-adevăr, această legătură lăuntrică, ființială și ontologică a omului cu Dumnezeu se încununează cu unirea în chip tainic prin Euharistie, prin Sfânta Liturghie, un „bun prețios deja dat, existent, care trebuie numai reînviat și revalorificat”⁸⁴⁶. În opinia Părintelui profesor Spiridon Căndea, ”teologia și spiritualitatea creștină ortodoxă au subliniat întotdeauna centralitatea adunării liturgice locale, a parohiei și importanța acesteia pentru misiune și pastorație, deoarece parohia este comunitatea de bază a Bisericii locale, punctul de plecare și de sosire al vieții și misiunii creștine, locul unde se exercită întreita slujire a lui Hristos, prin clerici și prin credincioși Parohia este o unitate spirituală, liturgic-sacramentală, o comunitate de mărturie și de slujire ai cărei membri sunt uniți prin mărturisirea aceleiași credințe, primirea Tainelor și participarea la cultul public ca sursă a vieții și spiritualității religioase și comunitar-sociale, fiind grupați în jurul unui altar și al aceluiași slujitor”⁸⁴⁷.

Rolul dogmelor este de a fundamenta viața duhovnicească pe principiile credinței autentice, iar rolul spiritualității este de a exprima în termenii cei mai clari aceste principii în viața credincioșilor, în vederea dobândirii sfințeniei. Între doctrină și spiritualitate există o intercorelație permanentă, și numai împreună ele pot să ofere perspectiva împlinirii teologiei. Analiza reducăționistă, unilaterală sau exclusivistă - atât a doctrinei, cât și a spiritualității -

⁸⁴⁴ *Ibidem*, p. 81.

⁸⁴⁵ ”Izvorul viu și nesecat la care suntem chemați cu insistență de către Bunul Dumnezeu este Liturghia creștinătății noastre ortodoxe, îmbogățită succesiv prin „creația colectivă și anonimă a pietății poporului și a liturghisitorilor, nu impusă prin ordine papale sau decrete sinodale, ci generalizată cu încetul prin acceptarea și îmbrățișarea ei benevolă de către toate popoarele ortodoxe, pentru frumusețea, profunzimea și valoarea ei”. Pr. prof. univ. dr. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, p. 198.

⁸⁴⁶ *Ibidem*.

⁸⁴⁷ Pr. prof. univ. dr. Spiridon Căndea, *Parohia ca teren de activitate pastorală a preotului*, în revista ”Mitropolia Olteniei”, an. XII, 1960, nr. 5-6, p. 283.

duce la deformarea și perversitatea credinței revelate⁸⁴⁸. În calitate de reprezentant al teologiei neopatrstice românești, de exeget avizat al Sfântului Maxim Mărturisitorul și de promotor al unei teologii personaliste, în cadrele căreia antropologia creștină își reafirmă actualitatea misionară, trebuie să acordăm credit opiniilor părintelui Dumitru Stăniloae. Pe de altă parte, apelăm la opiniile părintelui Ion Bria, datorită faptului că, venerabilul părinte făcea trimitere la „conștiința filiației spirituale, culturale și teologice” a părintelui Dumitru Stăniloae⁸⁴⁹, fiind inițiatorul paradigmei misionare românești contemporane.⁸⁵⁰

În lucrările *"Liturgia după Liturghie. O tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine azi"* și *"Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române"*, părintele prof. Ion Bria realizează o amplă analiză a fenomenului misionar și constată că situația actuală a Bisericii se prezintă ca o realitate nouă, complexă, total diferită de cea din trecut în sensul că „Patriarhia română de mâine nu mai poate opera cu aceleași principii misionare și metode pastorale, cu aceleași legiuiri și instituții bisericești, ca în anul 1925.” Noua realitate bisericească revendică, între alte principii misionare necesare în lumea de azi, revenirea laicilor în câmpul misionar. „Cel mai important curent, care se formează azi în Biserica Română, este acela care antrenează redeșteptarea laos-ului, a poporului lui Dumnezeu, format din cei ce, inspirați de citirea și meditarea Sfintei Scripturi, se precipită în fiecare duminică spre locașul bisericii, iar la liturghie înaintază cu ardoare spre ușile altarului ca să primească Sfintele Taine”. „Din

⁸⁴⁸ „Indiferent de evoluțiile științifice sau culturale ale fiecărei epoci, modul de prezentare al dogmelor ortodoxe, spre aprofundare, înțelegere și susținere ferventă a misiunii Bisericii, nu trebuie să facă, în nici un fel, abstracție de fundamentul revelat al acestora, sprijinindu-le pe alte baze, străine celor ale Revelației. „Concepând teologia ca pe o știință a mântuirii și ca slujire eclezială”, subliniază Pr. prof. univ. dr. Dumitru Stăniloae. „Biserica reușește să redea abordării sale dogmatice întreaga încărcătură duhovnicească a mesajului revelațional.” Pr. prof. univ. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică ortodoxă pentru Institutele Teologice*, 3 vol., București, 1978, p. 176.

⁸⁴⁹ Părintele Stăniloae atrăgea atenția că „nu trebuie să uităm că Hristos Însuși rămâne același „ieri, azi și în veci” (Evrei 13, 8), prin transmiterea unui mesaj evanghelic soteriologic cu valoare supratemporală: omul, de la creație și până în Eshaton, e chemat să se mântuiască prin asumarea personală a jertfei Lui și prin rodirea sinergică a harului și faptelor bune în propria Sa viață. Spunem, așadar, că, în Hristos, Revelația culminează, iar Evanghelia Sa devine, în consecință, cel mai mare dar acordat de Dumnezeu omenirii. Nu este întâmplător faptul că Bisericii, încă de la formarea ei, i-a fost pusă drept piatră de temelie propovăduirea Cuvântului, iar Apostolii au împlinit cu entuziasm porunca Mântuitorului, devenită lait-motiv al creșterii și dezvoltării comunității ecleziale: „Căci noi nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Domnul Iisus Hristos”, (II Cor. 4,5). Misiunea Evanghelică precede orice alt act soteriologic, deoarece este condiție „sine qua non” a devenirii în și prin Biserică: De fapt, „Hristos m-a trimis nu ca să botez, ci să propovăduiesc Evanghelia...” (I Cor. 1, 17).” *ibidem*.

⁸⁵⁰ „În chip minunat, Părintele Dumitru Stăniloae, vorbind despre responsabilitatea omului, în calitate de chip al lui Dumnezeu în creație, surprinde calitatea de stăpân asupra lumii al acestuia, în două ipostaze: destinul creator al omului într-o lume privită ca mediu de lucrare a comuniunii interpersonale și misiunea omului de a îndumnezei cosmosul prin om, realizată în Hristos. Potrivit în interpretărilor Părintelui Dumitru Stăniloae, Sfinții Părinți ai Bisericii vorbeau despre o anumită pecete a lui Dumnezeu, pusă pe lume, și vedeau, în lume, un ansamblu de rațiuni ale Logosului. Dacă este așa, trebuie recunoscută o anumită solidaritate între chipul lui Dumnezeu, din ființa umană, și între pecetea lui Dumnezeu, imprimată în lume.” *Ibidem*.

acest motiv, misiunea este o dimensiune și o componentă esențială a Bisericii. Biserica se află într-o continuă stare de misiune. Ea nu poate înceta de a fi Biserica misionară."

"Dacă Biserica a fost întemeiată, în chip văzut ca o comunitate istorică concretă, în care se realizează comuniunea lui Dumnezeu cu oamenii sau ca sacrament al Împărăției lui Dumnezeu, prin pogorârea Duhului Sfânt peste Apostoli, ceilalți oameni se împărtășesc de mântuirea oferită de Dumnezeu, în Hristos, prin activitatea misionară a Bisericii, în care se permanentizează trimiterea lui Hristos în lume. Pe de altă parte, „Misiunea creștină este o chemare mântuitoare adresată celor din afara Bisericii și vizează liturghizarea și filocalizarea existenței umane în Biserică; transpunerea ei într-un ritm liturgic-sacramental, baptismal-euharistic și pascal, schimbarea și înnoirea omului și a lumii în așteptarea activă a înnoirii ultime în Împărăția lui Dumnezeu, a cărei pregustare o avem în Biserică.”⁸⁵¹

5.3. Un necesar demers de "recredibilizare dogmatică" a pricesnei

O preocupare majoră a teologiei contemporane o constituie efortul "de a înțelege întruparea Fiului lui Dumnezeu în toată întinderea și plenitudinea acesteia. Hristologia contemporană își propune să înțeleagă dimensiunile și rolul persoanei lui Iisus Hristos, în realitatea ei ontologică, teandrică, ipostatică, precum și slujirea lui Hristos, în configurația mesianică a acesteia, iconomică și istorică. Hristologia, ca element constitutiv al misiunii Bisericii, identifică două orientări esențiale: Întruparea lui Dumnezeu⁸⁵² constituie un element determinant esențial al iconomiei dumnezeiești, împreună cu creația și sfințirea sau transfigurarea.”⁸⁵³

"În același timp, Sfântul Duh este trimis de Fiul (In. 15, 26; 16, 13-15), și așa cum Fiul a proslăvit pe Tatăl, (In. 17, 4), tot așa Fiul va fi proslăvit de Duhul Sfânt (In. 16, 4). În această structură divină, Fiul este numit „împărat”, cu toate că împărăția Sa eshatologică nu aparține

⁸⁵¹ Realizarea misiunii are o triplă actualizare: liturgic-sacramentală, mistic-ascetică și social-comunitară. Ea se identifică cu comunicarea reală a vieții, sfințeniei, iubirii și unității existente, în mod suprem, în Sfânta Treime, temeiul ultim al existenței și modelul, prin excelență, al vieții Bisericii". Pr. prof. univ. dr. Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 6.

⁸⁵² "Întruparea face parte din unitatea iconomiei, care este o lucrare comună a Sfintei Treimi. În acest fel se explică aspectul sau caracterul trinitar al iconomiei mântuirii. În mod evident, Cuvântul lui Dumnezeu, a doua persoană a Sfintei Treimi, este subiectul activ al întrupării, prin asumarea ființării umane, dar, Același Cuvânt este angajat în întreaga iconomie, care cuprinde creația, întruparea răscumpărătoare și sfințirea. Cel care „S-a făcut trup” (In. 1, 14), „de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria”, devenind „Omul cel nou”, „Iisus Hristos” (Sf. Ignatie, Către Efeseni, 20, 1), este însuși Cuvântul lui Dumnezeu, prin Care lumea a fost creată (In. 1, 10)". *Ibidem*.

⁸⁵³ Sfântul Atanasie cel Mare, din Alexandria, (* 295 - † 373), în lucrarea *Despre Întruparea Cuvântului* (1,1) "vedea o relație strânsă între creație și mântuire, deoarece înnoirea creației a fost săvârșită de Același Cuvânt, care a creat-o la început. În acest fel se explică aspectul sau caracterul hristologic al iconomiei mântuirii. Același lucru se poate spune și despre relația dintre întrupare și trimiterea Sfântului Duh. Prezența și rămânerea Sfântului Duh asupra lui Iisus Hristos este proprie slujirii Sale mesianice" (Isaia 11, 2 ; In. 1, 33). *Ibidem*.

lumii acesteia (In.18,36-37), sub forma împărăției Duhului, Care este trimis să Se odihnească în cei sfinți și în cei fericiți (Rom. 8, 10-11).⁸⁵⁴

"Sfințirea sau transfigurarea în Duhul Sfânt nu constituie decât o altă formulare a „împărăției” lui Hristos, care se află înlăuntrul nostru (Lc.17,21). În acest fel, întruparea este reasezată în unitatea organică a iconomiei trinitare, fiind inseparabilă de creație și sfințire: „Care este iconomia întrupării lui Dumnezeu Cuvântul, vestit în toată dumnezeiasca Scriptură și citit de noi, dar nepătruns? Nu este decât acela că, împărtășindu-se de ale noastre, să ne facă pe noi părtași de ale Sale.”⁸⁵⁵

În plus, "întruparea nu trebuie să fie înțeleasă nici în termeni restrictivi, cronologici, adică redusă la „nașterea după trup”, și nici în termeni generali. Întruparea cuprinde întreaga lucrare în lume, pentru care Fiul a fost trimis de Tatăl, și, aceasta, în manifestarea sa concretă, specifică, evidentă. În faptul întrupării, nu cronologia evenimentelor este importantă, ci dinamica internă a acestor evenimente, motivul lor de bază, adică voia Celui ce L-a trimis: „Iisus le-a zis: mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis” (In. 4, 34).⁸⁵⁶

5.3.1. Fibrarea veterotestamentară a cultului creștin-ortodox

Profeții Vechiului Testament au prezis venirea lui Mesia⁸⁵⁷, dar au fost uimiți de ceea ce au văzut. Duhul lui Dumnezeu le-a descoperit că **venirea lui Hristos se va face în două feluri, în umilință și în slavă**. El va suferi, va sângera și va muri, dar, de asemenea, va triumfa peste toți dușmanii Săi. Profeții nu puteau pune în acord acestea două revelații. Nu le era clar că au văzut două venituri deosebite ale lui Mesia.⁸⁵⁸

⁸⁵⁴ *Ibidem*.

⁸⁵⁵ "Căci Fiul lui Dumnezeu de aceea S-a făcut Fiu al Omului, ca să ne facă pe noi, oamenii, fii ai lui Dumnezeu, ridicând, după har, neamul nostru la ceea ce este El după fire, născându-ne de sus, în Duhul Sfânt, și introducându-ne, îndată, în împărăția cerurilor; mai bine zis, dăruindu-ne să o avem pe aceasta înlăuntrul nostru (Lc. 17, 21), ca să nu avem numai nădejdea de a intra în ea, ci având-o încă de acum, să strigăm: „Viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu” (Col. 3, 3). Prin aceasta, iconomia mântuirii primește un caracter trinitar, dar ea comportă o dimensiune hristologică, bine definită și nu una hristomonistă.” *Ibidem*.

⁸⁵⁶ "Prin urmare, dincolo de Întrupare se află buna-plăcere a Tatălui (In. 8, 29). Iar jertfa de răscumpărare, manifestarea prin care Iisus Hristos a iubit lumea până la capăt (In. 13, 1), nu se constituie într-o excepție, ci, în mod firesc, apare ca o înlănțuire într-o iconomie care cuprinde propovăduirea, botezul, iertarea păcatelor, instituirea Euharistiei, alegerea Apostolilor, coborârea la iad, Crucea, trimiterea Duhului. Toate acestea formează un întreg.” *Ibidem*.

⁸⁵⁷ Acest mare adevăr doresc să-l proclamăm multe colinzi; intrarea în istorie a Fiului lui Dumnezeu a fost una previzibilă, dacă avem sensibilitate la nuanțele veterotestamentare: "**Doamne a Tale cuvinte: Doamne a tale cuvinte / Care s-au scris mai-nainte / S-au împlinit precum se știe / Moise la cartea întâie. O, minune! // De la răsărit răsare / O stea cu lumină mare, / Razele își răspândește / Pe trei Crai povățuiește. O, minune! // Steaua, semnul lui Hristos / Strălucește prea frumos / De la Stea s-a cunoscut / Că Mesia S-a născut. O, Minune! // Steaua magi călăuzește / Vișaimul îi primește / Și acolo cum intrară / Prunc pe Mesia-L aflară. O, Minune!**", George Breazu, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 20.

⁸⁵⁸ "Cele două venituri le găsim în Isaia 9:5-6: „Căci prunc s-a născut nouă, un Fiu s-a dat nouă, a cărui stăpânire e pe umărul Lui și se cheamă numele lui: Înger de mare sfat, Sfetcnic minunat, Dumnezeu de chină, A
MATEI RECHINA A
2018.05.11 15:56

Primele douăzeci și unu de versete din **Psalmul 21** se referă clar la prima venire, deoarece zugrăvesc suferințele Mântuitorului pe cruce. Dar între versetele 21 și 22 există o schimbare clară. Ultimele zece versete ale **Psalmului** se referă la biruința și slava celei de a doua veniri și, mai cu seamă, versetele 31: „...se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului”, 32 : „Și se vor închina înaintea lui toate semnițiile neamurilor”, 33: „Că a Domnului este împărția și el stăpânește peste neamuri” și 36: „Se va vesti Domnului neamul ce va să vină. Și vor vesti dreptatea lui poporului ce se va naște și ce a făcut Domnul”.

Unul dintre cele mai cunoscute pasaje biblice în care sunt prezentate, laolaltă, cele două venituri ale lui Hristos se află în Isaia 61:1-2: „Duhul Domnului Dumnezeu este peste Mine, căci Domnul M-a uns să aduc vești bune celor nenorociți: El M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită, să vestesc robilor slobozenia și prinșilor de război izbăvirea; să vestesc un an de îndurare al Domnului și o zi de răzbunare a Dumnezeului nostru⁸⁵⁹; să mângâi pe toți cei întristați”.⁸⁶⁰

În **Cartea lui Zaharia** avem o prezicere clară a intrării triumfale a lui Hristos în Ierusalim: „Saltă de veselie, fiica Sionului! Strigă de bucurie, fiica Ierusalimului! Iată că împăratul tău vine la tine; El este neprihănit și mântuitor, smerit și călare pe un asin, pe un mânz, pe mânzul unei asine” (Zaharia 9:9). Versetul 10 ne conduce spre a doua venire, când Hristos va stăpâni pământul de la o mare la cealaltă: „El va nimici carele din Efraim, caii din Ierusalim și arcul de război va fi frânt. El va vesti pacea popoarelor și împărăția lui se va întinde de la o mare până la cealaltă mare și de la Eufrat și până la marginile pământului”.⁸⁶¹

Contopirea celor două venituri din Vechiul Testament o găsim și în Noul Testament, în pasajul vestirii îngerului: „Și iată, vei lua în pântece și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus. / Acesta va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema și Domnul Dumnezeu îi va da

Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să vie. / Și mare va fi stăpânirea lui și pacea lui nu va avea hotar. Va împărăți pe tronul și peste împărăția lui David, ca să o întărească și să o întemeieze prin judecată și prin dreptate, de acum și până-n veac. Râvna Domnului Savaot va face aceasta”. În Isaia 49:7 găsim prezentate, de asemenea, aceste două venituri: „Așa vorbește Domnul, Răscumpărătorul, Sfântul lui Israel, către Cel disprețuit și urât de popor, către Robul celor puternici: împărații vor vedea lucrul acesta și se vor scula, și voievozii se vor arunca la pământ și se vor închina, din pricina Domnului care este credincios, din pricina Sfântului lui Israel, care Te-a ales”. Valer Bel, Misiunea Bisericii în lumea contemporană. 2. Exigențe, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 167.

⁸⁵⁹ Ibidem.

⁸⁶⁰ "La rândul său, profetul Mica a profețit că Betleem va fi locul de naștere al lui Mesia „Și tu, Betleeme Efrata, măcar că ești prea mic între cetățile de căpetenie ale lui Iuda, totuși din tine îmi va ieși Cel ce va stăpâni peste Israel, și a cărui obârșie se suie până în vremuri străvechi, până în zilele veșniciei” (Mica 5:2). Apoi, Mica vorbește despre a doua venire a lui Hristos, când El va fi mare până la capătul pământului: „El Se va înfățișa și va cârmui cu puterea Domnului, și cu măreția Numelui Domnului, Dumnezeului Său: Vor locui liniștiți, căci El va fi proslăvit până la marginile pământului” (Mica 5:4).

⁸⁶¹ Ibidem.

Lui tronul lui David, părintele Său, / Și va împărăți peste casa lui Iacov în veci și împărăția Lui nu va avea sfârșit" (Lc. 1, 31-33).⁸⁶² În toate aceste texte se vorbește despre puterea sfințitoare a lui Dumnezeu. De foarte multe ori, această „putere sfințitoare”, această „sfințire” este invocată în legătură cu practicile religioase și laice specifice Vechiului Testament: Dumnezeu a sfințit ziua a șaptea (Facerea 2:3) ; Primul născut al oamenilor și animalelor a fost sfințit pentru Domnul (Ieșirea, 13:2) ; Preoții trebuiau să fie sfințiți de Domnul (Ieșirea, 19:22); Cortul întâlnirii și toate uneltele lui erau sfințite (Ieșirea, 40:9)⁸⁶³.

Prin om, care este chipul lui Dumnezeu, se cunoaște chipul Fiului, sau Fiul, și, prin Chip, Tatăl Însuși. Prin faptul că oamenii pot trăi în comunicare⁸⁶⁴, între ei și între ei și Dumnezeu putem deduce asemănarea noastră cu Dumnezeu și posibilitatea sălășluirii Sfintei Treimi în noi. "Ipostasul fiecărui om vine de la Dumnezeu, dar vine străbătând prin mediul unui trecut acumulat în părinții pământești și acest drum se integrează în actul constituirii sale după imaginea ce o are în ceruri. Modelul ceresc al fiecărui om este modelul omului concret, precizat⁸⁶⁵ istoricește. "Sfânta Treime, ca existență a supremei iubiri, este modelul și ținta omului."⁸⁶⁶

Dacă nu ar fi existat un Fiu al lui Dumnezeu, deoființă cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, comunicare a iubirii, nu ar fi existat dorința de a da ființă și altor persoane, care să-l iubească

⁸⁶² Magistrală este surpinderea acestor adevărurile în colindele românești: "*Nouă azi ne-a răsărit: Nouă azi ne-a răsărit // Refren: Domnul Iisus Hristos // Mesia cel mult dorit // – R // Din Fecioară s-a născut // – R // Și cu lapte s-a crescut // – R // Și cu scutec s-s-nfășat // – R // Și în brațe s-a purtat // – R // Și ca robul s-a smerit // – R // Și pe noi ne-a mântuit // – R // În seara de Moș Ajun: În seara de Moș Ajun / Toți copiii se adun, / Și ascultă cu folos / Ce se spune de Hristos. // Magii steaua urmăresc / Mergând ca să-L vadă / Îngerii din cer privesc / Cântând imn de slavă. // Asta-i seara lui Ajun / Florile dalbe, Flori de măr / Măine-i ziua lui Crăciun / Florile dalbe, flori de măr. George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 167.*

⁸⁶³ "În Noul Testament noțiunea de „sfințenie” este folosită, în primul rând, cu privire la oameni. Domnul Isus spune că templul sfințește aurul din templu și că altarul sfințește darul de pe altar (Matei 23:17,19). Apostolul Pavel ne învață că, mulțumind pentru hrana noastră, aceasta este sfințită prin Cuvântul lui Dumnezeu și prin rugăciune (1Tim. 4:5). La rândul lor, Sfinții Părinți ai Bisericii ne vorbesc despre iubirea lui Dumnezeu, Care face om după chipul Său (Fc. 1,26), revelându-l astfel, pe Cel ce era Chip al Său, adică pe Hristos. Omul, ca și „chip al Chipului”, este icoană a Fiului lui Dumnezeu și, totodată, a Sfintei Treimi, reflectând în sine, structura și viața sa spirituală, viața intertreimică a dumnezeirii. Omul nu este făcut doar după chipul lui Dumnezeu, ci se și poate face sălaş al Treimii Celei Sfinte, dobândind asemănarea; casa sufletului nostru fiind pregătită de Duhul Sfânt în vederea venirii Ei. Sufletul omenesc este icoana Treimii." Pr. prof. univ. dr. Mihai Himcinschi, "*Doctrina Trinitară ca fundament misionar*", Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2004, p. 70.

⁸⁶⁴ Bucuria mare a acestei înfrățiri universale o vestește colindul: "*Cerul și pământul: Cerul și pământul / În cântări răsună, / Îngeri și oameni / Cântă împreună. // Refren: Hristos se naște, Domnul coboară, / Îngerii cântă, magii îl adoră, / Păstorii-aleargă, ieslea o-nconjoară, / Mari minuni se întâmplară. // Din cer cuvântul / În trup se arată / Noaptea cu lună / Zi se face-ndată. // – R // Din răsărit vin / Magi cu bucurie / Cu dar de smirnă, / Aur și tămâie // – R // Hristos se naște / Veniți la-nchinare / Cu vesel suflet, / Veselă cântare!*", George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 64.

⁸⁶⁵ Pr. prof. univ. dr. Mihai Himcinschi, "*Doctrina Trinitară ca fundament misionar*", Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2004, p. 71.

⁸⁶⁶ Pr. prof. univ. dr. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1939, p. 9.

pe Tatăl, iar Acesta să-i iubească ca pe niște fii ai săi. "Întruparea lui Hristos și opera Sa mântuitoare este cheia de boltă a Sfintei scripturi Scripturi. Fără mărturisirea lui Hristos nu poate exista dreapta credință. Nu este vorba de o mărturisire circumstanțială, dictată de unele împrejurări, ci de una categorică a lui Hristos cel răstignit⁸⁶⁷ și înviat."⁸⁶⁸

Prin centralitatea lui Hristos, perspectiva vieții creștine se definește ca neconținută creștere și desăvârșire în Dumnezeu. Prin Învierea Mântuitorului, eveniment cu care s-a întemeiat Împărăția lui Dumnezeu ca împărăție a vieții veșnice, Dumnezeu ne-a deschis și nouă poarta vieții veșnice, întrucât „dacă ne-am făcut cu Mântuitorul o tulpină întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi la fel și întru Înviere” (Rm. 6, 5).

În primele capitole ale Evangheliei sale, Luca preia multe din proorociile Vechiului Testament, dorind să aducă certitudine duhului unui anume păgân convertit. Dumnezeu îi dăduse lui Luca o cunoaștere deplină a tuturor lucrurilor de la începutul prevestirii mesianice, aducându-l ca vestitor pe „îngerul Domnului, stând de-a dreapta altarului tămâierii”. În Capitolul 1, în versetele 6, 9, 11, 15, 16 și 17, „Domnul” este echivalentul lui „Cel veșnic” din Vechiul Testament: de aceea venirea Lui Mesia va fi similară cu venirea Domnului. Ca și Fecioarei Maria, Îngerul îi vestește lui Zaharia că fiul lui va fi mare înaintea Domnului și va fi umplut de Duhul Sfânt, astfel încât „În duhul și puterea lui Ilie”, „să gătească Domnului un popor desăvârșit”.

Prin voia lui Dumnezeu și prin lucrarea Sa sfințitoare, trebuiau să fie pe pământ oameni gata să-L primească pe Hristos, când avea să vină. Tocmai de aceea îngerul i se arată întâi bătrânului preot Zaharia, un preot evlavios, împlinind ritualurile legii în templu și primind o promisiune cu privire la un popor care așteaptă venirea lui Mesia pe pământ. Acest aspect trebuie analizat cu mare atenție, pentru că, prin cuvintele Evanghelistului Luca, se face trecerea de la lege la har și de la pământ la cer atât de bine încât se încheie prin harul vestit

⁸⁶⁷ În Hristos „avem răscumpărarea, prin sângele Lui, adică iertarea păcatelor; Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura. Pentru că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii. Toate s-au făcut prin El și pentru El. El este mai înainte decât toate și toate prin El sunt așezate. Și El este capul trupului, al Bisericii El este începutul, întâiul născut din morți, ca să fie El cel dintâi întru toate. Căci întru El a binevoit [Dumnezeu] să sălășluiască toată plinirea. Și printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele Crucii Sale” (Col. 1, 14-20). *Ibidem*.

⁸⁶⁸ Această mărturisire se face cu multă fermitate, public, ca pe un fapt social incontestabil, prin obiceiul colindatului și prin proclamarea explicită a adevărului teologic cuprins în colinde: **"Colo sus în vremea aceea: Colo-n sus pe vremea cea, / În frumoasa Galileia, / O Fecioară viețuia / Ce Maria se numea. // Nazaret i-a fost orașul / Unde ea-și avea lăcașul; / Într-o zi Maria sta / Singură și se ruga. // Dar de-odată ce văzuse? / Casa toată se umpluse, / De-o lumină lucitoare / Ca lumina de la soare. // Îngerul Gavril intrase / La Sfânta Fecioară-n casă, / Și din zbor cum se oprise / "Bucură-te" îi grăise. // Ea văzând s-a-nspăimântat / Întru sine s-sntrebat / Doamne ce să fie oare? / Aste vorbe de onoare. // Îngerul i-a zis: Marie / N-avea teamă, pace fie / Sunt al Domnului trimis / Nu te-nspăimânta i-a zis. // Nu te-nspăimânta Maria / Că vei naste pe Mesia / Fiul al Domnului va fi / Și Iisus se va numi // Maria când a auzit / Cu smerenie a zis: / Dac-asa vrea Cel de sus / Fie mie cum mi-a spus."**, George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2006.

tuturor popoarelor⁸⁶⁹ și prin venirea lui Hristos în ceruri⁸⁷⁰, unde Își va lua slujba de mare preot și de Domn „până la marginile pământului”.⁸⁷¹

Aceeași realitate este relatată și de către Sfântul Grigorie de Nissa: „Preoții, cât a fost mică Sfânta Fecioară, după spusele proorocului Samuil, o lăsau în biserica Domnului. Dar, după ce a sosit vârsta anilor ei, s-au sfătuit între dînșii, ce ar putea face cu dînsa, ca să nu mînie pe Dumnezeu într-o ceva” și de către istoricul bisericesc, Nichifor Calist: „După ce a crescut Fecioara Maria, preoții au făcut sfat, cum să rînduiască pentru dînsa, ca ca să nu se arate a fi făcători de nedreptate sfîntului ei trup.

Referindu-se la aceleași evenimente, Fericitul Ieronim arată că arhieriei „apropiindu-se de Chivotul Legii și făcînd rugăciune cu dinadinsul, au luat răspuns de la Domnul, ca să se caute un bărbat vrednic, căruia să i se încredințeze Sfânta Fecioară, ”sub rînduiala și chipul însoțirii, pentru păzirea fecioriei.”⁸⁷² ”Iar cum s-ar fi putut afla un bărbat ca acela, sfatul Domnului se făcu într-o acest fel: din casa și din seminția lui David să se aleagă bărbați fără femei și toiegele lor să le pună în altar; și al cărui toiag va înverzi, acela este ales pentru a i se da Fecioara Maria.”⁸⁷³ ”Iar a doua zi, preoții împreună cu cei doisprezece bărbați, intrînd în

⁸⁶⁹ ”Potrivit Sfintei Tradiții și după mărturisirile Sfîntului Evod și după cele ale lui Gheorghe Chedrinul, dăruindu-și viața slujirii lui Dumnezeu, Fecioarei Maria, în al patrusprezecelea an al petrecerii sale în templul lui Solomon, i s-a poruncit de către arhieriei și de către preoți ca, după obiceiul Legii, să iasă din bisericasca locuință, precum și celelalte fecioare de vîrsta ei, și să se mărite după bărbat, ea însă le-a răspuns că, din scutece, este destinată lui Dumnezeu de părinți și Lui I-a făgăduit să-și păzească a sa feciorie în veci. Deci, nu-i este cu putință să fie măritată cu om muritor, nici nu poate ca să o silească spre nuntă, fiind fecioară a lui Dumnezeu Cel fără de moarte. Arhieriei se minunau de acel lucru nemaiauzit, pentru că nici o fecioară n-a mai fost vreodată care să-I fi făgăduit Domnului cîndva a sa feciorie în veci, ci numai Maria cea dintîi în lume s-a arătat astfel. Potrivit obiceiurilor, venindu-i vremea de logodit, arhieriei se sfătuiău ce să facă pentru dînsa, pentru că petrecea în biserica Domnului, iar după catapeteasma cea mai dinăuntru nu voiau să-i lase intrarea mai mult, dar nici nu cutezau să dea după bărbat pe fecioara lui Dumnezeu.”, Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Scrisoarea către preotul Cledonius*, p. 78.

⁸⁷⁰ ”Și nu se pricepeau cum să rînduiască cu plăcere dumnezeiască, viața ei cea feciorească fără de bărbat, ca să nu mînie pe Dumnezeu într-o ceva, pentru că amîndouă acelea se știau că sînt mare păcat; adică și spre nuntă a sili pe o fecioară care și-a făgăduit lui Dumnezeu fecioria veșnică, și a ține parte femeiască în Sfînta Sfintelor, fiind în vîrstă desăvîrșită. Sfîntul Evod mai notează: „Așa petrecînd ea patru luni, a sosit ceasul întrupării Cuvîntului lui Dumnezeu, ceasul cel din veci ascuns și de toată lumea dorit, ceasul în care avea să se înceapă mîntuirea noastră. Și a trimis Dumnezeu pe Gavriil, arhanghelul duhurilor cerești care stau mai aproape de scaunul Său, cu taina cea din veac ascunsă și neștiută de îngeri, ca bine să vestească Preacuratei Fecioare zămislirea străină a Fiului lui Dumnezeu, care covîrșește firea omenească și toată mintea, lucru de care Sfîntul Evanghelist Luca scrie astfel: „În luna a șasea a fost trimis îngerul Gavriil de la Dumnezeu”. *Ibidem*.

⁸⁷¹ ”La rîndul său, Gheorghe Chedrinul arată că: „Maria, postind în casa bărbatului său și ferindu-se de ieșirea în popor, petrecea cu cele două fecioare ale lui Iosif și numai către acelea, uneori, grăia cîte un cuvînt și acesta, numai dacă era de trebuință a vorbi și cât de scurt”. *Ibidem*.

⁸⁷² Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Scrisoarea către preotul Cledonius*, p. 67.

⁸⁷³ Atunci era praznicul sfințirii bisericii, cel așezat de Macabei. Iar începutul aceluia praznic era în douăzeci și cinci de zile ale lunii noiembrie și sfîrșitul peste trei zile ale lunii decembrie. Și s-a adunat în biserică mulțime de popor din cetățile de primprejur; iar bărbații care veniseră la praznic, erau și din neamul lui David, rudenii și vecinii ai Fecioarei Maria. Deci arhierul cel mare, Zaharia, tatăl Mergătorului Înainte, adunînd doisprezece bărbați fără femei, din seminția lui David, între care era și Sfîntul Iosif, bărbat drept și bătrîn de ani, a luat toiegele lor și le-a lăsat peste noapte în Sfîntul Altar, zicînd: „Arată, Doamne, pe bărbatul cel vrednic, cu care se cuvine a logodi pe Fecioara”. *Ibidem*.

biserică, au găsit toiagul lui Iosif, înverzit și încă și o porumbiță s-a văzut zburând de sus și șezând pe toiagul lui Iosif. Și au cunoscut bunăvoința lui Dumnezeu, ca lui Iosif să i se încredințeze Fecioara spre pază."

"Viețuind Preasfânta Fecioară în casa logodnicului, nu și-a schimbat viața sa cea mai dinainte, pe care o avea în Sfânta Sfintelor. Căci nu se îndeletnicea cu altceva, fără numai în rugăciunea cea de Dumnezeu gânditoare, în citirea dumnezeieștilor cărți și în obișnuita și cuviincioasa ei lucrare de mâini."⁸⁷⁴ "Ce bucurie mai mare poate să fie neamului omenesc decât aceea, ca firea omenească cu dumnezeiasca fire de obște să se facă și una cu Dumnezeu într-o Persoană?" Dumnezeu, Căruia cerul Îi este scaun, iar pământul așternut picioarelor Lui, pe Care cerul nu-L încap, Cel ce are un scaun veșnic împreună cu Tatăl, încap în pânțele de Fecioară!"⁸⁷⁵ "Ce lucru vrednic de mai mare mirare, decât a vedea pe Dumnezeu în chip omenesc, nedespărțindu-Se de fireasca dumnezeire, și a vedea omeneasca fire așa de unită cu Ziditorul său, ca în întreg omul, să Se săvârșească Dumnezeu?"⁸⁷⁶

"Astfel cugetând Fecioara în sine, în taina inimii sale, cu rugăciune de Dumnezeu gânditoare, prin dragoste arzătoare ca văpaia rugîndu-se către Domnul Savaot, deodată cerescul binevestitor, Arhanghelul Gavriil, venind încetișor, a stat înaintea ei, precum despre aceasta vorbește amintitul învățător, Sfântul Andrei, scriind astfel: „*Apoi Arhanghelul a intrat în cea dinăuntru cămară, în care locuia Fecioara și, apropiindu-se încetișor, a venit la ușă; și după ce a intrat înăuntru, vorbind cu liniștit glas către fecioară, a zis: „Bucură-te, ceea ce ești cu dar dăruită, Marie, Domnul este cu tine!*”

Și Sfântul Andrei continuă: „*Bucură-te organul bucuriei cel preacinstit, prin care hotărîrea blestemului celui de mîhnire se schimbă în veselie și bucurie! Bucură-te, Fecioară prealeasă! Bucură-te, preafrumoasă Biserică a slavei cerești! Bucură-te, sfințitul palat al Împăratului! Bucură-te, cămara în care Hristos Și-a logodit și Și-a însoțit ca mireasă omenirea. Binecuvîntată ești tu între femei, pe care Isaia cu ochi proorocești mai înainte socotindu-te, te-a numit proorociță, fecioară*⁸⁷⁷, loc și carte cu taină pecetluită!

⁸⁷⁴ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrisoarea către preotul Cledonius*, p. 77.

⁸⁷⁵ De aceea este atât de familiară colindelor realitatea raiului, a lumii de dincolo, a intimității cu Dumnezeu a Fecioarei care l-a zămislit pe Hristos: "**Sus la poarta raiului:** *Sus la poarta Raiului, poarta Raiului / Paște turma Tatălui, turma Tatălui // Refren: Linu-i lin și iarăși lin, / Bate vîntul frunza lin / Lin și iarăși lin // Dar la turma cine sta? Oare cine sta? / Sta chiar Maica Precista, Maica Precista // – R // Lângă ea un legănel, leagăn legănel / Cu un copilaș în el, copilaș în el // – R // Copilașul când plîngea, puiul când plîngea / Maica Sfântă-l legăna, Maica-l legăna // – R // Copilașul când dormea, puiul când dormea / Maica Sfântă-L îngrijea, Maica-L îngrijea*", George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 344.

⁸⁷⁶ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrisoarea către preotul Cledonius*, p. 79.

⁸⁷⁷ Adevărul fecioriei Preacuratei e proclamat de colinzi cu mare continuitate: "**Sculați gazde:** *Sculați gazde nu dormiți / Ci la Vîflaim veniți // Refren: Bună seara lui Crăciun // Azi nu-i vreme de dormit / Ci-i vreme de prăznuit // – R // Că ne vine sărbătoare / Cea mai veselă sub soare // – R // Bunul Dumnezeu* MATIS RECHINA ADELA 2018.05.11 15:56

Binecuvîntată ești tu cu adevărat, pe care Iezechil te-a numit luceafăr și ușă încuiată, prin care singur Dumnezeu a trecut! Tu una cu adevărat ești binecuvîntată, pe care bărbatul doririlor, Daniil, munte te-a văzut și Avacum cel minunat, munte umbrat te-a chemat; și munte al lui Dumnezeu, munte gras, munte închegat, munte în care a binevoit Dumnezeu a locui!

5.3.2. Nașterea Mântuitorului, intrarea în materia a Divinului

Omenirea, care, prin păcatul adamic, s-a dezis de Dumnezeu, redobândește șansa de a se uni cu Creatorul și Chivernisitorul ei, căci Dumnezeu nu și-a părăsit creația, deschizându-i calea spre veșnicie, înfățișându-ni-se prin Pruncul Hristos, care are nevoie de atenția și îngrijirea noastră. Venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu este o mărturie vie și plină de semnificație misionară a umilinței Sale, capabile să accepte chinuitoarea și rușinoasa „moarte, și încă moarte pe cruce” (Filip. 2, 8). Domnul Se naște cu trup din dragostea Sa față de oameni și pentru a ajuta fiecare om să dobândească plinătatea existenței, dacă dorește să-I asculte îndemnul.

Sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos are multe și felurite înțelesuri duhovnicești. Dar, în cântările liturgice ale Bisericii Ortodoxe este lăudată și preamarită, mai ales, taina iubirii atotputernice și smerite a Fiului lui Dumnezeu. "Pogorârea lui Hristos pe pământ, nașterea Sa, în peștera săracă și viețuirea Sa, împreună cu oamenii, în ascultare smerită față de Dumnezeu și în iubire smerită față de oameni, constituie începutul înălțării omului."⁸⁷⁸ Iar această înălțare este semnul vindecării de păcatul neascultării omului față de Dumnezeu, de păcatul neînfrânării și al lăcomiei omului față de bunurile materiale, mărginite și trecătoare, față de păcatul neîncrederii și îndoielii omului în puterea atotbiruitoare a lui Hristos Dumnezeu. Încă de la Nașterea Sa, Iisus Hristos a fost menit să înlăture îndoiala omului față de puterea lui Dumnezeu. Un exemplu îl oferă pilda uneia dintre moașele sale,

Prunc s-a făcut // – R // Pe pământ s-a coborât, / Din Fecioară s-a născut // – R // Din Maria Preacurată / Într-o peșteră uitată // – R // Îngerii veni ră jos / Să se-nchine lui Hristos // – R // Și frumos l-au lăudat / Mândru cântec i-au cântat. // – R // Mărire-ntru cei de sus / Astăzi s-a născut Iisus. // – R // Veniți să ne veselim / Și voiși să prăznuim // – R // Ca nașterea lui Hristos / Să ne fie de folos.", George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 159.

⁸⁷⁸ "Apus", "foc", "veșnic", "strălucire", "bucurie", "poartă" sunt toate concepte prezente în universul conceptual al colindelor. **"Sosit-a praznicul iar:** Sosit-a praznicul iar / De care ne bucurăm / Că Isus din cer coboară / Să se nască-n Betleem / – bis // Dar Maria, Maica sfântă, / Și Mama lui Dumnezeu / N-are loc să se-odihnească, / Să nască pe fiul său. / – bis // Ea umblă din casă-n casă / Și nimenea n-o lăsa / Ea bătea din poartă-n poartă, / Până din oraș ieșea / – bis // Ei mergeau pe drum plângând, / Iar Iosif așa zicând: / Eu mai vād departe-o zare / Și vom merge pe cărare / – bis // La peșteră cum ei sosiră / După ce se odihniră / Cerul frumos strălucea, / De o stea ce răsărea / – bis // Steaua de la răsărit / Se duce spre apus / Să le-arate la magi locul / Unde s-a născut Iisus / – bis // Să se bucure oricine / De nașterea lui Iisus / Că ne-a scos din focul veșnic / După cum proroci-au spus / – bis // Noi dorim ca-n astă seară, / Unde acuma colindăm / Și la anul care vine / Fericiți să vă aflăm.", George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 87.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

Salomeea, care s-a îndoit de nestică-ciunea Fecioarei, prin nașterea Domnului, și a cărei mână a rămas uscată până s-a convins de minunea nesticăciunii Fecioarei.

"Întruparea Domnului nostru Iisus Hristos este cea mai mare taină a economiei dumnezeiești, dovada iubirii necondiționate și nemărginite pe care Milostivul Dumnezeu o poartă omului. „Căci atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său cel Unul-Născut, L-a dat ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (In. 3,16). Nașterea Domnului, ca taină a înălțării omului în iubirea lui Dumnezeu-Tatal, are semnificația înfierii, înnoirii și sfințirii omului în Hristos”⁸⁷⁹, prin Sfântul Duh.

"La Taina Nașterii lui Hristos participă cerul și pământul", steaua și peștera, orașul și pustia”⁸⁸⁰: „*Betleeme, pregătește-te, cetate a Sionului, cântă! Bucură-te, pustie, care ai vestit, de mai înainte, bucuria; că steaua merge înainte în Betleem, vestind pe Hristos, Cel ce vine să Se nască; și peștera primește pe Cel întru totul neîncăput, iar ieslea se împodobește, ca să primească Viața cea veșnică*”⁸⁸¹. Venirea lui Hristos în lume și prezența Sa la recensământul din Betleem, în timpul domniei împăratului roman Augustus, (n. 23 septembrie 62 î.Hr., Roma — d. 19 august 14 d.Hr., Nola, împărat între anii 27 î.Hr. - 14 d.Hr.) au ca finalitate eliberarea oamenilor din robia păcatelor și înălțarea lor la demnitatea de cetățeni ai cerului: „Iată, voind să mă liberezi pe mine din robia cea stricătoare de suflet, Te-ai înscris, Unule Împărate, cu robii, la porunca cezarului; și cetatea Betleemului Te-a întâmpinat, născându-Te cu trup; iar pe oamenii, cei ce laudă cu credință Nașterea Ta, în ceruri îi primești”⁸⁸².

Maica Domnului, Fecioară și, totodată, Născătoare de Dumnezeu, este laudată în toate cântările Bisericii⁸⁸³, pentru ca prin ea S-a nascut ca om Fiul vesnic al Tatalui ceresc:

⁸⁷⁹ De aceea, credincioșii participă la procesul sfințitor tocmai prin angajarea lor în misiune: "**Noi umblăm să colindăm:** Noi umblăm și colindăm / Pe Iisus să-L căutam // Refren: / Buna seara, seara de Craciun // Dar Iisus nu se arată / Numa-n inimă curată – R // Noi umblăm precum umblară / Maica sfântă într-o seară – R // Ca să-și nască Fiul dulce / Și-n căldură să și-L culce R // Nimenea nu o lăsară / Trebuia să nască afară. – R // Noi umblăm din casă-n casă / La acei care ne lasă. – R // Noi umblăm din poartă-n poartă / Și la cei bătuți de soartă – R // Nu alegem dacă-i gazdă / Sau sărac fără de brazdă – R // Nu alegem mic sau mare / Astăzi toți au sărbătoare – R // Sărbătoarea cea mai dulce / Nimenea să nu se culce – R // Te lăsăm acum creștine / Dar să ne-ntâlnim cu bine – R // Și la anul care vine / Tot cu pace și tot cu bine.", George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 56.

⁸⁸⁰ "**Trei păstori:** Trei păstori se întâlniră / – bis / Raza soarelui, floarea Soarelui – R / Și așa se sfătuiră. // Haideți fraților să mergem / – bis / R / Floricele să culegem. // Și să facem o cunună / – bis // R // S-o-mpletim cu voie bună // Și s-o ducem lui Hristos / – bis / R / Să ne fie de folos. // Nouă și la neamul nost' / – bis / R / De Nașterea lui Hristos.", George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 36.

⁸⁸¹ Utrenia din 23 decembrie, Stihovna, p. 327 în Mineiul pe Deembrie, Editura Institutului Biblic, București, 2010, p. 376.

⁸⁸² Ibidem, p. 378.

⁸⁸³ "**Din an în an:** Din an în an sosesc mereu, / La geam cu Moș Ajun, / E ger cumplit, e drumul greu, } bis / Da-i obicei străbun. // Azi cu strămoșii cânt în cor, / Colindul sfânt și bun. / Tot "Moș" era și-n vremea lor, } bis / Bătrânul Moș Crăciun. // E sărbătoare și e joc, / În casa ta acum. / Dar sunt bordeie fără foc } bis / Și mâine-i Moș Crăciun. // Acum te las, fii sănătos, / Și vesel de Crăciun. / Dar nu uita, când ești voios } bis / Române, să fii bun!", George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 2018.05.11 15:56

5.4. Colinzile (de Crăciun) din arealul românesc – „variantă de sezon” a pricesnei?

⁸⁸⁴ Este evidentă centralitatea evenimentului creștin proclamată în colinda cea mai răspândită: "**O ce veste minunată:** O, ce veste minunată! / În Viflaim ni s-arată, //Astăzi s-a născut / Cel făr' de-nceput / Cum au zis proorocii. // Mergând Iosif cu Maria, / În Viflaim să se-nscie, //Într-un mic sălaș, / Lâng-acel oraș / S-a născut Mesia. // Păstorii văzând o zare, / Din cer o lumină mare, // Ei fluierau, / Îngerii cântau, / Cu toții se bucurau. / După o stea luminoasă / Dintre altele aleasă, // Trei crai mergeau /Daruri aduceau / Și-n genunchi ei cădeau.", George Breazul, *Colinde*, Editura Fundatiei Culturale Române, Bucuresti, 1993, p. 77-79.

⁸⁸⁵ Există, într-adevăr, și colinde în care elementul creștin este firav, aparent adăugat ulterior în istorie, precum: **"O brad frumos:** *O, brad frumos, o brad frumos / Cu cetina tot verde. // Tu ești copacul credincios / Ce frunza nu și-o pierde // O, brad frumos, al lui Hristos / Cu cetina tot verde // O, brad frumos, o brad frumos / Verdeața ta îmi place // Oricând o văd sunt bucuros / Și vesel ea mă face // O, brad frumos, a lui Hristos / Verdeața ta îmi place. // O, brad frumos, o brad frumos / Cu frunza neschimbată // Mă mângâi și mă faci voios / Și mă-ntărești îndată // O, brad frumos, a lui Hristos / Cu frunza neschimbată // **O Tannen Baum:** *O Tannen baum, o Tannen baum, / Wie grün sind deine Blätter! / Du grünst nicht nur zur Sommer zeit, / Nein, auer im Winter, wenn es schneit. / O Tannen baum, du Christen Got, / Wie gründ sind deine Blätter! // O Tannen baum, o Tannen baum, / Du kanst mir sehr gefallen! / Wie hoft hat nicht zur Weisenzeit / Ein Baum von die mich Hoherent! / O Tannen baum, du Christen Got, / Du kanst mir sehr gefallen! // O Tannen baum, o Tannen baum, / Dein Kleid will mich was lehren: / Die Hoffnung und Beständigkeit / Ich mut und Kraft zu jeder Zeit, / O Tannen baum, du Cristen Got, / Dein Kleid will mich was lehren."*, George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 70.*

⁸⁸⁶ "Inițial, colindele aveau o funcțiune rituală, anume aceea de urare pentru fertilitate, rodire și belșug. Acest obicei era legat fie de începutul anului agrar (adică de venirea primăverii), fie de sfârșitul său (toamna, la culegerea recoltei). Pe de altă parte, un scop des întâlnit al colindelor era acela de alungare a spiritelor rele și de reîntâlnire cu cei plecați pe tărâmul celălalt. În acest sens, ele moștenesc funcțiunea sărbătorilor păgâne ale Saturnaliilor, Calendelor lui Ianuarie și a Dies natalia Solis Invicti. Peste timp, din semnificația inițială a colindelor s-a păstrat doar atmosfera sărbătorească, de ceremonie, petreceri și urări." Cf. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Colind> accesat la 1 august 2016.

⁸⁸⁷ De exemplu, arcul temporal între Crciun și Sărbătoarea Sfântului Ion este evident în colindul: "**La mulți ani, Ioane (Bistrița):** Zori de ziua se revarsă / Refren: La mulți ani, Ioane. // Slobozi-ne gazdă-n casă / – R // C-afară plouă de varsă / – R // Și cămașa-i subțirea / – R // Și trece ploaia prin ea / – R // De nu crezi haida să vezi / – R // Că suntem în haine verzi / – R // Haine verzi și subțirile / – R // Și trece ploaia prin ele.", George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 133.

⁸⁸⁸ Cu toate acestea, multe colinde au preluat ideea de *stea* și au integrat-o în conținutul lor, întrucât textul biblic însuși permite aceste conotații: "**Mândră stea ne-a răsărit**: Mândră stea ne-a răsăritu / Refre⁸⁸⁹ MATIS REGINA ADELA
2018.05.11 15:56

preajma Crăciunului⁸⁸⁹ și Anului Nou. Unele dintre ele au o "sumedenie de variante"⁸⁹⁰ și versiuni⁸⁹¹, potrivit diferitelor regiuni și graiuri.

Crăciun. // După care noi ne-am dusu / Ca să-l aflăm pe Iisusu, – R // Pe fiul Mariei / În pământul Galileii, – R // Noi pe Iisus l-am aflatu / În iesle de boi culcatu. – R // Numa ce ne-am închinatu / Și-napoi ne-am înturnatu, – R // Pe zăpadă și pe lună, / Să v-aducem voie bună. "– R // George Breazu, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 77; "**Steaua sus răsare:** Steaua sus răsare / Ca o taină mare, / Steaua strălucește / Și lumii vestește // Că astăzi curată, / Preanevinovată, / Fecioara Maria / Naște pe Mesia / În țara vestită, / Vișlaim numită / Steaua strălucește / Crai povățuiește. // Steaua varsă raze / Pe magi luminează / Că s-a născut jos / Mesia Hristos. // În cetatea lui David / Prunc prea umilit / Magii cum zăriră / După stea porniră. // Pe Hristos să-L vază / Și să se încreadă / În Vișlaim cum intrară / Prunc ce îl aflară. // Steaua dă lumină / Magii se închină / Cu daruri numite / Lui Hristos gătite. // Aur curat / Că e împărat / Smirna cea mirositoare / Că e arhieru mare. // Și tămâie sfântă / Că îngerii cântă / Steaua varsă rază / Pe magi luminează. // Și magii grăiesc / Grai filozofesc / Noi văzându-te pe Tine / Ne pare bine. // Că tu ești cel prorocit / De Isaia vestit / Tu ești Domnul Iisus / Raza Tatălui de sus. // Răsăritul cel frumos / Mesia Hristos, / Noi am așteptat / Pe Noul Împărat. // Care minunat / Nouă ni s-a dat / Din Maica Curată / Prea nevinovată. // Și a lui minune / Nu se poate spune, / Că de când pământul / N-a născut Cuvântul. // Numai Maica Precesta / Făcu aceasta / Născând pe Hristos / Lumii de folos. // De acum până-n vecie / Mila Lui să fie / Și Nașterea lui Hristos / Să ne fie de folos." "**Mândră stea ne-a răsărit:** Mândră stea ne-a răsăritu / Refren: / Bună seara lui Crăciun. // După care noi ne-am dusu / Ca să-l aflăm pe Iisusu, – R // Pe fiul Mariei / În pământul Galileii, – R // Noi pe Iisus l-am aflatu / În iesle de boi culcatu. – R // Numa ce ne-am închinatu / Și-napoi ne-am înturnatu, – R // Pe zăpadă și pe lună, / Să v-aducem voie bună.", George Breazu, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 45.

⁸⁸⁹ Ancorarea evenimentului prăznuit într-un spațiu istoric bine determinat este explicită: "**Prin Augustul împărat – din Prilog, Oaș:** Prin Augustul-mpărat / Se-ntăriră mare sfat: / Sufletele să se-nscrie / Prin a sa împărăție. // Ori din ce viță și neam / În cetatea Vișleiam / Căci acolo a fost chemată / Sfântă Vergură Curată, // Sfântă Vergură Marie / A lui David familie / Cu Iosif cel prea blând / Se aflară ei mergând. // Ca și ei să o-mplinească / Porunca cea-mpărătească / Dac-au ajuns la cetate / Multe orașe și sate. // Din poruncă scrisă-n toate / Neaflând ca să-și deșarte / Unde-ar naște ca să-și poată / Cei afară din oraș. // Își cercară de-un sălaș / Chiar un sălaș Păstoresc / Unde vite se nutresc. // În iesle-a născut Cocon. // Pe Iisus Hristos și Domn. / Pe frigul Lui Asprână / Vitele dar-L-ncălziră. // Trei crai ai pământului. // Vino și la-nchinarea Lui / Aducându-I Lui daruri / Aur, smirna și tămâie, / Și lui Adam bucurie. // Atunci cerul s-a deschis / La Păstorii li s-au vestit / Îngerii-ncep a cânta / Păstorii a fluiera. // Irod în poruncă-și da / Că-și teme domnia sa / Oastea sa, și-o-narma / Spre Vișlaim o-ndrepta. // Mulți prunci micuți a tăiat / Din patrusprazece mii / Unul a rămas din ei / Pe-acela nu L-au-tălnit. // Căci Dumnezeu L-a ferit / Că de-mpărat pe veșnic / Tânguire și țipit. / Glas în Roma s-a vestit. // Toți Romanii s-au sculat / Rusalimul l-au prădat, / Pe jidovi i-a rășchirat / De ocară i-au lăsat. // Veniți dar să ne gătim / Și pe Iisus să-L iubim / La Biserica cea sfântă / Unde toți creștinii cântă. // Mărire-ntru Cei de sus / Că azi s-a născut Iisus / Noi toți așa vom cânta, / În veci, Aliluia!", George Breazu, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 128; "

⁸⁹⁰ Oferim drept paradigmă de analiză colindul: "**Fluierul cel păstoresc I:** Fluierul cel păstoresc / Cântă glas dumnezeiesc, / Un vers dulce, mângâios / Că azi s-a născut Hristos. // Veniți dar la Vișleem / Lucru mare să vedem, / Pe al lumii Împărat / În iesle de boi culcat. // Și trei crai mânați de dor / Lăsând țări în urma lor; / După stea călătoresc / Să găsească prunc ceresc. // Și-au mers până au stătut / Unde era pruncul născut, / Și-nțelegând că-i Hristos / S-au închinat până jos." // George Breazu, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 122.

⁸⁹¹ Versiunile sunt uneori complementare, alteori se reduc la variante de versificare: "**Trei crai de la răsărit:** Trei Crai de la Răsărit / Cu steaua au călătorit / Și-au mers după cum citim / Până la Ierusalim. // Și pe drum cum purcedea / Steaua-nainte mergea / Acolo cum au ajuns / Steau-n nori li s-a ascuns. // Și ei mult s-au necăjit / Prin oraș au pribegit / Și de mulți au întrebat / Unde-i pruncul de-mpărat. // Care astăzi s-a născut / Că noi steaua i-am văzut, / Ș-am venit să ne-nchinăm / Pe Hristos să-L lăudăm."; "**Trei crai de la Răsărit II:** Trei crai de la Răsărit / Cu steaua au călătorit / Când pe cale ei mergeau / Steaua-nainte mergea. // Când stăteau și odihneau / Steaua încă aștepta / La Ierusalim s-au dus / Iar steaua li s-a ascuns. // Lor le-a fost de întrebare / De acea minune mare / Că noi steaua am văzut / Steaua lui la răsărit. // Unde știți că s-a născut / Un Crai tânăr de curând / După dânsa am venit / Căci așa ni s-a vestit. // Până aicea ne-a adus / Și aici ni s-a ascuns / Iar noi vrem să căutăm / Și pe Prunc să îl aflăm. // Că noi știm că s-a născut / Cel așteptat de demult / Împăratul veacului / Și Cuvântul Tatălui. // Iară Irod împărat / Foarte rău s-a tulburat / Oastea lui și-a adunat / Pe toți pruncii i-a tăiat. // Patrusprezece mii / De nevinovați copii / De doi ani și mai în jos / Vrând să-L taie pe Hristos. // Vișlaimul se-ntristează / Lumea-ntreagă lăcrimează / Suspinări și lacrimi / Pe la toate casele. // Glas în Rama se-auzea / Când Rahela tânguia, / Și plângea pe fiii ei / Că-i pieriră mititei. // O naștere fericită / Fost-a lui Irod urâtă / O naștere de-mpărat / Pe Irod l-a supărat. // Temându-și a sa domnie / Dobândit-a graiuri multe." MATISRECHMANADELA 2018.05.11 15:56

"Colindele se clasifică în general după sfera lor tematică"⁸⁹²; în practică, "se deosebesc anumite funcții"⁸⁹³, "corespunzătoare destinatarului colindei" (de fată, de băiat, de negustor, de tineri însurăței, de logodiți), a "locului de desfășurare" (la intrarea⁸⁹⁴ și la plecarea din casă, de fereastră), sau "a momentului" (de doliu⁸⁹⁵, de zori). "Pornind de la rolul normativ binecunoscut al acestora, se pot descifra mai multe funcții secundare subordonate funcției de

lui Dumnezeu / Și a Sfântului Fiului Său. // Pentru uciderea de prunci / A ajuns la grele munci, / Iar Fiul lui Dumnezeu / S-a suit la Tatăl Său. // Și de-acum până-n vecie / Hristoase, mărire Ție. / Iar Preasfintei Născătoare / Fie-i laudă și onoare.", George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 98.

⁸⁹² Hegemonia incontestabilă o are totuși adevărul metafizic al intrării în materie a lui Dumnezeu: "**În cetatea-mpărătească**: În cetatea-mpărătească / Florile sunt dalbe. // Prins-au rugii să-nflorească / Florile sunt dalbe. // Însă nu e rug în floare / Florile sunt dalbe, // Ci-i o sfântă Născătoare / Florile sunt dalbe. // Lângă Maică-n legănel / Florile sunt dalbe, // Doarme Pruncul mititel / Florile sunt dalbe. // Iar în jurul Pruncului / Florile sunt dalbe, // Crește floarea rugului / Florile sunt dalbe. // Printre rugii înfloriți / Florile sunt dalbe, // Cresc și spinii ascuțiți / Florile sunt dalbe. // Pruncu-n somn se mișcă lin / Florile sunt dalbe, // I-a ajuns mânuța-n spini / Florile sunt dalbe. // Din mânuță-i curge sânge / Florile sunt dalbe, // Pruncușoru-ncepe-a plânge / Florile sunt dalbe. // Taci cu mama, fiul meu / Florile sunt dalbe, // Că-ți va fi cu mult mai greu / Florile sunt dalbe. // Ucenicul când Te-o vinde / Florile sunt dalbe, // Și pe cruce Te-or întinde / Florile sunt dalbe. // Atunci nașterea de-acum / Florile sunt dalbe, // Îți va face-un aspru drum / Florile sunt dalbe. // Când sudoarea îți va curge / Florile sunt dalbe, // Să ne ierți Iisuse dulce / Florile sunt dalbe." // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 37.

⁸⁹³ Este evidentă funcția de ancorare mistică într-un spațiu și timp de mit în colinda: "**Pe drum cu lună**: Pe drum cu lună, spre Țara Sfântă / Trei oameni buni călătoresc / Din slăvi senine, îngerii cântă / Iar magii daruri îi dăruiesc. // Refren: Venim și noi să-i cântăm / Venim și noi să-L laudăm / Venim și noi cu daruri să-I dăm. // Păstori aleargă, spre Țara Sfântă / La Pruncul mic ce s-a născut, / Și inima și glasul le cântă / Și toate cele ce-s pe pământ // – R // Deasupra-n slavă, coruri de îngeri, / Cu imnuri sfinte-l dăruiesc / Cu toții cântă-nalță spre ceruri / Îngeri și oameni care-L iubesc // – R // Și noi, din inimile noastre / Spre cer mereu să înălțăm / Cântarea Sfântă, spre zări albastre / Și Pruncul Sfânt să-L laudăm." // – R // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 155.

⁸⁹⁴ O invocație explicită este proclamată, uneori, chiar din titlu: "**Deschide ușa creștine**: Deschide ușa creștine / Că venim din nou la tine. / Drumu-i lung și-am obosit, / De departe am venit. // Că la Vîflaem am fost, / Unde s-a născut Hristos / Și-am văzut și pe-a sa mamă, / Pe care Maria-o cheamă. // Cum umbla din casă-n casă / Ca pe fiul său să nască. / Umbla-n sus și umbla-n jos / Ca să nască pe Hristos. // Mai târziu găsi apoi / Un staul frumos de oi / Și-acolo pe fân jos / S-a născut Domnul Hristos. // Cete de îngeri coboară / Staulul îl înconjoară. / Îngerii cu flori în mână / Împletesc mândră cunună. // Pe cunună-i scris frumos / Astăzi s-a născut Hristos, / Care cu puterea sa / Va împărăți lumea." // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 46.

⁸⁹⁵ Reverberația funebră, tristă, de doliu, e subtil prezentă în textul colindei "**De trei nopți (Bistrița)**: De trei nopți de când venim / N-auzim cocoșo cântând, / Numai pământul sunând / Și jidanii judecând. // Judecându-L pe Hristos / Pe Mântuitorul 'nost. / Sus la munte L-au suit / Pe Cruce L-au suit / Pe Cruce L-au răstignit. // Pe Cruce de brad l-au pus / Cu sulița l-au împuns / Sânge și apă au curs, / Unde sângele curgea. // Viță de vie creștea / Struguri roșii se făcea, / Se făcea și se cocea / Maica Sfântă-i culegea. // La Biserică-i ducea / Popa slujbă le făcea, / Vin roșu din ei curgea / Și-l da la creștini să bea. // Și din gură cuvânta: / N-a beți vin nevinovat, / Ce n-are nici-un păcat / N-a beți vin deaista roș, // Din sângele lui Hristos / Ce-a spălat păcatul 'nost / Sângele care-a spălat / Păcatul al lui Adam. // Și de-acum până-n vecie / Mila Domnului să fie, / Noi tot așa vom cânta / În veci, Aliluia." //; precum și al colindei "**La masa-i gaubână (colindă) din Prilog, Oaș**: La masa-i gaubândă-i Doamne // Refren: Dai Corindă // Trei domni stau de pâra-i Doamne // – R // Tot se sfătuiră Doamne // – R // Care și-și mari-i Doamne, // – R // Grâu-și grăiieră-i Doamne // – R // Eu mi-s mai mare-i Doamne, // – R // Că din mine-și facu-i Doamne, // – R // Prescuri și prinoase-i Doamne, // – R // Dalbe parastase-i Doamne, // – R // Vinu-și grăiieră-i Doamne // – R // Eu mi-s mare-i Doamne // – R // Că din mine-și beau-i Doamne // – R // Și tari și netari-i Doamne // – R // Și domni din cei mari-i Doamne // – R // Miru-și grăiieră-i Doamne // – R // Eu mi-s mai mare-i Doamne // – R // Că prin mine-și facu-i Doamne // – R // Din păgâni creștini-i Doamne // – R // Din jidovi români-i Doamne." // – R // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 188.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

bază, care este urarea"⁸⁹⁶. "Între funcțiile secundare cele mai des întâlnite sunt cele de: comunicare⁸⁹⁷, inițiere, întărire a coeziunii grupului social⁸⁹⁸, protecție, normare, manifestare a sacrului și experimentare a acestuia, onomastice sau catharetice."⁸⁹⁹

Noi nu vom insista în cercetarea noastră asupra colinzilor⁹⁰⁰, întrucât alte analize doctorale se ocupă în mod special de această complexă și multiformă realitate. Ne vom limita

⁸⁹⁶ **"Fii vesel, iubite creștine:** Fii vesel iubit creștine, / Nașterea lui Hristos vine, / Mielușel nevinovat, / Hristos marele-Mpărat. // – bis // Astăzi pe Cel Nevăzut / O Fecioară L-a născut, / În orașul Viflaim / Aproape de Ierusalim. // – bis // Păstorii se bucurau / Îngerii frumos cântau, / Filozofii se-nchinău / Scumpe daruri aduceau. // – bis // Veniți deci iubiți creștini / Și noi să ne veselim, / Veniți să cântăm frumos / La nașterea lui Hristos. // – bis // O regină Maică sfântă, Maică Fecioară / Ție îngerii îți cântă, Maică Fecioară // C-ai născut pe Împăratul, Maică Fecioară / Peșteră i-a fost palatul, Maică Fecioară // Coliba s-a făcut casă, Maică Fecioară / Ieslea leagăn de mătăsă, Maică Fecioară // Leagăn scump și-mpărătesc, Maică Fecioară // În sălașul păstoresc, Maică Fecioară. // Maică noi te lăudăm, Maică Fecioară / Fiului Tău ne-nchinăm, Maică Fecioară // Bucură-te Prea Curată, Maică Fecioară / Maică preanevinovată, Maică Fecioară." // George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 156; sau **"Săltați câmpuri:** Săltați câmpuri și livezi, / Hristos s-a născut, / Bucurie ne-ncetată / Nouă ne-a adus. // Domnul Hristos s-a născut, / Om pentru noi s-a făcut. / Bucurie ne-ncetată / Nouă ne-a dus. // Păstorii cu fluierile / Pre El îl măresc / Și, ca la nou împărat, / Daruri îi cinstesc; // Aur, smirnă și tămâie, / Mila Domnului să fie, / Mila lui cu lumea toată / Și până-n vecie." George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 220.

⁸⁹⁷ Cu precădere, a unui adevăr cu relevanță publică maximală, foarte util comunității: **"Ce seară-i de-aiasta seară:** Ce seară-i deaiasta seară // Refren: Bună seara lui Crăciun // Asta-i seara lui Crăciun // – R // Astăzi Dumnezeu a vrut // – R // Pentru noi om s-a făcutu // – R // Din Fecioara Preacurată // – R // Într-o micuță poiată // – R // În iesle de boi culcat // – R // Rămâi gazdă vesel bunu-i // – R // C-ai ajuns Sfântul Crăciun // – R // Care Sfinții o dorescu-i // – R // Oamenii o prănuiesc // – R // Jizii o batjocoresc." // – R //; **"Coborât-o, coborât:** Coborât-o, coborât, // Refren: Bunu-i Domnu // Îngerii Domnului sfânt // – R // Oareunde pe pământ // – R // La niște păstori s-au dus // – R // Păstorii i-au întrebat // – R // Voi îngeri de ce-ați venit? // – R // Noi suntem trimiși din Rai // – R // La Fecioara Maria // – R // I-a venit vremea să nască // – R // Tot umblă din casă-n casă // – R // Nime-n lume nu o lăsa // – R // Și umblară cât umblară // – R // Până marți de către seară // – R // Și-ntr-o iesle se-așezară // – R // Și-a născut un Fiu frumos // – R // Anume Domnul Hristos // – R // Trei crai din țara de jos // – R // Multă lume vin pe jos // – R // Să se-nchine lui Hristos" // – R // **"Măruț mărgăritar:** Noi umblăm să colindăm, // Refren: Măruț, mărgăritar // Pe la curți de boieri mari // – R // Dar boierii nu-s acasă // – R // C-au plecat la vânătoare // – R // Să vâneze căprioare. // – R // Căprioare n-au vânat, // – R // Ce-au vânat un iepuraș, // – R // Să facă din pielea lui // – R // Veștmânt frumos Domnului" // – R // George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 177.

⁸⁹⁸ **"Colo sus pă după lună (Bihor):** Colo sus pă după lună / Refren: Hristos s-a născut // Mândru-i dar ghe o lumină / – R // Ba zo aceie nu-i lumină / – R // Ce io scaun dă hodină / – R // Dar pă scaun cine șade / – R // Maica Sfântă fiule / – R // C-on fiu mic da-ii din braț / – R // Fiu-și plânje nu-și tacele / – R // Maica Sfântă-și cuvântale / – R // Taci Fiule, taci dragule / – R // C-are mama și ți-a dale / – R // Paharul Botezului / – R // Și cheile Raiului / – R // Fiu-și plânje nu-și tacele / – R // Maica Sfântă-și cuvântale / – R // Taci fiule, taci dragule / – R // C-are Mama și ți-a dale / – R // Două mere, două pere / – R // Și te joci în Rai cu ele" / – R // George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 166.

⁸⁹⁹ Peste unele colinde s-a suprapus și elementul creștin, regăsibil mai ales la refren, însă acest fapt s-a petrecut abia în Evul Mediu, sub influența Bisericii. Acestea conțin o sumedenie de scene apocrife, suprapuse peste elemente mai vechi. În ceea ce privește tipologia colindelor, nu există o împărțire strictă pe categorii. Analizele și perspectivele asupra colindelor sunt multiple și polidirecționate. *Ibidem*.

⁹⁰⁰ Colinzile sunt marcate, în general, de o bucurie radioasă, având drept ax convingerea mântuirii neamului omenesc care va veni prin Pruncul întrupat; atmosfera dominantă este, în general, de bucurie: **"Mare bucurie avem:** Mare bucurie avem // Refren: Domnului și-a nost' Domn // Tot neamul să ne rugămu-i // – R // Tot neamul pământului // – R // De Nașterea Domnului-i // – R // S-a născut Iisus Hristos-u-i // – R // Ce lumea din iad a scosu-i // – R // Scosu-ne-a de la robie-i // – R // Ne-a trimis la-mpărăție // – R // Aur, smirnă și tămâie // – R // Și lui Adam bucurie-i // – R // Noi tot așa vom cânta-i // – R // În veci Aliluia-i." // – R //; **"Mărire-ntru cele-nalte:** Mărire-ntru cele-nalte / Toate stelele să salte / Salte cerul și pământul / Și să laude Cuvântul. // Întru cei de sus mărire / Și pe pământ păciuire, / La toți oamenii să fie / De acum până-n vecie. // Acedmă 2018.05.11 15:56

să spunem că există o oarecare **simetrie de statut și funcție pastoral-misionară între priceasnă și colindă**⁹⁰¹: e adevărat, colinda este rezervată unei anumite perioade liturgice, pe când pricesnele acoperă întreg arcu temporal al anului, chiar dacă regăsim pricesne circumscrise unui anumit praznic sau sărbători.

5.5. Contextualizarea liturgică a pricesnei, în acord cu disciplina generală impusă de Tipicul Bisericesc. Potențialul de penetrare al pricesnei în spațiul dens-fibrat și ferm-disciplinat guvernat de tipic

Atât din punct de vedere cronologic, cât și în lumina rolului jucat în opera completării sintezei Tipicului, primul loc trebuie acordat Palestinei. Conform unei vechi dar sigure tradiții, în mod precis Tipicul a fost întocmit în Palestina: „Ritualul, ritul și rânduiala, așa cum ne-au fost date și autorizate de către Sfinții Părinți din mănăstiri, adică de către Eufimie cel Mare, Sfântul Sava, Teodosie Chinovitul și Gherasim al Iordanului care a fost slujit de o fiară sălbatică de către Hariton Mărturisitorul și Ciprian Eremitul, au fost asemenea Tipicului consemnat de către Patriarhul Sofronie pentru generațiile viitoare.

Dar când barbarii au distrus marea Mănăstire a Sfântului Sava, și manuscrisul scris de către binecuvântatul Sofronie a fost ars de flăcări, preaînțeleptul Ioan Damaschinul, asemenea unei albine silitoare, a transcris iarăși această tradiție urmașilor săi și astfel s-a păstrat până în zilele noastre”. Simeon al Tasalonicului ne dă o versiune identică a acestei tradiții a Tipicului. „Dumnezeiescul nostru părinte Sava a redactat Tipicul după ce-1 primise de la Sf. Eufimie și de la Sf. Teoctitus, iar ei îl primiseră de la cei de dinaintea lor și de la Sf. Hariton

Și sărbătoare mărită / Urăm la toți să vă fie / 'Ntru mulți ani cu bucurie.” // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 189. **”În noaptea asta:** În noaptea asta S-a născut / În peșteră străină, / Acel prin care-am cunoscut / A cerului lumină. // În noaptea asta cor ceresc / Cântări alese cântă / Pe Dumnezeu Il preamăresc / Cu bucurie sfântă. // Ai milă, Doamne, de acei / Ce zac acum departe. / Căci dacă nu Te-nduri de ei / Se pierd pe veci în noapte. // Primește sfintele cântări / Ce-aducem azi spre Tine / Ce se-ntrupează între noi / Și-aduce mântuire.” // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 233.

⁹⁰¹ Următoarele două colinzi, intră, evident, în tipologie pricesnei de Crăciun, doar melodia individualizând-o și mesajul teologic contextual: **”Preumblă-se Maria:** Preumblă-se Maria / În seara de Crăciun / Cu Iosif care-o-nsoțea / În seara de Crăciun. // Tot umblă din casă-n casă / În seara de Crăciun / Ca pe Fiul Sfânt să-L nască / În seara de Crăciun. // Nicăieri nu se-așezară / În seara de Crăciun / Până joi de către seară, / În seara de Crăciun. // S-așeză-ntr-o poiecioară / În seara de Crăciun / Și-a născut Maica Fecioară, / În seara de Crăciun. // Și-a născut un Fiu frumos / În seara de Crăciun, / Numele i-a fost Hristos / În seara de Crăciun. // Și-a născut un Fiu plăcut / În seara de Crăciun / Numele i-a fost Iisus / În seara de Crăciun.” // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 177; **”Praznic luminos:** Praznic luminos, / Strălucind frumos, / Astăzi ne-a sosit / Și ne-a-nveselit // Că Mântuitorul / Și Izbăvitorul / Cu trup a venit. // Raiul cel închis, / Azi iar s-a deschis, / Șarpelui cumplit / Capul i-a zdrobit. // Și strămoșii iară, / Prin Sfânta Fecioară / Iar s-au înnoit. // Îngerii cântau, / Păstorii fluierau, / Magii se-nchinau, / Toți se bucurau. // Dar Irod era / Că se tulbura / De nașterea Sa. // El îl căuta, / Voind morții-a-L da, / Iar Pruncul Iisus / Din țară s-a dus. // Fie lăudat, / Binecuvântat, / În veacuri amin.” // George Breazul, *Colinde*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 159.

Mărtirisitorul. Dar când acest Tipic a fost distrus, atunci părintele nostru Sofronie, care este printre binecuvântați, cu străduință l-a redactat și apoi, după el, dumnezeiescul nostru părinte Ioan Damaschin, mare cunoscător al teologiei, l-a restaurat și l-a copiat cu sfințenie”.

Astfel, în Palestina, în vecinătatea imediată a Centrului Sfânt al întregii lumi creștine, chiar în centrul ei liturgic, putem vedea începutul sintezei Tipicului. Pe de altă parte, nu încapem îndoială că toate aceste Tipicuri care s-au pierdut până la noi au fost variante ale acelui Tipic comun, adică variante texte, revizuite ale unei sinteze care se încheiase deja. Acest lucru reiese clar din faptul că diferențele și dezacordurile dintre ele, care sunt menționate de către alcătuitoarii târzii, se referă doar la detalii și puncte minore. Structura comună și ritul fiecărui serviciu în parte sunt indiscutabile. Astfel, sinteza fundamentală a Tipicului poate fi considerată ca încheiată din secolul al IX-lea.

O altă perioadă din istoria acestei sinteze a fost „epoca cristalizării finale”, începând cu triumful Ortodoxiei: la sfârșitul crizei iconoclase. A fost o epocă a abordării conservatoare a vechilor tradiții, iar trăsătura sa caracteristică a fost strădania (pentru uniformitate), pentru un Tipic considerat nu atât doar ca normă, ci ca o lege formulată în toate detaliile și pe cât posibil oferind răspuns tuturor întrebărilor încuietoare. Aici sinteza inițială (ceea ce putem numi Tipicul timpuriu ierusalimo-palestinian) ne este oferită în două texte revizuite de bază. Acestea sunt Tipicurile ierusalimitean, în sensul limitat al acestui termen și cel studit. Suntem bine informați despre dezvoltarea și cristalizarea textului revizuit ierusalimitean al sintezei, întâi de toate de către Nikon al Muntelui Negru, avvă al mănăstirii Sf. Simeon al Muntelui Minunat, nu departe de Antiohia.

În reglementările sale canonice și în Taction el „a dat startul”, în cuvintele lui Mansvetov, „asupra marelui sarcini pe care Tipicul acelei perioade o reprezintă pentru liturgiști. Este important de subliniat că această sarcină constă în compararea și confruntarea diferitelor variante ale, în esență, aceluiași Tipic, în corectarea punctelor lui slabe și introducerea uniformității. Nu a fost o muncă teologică, de creație, ci mai degrabă o lucrare de compilație. Nikon este foarte caracteristic timpului său în dorința sa pentru uniformitate completă, în interesul său față de „detaliile indicațiilor tipiconale”.

În ceea ce privește tradiția studită, trebuie subliniat faptul că aceasta se remarcă în special prin creativitatea sa imnografică și mai presus de orice, pentru compunerea Triodului Postului Mare. Referitor la Tipic, în sensul propriu al cuvântului, accentul a fost pus din nou pe armonizarea vechilor Tipicuri și implicit pe uniformitatea liturgică. Tipicul studit reprezintă în fapt sinteza unei sinteze și deosebirea sa față de textul revizuit ierusalimitean este explicată, mai întâi, prin poziția unică a mănăstirii studite, prin adaptarea Tipicului la

MATIS RESHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

împrejurările specifice externe (de exemplu, eliminarea privegherii și a Vecerniei Mici). Trebuie observat aici că deși sfera de influență și acceptare a Tipicului studit a fost foarte largă și deși el preia conducerea în fața Tipicului ierusalimitean pentru mult timp, totuși nici o copie de încredere nu a ajuns până la noi.

Creionând mai pe scurt contribuțiile tuturor acelor care au contribuit și colaborat la compunerea și editarea cărții de Tipic, de la începuturi până la ultima ediție însemnată: concluzionăm: compunerea Tipicului se atribuie Sfântului Sava (se și numește Tipicul Sf. Sava), în secolul al V-lea. Acesta a preluat învățăturile de la cuvioșii Eftimie și Teoctist, pe cale orală așa cum le primiseră și ei din Tradiția Bisericii prin alt învățător al lor Hariton Mărturisorul (+270). După Sf. Sava, Tipicul a mai fost adăugat cu slujbe și îmbunătățit. Cei care au contribuit la aceasta au fost: Sofronie, Patriarhul Ierusalimului, în veacul al VII-lea, Sf. Ioan Damaschin și Theodor Studitul, Cosma și alții. În secolul al IX-lea ieromonahul Marco, egumenul mănăstirii Sf. Sava (Ierusalim) și viitor episcop de Indruț a adăugat câteva capitole cu lămuriri și rânduieli privitoare la zilele când se întâmplă să fie pomeniți mai mulți sfinți în aceeași zi⁹⁰², rânduieli cunoscute sub denumirea de „Capetele lui Marco”.⁹⁰³

Aceste lipsuri căutaseră să le îndeplinească la noi, la sfârșitul secolului trecut și în primele decenii ale secolului nostru manualele neoficiale (particulare) de Tipic, făcute de diferiți clerici, buni slujitori și cunoscători ai problemelor de tipic ca: episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, Gherasim - Safirin al Romanului și alții, precum și clerici: D. Lungulescu, (Craiova), I. Procopovici (Oradea), I. Dracinski (Cernăuți), I. Olariu (Caransebeș), FI. Geomolean (Cluj), arhimandritul Fotie Balamace, dar acestea erau incomplete și pe deasupra mai cuprindeau practici și obiceiuri locale⁹⁰⁴, regionale și care dăunau uniformității modului săvârșirii serviciilor divine, ceea ce cu timpul, din păcate, a dat

⁹⁰² „În postfață la Tipicul din 1976 se arată că el s-a tipărit ca primă ediție la împlinirea a 50 de ani de la ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie, i scopul cărții a fost de a fi „un îndreptar pentru desăvârșirea acțiunii de uniformizare a săvârșirii sfintelor slujbe în toate ținuturile locuite de dreptcredincioșii ortodocși români”.

⁹⁰³ Ultima ediție a Tipicului românesc apăruse în 1925 la tipografia Mănăstirii Cernica și era o reeditare a Tipicului din 1851 (care fusese tradus după un rezumat făcut la Constantinopol, după Tipicul cel Mare al Sf. Sava ce se tipărise în Moldova în 1816). Fiind făcut pentru uzul în mănăstiri, Tipicul din 1851, după care se tipărise succesiv mai multe ediții până în 1925 la noi, nu mai putea corespunde necesităților noilor condiții, mai ales a enoriilor de oraș, având în vedere că nici vechiul Tipic al Sf. Sava nu s-a ocupat de rânduielile de slujbă ale Sfințelor Taine și ierurgii atât de necesare pentru slujitorii bisericești din parohii.

⁹⁰⁴ Cu priceasna ne situăm poate în centrul acestor realități locale, care nu sunt uniformizate și nici nu îngăduie să fie. Puterea de maximă decizie pare că o are sensibilitatea colectivă a credincioșilor, care dictează aici mai mult decât o autoritate consacrată. *"Arată-ți îndurarea: Arată-ți îndurarea / Cu milă și-ajutor / Alungă disperarea / Celui rătăcitor. // Refren: / Nu ne lăsa Sfântă / În lumea cea străină / Marie, Marie, o ajută-ne! // Când răul ne-nconjoară / Și forțele ne pier / Ajută-ne Fecioară / Dă-ne puteri din cer – R // Când lumea va învinge / Cu răul sufletul meu / Ridică-mă, mă strânge / Din nou la pieptul tău." – R // Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 665.

naștere la multe nedumeriri și discuții. Pentru a se curma toate acestea și a se da Bisericii Ortodoxe Române un Tipic uniform, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a întocmit o comisie care a lucrat între 1973-1974 redactând ediția care s-a tipărit în 1976.

Sfântul Sinod proiectase, încă din 1953, alcătuirea unei comisii de clerici și profesori de specialitate, care să redacteze un nou Tipic Bisericesc. Comisia nu a putut însă lucra, deoarece s-a crezut necesar să se stabilească mai întâi un acord prealabil între toate Bisericile Ortodoxe Autocefale, în această privință ca să se păstreze și uniformitatea generală de cult în toată Ortodoxia. Cum însă un astfel de acord este foarte greu de stabilit, iar nevoia promovării unei uniformități⁹⁰⁵ de cult înăuntrul Bisericii noastre, a devenit între timp și mai mult simțită, s-a creat în anii trecuți o nouă comisie de clerici și profesori, care să se ocupe cu această problemă și care să ia ca bază ale lucrărilor sale Tipicul mai vechi al iconomului D. Lungulescu (*Manual de practică liturgică*, Craiova, 1926), completându-l și îmbunătățindu-l.⁹⁰⁶

⁹⁰⁵ O anumită tendință spre uniformizare există totuși și în universul pricesnelor, și îl putem înregistra cel mai bine în arealul unde există icoane făcătoare de minuni; aceleași pricesne se generalizează, sunt cântate în momente specifice (precum cel al înconjurării unei biserici în coate și genunchi). Iată o priceasnă deja renumită în Ardeal: **Cântarea Icoanelor făcătoare de minuni (Man. Neamț, Bodrog, Nicula, Bixad, Rohia, Prilog, Portărița):** "O Icoană preacinstită / De creștini de toți iubită. // Preafrumos împodobită / De dar și minuni vestită. // Tu-ntre noi te-ai așezat / La (N) în loc curat. // Frumos loc tu ți-ai găsit / Sub umbră de tei sfințit. // În dealul (valea)...(N) / La marginea satului. // La ...(N)...ești floare scumpă / În cer maica cea mai Sfântă. // La ...(N)...floare iubită / În ceruri ești preamărită. // La ...(N)...numai Icoană / În cer ești Maică și Doamnă. // Aici floare aurită / În ceruri Maică slăvită. // Tu cunună îngerească / Mireasă dumnezeiască. // Tu Raiul cel descuiat / Pe tot omul l-ai chemat. // Tu ești cea mai sfântă floare / Aleasă între Fecioare. // Noi nu te putem cinsti / După cum s-ar cuveni. // Dar cu inima curată, / Te rugăm o Preacurată. // Cei bolnavi vin cu credință / Încărați cu suferință. // Cei bolnavi vin cu dor mare / Să primească vindecare. // Unii vin pentru păcate / Cu sufletele încărcate. // Vin vărsând lacrimi amare, / Ca să primească iertare. // Și noi Maică am venit / Că cu toții am greșit. // Maică Sfântă Preacurată / Fii miloasă și-ndurată. // Roagă-te lui Dumnezeu / Și prea Sfânt Fiului tău. // Să ne ierte de păcate / De greșeli, de răutate. // Veniți toți la Mănăstire / Cu credință și iubire. // Să serbăm slujba cea mare / Către Sfânta Nascătoare. // La...(N)...unde s-adună / Multă lume împreună. // Multă lume de preoți / Și călugări cuvioși. // Mult popor din depărtare / De-orice vârstă, de orice stare. // Stau la rugă în sobor / Cu credință și cu dor. // Și se roagă-n mănăstire / Pentru-a lumii fericire. // O Marie lăudată / Ție, ne rugăm curată. // Ție-ți strigă lumea smerită / Să fii Maică milostivă. // Tu te roagă pentru noi / Pentru buni și pentru răi. // Pentru cei ce pățimesc, / Roagă-te cu glas ceresc. // Fii cu noi îndurătoare / Și de grijă purtătoare. // De dureri și de păcate / Scapă-ne Maică de toate. // Rugă-ți înălțăm noi toți / Prin călugări, prin preoți. // De-ntristare și nevoi / Să ne mântuiești pe noi. // Roagă pe Fiu-ți iubit / Să putem umbla cinstit. // Numai pe cărare bună / Până-n ceasul de pe urmă. // Fapta bună s-o urmăm, / Relele să le curmăm." // Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 765.

⁹⁰⁶ Comisia a fost alcătuită din Pr. Prof. Ene Braniște de la Institutul Teologic de Grad Universitar București, Alex. Moisiu de la Institutul Teologic de Grad Universitar Sibiu, Petre Constantinescu directoml Seminarului Teologic Ortodox Craiova la care au fost cooptați Pr. Gh. Neda Prof. Seminarului Teologic Ortodox Caransebeș și Pr. Dr. Leon Iftodi Parohia Sf. Nicolae Craiova. Pusă sub președenția I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, comisia s-a întrunit de mai multe ori la Centrul Mitropolitan din Craiova 1973-1974, împărțindu-și sarcinile însușindu-și principiile călăuzitoare ale modului de lucru, indicată de Cancelaria Sfântului sinod și citind în colectiv, în mai multe ședințe, capitolele redactate pe parcurs de fiecare membru în parte.

Alcătuitorii noului Tipic s-au străduit să descrie rânduiala sfintelor slujbe cât mai limpede și corect și să formuleze reguli și îndrumări cât mai clare, mai complete și mai precise pentru săvârșirea sfintelor slujbe, reguli necesare mai ales pentru preoții tineri sau începători. S-au dat de asemenea reguli și îndrumări mai ales pentru acele amănunte de ritual din rânduiala de slujbă, peste care în cărțile de cult respective se trece mai ușor (ex: rânduiala cădirilor, momentelor deschiderii și închiderii ușilor împărătești și a dverei, îmbrăcarea veșmintelor liturgice), precum și pentru unele practici rituale sau uzuri de cult întrunite ori semnalizate de mult în practica liturgică de toată Biserica Ortodoxă Română, dar despre care cărțile de cult respective nu dau încă nici o indicație.⁹⁰⁷

*

Concepția prezentată în această analiză, despre problema teologică a Tipicului și despre dezvoltarea sa își poate găsi aplicarea și justificarea numai într-o teologie liturgică în adevărata semnificație a acestui termen, adică într-o înțelegere teologică a cultului însuși. Ceea ce determină întreaga viață liturgică și religioasă a Bisericii este Tipicul, căci prin natura sa el conține **semnificația teologică a acestei vieți**⁹⁰⁸ și de aceea se cuvine să fie supus investigației teologice; dacă, în plus, avem dreptate afirmând că un asemenea studiu al

indicațiilor din adresa Sfântului sinod (6994/1973) prin care s-a instituit Comisia aceasta a pus cap în cap efortul individual al fiecăruia obținând în cele din urmă, mult așteptata ediție a Tipicului de la 1976.

⁹⁰⁷ De asemenea, anumite precesne care marchează momentul sosirii în mănăstire duă un pelerinaj au ajuns, de asemenea, interschimbabile, indiferent de mănăstirea de sosire: "**O, Marie Sfântă: O Marie Sfântă, cu drag am venit. / La tine, Măicuță, într-un loc iubit. // Refren: / Am venit, Măicuță, să te mai vedem, / Să ne spunem dorul, pe care-l avem. // O! Sfântă Marie, stăm în jurul tău, / Prin cântec și rugă, te slăvim mereu. – R // Noi cu toți din suflet, Te rugăm așa / Scapă-ne, Măicuță, de ispita grea. – R // Uită-te Măicuță, din cerul tău sfânt, / Câte greutăți sunt aici pe pământ. – R // Maică Preacurată, roagă-te mereu / Pentru lumea-ntrăgă, pentru neamul tău.**" // *** **Să cântăm Domnului!**, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 399.

⁹⁰⁸ Tocmai la acest capitol intervenția și suportul pricesnei este colosal: el creionează, accentuează și pune în valoare relevanța teologică a unei sărbători, dar o face într-o manieră semnificativă pentru oamenii secularizați ai epocii noastre, lipsiți de elementara catehizare liturgică. O demonstrează maniera în care următoarele două precesne ne conving de rolul Maicii Domnului în viața creștinului de rând: "**Ceata creștinilor: Ceata Creștinilor, dulce Fecioară, / Plină de dragoste azi te-nconjoară; / Cu dragă inimă azi vin și eu: / Maică primește-mă sub scutul tău! // În rândul fiilor ce te onorează, / Și-a ta icoană la piept păstrează, / Cu mare evlavie voi fi și eu: / Maică primește-mă sub scutul tău!... // Blânda ta inimă, îndurătoare, / E-a păcătoșilor dulce scăpare; / Fii milostivă cu sufletul meu: / Maică primește-mă sub scutul tău!... // Plini de încredere, cu toți te cheamă / Numai cu dulcele nume de: Mamă; / Acesta-i numele ce-ți dau și eu: / Maică primește-mă sub scutul tău!... // Maica oceanului, noapte furtunoasă / Tu îmi ești singura stea luminoasă; / Tu, deci, îndreaptă-mă spre port mereu / Maică primește-mă sub scutul tău!... // Căci de-a prăpastiei oarbă pierzare / Scutit e sufletul l-a ta luminare; / Deci luminează-mă pe drumul meu: / Maică primește-mă sub scutul tău!... // Voioasă arată-ne cu fața-ți senină / A paradisului mare regină, / Ești prea puternică la Dumnezeu, / Maică, primește-mă sub scutul tău!... // Iar în cea groaznică luptă din urmă / Tu a dușmanului curse le curmă / Tu îmi înduplecă pe Fiul tău / Maică, primește-mă sub scutul tău!... // Să cântăm Domnului!**, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 734. "**Maria-i dulce mamă: Maria-i dulce mamă, / Iar noi ai ei copii, / La sânul ei ea ne cheamă / Grăbiți a o iubi. // Refren: / O! Maică preaiubită / Primește-al nostru cânt / Noi vrem să fii slăvită / În cer și pe pământ. // Maria ne iubește / Și plină e de har / Pe toți ea ne primește / La sfântul său Altar – R // Ea poartă grijă multă / De tot copilul său / Și ruga i-o ascultă / Prea bunul Dumnezeu – R // Maria-i fericirea / A celor ce-o iubesc / Și-trânsa-i mântuirea / A celor ce-o doresc – R // Nu vreau nimic în lume / Decât ei să-i slujesc / Și-odată cu-al ei nume / Viața-mi să sfârșesc**" – R // **Să cântăm Domnului!**, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 349.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

cultului pe care el îl dirijează este imposibil fără cel puțin o înțelegere preliminară a formulării sale istorice, atunci se relevă limpede importanța acestei cărți în patrimoniul bisericesc ortodox universal.

Începând însă cu ultimele ediții, dezvoltarea Tipicului, indiferent cât de importantă sau de interesantă poate fi din diferite puncte de vedere, nu reflectă nici o schimbare nici în structura sa, nici în exprimarea de către el a regulii de rugăciune. Ca atare, istoria dezvoltării Tipicului e încheiată, procesul care urmează e un proces de umplere al acestui tipic cu elementele care lipseau înainte (imnuri noi⁹⁰⁹, sinaxare noi, etc.) și de perfecționare a rubricilor (indicațiile tipiconale). Materializarea acestor idei a dus la realizarea ultimei ediții a Tipicului românesc de la 1976. Această frumoasă și contemporană lucrare a Tipicului încununează munca tuturor celorlalți contribuitori ai lui scoțând la lumina tiparului cea mai reușită și completă ediție a Tipicului românesc ortodox. Astfel, în urma tuturor eforturilor de peste veacuri s-a ajuns în cele din urmă la mult așteptata realizare și concluzie deopotrivă: Tipicul, ca întreg, este privit în prezent ca imuabil și complet.

În această structură disciplinată și aparent obligatorie, priceasna și-a găsit căile ei de acces și afirmare, e adevărat, în spațiile parohiale, și mai puțin în mănăstiri. Cu toate acestea, în mănăstiri s-a generalizat aproape slujba *Prohodului Maicii Domnului*, slujbă având un statut relativ simetric pricesnelor.⁹¹⁰ Într-o atmosferă bine constelată de învățăturile păstrate

⁹⁰⁹ Ne întrebăm: în ce măsură pricesnele de astăzi nu vor fi introduse îndisciplina de mâine a Bisericii: iată o priceasnă circumscrisă Nașterii Maicii Domnului, aproape generalizată în cultul bisericesc: "**Nașterea Ta Preacurată (8 Septembrie):** Nașterea ta, Prea Curată, Maica Soarelui / Veselește lumea toată, Maica Soarelui. // Soarele Iisus Hristos, / Fiul tău Cel prea frumos / Coborî să-și dea viața / Pentru păcătoși. // Tu ești raza dimineții, Maica Soarelui. / Și nădejdea vieții, Maica Soarelui. // Tu, Luceafărul din zori, / Cel de-a pururi fără nor // Scară toată așternută / Cu frumoase flori. // Tu, de nu ai fi sosit, Maica Soarelui, / Nici Hristos n-ar fi venit, Maica Soarelui. // Zorii de nu s-ar ivi, / Soarele n-ar răsări / Și de n-ar fi soare-n lume / Toate ar pieri. // Tu ești scara cea de flori, Maica Soarelui, / Ca un capăt peste nori, Maica Soarelui. // Tu ești raza soarelui / Și-ai vestit venirea Lui / Și că iarăși va deschide / Poarta Raiului. // Tu ești cerul preafrumos, Maica Soarelui, / Care-ai tras pe Domnul jos, Maica Soarelui. // La surâsul tău Preasfânt / Toate-au izbucnit în cânt / Toate câte sunt în ceruri / Și pe-acest pământ. // Tu Prea minunatul Rai, Maica Soarelui / L-ai adus pe-al nostru plai, Maica Soarelui. // Îngerii îți cântă-n cor, / Că tu ești Regina lor, / Iară noi că tu ești Maica / Noastră, a tuturor. // Sânul tău cel prea curat, Maica Soarelui / Singur vrednic l-a aflat, Maica Soarelui. // O, Marie, nume sfânt, / Azi când vii pe-acest pământ / Să ne-aduci și daruri multe / De la cel Prea Sfânt. // De aceea noi Marie, Maica Soarelui / Lăudămu-te-n vecie, Maica Soarelui // O, Marie dulce nume / Mai coboară-n astă lume / Care plânge și suspină / Durerea de-o alină. // Fie-ți milă dulce mamă, Maica Soarelui / De acei care te cheamă, Maica Soarelui // Maică Sfântă și Fecioară / Lumea-ntreagă te imploară / Care plânge cu durere / Dă-le mângâiere." // Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 437.

⁹¹⁰ "**Astăzi Maica-n cer se duce:** Astăzi Maica-n cer se duce, Marie / La Iisus, Fiul ei dulce, Marie // Refren: / Marie, Marie, Marie-ndurarea ta, / O revarsă peste întreg poporul / Și la rău nu ne lăsa. // Sus în cer soare apare, Marie, / Jos e tristă înserare, Marie. – R // Cerul are acum crăiasa, Marie, / Iar pe noi orfani ne lasă, Marie. – R // Toți în cer pe nume-o cheamă, Marie, / Noi rămânem fără mamă, Marie. – R // Sus e bucurie plină, Marie, / Iar la noi plâns și suspine, Marie. – R // Ceru-și are clipe scumpe, Marie, / Nouă inima se rupe, Marie. – R // A noastră măicuță dragă, Marie, / Fă pe toți la cer să tragă, Marie. – R // Azi când pleci în zări străine, Marie / Ia-mi inima mea cu Tine, Marie. – R // Știu ca toate azi sunt trecătoare, Marie / Tot ce-i viu azi, mâine moare, Marie. – R // Nu lăsa, Măicuța dragă, Marie, / Lumea rea să ne atragă, Marie. – R // Și când toate o să ardă, Marie / Sufletul să nu se piardă, Marie. – R // Pentru marea-ți suferință, Marie / Dobândesc-ne cerul și mântuirea, Marie." MATIS REGHINA, ADELA 2018.05.11 15:56

de Tradiția Bisericii privitoare la momentul trecerii în lumea de dincolo a Maicii Domnului⁹¹¹, multe pricesne sunt intonate dinamic de credincioși, într-o participare comunitară specifică transei colective, cu evidente efecte cathartice⁹¹².

Capitolul al VI-lea

Urgență pastorală: "reabilitarea" pricesnei în reflecția teoretic-științifică românească și în cercetarea academică de profil – proces simetric cu cel existent de propagare în practica contemporană cotidiană (cu precădere în perimetrul ardelean)

6.1. Efectele unei lucrări pastorale "centrate" pe cântarea pricesnelor

Structura rânduielilor ortodoxe de cult este complexă, însă este alcătuită în așa fel încât să transpară echilibrul liturgic, adică să se pună în evidență, în egală măsură, spre folosul partici-panților la cult și spre slava lui Dumnezeu, aspectul sacramental, latreutic și didactic al oricărei slujbe religioase. „Una dintre caracteristicile cultului divin public ortodox este aceea de a fi cântat. Slujba ortodoxă este o slujbă cântată”⁹¹³. Ea apare o dată cu primele

Marie. – R // Apără-ne-n greul sorții, Marie, / Fii cu noi în ceasul morții, Marie. – R // După moartea credincioasă, Marie / Dune-n patria cerească, Marie. – R // Cerul are acum regină, Marie, / Îngeri și sfinți toți se-nchină, Marie. – R // Pleacă-ti azi privirea dragă, Marie, / Jos spre omenirea-ntreagă, Marie. – R // Cum se zbate și suspină, Marie, / După pacea cea divină, Marie. – R // Fie-ți milă dulce mamă, Marie, / Și de cei ce nu-și dau seamă, Marie – R // Moartea ta pe toți să-i tragă, Marie / Sus spre tine mamă dragă, Marie – R // Unde-i lungă veșnicie, Marie / Toți să-ți mulțumim, Marie." – R // Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 588.

⁹¹¹ **Adormirea Maicii Domnului (15 August):** "Veniți toți creștinilor / Tineri și bătrâni // Refren: / O Marie / Noi ne-om închina / La Prea Sfânta / Adormirea ta. // Să vedem un lucru mare / Cum zace fără suflare – R // Maica Domnului Iisus / Ce și-a dat sufletul sus – R // În mâna Fiului său / A lui Hristos Dumnezeu – R // Astăzi se duce din lume / Maria frumosul nume – R // Maica Sfântă preamărită / Nu ne lăsa în ispită – R // Pe noi cei ce-ți strigăm ție / Bucură-te, o Marie – R // Bucură-te lăcaș sfânt / A lui Hristos pe pământ – R // O, Maică Sfântă Marie / Cu lacrimi ne rugăm ție – R // Ca să te rogi lui Iisus / Să ne ducă-n ceruri sus – R // Roagă-I să ne dăruiască / Împărăția cerească." – R // Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 355.

⁹¹² Prezența Duhului Sfânt este adeseori invocată, el fiind agentul trăirilor interioare de maximă intensitate. Acest fapt e vlabil și pentru colinde, nu doar pentru pricesne: "**Coborât-a Duhul Sfânt:** Coborât-a, coborât // Refren: Sfânta Maria // Coborât-a Duhul Sfânt // – R // La ușa bisericii // – R // La Icoana Precistii // – R // Icoana Maicii-ntrebară // – R // Ce veste-ai adus în țară // – R // Veste bună, veste bună // – R // La tot omul dimpreună // – R // Maria, fată Fecioară // – R // I-a sosit vremea să nască // – R // Și umbla din casă-n casă // – R // Și nimenea nu o lăsa // – R // Dar colea pe înserat // – R // Într-un graj s-a așezat // – R // Și-a născut pe fân uscat // – R // Prunc frumos și luminat // – R // Frumos nume ce i-au dat // – R // Iisus Hristos și-mpărat // – R // Frumos nume ce i-au pus // – R // Iisus Hristos și Iisus" // – R // George Breazul, Colinde, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 149.

⁹¹³ Necula, D. Nicolae, "De ce nu se folosește muzica instrumentală în bisericile ortodoxe?", în vol. „Tradiție și înnoire în slujirea liturgică”, II, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați 2001, p. 59; "Cum și ce cântăm în bisericile noastre?", p. 56.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

manifestări ale vieții liturgice creștine, așa încât ea a fost considerată parte integrantă, necesară cultului divin. Fără ea, cultul divin ortodox ar fi sărac, lipsit de strălucirea și de parfumul duhovnicesc specifice. Istoria cântării bisericești se identifică, în etapele sale de cristalizare, cu însăși istoria cultului divin, în ansamblu.

Primele trei secole creștine constituie o etapă importantă în evoluția cântării bisericești, deoarece, în această fază putem vorbi, mai mult, despre o moștenire decât despre o muzică bisericească, de inspirație creștină, dat fiind faptul că, la fel cu alte elemente componente ale cultului divin, și cântarea bisericească s-a inspirat din tradiția cultică de la sinagogă, întrucât, mare parte dintre creștinii primelor comunități erau proveniți dintre iudei. De asemenea, mare parte a serviciilor divine, din primele trei secole, se compuneau din lecturi biblice și psalmi. Psalmii erau cântați în mai multe moduri: simfonic, adică erau cântați de către toată adunarea din biserică, de către tot poporul, bărbați și femei; antifonic, adică de către două grupuri de cântăreți, care cântau, pe rând, versetele psalmilor; refrenar, adică prin reluarea finalului versetului, cântat de un bărbat, de către toată adunarea credincioșilor; și responsoric, adică prin preluarea de către toată adunarea a versetului cântat de cântăreț⁹¹⁴.

Psalmii erau cântați deoarece conțin o mulțime de îndemnuri, adresate participanților la rugăciunea publică, de a-Lăuda pe Dumnezeu, prin cântare, iar cântarea este jertfă de laudă bine plăcută lui Dumnezeu. „*Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și împlinește Celui Preaînalt făgăduințele tale!...*” „*Jertfa de laudă Mă va slăvi și acolo este calea în care voi arăta lui mântuirea Mea*” (Ps. 49:15,24); „*Cântați Domnului cântare nouă, lauda Lui în adunarea celor cuvioși. Să se veselească Israel de Cel ce l-a făcut pe el și fiii Sionului să se bucure de Împăratul lor. Să laude numele Lui în horă; în timpane și în psaltire să-I cânte Lui*”,⁹¹⁵ (Ps.149:1-3); ... *lăudați-L pe El în psaltire și în alăută. Toată suflarea să laude pe Domnul!*”⁹¹⁶ (Ps.150:3,6). Cântarea psalmilor presupunea existența unui spațiu și a unor condiții adecvate.

Psalmii nu puteau fi cântați decât în sinagogă, nicidecum în pământ străin, și de către oameni liberi, nu aflați în robie: „*La râul Babilonului, acolo am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion. În sălcii, în mijlocul lor, am atârnat harpele noastre. Că acolo cei ce ne-au robii pe noi ne-au cerut nouă cântare, zicând: «Cântați-ne nouă din cântările Sionului!» Cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin? De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea! Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce*

⁹¹⁴ Ibidem, p. 61.

⁹¹⁵ Ibidem.

⁹¹⁶ Ibidem.

*aminte de tine, de nu voi pune înaintea Ierusalimului, ca început al bucuriei mele*⁹¹⁷ (Ps.136:1-6).

După Cina cea de Taină, Iisus Hristos, mergând spre Muntele Măslinilor, a cântat psalmi (Mt. 26,30; Mc 14,26). Referindu-se la acest episod, sfântul Niceta de Remesiana spune: „Cine se va mai îndoi chiar de o astfel de dovadă despre sfințenia psalmilor și a imnelor? Când Acela care este închinat și lăudat de puterile cerești, el însuși este adus ca mărturie că a cântat imne cu ucenicii săi”⁹¹⁸. Adresându-se celor năpăstuiți sau bogaților nemilostivi, Sfinții apostoli Iacov și Pavel îndeamnă: „Nu vă plângeți, fraților, unul împotriva celuilalt, ca să nu fiți judecați; iată judecătorul stă înaintea ușilor... Este vreunul dintre voi în suferință? Să se roage. Este cineva cu inimă bună? Să cânte psalmi! ”, (Iacov.5;9,13); „Iar Dumnezeuul răbdării și al mângâierii să vă dea vouă a gândi la fel unii pentru alții, după Iisus Hristos, Pentru ca toți laolaltă și cu o singură gură să slăviți pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos... ”, (Rom.15:56); „Așadar, prin El să aducem pururea lui Dumnezeu jertfă de laudă, adică rodul buzelor, care preaslăvesc numele Lui” (Evr.13:15).

Deși au moștenit cântarea tradițională, oficială, din sinagogă, primele comunități creștine nu s-au mulțumit să repete, la infinit, elementele tradiției spirituale din care proveneau ci au alcătuit, de timpuriu, imnuri și cântări specifice, de inspirație pur creștină, care să corespundă spiritului Legii Noi. Îndemnul de a folosi, în vorbirea de toate zilele, texte al Psalmilor, confirmă aserțiunea că, în aceste condiții, memoria colectivă va aduce „adausuri” textelor cunoscute și, astfel se nasc creații noi: „Vorbiți între voi, în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului, în inimile voastre, mulțumind, întotdeauna, pentru toate, întru numele Domnului nostru Iisus Hristos” (Ef 5,19-20).⁹¹⁹

Deducem, astfel, că, încă din perioada apostolică, începe a doua etapă de dezvoltare a cântării bisericești, impusă de contextul în care Biserica își începe activitatea misionară. Un element deosebit de important, în activitatea misionară, îl va constitui noua imnografie creștină, promovată de către Ignatie Teoforul, Sfântul Iustin Filosoful și Martirul, Sfântul Clement Alexandrinul, Antinoghen Martirul, Athanasie al Alexandriei, Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Ambrozio al Mediolanului și alții.

În cadrul desfășurării Sfintei Liturghii, la vohodul mic preotul se roagă astfel: „Stăpâne Doamne, Dumnezeuul nostru, cel ce ai așezat, în ceruri, cetele și oștile îngerilor și

⁹¹⁷ În unele localități de pe Mureș, textul acestui Psalm a fost ușor modificat și se cântă ca priceasnă.

⁹¹⁸ Niceta de Remesiana, *De psalmodiae bono*, 9, apud Braniște, Pr. Ene în studiul *Temeiuri biblice și patristice pentru cântarea în comun a credincioșilor*, în revista „Studii Teologice”, 6 (1-2/1954) p.19.

⁹¹⁹ *Ibidem*.

ale arhanghelilor spre slujba slavei tale, fă ca, împreună cu intrarea noastră, să fie și intrarea sfinților îngeri, care slujesc împreună cu noi, și, împreună, slăvesc bunătatea ta!”⁹²⁰ Imnele Trisaghion și Sanctus sunt inspirate din cântarea îngerească despre care amintește profetul Isaia: „Serafimi stăteau înaintea Lui, fiecare având câte șase aripi: cu două își acopereau fețele, cu două picioarele, iar cu două zburau și strigau unul către altul, zicând: «Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui!»” (Isaia 6,2-3).

De aici putem deduce că, prin cântarea bisericească⁹²¹ ne asociem cu îngerii, pentru că acesta este modul lor propriu de manifestare în fața tronului slavei lui Dumnezeu.⁹²² „Cântarea îndulcește cuvintele de rugăciune și de slăvire ale credincioșilor și, deci, și inima celor ce le rostesc. Prin aceasta, face mai dulce chiar conținutul, rostit în chip cântător, și, deci, persoana al cărei nume este lăudat și rugat în chip melodios. Prin aceasta, cântarea lipește, mai mult, inima de darul cerut sau primit, sau de persoana de la care a cerut acest dar și pentru care e lăudată, în chip melodios. În felul acesta, sporește plăcerea sau bucuria față de darul, cerut sau primit, și iubirea față de persoana al cărei nume este rostit, prin cântare. Bucuria sau iubirea aceasta se manifestă în avânturi de entuziasm, în accente de duioșie, de dor, de hotărâre de a rămâne atașat persoanei căreia i se adresează cântarea și voii ei, cu orice preț... Trezirea acestor sentimente stă în legătură cu faptul că, prin cântare, se pun în relief adâncuri de taină, valori cu neputință de măsurat, ale realităților, persoanelor și darurilor cântate. Prin cântare, cel ce cântă trezește, în sine, o relație afectuoasă cu ceea ce formează obiectul cântării [cu Dumnezeu și cu sfinții săi n.n.], mai bine zis, cântarea îl pune cu ceea ce e cântat într-o relație totală prin ființa întreagă”⁹²³.

6.1.1. Efectele recursului la pricesne în mediul parohial și mass-media locală

Cântarea bisericească, autentică, trezește, în ființa noastră, dorul după Dumnezeu și își manifestă puterea dinamizatoare, determinându-ne să facem fapte plăcute Lui. „Deoarece Duhul Sfânt a cunoscut neamul omenesc ca greu de condus spre virtute și pe noi, nesocotind înclinarea spre viața virtuoasă, din pricina plăcerii, ce face? A amestecat plăcerea cântării în

⁹²⁰ Liturghier, Editura IBMBOR, București, 2000, p. 130.

⁹²¹ "Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot! Plin este cerul și pământul de mărirea ta. Osana întru cei de sus. Binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului. Osana întru cei de sus!"

⁹²² Stăniloae, Pr. Dumitru, "Cântarea liturgică comună, mijloc de întărire a unității în dreapta credință", în revista „Ortodoxia”, 33 (1/1981) p. 58.

⁹²³ Ibidem.

dogme, ca, prin plăcerea și dulceața auzului⁹²⁴, să plinim fără să ne dăm seama folosul cuvintelor, cum fac unii doctori înțelepți, care, dându-le unor bolnavi să bea medicamente foarte amare, ung buzele paharului, de multe ori, cu miere”⁹²⁵.

Sfântul Ambrozie, episcopul Mediolanului, cel care a fost unul dintre promotorii cântării în comun, spune că „psalmul este cheazășie a păcii și armoniei, un fel de chitară care scoate o singură cântare din glasuri felurite și deosebite. Într-adevăr, mare legătură de unitate este strângerea tuturor credincioșilor într-un singur cor! Sunt deosebite sunetele chitarei, dar simfonia este una”.⁹²⁶ Despre cea mai tulburătoare lucrare a rugăciunii cântate mărturisește Fericitul Augustin, căruia cântarea religioasă i-a trezit pocăința și l-a ajutat să se întoarcă la Dumnezeu, pe calea lacrimilor. El a fost mișcat, deopotrivă, de „inimile și vocile fraților, care se uneau cu mare zel în timpul cântării”⁹²⁷ și de frumusețea tainică a cântării înseși: „Nu mă saturam, în acele zile, de o dulceață uimitoare, gândindu-mă la adâncimea planurilor Tale, pentru mântuirea neamului omenesc. Cât am plâns, în imnele și în cântecele Tale, mișcat adânc de glasul Bisericii Tale, care răsunau plăcut. Acelea curgeau în urechile mele și adevărul se scurgea în inima mea și clocotea, de aici, simțirea evlaviei, și curgeau lacrimile, și mă simțeam bine cu ele”⁹²⁸.

Cântarea bisericească este o formă de sensibilizare vocal-auditivă, în care Dumnezeu ni se adresează, în care ne comunică și ni se comunică, o formă de comunicare, dialogală, intimă și personală. Ea are o funcție sfințitoare și un foarte pronunțat potențial pastoral-misionar⁹²⁹.

Cultura reprezintă pentru Biserică provocarea de zi cu zi. Pentru a face față unei astfel de provocări, clericul sau responsabilul cu educația creștină pe lângă o parohie (preotul sau diaconul responsabil de cateheză sau mireanul) trebuie să cunoască organismul lăuntric al

⁹²⁴ În această logică se înscriu toate precesnele existente astăzi: ele reușesc să convingă inima, să activeze fibra emoțională a poporului, să aibă un mesaj obligatoriu cu un coeficient emoțional consistent. Dăm drept exemplu priceasna cântată pretutindeni cu prilejul Adormirii Maicii Domnului: **"De la margini o, Apostoli! (15 August):** Arhanghelul cel mai sfânt / A venit pe-acest pământ, / L-a trimis cerescul Tată / Către Maica Preacurată. / Refren: Doamne miluiește (de 3 ori) // Negreșit să-i dea de știre / Despre sfânta-I Adormire, / Maica mult s-a bucurat / L-a Golgota a plecat. R // Acolo unde Iisus / Viața pentru noi și-a pus, / Maica Sfântă s-a rugat / Pentru-al lumii greu păcat. R // Miluind pe cei sărmani / S-a întors în Ghetsimani, / S-a spălat și s-a gătit / Și pe pat s-a odihnit. R // De la margini o apostoli / La Ghetsimani v-adunați / Și-al meu trup, zice Fecioara / Cu cântări mi-l îngropați. R // Fiul meu iubit mă cheamă / Azi la Tine-n cerul sfânt / Vă las binecuvântarea / Și mă-nalț la cerul sfânt. R. *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 744.

⁹²⁵ Sfântul Vasile cel Mare, Omilie în psalmul I: PG 29, 212C, citat de D. STĂNILOAE, în *Cântarea liturgică comună...*, 60;

⁹²⁶ Ambrozie de Milan, *Enarratio in psalmum*, I, 9: PL 14, 968-969, citat de BRANIȘTE, Pr. Ene, în lucrarea *Temeiuri biblice...*, p. 24.

⁹²⁷ Augustin de Hippo, *Confessiones*, IX, 7; trad. română, Ed. IBMBOR, București 1985, p.24

⁹²⁸ *Ibidem*, p.23

⁹²⁹ Stanciu, Pr. Vasile, *Cântarea cultică ortodoxă, mijloc de activitate misionară*, în revista „Studii Teologice”, 37 (7-8/1985) 539-553; MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

culturii.⁹³⁰ Consecvență zelului misionar al Sfinților Apostoli și al Sfinților Părinți, Biserica noastră are datoria de a înțelege modul de funcționare a societății informaționale din zilele noastre, pentru a folosi cu discernământ mijloacele de comunicare spre a comunica valorile Ortodoxiei și a intra în rețelele de socializare, pentru întâlnirea cu omul de astăzi, utilizator de noi tehnologii comunicaționale.

Preafericitul Patriarh Daniel a vorbit despre valorile fundamentale, care trebuie promovate prin comunicarea mediatică la serbarea a șase ani de la înființarea, în octombrie 2007, a Centrului de Presă *Basilica*, al Patriarhiei Române. *“Utilizarea noilor tehnologii și a mijloacelor de comunicare în masă contribuie la intensificarea misiunii Bisericii în societate.”* *“Prin utilizarea mijloacelor moderne de comunicare în masă (media), însă nu ca un substitut pentru pastorația tradițională, care favorizează contactul personal direct dintre preot și credincioși, ci ca sprijin tehnic pentru a face cunoscute în societatea de astăzi viața liturgică, culturală, catehetică, socială și filantropică a Bisericii”*⁹³¹, a mai spus Patriarhul. Mărturisirea credinței vii⁹³², în cursul timpului și în orice cultură, cu păstrarea neștirbită a revelației divine, constituie tradiția dinamică a Bisericii.

Utilizând diferite forme de exprimare moderne, Biserica nu încremenește cuvântul lui Dumnezeu între limitele limbajelor umane, mai vechi sau mai noi. Vestirea Cuvântului lui Dumnezeu reprezintă pentru Biserică vocația sa primordială, lucrarea sa misionară pentru

⁹³⁰ O cultură specială există la nivel rural, în sate sau cătune. „Sătucul” sau „cătunul” este o așezare rurală, permanentă, mai mică decât un sat, cu puțini locuitori, care depinde de o unitate administrativă mai mare, numită comună. Cele mai multe cătune se află în județele Vâlcea, cu 12 cătune, Cluj, cu 11 cătune și Hunedoara, cu 8 cătune. Cele 11 cătune, din județul Cluj sunt: [Doda-Pilii](#) și Ic-Ponor, aparținând de satul [Răchitele](#), comuna [Mărgău](#); cătunele Arsura și Uzină, aparțin [comunei Gilău](#); cătunele Alunu, Poienița, Mișcu, Rânșoru (Luncșor), aparțin comunei Poieni; cătunul Iujdei, aparține satului Muntele Rece, din comuna Măguri-Răcățau, cătunul Dealul Domnului, de sub masivul Vlădeasa, aparține de comuna Săcuieu, și cătunul Gereu, aparținând comunei Cenu Mare. La aceste 11 cătune, li se mai adugă, în județul Cluj, 356 de sate. În multe locuri, câte 5-10 gospodării formează un cătun, care primește numele, în general, după cel locului unde este așezat: „Dealul Domnului”, „Dealul Negru”, „Alunu”, „Poienița”, sau după un anumit eveniment, Arsura. În aceste medii este gustată o priceasnă cu multă dulceață. Dăm un exemplu: *“Toată inima creștină (15 August): Toată inima creștină, o, Marie / La biserică să vină, o, Marie // Refren: / Mai mărită ești decât soarele / Pentru noi păcătoșii, / Maică, roagă-Te. // Să vedem marea minune, o, Marie / Care om n-o poate spune, o, Marie. - R // Să vedem un lucru mare, o, Marie / Cum doarme fără suflare, o, Marie- R // Marie, Maică plăcută, o, Marie / Care azi la cer se mută, o, Marie- R // De la cer pân’ la pământ o, Marie / Cete mari de îngeri sunt, o, Marie- R // Lumina din cer se-arată, o, Marie / Unde-i Maica Prea Curată, o, Marie- R // Și din cer coboară lin, o, Marie / Heruvimi și serafimi, o, Marie.- R // Se coboară pe pământ, o, Marie / Ca să ducă trupul Tău sfânt, o, Marie- R. Să cântăm Domnului!*, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 998.

⁹³¹ <http://patriarhia.ro/caleidoscop-al-realitatii-bisericesci-cotidiene-7483.html> accesat la 16 august 2016.

⁹³² Credința vie se exprimă adeseori prin recursul la priceasne. Ele indică un anumit etaj cultural dar denotă și o anumită pregătire a inimii beneficiarilor. Iată o priceasnă sugestivă în acest sens: *“Măicuța Sfântă! O, Măicuță Sfântă / Cea mai sfântă Mamă / Inimile noastre / Vin la tine iar // Bunătatea blândă / A inimii tale / Ne-a făcut Măicuță / Să pornim pe cale // Toți venim la tine / Cu multă durere, / Să ne dai Măicuță / A ta mângâiere.”*, *Să cântăm Domnului!*, Editura “Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 776.

viața lumii. De aceea, în fiecare epocă istorică, comunitățile religioase parohiale și centrale s-au implicat activ în cunoașterea și utilizarea noilor tehnologii de comunicare. Menirea de fond a presei și a mijloacelor de comunicare în masă constă tocmai în materializarea forței cuvântului și a înfăptuirii caracterului culturalizator al acestuia.⁹³³ În acest sens, indiferent de domeniul pe care îl circumscrie, presa religioasă trebuie să-și mențină în permanență un curs pedagogic și moralizator, care să corespundă preceptelor învățaturii lui Hristos.

"Nu avem voie să neglijăm puterea mass-media: în mentalitatea omului simplu din mediul rural, impactul produs de tehnicile de manipulare poate fi fatal. Este obligatorie prevenirea oricăror atacuri de presă contra Bisericii și stingerea din fașă a oricăror posibile surse ale acestor atacuri. De asemenea, trebuie găsite soluții viabile pentru a lupta contra tentativelor de manipulare, extrem de frecvente în cazul canalelor media comerciale, dar prezentă, încă, și în cazul celor rămase, teoretic, sub control etatizat. Propriile canale de comunicare media ale Bisericii constituie o bună soluție misionară.⁹³⁴ Este singura, de fapt, care poate contrazice fatalismul unor detractori ai Bisericii.

6.1.2. Efectele recursului la pricesne în adunări religioase (necircumscrise arealului parohial) și culturale (concerte, spectacole etc.)

Priceasna (din slavonă, prěčistīna - „preacurată”) este (în sens restrâns, chinonic) "un imn, cântare bisericească ortodoxă care acoperă intervalul din timpul Sfintei Liturghii în care

⁹³³ Puternicul potențial formativ al pricesnei rezultă tocmai din forța acestora de a determina schimbarea în bine a comportamentului oamenilor; pricesnele nu sunt doar ascultate și savurate, ci ele schimbă viața oamenilor. În special pricesnele adresate Maicii Domnului au un rol aparte în acest sens: *"De Dumnezeu Născătoare: De Dumnezeu Născătoare / Cea mai sfântă-ntre fecioare // Refren: / Maică Sfântă, O Marie / Cu lacrimi ne rugăm ție. // Fecioară în veci nepătată / Noi n-om tăcea niciodată. - R // A spune a ta îndurare / Ce o ai spre mic și mare - R // Că de n-ai sta tu-nainte / Cu-ale tale rugăminte. - R // La ceresc sfânt Fiul tău / Noi n-am mai scăpa de rău. - R // Nici ale noastre păcate / N-ar mai putea fi iertate.- R // Căci noi nu ne știm ruga / Pe Domnul a-l lăuda. - R // Așa cum ar trebui / Să ne putem mântui. - R // Liman sfânt de-adăpostire / Fii spre-a noastră mijlocire.- R // Și-a tot neamul de creștini / Totdeauna-n veci amin. - R // Să cântăm Domnului!",* Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 730.

⁹³⁴ Pricesnele au un mare potențial de a atenua dispoziția spre ură, violență, agresivitate. Ele creează o stare de mare conform psihic interior, predispuși la iubire, armonie socială, deschiderea individului spre societate. Iată o priceasnă care constată rezultatele "înregimentării doxologice" a credincioșilor: *"Prea Sfântă Născătoare: Preasfântă Născătoare / A Domnului Hristos, / Cu multă bucurie noi / Noi Te slăvim frumos! / Tu ești o rază dulce, / Ești un mărgăritar, / Tu ești o floare sfântă, / Tu ești un mare dar. // Tu ești mai mult cinstită / Decât heruvimii, / Și ești mult mai mărită / Decât serafimii. // Ca zorii dimineții, / Așa Te-ai arătat, / Și pe Stăpânul vieții / În brațe L-ai purtat. // Ca soarele, ca luna / Ca stelele cerești / Întocmai și tu Maică / Așa curată ești. // Biserica sfințită / Și Rai dumnezeiesc, / Preasfântă Născătoare / A Mirelui ceresc. // Du ruga noastră-n ceruri / La Fiul Tău iubit / Și spune-i Maică Sfântă / Că noi mult am greșit. // Dar roagă-l să ne ierte / Așa cum a iertat / Pe-atâția păcătoși / În lume cât a stat.",* Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 730.

preotul și respectiv credincioșii se cuminecă (împărtășesc) cu Sfintele Taine – Trupul și Sângele Domnului Iisus Hristos. Denumirea a devenit ulterior generică pentru o gamă largă de cântece aparținând folclorului religios românesc. Pricesnele au un conținut tematic variat, centrat în special pe comportamentul moral creștin, rugăciune de iertare și mulțumire și laudă la adresa lui Dumnezeu, a Preacuratei Fecioara Maria⁹³⁵ și a sfinților.⁹³⁶ Praznicele nu sunt deloc ignorate,⁹³⁷ ci uneori prilejuiesc pricesne consacrate.⁹³⁸ "Sunt cântate cu precădere în

⁹³⁵ Există întregi volume de cântări închinare Maicii Domnului. Un repertoriu exhaustiv nici nu poate fi alcătuit. Cititorii pot fi convinși doar ascultându-le: *"O, Marie, Maică Sfântă! O, Marie, Maică sfântă, / Astăzi toată lumea-ți cântă! / Toți cu drag te-nconjoară, / Maică sfântă și Fecioară! // Toți te cheamă azi pe nume: / Ceru-ntreg și-ntreaga lume, / Și-ți înalță cu iubire / Laudă și mulțumire. // Tu ești cea mai scumpă Mamă / Pentru toți care te cheamă! / Ești Măicuță preaaleasă, / Inima cea mai miloasă! // O, Marie, Maică dulce! / Lumea -ntreagă îți aduce: / Inimi recunoscătoare, / Ție, cea mai scumpă Floare! // Și noi, Maică prea iubită / Îți aducem mulțumită, / De aceea-ți cântăm ție, / Și-ți înalțăm preamărire. // O Prea Sfântă Născătoare / Fii spre noi îndurătoare / Și-l roagă pe Fiul Tău / Să ne mântuie de rău.", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 944. **"Dulce Mamă: Dulce Mamă crin ales / Mângâiere-n cale / Dă-ne minte și-nțeleș / Prin a lumii vale. // Scapă și păzește-ne / Inima de rele / Dulce Mamă mângâie / Chinurile mele. // Ești Maria suflet lin / Mângâierea vieții, / Rază caldă cer senin / Steaua dimineții. // Lună plină-n noapte grea / Doamna lumii mele / Du la mal luntrița mea / Printre valuri grele. // Dă-mi spre Fiul tău iubit / Dragoste aprinsă / Dor de suflet umilit / Flacăra nestinsă. // Și să fii cu noi mereu / Tu luceafăr dulce / Dorul sufletului meu / La tine m-aduce. // Să cântăm Domnului!",** Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 788.*

⁹³⁶ <https://ro.orthodoxwiki.org/Pricesne%C4%83> accesat la 1 august 2016.

⁹³⁷ **La Adormirea Maicii Domnului (15 August):** "Adormirea ta Marie / Astăzi pe pământ / Sus la ceruri azi te cheamă / Domnul nostru Sfânt. // Refren: / O, Maică din cer / Cu Domnul în el / Ruga noastră o primește / Și o du la cer. // Toți cer astăzi mângâiere / De la Maica dulce / Care azi la cer se duce / La Fiul ei dulce. – R // Adormirea Ta, Marie / Sfântă să ne fie / Pentru mici și pentru mari / Roagă-te-n altar. – R // Mult popor, creștinătate, / Astăzi a venit / Pe icoană să te vadă / Cu suflet uimit. – R // Pe Apostoli i-a chemat, / Toți te-au sărutat / De vestea care le-ai spus / Că mergi la cer sus. – R // De drum tu te găte / Domnul Sfânt te-așteaptă / Cu ceata cea îngerească / Sus să te primească. – R // Marie a ta chemare / Sus în cerul sfânt / Fă și pentru noi un loc / În rugă și-n cânt. – R // Să ne bucurăm cu tine / De cerescul bine / Și-apoi printr-un blând surâs / După cum ai zis. – R // Bătrâni, tineri și voinici / Veți fi fericiți / De veți face numai bine / Veți veni la mine. – R // Adormirea Ta, Marie / Sfântă să ne fie / Pentru mici și pentru mari / Roagă-te-n altar!", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 489; **Bunavestire (25 martie):** "Din cer Arhanghelul coboară / Spunând Fecioarei Maria / Domnul cu tine-i o fecioară / Tu ai să naști pe Mesia. // Refren: / Adu-ți aminte o Fecioară / Tu ești a noastră dulce mamă / Căci m-ai primit sub grija ta / Auzi cum fiii tăi te cheamă / Tu singură-i poți ajuta / Cu mila Ta. // Elisabeta te primește / Când cu iubire alergi la ea / Iubire Domnul poruncește / Iubire Maica noastră vrea – R // Sărac și gol Iisus coboară / Născându-se în Viflaim, / Noi ne-adunăm aici comoară / Și fala lumii o iubim. – R // Pe Fiu-ți Preasfântă Marie / La Domnul l-ai înfățișat / Fă ca și noi în curăție / Să te urmăm neîncetat. – R // Trei zile-n lacrimi neîncetate / Cercat-ai pe Iisus pierdut / Iar noi pierzându-l prin păcate / O lacrimă n-am cunoscut. – R // Iisus sudori de sânge asudă / Văzând a noastre fărădelegi / Iar noi uitând mara-i trudă / Trăim în ele ani întregi. – R // Cu zbiciuiri grele Iisus se bate / Și trupul tot însângerat / Noi în mulțime de păcate / Și-ntru plăceri ne-am cufundat. – R // Pe frunte spini-i fac cunună / Și obrazu-n sânge-i șiroit / Cu fala lumii cea nebună / Noi pe Iisus l-am chinuit. – R", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 848.

⁹³⁸ **"Mergi la cer (Prohodul Adormirii Maicii Domnului 15 august):** Mergi la cer si te așază / Lângă Fiul tău ceresc / Si de-acolo priveghează / Peste cei ce te iubesc. // De dureri si de primejdii, / Tu ne scapă orișicând, / Si in brațele nădejzii / Tu ne tine pe pământ. / Maica Dumnezeului cel sfânt – bis // După Dumnezeu pe lume, / Toți creștinii te iubesc, / Pe vecie al tău nume / Ne va fi un scut ceresc. // Când în fața ta preasfântă / În genunchi noi ne rugăm, / Toți dușmanii se spăimântă / Când cântări îți înalțăm. / Maică Sfântă, Maică Domnului, / Tu ne mântuie de rău.", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 848.

bisericile parohiale de către credincioși, iar în ultimul timp, au devenit parte a repertoriului multor artiști populari consacrați, care au depus eforturi considerabile pentru culegerea, adaptarea și păstrarea lor.”

Tocmai de aceea, doar în climatul cultural românesc post-decembrist, pricesnele au ajuns să fie deseori cântate pe scenele publice în cadrul unor spectacole, festivități, concerte religioase sau folclorice. În general, ele sunt gustate de publicul larg, au efect de balsam interior, chiar dacă sunt cântate în afara ritualului liturgic.

6.2. Impactul recursului la priceasnă și rezultatele pastorale, din perspectivă psihologică

6.2.1. Efectele difuzării pricesnelor în arealul mass-media

Foarte multe posturi de radio și televiziune, observând că astfel își pot crește audiența, au introdus programe speciale de cântece religioase, în majoritatea lor, pricesne. Sub acest aspect funcționează ecuația: cerere-ofertă. Doar posturile cu o anumită orientare ideologică au ignorat potențialul de creștere a audienței grație difuzării de pricesne. Posturile religioase locale, ale Bisericii (diferitelor centre eparhiale), de asemenea au emisiuni speciale dedicate pricesnelor și cântecelor religioase, în perioada Crăciunului, aproape automat, aceste emisiuni se focalizează exclusiv pe colinde, intuind parcă corespondența de conținut și interconexiunea identitară între priceasnă și colindă.

Aceste emisiuni pot deveni un preambul al convertirii, o formă de educare interioară a credincioșilor mai puțin catehizați, nepracticanți; există foarte mulți credincioși latenți, care nu sunt practicanți în sensul propriu al cuvântului, dar au o dorință de întoarcere la Dumnezeu într-un viitor neclar; pentru aceștia consumul acestor emisiuni este de bun augur. De asemenea, aceste emisiuni reușesc **să atenueze în inconștientul colectiv toxicitatea climatului secularizat din societate**, în sensul că instrumentul de propagare și difuzare a mesajului religios este același cu cel care proclamă și realitățile pur profane, laice, distante de realitățile religioase. De aceea, credincioșii nu mai au atât de profund senzația unei secularizări feroce, agresive, intolerante, întrucât același post de laic care uneori proclamă realități pur imanente (sau chiar în conflict cu religiosul), îl proclamă pe Dumnezeu prin

bis // Ca și ucenicii plângem / Astăzi adormirea ta, / Laolaltă toți ne strângem / Cerând ocrotirea ta.", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 380;

cântări religioase duioase⁹³⁹ într-o formă foarte dulce și atractivă, pe nivelul lor de înțelegere și percepție a realității și a faptului cultural.

Este adevărat, în regiunile unde s-a impus un post de radio creștin religios eparhial, celelalte posturi de radio (laice) și-au diminuat considerabil abordările religioase și emisiunile cu conținut religios, considerând că acesta este specificul posturilor religioase, și ele pot aborda religiosul într-o manieră profesionistă, iar concurența ar fi strivitoare. Dar emisiunile dedicate pricesnelor în general au fost perpetuate, tot la solicitarea pieței.

Adeseori cântările religioase se intercalează celor popular-folclorice, mai ales în emisiunile având statut de *dedicații muzicale*, când cântările religioase cu statut de *priceasnă* sunt solicitate de radio-ascultători.⁹⁴⁰ În general această difuzare are efecte pozitive doar, dacă privim lucrurile din perspectivă general-umană și ignorăm abordarea integristă a unor grupuri puritane din arealul religios care consideră că religiosul trebuie circumscris exclusiv spațiului religios consacrat.

6.2.2. Impactul pastoral al folosirii pricesnei în mediul penitenciar

⁹³⁹ **"Stătea Maica-ndurerată:** Stătea Maica-ndurerată, / Lângă cruce-nlăcrimată, / Pe când Fiul suferea. // Inima-i adânc rănită, / Sfâșiată, chinuită, / O pătrunse sabia. // O, cât fu de întristată, / Acea binecuvântată, / Maica Domnului Hristos! // Se frânge Maica-n durere / Când vedea-ntre chinuri grele / Pe-al ei Fiu preaglorios. // Cine oare nu ar plânge / Văzând Maica cum se frânge / Într-un chin așa nespus?! // Cine n-ar plânge-mpreună / Cu Maria Maica bună, / Pentru Fiul ei Iisus? // Pentru-a' lumii mari păcate, / Fiul ei e dat la moarte / Și sub sbiciuiri sfâșiat. // Vede-și Fiul ei preadulce / Chinuindu-se pe cruce, / Pân'ce sufletul și-a dat. // Mamă plină de dulceață, / Moaie-mi inima de gheță; / Cu tine să plâng și eu. // Fă, ca inima-mi să ardă / De iubirea cea mai caldă / Către Hristos Dumnezeu. // Maică ranele lui sfinte / Sapă-mi-le adânc în minte / Și-n inimă să le port. // Fă să plâng Maica iubirii / De durerea răstignirii / Până sufletul mi-oi da. // De la tine Mamă dulce, / Care stai jelin sub cruce / Nicicând nu m-oi depărta. // O! Fecioară 'ntre Fecioare / Mă primește-ndurătoare / Să plâng chinul tău nespus. // Dă-mi, o dă-mi izvor de lacrimi / Pentru rane, pentru patimi, / Pentru moartea lui Iisus. // Ranele-i să mă rănească / Sângele-i să mă-ncălzească / Crucea s-o iubesc cu foc. // Iar când moartea-a sta la pândă / Maică scapă-mă de-osândă / Să nu văd cumplitul foc. // Doamne-n ceasul de pe urmă, / Fă, ca Maica Ta cea bună / Să mă scoată din dureri. // Când din trupul meu cel rece, / Sufletu-mi va fi să plece; / Dă-mi mărirea cea din cer!", *** Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 634.

⁹⁴⁰ În perioadele pelerinajului au mare trecere exact acest tip de pricesne: **"La Nicula colo-n deal (Bixad, Rohia):** La Nicula colo-n deal / În frumosul nostru Ardeal, / În mijlocul codrului / Șade Maica Domnului. // Șade Maica și așteaptă / Căci spre mila ei se-ndreaptă, / Tot poporul credincios / Și cu trenul și pe jos. // Vin cu toții tot cântând / Pe Preasfânta laudând, / Vin să-i spună Maicii Sfinte / Ce necaz le stă 'nainte. // Vin să-i ceară ajutor / Pentru tot necazul lor, / Vin să-i facă prăznuire / La cinstita Adormire. // Iar Preasfânta, ca o Mamă / Tot suspinul îl înseamnă / Și-L roagă cu glas duios / Pe iubitul Fiu Hristos. // Pe noi să ne izbăvească / De ispita diavolească, / De foamete și război, / De cutremur și nevoi. // Iară Domnul o ascultă / Căci îi dă cinstire multă / Ruga Maicii o primește / Și de rău ne mântuiește. // O, Preasfântă Născătoare / Care-ai plâns lacrimi amare, / La Nicula-n casa ta / Te rugăm a ne-asculta. // Dă-ne Maică sănătate / Și iertare de păcate, / Dă-ne Maică izbăvire / De-orice fel de pătimire. // Maica milei, te apleacă / Și spre ruga mea săracă / Dă-mi să-ți văd preasfânta față / Când nu voi mai fi în viață."*** Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 937.

"Referitor la situația persoanelor private de libertate și la programele eficiente de recuperare, monotonia diurnă reprezintă unul dintre cele mai mari riscuri în reabilitarea subiecților și ca atare trebuie combătută prin orice mijloace." Este nevoie de "conceperea unor programe speciale pentru aceștia, cum ar fi programele educative, în scopul ameliorării situației lor, programe de socializare, cum ar fi terapiile de grup, programe sportive, pentru menținerea tonusului psiho-fizic, precum și programe pentru dezvoltarea aptitudinilor și atitudinilor morale și volitive"⁹⁴¹.

"Pentru orice individ, deținut, angajat sau simplu vizitator, drumul pe care îl parcurge din stradă, din lumea liberă, către celulă este unul încărcat de semnificații, în care toate elementele din jur îl ajută să înțeleagă faptul că a intrat într-o altfel de lume. Din exterior, pușcăriile se prezintă oamenilor ca locuri ale interdicției, în care ochiul neavizatului nu are cum să pătrundă, căci intrarea se face pe baza unor aprobări și decizii luate de undeva, dintru înălțime..."⁹⁴²

"Simbolurile penitenciare sunt integrate într-un univers coerent de semnificații, care furnizează ordine pentru perceperea subiectivă a experiențelor individuale. Nimic nu rămâne pe dinafară. Nu există enclave neinteligibile. Toate situațiile marginale sunt integrate într-o ierarhie simbolică, făcându-le inteligibile și mai puțin înfricoșătoare sau dătătoare de speranțe deșarte. Universul simbolic pune fiecare lucru la locul lui, legitimându-l și ordonându-l într-o logică și o ierarhie instituțională. Această integrare simbolică este crucială pentru funcționarea instituției. Ea operează, zilnic, roluri, priorități și modalități de acțiune, plasându-le în contextul celui mai general cadru de referință imaginabil. În acest fel, orice acțiune intră în rutina banalizării penitenciare."⁹⁴³

"Într-o instituție închisă, universul simbolic se structurează cu mai multă putere decât într-o instituție deschisă, deoarece contactul cu alte universuri este redus sau chiar inexistent. Lumea „din afară” are o putere prea șubredă de penetrare a universului simbolic „dinăuntru”. În plus, nu e interesată de acest lucru. Pentru oamenii „liberi”, mediul carceral trezește fiori; ei nu vor să-l cunoască, evitând orice contact cu acesta. Într-un fel, ei percep pușcăriile ca

⁹⁴¹ Ștefan, Bruno, *Simbolistica spațio-temporală în mediul penitenciar românesc*, în *Revista de Sociologie*, nr. 3-4-2005, p. 303;

⁹⁴² "Porțile uriașe și zidurile înalte, groase, apărate de sârmă ghimpată și păzite de polițiști înarmați semnifică oricui separarea clară de lumea exterioară. Ele îngrădesc un spațiu care se ordonează după alte reguli, bazate pe disciplină strictă, conjugată cu o serie de sancțiuni specifice. Zidurile legitimează deci ruptura între două lumi, justifică existența unui nou univers, a cărui înțelegere se realizează, treptat, prin descifrarea simbolurilor." Idem, *"Mediul penitenciar românesc. Cultură și civilizație carcerală"*, Editura Institutul European, Iași, 2006, p. 266.

⁹⁴³ "Înscrierea activităților în „natura lucrurilor”, în firesc și banal se face „corect” la toate nivelurile organizaționale. Orice individ înțelege că toate lucrurile din interiorul unui penitenciar au sens și sunt integrate într-un univers ale cărui coordonate sunt inteligibile și coerente, au o utilitate simbolică definită, stabilă și recunoscută social, fiind bine ancorate în interacțiunea socială zilnică." *Ibidem*, p. 277.

niște gropi de deversare a deșeurilor umane, pe care societatea și le creează pentru a scăpa de murdăria lor. Iar murdăria nu interesează, atâta vreme cât e ținută la distanță, cât ea nu atinge pe nimeni. Indiferența societății „libere” față de pușcării ajută la întărirea unei culturi specifice.”⁹⁴⁴

”O bună închisoare este construită astfel încât să dezvolte bune relații între deținuți, este înzestrată cu spații și oportunități pentru dezvoltarea unor activități utile, care să ofere condiții decente de muncă și viață”⁹⁴⁵. ”Epoca totalitarismului nu mai e recomandată pentru nici un tip de deținuți. De aceea, s-au stabilit standarde minime cu privire la suprafața și înălțimea celulei, la lumină și ventilație, la accesul la grupurile sanitare din interiorul celulei, la bucătărie, săli de sport și de baie, la necesitățile de comunicare, la nevoile sexuale etc. Închisorile românești, atât cele vechi, cât și cele recent construite, au rămas tributare unei gândiri totalitare, în ciuda recomandărilor specialiștilor europeni, care afirmă că nici o închisoare nu trebuie să depășească 500 de persoane, deținuți și cadre, deoarece promiscuitatea ce apare face inutil orice demers reeducativ, iar costurile⁹⁴⁶ întreținerii sunt prea ridicate”.⁹⁴⁷

În ceea ce privește gradul de implicare religioasă a deținuților, este demn de remarcat faptul că, înainte de încarcerare, majoritatea subiecților au acordat o anumită importanță diferitelor componente ale vieții religioase din comunitatea de origine. Este foarte probabil ca mulți subiecți să fi răspuns dezirabil mesajelor Bisericii, ori să fi avut un grad de activism religios doar de „fațadă”. După încarcerarea în penitenciar, se constată o creștere semnificativă a interesului deținuților față de viața religioasă carcerală.⁹⁴⁸

⁹⁴⁴ ”Deși firav și rudimentar alcătuit, prin comparație cu complexitatea culturii „libere”, universul simbolic penitenciar prezintă o rezistență formidabilă. Confruntarea dintre universurile simbolice alternative implică problema puterii: care dezvoltă mecanisme de legitimare mai convingătoare, adică mituri, un limbaj adecvat, arte specifice. Într-o lume în care existența fiecărui individ se desfășoară sub supravegherea celorlalți colegi și a superiorilor, apare firesc dorința identificării unui spațiu personal, în care el să se simtă protejat. Pentru deținuți acest spațiu îl reprezintă patul din celulă, sau chiar colțul de pat, în cazul împărțirii acestuia cu alți arestați.” GILL, Howard, *Correctional Philosophy and Architecture*, în „Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science”, 1962, nr. 53, p. 312.

⁹⁴⁵ *Ibidem*, p. 305

⁹⁴⁶ ”În Marea Britanie, de exemplu, s-a dezvoltat o prestigioasă școală de arhitectură, care a ținut cont că deținuții nu sunt simple creaturi, care pot fi ținute într-un loc restrâns, ci persoane care au anumite nevoi, au anumite caractere și temperamente care tind natural să se manifeste. Supra-aglomerate, cu o medie de peste 1.000 deținuți, într-o închisoare, existând și peste 2.000 de arestați, în stabilimentele din capitalele zonelor geografice: București, Iași etc., penitenciarele românești au o patologie specifică, favorizată de arhitectura primitivă.” cf. McConville Sean, *Prison Architecture – Policy, Design and Experience*, London, Architectural Press, 2002, p. 28.

⁹⁴⁷ Giles, Graham W., *Administrarea justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale*, București, Editura Expert, 2000, p. 11.

⁹⁴⁸ ”Această creștere a gradului de apreciere a rolului credinței cunoaște o evoluție diferită în funcție de tipul infracțiunilor comise de către deținuți. Astfel, cei care sunt condamnați pentru fapte deosebit de grave înregistrează o creștere mai mare a importanței acordate participării religioase, explicațiile

În funcție de perioada de detenție, gradul de activism religios al deținuților, se află într-o relativă creștere, dar acest lucru se explică, probabil, prin faptul că majoritatea dintre aceștia provin din mediul rural, unde participarea la diferite forme ale vieții religioase este destul de frecventă. În ceea ce privește activitatea religioasă a deținuților, participarea la slujbele religioase de duminică și rugăciunea reprezintă principalele acțiuni întreprinse în viața spirituală, "importanța acordată acestora fiind mai mare comparativ cu alte activități religioase."⁹⁴⁹

Rugăciunea, componentă esențială a vieții religioase, este cotate ca fiind foarte importantă, în perioada detenției, comparativ cu perioada dinainte de încarcerare. Această creștere se explică prin faptul că este o modalitate mai directă de comunicare cu divinitatea și mai personală decât alte forme de manifestare religioasă. Prezența la servicii religioase duminicale, după ce au fost privați de libertate, este mai mare decât în perioada anterioară încarcerării. "Această realitate denotă o schimbare de atitudine față de rolul religiei și bisericii în viața din închisoare."⁹⁵⁰

Activitatea preoților, în penitenciare, a fost aprobată prin lege⁹⁵¹. În acest sens, asistența religioasă a persoanelor private de libertate, aflate în custodia Administrației Naționale a Penitenciarelor este asigurată cu respectarea libertății de conștiință și religie, precum și a pluralismului religios, în condiții nediscriminatorii. Administrația Națională a Penitenciarelor, prin unitățile subordonate, permite accesul reprezentanților cultelor și asociațiilor religioase, recunoscute de lege, în mediul penitenciar, pentru a răspunde nevoilor de asistență religioasă a persoanelor private de libertate aflate în custodia Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Misiunea pe care preotul o are în penitenciar este mult mai complexă decât cea dintr-o parohie, căci, pe lângă activitatea liturgică din duminici și sărbători, el desfășoară, zi de zi, și

nevoi mai mari a iertării din partea lui Dumnezeu și a duratei detenției, aceștia fiind încarcerați pentru o perioadă mai lungă de timp, credința având un rol mai important pentru parcurgerea acestei perioade." Brodie Allan, Croom, Jane and O'Davies, James, *English Prisons: An Architectural History*, London, English Heritage, 2002.

⁹⁴⁹ În privința slujbelor din zilele de duminică, se poate sesiza că foarte puțini dintre deținuți nu acordă nici o importanță serviciilor. Utreniile și vecerniile se înscriu și ele pe un trend crescător în ceea ce privește importanța acordată. În detenție, respectării postului i se dă o importanță mai mare, spre deosebire de starea de libertate premergătoare obținerii statutului de deținut. Aceste modificări de atitudine față de post sunt cu atât mai semnificative cu cât, în detenție, respectarea acestuia este mai greoaie prin prisma dificultăților de substituție a alimentelor cu cele specifice postului. (n.n.)

⁹⁵⁰ Despre modul în care viața religioasă activă a deținuților îi ajută pe aceștia pe parcursul detenției, se poate vorbi de o remodelare psihocomportamentală în sensul diminuării tensiunilor și frustrărilor, respectiv, îi ajută să gândească pozitiv, o sursă de descătușare, iar preotul constituie o sursă respect. Întrebați fiind despre ajutorul oferit de o viață religioasă activă, în penitenciar, pentru perioada de după eliberare, majoritatea celor eliberați au afirmat că își vor continua viața religioasă și în libertate. (n.n.)

⁹⁵¹ Ordinul 1072C/2013 pentru aprobarea "Regulamentului privind asistența religioasă a persoanelor private de libertate, aflate în custodia Administrației Naționale a Penitenciarelor".

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

o bogată activitate de educație moral-religioasă cu persoanele private de libertate, unora dintre acestea făcându-le cunoscute noțiunile elementare despre credință, Dumnezeu, Biserică. În felul acesta preotul contribuie, în mare măsură, la menținerea unui climat de disciplină și liniște sufletească a celor întemnițați.

Ca preotul capelan să afle drumul care duce către sufletul persoanei private de libertate, acolo unde sunt sau nu prezente frica adoradoare și dragostea de Dumnezeu, trebuie ca lucrarea lui să fie rezultatul conjugării harului divin cu iscusință de a cunoaște oamenii. În cadrul sistemului penitenciar în care este integrat și a cărui funcționalitate o asigură, preotul capelan își are rolul său bine definit, pentru că el este părintele spiritual nu numai al celor privați de libertate, ci și al cadrelor angajate în unitate, sprijinul moral al tuturor în rezolvarea problemelor sufletești tulburătoare.⁹⁵²

În mediul penitenciar, un rol foarte important îl are cântarea religioasă și, mai ales priceasna. În mod paradoxal, aici, „cântecele populare cu subiect religios”, numite, impropriu, „pricesne”, au un rol educativ major, deoarece acestea, inspirate din viața cotidiană a creștinului, îi conferă deținutului nu numai accesul spre cunoașterea unor subiecte religioase, dar îl fac să se simtă la fel cum a trăit în mediul familial. Unii deținuți, care frecventează și biblioteca, își descoperă vocații literar-muzicale, dovadă că melodia „Scrisoare către mama”, a fost compusă de o persoană privată de libertate.

Un exemplu interesant este cel al lui Nicolae Moldoveanu, din Movileni-Galați, fost membru al fanfarei militare din Sfântu Gheorghe, care, deținut pentru convingerile sale religioase, a fost la Gherla și în lagărul de la Periprava, a compus 300 de cântece religioase, pe care, după eliberare, le-a adunat în volumul *Cântările Domnului*.

Un alt exemplu inedit îl constituie culegerea ***Din înaltul cer. Colinde și cântece din închisori, pe notație psaltică***, publicată de Cristian Todireanu, care adună „versuri de mare profunzime: unele transfigurează, prin frumusețe și gingășie, urâtul și întunericul din închisoare, altele înfățișează pătimirile, morțile, căderile, ridicările și învierile sufletești ale celor întemnițați”⁹⁵³.

⁹⁵² "Pentru persoanele aflate în detenție, preotul este o prezență vie a imaginilor de acasă în noul mediu în care au fost depuse. El este văzut, tocmai datorită slujirii lui, ca o legătură neîntreruptă cu familia, cu cei dragi, cu liniștea, speranța și încrederea. Tocmai faptul acesta îi determină pe cei aflați în detenție să fie apropiați preotului, să-și deschidă sufletul înaintea lui pentru a-și arăta frământările, grijile care îi tulbură foarte mult și care uneori îi împinge la acte necugetate, precum tentative de suicid, agresiune verbală și fizică, automutilare, etc. sau afecțiuni psihice, având consecințe ireversibile." Bălașa, Pr. Teodor, "Preotul de penitenciar – Misiune, vocație și har", în revista „Almanah Bisericesc”, Ed. Episcopiei Giurgiului, 2010, p. 87.

⁹⁵³ Todireanu, Cristian, *Prefața la volumul Din înaltul cer. Colinde și cântece din închisori, pe notație psaltică*, Ed. Bonifaciu, Craiova, 2013;

Creștinismul are la temelie învățătura unică și supremă a Mântuitorului Hristos. Credincioșii își conformează viața cu această învățătură, trăind intens, pe toate planurile vieții spirituale, în comuniune de iubire cu Dumnezeu și cu semenii, în drumul lor spre dobândirea mântuirii, care ne-a fost adusă, obiectiv, de către Iisus Hristos prin întrupare, prin Viața și învățătura Sa, prin Patimi, Cruce, Înviere și Înălțare, urmând și rămânând ca roadele acestora să ni le însușim, fiecare în parte, prin har, credință și fapte bune, în Biserică, și să le adoptăm întocmai în viața cotidiană.

Acțiunea moral-creștină are o serie de funcții bine determinate, precum funcția cognitivă, funcția orientativă, funcția normativă sau axiologică, funcția didactică, funcția persuasivă. În fapt, orice lege morală pretinde, din partea omului, săvârșirea binelui. Toate sistemele de morală sunt de acord cu dezideratul că binele, ca valoare morală fundamentală, constituie esența vieții morale. La rândul său, și acțiunea moral-creștină pretinde săvârșirea binelui și evitarea răului, dar ceea ce deosebește sistemele filosofice greco-latine de creștinism, care nu este un sistem filosofic, este felul în care fiecare dintre aceste sisteme înțeleg și definesc ființa binelui. Morala creștin-ortodoxă respectă libertatea de gândire și de acțiune a fiecărui om. nimeni nu obligă pe nimeni să adere forțat la o morală sau alta, nimeni nu obligă pe nimeni să creadă în Dumnezeu și să respecte legile sale morale. Dacă respecti legea morală a lui Dumnezeu, nu înseamnă că ești fanatic. Dacă a respecta Decalogul și Legea iubirii este fanatism religios, atunci ar trebui ori să se redefiniească termenul „fanatism”, ori să se răstoarne întregul sistem de valori cultural-creștine.

Omul alege liber să respecte legile lui Dumnezeu, prin propria sa voință și nu prin constrângere. Numai el va hotărâ dacă va trăi și se va comporta din punct de vedere moral „religios” sau „nonreligios”. Trăind în societate, omul, încă din fragedă tinerețe, poate veni în contact cu învățătura creștin-ortodoxă despre Dumnezeu și despre legile sale morale, însă el nu este constrâns să le și accepte. În aceste condiții, omul poate să fie educat „moral” și „religios-moral”, pentru a-și putea manifesta dreptul de alegere. Prin cunoaștere nemijlocită și prin liberă alegere, omul poate decide dacă acceptă sau nu normele învățăturii creștine, poate alege modul de interpretare a lumii și a vieții, în care poate trăi ca om pe această lume, între bine și rău, pentru că poți trăi și educat moral, într-un sens religios, dar poți trăi educat moral și în sens nereligios, trebuie să cunoști „realitatea” morală a ambelor sensuri, pentru a putea alege.

Ființa moralității în religia creștină îndreptățește o "concepție teonomă, fiindcă persoana noastră nu împlinește o lege străină nouă, ci legea propriei noastre ființe. Omul

WATIS REGHINA ADELA
2018.05.11 15:56

credincios cunoaște și respectă astfel valorile și normele date de Creatorul său și, prin aceasta, ascultă de poruncile lui Dumnezeu, dar nu împotriva naturii sale, ci tocmai în conformitate cu ea. Pentru creștin, binele moral este inseparabil de noțiunea de Dumnezeu, deci a face bine este sinonim cu a face voia lui Dumnezeu, din iubire pentru Dumnezeu, pentru aproapele, pentru sine.⁹⁵⁴ Factorii esențiali într-o asemenea legătură rămân iubirea⁹⁵⁵, încrederea și libertatea.⁹⁵⁶

6.2.2.1. Universul psiho-afectiv al beneficiarilor

Dimensiunile psihologice ale acțiunii moral-creștine se pliază pe dimensiunile persoanei umane, în sensul că *"omul este creat după imaginea lui Dumnezeu: „Și l-a creat Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a creat; bărbat și femeie i-a creat. Și Dumnezeu i-a binecuvântat și a zis: creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul, supunându-l” (Fac.I, 27-28). "Omul este persoană, adică unitate de trup și suflet, pe care științele se străduiesc să-l cunoască sub toate aspectele: biologic, psihologic, moral, social, cultural. Această unitate duală de trup și suflet constituie acea valoare sacră, inestimabilă care este persoana umană."*⁹⁵⁷

⁹⁵⁴ Bălașa, Pr. Teodor, *"Preotul de penitenciar – Misiune, vocație și har"*, în revista „Almanah Bisericesc”, Ed. Episcopiei Giurgului, 2010, p. 90.

⁹⁵⁵ Iată maniera înduioșătoare de a accesa raționalul pe cale emoțională: **"Ochii Maicii Domnului: Ochii preablânzi, miloși de mamă / Toți creștinii azi vă cheamă // Refren: / Pleacă-ți ochii blânzi, Preabună / Să-ți vezi fiii cum s-adună. // Vezi cum plâng și cum susupină / După blânda Ta lumină – R // Toți venim cu doruri multe / Ca Măicuța să ne-asculte – R // Cei bătrâni, vin azi Fecioară / Poate cea din urmă oară. – R // Să-Ți mai facă o cunună / Și să-Ți ceară o moarte bună. – R // Scapă-i Maică de osândă / Ca să-Ți vadă fața blândă. – R // Pentru cinstea ce-Ți arată / Du-i la veșnica răsplată. – R // Vin bărbați mâncați de rele / Și femei în mare jele. – R // Vin să-și plângă jalea lor / La Măicuța Milelor... – R Mâna-ți bună ne-o întinde / Și la sânul-ți ne cuprinde – R // Și ne scoate la lumină, / La viață mai senină. – R // Fă să vie timp frumos / Pacea Domnului Hristos."**, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 491.

⁹⁵⁶ O categorie aparte de precesne au în centrul atenției ideea de pocăință, iertare, metanoia, atât de necesare convertirii modului de a fi al unui deținut, în vederea resocializării și integrării în societate. Iată o priceasă performanță la acest capitol: **"Lacrimi mari: Lacrimi mari îmi curg pe față, / Și îmi pare rău; / Supărat-am în viață / Rău pe Dumnezeu. // Refren: / Ție, Maică-Ți cer, / Nu lăsa să pier; / Du-mă sus la Fiul Tău, / Și la Dumnezeu. – bis // Cere-i lui Isus iertare, / Și lui Dumnezeu, / Pentru că L-am dat uitării / Și îmi pare rău. –** Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 488.

⁹⁵⁷ "Dimensiunile psihologice ale acțiunii moral-creștine pornesc de la realitatea că a fi om se învață, nu auzind, nu văzând, nu privind pasiv la ceilalți, ci se învață acționând, repetând acțiuni adecvate, eficace, sănătoase, adică acte libere și responsabile, capabile să te facă să crești „în înțelepciune, în vârstă și în har”, asemenea copilului Iisus. Persona umană deține o perfecțiune și o demnitate proprie doar omului: este unică și irepetabilă, este conștientă, este liberă, este responsabilă. A trăi în respect față de această demnitate, de persoană, înseamnă a-l urma pe Iisus Hristos, modelul nostru." Bălașa, Pr. Teodor, *"Preotul de penitenciar – Misiune, vocație și har"*, p. 99.

"Dimensiunile demnității persoanei sunt: dimensiunea vieții; dimensiunea rațiunii, inteligenței, gândirii, discernământului, libertății; dimensiunea psihologică: emoții⁹⁵⁸, sentimente⁹⁵⁹, impulsuri, iubire; dimensiunea corporală: sexualitatea și fertilitatea; dimensiunea moral-religioasă; dimensiunea social-culturală. Omul este dotat cu darul rațiunii, inteligenței, gândirii, voinței, darul discernământului, al cunoașterii binelui și răului, darul libertății."⁹⁶⁰

"Persoana umană se caracterizează prin faptul că posedă voință liberă, ea este propriul său stăpân.⁹⁶¹ Nimeni altcineva nu poate voi, dori, acționa în locul acesteia. Persoana umană este unică și repetabilă, independentă în acțiunile sale, posedă viață interioară, manifestată prin simțuri, cunoaștere, dorință, aspirație, și viață spirituală, care se concentrează în jurul adevărului și binelui, prin această viață intră în contact cu lumea vizibilă și invizibilă, în primul rând cu Dumnezeu. Persoana umană nu poate fi redusă doar la ființă sau individ, pentru că ea deține o perfecțiune proprie doar omului."⁹⁶²

⁹⁵⁸ Iată-ne plini de compasiune pentru durerea unei mame: "**Sub o salcie înaltă, Maica Domnului:** Sub o salcie înaltă, / Maica Sfântă s-a oprit / Și cu vocea-ndurerată / Către salcie-a grăit: - bis // Salcie, dacă ți-e milă, / Apleacă-ți crengile-n jos, / Ca să fac și eu, cunună / Pentru Fiul meu, Hristos! - bis // Dacă îmi cunoști durerea / Și voiești să mi-o alini, / Dă-mi din ramurile tale / O cunună fără' de spini! - bis", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 765.

⁹⁵⁹ **Numele Mariei:** "Marie! Ce dulce nume / Ești pentru cine crede; / Creștinul nu se pierde // Șoptind numele Tău. / Un gând frumos îmi zice / Că-n veci voi fi ferice. // Refren: / Având pururea pe buze / Marie numele Tău. - bis // Când griji, dureri, necazuri, / Vor năvăli spre mine, / Eu voi scăpa la Tine / Cerând sprijinul Tău; / Și inima îmi spune, / Că avea-voi zile bune. // Refren: / Purtând în mine pururi / Marie numele Tău. - bis // Când valuri de ispite / Cerca-vor să mă-ngroape, / Chema-te-voi aproape / Chiar în sufletul meu. / Credința mea-mi șoptește / În veci nu se-osândește. // Refren: / Cel ce pururea rostește / Marie numele Tău.", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 846.

⁹⁶⁰ Ștefan Bruno, op. cit., p. 277.

⁹⁶¹ Privesc-ne proclamă însă și un alt adevăr: acela că omul este o ființă fragilă, slabă, neputincioasă, și doar în comunitate dobândește deplină împlinire de sine. Iată acest adevăr exprimat în priceasna "**Slăbănogul:** Într-o sâmbătă Iisus / La Ierusalim s-a dus, / Vede-acolo-ntâmplător / Scăldătoarea oilor. // Lângă acea scăldătoare / Se găseau cinci foișoare / Stăteau zi și noapte în ele / Oameni chinuiți de rele // Orbi, ologi, ciungi și uscați / O mulțime adunați, / Așteptau cu nerăbdare / Toți a apei tulburare. // Căci un înger când și când / Din înalt venea zburând / Jos în apă când intra / Pân' la fund o tulbură. // Cel ce izbutea de grabă / A intrat întâi în apă / Atunci vindecă era / De-orice boală suferea. // Un bolnav atunci era, / Vai, de când el suferea. / Treizeci și opt de ani săracul / Căuta să-și afle leacul. // Pe acest nenorocit / Într-un colț când l-a zărit / Întrebatu-l-a Hristos, / Vrei să te faci sănătos? // Zis-a el: O, vai de mine / Cum n-aș vrea, dar nu am cine / Să m-arunce-n scăldătoare / După-a apei tulburare. // Când să iau și eu aminte / Alții vin și-mi trec înainte / Scoală și ia-ți patul tău / Și de-acum să nu faci rău. // Când a zis așa Iisus / A sărit bolnavul sus / Și luându-și patu-n spate / S-a întors iar în cetate. // Zic cei răi în gura mare, / Sâmbăta se poate oare / Ca să-și ia patul în spate / Și să umble prin cetate? // C-așa este omul rău / Nu crede în Dumnezeu, / În puterea Lui cea mare / Și în a Lui îndurare." // ***, Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 865.

⁹⁶² Bruno Ștefan, op. cit., p. 145.

Elementele care compun persoana și o determină să se pună în valoare, pot fi structurate, de sus în jos, pe trei paliere: spiritual⁹⁶³, sensibil⁹⁶⁴ și fizic. Aceste paliere comunică împreună, se susțin, interacționează, "dar trebuie respectată ordinea valorilor pentru ca omul să fie în armonie cu sine însuși. Omul în poziție verticală este acela al cărui spirit, total liber, comandă sensibilitatea și trupul. El nu neglijează aceste elemente, căci amândouă sunt bune și folositoare, sunt create de Dumnezeu, dar omul este chemat să le stăpânească și să le dirijeze. Omul va deveni calm și liniștit, în armonie cu sine, iar această armonie va străluci în relațiile cu toți oamenii."

Așa precum Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai Bisericii nu au făcut niciodată abstracție de provocările vieții cotidiene, fie ele filozofice, juridice, politice sau conceptuale, de toate nuanțele din timpul lor, implicându-se, în mod activ, în apărarea demnității, valorii omului și a posibilităților acestuia de a se uni cu Dumnezeu, tot astfel și noi, cei din contemporaneitate, avem menirea și responsabilitatea de a continua, cu aceeași dragoste și implicare, acțiunea de promovare, atât la nivel conceptual, cât și la nivel practic, a dreptății, păcii, respectului, toleranței, moralității și a iubirii semenilor și a lui Dumnezeu.⁹⁶⁵

⁹⁶³ Acesta poate fi accesat într-o primă fază mai mult prin prețurile decât prin cultul public religios consacrat, deoarece omul fără pregătire minimală religioasă, omul necatehizat, percepe cultul ca fiind foarte cifrat, uneori îl vede ca pe un teatru irelevant. În schimb, prețurile pătrunde direct la inima: "**O, Maică bună a vieții mele:** O, Maică dulce a vieții mele, / Spre Tine ochii mei privesc; / Dintr-ale lumii valuri grele, / Spre Tine, Maică, mă doresc. // Între necazuri ne-ncetate, / În griji și lacrimi, eu mă frâng; / Rănit de patimi și păcate, / Privesc cu dor la cer și plâng. / În cer un Tată bun mă cheamă, / În cer e scumpul meu Iisus; / În cer ești Tu, iubită Mamă, / Și locul meu e în ceruri, sus. // În cer m-așteaptă sfinții îngeri / M-așteaptă ceata dreptilor / Iar eu în valea cea de plângeri / Petrec străin și călător // Primejdii multe mă-mpresoară / Ispitele mă strâmtoresc; / Tu ești nădejdea mea, Fecioară / Spre Tine ochii mei privesc. // Din zori de zi și până-n seară / Trăind murind, te voi chema / Nu mă lăsa, Maică Fecioară / Scăparea mea nu mă lăsa!", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 596.

⁹⁶⁴ Prețurile se pliază pe stările emoționale ale subiecților ascultători, au o mare putere de aplicare la realitățile concrete ale fiecărui om. Iată un exemplu: "**O Măicuță bună:** O Măicuță sfântă / Și Măicuță bună, / Noi venim la tine / Cu toții împreună. // Afară de tine / N-avem unde merge / Nici a noastre lacrimi / Cine ni le șterge. // Iar la orice mamă / Îi cunoști durerea / Și numai la tine / Îmi aflu mângâierea. // Suntem răi Măicuță / Și plini de păcate, / Tu ai milă multă / Ni le ierți pe toate. // Noi te știm pe tine, / De Măicuță dulce / Căci ni te-a dat Iisus / Când era pe Cruce. // Ori unde veți merge / Ori unde v-ați duce / Veniți la a mea mamă / Că la piept vă strânge. // Noi venim la tine / Cu multă durere, / Să ne dai Măicuță / A ta mângâiere. // Noi venim la tine, / Noi venim cu dor, / Să ne dai Măicuță / Milă și ajutor. // Am făcut păcate, / Grele tot mereu / Și-am uitat de tine / Și de Dumnezeu. // Noi te cântăm pe tine / Noi ne-am depărtat / O, Măicuță sfântă / Rău te-am supărat. // Cheamă-ne Măicuță / Din nou la sânul tău / Și ne dă credință / Iar în Dumnezeu.", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 658.

⁹⁶⁵ "Fiecare societate apreciază comportamentul membrilor săi, din punctul de vedere al conformării acestora la normele morale și la cele juridice. Încălcarea acestor norme atrage după sine sancțiuni din partea comunității, prin măsuri coercitive sau punitive. Studiul fenomenului infracțional are aplicație directă în evidențierea factorilor determinanți, aceasta deoarece concepțiile și teoriile elaborate au un puternic rol reglator asupra diferitelor componente ale sistemului legal și asupra tipurilor de activități corecționale și profilactice." Swaaninger, op. cit., p. 78.

Potrivit specialiștilor⁹⁶⁶ (Bogdan, T. 1973, Buș, I. 1997), "actul infracțional, ca oricare alt tip de act comportamental, reprezintă rezultatul interacțiunii dintre două categorii de factori: factorii endogeni, care structurează personalitatea individului și care pot structura un nucleu central, mai mult sau mai puțin favorabil comportamentului infracțional, conturând sau nu o personalitate infracțională, și factorii exogeni, externi, de ambianță, care pot fi favorabili sau nefavorabili dezvoltării acestui nucleu, în plan infracțional."⁹⁶⁷

"Fenomenul care precede și provoacă producerea unui alt fenomen se numește cauză și care, din perspectivă criminologică, are drept conținut interacțiunea factorilor biopsihosociali ce determină, în mod necesar, infracțiunea. Cauza este condiția necesară fără de care un anumit comportament nu s-ar manifesta și, totodată, ea precedă efectul, fiind, invariabil, urmată de același efect".⁹⁶⁸

După cum variabilitatea condițiilor mijlocește variabilitatea efectelor, în raport cu acțiunea acelorași cauze, în același fel, cauzele provoacă aceleași efecte numai dacă acționează în condiții identice: "însoțind acțiunea cauzei, condițiile influențează, în mod evident, manifestarea ei, grăbind sau încetinind, stimulând sau frânând apariția unui anumit efect. Deși, în mod obiectiv, condițiile reprezintă un complex de fenomene, care nu pot genera, prin ele însele, comportamente infracționale, deoarece, prin natura lor, pot fi necesare, întâmplătoare, suficient necesare, insuficient necesare, acestea, însoțind, în timp și spațiu, cauzele și influențându-le, asigură o anumită evoluție a acestora pentru producerea efectului."⁹⁶⁹

⁹⁶⁶ "Încercările de structurare a unei teorii, privind tipologiile infracționale, întâmpină dificultăți, datorită diversității manifestărilor comportamentale subsumate. În funcție de factorii considerați a fi determinanți în explicarea fenomenului și a comportamentului infracțional s-a plecat de la premisa că acestea au un numitor comun, și anume factorul psihologic, de care nu se poate face abstracție, și care nu poate fi omis, atâta vreme cât orice act infracțional este rezultatul acțiunii umane, răsfrânt prin prisma propriei personalități." Buș, I., *op. cit.*, p. 97.

⁹⁶⁷ "Rezultat al unui complex de factori, actul infracțional antrenează, în grade diferite, practic, toate însușirile psihice, activitățile, precum și structurile și funcțiile psihice, începând cu cele cognitiv-motivationale și terminând cu cele afectiv-volitiv. Relația cauzală, ca formă particulară a determinării fenomenului infracțional, cu genurile sale proxime și faptele concrete de manifestare, exprimă un raport genetic și se obiectivează ca legătură, independentă de voința omului, între două subsisteme sau elemente ale aceluiași sistem, care se succed, unul provocându-l pe celălalt." Buș, I., *op. cit.*, p. 98.

⁹⁶⁸ "Fenomenul sau procesul care succede cauza și a cărui producere este determinată de aceasta se numește efect. Între cauză și efect se stabilește un raport de necesitate. Constanța acestui raport este mediată de condiții." *Ibidem*.

⁹⁶⁹ "În producerea efectelor interacționează mai multe cauze, acestea, la rândul lor, acționând în strânsă legătură cu o diversitate de condiții, iar fenomenele rezultate, sunt, în același timp, în raporturi diferite, atât cauze, cât și efecte. De aici se poate deduce că interacțiunea dintre cauză și efect are un caracter complex. Dificultatea identificării și dezvăluirii relațiilor cauzale în determinarea fenomenului infracțional derivă în faptul că acestea se corelează cu întreaga rețea a celorlalte relații prezente în structura și dinamica acesteia. Pentru facilitarea decelării lor, îndeosebi la nivelul faptelor penale concrete, teoreticienii și practicienii sunt preveniți să nu se limiteze la o singură cauză." MATIS REGHINA ADELA 2018.05.11 15:56

6.2.2.2. Anatomia infraționalității din perspectivă religioasă

"Orice infracțiune nu reprezintă altceva decât punctul nodal al intersecțiilor din lanțurile cauzale care este, în același timp, determinat și determinant, având atât valoare de cauză, cât și de efect." "Înțelegerea determinismului cauzal al fenomenului infracțional este facilitată de sesizarea acțiunii concomitente a unei pluralități de cauze. În etiologia infracțională se împletesc cauzele interne ce țin de natura umană, socială, a persoanei și cauzele externe ce vizează diverși factori culturali, economici, juridici etc, (Buș, I., 1997). Formele cele mai frecvente și mai cunoscute ale comportamentului agresiv sunt delincvența și infraționalitatea.⁹⁷⁰

"Expresia sintetică a complexității etiogenezei, stării, structurii și dinamicii fenomenului infracțional este dată de lege și legitate, concepte care surprind, pe de o parte, unitatea acțiunii tipurilor de interacțiuni abordate, precum: posibilitate și realitate, necesitate și întâmplare, cauzalitate și condiționare, și sistemul care înglobează ansamblul de legi, ce îl guvernează, pe de altă parte. Pentru interpretarea corectă a comportamentului infracțional, trebuie avute în vedere cele trei faze ale actului infracțional, și anume: faza preinfracțională, faza infracțională, propriu-zisă, și faza postinfracțională."⁹⁷¹

"Actul infracțional antrenează⁹⁷², în grade diferite, practic toate structurile și funcțiile psihice, începând cu cele cognitiv-motivaționale și terminând cu cele afectiv-volitive,

relațiilor cauzale din universul relațiilor posibile, oprindu-se îndeosebi la mobilurile și raporturile pe care se fundamentează latura subiectivă a infracțiunii studiate." *Ibidem*, p. 104.

⁹⁷⁰ "Deși este un fenomen social, infraționalitatea trebuie interpretată și cercetată ca un act individual, comis de o anumită persoană concretă, într-o situație dată, concretă. Determinantele acestei acțiuni personale țin de elementele psihologice ale persoanei, de motivația acesteia, de tendințele, finalitățile și trebuințele sale. De aceea, este nevoie de o concepție sistemică integratoare, asupra conduitei și a manifestărilor psihocomportamentale, care poate să ne ofere o viziune corectă asupra dinamicii și interacțiunii întregului sistem de factori, care concură la producerea actului infracțional. Analiza specificității cauzelor de natură subiectivă și obiectivă, a ponderii lor în lanțul cauzal, presupune tratarea fenomenului infracțional ca fenomen social - istoric concret, marcat evident de structura sistemului economico-social, de legitățile care îl guvernează. Impedimentele, care se ridică în investigarea și derularea tripurilor de relații, relații care acționează, în mod specific, în acest domeniu, determină dificultatea demersului teoretic și de investigare practică a etiogenezei fenomenului infracțional." *Ibidem*.

⁹⁷¹ *Ibidem*.

⁹⁷² "Principalele caracteristici ale actului infracțional sunt: 1. diversificarea infracțiunilor comise prin violență, precum: tâlhării, vătămări corporale grave, violuri, lovituri cauzatoare de moarte, omoruri, ca forme ale violenței private, și conflicte de grup, conflicte profesionale, conflicte interconfesionale, conflicte interetnice, precum și acte de terorism; 2. profesionalizarea modului de operare, concretizat prin: sistemul de comunicare și deplasare rapidă, studiul calificat al obiectivului, neutralizarea sistemelor de pază și alarmare electronică, măsuri de contracarare a identificării prin dezinformare, false identități, distrugeri de probe, crearea de alibiuri; 3. gravitatea consecințelor, concretizate prin: inducerea sentimentului de insecuritate, panica socială, distrugeri uriașe de bunuri și instalații, pierderi de vieți omenești; 4. ierarhizarea structurilor de subordonare în mediile criminale, constând în: conducerea acțiunii, împărțirea profitului, reinvestirea profitului; 5. utilizarea corupției, a șantajului, generalizarea corupției până la cele mai înalte nivele sociale, implicând funcționari publici, oameni de afaceri, oameni politici, slujitori ai cultelor." *Ibidem*, p. 108.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

implicate fiind și activitățile, ca și însușirile psihice. Actul infracțional este generat de tulburări de ordin emoțional și volitiv, susținut de lipsa sentimentului responsabilității și al culpabilității, al incapacității subiectului de a renunța la satisfacerea imediată a unor trebuințe, în pofida perspectivei unei pedepse. Trecerea la actul infracțional constituie un moment critic, nodal. Această trecere reprezintă o procesualitate, care cunoaște multe inconstanțe în desfășurarea ei. O analiză strict psihologică a actului infracțional constă în analiza modului în care personalitatea infractorului, respectiv, inteligența, afectivitatea, motivația și voința, se manifestă în pregătirea, săvârșirea și în atitudinea postinfracțională.⁹⁷³

Mari cercetători și specialiști ai domeniului, precum Cesare Lombroso, Ernest Kretschmer, Olof Kinberg, Benigno di Tullio, Edwin Sutherland, Thorsten Sellin, Emile Durkheim, Hovvard Saul Becker, F. Tannenbauman, Edwin M. Lemert, Fr. Alexander, Fl. Staub, Etienne de Greef, Jean Pinatel au emis o serie de teorii ale comportamentului infracțional.⁹⁷⁴

Specialiștii contemporani opinează că "agresivitatea rezidă în acele forme de comportament ofensiv, consumate pe plan acționai sau verbal, care, în mod obișnuit constituie o reacție disproporționată la o opoziție reală sau imaginară" (Bogdan, T. 1983). "Deși există și o agresivitate nonviolentă, de cele mai multe ori agresivitatea presupune atac deliberat, ofensivă directă, cu adresa ținută, punere în pericol, distrugere de bunuri etc. Agresivitatea și violența infractorilor este declanșată ușor, mai ales din cauza lipsei sentimentului de culpabilitate și a tendinței de a-și considera actele lor drept legitime."⁹⁷⁵

⁹⁷³ "În opoziție cu comportamentul prosocial, orice formă de conduită, orientată către persoane, obiecte, sau către sine, în vederea producerii unor daune, prejudicii, distrugerii sau răniri, se încadrează comportamentului agresiv, respectiv, agresivității. Daunele produse de către agresivitate pot fi materiale, psihologice, morale sau mixte. Formele cele mai frecvente și mai cunoscute ale comportamentului agresiv sunt delincvența și infracționalitatea. Din perspectiva specialiștilor în domeniu, această definire poate fi discutabilă, dar ea acoperă, în mare măsură, trăsăturile fenomenului în sine, fără a-și aroga apelul la consensualitate." *Ibidem*, p. 110.

⁹⁷⁴ Precum: "teoria biologică, cu derivatele sale: teoria anormalității biologice, teoria bio-tipologică, teoria genetică, teoria inadaptării bio-psihice, teoria constituției criminale, care susțin că anumite anomalii sau disfuncții psiho- fiziologice constituie factorii determinanți ai comportamentului infracțional și consideră că infracțiunea, ca fenomen individual, are o bază psiho-biologică; teoria psiho-socială, cu derivatele sale: teoria asocierilor diferențiale, teoria conflictelor de culturi, teoria anomiei, teoria interacționismului social, potrivit căroră comportamentul infracțional este învățat prin interacțiunea dintre persoană și ambianță, în contextul căreia infractorul învață tehnici de comitere a infracțiunilor; teoria psiho - morală, cu derivatele sale: teoria criminalului nevrotic, teoria instinctelor și teoria personalității criminale care atribuie infracțiunea conflictelor interne, problemelor emoționale, sentimentelor de insecuritate, complexelor de inferioritate, pun accentul pe caracterul personal și pe factorii psihogeni și psiho-morali. Toate aceste ceste trei mari tipuri de teorii au la baza concepția psihanalitică." *Ibidem*.

⁹⁷⁵ "Cele mai cunoscute forme de agresivitate sunt: autoagresivitatea și heteroagresivitatea. Autoagresivitatea constă în îndreptarea comportamentului agresiv spre propria persoană, exprimându-se prin automutilări, tentative de sinucidere sau chiar sinucidere. Heteroagresivitatea presupune canalizarea violenței spre alții." *Ibidem*.

"Agresivitatea este un fenomen de convertire comportamentală spre o acțiune automată, neelaborată, persoana decăzând din nivelul autodeterminării morale."⁹⁷⁶ Individul uman, în cadrul procesului de socializare, asimilează modelul comportamental care consideră că i se potrivește cel mai bine, în condițiile în care societatea îi oferă o multitudine de modele comportamentale, în condițiile în care, aceeași societate îi oferă și normele scrise și nescrise de sancționare a comportamentului deviant. Din perspectiva comportamentului infracțional, identificăm două modalități de investigare a acestuia: caracterul deviant al comportamentului, care constă în încălcarea normelor de conduită socială, pericolozitatea devianței depinzând de valoarea normelor sociale prejudiciate și de reacția publică față de aceste încălcări, și caracterul infracțional, delinquent, criminal, care constă în încălcarea normelor juridice penale.

Comiterea unor acțiuni atipice, cu caracter antisocial sau disocial, care contravin normelor comportamentului prosocial, ne permit să afirmăm că infractorul se prezintă ca o personalitate deformată. Această personalitate deformată prezintă o serie de particularități ale căror rădăcini se află, în cea mai mare măsură, în antecedentele sale, în natura existenței sale, în istoria devenirii personale, și, mai puțin, în elementele înăscute ale personalității, în „cifru” său psihic inițial, fiind cunoscut faptul că toți oamenii se nasc buni, prin natura lor.⁹⁷⁷

Definit ca "un individ cu o insuficientă maturizare socială, cu evidente deficiențe de integrare socială, ca un individ care intră în conflict cu cerințele sistemului valorico-normativ și cultural al societății în care trăiește"⁹⁷⁸, infractorul, respectiv, personalitatea acestuia constituie fondul pe care se intersectează, funcțiile acuzării și apărării, în cadrul duelului judiciar. În urma unor studii aprofundate și îndelungate, având ca obiect aspectul particularităților psihologice ale diferitelor categorii de infractori, au fost identificate o serie de caracteristici comune, precum: inadaptarea socială, duplicitatea comportamentului, imaturitatea intelectuală, imaturitatea afectivă, aceasta din urmă cu derivatele sale, precum:

se prin forme multiple, precum: tâlhăria, vătămarea corporală, violul, tentativa de omor, omuciderea etc." *Ibidem*.

⁹⁷⁶ "Din perspectiva teoriilor psiho-morale, respectiv a teoriei personalității criminale, putem distinge două forme ale agresivității: agresivitatea ocazională și agresivitatea profesională. Agresivitatea ocazională se caracterizează prin spontaneitate și violență, fiind mai des întâlnită în crimele pasionale. Agresivitatea profesională se caracterizează printr-un comportament violent, durabil, care se relevă ca o constantă a personalității infractorului, acesta manifestându-se agresiv, în mod deliberat, conștient." Eduard Pamfil și Doru Ogodescu, *"Persoană și devenire"*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 19.

⁹⁷⁷ "În raport cu realitatea imediată, fiecare individ are o anumită reprezentare a acesteia, fapt care îl determină la un comportament specific, subiectiv, uneori disfuncțional, la un anumit mod de a acționa și de a reacționa în spațiul psihologic, la un anumit mod de a rezolva situațiile conflictuale." *Ibidem*.

⁹⁷⁸ *Ibidem*.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

instabilitatea emotiv-acțională, sensibilitatea deosebită, sentimentul de frustrare, complexul de inferioritate, egocentris-mul. labilitatea psihică, agresivitatea, indiferența afectivă.⁹⁷⁹

Serviciul religios, în penitenciar, era asigurat de către preot. Funcțiile acestuia erau strict spirituale, preotul ocupându-se exclusiv de partea religioasă, dispunând de cel mai puternic mijloc de îndreptare a sufletelor pierdute în întunericul neștiinței și al răului. De asemenea, preotul se străduia să afle caracterul individului, să însenineze pe cei mai îndărătnici precum și să-i cunoască pe cei cu vicii deosebite. Începând cu anul 1990, colaborarea Bisericii Ortodoxe Române cu Direcția Generală a Penitenciarelor s-a reînnoțat și, astfel, s-a ajuns la semnarea unui protocol, în anul 1993, care prevede ca deținuții să beneficieze de asistență religioasă. Comuniunea este o necesitate a sufletului omenesc. Din cauza acestei nevoi întemnițatul, respins de societate, își formează, în închisoare, o comunitate proprie, care este un înlocuitor al societății libere. Păstorul celor întemnițați tămăduiește rănilor sufletești ale deținutului, iar, când încrederea devine reciprocă, preotul devine „părinte”. Pentru aducerea deținuților la mărturisire, păstorul celor întemnițați este obligat să țină seama, pe lângă de starea lor psihologică, și de pedeapsa lor, de sentimentul lor religios, de starea lor de spirit, de mentalitatea și de voința lor.

Lucrarea de pregătire, spre îndreptare și sfințire, ține seama de mai multe aspecte sau stări sufletești ale celui condamnat: simțirea stării de păcat, teama de pedeapsa dreptății divine, aversiunea față de păcat, dorința de cunoaștere a adevărului deplin și, mai ales, dorința de a se împărtăși de mila lui Dumnezeu. Biserica îi sprijină și îi ajută pe creștini în drumul spre mântuire cu Sfintele Taine, Sfânta Liturghie și ierurgii. "O slujbă pătrunzătoare, o predica rostită cu duh apostolic, o căutare clară și frumoasă, însoțită de evlavie, smerenie colectivă pot aduce deținuților un folos duhovnicesc real și deplin."

„Morală creștin-ortodoxă constituie un îndreptar moral ce indică cordonatele esențiale ale unei personalități corect structurate” (Surugiu, M.,2002). Cele 10 porunci Dumnezeiești, pe lângă valoarea lor morală în sine, constituie, în același timp, și obiective extrem de pertinente pentru programele educaționale desfășurate cu persoanele private de libertate.

⁹⁷⁹ "În funcție de particularitățile psihologice ale diferitelor categorii de infractori, au fost identificate o serie de tipuri de infractori, precum: infractori agresivi, achizitivi, caracteriali, sexuali, ocazionali, profesionali, recidiviști, ideologici, debilili mintal, alienați. Regulamentul general al penitenciarelor centrale, din anul 1874, conținea un capitol special privind activitatea religioasă care prevedea că: „...pentru îndrumarea morală a condamnaților și internaților, se fac lecturi cu subiect exclusiv moral și religios, având drept scop sădirea de fapte bune sau deșteptarea asupra religiei creștine...” Surugiu, M. 2002. În toate regulamentele de funcționare a închisorilor, din perioada antebelică, respectiv, anii 1864, 1876, 1929, 1938, era prevăzută exercitarea serviciilor religioase.

Astfel, programele ce vizează educația bunului cetățean, educația pentru timpul liber, educația pentru autocunoaștere în vederea dezvoltării pozitive a personalității pornesc de la aceste porunci biblice. Evidențierea păcatelor strigătoare la cer, precum: uciderea de prunci, păcate asemănătoare cu cele făcute de cei din Sodoma și Gomora, asuprirea văduvelor și a orfanilor, asuprirea femeilor, batjocorirea părinților, precum și cele de căpetenie, precum: mândria, desfrânarea, lăcomia, invidia, mânia, lenea, explicarea lor și oferirea de sfaturi, pentru lupta împotriva acestora, pot contribui la educarea deținuților.

Preotul poate antrena, în opera sa de educare a deținuților, și pe angajații penitenciarelor. Aceștia pot contribui, în limita posibilităților, cu haine, hrană, sfaturi, asistență medicală etc. în acest fel, deținuții vor înțelege că se află în penitenciar din cauza propriilor lor fapte și că oamenii care îi supraveghează vor să-i ajute și nu să-i marginalizeze. Metodele cele mai bune pentru înlăturarea păcatului sunt credința și faptele bune. Atât în societate cât și în penitenciar, un vicios are nevoie, în primul rând, de o lepădare a păcatelor, a obiceiului păcătos.⁹⁸⁰

Spovedania este un mijloc intim⁹⁸¹ și foarte important prin care preotul poate face pastorație și poate da sfaturi deținuților. Preotul trebuie să pună accentul pe consecințele păcatului și anume pe faptul că păcatul, faptele rele dezbină oamenii între ei, că este împotriva firii, că îl îndepărtează pe om de virtute și de Dumnezeu. Faptele bune se pot manifesta între deținuți prin milostenie, prin împărțirea puținelor bunurilor cu ceilalți. Preotul trebuie să arate că rolul postului, în viața creștinului, constituie o înfrânare de bunăvoie de la plăcerile vieții, pentru curățirea sufletească și trupească, este o jertfa adusă lui Dumnezeu pentru binefacerile primite de la El. De asemenea, preotul este obligat să le explice deținuților semnificația

⁹⁸⁰ Astfel, mijloacele cele mai potrivite pe care le are deținutul ia îndemână pentru schimbarea firii vicioase sunt: rugăciunea: „Rugați-vă neîncetat, ca să nu intrați în ispită” (Lc.22,46), lupta cu curaj: „Stați împotriva diavolului și va fugi de voi” (Iacov 4,7), privegherea sau împotriva ispitelor: „Fiți treji, privegheați. Potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu căutând pe cine să înghită” (I Petru 5,8) și, mai ales, spovedania și postul. <http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=61&cap=5> accesat la 1 august 2016.

⁹⁸¹ Decizia de a se spovedi o iau deținuții, adeseori, tot după sensibilizarea lor în urma unui program de pricesne: *"Maică pururea fecioară: Maică pururea Fecioară, / Tu care-n cer strălucești / Mai frumos decât toți sfinții / Și oștile-ngerești, // Tu, ce ești comoară sfântă / Și sălaș dumnezeiesc, / Toți creștinii te adoră, / Toți din suflet te cinstesc. // Tu, ce ești o floare scumpă / Cu un preadulce miros, / Tu, care-ai purtat în brațe / Pe Slăvitul Domn Hristos, // Tu, care ai fost aleasă / Scară pentru Dumnezeu, / Îți cinstim cu bucurie / Numele cel sfânt al tău. //* *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 833.

Sfintelor Taine și rolul lor, semnificația Sfintei Liturghii și să explice rolul Bisericii în viața oamenilor.⁹⁸²

Cercetarea noastră și-a propus să investigheze modalitățile prin care acțiunea moral-creștină axată pe cântarea pricesnelor poate contribui la redresarea civică, moral-cetățenească a infractorului, în raport cu problematica psihologică⁹⁸³ a comportamentului infracțional⁹⁸⁴, pornind de la porunca evanghelică: „Păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câștig urât, ci din dragoste” (I Petru 5, 2).

Problemele lumii contemporane sunt și interogațiile noastre personale, în calitate de viețuitori contemporani. Omul contemporan dorește libertatea absolută, plăcerea fără limită, aspirații care nu au nici o legătură cu învățătura lui Iisus Hristos și cu Tradiția Bisericii creștine, învățături care propovăduiesc cumpătarea, toleranța, mila, întrajutorarea, iubirea aproapelui. Potrivit preceptelor biblice, libertatea și bucuria sunt daruri ale lui Dumnezeu. În acest context, Sfântul Apostol Pavel afirmă: „voi, fraților, ați fost chemați spre libertate... Stați, deci, tari în libertatea, cu care ne-a făcut liberi Hristos” (Galateni 5, 1-13), „iar, unde este duhul Domnului, acolo este libertatea” (11 Cor. 13, 18). Din nefericire, contemporanii noștri nu înțeleg faptul că bucuria duhovnicească a vieții este rodul Duhului Sfânt, prin care Iisus Hristos ne oferă libertatea și bucuria duhovnicească. Conform preceptelor hristologice, plăcerea nu trebuie căutată la nivelul simțurilor, căci satisfacerea simțurilor duce la suferință. Existența legilor și normelor umane nu poate crea duhul creștin, ci numai Duhul necreat al lui Dumnezeu care lucrează în noi.

⁹⁸² Preotul trebuie să le facă pe toate acestea cu multă grijă, pentru că sufletul deținutului este răvășit și dezorientat. Pentru preot, deținutul este semenul care a greșit, care a căzut în păcat și care trebuie educat și integrat în societate. Conlucrarea dintre preot și instituțiile abilitate, care vizează educarea deținuților, duce la îndeplinirea cu succes a celor patru obiective care ne interesează pe toți: reinserția comportamentală, reinserția familială, reinserția profesională.

⁹⁸³ „Individualismul exacerb, ca mod de existență în societatea contemporană, a condus la separarea oamenilor unul de altul și separarea tuturor oamenilor de Dumnezeu, a condus la secularizare, care este o consecință inevitabilă a descreștinării lumii. Sfântul Vasile cel Mare și toți Sfinții Părinți ai Bisericii Creștine definesc răul ca fiind o înstrăinare de Dumnezeu, iar Părintele Dumitru Stăniloae, marele teolog român al secolului al XX-lea, arăta că acest rău grozav conduce și la dorința demonică de a înjosi, de a minimaliza și de a anihila persoana celuilalt, până acolo, încât de a-l face să ți se închine, toate acestea conducând la crime oribile, în numele așa-zisei libertăți a individului.” Cf. Nifon Mihaită, *op. cit.*, <http://documents.tips/documents/misiunea-bisericii-secularizare.html> accesat la 1 august 2016.

⁹⁸⁴ „În secolul nostru, deși, din perspectivă teologică și laică, ne mai despart numeroase interpretări și precepte, în condițiile în care civilizația laică îl raportează pe om, în exclusivitate, la propriile sale sentimente și la avatarurile existenței actuale, civilizația creștină l-a raportat, întotdeauna, pe om, la Dumnezeu, pentru că ea și-a extras normele morale și principiile de acțiune din Sfânta Scriptură și din Tradiția creștină.” MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

Lucrarea pastorală moral-creștină poate contribui enorm la reeducarea infractorilor, într-un complex de acțiuni, care țin atât de acțiunea coercitivă, specifică regimului penitenciar, cât și de activitatea educațională, specifică Bisericii, vizând conștientizarea necesității redresării moral-civice, a eradicării actului antisocial și a reintegrării, din multiple perspective, în societatea contemporană.

6.2.2.3. Designul cercetării psiho-pastorale în spațiul penitenciar

Ne-am propus un studiu cvasi-experimental, în vederea obținerii de informații, cu relevanță ridicată, privind cauzele apariției și dezvoltării actului infracțional și a manierei eficiente de a schimba comportamentul și trăirea interioară prin priceasă. Dat fiind faptul că avem de a face cu un cvasiexperiment, subiecții selectați vor face parte din grupuri preexistente, deja formate.⁹⁸⁵

Chestionarul de personalitate Kuhlman - Zuckerman (ZKPQ) a fost alcătuit în anul 1993, de către un grup de cercetători, condus de către Marvin Zuckerman, grup în care se aflau Michael D. Kuhlman, axat pe studii de interdependență socială, dr. Jef Joireman, cercetător al comportamentelor subiecților, legate de mediul înconjurător, P. Teta, specialist în neuropsihologia somnului, și M. Kraft.⁹⁸⁶ "Dezvoltarea testului ZKPQ este descrisă de autori într-un articol publicat în 1993, în care se prezintă modelul celor 5 mari factori apărut din analiza factorială a scalelor considerate a măsura dimensiuni de bază ale personalității

⁹⁸⁵ "Un dezavantaj al studiului cvasiexperimental îl reprezintă exercitarea unui control mai slab asupra derulării cercetării. Dacă în experimente se manipulează variabila, în cvasiexperimente se observă manifestarea variabilei. În cercetarea de față intenționăm să testăm relațiile posibile între infracționalitate, ca variabilă dependentă, și mediul social în care s-a format delincventul, ca variabilă independentă."

⁹⁸⁶ cf. M. Zuckerman, D. M. Kuhlman, J. Joireman, P. Teta, M. Kraft, "A Comparison of the Three Structural Models of Personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five", „Journal of Personality and Social Psychology”, nr. 65, 1993, p. 757-768

inclusiv aspecte de tip temperamental.⁹⁸⁷ Autorii îl consideră un model big five alternativ la cel derivat psiholingvistic."⁹⁸⁸

"Analiza factorială indică un grup de itemi care descriu plăcerea pentru petreceri mari, interacțiuni la petreceri și de a avea mulți prieteni. Al doilea factor obținut indică o intoleranță pentru izolare socială și, în mod paradoxal, plăcerea pentru activități solitare, la subiecții introverși."⁹⁸⁹

6.2.2.4. Procedura psihologică a cercetării și a cuantificării efectelor

Chestionarul de agresivitate AQ, elaborat de către Amold H. Buss și Mark Perry, relevă tendințele agresive ale subiecților. Chestionarul își propune măsurarea a patru aspecte/dimensiuni ale agresivității. Chestionarul are 29 de itemi, care măsoară patru aspecte ale agresivității: *agresivitatea fizică, (PA), itemii: 1, 5, 9, 13, 17, 21, 24, 26, 28); * agresivitatea verbală (VA), itemii: 2, 6, 10, 14, 18); * furia/mânia (A), itemii: 3, 7, 11, 15, 19, 22, 29); și * ostilitatea (H), itemii: 4, 8, 12, 16, 20, 23, 25, 27). Fiecare item este evaluat printr-un grad de la 1 la 5.⁹⁹⁰ Scoruri: itemii 24 și 29 sunt primele scoruri inversate. Scorurile subscalelor sunt suma scorurilor itemilor pentru acei itemi din subscală. Scorul total este suma tuturor scorurilor itemilor și variază între 29 și 145. Scorurile înalte reflectă mai multă agresivitate. Fiind ușor de administrat și completat, Chestionarul AQ se pretează a fi aplicat tuturor categoriilor de subiecți intervievați.

⁹⁸⁷ "Descrierea scalelor testului: Impulsive Sensation Seeking (ImpSS), 19 itemi: căutarea senzației & impulsivitate (lipsă de planificare). Factorizarea a condus la identificarea a doi factori: Itemii descriu o lipsă de planificare și o tendință de a acționa impulsiv, fără să se gândească. Itemii de căutare a senzației, descriu o nevoie generală de excitație, o preferință pentru situații impredictibile și prietenii nevoia de schimbare și noutate. Nu apare nici o menționare a activităților specifice precum: băutura, utilizarea drogului, sexualitate, sporturi riscante. Neuroticism - Anxiety Scale (N-Anx), 19 itemi. Itemii descriu o condiție de tulburare emoțională, tensiune, îngrijorare, teamă, indecizie obsesivă, lipsa de încredere în sine și sensibilitate la critică. Analiza factorială indică un singur factor. Agresion - Hostility. (Agg-Host), 19 itemi. Jumătate dintre itemi descriu tendința spre exprimare verbală agresivă; alții indică un comportament brutal, nechibzuit sau antisocial, răzbunător și disprețuitor, un temperament viu și manifestând nerăbdare față de ceilalți. Scala este omogenă, analiza indicând un singur factor. Activity (Act.), 17 itemi: activism general & efort în muncă. Scala cuprinde două grupe de itemi: primul se referă la nevoia de activitate, nerăbdare și neliniște, când nu are nimic de făcut; al doilea, indică preferința efort, pentru muncă grea și provocativă, respectiv, o viață activă, cu multă energie investită în muncă și implicarea în sarcini intens consumatoare de energie. Sociability sau Sociabilitatea (Sy), 17 itemi: petreceri și prieteni & izolare, intoleranță." *Ibidem*.

⁹⁸⁸ "Majoritatea scalelor utilizate în cercetare a fost utilizată în studii de tip psiho-biologic. Prima selecție de itemi a fost făcută în urma corelațiilor itemilor cu scorurile la 5 factori derivați din analiza factorială a scalelor împreună cu o scală de dezirabilitate socială. Chestionarul are 99 de itemi, dintre care 10 alcătuiesc o scală de raritate, menită să semnalizeze tendința de a disimula sau de a răspunde neglijent. Răspunsurile la întrebări sunt cotate cu calificativele „adevărat” sau „fals”. Dimensiunile personalității măsurate sunt: Căutarea senzației + Impulsivitate (ImpSS); Neuroticism - Anxietate (N-Anx); Agresiune - Ostilitate (Agg - Hos); Activitate (Act) și Sociabilitate (Sy)." *Ibidem*.

⁹⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁹⁰ Chestionarul AQ reprezintă o prelucrare a Inventarului de ostilitate, un instrument folosit, la scară largă, dezvoltat de către primul autor în anul 1992. Chestionarul AQ a fost dezvoltat dintr-un lot de 52 de itemi, dintre care mulți au aparținut Inventarului de ostilitate, cu ajutorul analizei factorului component principal și al factorului de întărire/confirmator. Instrumentul permite să se aprecieze/evalueze nu doar cât de agresiv este cineva, utilizând scorul total, ci și cum se manifestă agresivitatea sa, ceea ce se determină prin scorurile subscalelor.

Chestionarul de personalitate ZKPQ și Chestionarul de agresivitate AQ se vor aplica, pe rând, celor două grupuri de subiecți, grupul experimental și grupul de control, cu respectarea instructajului de aplicare. Subiecților, participanți la investigare, li se vor explica, pe înțelesul lor, ce măsoară itemurile celor două chestionare, precum și faptul că nu există răspunsuri corecte sau greșite. Subiecții vor fi instruiți să se gândească bine, în măsura posibilităților lor intelectuale, asupra răspunsurilor, în funcție de întrebările formulate de către fiecare item, și să răspundă în funcție de capacitățile lor personale. În condițiile în care nu se pot pune cu totul de acord, în raport cu o anumită variantă a itemului, subiecții vor fi orientați să aleagă un răspuns, pe care, subiectiv, îl consideră a fi cel mai apropiat de modul sau de felul în care aceștia percep lucrurile. Timpul necesar pentru completarea Chestionarului de personalitate ZKPQ va fi de 20 de minute, modul de completare a foilor de răspuns realizându-se individual sau în grup. Timpul necesar pentru completarea Chestionarului de agresivitate AQ va fi de 10 minute, și, în acest caz, modul de completare a foilor de răspuns realizându-se individual sau în grup. În raport cu Chestionarul de personalitate ZKPQ, Chestionarul de agresivitate AQ are avantajul de a fi mai scurt și, în consecință, poate fi aplicat mult mai repede. Chestionarul de agresivitate AQ va fi administrat, în mod colectiv, după modalitatea creion-hârtie, prin respectarea instrucțiunilor standard de aplicare a instrumentelor de cercetare. În mod normal, după completarea chestionarelor de către respondenți, toate datele obținute vor fi centralizate și interpretate.

Prelucrarea statistică a datelor obținute se realizează în conformitate cu Programul SPSS. Pentru testarea ipotezelor de lucru, am utilizat testul T, pentru anumite categorii de eșantioane de subiecți, luați independent. (Sava, 2004). Am apelat la utilizarea testului dat fiind faptul că acest tip de test este utilizat, în cercetare, atunci când se operează cu eșantioane de aproximativ 30 de subiecți. În ciuda unor dificultăți de interpretare, ne așteptăm ca ipoteza formulată de noi, în cuprinsul acestei cercetări, să fie confirmată, în sensul de a pute obține diferențe semnificative între opiniile celor două grupuri, experimental și de control, în ceea ce privește aprecierea, pozitivă sau negativă, a mediului familial și social în care aceștia trăiesc, precum și asupra unor condiții și comportamente indezirabile, generatoare de acte infracționale.

Rezultatele testelor obținute de la grupul experimental sunt raportate la ipoteza de lucru formulată și la performanțele grupului de control. În urma efectuării acestei cercetări, ne așteptăm să avem posibilitatea de a formula o serie de concluzii, referitoare la modalitățile de limitare sau de atenuare a comportamentelor infracționale. În mod firesc, comparând răspunsurile celor două grupuri intervievate, ne așteptăm ca subiecții grupului experimental să se manifeste cu mai multă agresivitate verbală sau violență, în raport cu răspunsurile grupului de control, dat fiind faptul că subiecții primului grup sunt efectele infracționale ale unui climat- educațional neadecvat normelor conduitei și moralei sociale normale. Aspectele actului infracțional pot fi evidențiate prin evaluarea itemurilor referitoare la Impulsivitate și Căutare de senzații, din care putem deduce și explica sorgintea comportamentului delincvențial. În mod firesc, subiecții grupului experimental delincvențial vor avea o altă perspectivă asupra raporturilor specifice vieții sociale normale decât subiecții grupului de control.

Un argument îl găsim în faptul că subiecții grupului experimental delincvențial răspund „adevărat” la majoritatea itemurilor din scala Agresiune – Ostilitate, dat fiind răspunsul „de obicei, mă cert cu alții” sau „de obicei, aștia nu înțeleg nimic”. În aceeași ordine de idei, apare cu deosebită claritate faptul că subiecții grupului experimental delincvențial răspund „adevărat” la majoritatea itemurilor din scala Neuroticism - Anxietate, determinați de lipsa încrederii în sine, de o hipersensibilitate la formularea unor critici, referitoare la comportamentul lor, dovadă fiind răspunsul: „nu sunt foarte sigur pe mine și pe posibilitățile mele”.

În cadrul scalei Sociabilitate, subiecții grupului experimental delincvențial răspund „adevărat” la majoritatea itemurilor care măsoară acceptabilitatea / reactivitatea la intoleranță și izolare, dovadă fiind răspunsul: „n-aș regreta, dacă aș rămâne singur, câteva zile, și nu m-aș întâlni cu nici o persoană”. Analizând Chestionarul de agresivitate AQ, ajungem la concluzia că răspunsurile subiecților sunt edificatoare pentru comportamentul lor infracțional, antisocial. Comparând rezultatele chestionarelor adresate subiecților grupului experimental delincvențial și ale grupului de control, constatăm diferențe semnificative, și acestea trebuie raportate la ipoteza formulată de noi. Din acest motiv, admite, în mod provizoriu, ipoteza nulă și încercăm să determinăm șansele ca diferențele, obținute în cercetare, să poate fi explicate din perspectiva unor situații întâmplătoare. Se știe că această probabilitate a interpretării capătă valor între 0 și 1, respectiv, între 0 și 100 %. Testând ipoteza nulă, ne așteptăm ca aceasta să fie infirmată, în sensul că acceptăm a fi semnificative acele rezultate ale afirmațiilor subiecților, care au șansele de a se produce prin simpla întâmplare, într-un număr, relativ, restrâns de cazuri, respectiv, între 5% și 10%,. Dacă, în baza ipotezei nule, posibilitatea obținerii diferenței date va fi foarte mică, ne aflăm în situația de a respinge ipoteza hazardului și de a acorda toată încrederea ipotezei specifice. În această situație, infirmând ipoteza nulă, admitem ipoteza specifică.

Subiecții care se vor confrunta cu o violență domestică vor întâmpina mai multe dificultăți într-o serie de domenii, incluzând probleme de sănătate, deficite atenționale, ostilitate agresiune. De asemenea, acești subiecți vor fi mai supuși riscului de a dezvolta violență, în relațiile ulterioare, și de a comite acte delincvenționale, vor avea mai multe probleme comportamentale și emoționale decât subiecții în care există un climat afectiv pozitiv. Subiecții proveniți din familii cu climat violent vor tinde să reproducă violența pe care au trăit-o, observat-o și asimilat-o, în familie. Aceștia vor transforma violența în ceva firesc, în relațiile cu alții, vor deveni, la rândul lor, agresivi, folosind violența fizică, drept modalitate de gestionare a conflictelor și a divergențelor interpersonale. Impactul, pe care această experiență îl va avea asupra lor, va avea variații în funcție de vârstă, de sex și de rolul pe care subiectul îl are în familie. Unii dintre subiecți se simt responsabili pentru actele devolență care se produc în familie. Unii dintre aceștia se gândesc la faptul că pot ușura viața unor membri de familie, în special, viața mamelor lor, care, după cum se știe, sunt deosebit de vulnerabile la fenomenul violenței domestice. Aceștia pot lăsa impresia că sânt capabili de a face față situațiilor conflictuale, încercând să treacă neobservați sau nerecunoscând cum se simt, de fapt.

Mulți dintre subiecții, care vor ajunge să dezvolte comportamente violente, provin din rândul celor care au fost abuzați sau au abuzat fizic, sexual, psihologic sau verbal. În condițiile în care familia, părinții nu pot oferi un model pozitiv de relaționare, nici subiecții nu vor fi deprinși și nu vor învăța modalitățile și metodele pașnice de rezolvare a problemelor și a situațiilor conflictuale cu care se confruntă sau pot să se confrunte. Aceștia vor învăța, în schimb, modalități de răspunsuri antisociale, vor fi agresivi, în gama specifică agresivității și își vor exterioriza sentimentele și starea de spirit în moduri total necorespunzătoare conviețuirii sociale. În urma studiilor efectuate, am ajuns la concluzia că nu contează atât structura sau forma organizatorică a familiei, cât, mai ales, funcționalitatea structurii familiale, concretizată în relații afective și de comunicare civilizată, concretizată în stilurile educaționale, adoptate de către părinți, în strategiile de control parental, care sunt aplicate, și în practicile cotidiene de relaționare și de comportament moral.⁹⁹¹

Urmărind datele statistice, realizate de către cercetătorii în domeniu, după mai mulți ani, în care s-au desfășurat campanii împotriva violenței domestice, am ajuns la concluzia că fenomenul continuă să constituie o realitate, un fapt de viață cotidian. În contemporaneitate, se constată chiar o alarmantă creștere a violenței în familie, îndreptată împotriva persoanelor cu o mai mare vulnerabilitate, precum sunt copiii, femeile și persoanele vârstnice, iar combaterea acesteia ar trebui să reprezinte un obiectiv major al societății civile din timpurile noastre. Din această perspectivă, considerăm că factorul didactic-educational, în care includem și cântarea pricesnelor și educația religioasă⁹⁹², poate să aibă efecte favorabile și în mediul familial, în condițiile în care trinomul Familie - Școală - Biserică funcționează nu numai normal, ci și eficient, cu evidente implicații în viața indivizilor și în viața socială.⁹⁹³

⁹⁹¹ Limitele prezentei cercetări sunt determinate de fiabilitatea relativă a instrumentelor de cercetare și de capacitatea de extrapolare a rezultatelor. O limită a cercetării noastre poate fi determinată de numărul restrâns al subiecților investigați și, probabil, din acest motiv, relevanța acesteia poate fi pusă în discuție. O altă cauză ar putea fi identificată în contradicția dintre formulările și relațiile subiecților investigați și realitatea obiectivă, de subiectivismul, teribilismul, detașarea sau lipsa de interes a celor care au constituit ținta cercetării noastre. Pe de altă parte, cercetările moderne consacrate psihologiei actului infracțional sunt, în mod constant, pluridisciplinare și nu mono- sau bidisciplinare, așa cum s-ar putea crede din enunțurile unor lucrări de referință la această tematică. În activitatea de cercetare psiho-socială, Biserica are o anumită implicare, dar nu a avut posibilitatea să studieze, „în extenso”, dimensiunile fenomenului și nici nu a avut posibilitatea, până în contemporaneitate, să se implice în studii interdisciplinare, ca să nu mai vorbim de imposibilitatea slujitorilor acesteia de a investiga, în mod adecvat, și de a cuprinde, în cercetările lor, întreg spectrul social al celor cărora li se adresează.

⁹⁹² Acest factor cuprinde ca ingredient obligatoriu, în cazul nostru, programe religioase compuse din pricesne: "**O Măicuță Sfântă – Fiii lacrimilor Tale:** *O, Măicuță Sfântă / Te rugăm fierbinte, / Să ne-ascuți de-a pururi / Marea rugămintă: // Refren: / Nu lăsa, Măicuță, / Să pierim pe cale, / Căci noi suntem fiii, / Lacrimilor tale. //*", *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 486.

⁹⁹³ Spunem acest lucru, pornind de la realitatea că deși violența în familie este acuzată și pedepsită de lege, spre deosebire de alte situații, violența familială constituie un „secret” destul de bine păzit de către o multitudine de factori. Tocmai din acest motiv este și foarte greu să se intervină în timp util, eficient, dacă nu în eradicarea sau stoparea acestui fenomen antisocial, cel puțin în diminuarea efectelor acestuia. Din studiile de specialitate și din activitatea cotidiană de desprinde concluzia că programele desfășurate, până acum, pentru combaterea violenței și comportamentului și atitudinii infracționale, sunt semnificative, constând în elaborarea unor norme legislative naționale și internaționale, care își dovedesc eficiența, constând în constituirea unor servicii și în instruirea unor specialiști, deosebit de bine pregătiți din punct de vedere profesional, constând în editarea unor studii, programe și metodologii de cercetare, în constituirea unor baze de date, în structurarea unor programe eficiente de intervenție, datorită schimburilor de idei și de experiențe, desfășurate la nivelul specialiștilor, atât pe plan național, cât și pe plan internațional. Față de gravitatea și repetabilitatea faptelor infracționale, se impune nu numai existența unei legislații adecvate, ci și o serie de acțiuni concentrate ale specialiștilor în domeniu.

Anexa 1: Chestionar de personalitate ZKPQ

Veți citi niște afirmații, care nu sunt nici corecte, nici incorecte. Ceea ce trebuie să faceți este să apreciați dacă aceste afirmații vă caracterizează sau nu, și să le notați cu „adevărat” sau „fals”. Dacă sunteți convinși că o afirmație vi se potrivește, notați, în dreptul acesteia „adevărat”. Dacă, dimpotrivă, credeți că o afirmație nu vi se potrivește, notați, în dreptul acesteia, cuvântul „fals”. Citiți, cu atenție, afirmațiile care urmează, înainte de a le marca cu „adevărat” sau „fals”.

1. *Aș dori să-mi schimb locul de muncă, fără să mă gândesc prea mult cum să realizez acest lucru.*
2. *Nu mă interesează lucrurile fără importanță.*
3. *Îmi face plăcere să vă o persoană, de care nu îmi place, cum este umilită în fața altor persoane.*
4. *Nu am întâlnit o persoană care să nu îmi placă.*
5. *Nu îmi place să pierd timpul doar stând și relaxându-mă.*
6. *De obicei, mă gândesc la ceea ce am de făcut, înainte să fac.*
7. *Nu sunt foarte sigur pe mine și pe abilitățile mele.*
8. *Spun lucruri urâte, când mă enervez.*
9. *Am tendința să încep conversații, la o petrecere.*
10. *Am spus, întotdeauna, adevărul.*
11. *Mi se pare normal să înjur, când mă enervez.*
12. *Prefer să mă plimb singur, decât într-un grup mare.*
13. *Duc o viață mai activă decât alții.*
14. *Deseori, fac lucruri sub impulsul momentului.*
15. *Deseori, mă simt neliniștit, fără nici un motiv.*
17. *Nu aș regreta, dacă aș rămâne singur, câteva zile, și nu m-aș întâlni cu nicio persoană.*
18. *Îmi place activitatea complexă, care necesită efort și concentrare.*
19. *Foarte rar, stau o perioadă mai lungă de timp pentru prelucrarea amănunțită a unui plan.*
20. *Uneori, mă simt iritat și tensionat.*
21. *Aproape niciodată nu simt că aș lovi pe cineva.*
22. *Petrec, cu prietenii mei, atâta timp cât pot.*
23. *Nu am energie suficientă pentru problemele grele ale vieții.*
24. *Îmi plac experiențele noi și riscante, chiar dacă acestea sunt puțin înfricoșătoare.*
25. *De multe ori, îmi simt corpul încordat, fără nici un motiv vizibil.*
26. *Întotdeauna câștig la jocuri.*
27. *De multe ori, observ că eu sunt centrul atenției, la chefuri*
28. *Sarcinile provocatoare îmi plac mai mult decât cele de rutină.*
29. *Înainte de a începe o activitate complicată, fac planuri minuțioase.*
30. *Mă supăr des.*
31. *Dacă cineva mă supără, încerc să nu mă gândesc la asta.*
32. *Nu m-am plictisit nicodată.*
33. *Îmi place să fac, tot timpul, ceva.*
34. *Mi-ar plăcea să plec într-o excursie, fără nici o planificare, dinainte.*
35. *Sunt, deseori, rănit de remarcile și acțiunile necugetate ale altora.*
36. *În multe magazine nu ești servit, dacă nu te bagi în față.*

domenii cu activitate confluentă, precum asistenți sociali, psihologi, preoți, medici, polițiști și judecători, precum și din partea comunității și a societății, în general. (n.n.)

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

37. *Nu am nevoie de un număr mare de prieteni întâmplători.*
38. *îmi place să lenevesc, fără să fac nimic.*
39. *îmi place să ajung în anumite situații în care nu pot să prevăd mersul ulterior al lucrurilor.*
40. *Niciodată nu mă pierd, nici chiar în locurile necunoscute.*
41. *Pot fi speriat foarte ușor.*
42. *Dacă oamenii mă enervează, le spun acest lucru.*
43. *La chefurile mari, nu mă simt confortabil.*
44. *Nu simt nevoia să fac, în permanență, ceva.*
45. *îmi place să fac lucruri doar pentru zenația pe care mi-o dă.*
46. *Uneori, mă panichez.*
47. *Când sunt supărat pe cineva, nu încerc să ascund acest lucru.*
48. *La petreceri, îmi place să discut cu oamenii, chiar dacă îi cunosc sau nu.*
49. *Mi-ar plăcea o slujbă care să-mi asigure timp liber la maxim.*
50. *îmi schimb des interesele.*
51. *Deseori, mă gândesc că oamenii, pe care îi întâlnesc, sunt mai buni decât mine.*
52. *Nu mă deranjează niciodată când oamenii se bagă, în fața mea, la coadă.*
53. *Tind să-mi încep week-end-ul social în zilele de Joi.*
54. *De obicei, par grăbit.*
55. *Uneori, îmi place să fac lucruri, care sunt, un pic, înspăimântătoare.*
56. *Uneori, când sunt supărat, simt că îmi tremură picioarele.*
57. *Nu folosesc cuvinte foarte jignitoare, nici măcar atunci când sunt nervos.*
58. *Mai bine îmi petrec timpul cu prietenii mei, decât să lucrez ceva, de capul meu.*
59. *în vacanță, îmi place mai mult să fac sport, decât să mă odihnesc.*
60. *Odată am să încerc de toate.*
61. *De multe ori, sunt nehotărât.*
62. *Pot să iert ușor persoanele care m-au insultat sau care mi-au rănit sentimentele.*
63. *Nu mă deranjează să fiu izolat, o perioadă de timp.*
64. *îmi place să mă epuizez cu multă grea sau cu exerciții fizice.*
65. *Mi-ar plăcea un stil de viață în mișcare, cu multe schimbări și acțiune.*
66. *Deseori, mă îngrijorează lucruri pe care alții le consideră neimportante.*
67. *Când lumea nu e de acord cu mine, nu mă pot abține să nu intru în dispută.*
68. *în general, îmi place să fiu singur, să pot face lucrurile așa cum vreau, fără a fi distras de alții.*
69. *Nu am niciodată probleme în a înțelege ceva, ce citesc pentru prima dată.*
70. *Câteodată, fac lucruri „nebunești”, doar pentru distracție.*
71. *Deseori, am probleme în a alege.*
72. *Am un temperament foarte puternic.*
73. *Nu am pierdut, niciodată, nimic.*
74. *îmi place să fiu activ, de cum mă trezesc, dimineața.*
75. *îmi place să vizitez un oraș străin sau anumite zone din oraș, chiar dacă aceasta înseamnă să mă rătăcesc.*
76. *Mușchii îmi sunt așa de încordați, încât mă simt obosit, majoritatea timpului*
77. *Nu mă pot abține să nu fiu, un pic, nepoliticos, cu persoanele care nu îmi plac.*
78. *Sunt o persoană foarte sociabilă.*
79. *Prefer prietenii care sunt imprevizibili.*
80. *Deseori, îmi vine să plâng, fără motiv.*
81. *Indiferent cât de rece sau cald este, întotdeauna mă simt confortabil.*

82. *Am nevoie să mă simt o parte vitală a grupului.*
83. *îmi place să fiu ocupat, tot timpul.*
84. *Deseori, mă simt prins de lucruri și de idei noi și interesante, încât nu mă gândesc la posibile complicații.*
85. *Nu las ca lucrurile nesemnificative să mă enerveze.*
86. *Totdeauna, sunt răbdător cu alții, chiar și atunci când mă enervează*
87. *De obicei, îmi place să fac lucrurile singur.*
88. *îmi plac acele activități zilnice, care nu necesită mari eforturi sau concentrări.*
89. *Sunt o persoană impulsivă.*
90. *De multe ori, mă simt stânjenit, neliniștit, fără nici un motiv.*
91. *Mă cert, deseori, cu alții.*
92. *Probabil, petrec mai mult timp, decât ar trebui, socializând cu alții.*
93. *Nu mă deranjează dacă cineva profită de mine.*
94. *Când fac lucruri, le fac plin de energie.*
95. *îmi plac petrecerile „sălbatică” și dezinhibante.*
96. *După ce cumpăr ceva, deseori, mă îngrijorez că nu am făcut alegerea potrivită.*
97. *Când cineva strigă la mine, strig și eu.*
98. *Am mai mulți prieteni, decât majoritatea oamenilor.*
99. *De multe ori, mi se atrage atenția să iau lucrurile mai ușor.*

Anexa 2: Chestionar de agresivitate AQ

Folosind cele 5 scale, de mai jos, alegeți cât de necaracteristică sau cât de caracteristică este, pentru dumneavoastră, fiecare din afirmațiile următoare:

1. *extrem de necaracteristic, pentru mine;*
2. *într-un fel, necaracteristic, pentru mine;*
3. *nici necaracteristic, nici caracteristic, pentru mine;*
4. *într-un fel, caracteristic, pentru mine;*
5. *extrem de caracteristic, pentru mine;*
1. *Unii dintre prietenii mei cred că sunt iute la mânie*
2. *Dacă trebuie să recurg la violență, pentru a-mi apăra drepturile, o voi face.*
3. *Atunci când oamenii sunt drăguți cu mine, mă întreb ce vor.*
4. *Le spun, deschis, prietenilor, atunci când nu sunt de acord cu ei.*
5. *Am fost atât de furios, încât am spart lucruri.*
6. *Nu mă pot abține să nu intru în dispute, atunci când oamenii mă contrazic.*
7. *Mă întreb de ce sunt, câteodată, atât de înverșunat.*
8. *Rareori nu-mi pot controla impulsul de a lovi pe cineva.*
9. *Sunt o fire calmă / echilibrată.*
10. *Sunt suspicios, în ceea ce privește străinii excesiv de prietenoși.*
11. *Am amenințat persoane cunoscute.*
12. *Mă aprind repede, dar îmi trece la fel de repede.*
13. *Dacă sunt provocat, s-ar putea să lovesc pe cineva.*
14. *Dacă oamenii mă enervează, s-ar putea să le spun ceea ce gândesc despre ei.*
15. *Câteodată, sunt ros de gelozie.*
16. *Nu găsesc nici un motiv pentru a lovi o persoană.*
17. *Uneori, simt că viața mi-a făcut o nedreptate.*
18. *Am dificultăți în a-mi controla temperamentul.*
19. *Când sunt frustrat, îmi manifest iritarea.*

20. *Câteodată, am senzația că oamenii râd de mine, pe la spate.*
21. *De multe ori, mă contrazic cu alții.*
22. *Dacă cineva mă lovește, îl lovesc și eu.*
23. *Uneori, mă simt ca un butoi de pulbere, gata să explodeze.*
24. *Alte persoane par să dețină controlul.*
25. *Sunt oameni care mă provoacă într-atât, încât ajungem la bătaie.*
26. *Știu că „prietenii” mă vorbesc pe la spate.*
27. *Prietenii mei spun că sunt cam certăreș.*
28. *Câteodată, îmi ies din sărite, fără nici un motiv.*
29. *Intru în conflicte ceva mai mult decât o persoană obișnuită.*

6.3. Riscuri ce apar în universul mediocrității și al subculturii religioase

Este incontestabil faptul că și în anumite medii religioase se infiltrează subtil realități ce țin de mediocritate, de kitch, de superficial; orice realitate pământească este supusă acestor ispite. Într-adevăr, priceasna poate fi un vehicul de sub-cultură religioasă, când vigilența eclezială este mai scăzută, când cenzura dogmatică lasă de dorit sau când tactul pastoral și promititudinea unor preoți lasă de dorit. Există și pricesne care nu au un conținut doctrinar consistent, care se caracterizează prin diluare doctrinară și inconsistență duhonnicească, și care totuși se răspândesc printre credincioși. E adevărat, acestea circulă cu precădere scrise în manuscris, pe carnețele individuale, și nu apucă, cel mai adesea, să vadă lumina tiparului.

6.3.1. Transformarea pricesnei în cântec "de petrecere", de horă comunitară

Linia melodică a pricesnelor este mai dinamică, mai flexibilă, mai jucăușă (uneori), de aceea este și foarte atractivă, iar credincioșii o rețin ușor; faptul acesta îi și antrenează în cântare; ținând cont de faptul că în bisericile noastre nu există un instrument ajutător care să țină linia melodică cu autoritate, tendința a fost incoștient, aceea de a favoriza și promova pricesnele care sunt mai facile, mai ușor de învățat de marea masă a credincioșilor. În adunările extra-liturgice s-au folosit cântecele simpatizate de comunitate, care adeseori aveau și câte un mesaj religios. S-a creat uneori un melanj confuz, și de aceea a fost necesară intervenția autorității eclesiale, parohiale, bisericești, care să facă selecția corespunzătoare. Cântările uzate în spațiul laic, de petrecere, având doar câte o exclamație religioasă, nu au fost admise uzului în spațiul de cult. De multe ori selecția s-a făcut automat, din reflex, dar uneori a existat o intervenție premeditată a exponenților avizați ai Bisericii în acest sens.

6.3.2. Abrutizarea mesajului și decadența de conținut la sugestia perversă a culturii de masă

De asemenea, cultura de masă dominantă în lumea noastră grație extensiei generalizate a radioului, televizorului și internetului au generat o decadență de conținut universală, am putea spune. Cultura de masă este de fapt o formă de subcultură, și aceasta are puterea de a infesta, de a banaliza, de a aluneca spre superficialitate și epidermic. Inclusiv pricesnele au fost uneori atinse de această flamă. A funcționat însă – acum am spus, o reacție de rejectare automată, respectivele cântări nefiind admise în Biserică, încet-încet ele topindu-se. Noi însă încercăm să ne focalizăm pe elementele pozitive. Este uzată în universul cultura de astăzi expresia: *manele religioase*, adică forme de cântare superficiale cu un conținut inconsistent care farmecă pe unii oameni lipsiți de minima formare duhovnicească și religioasă. Cultura de masă corupe și degradează, de aceea este importantă vigilența Bisericii; trebuie permanent cultivată de către forurile superioare exigența, spiritul de discernământ, predilecția pentru excelență⁹⁹⁴ și performanță.

6.3.3. Transferul liricii (cu conținut religios) în universul pricesnelor prin aplicarea unei linii melodice cu putere de impact asupra credincioșilor simpli

Există încă o practică detectabilă în universul pricesnei: anumite poezii cu conținut și mesaj religios, gustate de popor, sunt transpuse în limbaj muzical și devin, încet, încet, cântări asimilate pricesnelor. Putem oferi multe exemple de poezii cu autor cunoscut⁹⁹⁵ devenite pricesne⁹⁹⁶ sau chiar infiltrându-se printre colinde⁹⁹⁷, adeseori în programele de sărbători

⁹⁹⁴ Un fapt curios este cântarea pricesnelor specifice pelerinajului în alt context cultural, când credincioșii stau în biserică. Trebuie eliminată această tendință ce te transpune într-o atmosferă falsificatoare, trădătoare a realității evidente. În aceste situații respectivele pricesne, pline de savoare atunci când sunt cântate pe drum, devin decontextualizate și chiar agresate: "**Cu cântare de mărire:** Cu cântare de mărire, / Plecăm azi la mănăstire. // Refren: / Ajută-ne Măicuță / Să ne rugăm mereu / Să credem totdeauna / Că este Dumnezeu. // Lăudăm pe Maica Sfântă / Pe Fecioara cea mai blândă – R // Pe Fecioara minunată / Ce din veci e lăudată – R // Cerând mila ei cea mare / Preasfânta-i ajutorare – R // Când în cale ostenim / Din suflet la ea gândim. – R // Inima la ea ne zboară / Cei ce suntem în povară. – R // Cu greutate, cu păcate / Și cu suflete pătate – R // Unde-i loc de odihnire, / Cerem a ei stăpânire – R // Căci Ea-i care ne-ntărește / Când soarta ne prigonește – R // Maica Sfântă ne ridică / Când ne aflăm în ispită. – R // Când l-al ei loc sfânt sosim / Cu toții întinerim – R // Osteneala grea uităm, / Pe fecioară lăudăm.", Să cântăm Domnului!, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 733.

⁹⁹⁵ **Colindătorii** de Alexandrina Mihăiescu (d.1985): "Din somn deșteaptă-te, o mamă, / Să vezi la geam cine mă chiamă, / Sunt frații mei din altă lume, / I-aud chemându-mă pe nume. // Colindătorii sunt, coplie, / Ei vin să ne ureze zile... / De ger sunt genele lor albe / Dar zic voioși, „Florile dalbe”. // Măicuță nu-s colindători / Sunt îngerați micuți, ușori... / O, lasă-mă cu ei să zbor, / Să fiu în cer colindător. // Poezii și cântări religioase", Edit. Albatros, București, 1990, p. 99.

⁹⁹⁶ "**Imnul credinței**" și "**De Sfânta Naștere**" de Sf. Ioan Iacob Românul: "O, ortodoxa credință, / Tăria sufletului meu, / Prin tine mi s-a dat putință / Să caut către Dumnezeu! // Când sufletul se alăptează / Cu darul tău dumnezeiesc, / Durerea mea se alinează / Și scârbele se potolesc. // Când valorile amenință / Ca să scufunde „luntrea mea”, / În tine sfânta mea credință, / Mă sprijinesc de-a pururea. // Iar când de multă slăbiciune / Greșesc Celui ce m-a zidit, / Îmi dai curaj la Rugăciune, / Să nu fiu deznădăjduit. // În viața asta necăjită, / Cu tine eu mă întăresc, / Credința mea blagoslovită, / Odoarele dumnezeiesc! *** Poezii și cântări religioase, Edit. Albatros, București, 1990, p. 79.

practicându-se omogenizarea și nondiferențierea. Ochiul avizaților însă operează diferențierile necesare și intuiește tendințele de viitor. Poate multe dintre colinzile din trecut au avut la bază un unic autor, dar ulterior preluându-le comunitatea și intervenind creator asupra lor, paternitatea acestuia s-a diluat până la completa dispariție. Același curs îl au unele creații potetice⁹⁹⁸ și versificări⁹⁹⁹ care deja și-au pierdut apartenența la un autor identificabil, deși trăim într-o lume care cultivă cu crispă și mare sensibilitate realitatea sursei, a originii, a citării, a notei bibliografice.

⁹⁹⁷ **"Copilule cu ochi senini:** Copilule cu ochi senini / Tu iarăși vii printre străini / În peșteră pe paie reci / Tu iarăși capul Ți-l apleci. – bis // Dar azi nici Craii nu mai vin / Și nici păstori să-Ți cânte lin, / Copilule cu ochi senini / Tu iarăși vii printre străini – bis // Copilule, copile blând / Tu vii și azi ca orișicând / De mii de ori copil sărman / Tu vii în lume an de an. – bis // Tu știi că cei ce-Ți cântă azi / Scuipa-vor mâine-al Tău obraz / Și totuși Tu Copile blând / Tu vii și azi și orișicând – bis // De mult ai suflet plin de dor / Te-ai coborât de mila lor, / În iesle rece te-ai culcat, / Și nimeni nu te-a legănat. – bis //*** "Poezii și cântări religioase", Edit. Albatros, București, 1990, p. 55.

⁹⁹⁸ **"Colindă:** E târziu și somnul parcă / Vine să te prindă. / Pe când suflă-ntruna vântul / Cântec și colindă. // Singur Domnul știe toate / Și El toate le aduce, / El slăvit din iesle fi-va, / Răstignit pe Cruce. // Numai singur Domnul știe, / Ce nu știi părinții, / Roage-se fierbinte, / Cine știe cât de aspră-i / Calea înainte. // Pe când Iosif și Maria / Nu știi ce să zică, / Și-mpreună către Domnul / Rugăciuni ridică. // Lângă tine-ngenunchiază / Magii în lumină, / Aur. Smirnă și tămâie / Aducând se-nchină. // Dar la sânul cald al mamei, / Cu mânuți supuse, / Liniștit adormi în pace / Blândul Iisuse. // Pentru o stea ce se înalță / Pică mii de stele, / Poate par să prevestească / Triste vremuri grele. // S-a născut un Prunc în iesle / Și Irod se teme. / Tremurați copii la sânnuri / Plânge-i Betleeme. // Ca să se-mplinească / Legii și-al poruncii, / Vor porni ca mâine Irozii / Să ucidă pruncii." //; **"Copiii către Moș Crăciun:** Moș Crăciune, Moș Crăciune / Sfântul nostru bun și drag / Vei veni și-n noaptea asta, / Să ne bați în geam și-n prag. // Vei veni și-n noaptea asta / La copiii toți pe rând. / Moș Crăciun cu barbă albă / Și cu zâmbetul tău blând. // Iară noi cu bucurie / Ți-om aprinde-n brad lumini / Cântând slava celui care / Ne-a făcut să fim creștini. // Cântând slava și mărire / Lui Iisus, te-om aștepta / Moș Crăciune, Moș Crăciune / Dragă ni-I venirea ta." *** Poezii și cântări religioase, Edit. Albatros, București, 1990, p. 59.

⁹⁹⁹ **"De Nașterea Domnului:** Te salutăm Hristoase / Venit azi pe pământ, / Cu inima voioasă / Primește-al nostru cânt. // Eram pierduți odată / Cu toții prin păcat, / Deosândă-nfricoșată / Tu însă ne-ai scăpat. // Tu ne iubeai fierbinte / Pe noi de l-anceput, / Și totuși Doamne, Sfinte / Cât rău noi ți-am făcut. // Deci dă-ne astăzi nouă / Drept dar pentru Crăciun / În piept inimă nouă / Și-n minte cuget bun. // Poruncile-ți divine / Să nu le mai călcăm, / Și-arzând de dor la Tine / Mereu să cugetăm. // Arată a Ta iubire / La toți ce sunt în lume / Și varsă fericire / Peste acest pământ."; **"Iisus și copiii:** Ucenicii se-ndreaptă / Spre Iisus – și-l întreabară: / – „Sus în ceruri, cine oare / „O să fie cel mai mare?” / Domnul împrejur cătând / Și un copilaș chemând, / Între ei l-a așezat: / – „Vă grăiesc adevărat, / „Cei ce n-or fi-n viața lor / De-o potrivă pruncilor: / În împărăția mea / Cea de veci, loc n-or avea! // Iară cine va-ndemna, / Prin cuvânt, prin fapta sa, / Pe vreun nevinovat / Din aceștia, la păcat: / Mult ar fi mai folosit, / Dacă și-ar lega de gât / Într-o zi, o piatră mare, / Și s-ar asvârli în mare!” / Și oricine-n lumea-aci / Ca ăst prunc se va smeri: / Cel mai mare o să fie / În Cereasca-mpărăție! // Mame-odată și-au adus / Copilașii la Iisus, / Spre-a-i atinge și-a le da / Binecuvântarea sa. / Ucenicii nu-i lăsau, / De la dânsu-i depărtau... / Domnul zise: – „Cum vă vine / A-i goni de lângă mine? / Să-mi lăsați pe prunci să vie! / Că Cereasca-mpărăție / Este – dragi învățăcei – / Doar a unora ca ei !” //*** Poezii și cântări religioase, Edit. Albatros, București, 1990, p. 114-115.

Concluzii: Priceasna – paradigmă de "maximă performanță" a unei maniere populare de simplificare și esențializare a mesajului liturgic-teologic, într-o epocă secularizată, care respinge abstractizarea și privilegiază concretul

Orice teză presupune o "ipo-teză" de plecare, o demers investigativ de conținut și cercetare și o concluzie finală, urmare a muncii întreprinse. Concluzia noastră este că – în panorama de ansamblu a cultului bisericesc – priceasna își are un loc legitim, cu o funcție pozitivă incontestabilă. Efectele ei pozitive sunt covârșitor mai multe și de mai mare impact decât eventualele consecințe negative – lecturând situația per ansamblu, rezumativ, esențializator.

Mesajul teologic și liturgic al Bisericii Ortodoxe contemporane este de mare profunzime și de mare ținută interioară, dar nu toți credincioșii reușesc să-l guste și să se folosească de pe urma lui, pentru că nivelul lor duhovnicesc și cultural este variat; în plus, sensibilitățile lor emoționale sunt foarte diferite. Până când vor ajunge cu toții la deplina maturitate, la starea de *adult în credință*, fiecare credincios are nevoie de o hrană potrivită vârstei lui duhovnicești. Biserica a observat că pricesnele au – la acest capitol – un rol foarte important: ele sunt un factor cetehetic formativ de excepție, un instrument de mare putere modelatoare.

De aceea, la întrebarea primordială: *Priceasna este un instrument pastoral-misionar de înalt rang sau doar un vehicul de sub cultură religioasă?*, am răspuns că Ortodoxia a promovat întotdeauna – de-a lungul istoriei – "unitatea în diversitate" (nu doar în cântare), refuzând omogenizarea strivitoare, realizată uneori la comandă ideologică. Multe definiții au fost date pricesnei, dar noi ne regăsim în aceea că ele sunt niște imne de inspirație biblică proclamatoare ale unor adevăruri doctrinare, cu scop misionar și fibră emoțională. Situându-ne în arealul Teologiei Pastorale, vom spune că **exigențele acestei discipline presupun promovarea unui permisivism inteligent** (chiar dacă mulți se situează în tabăra promotoare a unui puritanism integrist, refuzând tranșant priceasna). Priceasna constituie o foarte **inteligentă contextualizare pastorală a tezaurului muzical moștenit istoric**. Au existat „apologeți” ai cântării contextualizate cultural-teritorial (și aici integrăm pe toți cei care au admis legitimitatea muzicii Cunțanu, a variantei „Bănățene” etc.) și oponenti față de conformismul nivelator (și ai restricției devenite drept "normă de atitudine"). Tot din perspectiva disciplinei *Teologia Pastorală*, concluzionăm că Priceasna este un instrument

pastoral de comunicare a credinței insuficient creditat astăzi. Nu trebuie uitat faptul că acolo unde ea este îngăduită, locul alocat, în timpul Sfintei Liturghii, este tocmai momentul împărtășirii.¹⁰⁰⁰

Epoca noastră secularizată înstrăinează tot mai mult credinciosul de rând de **bogăția mistică a tezaurului liturgic moștenit de mii de ani de Ortodoxia străbună**, iar pentru a veni în ajutorul acestor credincioși – victime ale culturii postmoderne de masă și ale superficialității culturale promovate adeseori prin mass-media, este necesară o abordare pastorală diversificată, atentă la profilul fiecărui credincios, la neputințele și etajul duhovnicesc și cultural propriu. La fiecare etapă din lungul traseu al formării și maturizării duhovnicești, Biserica trebuie să fie aproape de fiecare credincios, în maniera în care i se pare că este cea mai productivă.

Așa că – pe parcursul prezentei cercetări am ajuns la concluzia că pricesna nu are un loc special în constelația slujbelor sacramentale ortodoxe, întrucât ea se cântă de obicei după slujbă, colorând spațiul temporal în care preotul miruiește (sau împarte anafura¹⁰⁰¹) sau după Sfintele Ierurgii; deci, pentru a pacifica spiritele polemice, vom spune că nu este nici concurență, nici substituie, ci o complementaritate, o integrare decentă, fină și coerentă. În măsura în care reușim să recunoaștem slujbele ortodoxe drept forme de psihoterapie colectivă, evenimente cu mare potențial profilactic (cum proclamă psihiatria socială), în aceeași măsură poziția noastră față de priceansă se relaxează. Întreg cultul creștin ortodox, divin în ansamblul său, are o finalitate pastoral-misionară și mistic-sfințitoare, dar credinciosul devine conștient de acest fapt pe deplin doar în urma intrării într-o relație personală cu Hristos. Acesta este un obiectiv pastoral permanent. Amintim în acest context marea auto-acuză care și-a adus-o Biserica Romano-Catolică din Occident în anii '90: „...prea multă sacramentalizare, prea puțină catehizare!”; „...prea multă *sfințire*, prea puțină înduhovnicire!”.¹⁰⁰²

Am arătat că misiologii s-au arătat rezervați privitor la poziția pricesnei, întrucât, în contextul multiculturalismului agresiv, opțiunea pentru priceasnă trebuie să fie precaută,

¹⁰⁰⁰ Concluziile unor chestionare realizate între studenții teologiei clujene (chestionar cărora nu le-am oferit un loc în prezenta teză) au arătat că 20% dintre studenți sunt fervenți susținători ai pricesnei (unii publicând chiar CD-uri și realizând înregistrări la diferite posturi de radio), un alt segment de 20% sunt oponenți categorici (considerându-o cântare sectară, sentimentalistă, superficială, fără mesaj consistent), iar un segment de 60% sunt neutri, temperați vizavi de ea, considerând că își are locul ei în cultul public, dar în măsura în care este gustată de majoritate și creează armonie comunitară, nestârnind controverse. (N.n.)

¹⁰⁰¹ Tocmai de aceea, ea nu își are un loc special în cadrul Sfintelor Taine sau al Ierurgiilor, ci întotdeauna, după.

¹⁰⁰² Faptul că într-o oarecare măsură realitățile acestea se regăsesc parțial la noi sunt confirmate de părerea unor credincioși (mai puțin catehizați) care consideră că momentul de cea mai mare trăire duhovnicească al Sfintei Liturghii este cel al intonării pricesnei (și aceasta nu pentru că atunci se împărtășesc preoții!). Timpul rezervat pricesnei are o amprentă ontologic-euharistică. În lucrare am insistat, în capitolul 1, asupra Ecuatiei *Priceasnă – Chinonic* (formă muzicală din clasa de compoziție a idiomului papadic cu mare vizibilitate în tradiția manuscrisă) în contextul oscilațiilor liturgice recente, oferind un tabel sinoptic al *pricesnelor*. MATIS REGHINA-ADELA 2018.05.11 15:56

selectivă și pilotată axiologic; ea nu trebuie să fie nicidecum o rampă de lansare în sectarism, ci o metodă duhovnicească de păstrare a spiritelor cu tendințe spre segregare în arealul Ortodoxiei străbune. Muzicologii consideră că priceasna se supune reglementărilor canonice muzicale de ansamblu și nu trebuie să abdice de la țelul de ansamblu al muzicii bisericești.

Specific culturii postmoderne este și pragmatismul, respectiv privilegierea concretului, a materialului, a pământescului, și periferizarea, ignorarea, desconsiderarea abstractului. Doctrina creștină este însă foarte complexă, etajată, corespunzătoare a diferite nivele de înțelegere și abordare. Pricesnele reușesc să dilueze și să comunice adevăruri de credință profundă pe înțelesul celor simpli, fără o pregătire dogmatică adâncă.¹⁰⁰³ Rostul acesta al lor nu trebuie deloc subestimat. Adeseori ele sunt simple, percutante, cu un mesaj direct și cu un coeficient emoțional cu mare forță de impact.¹⁰⁰⁴ Comparativ, anumite cântări liturgice consacrate în cultul Bisericii par foarte cifrate, excesiv de "adânci", irelevante pentru omul fără o pregătire teologică consistentă.

Concluziile capitolului al II-lea subliniază că priceasna și cântarea bisericească – în general – constituie un recurs constant la formele simplității expresiei armonice, adevărate vehicule ale elevării umanului, instrumente de sensibilizare și înnoire lăuntrică perpetuă a umanului. Ne convinge întreg Vechiul Testament de adâncimea trăirilor pe care le poate avea

¹⁰⁰³ Cine poate, în plus, contesta puterea de consolidare a mariologiei ortodoxe în inconștientul colectiv românesc, grație lucrării diafane a pricesnelor? **"Fecioara la munte (Athos):** *Fecioara la munte pe stânci apăru, / Ea pleacă-a sa frunte, salut-o și tu. // Refren: / Sfântă, sfântă, sfântă-i Maria / Ție-ți strigăm, O nu ne lăsa. // Copile-i fricoase, pe când se-nchina, / Și gârlei spumoase, un nume șoptea. – R // Copila-l pronunță, cu glas tremurând / Iar gârla-l anunță, cu vuiet crescând. – R // Prin țările toate, minunea se-afla, / Norodul în gloate, la stânc-alerga. – R // A tuturor Mamă, iubește-acel loc; / Pe toți Ea ne cheamă, ne-așteaptă cu foc. – R // O, tu, Preacurată, privește-ne aici, / Arată-ne-ndată, că Mamă vei fi." – R // Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 475; **"Plânge Măicuța:** *Plânge Măicuța, la cruce / După Fiul ei cel dulce. / Dar nu plânge cum se plânge; / Inima Maichii se frânge... // Care măicuță n-ar plânge / Când vede pe fiu'n sânge? / Pe care maică n-o doare / Când vede că fiul moare? // O, Iisuse Fiu prea dulce / Ce-ai murit pe sfânta cuce, / Pentru noi Tu ai murit / Vai ce rău te-ai chinuit. // Pentru noi ai răbdut toate / Ca să ne scoți din păcate / Să ne scoți de la pieire, / Și să ne dai mântuire. // Haideți frați și surorele / Să-i cântăm cântec de jale / Și să ne prindem frumos / Ca să urmărim lui Hristos. // Haideți să ne închinăm, / Pe măicuța s-o rugăm, / Să roage pe Domnul sfânt / Pentru-acest pierdut pământ. // Căci Domnul s-a răstignit, / Și batjocur-a primit, / Sângele și l-a vărsat / Pentr-al nostru greu păcat. // Doamne grea moarte-ai răbdut / Până ne-ai răscumpărat / Sus pe cruce te-ai suit / Cu cuie te-au pironit. // Cu sulița te-au împuns / Sânge și apă a curs. / Cu oțet amestecat / Cu fiere te-au adăpat. // Așa ne-ai răscumpărat / Din chinuri și din păcat, / Cu sângele tău curat / Să fii în veci lăudat. // Domnul de ne-ar fi murit, / Iadul ne-ar fi înghițit / Nici Adam n-ar fi ieșit, / De la focul cel cumplit." Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 841.

¹⁰⁰⁴ Cine poate contesta acest adevăr după ce ascultă pricesne de genul: **"Ruga Maicii Domnului:** *Sfântă Marie / Grai îngeresc / Inima ție, / Azi ți-o jertfesc. // Refren: / Întoarce, întoarce / Te rog amândoi / Ochii tăi cei blânzi / Cu milă spre noi. // Maica-ndurărilor / Și-a lui Hristos, / Milă tuturor / În de prisos. – R // Tu păcătoșilor / Scăpare le ești / Și-ndureraților / Mângâieri găsești. – R // Să cântăm Domnului!*, *** Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 823; **Regina cerului:** *Regina cerului, lângă noi să fii / Și Maica Domnului, lângă noi să fii. // Refren: / Marie te rugăm / Lângă noi să fii! // Să trăim cuvioși / Și să-ți slujim voioși – R // Credința să ne-o păzim / Cerul să-l dobândim – R // Să urăm păcatul / Să-nconjurăm iadul – R // În ispite grele / În multe rele – R // În boală trupească, / În grijă lumească. – R // În necazuri multe / Ruga tu ne-ascultă – R // Să trăim bine / S-ajungem la tine." *** Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 833;*

sufletul uman în context speciale, prin diferite tipologii pe care ni le oferă: Tipologia antifonală propusă de Prima Cântare a lui Moise (Ieș. 15,1-18); Tipologia axiologic-umană (focalizată pe problemele umane fundamentale) propusă de a Doua Cântare a lui Moise (Deuteronom 32,1-44); Cântarea Anei – tipologia imnologică sau elogiul Vieții (1 Regi 2,1-12); cântarea proorocului Avacum (Avacum 3,2-13) – exercițiu virtuos de concentrare stilistică; Cântarea proorocului Isaia (Isaia 26,9-17) – apologia valorilor sociale capitale; Cântarea lui Iona (Iona 2,3-10) – rugăciune în agoniile existențiale; Cântarea celor trei tineri evrei (Daniel 3,24-33) – dorul de viață din adâncuri.

Paradigme din Noul Testament pentru priceasa contemporană, demonstrând vertebrarea neotestamentară ale cântărilor liturgice relevante pentru noi au fost: Cântarea de mulțumire și proorocie a lui Zaharia (Luca 1,67-79); Cântarea de slăvire a Sfintei Fecioare Maria (Luca 1,46-54); Cântarea Bătrânului Simeon (Luca 2,29-32) – adevărată odă așteptării sfințitoare, transfiguratoare.

Fără o invitație la cuvânt a Părinților Bisericii, cercetarea noastră ar fi fost mutilată; de aceea, concluzia cercetării noastre în capitolul al II-lea este că există un aportul patristic la coagularea unei cântări doxologice și profilactice (în fața ofertelor eretico-sectare ale vremii), fapt care revine astăzi și pricesnei. Secolele I-IV au fost secole ale dezvoltării și afirmării cântării bisericești – embrionul pricesnei de astăzi. Drept urmare, am considerat foarte sugestive conceptual următoarele simetrii: Sfântul Ignatie Teoforul (†107) și introducerea cântării antifonice în biserici; Sfântul Justin Martirul și Filosoful (†165) – autor al manualului "Psaltis"; Sfântul Antinoghen Martirul (+311), autorul Imnului Dimineții; Sfântul Efreim Sirul (306-379) și versurile hexasilabice; Sfântul Atanasie cel Mare (295-374) – "columnă" a Bisericii, imnograf discret; Sfântul Grigore de Nazians (329-389) – versificator al predicilor; Sfântul Vasile cel Mare (330-379) – reformator liturgic, autor al liturghiei pastorale omonime; Sfântul Ioan Hrisostom (354-407), „Trâmbiță de Aur”; Sfântul Chiril al Alexandriei (†444) și introducerea în cult a rugăciunii Născătoare de Dumnezeu; Anatolie, Patriarhul Constantinopolului (†458) – autorul stihurilor anatolica și al Troparelor Învierii.

Nu putem trece cu vederea periplul evoluției istorice a cântării cu toate sinusoidalele corespunzătoare din Ortodoxia Universală, chiar dacă alunecăm spre o abordare tehnică; călătoria noastră spre realitatea contemporană a pricesnei a fost jalonată de niște constatări ale unor realități care au presărat istoria muzicii bisericești: Recitativul melodic, precursor al cântării ecfonetice în Ortodoxia universală; Cântarea responsorială, solistul și marea masă a credincioșilor; Cântarea antifonică sau psalmodirea; Perioada bizantină a cântării bisericești (secolele V-IX): era troparului, condacului și a canonului; Etapa extra-liturgică a imnului

creștin apologetic (uz exclusiv anti-eretic); Lansarea poeziei innografice în cult prin muzică: idiomele, automele și podobiile; Condacul – ascensiune și apogeu: Roman Melodul, "privighetoarea dumnezeieștilor cântări"; Canonul în forma sa maximală: Sf. Andrei Cretanul și Canonul cel Mare; Sfântul Ioan Damaschin, vocație a sintezei și purificator de balastul sonorităților inadecvate.

Am făcut această amplă călătorie prin cultul bisericesc și prin universul fascinant al muzicii bisericești pentru încerca să găsim argumentările *pro* și *contra* prezenței în cultul (religios ortodox) public a pricesnei.¹⁰⁰⁵ Nu am supus deloc analizei practica autonomizării pricesnei de cultul bisericesc, respectiv a cultului public compus doar din pricesne, precum întâlnim în universul neoprotestant; această strategie misionară o considerăm o blocare pe un anumit etaj cultural și de trăire religioasă. Ortodoxia propune o creștere nelimitată a omului, o dilatare infinită a umanului, fără un final, iar oferta misionară din arealul neoprotestant se trădează a fi totalitaristă și având exigențe doar de nivel mediu și sub-mediu. Un astfel de cult public este unul în care pricesna cunoaște o hipertrofiere periculoasă, amputând-o, izolând-o, autonomizând prezentul și chiar antagonizându-l în raport cu trecutul.¹⁰⁰⁶

Concluziile capitolului al III-lea sunt decisive: Muzica bisericească a fost un obiect de studiu obligatoriu și fundamental în școlile românești străvechi din arealul "muzicalității tracice" (notația muzicală neumatică) și anumite școli au avut o importanță capitală în evoluția muzicală din spațiul românesc: Școala Muzicală de la "Marea Lavră" a Putnei, centru caligrafic și artistic de mare somptuozitate (De la metoda empirică la metoda sintetică); Școala de la Putna – continuatoare a celei de la Neamț (Ioasaf Melurgul).

Un rol aparte au avut atât limba slavonă, ca factor de păstrare a conștiinței românești în cântare, cât și mari personalități precum: Evstatie – Protopsaltul Putnei (opțiunea pentru structura melodică arhaic-recitativă, în monodie continuă, asimetrică și nonrepetabilă); Dometian Vlahul (promovând genul calofonic liber, bogat în melisme și mergând la extrem în întindere vocală); Theodosie Zotika (artizan al fluctuației ascendent-descendentă a melodiei peste limitele posibile ale vocii umane, din grav până la acut, peste patru octave).

¹⁰⁰⁵ Unele pricesne și-au câștigat un loc propriu în cult incontestabil; dăm un exemplu: "**De Tine se bucură: De tine se bucură, / Ceea ce ești plină de har, / Toată făptura. / Soborul îngeresc și neamul omenesc; / Ceea ce ești biserică sfințită / Și Rai cuvântător, / Lauda fecioriei, / Din care Dumnezeu S-a întrupat / Și prunc S-a făcut, / Cel ce este mai înainte de veci. / Dumnezeuul nostru. / Că brațul tău scaun l-a făcut / Și pântecele tău / Mai desfătat decât cerurile l-a lucrat. / De tine se bucură, / Ceea ce ești plină de har, / Toată făptura, / Mărire ție!**", *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 491. Este adevărat, în general aceste pricesne au fost preluate și armonizate de specialiști, intrând în repertoriul multor coruri.

¹⁰⁰⁶ Nu am analizat deloc sensul misionar al unui cult alcătuit exclusiv din pricesne precum există la Mișcarea Misionară Ortodoxă *Oastea Domnului*, care însă nu pune acest cult în concurență cu cel eclezial, ci îl situează într-o zonă de complementaritate.

Spațiul transilvan își exprimă, la rândul lui, fidelitatea la originile bizantine și melosul popular autohton specific, având propriile centre muzicale: Școala Muzicală de la Șcheii Brașovului – musica în „septem artes liberales”; Școala de la Făgăraș – inițiativă calvină spre înălțarea nației valahe; Mănăstirea Sâmbăta de Sus – focar al Ortodoxiei în Ardealul secolului al XVII-lea.

Profesori de muzică bisericească cu relevanță națională care au avut un rol decisiv în a jalona traseul muzicii bisericești românești sunt: Macarie Ieromonahul – „actant” inteligent al Reformei hrisantice, autor moral a trei cărți cu cântări bisericești „pre limba patriei”, ilustru protopsalt (2000 cântări românești și aproximativ 150 de cântări originale); Anton Pann – „clasic” al psaltichiei românești, atlet al demersului de „românire” a muzicii, tipograf și editor de text; Dimitrie Cunțanu – întemeietor de școală (cântările bisericești omofone), autor al manualului oficial de muzică bisericească al școlilor teologice din Transilvania; Ion Popescu-Pasărea – „pasărea măiastră a muzicii românești”, „pedagogul național” al muzicii bisericești. Toate aceste cercetări nu ne-au dus nicidecum la descoperirea unor referințe explicite despre priceasnă, dar ne-au obișnuit cu niște criterii de uz a muzicii religioase. De aceea, putem face această remarcă: a existat o evoluție a muzicii bisericești în spațiul românesc, înregistrându-se un proces de profesionalizare și elitizare. Școlile de cântăreți bisericești au fost campioane ale performanței, dar și exponente ale „cifrării”. A avut loc o diversificare spontană, nepremeditată, sub impulsul culturii locale, a conținutului învățat în școlile de cântăreți.

Întreaga lucrare dorește să păstreze și să fixeze priceasna în contextul complex, bine vertebrat și corect oxigenat doctrinar al cultului bisericesc consacrat de 2000 de ani, delimitând bine locul acesteia și efectele ei pozitive. Ea este un braț blând întins omului secularizat al secolului XXI, om pândit de mediocritate, consumat de superficial, devorat de efemer și aparență. Ea însă nu este doar o dulcegărie sufețială, pentru că, dacă avem un ochi critic și selectiv, observăm și identificăm în ea adevăruri doctrinare profunde și de mare magnitudine picurate constant.¹⁰⁰⁷

Arealul transilvan constituie astăzi un perimetru geografic predilect de promovare a priceasnei, poate și pentru că există un context cultural-istoric și un tezaurul mental local

¹⁰⁰⁷ Iată un exemplu maiestuos în acest sens: *„Tânguirea Maicii Domnului: Sus pe dealul Golgota / Stătea Maica Maria / Și văzându-l pe Iisus / Răstignit pe cruce sus. // A privit și-a lăcrimat / Și îndată a strigat / Fiule-n iubirea Ta / Oare cât mai poți răbda? / De haine te-au dezbrăcat / Și-n cămașă te-au lăsat, / Te-au bătut, te-au chinuit / Însă tu n-ai zis nimic. // Trestie-n mână ți-au dat / Și în față te-au scuipat / Coroană de spini ți-au pus / Și la Pilat ei te-au dus. // Pilat pe mâini s-a spălat / Și mulțimilor te-a dat / Crucea-n spate ei ți-au pus / Ca s-o duci pe munte-n sus. // Te-am urmat și-am plâns amar / Toate au fost însă-n zadar / Mă rugam lui Dumnezeu / Să te scape-o Fiul meu. // Toate tu le-ai suferit / Și pe noi ne-ai mântuit, / Când te-au bătut, te-ai rugat / Iartă-i, că nu știu ce fac. // Ne-ai spus că ne-om revedea / Și că tu vei învia, / Învierea ți-o așteptăm / Și în veci Te lăudăm.”**** Să cântăm Domnului!, Editura „Oastea Domnului”, Sibiu, 2005, p. 337.

moștenit după secole de oprimare și tendințe spre deznaționalizare. A existat un interes prozelitist explicit al calvinismului pentru ortodocșii transilvăneni, care însă nu a avut drept urmare dezertări masive confesionale, cum au sperat inițiatorii. Cântarea bisericească ortodoxă transilvăneană și-a păstrat o fibră bizantină, promovând în plus și oralitatea și anonimatul (în cristalizarea cântării naționale ardelenе).

Doina, o producție populară românească de excepție, are câteva similitudini cu priceasna sub aspectul liniilor melodice agreeate; Subiectul incontestabil cu vocație de lider al muzicii bisericești transilvane a fost dascălul (diacul, cantorul). În plus, procesul de românire a fost o componentă bazală în coagularea și cristalizarea identității etnice românești în Ardeal și a unei cântări cu maxim impact religios. Faze relevante, demne de a fi menționate ar fi: venirea călugărilor ambulanți din arcu extracarpatic, agenți decisivi în lucrarea de consolidare a identității românești; aplicarea principiului directiv al lui Ioan Radu Duma Brașoveanu: muzică psaltică pre limba norodului; lucrarea protosinghelului Naum Râmniceanu – exponent al tradiționalismului.

Ne-am focalizat ulterior pe realitățile ardelenе întrucât aici – în inconștientul colectiv – priceasna este acceptată cu entuziasm și promovată accentuat; am enumerat câteva "culoare profesionale" de formare muzicală a liderilor religioși ai comunităților românești: constelația de școli pentru pregătirea personalului clerical din Ardeal, având drept epicentre Brașovul și Sibiu, amintind două personalități marcante: George Ucenescu: un titan al muzicii bisericești din Ardeal și Dimitrice Cunțanu a cărui muncă a însemnat sfârșitul primitivismului pedagogic muzical românesc (după auz).

O etapă specială, pe care nu se cuvenea să o ignorăm, a fost cea a deschiderii elitelor românești spre muzica europeană și a imprimării unui caracter național muzicii psaltice ; spațiul românesc nu a fost străin de corifeii și de direcțiile Reformei hrisantice a muzicii de cult (Petru Emanoil Efesiul și receptarea românească oficială a Reformei constantinopolitane; Macarie Ieromonahul și maniera aplicativ-creatoare a demersului de introducere la români a Reformei).

Capitolul al V-lea al lucrării este cel mai fragil; intitulat „Demnitatea liturgic-pastorală și dogmatic-morală a pricesnei în contextul larg al dimensiunii misionar-pastorale a cultului liturgic ortodox”, el a încercat să concluzioneze faptul că – după cum a arătat capitolul precedent – apariția pricesnei a fost o reacție la un cult perceput ca "excesiv" de elitist ("generat" de titani mistici), insuficient "savurat" de creștinii mai puțin catehizați; de aceea am făcut o paralelă perfect legitimă cu o realitate deplin acceptată în spațiul ortodox

românesc, colindele, pe care le-am intitulat „variantă de sezon” a pricesnei din arealul românesc.

Ultimul capitol, care poate fi suspectat de a fi cel mai „tezist”, proclamă triumfalist o urgență pastorală: “reabilitarea” pricesnei în reflecția teoretic-științifică românească și în cercetarea academică de profil – proces simetric cu cel existent de propagare în practica contemporană cotidiană (cu precădere în perimetrul ardelean). Dar am încercat să justific poziționarea mea academică printr-un studiu psihologic, urmărind impactul unei lucrări pastorale “centrate” pe cântarea pricesnelor în mediul penitenciar. Am apelat la două chestionare (Chestionar de personalitate ZKPQ și Chestionar de agresivitate AQ); am expus designul cercetării psiho-pastorale în spațiul penitenciar și procedura psihologică a cercetării și cuantificarea efectelor.

Înainte de a încheia cercetarea s-a convenit să enumerăm și câteva riscuri ce apar în universul mediocrității și al subculturii religioase: transformarea pricesnei în cântec “de petrecere”, de horă comunitară; abrutizarea mesajului și decadența de conținut la sugestia perversă a culturii de masă; transferul liricii (cu conținut religios) în universul pricesnelor prin alicarea unei linii melodice cu putere de impact asupra credincioșilor simpli.

Ea este o mare oportunitate pastorală oferită omului postmodern, un instrument de introducere și păstrare pe calea credinței, o formă de gustare a credinței în fazele sale incipiente, un factor de consolidare a credinței la început de drum. După ce un credincios atinge maturitatea duhovnicească și psiho-afectivă, ea rămâne un element ce conferă *savoare*¹⁰⁰⁸ și bucurie vieții duhovnicești, dobândind însă, o valoare secundară, cedând locul primordial altor realități liturgice, cu mult mai mare coeficient mistic, de mare profunzime sacramentală, nesupuse fluctuațiilor inerente factorului uman emoțional.

¹⁰⁰⁸ Dacă adeseori cultul a fost asemănat cu un ospăț, un „ospăț al credinței”, Sfânta Liturghie cu o cină, restul slujbelor având fiecare un rost în această ordine de ansamblu, priceasna constituie elementul dulce (chiar dulceag), foarte important pentru unii, nesemnificativ pentru alții.

BIBLIOGRAFIE

I. Cărți de cult

- *Liturghier*, Editura IBMBOR, București 2000, p.130.
- *Molitfelnic cuprinzând slujbe, rânduieli și rugăciuni săvârșite de preot la diferite trebuințe din viața creștinilor, Rânduiala schimei celei mari sau a marelui și îngerescului chip*, EIBMBOR, București 2002, 571-602.
- *Octoiul Mic*, Editura IBMBOR, București 2000, p. 280.
- *Catavasierul*, Editura IBMBOR, București 2005, p. 220.

II. Lucrări ale Părinților Bisericii

- Ambroziu de Milano, *Enarratio in psalmum*, I, 9: PL 14, 968-969,
- Augustin de Hippona, *Confessiones*, IX, 7; trad. română, Ed. IBMBOR, București 1985, p.24
- Clement Alexandrinul, „*Pedagogul*”, trad. D. Fecioru și Olimp Căciulă, București, 1939;
- Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, (PSB 13), V, 28, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIB, București, 1987;
- Grigore del Mare, *Epistolarum liber*, X, 13: PL 27, 1128C,
- Niceta de Remesiana, *De psalmodiae bono*, apud Ene Braniște, *Temeiuri biblice și patristice pentru cântarea în comun a credincioșilor*, în revista „Studii Teo-logice”, 6 (1-2/1954) p.19.
- Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imne, Epistole și Capitole, Scrieri*, vol 3, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 233.
- Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia la Ps. I*, 2,5, apud, Ștefan Alexe, *Foloasele cântării în comun după Sf. Niceta de Remesiana*, în revista „BOR”, nr. 1-2 / 1957, p. 181.
- Idem, *Omilie la psalmul I*: PG 29, 212C,

III. Lucrări de analiză pastoral-spirituală și muzicală

- BELEAN, Pr. Nicolae, *Cântarea de strună din Banat: caracteristicile muzicii bănățene, evoluția în timp și originea sa Bizantină*, Editura Solness, Timișoara, 2001;
- BRIE, Pr. Mihail Gavril, *Cultura muzicală bisericească, de tradiție bizantină, din Crișana*, Editura Universității din Oradea, 2006;
- BUDA, Luca, *Cântece de înmormântare și pricesne*, Editura Politehnică, Timișoara;
- BUGARIU Pr. Valentin, *Biserica și presă în Banat*, Editura SITECH Craiova, 2015
- CATRINA, Constantin, BARBU-BUCUR, Sebastian, *Muzica de tradiție bizantină din Șcheii Brașovului*, Editura Arania, Brașov, 2001;

- GRĂJDIAN, Pr. Vasile, DOBRE, Sorin, GRECU, Corina, STREZA, Iuliana, *Cântarea liturgică ortodoxă din sudul Transilvaniei: Cântarea tradițională de strănă, în bisericile Arhiepiscopiei Sibiului*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2007;
- GHIURCO, Pr. Ioan, *Carte de cântări bisericești: pricesne și învățături ale credinței străbune*, Editura Lumina, Oradea, 1998;
- LAZĂR Pr. Ioan, *Florilegiu melodic: motive folclorice, colinde, pricesne imnuri și cântări din tezaurul poetico-melodic al poporului român*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2009;
- NEAMȚU, Pr. Mihail, *Gramatica Ortodoxiei, Tradiția după modernitate*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 40-41.
- NECULA, D., *De ce nu se folosește muzica instrumentală în bisericile ortodoxe ?*, în vol. „Tradiție și înnoire în slujirea liturgică”, II, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați 2001, p. 59;
- Idem, *Cum și ce cântăm în bisericile noastre?*, EIBMBOR, București 2004, p.56.
- PAPACIOC, Protos. Arsenie, *Convorbiri duhovnicești*, vol II, p. 672;
- PLEȘU, Andrei, *Despre îngeri*, Ed. Humanitas, București 2003, pp.124-157.
- PETRARU, Pr. Gheorghe, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006, p. 231
- SAVA, Pr. Viorel, *Cântarea și arta bisericească în tradiția bizantină. Locul și semnificațiile lor în cadrul cultului divin*, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Iași
- ȘOIMA, Pr. Gheorghe, GRĂJDIAN, Pr. Vasile, GRĂJDIAN, Cornelia, *Cântări corale religioase*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010
- TARȚA, Pr. Vasile, *Pricesne și rugăciuni ortodoxe*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009, pp. 99.
- VINTILESCU, Pr. Petre, *Liturghierul explicat*, București, 1998, p. 194;
- GALERIU, Pr. Constantin, *Mărturisirea dreptei credințe prin Sfânta Liturghie*, în revista „Ortodoxia”, nr. 1/1981, p. 24
- GRĂJDIAN, Pr. Vasile, *Simbolismul specific al cântării liturgice ortodoxe*, în revista „Altarul Banatului”, 10 (49) (10-12/1999) 26-28.
- LUNGU, Nicolae, *Problema transcrierii și uniformizării cântărilor religioase în Biserica noastră*, în revista „Studii Teologice”, nr. 3-4 / 1956, p. 241.
- MALENE, pr. Gheorghe, *Muzica bisericească în ținutul Făgărașului*, Cluj-Napoca, 2009
- MANOLACHE, Dometie, *Dogmele și valoarea lor în viața ortodoxă*, în revista „Studii Teologice”, nr. 3-4 / 1975, p. 237
- POPESCU, Teodor M., *Duhul comunitar al Ortodoxiei*, în revista „Ortodoxia”, nr. 1 / 1956, p. 152.
- SAVA Pr. Viorel, *Limbajul liturgic al lui Dumnezeu*, în rev. „În Biserica Slavei Tale”. Studii de teologie și spiritualitate liturgică, I, Erola, Iași 2003, 51-58.
- STANCIU, Pr. Petru *Părintele profesor Ioan Brie în memoria ucenicilor*, în rev. „Renașterea”, nr. 6/2010, Cluj – Napoca, p. 9.

- Idem, *Cântarea cultică ortodoxă, mijloc de activitate misionară*, în revista „Studii Teologice”, 37 (7-8/1985) 539-553;
- STĂNILOAE, Dumitru, *Cântarea liturgică comună, mijloc de întărire a unității în dreapta credință*, în revista „Ortodoxia”, nr. 1 / 1980, p. 60.
- Idem, *Cântarea liturgică comună, mijloc de întărire a unității în dreapta credință*, în revista „Ortodoxia”, 33 (1/1981) p.58.
- ȘOIMA Gheorghe, *Funcțiunile muzicii liturgice*, în Colecția „Biblioteca bunului păstor”, Sibiu, 1945, p. 146
- ȘOIMA, Gheorghe *Rostul înalt al cântărilor bisericești*, în „Îndrumător bisericesc” („Calendarul bunului creștin”), nr. 39-40, Sibiu, 1957, p. 179-182
- VINTILESCU, Petre *Cântarea poporului în biserică, în lumina liturghierului*, în revista „BOR”, nr. 9 / 1949, p. 429.

IV. Bibliografie de orientare misiologic-pastorală

- *** *Pastorație și misiune în Biserica ortodoxă: tematica pentru cursurile pastorale și de îndrumare misionară a clerului*, conform Hot. Sf. Sinod nr. 572/1998, Ed. Ep. Dunării de Jos.
- *Creștinii laici: identitate și misiune*, Ed. Sapienția, Iași, 2001,
- Bartolomeu Valeriu Anania, *Sfântul Andrei Cretanul, Canonul cel Mare*, (text diortosit), Editura Renașterea, 2004;
- Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, Sibiu, 1986;
- Idem, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Sibiu, 1996;
- Nifon Mihăiță, *Misiune și viață*, Ed. Asa, Buc., 2002;
- Idem, *Misiologie creștină*, București, 2006;
- Șt. Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, Editura Academiei, 1971;
- Ene Braniște, *Liturghia generală*, Editura I.B.MB.O.R., București, 1993;
- Idem, *Liturgica generală*, Ediția a II a, revizuită și completată, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1993;
- Ene Braniște, Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezana, Caransebeș, 2001;
- Bejan Sorin, *Misiunea Bisericii: între obiceiuri și Sfânta Tradiție*, București, 2004;
- Valer Bel, *Dogmă și propovăduire*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, 204 p., ISBN 973-35-0444-0.
- Idem, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană. 2 Exigențe*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, 211 p.,
- Idem, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, 171 p..
- Idem, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană. 1 Premise teologice*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004, 165 p.
- Idem, *Unitatea Bisericii. Studiu interconfesional ecumenic*, Editura Limes, Cluj Napoca 2005, 228 p. ISBN 973-7907-03-5.
- Idem, *Teologie și Biserică*, Presa Universitară Clujeană, 2008, 430 p.

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

- Patrick Barnes, *Non-ortodocșii*, Ed. Egumenița, Galați, 2004;
- Alois Bișoc, *Preotul: identitate și misiune*, Ed. Presa Bună, Iași, 2000;
- Idem, *Predicarea cuvântului lui Dumnezeu: teologie, misiune, formare*, Ed. Sapiența, Iași, 2001;
- Ion Bria, *Liturghia după liturghie: misiune apostolică și mărturie creștină azi*, Ed. Athena, Buc., 1996;
- Idem, *Spre plinirea Evangheliei*, Alba Iulia, 2002;
- Giuseppe Buono, *Teme de misiologie: căile misiunii astăzi*, Oradea, 1996;
- Constantin Coman, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Ed. Bizantină, București, 1995;
- P.I. David, *Ecumenismul – factor de stabilitate în lumea de astăzi*, Ed. Gnosis, București, 1998,
- Ionel Durlea, *Ghid teologic și misionar*, București, 2000;
- Mihai C Himcinschi, *Misiune și dialog: ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003;
- Idem, *Biserica și societatea: aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Alba Iulia, 2006;
- Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, Ed. Anastasia, București, 1996;
- Vasile Nechita, *Misiune și ecumenism*, Ed. Vasiliana'98, Iași, 2005;
- Idem, *Pentru o misiologie practică*, Iași, 2005;
- John Piper, *Să se bucure popoarele! Supremația lui Dumnezeu în misiune*, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 1998;
- Gheorghe Petraru, *Ortodoxie și prozelitism*, Editura Trinitas, Iași, 2000, 400 p.;
- Idem, *Lumea, creația lui Dumnezeu. Perspective biblice, teologico-patristice și științifice*, Editura Trinitas, Iași, 2002, 228 p.;
- Idem, *Misiologie ortodoxă. I. Revelația lui Dumnezeu și misiunea Bisericii*, Editura Panfilius, Iași, 2002, 312 p.;
- Idem, *Teologie Fundamentală și Misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006, 402p.;
- Ioan Ploscaru, *Apostoli și misionari*, Timișoara, 2002.
- Teofil Tia, *Elemente de pastorală misionară pentru o societate postideologică*, Alba Iulia, 2003;
- Idem, *Reîncreștinarea Europei? Teologia religiei în pastorală și misiologia occidentală contemporană*, Alba Iulia, 2003;
 - Valer Bel, *Biserica și Euharistie*, în „Studii Teologice”, seria a II-a, an XXXIV (1982), nr. 3-4, p. 230-242.
 - Idem, *Părțile cultului divin în Biserica noastră. Cele șapte laude, Sfintele Taine și Ierurgiile în „Îndrumător bisericesc misionar și patriotic...”* anul 11, Cluj-Napoca, 1988, p. 74-80.
 - Idem, *Porunca a treia bisericească: Să cinștim fețele bisericești*, în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic”, anul 12, Cluj-Napoca, 1989, p. 20-26.
 - Idem, *Necesitatea catehizării*, în „Renașterea”. Publicație religioasă editată de Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului, serie nouă, an I (ianuarie), nr. 2 (februarie), nr. 3 (martie)/1990.

- Idem, *Relația dintre Persoana și opera Mântuitorului nostru Iisus Hristos și implicațiile ei în iconomia mântuirii omului*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, nr. 1-2/1992, p. 82-106.
- Idem, *Misiunea și responsabilitatea Bisericii într-o lume secularizată*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, nr. 1-2/1994, p. 61-74.
- Idem, *Învățătura despre împăcare, îndreptarea și îndumnezeirea omului în dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, nr. 1-2/1995, p. 159-167.
- Idem, *Temeiurile teologice ale misiunii Bisericii*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, nr. 1-2/1996, p. 23-36.
- Idem, *Întâlnirea de dialog teologic bilateral dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania (Selbiz) Bavaria, 27 nov.-5 dec. (1995)*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, CXIV, 1996, nr. 1, p. 79-86.
- Idem, *Filantropia creștină în cadrul misiunii Bisericii și realizarea ei în diferite contexte actuale*, în „Ortodoxia maramureșeană”, publicație a Universității de Nord, Baia Mare, Anul I, nr. 1, Baia Mare, 1996, p. 125-131.
- Idem, *Solidaritatea-exprsie a unității Bisericii și mijloc de combatere a fenomenului sectar*. în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă”, I (1990-1992), Cluj-Napoca 1998, p. 269-284.
- Idem, *Propovăduirea Evangheliei*, în: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, an XLIII, 1998, nr. 1-2, p. 77-87.
- Idem, *Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de Mișcarea ecumenică în general și față de Consiliul Mondial al Bisericilor în special*, în: „Ortodoxia maramureșeană” an. II, nr. 2, Baia Mare 1997, p. 230-238.
- Idem, *Misiune, mărturie creștină și prozelitism sau contra-mărturie*, în: „Ortodoxia maramureșeană”, an. II, nr. 3, Baia Mare, 1998, p. 160-169.
- Idem, *Importanța parohiei pentru misiune*, în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă”, II (1992-1994), Cluj-Napoca, 1999, p. 231-239.
- Idem, *Misiune și Liturghie*, în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă”, III (1994-1996), Cluj-Napoca, 1999, p. 193-207.
- Idem, *Cuvântul adevărului sau transmiterea dreptei credințe*, în: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, an. XLIV, 1999, nr. 1-2, p. 67-85.
- Idem, *Participarea mirenilor la misiunea Bisericii*, în: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, XLVI, 2001, nr. 1-2, p. 183-201.
- Idem, *Evanghelie și cultură*, în: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, XLVII, 2002, nr. 1-2, p. 89-106.
- Idem, *Transmiterea Tradiției*, în: „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă”, IV (1996-1998), Cluj-Napoca, 2002, p. 209-216.
- Idem, *Mărturia creștină prin sfințenia vieții*, în: „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă”, V, (1998-2000), Cluj-Napoca, 2002, p. 169-178.

- Idem, *Teologia ca știință și mărturisire în viziunea Părintelui Profesor Ioan Ică*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, An XLVII, 2003, p. 5 – 14.
- Idem, *Istoria omenirii ca istorie a mântuirii și desăvârșirii în Iisus Hristos*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, an XLVII, 2003, p. 57-69.
- Idem, *Mitropolitul Antonie Plămădeală și ecumenismul*, în „Studii Teologice”, seria a III-a, an I, 2005.
- Idem, *Comunitatea mărturisitoare în contextul lumii secularizate și globalizate*, în „Analele Științifice ale Facultății de Teologie Ortodoxă”, Renașterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 95-106.
- Idem, *Teologia ca știință și mărturisire în viziunea pr. prof. Ioan Ică*, în „Omagiu Părintelui prof. univ. dr. Ioan Ică”, Renașterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 113-128.
- Idem, (coordonator), *Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 224.
- Idem, *Biserica și confesiunile în perspectiva formării ecumenice*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai - Theologia Orthodoxa” nr. 1, 2008, p. 69-74.
- Idem, *Bazele biblice și patristice și dimensiunea liturgică și contemporană a teologiei dogmatice*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai -. Theologia Orthodoxa”, nr. 2, 2008, p. 119-126.
- Ene Braniște, *Cultul Bisericii Ortodoxe Române față de cultul celorlalte confesiuni creștine și al sectelor din țara noastră*, în „Studii Teologice”, nr. 1-2, 1951
- Idem, *Istoria și explicarea slujbei Vecerniei*, în B.O.R., nr. 5-6, 1966;
- Ion Bria, *Orientarea misionară a parohiei*, în „Glasul Bisericii”. Nr. 1/1997;
- Constantin Catrina, *Mitropolitul Andrei Șaguna – despre practica și tradiția cântării de sorginte bizantină în Biserica Ortodoxă din Transilvania*, în „Acta Musicae Byzantinae”, 1999, Iași;
- Nicolae Dură, *Bisericele Europei și „Unitatea europeană”, ecumenism, reconciliere și unitate europeană*, în „Studii Teologice”. 3-4/2001,
- Radu Petre Mureșan, *Misiunea Misiologiei. Câteva considerații actuale privind misiologia ortodoxă*, în „Studii Teologice”, seria a III-a, nr. 1, ianuarie-martie 2006;
- Adrian Niculcea, *Parohia ortodoxă și implicarea ei în nevoile comunității*, în B.O.R., nr. 9-12/2004;
- Corneliu Onilă, *Lucrarea misionară a ortodoxiei*. în „Teologie și Viață”, X (2000) nr. 1-6, ian-iun, p. 214-216;
- Gheorghe Petraru, *Desăvârșirea omului în Hristos la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LIX (1983), nr. 7-9, p. 360-374;
- Idem, *Euharistia - Taina unității Bisericii și a mântuirii în Hristos*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LIX (1983), nr. 10-12, p. 627-642;
- Idem, *Catafatic și apofatic în cunoașterea lui Dumnezeu*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LXIII (1987), nr. 1, p. 26-41;
- Idem, *Chipul creștinului după învățătura Sfinților Părinți din Dobrogea*, în „Îndrumător bisericesc misionar și patriotic”, 4 (1988), Iași, p. 103-107;

- Idem, *Cunoașterea lui Dumnezeu după Sfântul Simeon Noul Teolog*, în „Ortodoxia”, XL (1988), nr. 3, p. 111-133;
- Idem, *Credința și faptele bune în lucrarea mântuirii*, în „Ortodoxia”, XL (1988), nr. 3, p. 49-66;
- Idem, *Preoția în lumina epistolelor sobornicești*, în „Îndrumător bisericesc misionar și patriotic”, 5 (1989), Iași, p. 107-111;
- Idem, *Misiune și evanghelizare*, în „Teologie și Viață”, V (1995), nr. 1-3, p. 84-122;
- Idem, *Relația Hristos - Duhul Sfânt în Misiunea Bisericii*, în „Dialog Teologic”, în revista Institutului Teologic Romano-Catolic, Iași, I, 1/1998, p. 55-71;
- Idem, *Dialogul interreligios în perspectiva teologică a Bisericii Ortodoxe*, în „Dialog teologic” 4/1999, p. 101-117.
- Idem, *Cum să spui Dumnezeu astăzi*, în „Dialog teologic”, 3/1999, p. 144-154;
- Idem, *Sfânta Treime, temei al mărturiei și experienței spirituale creștine*, în „Dialog teologic”, 5/2000, p. 57-68;
- Idem, *Euharistia, unitate și mărturie creștină*, în „Dialog teologic”, 6/2000, p. 109-123;
- Idem, *Repere pentru o misiologie ortodoxă*, în „Teologie și Viață”, 7-12/2000, p. 292-314.
- Idem, *Temeiurile biblice ale misiunii Bisericii*, în „Teologie și Viață”, 1-6, 2003, pp. 55-81.
- Idem, *Repere culturale și teologice ale gândirii și scrisului părintelui academician Dumitru Stăniloae* în „Teologie și Viață”, nr. 6-12, 2003, pp. 46-61.
- Idem, *Evanghelizare și mărturie creștină prin cult*, în „Dialog Teologic”, 1/2004.
- Idem, *Evanghelizare și mărturie creștină prin cult*, în „Analele Științifice ale Universității «Al.I. Cuza» Iași”, (serie nouă), Teologie Ortodoxă, tom. X, 2005, pp. 357-372.
- Idem, *Viziunea ecumenică și mărturia ortodoxă a Mitropolitului Antonie Plămădeală*, în „Studii Teologice”, nr.4/2005, p. 102-120.
- Idem, *Duhul Sfânt în misiunea Bisericii și comuniunea creștină*, în „Teologie și Viață”, nr. 9-12/2006, p. 66-92.
- Dan Sandu, *Teologia și practica misiunii în Biserica azi. O tratare comparativă*, în „Teologie și viață”, nr. 5-8/2002, Trinitas, Iași;

V. Lucrări de istoriografie și muzicologie

- Catrina, Constantin și Mihai Manolache, *Școala și dascăli de psaltichie în Șcheii Brașovului*, în „Studii de muzicologie”, vol. X, București, Editura Muzicală, 1958;
- Gheorghe Ciobanu, *Anton Pann și „românirea” cântărilor bisericești*, în „Studii de etnomuzicologie și bizantinologie”, Editura Muzicală a compozitorilor, București, 1974;
- Gheorghe Ciobanu, *Muzica bisericească la români*, în „Studii de etnomuzicologie și bizantinologie”, vol I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor 1974;

- Gheorghe Ciobanu, *Cultura psaltică românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în „Studii de etnomuzicologie și bizantinologie Vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, 1974.
- Gheorghe Ciobanu, și C.C. Ghenea, *Un creator de muzică la începutul secolului al XVI-lea*, în „Muzica”, București, anul XVI (1964), nr. 5-6;
- Vasile, Stanciu, *Cântarea cultică ortodoxă, mijloc de activitate misionară*, în „Studii Teologice”, nr. 7-8, București, 1985;
- Vasile, Stanciu, *Tipologii poetice în muzica bizantină* în „Anuarul Institutului Teologic Universitar Ortodox din Cluj-Napoca”, I, (1990-1992), Editura Arhiepiscopiei, Cluj, 1998;
- Vasile, Stanciu, *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1996;
- Gheorghe Șoima, *Muzica bisericească și laică în Institutul Teologic din Sibiu*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 11-12, 1961;
- Barbu-Bucur, Sebastian, *Mărturii ale culturii muzicale vocale în Țara Românească, Moldova și Transilvania*, în Mitropolia Olteniei, anul XXX (1978), nr. 1-3;
- Bălașa, L., *Contribuția cronicarului Dionisie Eclesiarhul la îmbogățirea cultului creștin ortodox*, rev. B.O.R., 1968 , nr. 1;
- Bartolomeu Valeriu Anania, *Sfântul Andrei Cretanul, Canonul cel Mare*, (text diortosit), Editura Renașterea, 2004;
- Băbuș, Grigore, *Despre activitatea muzicală a lui Anton Pann*, rev. B.O.R., nr. 3-4, 1986;
- Bârsănescu, Șt. *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, Editura Academiei, 1971;
- Catrina, Constantin, *Mitropolitul Andrei Șaguna – despre practica și tradiția cântării de sorginte bizantină în Biserica Ortodoxă din Transilvania*, rev. Acta Musicae Byzantinae, 1999, Iași;
- Catrina, Constantin și Mihai Manolache, *Școala și dascăli de psaltichie în Șcheii Brașovului*, în Studii de muzicologie, vol. X, București, Editura Muzicală, 1958;
- Ciobanu, Gheorghe, *Anton Pann și „românirea” cântărilor bisericești*, în Studii de etnomuzicologie și bizantinologie, Editura Muzicală a compozitorilor, București, 1974;
- Ciobanu, Gheorghe, *Muzica bisericească la români*, în Studii de etnomuzicologie și bizantinologie, vol I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor 1974;
- Ciobanu, Gheorghe, *Cultura psaltică românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în Studii de etnomuzicologie și bizantinologie Vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, 1974;
- Ciobanu, Gheorghe și C.C. Ghenea, *Un creator de muzică la începutul secolului al XVI-lea*, în *Muzica*, București, anul XVI (1964), nr. 5-6;
- Ciobanu, Gheorghe, *Școala muzicală de la Putna*, în Studii de etnomuzicologie și bizantinologie, vol. I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1974;

- Farcașiu, Lucian, *Teologia Praznicelor Împărățești ale Mântuitorului Hristos (cu dată fixă). Studiu liturgic-istoric*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2012, 460 p.;
- Farcașiu, Lucian, *Teologia imnografiei Praznicelor Împărățești din ciclul pascal. Studiu liturgic-istoric*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2010, 460 p.;
- Floca, Ioan, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. II, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1990;
- Ghircoiașu, Romeo, *Contribuții la Istoria muzicii românești*, vol I, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1963;
- Giulianu, Victor, *Monodia bizantină, studiu teoretic și morfologic al stilului modern (neo-bizantin)*, Editura Muzicală, București, 1981;
- Ionescu, Gheorghe, *Macarie Ieromonahul, dascăl de psaltichie și epistat al școlilor de muzică din Țara Românească*, în studii și cercetări de istorie a artei, Seria teatru, muzică, cinematografie, București, Editura Academiei Române, 1992;
- Meteș, Ștefan, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, vol. I, Sibiu, Editura Librăriei Arhidiecezane, 1935;
- Meteș, Ștefan, *Școlile de muzică și cântare bisericească din Iași, (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania*, în M.A., Sibiu, an X, nr. 7-8;
- Moisescu, Titus, *Dascălul școalei de cântări Macarie Ieromonahul. În Macarie Ieromonahul. Opere*, vol. I, Theoreticon, Ediție îngrijită cu un studiu introductiv și transliterat de Titus Moisescu, București, Editura Academiei, 1976;
- Moisescu, Titus și Ionescu, M. *Catalogul manuscriselor muzicale de la Putna*, București, 1986;
- Moisescu, Titus, *Valorificarea tezaurului de cultură muzicală bizantină în România*, în B.O.R., București, an C, (1982), nr. 7-8;
- Moisescu, Titus, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1996;
- Moisiu, Alexandru, *Cuvintele Maicii Domnului și cuprinsul lor mariologic*, în rev. Mitropolia Ardealului, 1958;
- Moldoveanu, Nicu, *Macarie Ieromonahul (1770-1836), traducător, compozitor, copist, tipograf*, în rev. B.O.R., nr. 1-2, 1990;
- Moldoveanu, Nicu, *Izvoare de cântări psaltice în Biserica Ortodoxă Română, manuscrise vechi bizantine din România până la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1974;
- Mușlea, C, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. II, Brașov, 1943;
- Neaga, Nicolae, *Cântările biblice un mesaj de viață și de pace*, în rev. Mitropolia Ardealului, nr. 3-4, 1984;
- Oltean Vasile, *Școala românească de pe lângă Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului*, în Arhiepiscopia Sibiului pagini de istorie, Sibiu, 1981;
- Pantâru, Grigore, *Notația și ehurile muzicii bizantine*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1971
- Paul, Mihail, *Despre cântarea bisericească*, în rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 3-4, 1959;

- Pava, R. *Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna*, în Studii și materiale de istorie medie, vol. I, București, Editura Acad. R.S.R., 1962;
- Pennington, Anne E., *Muzica în Moldova medievală, secolul al XVI-lea*, cu un eseu de D. Conomos, Ediție îngrijită de Titus Moisesescu, traducere din limba engleză de Constantin Stihiboos, București, Editura Muzicală, 1985;
- Vasile Petrașcu, *45 de pricesne*, Cluj, 1939;
- Petrescu. I.D., *Cuviosul Roman cântărețul*, în Predania, București, nr. 3/1937;
- Ploșteanu Nifon, *Carte de muzică bisericească pe psaltichie și pe note liniare, pentru trei voci*, București, Editura Joseph Gobl, 1902;
- Popescu, Ioan, *Anton Pann – clasic al Psaltichiei românești*, rev. B.O.R., nr. 3-4, 1975;
- Popescu, Nicolae, *Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moartea lui (1836-1936)*, București, 1936, Istoria Bisericii de la Facultatea de Teologie din București, nr. 6, la Nicu Moldoveanu, op. cit.;
- Poslușnicu, Mihail Gr. *Istoria muzicii la români*, București Editura Cartea Românească, 1928;
- Stanciu, Vasile, *Muzica bisericească corală din Transilvania, vol. I*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001;
- Stanciu, Vasile, *Cântarea cultică ortodoxă, mijloc de activitate misionară*, în rev. Studii Teologice, nr. 7-8, București, 1985;
- Stanciu, Vasile, *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1996;
- Stanciu, Vasile, *Tipologii poetice în muzica bizantină în „Anuarul Institutului Teologic Universitar Ortodox din Cluj-Napoca”, I, (1990-1992)*, Editura Arhiepiscopiei, Cluj, 1998;
- Idem, *Cântați Domnului tot pământul!* Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, 300 p.
- Șoima, Gheorghe, *Muzica bisericească și laică în Institutul Teologic din Sibiu*, în rev. Mitropolia Ardealului, nr. 11-12, 1961;
- Ștefănescu, Melchisedec, *Memoriu pentru cântările bisericești în România*, în B.O.R., București, an VI (1982);
- Nichifor, Teodor, *Despre geneza și prezența Tipicului în Biserica noastră*, în rev. Mitropolia Ardealului, 1970, nr. 3-13;
- *Tipic Bisericesc*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1976.
- Vasile, Vasile, *O viață în slujba muzicii bisericești Ion Popescu – Pasărea (1871-1943)*, rev. B.O.R., nr. 10-12, 1993, p. 111
- Idem, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, vol. I, Editura Interprint, 1997, București;
- Vârva, Gavril, *Sfântul Ioan Damaschin, imnograf și melod*, rev. Renașterea, nr. 12, 2002;
- Vintilescu, Petre, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, București;
- Târălă, Zosima și Popescu, Haralambie, *Pidalion*, București, Institutul de arte grafice „Speranța”, 1933.

- Munteanu, Zeno, *Citirea Sfintei Scripturi la cultul divin*, în *Anuarul Academiei Teologice Ortodoxe Române*, Caransebeș, 1939-1940;
- Zotu, V., *Despre analiza Tipicului românesc*, în B.O.R. nr. 3, p. 192-203;
 - Albu, Nicolae – *Doi cărturari brașoveni din veacul al XVIII-lea, Ioan Duma și Radu Duma*, în rev. B.O.R., nr. 9-10, 1963;
 - Idem, *Istoria învățământului românesc din Transilvania*, Blaj, 1944;
 - Alexandrescu, Ozana – *O reconstituire privind proveniența Manuscrisului 326*, rev. Muzica, nr. 1, Ed. Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1997;
 - Badea, Cireșeanu – *Tezaurul liturgic*, Ed. Tipografia „Güttemberg” Joseph Gobl, vol. I-II, București, 1911;
 - Braniște, Ene și Braniște, Ecaterina – *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezană, Caransebeș, 2001;
 - Bucur – Barbu, Sebastian – *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și aportul original al culturii autohtone*, Teză de doctorat, Ed. Muzicală, București, 1989;
 - Idem, *Naum Râmniceanu*, în S.M., vol. IX, Ed. Muzicală, București, 1973
 - Idem, *Ioan Sin Radului Duma Brașovean*, în B.O.R., nr. 3-4/1975;
 - Idem, *Acțiunea de românire a cântărilor psaltice și determinările ei social-patristice Filothei Sin Agăi Jipei și alți autori din secolul al XVIII-lea*, în rev. B.O.R., nr. 7-8/1980;
 - Idem, *Monumente muzicale. Filotei Sin Agăi Jipei – Prima Psaltichie rumânească*, în B.O.R., nr. 3-4, 1981;
 - Idem, *Manuscrise muzicale românești la Muntele Athos*, rev. M.A., nr. 4, 1987;
 - Cartoian, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Minerva, București, 1980;
 - Catrina Constantin, *Însemnări și documente privind folosirea limbilor de cult în Biserica Voievodală din Scheii Brașovului secolele XVII-XVIII*, rev. *Acta Musicae Byzantinae*, nr. 2, C.S.B.I., 2000;
 - Călinescu, George, *Istoria literaturii române*, Ed. a II-a, Editura Minerva, 1982;
 - Căndea, Virgil, *Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate și cultură*, în *Noul Testament de la Bălgrad*, Alba-Iulia, 1988;
 - Ciobanu, Gheorghe, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, Ed. Muzicală, vol. I, București, 1974;
 - Idem, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, Ed. Muzicală, vol. II, București, 1978;
 - Idem, *Muzica instrumentală, vocală și psaltică din secolele XVI-XIX*, în *Izvoare ale muzicii românești*, vol. II, Ed. Muzicală, 1978;
 - Chircev, Elena, *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portative*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1998;

- Cozma, Octavian-Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, Ed. Muzicală, Vol. II, București, 1974;
- Cristache-Panait, Ioana, *Circulația cărții vechi bucureștene în Transilvania*, Ed. Biblioteca, București, 1990;
- Idem, *Importante însemnări de pe cărți vechi tipărite la Vâlcea și în alte părți*, în rev. M.O., nr. 7-9, 1978;
- Idem, *Cartea veche românească în Eparhia Aradului. Istorie, viață culturală. Monumente de artă*. Arad, 1929;
- Dragomir, Silviu, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, Sibiu, 1929-1930;
- Idem, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei*, Ed. Arhiepiscopiei Clujului, Cluj-Napoca, 1990;
- Dudaș, Florian, *Tipărituri românești din Bisericile Bihorului*, Ed. Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Oradea, 1979;
- Idem, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Editată de Arhiepiscopia Ortodoxă a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1983;
- Feier, Nicolae, *Cuviosul ierarh Pahomie de la Gledin*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2003;
- Gherman, Petru, *Muzica bisericească în Ardeal, generalități*, Sibiu, 1940;
- Ghircoiașiu, Romeo, *Cultura muzicală românească, în secolele XVIII-XIX*, Ed. Muzicală, București, 1992;
- Giuleanu, Victor, *Melodica bizantină*, Ed. Muzicală, București, 1981;
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989;
- Idem, *Istoria literaturii românești*, Ed. II, vol. I, București, 1925;
- Lepădatu, Alexandru, *Doi cărturari brașoveni din secolul al XVIII-lea*, în B.O.R., 1915-1916;
- Lupaș, Ioan, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Cluj-Napoca, Ed. a II-a, 1995;
- Meteș, Ștefan, *Școlile de muzică și cântarea bisericească din Iași (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania*, în M.A., nr. 7-8, 1965;
- Idem, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936;
- Idem, *Istoria bisericii românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935,
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, Ed. Seculum I.O., București, 2000;
- Mitrofanovici, Vasile, *Liturgica bisericii dreptcredincioase răsăritene*, prelucrate, completate și editate de prof. dr. Teodor Tarnovschi, Cernăuți, 1909;
- Moisescu, Titus, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, Ed. Muzicală, București, 1996;
- Idem, *Prolegomene bizantine*, Ed. Muzicală, București, 1995;
- Moldoveanu, Nicu, *Izvoare ale cântării psaltice în B.O.R.*, Teză de doctorat, București, 1974;
- Idem, *Cercetări asupra manuscriselor în notația bizantină existente în Biblioteca Națională din Viena*, B.O.R., nr. 3-4, 1984;

- Idem, *Manuscrise muzicale vechi slave cu notație liniară neumatică (kijuki) și notație rombică din Biblioteca Academiei Române și Biblioteca Centrală de Stat din București*, în B.O.R., nr. 9-10, 1975;
- Idem, *Catalogul general al manuscriselor muzicale vechi bizantine din România*, în curs de apariție;
- Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Ed. a II-a, vol. I-II, București, 1994;
- Idem, *Uniația în Transilvania în trecut și astăzi*, Ed. Mitropolia Aradului, Sibiu, 1994;
- Idem, *Legăturile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania ,cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI-XVIII*, Teză de doctorat, Sibiu, 1968;
- Ploieșteanu, Nifon, *Carte de muzică bisericească*, București, 1902;
- Popescu, Ioan G., *Învățămintul muzical în Biserica Ortodoxă Română de la începuturi până în secolul al XVIII-lea inclusiv*, în B.O.R., nr. 9-10, 1969;
- Poslușnicu, Mihail, *Istoria muzicei la români*, Ed. Cartea Românească, București, 1928;
- Rămureanu, Ioan, *Istoria Bisericească Universală*, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992;
- Stăniloae, Dumitru, *Uniatismul în Transilvania încercare de dezmembrare a poporului român*, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1973;
- Stanciu, Vasile, *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1996;
- Idem, *Manuscrise și personalități muzicale din Transilvania în secolele XVI-XVIII*, în rev. *Byzantion Romanicon*, Ed. Artes, Iași, 1997;
- Idem, *Anastasimatarul-Vecernierul sau Cântările Vecerniei de sâmbătă seara compuse și fixate pe notație liniară după melodiile celor opt glasuri notate de pr. D. Cunțanu*, vol. I, Alba-Iulia, 2003;
- Idem, *Muzica bisericească corală din Transilvania*, vol. I, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001;
- Idem, *Muzica bizantină – O emblemă a culturii universale*, rev. *Studia Universitatis, Babeș-Bolyai Theologia Orthodoxia*, nr. 1-2, 1997;
- Șesan, Milan, *Introducerea limbii române în biserică*, în M.A., nr. 11-12, 1956.

VI. Din lucrările unor "clasici" ai teologiei românești, cu relevanță în Teologia Practică

a. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște

1. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila* (teză de doctorat), București, 1943, XVI+238 p.

2. *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii (de Nicolae Cabasila)* Traducere din grecește și studiu introductiv, București 1946, VIII+133p. (reeditată la București 1989)

b. Academician Pr. Dumitru Stăniloae

Chipul nemuritor al lui Dumnezeu, Craiova, 1987, 392 p.;
Studii de teologie dogmatică ortodoxă, Craiova, 1990, 705 p.;
Reflexii despre spiritualitatea poporului român, Craiova, 1992, 162 p.
Sfânta Treime sau la început a fost iubirea, București, 1993, 96 p.;
Comentariu la Evanghelia lui Ioan, Craiova, 1993;
Iisus Hristos lumina lumii, București, 1993
Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie, Antologie, studiu introductiv și note de Sandu Frunză, Cluj-Napoca, 1993, 240p.
Ascetica și mistica creștină sau Teologia vieții spirituale, București 1991, 320 p.; (Cluj, 1993, 537 p și o ediție la Alba Iulia, 2 vol. 197 + 207 p.) este cursul său de Ascetică și Mistică de la București, apărut inițial ca vol. III din manualul de Teologie Morală ortodoxă;
Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama, București, 1993.
Ortodoxie și Românism, București, 1993;
Iisus Hristos sau restaurarea omului, București, 1993;
Teologia Dogmatică ortodoxă (3 vol., București, 1994).
Din urmările Ediuctului de tolerant în ținutul Hațegului, în vol. "Fraților Alexandru și Ioan I. Lapedutu", București, 1936, p. 837-842,
O luptă pentru Ortodoxie în Țara Hațegului, în Anuarul XV al Academiei teologice <<Andreiane>>", Sibiu, 1939, p. 5 - 76;
Din urmările Edictului de toleranță în ținutul Făgărașului, în vol. "Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani", București, 1943, p. 826-833;
Uniatismul din Transilvania, opera unei întreite silnicii, în BOR, an. LXXXVII, 1969, nr. 3-4, p. 355-390;
Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român, București, 1973, 207 p.;
Rolul Ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei poporului român și a unității naționale, în "Ortodoxia", an. XXX, 1978, nr. 4, p. 584-603;
Vechimea și spiritualitatea termenilor creștini români în solidaritate cu cei ai limbii române în general, în BOR, an. XCVII, 1979, nr. 3-4, p. 563-590;
De ce suntem ortodocși? (românii), în MMB, an. I (LXVII), 1991, p.15-27.

c. Pr. prof. univ. dr. Ion Bria

1. *Sinergia în teologia ortodoxă* în "Ortodoxia", an. VIII, 1956, nr. 1, p. 29-43;
2. *Simțirea tainică a prezenței harului după Sfântul Simeon Noul Teolog*, în ST, an. VIII, 1956, nr. 7 - 8, p. 470 -486;
3. *Aspectul dogmatic al Sfintei Liturghii*, în "Ortodoxia", an. XI, 1959, nr. 7-8, p. 417-427;
4. *Infailibilitatea Bisericii - temei dogmatic al Unirii*, în "Ortodoxia", an. XII, 1960, nr. 3, p. 494-504;
5. *Harul Botezului în viața duhovnicească creștini*, în GB, an. XIX, 1966, nr. II - 12, p. 931-944;
6. *Actuala configurație geografică și confesională a confesiunii anglicane*, în "Ortodoxia", an. XV, 1963, nr. 1, p. 128-140;
7. *Iisus Hristos iubitorul de oameni*, în "Ortodoxia", an. XVIII, 1966, nr. 1, p. 54-69;
8. *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericii creștine*, teză de doctorat în ST, an. XX, 1968, nr. 1 - 2, p.3 - 170 (și extras);
9. *Ecleeziologia comuniunii*, în ST, an. XX, 1968, nr. 9-10, p. 669-681;
10. *Slujirea creștină în lumea contemporană*, în MMS, an. XLV, 1969, nr. 3 - 4, p. 145 - 154;
11. *Sensul activ al credinței creștine*, în "Ortodoxia", an. XXI, 1969, nr. 2, p. 216-240;
12. *Sensul activ al speranței creștine*, în GB, an. XXVIII, 1969, nr. 7 - 8, p. 777-787 (și "Ortodoxia", an. XXII, 1970, nr. 1, p. 62-76);
13. *Sfânta Scriptură și Tradiția*, în ST, an. XXII, 1970, nr. 5-6, p. 384-405;
14. *Un obstacol în calea ecumenismului: prozelitismul confesional*, în BOR, an. LXXXVIII, 1970, nr. 9-10, p. 1053-1063;
15. *Teologia ortodoxă română contemporană*, în GB, an. XXX, 1971, nr. 1-2, p. 49-72 (trad. franc. în vol.)
16. *De la theologie orthodoxe romaine des origines a nos jours*, București, 1974, p. 501 526 și trad. ital. în "Oekumenikon", nr. 3, 1976, p. 167-202);
17. *Preoție și Biserică*, în "Ortodoxia", an. XXIV, 1972, nr. 4, p. 523-534;
18. *Spiritul teologiei ortodoxe*, în "Ortodoxia", an. XXIV, 1972, nr. 2, p. 177-194,
19. *Invățătura ortodoxă despre Dumnezeu - - Sfânta Treime*, în GB, an. XXXII, 1973, nr. 1 -2, p. 204-225;
20. *Introducere la ecleeziologia ortodoxă*, în ST, an. XXVIII, 1976, nr. 7-10, p. 695-704;
21. *Prezența și lucrarea Sfântului Duh în Biserică*, în "Ortodoxia", an. XXX, 1978, nr. 3, p. 488-496;
22. *Contribuții ortodoxe la teologia ecumenică de azi*, în ST, an. XXXI, 1979, nr. 5 - I 0, p. 357 - 366;
23. *Rolul și responsabilitatea Ortodoxiei în dialogul ecumenic* "Ortodoxia",

an. XXXII, 1980, nr. 2, p. 366-377;

24. *Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă. Aspecte posibilități și perspective actuale*, în GB, an. XII, 1982, nr. 1 -3, p. 70 - 109;
25. *Biserica și Liturghia*, în "Ortodoxia", an. XXXIV, 1982, nr. 4, p. 481 - 491;

e. Pr. prof. univ. dr. Alexandru MOISIU

1. *Sfaturi omiletice și pastorale în opera Sf. Grigorie Dialogul*, în MA, an. II, 1957, nr. 1 -2, p.101-118;
2. *Sf. Grigorie cel Mare îndrumător al vieții preoțești* în ST, an. X, 1958, nr. 9 - I 0, p. 523- 531;
3. *Cuvintele Maicii Domnului și cuprinsul lor mariologic*, în MA, an.III, 1958, nr. 5-6, p. 398 - 414;
4. *Ce învață Fericitul Augustin despre Maica Domnului*, în MA, an. V, 1960, nr. 3 -4, p. 231 -252;
5. *Din învățătura mariologica a Sf. Ciril al Alexandriei*, în MA, an. VI, 196 1, nr. 46, p. 300-308;
6. *Din preocupările biblice ale Fericitului Augustin*, în MA, an. X, 1965, nr. 9 10, p. 647-659;
7. *Din sfaturile omiletice și pastorale ale Sf. Grigorie Dialogul*, în MA, an. XI, 1966, nr. 1 -3, p.109- 120;
8. *Fericitul Augustin- păstor îndrumător al vieții creștine*, în ST, an. XXII, 1970, nr. 9 - 10, p. 637 -648;
9. *Cultul Bisericii anglicane contemporane*, în ST, an. XXIII, 1971, nr. 9 - 10, p. 679 -691;
10. *Sfântul Ambrozie, păstor și îndrumător al vieții și trăirii creștinești*, în ST, an. XXVI, 1974, nr. 3-4,p. 176-182;
11. *Maica Domnului*, în MB, an. XXII, 1977, nr.1-3, p.11-23;
12. *Rugăciunea domnească în cult și pastorație*, în BOR, an. XCVI, 1978, nr.1 -2, p. 62-77,
13. *Sfântul Vasile cel Mare îndrumător și păstor de suflete*, în MMS, an. LXIV, 1988, nr.1, p. 18-27.

f. Pr. prof. univ. dr. Spiridon Câdea

Studii:

1. *Pedeapsa depunerii din cler*, Revista Teologică, Sibiu, an. XXIV, 1934, p. 244 - 259, 292-304 și 402-411);
2. *Pastorația familiei*, în Anuarul XIV al Academiei teologice Andreiane, 1937/1938, p. 5-47 (și extras, 46p.)
3. *Pentru o mai bună pregătire a viitorilor preoți*, în Anuarul XV al Academiei 1938/1939, p. 140- 155 (și extras, 18 p.);
4. *Apostolatul tinereții*, în vol. Biserica și problemele vremii, Sibiu, 1947, p. 199 - 212;
5. *Sensul preoției la Sfinții Părinți*, în revista Studii Teologice, an. II, 1950, nr. 3-6, p. 190- 197,
6. *Limba veche liturgică și inovațiile introduse în ea de fosta Biserică unită*, în revista Studii Teologice,, an. IV, 1952, nr. 910, p. 531-560 (și în broșură, Sibiu, 1953, 32 p.);
7. *Agnețul și miridele în cadrul Sfintei Liturghii*, în revista Studii Teologice,, an. V, 1953, nr. 7 - 8, p. 482 - 494,
8. *Mărturisirea păcatelor*, în MO, an VI 1954 nr. 9- 10, p. 456-477;
9. *Modul și timpul prefacerii cinstitelor daruri în Trupul și Sângele Mântuitorulu*, în MA, an. I, 1956, nr. 1-2, p. 103 - 123;
10. *Îngrijirea pastorală a credincioșilor bolnavi*, în MA, an. II, 1959, nr. 1-2, p. 87-100;
11. *Mijloace pastorale în fața acțiunilor eterodoxe*, în MMS, an. XXXIV, 1958, nr. 3 -4, p. 273 - 282;
12. *Liturghiile primare sau apostolice*, în MA. an. IV, 1959. nr. 1-2, p. 86-95,
13. *Liturghiile Bisericii Ortodoxe*, în MA, an. IV, 1959, nr. 3-4, p. 255-262,
14. *Părțile Liturghiei bizantine*, în MA,an. IV, 1959, nr. 5-6, p.402-410;
15. *Pictura creștină în primele trei veacuri*, în MA, an. V, 1960, nr. 5 -6, p. 413 - 427;
16. *Parohia ca teren de activitate pastorală a preotului*, în MO an. XII, 1960, nr. 5-6, p. 283-290,
17. *Chipul preotului după Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți*, în MA, an. VI, 1961, nr. 1-3, p. 97 - 106;
18. *Prezentarea Sfintei Treimi în arta creștină*, în MA, an. VI, 1961, nr. 7-8, p. 446-472;
20. *Cumpătarea preotului*, în MB, an. XII, 1962, nr. 9-10, p. 539-548;
21. *Cultul creștin și unitatea Bisericii lui Hristos*, în „Ortodoxia” , an. XV, 1963, nr. 3-4, p. 473-488
22. *Izvoarele și literatura teologiei pastorale*, în MA, an. IX, 1964, nr.6-8, p. 524-536;
23. *Despre uniformitatea cultului în Biserica Ortodoxă Română*, în MA an. IX, 1964, nr. 9-10, p. 595-605

1. *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. I, 1966, vol. II, 2001, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, vol. III, Editura IBMBOR, București, 2004

Studii apărute în reviste:

1. *Participarea credincioșilor laici la cult în Bisericele răsăritene*, în revista Studii Teologice, an XXII, 1970, nr. 3-4, p. 278-290;

h. Pr. prof. univ. dr. Petre Vintilescu

Sacrificiul religios cu principiu Liturghiei. Studiu dogmatico liturgic, București, 1927, 79 p.;

Două imne îngerești în Liturghie: imnul heruvimic și imnul serafimic, Pitești, 1927, 74 p.;

Misterul liturgic, București, 1929, 120 p.;

Contribuții la revizuirea Liturghierului român. Proscomidia. Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. Studiu și text, București, 1931, 157 p.;

Preotul în fața chemării sale ca pastor al sufletelor. Capitoale de Teologie pastorală indirectă, București, 1934, 215 p.;

Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească, București, 1937, 490 p.

Spovedania și duhovnicia, București, 1939, 423 p.;

Curs de liturgică generală – principiile și ființa cultului creștin ortodox, Curs litografiat, București, 1940;

Curs de istoria liturghiei, Curs litografiat, București, 1940;

Principiile și ființa culturii creștine-ortodox. Curs de Liturgică generală sau Introducere în studiul Liturgic, litografiat, București, 1940, 269 p

Liturghiile bizantine privite istoric în structura și rânduiala lor, București, 1943, 156 p.;

Insemnări pentru o nouă ediție a Liturghierului, București, 1947, 56 p.;

Funcția ecleziologică sau comunitară a Liturghiei, București, 1946,

Liturghierul explicat, București, 1972, 384 p. și, postum, 1998;

Istoria liturghiei în primele trei veacuri, București, 2001; (volum postum)

Incerări de istoria Liturghiei. Liturghia creștină în primele trei veacuri, în revista Studii Teologice, an.I, 1929, nr. 1, p. 178-208; 1930, nr. 2, p.100-140 și nr. 3, p. 80-100 (și extras, București, 1930, 136 p.)

Valoarea socială a Liturghiei, în revista Studii Teologice, an. II, 1931, nr.1, p.37-48;

Parohia ca teren de dezvoltare a spiritualității creștine, în revista Studii Teologice, an. VI, 1937, nr. 1, p. 31 -60;

Troparul Ceasului al treilea în rânduiala Epiclesei, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. LV, 1937, nr. 1-2, p.1-21;

Trupul și Sângele Domnului în Sfânta împărtășanie, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. LV, 1937, nr. 5 - 6, p. 300 - 310;

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

Proscomidia privită istoric în structura și rânduiala ei, în revista Biserica Ortodoxă Română, p. 320-360;

Liturghia credincioșilor privită istoric în structura și rânduiala ei, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. LXI, 1943, nr. 1-3, p. 33-85;

Liturghia în viața românească, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. LXI, 1943, nr. 4-6, p. 185-209;

Cântarea poporului în Biserică în lumina Liturghierului, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. LXIII, 1945, nr. 9, p.409-423,

Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a Liturghiei, în revista Biserica Ortodoxă Română, an. LXIV, 1946. nr. 1 - 3, p.1 - 28

Funcțiunea catehetică a Liturghiei, în revista Studii Teologice, an. I, 1949. nr. 1-2, p. 17-33;

Contribuții la lămurirea unei controverse de tipic privitoare la vohodurile Liturghiei, în revista Studii Teologice, an. III, 1951, nr. 3 -4, p. 121 -166;

Binația Liturghiei , în revista Studii Teologice, an. II, 1950,nr. 3-6, p.125-136,

Ora sau vremea din zi pentru săvârșirea Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite, în revista Studii Teologice, an. IV, 1952, nr. 1-2, p. 66-76;

Sfânta împărtășanie în spiritualitatea creștină, în revista Studii Teologice, an. V,1953, nr. 5-6, p. 381-406;

Epicleza, în revista Biserica Ortodoxă Română, an 1961, nr. 1-2, p. 86-104;

VII. Bibliografia cercetării psihologice

- Battifol, P., *Histoire du Breviaire Romain*, Paris, 1925, p. 88.
- BRODIE Allan, CROOM, Jane and O`DAVIES, James, *English Prisons: An Architectural History*, London, English Heritage, 2002.
- GILES, Graham W., *Administrarea justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale*, București, Editura Expert, 2000,
- GILL, Howard, *Correctional Philosophy and Architecture*, în „Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science”, 1962, nr. 53, p. 312–322.
- McCONVILLE, Sean, *Prison Architecture – Policy, Design and Experience*, London, Architectural Press, 2002
- Bogdan, T. (1973). *Probleme de psihologie judiciară*. București, Ed.Științifică.
- BOGDAN, T. (1983). *Comportamentul uman în procesul judiciar*, - M.A.I.
- Idem (1983.). *Serviciul Editorial și Cinematografic*, București;
- BUȘ, I. (1997). *Psihologie judiciară*. Cluj-Napoca: Ed.Presa Universitară Clujeană.
- BUȘ, I., (1998). *Curs de psihologie judiciară*, Cluj-Napoca, Facultatea de Drept, Universitatea „Babeș - Bolyai”.

- CATTEL, R. B., EBER, H. W., TATSUOKA, M. M., (1970), *Handbook for the Sixteen Personality Factor Questionnaire*, Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing.
- COSTA Jr., P. T., MEYER, R. R., (1985), *The NEO Personality Inventory*, Odessa, FL, in „Psychological Assessment Resources”;
- EYSENCK, H. J., (1967), *The Biological Basis*, Springfield, IL: Thomas,
- GOLDBERG, L. R., (1992), *The Development of Markers for the Big Five Structure*, in „Psychological Assessment”, vol. 4, nr. 1, 1992, p. 26-42.
- KURKO-FABIAN, A. (2006), *Delincvența juvenilă, în România, după 1989*, Cluj-Napoca, Ed. Studia;
- MINULESCU M., (2005), *Psihodiagnoza modernă. Chestionarele de personalitate*, Editura Fundației România de Măine.
- MIU, C., HEILMAN, R., OPRE, A., MICLEA, M., (2005), *Emotion Induced Retrograde Amnesia and Trait Anxiety*. in „Journal of Experimental Psychology: Memory Learning and Cognition”, vol. 31, nr. 6, 2005, p. 1250 ș.u.
- OPRE, D., KISS, F., OPRE, A., (2004), *Scala căutării de senzații: aplicabilitate transculturală*, în „Noi tendințe în psihologia personalității. Diagnoză, cercetare, aplicații”, vol. II, Cluj-Napoca: Edit. ASCR, 2004;
- OPRE, A., BOROȘ, S., (2006), *Personalitatea în abordările psihologiei contemporane*, Cluj-Napoca, Edit. ASCR.
- OPRE, A., CURȘEU, P., (2008), *Psihologia personalității*, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca,
- TURLIUC, M.N., (2007), *Psihologia comportamentului deviant. Concepte și teorii*, Iași, Institutul European.
- Col. SURUGIU, Mircea, (2002), *Preotul de penitenciar, între tradiție și inovare*;
- Col. SURUGIU, Mircea Mr. George VASILESCU, (2002), *Dreptul la informare al deținuților, dreptul la asistență religioasă și prozelitismul în penitenciare*;
- SWAANINGER, Rene van, (1989), *Feminismo, criminología y Derecho Penal. 'una relación controvertida*,
- ZUCKERMAN M., (1979), *Sensation seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal*, Erlbaum, Hillsdale New Jersey;
- ZUCKERMAN M., KUHLMAN D.M., JOIREMAN J., TETA P., KRAFT M., (1993), *A comparison of the three structural models for personality: The big three*,

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

the big five and the alternative five, Journal of Personality and Social Psychology, 65, 757-768;

- ZUCKERMAN M., (1994), *Behavioral Expressions and Biosocial Bases of Sensation Seeking*, Cambridge Univ. Press;

VIII. Surse de pe internet

- ANGHEL, Sorin Ovidiu, *Slujbe si Randuieli / Slujbele Bisericii* www.crestinortodox.ro 12 nov.,2013,
- BELEAN, Pr. Nicolae, *Imnele religioase ale bisericii ortodoxe în primele veacuri creștine și în prezent*. <http://hymnology.ro/arhiva/lucrari/2001/belean.php>
- BOTEZAN Pr. Florin, *Dezvoltarea Sfintei Liturghii în primele secole* <https://ro.orthodoxwiki.org/Priceasn%C4%83>.
- ȘTEFAN, Bruno, *Simbolistica spațio-temporală în mediul penitenciar românesc*, <http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.3-4-2005/BRUNO%20TEFAN-8.pdf>

IX. Cărți de cântări (a se vedea anexa)

- ***, *Cânta-voi, Ție, Dumnezeuule*, culegere de pricesne, cântări bisericești și colinde, Editura Traian Dorz, Simeria, 1998
- ***, *Să cântăm Domnului!*, Editura "Oastea Domnului", Sibiu, 2005, p. 1107.
- Sf. Sinod al BOR, *Cântări la Sfintele Taine și Ierurgii și alte cântări religioase*, București, Editura IBM, 1964.

Curriculum Vitae

Pr. Marțiș Ovidiu-Ciprian

Adresa: Florești, Str. "Prof. Ioachim Olteanu", Nr. 25 A

Tel: 0758 240 422

E-mail: ovidiu_martis@yahoo.com

Data nașterii: 14.03.1981

Starea civilă: căsătorit cu Alina (născută Kvasciuc), licențiată în Istorie, având împreună 2 fete (de 7 ani și 1 an)

Permis de conducere auto: Categoria A,B,C.

Studii:

2009-2016, **Doctorand**, Școala Doctorală de Teologie Ortodoxă "Isidor Todoran"

2007 - **Licențiat al Facultății de Psihologie și Științele Educației**, Universitatea „Babes-Bolyai” Cluj-Napoca, specializarea **Psihologie**

2006 - **Master** la Facultatea de **Teologie Ortodoxă**, Universitatea „Babes-Bolyai” Cluj-Napoca

2005 - **Licențiat al Facultății de Teologie Ortodoxă**, Universitatea „Babes-Bolyai” Cluj-Napoca, Specializarea **Teologie Pastorală**

2001 – **Seminarul** Teologic Ortodox Român Cluj-Napoca

Experiențe profesionale :

2011 – prezent – **Preot Paroh** la Parohia „Sf. Ioan Iacob Hozevitul” – Florești;

2009 – 2011 – **Preot** slujitor, Parohia Ortodoxa "Sfântul Dumitru" – Florești

2007 – 2009 - **Cântareț bisericesc** Parohia Ortodoxa "Sfântul Dumitru" – Florești

2009 – Reprezentant *Medical* Bayer

2006 - 2009 – Reprezentant medical Terapie-Ranbaxy

2001 – 2005 – **Membru al corului bărbătesc „Psalmodia Transylvanica”**

2000 – 2002 – Moderator la emisiunea pentru elevi "Ora de religie" la Radio "Renașterea"

1999 – 2005 - **Protopsalt al Catedralei Mitropolitane din Cluj-Napoca**

1997 – 2001 - Membru al Corului Studentesc "Intermezzo" al Casei de Cultură a Studenților, condus de către maestrul Gelu Furdui

Competențe:

Limbi străine: limba engleză (mediu)

Informatica: operare PC

Hobby :

Muzică, pelerinaje, lectură, sport

MATIS REGHINA-ADELA
2018.05.11 15:56

A N E X E

(Coperta, pagina de titlu și cuprinsul
câtorva cărți de pricesne mult utilizate)